T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

21. YÜZYIL DÖNÜMÜNDE İNSAN KAYNAKLI AFETLERDE TOPLU GÖÇLER VE GERİYE DÖNÜŞ SÜRECİNDE TARİHİ ÇEVREYE YÖNELİK RİSKLERİN YÖNETİMİ

SAADET GÜNDOĞDU

DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RÖLÖVE-RESTORASYON PROGRAMI

DANIŞMAN
PROF. DR. ZEYNEP GÜL ÜNAL

İSTANBUL, 2019

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

21. YÜZYIL DÖNÜMÜNDE İNSAN KAYNAKLI AFETLERDE TOPLU GÖÇLER VE GERİYE DÖNÜŞ SÜRECİNDE TARİHİ ÇEVREYE YÖNELİK RİSKLERİN YÖNETİMİ

Saadet GÜNDOĞDU tarafından hazırlanan tez çalışması 10.04.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Yıldız Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Aynur ÇİFTÇİ

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Zeynep ERES

İstanbul Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Can Ş. BİNAN

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Oğuz CEYLAN

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi _____

Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (YTÜ BAP) Koordinatörlüğü' nün **2016-03-01-DOP01** numaralı projesi (proje ID 1040) ile desteklenmiştir.

Bu tez, **Türkiye Çevre Koruma Vakfı** tarafından desteklenmiştir.

ÖNSÖZ

Doktora eğitim sürecinin her aşamasında beni yönlendiren ve destekleyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL'a teşekkürlerimi sunarım. Tez yazımının başlaması ve ilerlemesinde yönlendirici bilgi ve eleştirilerle daha sağlıklı çalışmamı sağlayan Sayın Doç. Dr. Aynur ÇİFTÇİ ve Sayın Doç. Dr. Zeynep ERES'e gösterdikleri ilgiden ve yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Tezimin, savaş ve çatışma süreçlerinde ve sonrasında toplu olarak gerçekleşen göçlerin ardından kültür mirasının çıkılan ana yurtta ve varılan yerde nasıl korunabileceği konusunda çözümler üretmesi, afet risklerinin kültür mirasının korunması bağlamında nasıl yönetilebileceği konusuyla ilgili çalışma yapacak araştırmacılar için bir başvuru kaynağı olması en büyük dileğimdir.

Nisan, 2019

Saadet GÜNDOĞDU

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMA LİSTESİ ix

ŞEKİL LİSTESİ xii

ÇİZELGE LİSTESİ xvi

ÖZET xviii

ABSTRACT xxii

BÖLÜM 1

GİRİŞ 1

1.1 Literatür Özeti 1
1.2 Tezin Amacı 6
1.3 Hipotez 9

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ALTYAPI; AFET, GÖÇ VE KÜLTÜR MİRASI İLİŞKİSİ 14

2.1 Afet 14
2.1.1 Afet Türleri; Doğal ve İnsan Kaynaklı Afeler 14
2.1.1.1 Savaş, Çatışma 20
2.1.2 Doğal ve İnsan Kaynaklı Afetlerin Yönetimi ve Aşamaları 31
2.1.3 Afet Müdahale Hukuku 38
2.1.3.1 Afet Müdahalede Çalışan Uluslararası Gruplar; UNISDR, UNDP, ICOM, USAR, FAO, INTOSIA, OCHA, UNDAC, INSARAG, ECHO 40
2.1.4 21. Yüzyıl Dönümünde Dünya'da ve Türkiye'de İnsan Kaynaklı Afetlere Bakış 44
2.2 Göç 52
2.2.1 Göç Türleri 54
2.2.1.1 Uluslararası Zorunlu Toplu Göçler ve Nedenleri 57
2.2.2 Göç ile İlgili Yasal Mevzuat ve Göç Edenlerin Yasal Statüleri 60
2.2.2.1 Türkiye'de Göç ile İlgili Diğer Yasal Düzenlemeler 64
2.2.3 Göçle İlgili Çalışan Uluslararası Kuruluşlar 67

2.2.3.1 IOM, ILO, BMMYK'nın Rolü ve 21. Yüzyıl Dönümünde Dünya'daki Göçlerle İlgili Sayısal Veriler 68
2.2.4 21. Yüzyıl Dönümünde Türkiye'de ve Türkiye'ye Zorunlu Toplu Göçler 72
2.3 Kültür Mirası 75
2.3.1 Kültür Mirası Tanımı 75
2.3.2 Savaş, Çatışma, Göç ve Kültür Mirası İlişkisi 78
2.3.3 Yer Kavramının Tarihi Çevreden Göçteki ve Tarihi Çevreye Geri Dönüşteki Rolü 82
2.4 Bölüm Sonucu 90

BÖLÜM 3

İNSAN KAYNAKLI AFETLER VE BUNA BAĞLI GELİŞEN GÖÇLERİN TARİHİ ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 93

3.1 Savaş ve Çatışmaların Tarihi Çevre ve Kullanıcıları Üzerindeki Etkisi 95
3.2 Çatışma Zamanlarında Tarihi Çevrenin Korunmasında Yasal Çerçeve ve Uluslararası Kurumların Rolü 102
3.3 Çatışma Zamanlarında Tarihi Çevrenin Korunmasında Uluslararası Kurumların Teknik/ Bilimsel Yardımı 113
3.4 Çatışma Zamanlarında Tarihi Çevrenin Korunmasında Uluslararası Kurumların Finansman Yardımı 135
3.4.1 Dünya Bankası'nın Rolü 135
3.4.1.1 Sektör Dışı ve Sektör Kredileri 138
3.4.1.2 Bosna Hersek ve Lübnan'a Yardım 139
3.4.1.3 Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Dünya Bankası'nın Rolü 140
3.5 Örnek Olay Araştırmaları; 21. Yüzyıl Dönümünde Bosna-Hersek, Beyrut, Kosova, Suriye'de Yaşanan Savaş ve Çatışmaların Kültür Mirası – Göç Bağlamında Değerlendirilmesi 143
3.5.1 Lübnan, Çatışma 1975-1990 145
3.5.2 Bosna-Hersek, Çatışma 1992-1995 159
3.5.3 Kosova, Çatışma 1998-1999 179
3.5.4 Suriye, Çatışma, 2011- Devam Etmekte 196
3.5.4.1 Suriye'de Çatışmanın Başlaması ve Yaşanan Toplu Göçler 198
3.5.4.2 Suriye'de Yaşanan Çatışmanın Kültür Mirası Üzerindeki Etkisi 204
3.5.4.3 Suriye'de Kültür Mirasının Korunmasına Dair Ulusal ve Uluslararası Yasal Düzenlemeler 209
3.5.5 Örnek Olaylar Araştırması Tablosu ve Değerlendirmesi 213
3.5.6 2011 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Suriyeli Misafirlerle Yapılan Etki Değerlendirme Çalışması 228
3.5.6.1 Etki Değerlendirme Çalışması Sonuçlarının Değerlendirilmesi 231
3.6 Bölüm Sonucu 248

BÖLÜM 4

İNSAN KAYNAKLI AFETLERDE TOPLU GÖÇLER VE GERİYE DÖNÜŞ SÜRECİNDE TARİHİ ÇEVREYE YÖNELİK AFET RİSKLERİNİN YÖNETİMİ 258

4.1 Çatışma/ Savaş Öncesi "Risk Azaltma ve Hazırlık Evresi" 260
4.2 Çatışmanın/ Savaşın Başlaması- Yayılması Sürecinde ve Çatışma/ Savaş Sırasında "İzleme ve Kapasite Koruma Evresi" 264
4.3 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" 270
4.3.1 Kavramsal Çerçeve 272
4.3.1.1 Güvenlik, Eşitlik, Uzlaşma ve Adalet 272
4.3.1.2 Vizyon 274
4.3.1.3 Katılım 275
4.3.1.4 Kapasite/ Kapasite Geliştirme 279
4.3.1.5 Sürdürülebilirlik/ Sürdürülebilir Kalkınma 280
4.3.1.6 Yeniden Yapılandırma ve Geliştirme 283
4.4 İnsan Kaynaklı Afetlere Bağlı Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde Tarihi Çevreye Yönelik Afet Risklerinin Yönetim Evreleri" Modeli 299

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER 323

KAYNAKLAR 332

EK A

SURİYE'DEKİ TARİHİ ALANLARDA UYDU TABANLI HASAR TESPİTİ 353

EK B

SURİYE VE IRAK'TA ÇATIŞMA NEDENİYLE TEHLİKE ALTINDA BULUNAN KÜLTÜR MİRASI UNESCO TÜRKİYE RAPORU 355

EK C

SİLAHLI BİR ÇATIŞMA HALİNDE KÜLTÜR MALLARININ KORUNMASINA DAİR SÖZLEŞME LA HAYE, 14 MAYIS 1954 360

EK D

SURİYE RİSK PROFİLİ GAR- HYOGO- UNISDR 371

EK E

DAYTON ANLAŞMASI- MİLLİ ANITLARI KORUMA KURULU ANLAŞMASI 374

EK F

ORSAM, AFAD VD. KURULUŞLARA AİT TÜRKİYE'DE SURİYELİ MİSAFİRLERE TANINAN İMKANLAR 376

EK G

SURİYE, UNESCO TARAF DEVLET RAPORU 2015 (STATE PARTY REPORT) 379

EK H

SURİYE'DE YAKIN DÖNEM ULUSAL KORUMA KANUNLARI 391

EK I

2012 YILINDAN İTİBAREN UNESCO'NUN SURİYE'YE VERDİĞİ TEKNİK/ BİLİMSEL DESTEK 395

EK İ

ÖRNEK OLAY ARAŞTIRMALARI- TÜRKİYE'YE GÖÇ EDEN SURİYELİ MİSAFİRLERLE YAPILAN ETKİ DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI EK BİLGİLER 397

EK J

EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI" H- HASAR ANALİZİ YAPILMASI, HASARLAR, HASAR DERECELERİ VE SINIFLARI 408

EK K

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI" İ- HASAR ANALİZİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ, HASAR DEĞERLENDİRMESİ 411

EK L

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI" E- İHTİYAÇ ANALİZİ YAPILMASI 415

EK M

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI" L- MÜDAHALE YÖNTEMLERİNİN BELİRLENMESİ 419

EK N

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI" L- MÜDAHALE YÖNTEMLERİNİN BELİRLENMESİ 422

EK O

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI" L- MÜDAHALE YÖNTEMLERİNİN BELİRLENMESİ 424

ÖZGEÇMİŞ 426

KISALTMA LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	Birleşmiş Milletler (United Nations- UN)
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (UNHCR)
BMGKK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı (UNSC)
CRED	Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (Salgın Hastalık Afetlerini Araştırma Merkezi)
CCAAA	Co-ordinating Council of Audivisual Archives Associations (Görsel-İşitsel Arşiv Dernekleri Koordinasyon Konseyi)
DRR	Disaster Risk Reduction (Afet Risk Azaltımı)
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development (Avrupa Yeniden Yapılanma ve Gelişme Bankası)
ECHO	European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations
EM-DAT	Emergency Disasters Database (Acil Durum Afetleri Veritabanı)
FBIH	Bosna-Hersek Federasyonu
FEMA	Federal Emergency Management Agency (Birleşik Devletler Acil Durum Yönetim Kuruluşu)
GAR	Global Assessment Report (Küresel Değerlendirme Raporu)
GFA	General Framework Agreement (Genel Çerçeve Antlaşması)
GFAP	General Framework Agreement for Peace
HLWG	High Level Working Group (Avrupa Birliği Üst Düzey Çalışma Grubu)
HIIK	Heilderberg Institute of International Conflict (Heilderberg Uluslararası Çatışma Enstitüsü)
ILO	International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
ICMPD	International Center for Migration Policy Development
IBRD	The International Bank for Reconstruction and Development (Uluslararası Rekonstrüksiyon/ Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası)
IDA	The International Development Association (Uluslararası Kalkınma Birliği)
IDNDR	International Decade for Natural Disaster Reduction (Uluslararası Doğal Afetler Azaltım On yılı)
IOM	International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)

ICBS	International Committee of the Blue Shield (Uluslararası Mavi Kalkan Komitesi)
ICA	International Council on Archives (Uluslararası Arşivler Konseyi)
ICOM	International Council of Museums (Uluslararası Müzeler Konseyi)
IFLA	International Federation of Library Associations (Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kurumları Federasyonu)
IC	International Community
ICUS	International Center For Urban Studies
ICRC	International Committee of Red Cross (Uluslararası Kızılhaç Komitesi)
IFRC	International Federation of Red Cross (Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu)
ICORP	International Committee on Risk Preparedness (Uluslararası Risklere Hazırlık Bilimsel Komitesi)
ICG	International Crisis Group
IDRL	International Diaster Response Law (Afet Müdahale Hukuku)
IDMC	Internal Displacement Monitoring Centre (İç Göç İzleme Merkezi)
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change (Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli)
ICL	International Consortium on Landslides (ICL)
IPL	International Programme on Landslides (IPL)
INSARAG	International Search and Rescue Advisory Group
IEMS	Integrated Emergency Management (Bütünleşik Acil Durum Yönetimi)
IDP	Internally Displaced Person (Yerinden Edilmiş İnsanlar)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşma Paktı)
OED	Operation Evoluotion Department (Dünya Bankası)
OHAL	Olağanüstü Hal
OCHA	Office for The Coordination of Humanitarian Affairs (Uluslararası Afet Müdahale Koordinasyonu)
OHR	Office of High Representative
ORSAM	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (Centre For Middle Eastern Strategic Studies)
OSCE	Organization for Security and Co-operation in Europe (Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı)
RRTF	Return and Reconstruction Task Force
RS	Sırpların yaşadığı Sırp Cumhuriyeti
TİKA	Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TDK	Türk Dil Kurumu
UCDP	Uppsala Conflict Data Program (Uppsala Çatışma Veri Programı)
UNISDR	United Nations International Strategy for Disaster Reduction (Birleşmiş Milletler Uluslararası Stratejik Afet Risk Azaltımı)
UNRWA	United Nations Relief and Works Agency for Palastine Refugees in the Near East (Birleşmiş Milletler Yakındoğu'da, Filistinli Sığınmacılara Yardım ve Çalışma Örgütü)
UNDP	United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş

Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)

UNMAS United Nations Mine Action Service (Birleşmiş Milletler Mayın Eylem Hizmeti)

UNPROFOR United Nations Protection Force (Birleşmiş Milletler Barış Uygulama Gücü-BM Koruma Gücü)

UNITAR United Nations Training and Research

UNDAC United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs

UNDRO United Nations Disaster Relief Co-ordinator

USAR Urban Search and Rescue Kentsel Arama ve Kurtarma

UNHCR United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği)

UNMIK United Nations Mission in Kosovo (Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu)

UNODC United Nations Office on Drugs and Crime

UNSC The United Nations Security Council- (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi)

ÜYEK Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler

WMO World Meteorological Organization (Dünya Meteoroloji Örgütü)

YUKK Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 1975-2010 kayıtlı afet çizelgesi [1] ……16
Şekil 2. 2 Ekonomik olarak uluslararası ve ulusal ek kayıpların kayıp raporları, 1990-2013 [8], [10] ……17
Şekil 2. 3 Yaygın afetlerde yaralı ve yerinden edilmiş insanların oranı [3], [8]……18
Şekil 2. 4 1990-2016 yılları arası devlet tabanlı, devlet dışı ve tek taraflı çatışma sayıları [25] ……24
Şekil 2. 5 UCDP verilerine göre 1989-2015 yılları arası gerçekleşen şiddet olaylarına bağlı kayıtlı ölümler [46] ……24
Şekil 2. 6 ACD Endeksi 2015 çatışma verileri [27] ……25
Şekil 2. 7 Çatışma yoğunluğu konsepti (HIIK raporları, 2015) [29] ……26
Şekil 2. 8 Siyasi çatışmalar konsepti [29]……26
Şekil 2. 9 Şiddetli çatışmaların yoğunluk değerlendirmesi [29]……27
Şekil 2. 10 Şiddetli çatışmaların personel değerlendirmesi [29] ……27
Şekil 2. 11 Şiddetli çatışmaların kayıp değerlendirmesi [29] …… 27
Şekil 2. 12 Şiddetli çatışmaların mülteci/ yerinden edilmiş kişi değerlendirmesi [29]..27
Şekil 2. 13 Çatışma analizi, çalışma verileri ilişkiler tablosu [30] ……29
Şekil 2. 14 2015 Mağrib (Kuzeybatı Afrika Bölgesi) ve Orta Doğu çatışma yoğunluk haritası [29] ……30
Şekil 2. 15 Afet yönetimi, yerel bilgi, yerel kapasite ve zarargörebilirlik- incinebilirlik arasındaki teorik ilişki [36] ……32
Şekil 2. 16 Risk'in tehlike, incinebilirlik ve yönetilebilirlik ilişki formülü …… 33
Şekil 2. 17 Miras değerleri üzerinde risk analiz süreci [37] ……33
Şekil 2. 18 Modern afet yönetim sistemi ve evreleri [41] ……36
Şekil 2. 19 Afet kayıtları küresel ve ulusal veritabanlarında [8], [10] ……37
Şekil 2. 20 Dünya miras alanları için afet riski yönetim çemberi, UNESCO [37] ……37
Şekil 2. 21 Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarında ülkelere göre yer alan kuruluşlar, Ocak 2017 [46] ……41
Şekil 2. 22 BMMYK (UNHCR) 2015 yılı raporlarına göre 2005 yılı ve sonrasına ait savaşlar yüzünden yerinden edilmiş insan sayıları ……46
Şekil 2. 23 Dünya miras listesi alanlarının harita üzerinde konumlanması; kültür mirası, doğal miras, karma miras ve tehlike altındaki miras dağılımı [54] ……51
Şekil 2. 24 Hava ile ilişkili ve jeofiziksel tehlikeli olaylar yüzünden yer değiştirmiş insanlar [58] …… 53
Şekil 2. 25 Sığınmacı, iltica ve mülteci ilişkisi ……63

Şekil 2. 26 Yerinden edilmiş insanlar (IDP, BMMYK tarafından korunan/desteklenen) 2011 yılı sonunda [70]……69
Şekil 2. 27 Kabil Arkeoloji Müzesi (Kabul Arhaelogical Museum) ……80
Şekil 3. 1 Suriye'deki çatışmalarda büyük zarar gören Halep Kalesi [145] ……98
Şekil 3. 2 Suriye'de tehlike altındaki arkeolojik miras, müzelerin konumu, 2017……..99
Şekil 3. 3 Mali, Timbuktu'da onarım çalışması, iç karışıklık sürecinde önemli zarar gören Dünya Miras alanı [147] ……..100
Şekil 3. 4 Tehlike, zarar görebilirlik, afetler ve miras arasındaki ilişki [37] …… 100
Şekil 3. 5 Cenevre Sözleşmeleri'nin Gelişimi 1864-1949 [154] ……104
Şekil 3. 6 1970 tarihli UNESCO Sözleşmesi ……111
Şekil 3. 7 Mavi Kalkan (Blue Shield) örgütünün amblemi ……114
Şekil 3. 8 Somut olmayan kültür mirasının ülkelere göre kayıtlı dağılımı [54] ……..118
Şekil 3. 9 İnsan hakları, kültürel çeşitlilik ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi gösteren şema [174] ……..126
Şekil 3. 10 Somut olmayan kültür mirasınının (SOKÜM) ilişkili olduğu kavramlar [174] ……130
Şekil 3. 11 Miras koruma oyun kartları (heritage preservation playing cards) ……134
Şekil 3. 12 Sektör tarafından verilen çatışma sonrası rekonstrüksiyon kredisi 1977-97 [184] ……..138
Şekil 3. 13 Eski Mostar Köprüsü kalıntıları [184] ……..140
Şekil 3. 14 Dünya Bankasının Orta Doğu ve Kuzey Afrika çalışmalarında sınırlandırdığı bölge [182] ……140
Şekil 3. 15 Orta Doğu ve Kuzey Afrika, sektör tarafından yönlendirilen IBRD ve IDA, 2015 mali yılı 3,5 milyar doların paylaşımı [182] ……141
Şekil 3. 16 Orta Doğu ve Kuzey Afrika, IBRD ve IDA kredileri, 2015 Mali yılı 3,5 milyar doların paylaşımı [182] ……141
Şekil 3. 17 21. Yüzyıl dönümünde Türkiye ve yakın çevresindeki insan kaynaklı afetler ve afetlere bağlı göçler haritası ……144
Şekil 3. 18 Lübnan haritası [185] ……146
Şekil 3. 19 Dünya Bankası'nın Lübnan'a finansal yardımı [190] ……148
Şekil 3. 20 Antik Beyrut'un planı ve yerleşimi [125] ……153
Şekil 3. 21 Beyrut Tarihi Kent Merkezi ve yakın çevresi kentsel dönüşüm master planı [125] ……156
Şekil 3. 22 Saifi tasarım rehberi, korunan yapıların detaylı restorasyonu yapı dış kontörleri referans alınarak yeni gelişim konbinasyonu için tasarım rehberi tanımlaması [125] ……156
Şekil 3. 23 Beyrut çatışma sonrası şehir merkezi işlev analizi [125] ……157
Şekil 3. 24 Lübnan'da çatışma sürecinde ve sonrasında yerinden edilen kişi sayısı [133] ……158
Şekil 3. 25 Bosna Hersek Haritası [199] ……159
Şekil 3. 26 Mostar Köprüsü, savaş sürecinde çekilmiş fotoğrafı [204] ……160
Şekil 3. 27 BM'nin Güvenli Bölgeler (safe haven) uygulaması (24 Temmuz 1995) [214] ……164
Şekil 3. 28 Dünya Bankası'nın 1996 yılından itibaren Bosna-Hersek'e finansal yardımı [222] ……166
Şekil 3. 29 Saraybosna tünelin kazılmaya başlandığı ev [202] ……168

Şekil 3. 30 Saraybosna yapılardaki mermi izleri bulunan yapı ve mermi izlerinin sıva ile kapatılmış olan yapı [202] 168
Şekil 3. 31 Mostar kent merkezinde hasarlı yapılar [202] 169
Şekil 3. 32 Boulevard Caddesi yer alan yapının savaş sonrası durumu ve savaştan sonra yeniden yapımı [226] 169
Şekil 3. 33 Savaş sonrası Saraybosna [227] 169
Şekil 3. 34 Savaştan önce Mostar Köprüsüne ait eski fotoğraflar [229] 172
Şekil 3. 35 Savaş sonrası Mostar Köprüsü planı [229] 172
Şekil 3. 36 Mostar köprüsü dönem analizi paftası [229] 172
Şekil 3. 37 Mostar eski kent ajansı yerel ilişkiler şeması, 2005 [217].....173
Şekil 3. 38 Mostar'da konut alanlarının yeniden üretimi süreci- öneri sistematik karakter [226] 175
Şekil 3. 39 Ülke dışına göç eden/mülteciler ve ülke içerisinde yer değiştiren/ yerinden edilen insanların savaş öncesi kaldıklara yere geri dönmesi 1996-2004 ...177
Şekil 3. 40 Kosova haritası [243] 180
Şekil 3. 41 Dünya Bankası'nın 2000 yılından itibaren Kosova'ya yaptığı finansal yardım [260] 186
Şekil 3. 42 Silah türüne göre patlamamış mayın, bomba vb.nin sebep olduğu toplam kayıp (ölüm ve yaralanma- toplam 492) Haziran 1999- Mayıs 2000 187
Şekil 3. 43 Örnek tablo, UNESCO 2004 raporu 188
Şekil 3. 44 Örnek tablo, UNESCO 2005 raporu 188
Şekil 3. 45 Suriye siyasi haritası [279] 196
Şekil 3. 47 BMMYK'nın sorumluluğundaki kayıt altındaki Suriyeli sığınmacılar, 2016 [283] 199
Şekil 3. 48 BMMYK tarafından kayıtlı 2,1 milyon Suriyeli Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan'da; 2,7 milyon kayıtlı Suriyeli Türkiye'de, 29 bin kayıtlı Suriyeli mülteci ise Kuzey Afrika'da, Mayıs 2016 [283] 199
Şekil 3. 49 BMMYK'da kayıtlı kent, kent çeperleri ve kırsaldaki kamplarında yaşayan Suriyeli nüfus 2013-2016 [283] 200
Şekil 3. 50 BMMYK sorumluluğunda, kayıtlı kent, kent çeperleri ve kırsalda yaşayan Suriyeli nüfus [283] 200
Şekil 3. 51 Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Koruma Altına Alınan Suriye Vatandaşlarına Ait Genel Bilgiler 07.12.2015 (toplam sayı) (İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi verileri) 203
Şekil 3. 52 Türkiye'deki kampların dağılım haritası ve büyüklükleri [290] 203
Şekil 3. 53 Halep Şehri minyatürü, Matrakçı Nasuh (Mecmua-i Menazil, 1537) 205
Şekil 3. 54 Çatışmalarda büyük zarar gören Halep Kalesi, Suriye, [293] 207
Şekil 3. 55 Suriye, Halep, Emevi Camisi kısmen yanmış durumda [294] 208
Şekil 3. 56 Halid Bin Velid Camii (Humus'ta bulunan) ve çevresi, Suriye [295].....208
Şekil 3. 57 Beyaz taşlı binalarıyla Halep'ten bir görünüm [296] 208
Şekil 3. 58 Savaş sonrası Halep [294] 208
Şekil 3. 59 Çatışmalardan önce Halep çarşısı [297] 209
Şekil 3. 60 Savaş sonrası Medine Kapalı Çarşısı (Halep) [298] 209
Şekil 3. 61 Crac des Chevaliers beyaz kale, Suriye (Crac des Chevaliers and Qal'at Salah El-Din (Fortress of Saladin)- Selahaddin Eyyubi Kalesi) [293] 209
Şekil 4. 1 Dünya mirası alanları yönetim planları kapsamında risk hazırlıklılık

planlarının irdelenmesi [303] ……..263
Şekil 4. 2 Dünya miras alanlarında risk yönetimi yöntem betimlemesi ……264
Şekil 4. 3 Çatışmanın başlamasının ardından koruma altına alınmış müzelerdeki eserler ve müzelerin girişleri, Suriye ve Irak ……..268
Şekil 4. 4 Çatışmanın başlamasının ardından zarar verilen müze ve eserler ……269
Şekil 4. 5 Korumada kullanıcı katkısına işlevlik kazandıracak örgütlenme önerisi ….277
Şekil 4. 6 Muhammed Gattiş tarafından yapılan Halep kenti maketi ……290
Şekil 4. 7 Hak sahibi afetzedeler için, yerinde ve farklı bir yerleşim biriminde yer seçimi çalışmaları [319] ……..296

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2. 1 Afet türleri tablosu [6] ……..15
Çizelge 2. 2 Devletlerarası, kolonyal (devlet aşırı) ve devlet içi savaşların 1816-1997 yılları arası yüzdesel değişimi [18] ……21
Çizelge 2. 3 Genişletilmiş güvenlik kavramları [33]……31
Çizelge 2. 4 Türkiye'nin taraf olduğu veya uyduğu uluslararası afet müdahale konusundaki hukuki düzenlemeler [44]……39
Çizelge 2. 5 21. yy. dönümünde toplu göçlere sebep olan, kültür mirası üzerinde yoğun etkisi bulunan savaşlar ve çatışmalar ……47
Çizelge 2. 6 Göç kriter tablosu……57
Çizelge 2. 7 Kültürel miras kavramları tablosu……78
Çizelge 3. 1 Çatışma/ savaş zamanında kültür mirasının korunması üzerine uluslararası yasal süreç ……113
Çizelge 3. 2 Miras- Afet Risk Azaltımı ile ilgili Uluslararası Politikalar ve Tavsiyeler- 1990 sonrası ……133
Çizelge 3. 3 Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Bölgesel Taahhütler ve Masraflar 2013-15 yılı içerisinde [182] ……141
Çizelge 3. 4 Lübnan'da çatışma sürecinde ve sonrasında yerinden edilen kişi sayısı [197] ……158
Çizelge 3. 5 TÜİK raporları ikili ticaret verileri 2005-2012 yılları arası (milyon dolar) ……167
Çizelge 3. 6 BMMYK verilerine göre, Bosna Hersek'e hem ülke içerisinde hem de dışarıdan geri dönüşlerin istatistiki özeti, 31 Aralık 2005 [237] ……178
Çizelge 3. 7 TİKA raporları sonucu 2003-2011 yılları arası yardım türleri ve miktarlar……186
Çizelge 3. 8 Kosova'da hasar değerlendirme kriterleri [273] ……192
Çizelge 3. 9 2014 Suriye temel istatistik veriler [280] ……198
Çizelge 3. 10 Türkiye'de kayıtlı Suriyeli mülteci nüfusu: 1.759.546 kişi 31 Mayıs 2015 [287], 3 Kasım 2015'teki verilerine göre 2,181,293 kişi [286] ……202
Çizelge 3. 11 Örnek olay araştırması karşılaştırma tablosu……215
Çizelge 3. 12 Örnek olay araştırma verileri karşılaştırmalı değerlendirmesi……221
Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi..232
Çizelge 4. 1 Çatışma sonrası yeniden yapılanma için stratejik çerçeve [313] ……283
Çizelge 4. 2 Savaş olmasaydı adlı, fotoğraflar üzerinde çalışmalar, Oğuzhan Cin ve Hani Abbas, 2013- Aralık 2015……287
Çizelge 4. 3 Afet sonrası konut üretiminde, kullanıcı katılımının sağlanmasının çözüm

yolları 294
Çizelge 4. 4 Konut onarımının güçlü, zayıf ve tehlike yönleri [232] 295
Çizelge 4. 5 Geleneksel tekniklerin güçlü ve zayıf yanları [232] 295
Çizelge 4. 6 Konut yapımı uygulama modeli seçimi etkenleri [232] 297
Çizelge 4. 7 İnsan kaynaklı afet risk analizi tablosu.....301
Çizelge 4. 8 Model önerisi rehber kılavuzu.....303
Çizelge 4. 9 İnsan Kaynaklı Afetlere Bağlı Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde Tarihi Çevreye Yönelik Afet Risklerinin Yönetim Evreleri planlaması.....304
Çizelge 4. 10 Çatışma/ Savaş Öncesi "Risk Azaltma ve Hazırlık Evresi".....305
Çizelge 4. 11 Çatışmanın/ Savaşın Başlaması- Yayılması Sürecinde ve Çatışma/ Savaş Sırasında İzleme ve Kapasita Koruma Evresi”... 306
Çizelge 4. 12 Çatışmanın/ Savaşın Başlaması- Yayılması Sürecinde ve Çatışma/ Savaş Sırasında "İzleme ve Kapasite Koruma Evresi".....307
Çizelge 4.13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin planlanması”.....308

ÖZET

21. YÜZYIL DÖNÜMÜNDE İNSAN KAYNAKLI AFETLERDE TOPLU GÖÇLER VE GERİYE DÖNÜŞ SÜRECİNDE TARİHİ ÇEVREYE YÖNELİK RİSKLERİN YÖNETİMİ

Saadet GÜNDOĞDU

Mimarlık Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

Bu çalışma, 21. yüzyıl dönümünde son 25 yılda savaş, çatışma gibi insan kaynaklı büyük afetler sonucunda meydana gelen zorunlu toplu göçleri ve bu bağlamda kullanıcıları ile ilişkilendirilen somut- somut olmayan kültür mirasının koruma problemlerini tanımlamayı ve çözüm önerilerini bir metodoloji üzerinden geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) 2016- Küresel Eğilim Çalışması verilerine göre dünya üzerinde güvenlik nedeniyle zorunlu göç eden insan sayısı 2016 yılının sonuna kadar 65,5 milyon kişiye ulaşmıştır. UNISDR-Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltımı Ofisi tarafından hazırlanan 2015- Afet Risk Azaltımında Küresel Değerlendirme Raporuna (GAR- Global Assesment Report) göre ise 2008- 2012 yılları arasındaki hava ile ilişkili afetler (iklimsel, hidrololojik, meteorolojik) sebebiyle yaklaşık 120 milyon insan, jeofiziksel (deprem, tsunami, yanardağ) olaylar sebebiyle 24 milyon insan yer değiştirmiştir.

Savaş ve çatışmanın etkilerinin giderilmesi üzerine çalışan Heilderberg Uluslararası Çatışma Enstitüsü kuruluşu, çatışmanın yoğunluk derecesini fiziki ve insan üzerine etkisine göre değerlendirmektedir. Savaş ya da çatışmanın fiziki etkileri; altyapı, barınma, ekonomi ve kültürel değerler üzerinden tanımlanırken, insani etkileri; ölen, yaralanan, kayıp, zarar gören, mülteci ve yerinden edilen kişi sayısından elde edilen

toplam etkilenen sayısına göre tanımlanmaktadır. Bu yıkımların dolaylı olarak sebep olduğu zorunlu toplu göçler hem somut hem de somut olmayan kültür mirasının kaybını hızlandırmaktadır.

21. yüzyıl dönümünde meydana gelen afetlerin sıklığındaki ve büyüklüklerindeki önemli artışlar kültür mirasına da büyük oranda zarar vermektedir. Mirası oluşturan mekânların hem fiziksel olarak hem de kullanıcılarıyla bir arada korunabilmesinin önemi afetler sonucu gerçekleşen göçlerle bir kez daha artmaktadır.

Araştırmalar göç konusunun insanlık tarihi kadar eski olduğunu ve teknolojik gelişmelerle orantılı olarak ilerlediğini, sanayi devrimiyle ivme kazandığını göstermektedir. Özelikle 1990'lı yıllarla birlikte küreselleşme hareketi bilgi- iletişim teknolojilerindeki hız ve kapasiteleri artırmış, tüm dünya üzerinde yaşanan olayları etkilemiştir. Ayrıca bu durum afet yönetimine olan bakışı da değiştirmiştir.

Bu çalışma kapsamında değerlendirilen süreç günümüz koruma sorunları bağlamında 21. yüzyıl dönümünde insan kaynaklı afetler sonucunda tarihi çevrede gerçekleşen ulusal ve uluslararası zorunlu toplu göçleri kapsamaktadır.

İnsan kaynaklı afetlerin sebep olduğu tüm olumsuz durumların en aza indirilebilmesi ancak kültür mirasının korunması, afet riskinin azaltımı çalışmaları ile bir arada bütüncül bir yaklaşımla ve oluşacak risklerin doğru yönetilmesi ile mümkün olabilir. Savaş ve çatışma durumlarında kültür mirası gerek seçici/ hedefli yıkım ve gerek genel yıkım ile (tarihi çevre) zarar görmektedir. Bunların dışında üçüncü olarak, çatışma ortamı sebebi ile yasal prosedürün işleyememesi yasadışı kazıların ve eski eserlerin kaçakçılığını artırmaktadır. Ayrıca savaş, çatışma, iç karışıklıklar gibi büyük afetlere bağlı olarak yaşanan zorunlu toplu göçler de somut ve somut olmayan kültür mirasına zarar veren önemli riskler arasında yer almaktadır. Tarihi yerleşimlerde afetlere bağlı gerçekleşen zorunlu toplu göçlerde sadece insanlar göç etmemekte onlarla birlikte yaşanılan törenler, ritüeller, geleneksel üretimler mekâna bağlı, mekânla ilişkili olan kültürel değerler de terk edilmiş olmaktadır. Somut kültür mirasını oluşturan fiziksel mekânlar özgün kullanıcısı ile birlikte korunduğu zaman dolaylı olarak somut olmayan kültür mirası da korunmaktadır.

Somut ve somut olmayan kültür mirasının ortaya çıktığı ve geliştiği özgün mekânlarında korunabilmesinde, afetlerle ortaya çıkan kriz durumunun en iyi şekilde yönetilebilmesi, eve dönüş çalışmalarının planlanması, en kısa sürede sağlanması, göç edenlere verilecek olan eğitimler, çalışmalar itici güç olarak tez kapsamında ele alınmaktadır.

Somut olmayan kültür mirasının toplum için kültürel ve sosyal anlamda değerleri bulunmaktadır. Afet sonrasında bu değerleri korumaya çalışmak afetzedelerin yaşadığı sarsıntıyı daha kolay aşmalarını sağlayacaktır. Toplumsal bağları yeniden kurabilmek için yaşanılan bölgenin anıtsal yapılarının, sivil mimarlık öğelerinin, atölyelerde yapılan yerel üretimlerin afet sırasında ve sonrasında korunması toplumların afet sonrasında günlük hayata dönüşlerini kolaylaştırmaktadır. Bu nedenle, kültürün devamlılığı, mekân ve kullanıcıların bir arada bulunması ile sürekliliğini devam ettirebilmektedir.

Afetler sonucunda zarar görmüş olan tarihi bölgelerde kültür mirasının korunması için kullanılacak olan yardım fonları dolaylı olarak; yer değiştirmiş olan insanların geriye dönebilmelerinde itici gücü oluşturma potansiyeline sahiptir. Böylece bölgenin yeniden

canlanması, kültürün devamlılığı, mekânın asıl kullanıcısıyla bir arada tutulmasını "kültürel sürekliliği" sağlayacaktır.

Tez çalışmasında, özellikle tarihi bölgelerde gerçekleşmiş olan insan kaynaklı afetler ve buna bağlı yaşanan zorunlu toplu göçlerle ilgili durumlar incelenmiş ve sonraki uygulamalara örnek teşkil etmesi açısından önemli veriler sunması sağlanmıştır. Çalışmada örnek olay araştırması olarak seçilen dört bölgeden üçü barışın sağlandığı ve diğeri ise savaşın şu anda sürmekte olduğu alanlardır. Ortak değerlere sahip olduğumuz, Osmanlı mirasının yoğun bulunduğu önemli çatışma bölgeleri Bosna Hersek, Kosova, Lübnan- Beyrut ve Suriye'de yaşanan savaş- göç sorunu üzerinden örnek olaylar incelenmiştir. Bosna Hersek'te 1992-1995 yılları arasında yaşanmış olan, Lübnan'da 1975-1990 yılları arasında, Kosova'da 1998-1999'da gerçekleşen savaş, göç, geri dönüş, kültür mirası ilişkisi ve yer değiştirme-kültürel sürekliliğin kopması durumu ardından 2011'den itibaren Suriye'de yaşanan aktif iç savaş ve göç durumunun hareket edilen ve gelinen yer açısından incelenerek elde edilen sonuçlara göre kültür mirasının göç durumlarında nasıl korunacağına dair önerilerin tanımlanmasını sağlamıştır.

Türkiye'ye göç etmiş olan kişilerle yapılmakta olan etki değerlendirme çalışmaları; savaştan önceki tarihi/ sosyal doku, mimari kurgu çevre ilişkisi, mekân ve fonksiyon-eylem ilişkisi, fizik mekândaki değişimler, savaş sonrası anayurt şeklinde başlıklar altında düzenlenmiştir. Bu üst başlıklar dâhilinde sorulan sorular yardımı ile yaşadıkları bölgelerdeki göçün tarihi mekânların korunması üzerindeki etkisine, kültür mirası algısına, anayurt-aidiyet duygusu ilişkisine dair, kültür mirasının göç ile etkilenen koruma durumunu tanımlamaya yönelik olarak hazırlanmıştır.

Tez çalışmasının 4. bölümünde, "insan kaynaklı afetlere bağlı toplu göçler ve geriye dönüş sürecinde tarihi çevreye yönelik afet risklerinin yönetimi planlaması" tez çalışması sürecinde tespit edilen risklere/ problemlere, tez çalışmasında araştırılan örnek olaylar, etki değerlendirme çalışmalası ve araştırmalar sonucunda elde edilen verilerle yanıt oluşturacak sistematik bir model anlatımı tasarlanmıştır/ kurgulanmıştır. Model 3 evreden oluşan: a) çatışma/ savaş öncesi "risk azaltma ve hazırlık evresi", b) çatışmanın/ savaşın başlaması- yayılması sürecinde ve çatışma/ savaş sırasında "izleme ve kapasite koruma evresi", c) çatışma/ savaş sonrasında rehabilitasyon evresi "eve dönüş ve tarihi doku rehabilitasyon sürecinin planlanması"nı içermektedir. Afet sonrası aşamasına yoğunlaşan ve de öncesi, sırası ve sonrası uygulamalarının tümünü kapsayan, örnek olay araştırmalarından sentezlemiş olan, "topluluk katılımı, kapasite geliştirme, sürdürülebilir kalkınma, vizyon, güvenlik, eşitlik, yeniden yapılandırma, uzlaşma" konularını içeren bir çözüm önerisi geliştirilmiştir. 1990 sonrası savaş ve çatışmaların önceki sürece göre, dolaylı veya direkt olarak kültür mirasına etkisi, değişen parametreleri, üzerine araştırma yapılan konunun çözüm yolunda, değişiklikler/ eklemeler yapılması gerektiğini göstermiştir. Kullanıcının konunun merkezini oluşturan kilit nokta olması, toplu göçlerde yer değiştirilmesi, geri dönüşün önemi, kültür mirasının yeni yapılanmadaki itici gücü yönetim sistemi ile bütünleştirilerek düşünülmelidir. Uzun süreli sürdürülebilir kalkınmanın afete maruz ülkenin kendi kaynakları, yerel yapı üretim bilgisi, özgün kullanıcısı katılımı ile sağlanmasının mümkün olması özgün kullanıcının geri dönüşünün ve de başarılı bir sürdürülebilirlik sağlanması için ülkeyi sürdürülebilir bir geri dönüşe hazırlama gerekliliğinin kanıtıdır. Burada mevcut olan risk durumunu fırsata çevirmek, kültür

mirasının korunmasını itici güç olarak kullanmak sürdürülebilir bir çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültür mirası, koruma, zorunlu toplu göç, sürdürülebilir geri dönüş, kullanıcı katılımı, kültürel süreklilik, insan kaynaklı afetler, savaş, çatışma, hibrit savaş, afet risk yönetimi.

ABSTRACT

MANAGEMENT OF RISKS FOR HISTORIC ENVIRONMENT IN MASS MIGRATION AND RETURN PROCESSES DUE TO HUMAN INDUCED DISASTERS AT THE TURN OF THE 21ST CENTURY

Saadet GÜNDOĞDU

Department of Architecture

PhD. Thesis

Adviser: Prof. Dr. Zeynep Gül ÜNAL

This study aims to define mass forced migration resulting from human induced disasters such as war and armed conflict in the past 25 years of the turn of the 21st century; along with the arising problems pertaining to the conservation of tangible and intangible cultural heritage that is associated with its users. Furthermore, the study aims to propose solutions via an established methodology.

The working bodies of the United Nations demonstrate that the number of people who have had to migrate due to human-induced or natural disasters in recent times is constantly fluctuating, and every 20 minutes 1 person is displaced according to the data from 2017.

According to the 2016 Global Trend Study of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), the number of people who migrated across the world due to security concerns reached 65.5 million by the end of 2016. According to the Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction (GAR-Global Assessment Report) prepared by the United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR), between 2008 and 2012: 120 million people were displaced due to disasters related to the weather (climate related, hydrological, meteorological) and 24 million people were displaced due to geophysical happenings (earthquakes, tsunamis, volcanos).

International organizations working on the elimination of the effects of war and

armed-conflict, assess the intensity of the conflict based on its physical and human impact. While the physical effects of war or conflict are defined in terms of human resources, infrastructure, housing, the economy and cultural values; the human impact is defined in terms of the number of affected, injured, lost, harmed and displaced people along with refugees . The forced mass migration that these disasters indirectly lead to, accelerates the loss of both tangible and intangible cultural heritage.

The significant increases in the frequency and magnitude of disasters occurring at the turn of the 21st century, are severely damaging cultural heritage. The significance of protecting the heritage sites physically along with their users, comes to the forefront once again with the migrations resulting from disasters.

Research indicates that migration is as old as human history and it progressed in proportion to technological developments and escalated with the industrial revolution. Especially in the 1990s, the globalization movement rapidly increased the speed and capacities of information and communication technologies and thus impacted events all over the world. Moreover, this situation changed the way disaster management was perceived and approached.

The process evaluated within the scope of this study encompasses the national and international forced mass migrations resulting from human induced disasters in the 21st century, within the context of current protection issues.

The mitigation of all negative situations caused by human induced disasters can only be possible with the protection of cultural heritage, disaster risk mitigation studies with a holistic approach, and proper risk management. In situations of war and armed-conflict, cultural heritage is damaged both by selective / targeted destruction and by general destruction (historical environment). Thirdly, the fact that legal procedures do not function due to the conflict, leads to the escalation of illegal excavations and the smuggling of antiquities. Moreover, it is one of the most salient risks that damages tangible and intangible cultural heritage in the event of forced mass migration due to major disasters such as war, armed-conflict and internal turmoil. In the case of forced mass migration due to disasters in historical settlements, it is not merely a case of people migrating but due to this migration the rites, rituals, traditional productions associated with the space and the cultural values related to the space are also abandoned. Some of the losses in disasters occur immediately and some occur after a certain amount of time. When the physical spaces that constitute the tangible cultural heritage are protected together with the original user, then the intangible cultural heritage is also indirectly preserved.

The proper management of the crisis situation that emerged with disasters, the planning of return, the trainings to be provided to migrants and other implementations are discussed in the thesis in line with the protection of tangible and intangible cultural heritage in its place of origin and flourishing.

Intangible cultural heritage has a cultural and social value for society. Trying to protect these values in the aftermath of the disaster will make it easier for the disaster victims to overcome the trauma they have experienced. The protection of monumental structures of the area, elements of civil architecture, and local productions in the workshops during and after the disaster, facilitate the return process of societies to

daily life after the disaster and also help restore social ties. Therefore, the continuity of culture can be sustained through the coexistence of the space and its users.

The aid funds to be used for the protection of cultural heritage in the historical regions that have been damaged due to disasters, have the potential to constitute an indirect driving force for displaced people to return. Thus, the revival of the region, the continuity of culture, keeping the space together with the original user, will ensure “cultural continuity”.

The examining of the cases related to human induced disasters, especially ones that occurred in historical regions, and the ensuing forced mass migrations, provides salient data that constitutes examples for further practices. In the study, three of the four regions selected as case studies are places where peace has been attained and the other place is an area where war is continuing. Cases from important conflict areas with which we share common values and where there is an Ottoman legacy were selected. Cases pertaining to war and migration from the selected areas of Bosnia and Herzegovina, Kosovo, Lebanon-Beirut and Syria were examined. The war, immigration, return, cultural heritage relations, displacement and the severance of cultural continuity were examined for the case of Bosnia and Herzegovina between the years of 1992 and 1995, of Lebanon between the years of 1975-1990 and of Kosovo between the years of 1998 and 1999. Then the continuing civil war and migration in Syria since 2011 was examined in terms of where it began and what the situation is now. The scrutiny of all four cases and the obtained results shall ensure the completion of the suggestions on how to protect cultural heritage in instances of migration.

The survey studies being conducted with people who have emigrated to Turkey; have been categorised under the following themes: the historical / social texture before the war, the relationship between architectural design and the environment, the relationship between space and function/action, the state of conservation before the war, the changes in the physical space, the post-war homeland. With the help of the questions that have been asked under these themes, the survey study aims to define the state of the preservation of cultural heritage affected by migration, by considering the effects of migration on the protection of historical sites, the perception of cultural heritage and the relationship between the sense of belonging and the homeland.

At the end of this dissertation "the planning of disaster risk management for cultural heritage in cases of forced migration due to human-induced disasters" constitutes a systematic model that responds to the risks / problems identified during the thesis study, with the help of the data obtained from the case studies, surveys and research conducted for this thesis. The model is comprised of 3 phases: "risk reduction and preparation phase" before the war/armed conflict; "monitoring and capacity conservation phase" when the war/armed conflict begins, spreads and during the armed conflict / war; "the planning of the return process and the rehabilitation of historical areas" in the rehabilitation phase after the war/ armed conflict. Through the case studies a solution proposal that focuses on the post-disaster phase of disaster management while including all the pre-disaster, disaster and post disaster implementations, has been developed. This proposal also encompasses the topics of “community participation, capacity building, sustainable development, vision, security, equality, restructuring and reconciliation”. The study has shown that, in light of the

changing parameters of war and armed conflicts after 1990, there needs to be changes and additions made to the solution path of the subject that was researched. The fact that the user constitutes the key actor in this issue, relocation within mass migration, the importance of return, the role of cultural heritage as a driving force in the process of reconstruction should all be considered as part of the management system. The fact that long-term sustainable development can only be attained through the disaster-stricken country's own resources, local building production knowledge and original user participation, is proof that the country needs to be prepared for sustainable return to ensure the return of the original users and to obtain successful sustainability. Turning the existing risk situation into an opportunity and using the protection of cultural heritage as a driving force constitutes the basis of a sustainable study. In the protection of cultural heritage, the model of “planning the return / return home and the planning of the rehabilitation of the historical environment in cases of forced mass migration due to human induced disasters” defines the theoretical and practical necessity of reconstruction.

Keywords: Cultural heritage, protection, forced mass migration, sustainable return, user participation, cultural sustainability, human induced disasters, war, armed conflict, hibrit war, disaster risk management.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1 Literatür Özeti

İlk olarak "Doğal ve İnsan Kaynaklı Afetlere Bağlı Göçlerde Kültür Mirasının Korunması" adı ile başlayan tez çalışmasında araştırma sürecinde elde edilen veriler tezin içeriğine bağlı olarak tez başlığında değişiklikler yapılmasına sebep olmuştur.

Öncelikle; tüm doğal ve insan kaynaklı afet türleri, bunlara bağlı gerçekleşen göçler, göçün ve afetin kültür mirasına olan etkisinin detaylı araştırması yapılmıştır. Bu süreçte elde edilen bilgiler değerlendirilip verilere dönüştürüldüğünde, konunun ele alınışında/ irdelenişinde; insan kaynaklı afetlerin doğal kaynaklı afetlere, toplu/ kitle halinde yapılan göçlerin büyüklüğü bağlamında normal göçme hareketlerine göre kültür mirası üzerindeki etkisinin farklı veriler sunduğu görülmüştür. Bunun yanında, 1900'lerin son çeyreğinde Dünya'da yaşanılan ekonomik, teknolojik ve diğer değişikliklerin araştırılan konuların süreçleri ve sonuçlarına etkisinin farklı olması tez çalışmasında zaman kriterine bağlı çalışılmasını sağlamıştır.

Tez başlığı "21. Yüzyıl Dönümünde İnsan Kaynaklı Afetlerde Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde Tarihi Çevreye Yönelik Risklerin Yönetimi" ismi ile değiştirilerek insan kaynaklı afetler, toplu göç ve geriye dönüş, kültür mirası, risk yönetimi ve bu kavramlarla ilişkili kavramlar detaylı olarak araştırılmıştır.

Tez başlığında ifade edilen insan kaynaklı afetler, tez içerisinde çatışma ve savaş özelinde çalışılarak tanımlanmıştır. Tez başlığı ve alt başlıklarda yer alan "tarihi çevre" kavramı, tez çalışması içerisinde savaş ve çatışmanın somut ve somut olmayan kültür mirası üzerindeki etkisini kapsayacak şekilde detaylı olarak anlatılmıştır. Tez

çalışmasında vurgu yapılan zorunlu toplu göçlerdeki zorunlu göç (sığınmacı ve mülteci, doğal afet, terör ve şiddet olayları, salgın hastalıklar göçleri), sınıflandırmaya giren savaş ve çatışma olaylarıyla gerçekleşen göçleri kapsamaktadır.

Toplu göçler hem göç alan hem de göç veren yerler üzerinde büyük etkiler yaratmaktadır. Bu sebeple iki yerdeki etkiler ayrı ayrı ele alınmalıdır. Bu çalışmanın yoğunluğu ise göç veren yerler üzerinedir.

Afetler ve toplu göçlerle ilgili olarak istatistiki ulusal/ uluslararası verilere sahip olan ilgili kuruluşların bilimsel verilerinden yararlanarak özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde toplu göçe sebep olan büyük afet türleri ve bu afetlerin meydana geldiği bölgeler tespit edilmiş, bu bölgelerde afetlerin ne kadarının kültür mirasının yoğun olduğu alanlarda gerçekleşmiş olduğu belirlenmiş ve bu çalışmanın odaklandığı savaş durumuna bağlı gelişen zorunlu toplu göçlerin verileri derlenmiştir. Savaş/ çatışma ve göçlerin hukuksal yapısı ve uluslararası yönetmeliklere bağlı olarak yasal çerçevesinin bağlayıcılığı araştırılmıştır.

İnsan kaynaklı afetler olan savaş ve çatışma durumlarında göç, kültür mirası ilişkileri çeşitli kaynaklardan (belgeler, resmi kuruluşların internet siteleri, raporları, makaleler, kitaplar, dergi makaleleri, raporlar ve diğer ilgili belgeler) incelenmiştir.

Bu çalışmada afetler, göçler, eve-dönüş ve kültür mirasının korunması ile ilgili olarak uluslararası kurum ve kuruluşların çalışmaları Birleşmiş Milletler'in yol gösterici ilkeleri, BMGK, BMMYK, UNESCO, ICOMOS, UNISDR, ICORP, Dünya Bankası yeniden yerleştirme proje raporları, Uluslararası Kızılay ve Kızılhaç Federasyonu gibi farklı kurumların ve kuruluşların çalışmalarının verileri de belirleyici bir rol oynamıştır.

Tezde tüm konu başlıklarıyla ilgili Türkiye'deki ve Dünya'daki durumlar/ süreçler kronolojik düzen içerisinde verilmiştir.

Yalçınkaya'nın 2008 yılında yazmış olduğu "Savaş Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı" adlı kitapta savaşla ilgili sınıflandırma yapmanın oldukça zor olduğu anlatılmaktadır. 20. yy. sonunda yaşanmaya başlayan savaşların o sürece kadar yaşananlardan farklı olmasının savaş sınıflandırmasının genel çerçevesinin dışına çıkılmasını sağladığını ifade etmektedir. Bu durumu "savaşan unsurların devlet olma sıklığının azalması ve muharebe alanının değişime uğraması nedeniyle günümüzde savaş kelimesinin yerine

silahlı çatışma kullanılır olmuştur" cümlesi ile ifade etmektedir.

Uluslararası Güvenlik Konseyi'nin (UN Security Council- UNSC- BMGKK) birincil sorumluluğu, uluslararası barış ve güvenliğin korunmasıdır. BMGKK; uluslararası savaş verilerinin değerlendirmesi, rakamsal değerler ve bunlara bağlı önermeler, savaşın istatistiksel incelemesindeki zorluklarla ilgili 2008 yılında "The Evolution of Thought and Practice since 1945" adlı kitabı yayınlamıştır. Uluslararası Barış Enstitüsü (International Peace Institute- IPI) BM Güvenlik Konseyi'nin Uygunluk Veritabanı, 1989 ile 2003 yılları arasındaki çatışmalar bağlamında kabul edilen Güvenlik Konseyi kararlarında yer alan tüm taleplerin tüm taraflarını listelemektedir.

Uppsala'da bulunan Çatışma Veri Programı Barış ve Çatışma Araştırma Bölümü'nün (Uppsala Conflict Data Program- UCDP Department of Peace and Conflict Research) verilerinde 1990 ile 2016 arasında yıllara/ bölgelere göre çatışma sayıları şematize edilmektedir. UCDP verilerine göre 1989-2015 yılları arası gerçekleşen şiddet olaylarında Orta Doğu ve yakın çevresinde kaydedilen ölümlerin en yüksek olduğu görülmektedir.

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (The International Institute Strategic Search– IISS- Armed Conflict Database- ACD) Silahlı Çatışma Veritabanı, isyanlara, iç savaşlara ve devletler arası çatışmalara kadar değişen silahlı çatışmalar hakkında izleme, veri ve analiz sağlamaktadır. Heilderberg Uluslararası Çatışma Enstitüsü (Heilderberg Üniversitesi- HIIK) Çatışma Barometresi'nde (2015) 1997'den itibaren raporlar yayınlanmaktadır ve bir metodolojisi bulunmaktadır.

Çatışmanın yanı sıra çatışma analizi kavramı da son yıllarda üzerinde çalışılan konulardandır. Çatışma analizi; çatışmanın profilini/ strüktürünü, nedenlerini, aktörlerini ve dinamiklerini tespit eden sistematik bir çalışmadır. Çatışma analizinin çözümlenmesi, çatışma süreçlerinde kültür mirasına verilen zararın analizinin yapılmasını sağlamakta ve rehabilitasyon sürecine çıktılar sağlamaktadır.

Chris (2012) yılında yazmış olduğu "Disaster Through a Different Lens" adlı UNISDR tarafından yayınlanan kitapta "tehlikeler doğaldır, afetler değil" ifadesi ile günümüzde afetlerin doğal olmadığını örneklerle ve analizlerle anlatmaktadır. Dünya üzerinde son süreçte yaşanan afet ile ilgili birçok veriyi yorumlamaktadır.

Aslı Şirin Öner 2008 yılında yazmış olduğu “Back home?: The reality of return in Bosnia-Hercegovina and the role of the European Union in the return process / Yuvaya dönüş mü?: Bosna-Hersek'te geri dönüş gerçeği ve Avrupa Birliği'nin geri dönüş sürecindeki rolü” adlı tezinde geri dönüşün sürdürülebilirliği üzerine çalışmıştır. Ayrıca, Öner 2012 yılında yayınlanan “Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar” adlı kitabın hem editörlerinden hem de başka yazarlarla birlikte kitapta makaleleri yer almaktadır. Uluslararası göçün hem çok dinamik, karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olduğunu hem de sürekli devinim halinde bulunduğunu ifade etmektedir. Geri dönüşün ise karmaşık ve çok boyutlu bir olgu olduğu konusunu vurgulamaktadır.

Göç konusunda uluslararası olarak çalışan öncelikli kuruluşlar; Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’dür. BMMYK göç edenlerle ilgili 7 tür grupla ilgilenmektedir: mülteci, sığınmacı, iade edilen mülteciler, ülke/ yurtiçinde yerinden edilmiş kişi/ BMMYK tarafından korunmuş, yardım edilmiş, uyruksuz, vatandaşlığını yitiren kişi/ vatansız kişiler, ilgilendiği/ kurumun ilgi alanına giren diğer kişiler, ülke içinde yerinden olmuş kişi, geldikleri yere geri dönüş yapanlarla ilgilenmektedir.

Tez konusunun daha iyi kavranmasını sağlamak için seçilen örnek olay çalışmaları hakkında Bosna-Hersek, Lübnan, Kosova ve ardından Suriye’yle ilgili derinlemesine literatür araştırması yapılmıştır. Yaşanan savaşın/ çatışmanın, buna bağlı gerçekleşen göçün, kültür mirası üzerindeki etkilerini anlayabilmek ve oluşabilecek benzer riskleri azaltabilmek için bu veriler değerlendirilerek model önerisine temel hazırlamışlardır.

Andras J. Riedlmayer ve Andrew Herscher, Balkanlarda Osmanlı dönemi kültür mirası üzerinde tanınmış uzmanlardır. Savaş sonrası Bosna-Hersek ve Kosova’da zarar görmüş veya yıkılmış kültür mirasıyla ilgili saha araştırması ve eserlerle ilgili birçok yayın yapmışlardır.

Angus Gavin ve Ramez Maluf tarafından yazılan **“**Beirut Reborn” kitap savaş sonrası bölgenin yeniden canlanmasını sağlayan ana planları anlatmaktadır.

Pınar Engincan 2009 yılında “Mostar Kenti Örneğinde Konut Alanlarının Yeniden Üretim Sürecinin Değerlendirilmesi” adlı doktora tezini tamamlamıştır. Tez çalışmasında üzerinde çalıştığı, Mostar’da yapılı çevre ile ilgili sorunlar/ durum analizidir.

Pınar Yürür'ün 2007 yılında tamamlamış olduğu "Uluslararası Toplumun Bosna-Hersek'i Yeniden Yapılandırma Süreci ve Modeli" adlı doktora tezi Bosna Hersek'i yeniden yapılandırmada uluslararası toplumun rolünü anlatmaktadır.

Uluslararası toplulukların/ kuruluşların çatışma/ savaş benzeri tehlike durumlarında kültür mirasının nasıl korunabileceği üzerine; sözleşmeler düzenlenmiş, uluslararası kanunlar çıkarılmış ve ceza kavramı gelişmiştir. Savaşlar, çatışmalar kültür mirasının korunması ile ilgili uluslararası platformda ilk defa düzenleme yapılmasını sağlamıştır. 1999'da 1954 Lahey'in II. Protokolü gerçekleşmiştir ve yerel toplumun çalışmalarda görev alması kararı alınmıştır. ICOMOS'un danışmanı olarak sivil toplum kuruluşu ICORP risk durumlarında mirası koruma amacıyla kurulmuştur. 2005'te "Hyogo Faaliyet Çerçevesi Dünya Konferansı Afet Risk Azaltımı", 2011'de Paris Bildirgesi- Kalkınmanın Bir İticisi Olarak Miras, 2012'de "Sürdürülebilir Kalkınma Yerel Toplulukların Rolü" düzenlemesi, 2015'te "Sendai Dünya Konferansı Afet Risk Azaltımı" (SFDRR), Bonn Bildirgesi, BM tarafından düzenlenen Habitat III "BM Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişim", ardından "Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi" (SDG) kabul edilmiştir. Burada mirasın ve kültürün insan gelişimdeki oynadığı temel rol vurgulanmaktadır. Ekim 2017'de UNESCO'nun 39/C "Silahlı Çatışma Zamanlarında Kültürel Çoğulculuğun Teşvik Edilmesi ve Kültürün Korunması için UNESCO'nun Destek Stratejisi" çalışma konusunu özel alan "The Key to Lasting Peace" üzerine direncin güçlendirmesinde barışçıl ve sürdürülebilir kalkınmanın engellemesine karşı direnç kazanma çabalarının gerekliliğini ele almaktadır.

Birleşmiş Milletler afet riski azaltımı konusunda Uluslararası Stratejik Afet Azaltımı (United Nations International Strategy for Disaster Reduction- UNISDR) birimini kurmuştur. Afet kayıtları, afetlerin azaltılması gibi ulusal ve uluslararası birçok veri bulundurmaktadır.

Tez çalışmasında, afet risk yönetimi afet sonrası uygulamaları araştırması sürecinde, York Üniversite'si (University of York) "Post-war Recovery and Development Unit (PRDU)" biriminde çalışan Sultan Barakat'ın (2010) savaştan zarar gören ülkelerin yeniden yapılanması konusu üzerine "After The Conflict Reconstruction and Development in The Aftermath Of War" adlı editörlüğünü yapmış olduğu kitap ve

çatışma sonrası barınma ile ilgili birçok makalesinden faydalanılmıştır. Savaş/ çatışma sonrası yeniden yapılanma ve gelişme üzerine 14 ayrı makaleden oluşan kitapta Sultan Barakat'ın hem kendine ait hem de başka yazarlarla ortak çalışmaları bulunmaktadır. Kitaptaki makaleler 2 grup şeklinde kategorize edilmiştir: a- barışın yapılanmasında farklı görüşler üzerine tematik tartışmalar b- savaş sonrası alanda yeniden yapılanma uygulamaları. Barakat'ın (2003) "Housing Reconstruction After Conflict and Disaster" adlı makalesi afet ve çatışma sonrası barınmada gerekli tüm planlamayı örneklerle ifade etmektedir.

1.2 Tezin Amacı

"21. Yüzyıl Dönümünde İnsan Kaynaklı Afetlerde Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde Tarihi Çevreye Yönelik Risklerin Yönetimi" başlıklı doktora tez çalışması 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yaşanan savaş ve çatışmalarda ağır hasar gören/ yok olan tarihi yerleşimler ve kullanıcılarının toplu olarak göç etmesinin somut ve somut olmayan kültür mirasının korunması üzerinde oluşturacağı etkileri incelemekte, mekân–kullanıcı birlikteliğinin önemini vurgulamakta, geleneksel bilgi- geleneksel malzeme/ uygulamalar/ kaynaklar- hikâye anlatıcılar ve benzeri diğer kayıpların afet sonrası iyileşme sürecindeki etkisini göç- geri dönüş bağlamında ele almayı amaçlamaktadır.

Zengin tarihi çevrenin ve dolayısıyla somut olmayan kültür miraslarının barındığı topraklarda 1990 sonrası meydana gelen savaş ve çatışmaların ardından barış döneminde yapılan iyileştirme çalışmalarının yasal, yönetsel ve uygulama aşamalarında etkin olarak yer alan ulusal/ uluslararası, kuruluş/ enstitü/ üniversite vb. kurumların rolleri, çalışmaları, etkileri ve doğurduğu sonuçlar çalışılarak derinlemesine araştırılarak öneri oluşumuna katkı sağlamaktadır.

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla, dünyada heterojen unsurlar üzerinde oluşmuş olan siyasal yapılarda çatlamalar başlamıştır. Soğuk savaş dönemindeki birlik düşüncesi, yerine homojen yapıya sahip devletler düşüncesi doğmuştur. Bunun getirileri de alt-bölgesel düzeydeki denetim olanaklarının ortadan kalkması, çatışmaların yaşandığı bir döneme girilmesine yol açmıştır. Son dönemde yaşanılan güvenlik ortamı, oluşan

tehditler; bu durumlara paralel olarak her alanda mücadele yöntemleri geliştirilmesini ve yöntemlerin güncellenme ihtiyacını gerektirmektedir.

Tezin ana konusunu oluşturan savaşların 21. yüzyıl dönümünden itibaren gerçekleşenlerin o döneme kadar olanlardan farklı olarak savaş kavramı yerine çatışmanın yaygınlaşması, devlet dışı aktörlerin bu çatışmalarda aktif rol alması, kültür mirası alanlarına verilen kasıtlı saldırıların artış göstermesi kültür mirasının korunmasında farklı noktalara değinilmesi gerektiğini göstermektedir.

Çatışmalar/ savaşlar ve buna bağlı gelişen göçler kültür mirası üzerinde birden fazla konuda yeni riskler ve bozulma kaynakları oluşturmaktadır.

Savaş ve çatışma durumlarında kültür mirası gerek seçici/ hedefli yıkım ve gerek genel yıkım ile (tarihi çevre, doğal miras alanlarının çevre dengesi, arkeolojik alanlar, varlığın üstün evrensel değeri, yerel kaynaklar) zarar görmektedir. Bunların dışında, çatışma ortamı sebebi ile yasal prosedürün işleyememesi yasadışı kazıların ve eski eserlerin kaçakçılığını artırmaktadır.

Zengin somut ve somut olmayan kültür mirasına sahip olan yerlerde insan kaynaklı olarak gerçekleşen çatışmanın verdiği zararın yanında, iç ve dış göçler sebebiyle gerçekleşen kullanıcı değişikliğinin mekân-kullanıcı-eylem ilişkisini koparması yeni bir risk oluşturmakta, kültür mirasının kaybını hızlandırmaktadır.

Sıcak dönem (çatışma/ savaş) sonlandığı zaman, yaşanılacak olan geri dönüşlerde sağlıklı ve sürdürülebilir çözümler üretilemezse ve eve dönüş gecikirse koruma bağlamında başka yeni riskler de oluşacaktır. Ayrıca zorunlu toplu göçlerle birlikte hasar gören yapıların artması, onarımlarının/ geri dönüşümlerinin zorlaşması, yakın çevreye dağılan yapı parçalarının zamanla yok olması, bozulma hızının artması, belge değerinin kaybolmaya başlaması, uzman sıkıntısının oluşması, bilimsel kaynakların azalması, geleneksel/ yerel yapı bilgisi, geleneksel/ yerel uygulamaların kaybının hızlanması, malzeme- uygulama eksikliğinin artması, demografik yapının farklılaşması gibi durumlarla yeni riskler doğacaktır.

Tezin amacı tarihi çevrelerde savaş ve çatışmalara bağlı gerçekleşen zorunlu toplu göçlerle birlikte yer değiştiren insanların sahip oldukları geleneksel/ yerel yapı üretim bilgisinin, becerisinin, yerel kapasitenin, somut olmayan kültür mirası bilgisinin,

uzmanlıkların kaybolma riskini azaltmaya yönelik hızlı eve dönüşün- geri dönüşün gerekliliğini ve yaşanılan bu süreçte iyileştirme çalışmalarında kültür mirasının itici gücünün en etkili araçlardan birisi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu değerlerin kaybının önlenme çabası geri dönüş konusu bağlamında daha fazla araştırmayı gerektirmektedir. Bu sebeple savaş, çatışma gibi afetler sonrası kırsal ve kentsel bölgelerde büyük yıkımlar gerçekleştiğinde yeniden yapılanmada ihtiyaç duyulan geleneksel bilgi ve beceriler için buradan göç etmiş olan insanların da geleneksel bilgisine ihtiyaç olacaktır.

UNISDR (2015) verileri, yerinden edilme ve göç, gelecek yıllarda artan afet riskinin incinebilirlik üzerindeki etkisini devam ettireceğini ön plana çıkarmaktadır. Kültür mirasının karşı karşıya kaldığı risk durumu göz önüne alındığında, göç edenlerin geri dönüşü, savaştan/ çatışmadan yeni çıkmış toplumların iyileşmesinin birincil önceliği olup aynı zamanda kültür mirasının sürdürülebilir şekilde korunmasının sağlanabilmesi için de temel gereklilik olarak görülmektedir.

Tezde kültür mirasının savaş, çatışma afetlerinin öncesinde, sırasında ve sonrasında zorunlu göç durumlarında nasıl korunabileceğine dair önerilerin tanımlanması hedeflenmektedir.

Koruma politikaları yasal-yönetsel varlığıyla korumadaki çeşitli faktörlerin, disiplinler arası çalışmaların, karmaşık süreçlerin bir arada çözülmesini sağlamaktadır. Konu özelinde koruma bağlamında yeni yaklaşımlar geliştirmek gerektiği açıkça görülmektedir.

Tez çalışması konusu özelinde çatışma, göç, kültür mirası ilişkisinde soruna bakıldığında akla ilk, 2011 Nisan'ından beri sıcak bölge olan Suriye gelmektedir. Kültür mirasına etkiyen riskler adına, bu kompleks soruna çözüm önerilmelidir. Ancak bir çözüm modeli oluşturabilmek için zamansal/ dönemsel ve etkisel benzerlikleri olan ve olmayan alanlar/ ön örnekler öncelikli olarak araştırılmıştır.

Son 25 yıldır Osmanlı dönemi somut ve somut olmayan kültür mirasının da yoğun olarak bulunduğu 4 önemli bölge; Bosna-Hersek, Lübnan, Kosova ve ardından Suriye'de meydana gelen yaşanan savaş, göç ve kültür mirası üzerindeki etkilerini örnek olaylar araştırması olarak ele alınmış ve incelemiştir. 2011'ten itibaren Suriye'de yaşanan

çatışma ve göç durumu incelenerek elde edilen sonuçlara göre çatışmaya bağlı gelişen göç durumlarında kültür mirasının nasıl korunacağına dair değerlendirme verileri oluşturulmuştur.

Suriye'den gelen üniversite öğrencileri ile (toplu göçlerin meydana geldiği bölgelerden yer değiştiren insanlarla) yapılan etki değerlendirme çalışmasıyla kültür mirasının korunması bağlamında mekân- kullanıcı ilişkisinden sosyal olgu olarak elde edilen veriler değerlendirilerek geri dönüş çalışmalarının yerleşimin ve toplumun rehabilitasyonundaki rolü konusunda yeniden yapılanma araştırması geliştirilmiştir. Etki değerlendirme çalışmalarının sonuçları analiz edilerek metinlere eklenmiştir.

Örnek olaylardan da elde edilen veriler sonucunda sadece Suriye için değil çatışma/ savaş süreçlerinde benzer riskleri yaşayabilecek olan/ yaşayan yerler için bir model üretilebilecektir.

Tez kapsamında çalışılan "kültür mirasına yönelik afet risklerinin yönetimi"; savaş, çatışmalar ve bunlara bağlı olarak gerçekleşen zorunlu toplu göçleri, zarar/ hasar gören somut ve somut olmayan kültür mirasının daha dirençli hale getirilmesi için gerekli olan stratejileri ve uygulamaları tanımlamaya çalışmaktadır.

Afet risk yönetimi yaklaşımında kültür mirasının özgün kullanıcısının katkısı ve katılımı ile korunabilmesi için süreçler tezde yeniden değerlendirilmektedir.

Yukarıda değinilen konulara- sorunlara çözüm oluşturabilmesi amacıyla "insan kaynaklı afetlere bağlı toplu göçler ve geriye dönüş sürecinde tarihi çevreye yönelik afet risklerinin yönetim evreleri" planlanması modeli tez çalışması sürecinde yapılan araştırmalar, elde edilen bulgular ve veriler değerlendirilerek oluşturulmuştur.

Araştırmada; afet risk yönetimi uygulamalarında afet sonrası iyileşme sürecine vurgu yapılmakla birlikte, öncesi, sırası ve sonrası aşamalarının tümünü kapsayan uygulamalar koruma bağlamında detaylı olarak anlatılmıştır.

1.3 Hipotez

İnsan kaynaklı afetlere bağlı gelişen zorunlu toplu göçlerde somut ve somut olmayan kültürel değerler nasıl etkilenmektedir? Bu özel durumda koruma önlemleri nasıl

geliştirilmelidir? Bir afet risk yönetim süreci ile kültür mirasının koruma süreçlerini "göç ve geri dönüş" hareketi ile bütünleştirecek sistem nasıl oluşturulmalıdır? Tez çalışması bu ve benzeri sorulara cevap aramıştır.

İnsan kaynaklı afetlerde somut ve somut olmayan kültür mirası da birçok değer gibi zarar görmektedir. Son 25 yılda gerçekleşen savaş ve çatışmaların ortak sonuçlarından biri de toplu göçler olmuştur. Ancak mirasın özgün kullanıcısı ile özgün mekânında kullanımının korunabilmesi en önemli unsurlardandır.

Kültür mirasının varlığı insan kaynaklı afet riskleri nedeniyle tehdit altındadır. Ancak kültür mirası; sosyal bağlılık, sürdürülebilir gelişme ve psikolojik refaha; ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların yanı sıra sürdürülebilir kalkınmaya doğrudan ve önemli bir katkı yapmaktadır. Bütünlüğün bozulmaması, kültür mirasının sürdürülebilirliğinin devamlılığı için sosyal çevrenin yapı taşı olan kullanıcıların değişmemesi önem kazanmaktadır. Ekonomik ve sosyal gelişme, savaştan sürdürülebilir barışa geçiş için bir bütünün ayrılmaz bir parçası ve bir önkoşulu olarak görülmektedir.

Uluslararası kuruluşlardan gelecek fonların- proje desteklerinin doğru yönlendirilmesiyle savaş, çatışma gibi afetlerden ötürü zarar görmüş olan kültür mirasının onarım/ korumasını bölgenin canlandırılmasını sağlayacaktır ve hayata yeniden tutunmayı hızlandıracaktır.

İnsan kaynaklı afetlerin kültür mirası üzerindeki tüm olumsuz etkilerinin en aza indirilebilmesi için kültür mirasının korunması ve afet riskinin azaltımı bütüncül olarak ele alınmalıdır. Savaş, çatışma gibi insan kaynaklı afetlerin sebep olduğu en önemli sonuçlarından birisi zorunlu olarak yapılan toplu göçlerdir. Toplu olarak yapılan göçler öncelikle göç eden topluluk için hem zorunlu olarak terk edilen bölgede hem de varılan bölgede toplumsal ve yerleşim dinamiklerinin değişmesi gibi çeşitli sorunların oluşmasına sebep olmaktadır. Bunun sonucu olarak; bu büyük olayların öncesi, sırası ve sonrasında karşılaşılabilecek olan problemler çok katmanlı bir yapıya sahiptir ve en az zararla süreci yönetebilmek için yukarıda bahsedilen tüm durumlar her bölgenin kendine ait özellikleri göz önüne alınarak süreç ilişkisi bir arada düşünülerek çözüm önerileri üzerinde çalışılması gereklidir. Özellikle tarihi kentsel çevrelerde oluşan afetlerde somut ve somut olmayan kültür mirasını koruma sürecinde oluşacak risklerin

doğru yönetilmesi gerekmektedir.

Tez çalışmasında 1990 sonrasında, imzalanan uluslararası anlaşmalar incelenmiş, savaş, çatışma, göç durumlarında kültür mirasının korunması bağlamında uluslararası bağlayıcılığı olan maddeler sentezlenmiş, konu ile ilişkisi bulunan bölümler, alt başlıklar değerlendirilmiş ve bunlar oluşturulan risk yönetimi planı modelinde veri olarak kullanılmıştır.

Tüm veriler sentezlendiğinde/ değerlendirildiğinde, belirli bir zaman dilimi içerisinde yaklaşan tehlikelere karşın hassas bölgeler tahmin edilebilecektir. Bu tehlikelerin tespiti, tezde önerilen modelde anlatılanların yapılmasını ve böylece risklerin azaltılmasını sağlayacaktır. Ancak konu üzerine çalışan resmî kurumlar bu bilgileri/ bölgeleri net bir şekilde paylaşmamaktadır. Kültür mirasının korunması üzerine çalışan uzmanlar tarafından disiplinler arası çalışmalar yapılarak, veriler sentezlenerek, riskin yüksek olduğu bölgeler tespit edilerek çatışma/ savaş öncesinde yapılabilecek uygulamalar sayesinde oluşabilecek kayıpların azalmasını sağlayabilecektir.

İnsan kaynaklı afetler sonrası afet risk yönetiminde uygulanacak olan tüm çalışmalarda özgün kullanıcının sürece dahil edilmesinin gerekliliği ortak nokta olarak çalışmalar sonrası karşılaşılan sonuçlardandır. Savaş ve çatışmalara bağlı olarak çok büyük bir nüfusun ülke dışına göç etmesi ve ülke içerisinde yer değiştirmesi, hayatını kaybetmesi iyileşme sürecinde somut ve somut olmayan kültür mirasının korunmasında geleneksel yapı bilgisinin, geleneksel uygulamaların, somut olmayan mirasın aktarımında yer alacak olanların kim olacağı sorusunu düşündürtmektedir. Yeniden yapılanmada kültür mirasının hem sosyal hem de fiziksel bağlamda en sağlıklı itici güç olması mirasın korunmasında özgün kullanıcıya olan ihtiyacı tanımlamaktadır.

Uzun süreli sürdürülebilir kalkınmanın afete maruz ülkenin zorunlu toplu göçlerle birlikte yer değiştiren geleneksel/ yerel yapı üretim bilgisinin, becerisinin, yerel kapasitenin, somut olmayan kültür mirasının, uzmanlıkların kaybolma riskini azaltmaya yönelik göç edenlerin hızlı eve dönüşünün- geri dönüşünün ve de başarılı bir sürdürülebilirlik sağlanması için ülkeyi sürdürülebilir bir geri dönüşe hazırlama gerekliliğinin kanıtıdır. Burada mevcut olan risk durumunu fırsata çevirmek, kültür

mirasının korunmasını (iyileştirme çalışmalarında) itici güç olarak kullanmak sürdürülebilir bir çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Toplumun rehabilitasyonunun, kültür mirasının rehabilitasyonunun ve sistemin rehabilitasyonunun bütünleştirilmesi rekonstrüksiyon sürecini tanımlamaktadır. Bu sürecin kullanıcılarla birlikte tanımlanması zorunlu olan bir süreçtir. Rekonstrüksiyonun ithal edilmiş beceriler ve fonlar yerine, fonları yükseltilmiş yerel becerilerle tamamlanması, eve dönüş sürecinin hızlanmasında bu sürecin hızlandırıcısı olarak toplulukların finansal açıdan güçlendirilmesi en önemli dayanak olacaktır.

Kültür mirasının korunması “insan kaynaklı afetlere bağlı toplu göçler ve geriye dönüş sürecinde tarihi çevreye yönelik afet risklerinin yönetimi" evreleri planlaması modeli, geri dönüşün yeniden yapılandırmadaki yeri ve önemini, gerekliliğini anlatmaktadır. Bu çalışma birbirinden bağımsız çalışan risk yönetimini, azaltımını, somut ve somut olmayan kültür mirasının koruma süreçlerini, geriye dönüş süreci çalışmalarını bir arada çalıştıran “bütünleştirecek bir sistem”dir. Bu model çalışması yerel katılımcının, eve dönüş olmadan önce, eve dönüş sürecine dahil edilmesini planlanmaktadır.

Zorunlu toplu göçe sebep olan bu savaş ve çatışmalar, kültür mirasının üzerinde oluşturduğu etkiler değerlendirilerek çatışma öncesi, sırası ve sonrasında yapılması gerekenler, farklı derecelerde önceliğe sahip olan müdahale alanları için yapısal ve yapısal olmayan müdahale türlerinin ortaya konması, müdahale araçları ile sürecin tanımlanması, kültür mirasının korunmasını sağlayabilecek daha sağlıklı, hızlı ve programlı bir planlama (etkin uygulanabilir zarar azaltma politikaları, geri dönüş ve koruma) çalışması geliştirilerek çözüm önerileri oluşturulmuştur.

Model önerisinde yer alan alt başlıklar ve basamaklar çatışma/ savaş öncesi, sırası ve sonrası evrelerinde kültürel değerlerin korunmasını planlarken bu kapsam içerisinde yerel kullanıcıya yer verilmesini, yer değiştirmenin/ sağlıklı eve dönüşün planlanmasını, tüm basamakların bir arada bütün olarak aktarılmasını sağlamakta bundan ötürü çerçeve şekli ve içeriği ile daha önce kültür mirası ve risk yönetimi üzerine çalışan kuruluşların oluşturmuş oldukları afet risk yönetimi çerçevesinde yer almamaktadır.

3 safhadan oluşan çalışma afet risk yönetimi genel çerçevesinde anlatılmakta ancak tüm bu çerçeve çatışmaya/ savaşa göre özel kavramsal tanımlanmış, buna bağlı olarak

bölüm sonunda tablo anlatımı şeklinde modele dönüştürülmüş ve basamaklandırılmış ayrıca modelde oluşturulmuş olan C) Çatışma/ Savaş Sonrası Rehabilitasyon Evresi “Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması”nın alt başlıkları tez kapsamında değerlendirilerek bir araya getirilmiş, süreç olarak sıralanmış, birbiri ile ilişkilendirilmiş özgün bir çalışmadır.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ALTYAPI; AFET, GÖÇ VE KÜLTÜR MİRASI İLİŞKİSİ

2.1 Afet

Afetlere ilişkin veriler, afetlerin insanlık tarihi kadar eski olduğunu göstermektedir. Afetler; tehlikelerin, hassasiyet koşullarının, riskin olumsuz sonuçlarını azaltmak için geliştirilen yetersiz kapasite veya alınan önlemlerin birleşimidir.

Afetler insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, normal yaşamı durdurarak, toplumların veya toplulukların kendi kaynakları ve kapasiteleri ile baş etmeyi başaramadıkları tüm olaylardır [1], [2]. Afet, bir **sonuç**tur, aniden veya belirli bir zaman sürecinde oluşur, bir olayın kendisi değildir.

Afetler sonucu oluşan kayıpların bazıları hemen gerçekleşirken bazıları ise belirli bir zaman sonra ortaya çıkmaktadır.

Birleşmiş Milletler (UN-ISDR) bir olayı afet olabilmesi için en az 10 veya daha fazla kişinin ölmüş olması, 100 veya daha fazla kişinin etkilenmiş olması, ilgili devlet tarafından olağandışı durum bildirisinde bulunulmuş olması veya ulusal devlet tarafından uluslararası yardım çağrısında bulunulması gibi daha somut ve nicel kriterlere bağlı olarak belirlemiştir [3].

Uluslararası Göç Sözlüğü'nde (IOM) (2009) birden çok alan, yerleşim, köy, ilçe veya ilde hasara ve kayıplara yol açan, buralarda fiziksel, ekonomik ve sosyal yapıyı etkileyen **büyük afetler bölgesel afetler** olarak değerlendirilmektedir [4].

2.1.1 Afet Türleri; Doğal ve İnsan Kaynaklı Afeler

Afet türlerinin algılanma durumu toplumların gelişmişlik düzeyleri ve benzeri durumlara göre değişim göstermektedir. Afete neden olan olayların afet niteliği kazanması için doğada önemli yıkımlara ve/ veya can kayıplarına neden olması gerekir. Doğal afetler ve doğal tehlikeler olarak ayrı ayrı ifade edilmektedirler.

EM-DAT afetleri 2 genel kategoriye ayırmaktadır; doğal ve teknolojik. Dünya çapındaki afet verilerinin sosyo ekonomik değerlendirildiği afet maliyet verilerinin depolandığı veri tabanıdır. Afetlerle ilgili araştırmalar tarandığında çoğunlukla "teknolojik afetler insan kaynaklı afetlerle" aynı kategoridedir. Avrupa Atlantik Afet Müdahale Merkezi Yönergesi ekinde de doğal ve teknolojik afetler; T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı'nın (AFAD) yayınladığı bilgilerde ise doğal ve insan kaynaklı afetler olarak ikiye ayrılmaktadır [5].

Ayrıca Dünya'da gözlenen afet türleri ise aşağıdaki tabloda sınıflandırılmaktadır [6].

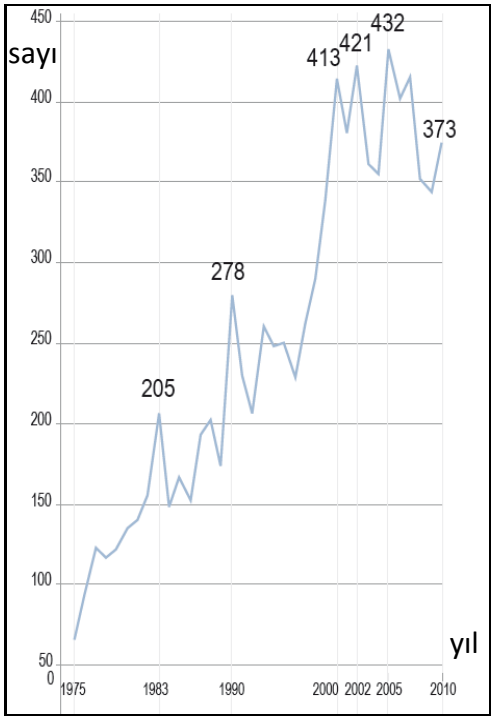
Çizelge 2. 1 Afet türleri tablosu [6]

JEOLOJİK AFETLER	**KLİMATİK AFETLER**	**BİYOLOJİK AFETLER**	**SOSYAL AFETLER**	**TEKNOLOJİK AFETLER**
Deprem	Sıcak Dalgası	Erozyon	Yangınlar	Maden Kazaları
Heyelan	Soğuk Dalgası	Orman Yangınları	**Savaşlar**	Biyolojik, nükleer, kimyasal silahlar ve kazalar
Kaya Düşmesi	Kuraklık	Salgınlar	**Terör saldırıları**	Sanayi kazaları
Volkanik Patlamalar	Dolu	Böcek İstilası	**Göçler**	Ulaşım kazaları
Çamur Akıntıları	Hortum			
Tsunami	Yıldırım			
	Kasırga			
	Tayfun			
	Sel			
	Siklonlar			
	Tornado			
	Tipi			
	Çığ			
	Aşırı Kar Yağışları			
	Asit Yağmurları			
	Sis			
	Buzlanma			
	Hava Kirliliği			
	Orman yangınları			

Doğal Afetler: Toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel etkinliklerini olumsuz yönde etkileyen, önemli ölçüde can ve mal kaybına neden olan, ağırlıklı olarak ya da tamamen, doğal etkenlerin neden olduğu, doğal tehlikelerle ortaya çıkan olaylar olarak tanımlanabilmektedir [7]. Genellikle afete neden olan bir doğal olay, başka bir doğal olayı tetiklemektedir.

Yavaş gelişen doğal afetler; kuraklık, kıtlık, şiddetli soğuklar, vb.dir. **Ani gelişen doğal afetler**; seller, deprem, kaya düşmeleri, çığ, fırtınalar, su taşkınları, toprak kaymaları, hortumlar, volkanlar, yangınlar vb.dir.

İnsan Kaynaklı Afetler (Beşerî afetler): insanların neden oldukları, büyük can ve mal kaybının görüldüğü yangınlar, patlamalar, kontrol edilemeyen nükleer etkinlikler, büyük kazalar, ekonomik-politik ve dini amaçlı eylemler, çatışmalar, savaşlar, gibi tehlikeli olaylar sonucu yaşanan afetlerdir. Doğal kaynaklı sayılan ancak insanların oluşumunda etkili olduğu, toplu ölümlere ve çevrenin büyük zarar görmesine sebep hava, su ve toprak kirliliği, asit yağmurları, toprak erozyonu gibi afetler de bu duruma örnektir [7]. Bunlar; taşımacılık kazaları, nükleer, biyolojik, endüstriyel kazalar, kimyasal kazalar, aşırı kalabalıklardan meydana gelen kazalar, göçmenler ve yerlerinden edilenler vb. dir [6].



Şekil 2. 1 1975-2010 kayıtlı afet çizelgesi [1]

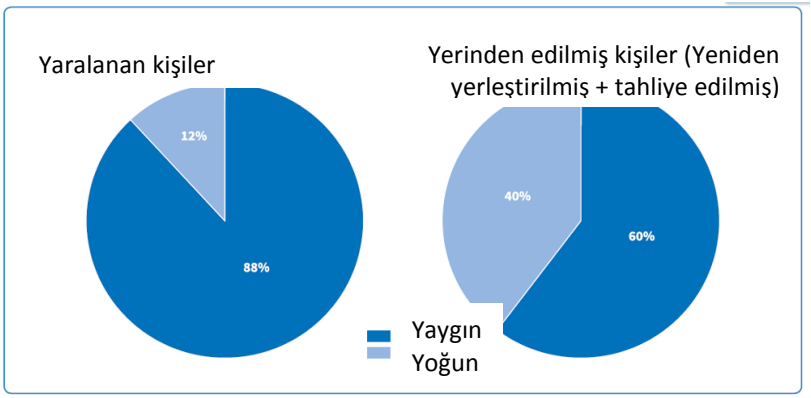
Birleşmiş Milletlerin verilerine bakıldığında 2000 yılından sonra afetlerin sayısının neredeyse iki katına ulaştığı görülmektedir.

Uluslararası organizasyonlar tarafından rapor edilen afetlere bağlı ekonomik kayıplar 1990'dan itibaren adım adım artmakta, yıllık ortalama tahmin 200 milyar ABD$'a ulaşmaktadır. Sadece GDP[1] küreselin bu önemli kısmı, 2013'de yaklaşık 75 trilyon ABD$ ve buna karşın 2007-2009 küresel finansal kriz sürecinde bankacılık sektörünün kayıpları 4 trilyon ABD$ olarak belirlenmiştir [8]. Afetler, 2005'ten sonraki 10 yıllık zaman dilimi içinde, kişilerin, toplulukların, ülkelerin güvenliğini fazlasıyla etkilemiştir. 700 binden fazla kişi hayatını kaybetmiş, 1,4 milyondan fazla kişi yaralanmış ve yaklaşık 23 milyon insan afetler sonucunda evsiz kalmıştır. GAR raporları tam olarak, 1,5 milyar insanın çeşitli yollardan, afetler tarafından etkilenmiş olduğunu göstermektedir [9].



Şekil 2. 2 Ekonomik olarak uluslararası ve ulusal ek kayıpların kayıp raporları, 1990-2013 [8], [10]

[1] GDP: İngilizce Gross Domestic Produce, Gayrisafi Yurt İçi Hasıla anlamına gelmektedir.



Şekil 2. 3 Yaygın afetlerde yaralı ve yerinden edilmiş insanların oranı [3], [8]

Afetin **büyüklüğünü etkileyen faktörler** genel olarak; fakirlik ve az gelişmişlik, olayın yoğun yerleşme alanlarına mesafesi, fiziksel büyüklüğü, hızlı nüfus artışı, tehlikeli alanlarda hızlı ve denetimsiz kentleşme ve endüstrileşme, bilgisizlik ve eğitim eksikliği, ormanların ve çevrenin tahribatı/ yanlış kullanımı, toplumun afet olayları karşısında afet öncesi düzenlediği koruyucu ve önleyici önlemlerin tümünün ulaşabildiği düzeydir [11]. Ayrıca **afetin büyüklüğü,** afet neticesinde meydana gelen can kayıpları, yaralanmalar, yapısal hasarlar, sosyal, ekonomik ve çevresel kayıpların büyüklükleri ile de değerlendirilmektedir [12].

Ülke genelinde gerçekleşen büyük afetler ülke ekonomisini ve büyüme hedeflerini kesintiye uğratmaktadır. Bütçe açıklarına, gelir-gider dengesinin bozulmasına, kazanç dağılımının olumsuz etkilenmesine sebep olmakta ve bu durum ülkede fakirliği artırmaktadır. Önceden planlanan projelerin/ yatırımların durması, kaynakların yok olması, üretimin sekteye uğraması, pazar kaybı, vergilerin artması, toplumsal yapının hem sosyal hem de ekonomik dengesinin bozulması, işsizliğin artması, kontrolsüz bir şekilde **iç ve dış göçlere** sebep olmaktadır [13].

1990 sonrasında afet ve zarargörebilirlik durumlarıyla ilişkili istatistiki ve eğilimler konusu aşağıdaki durumlarla özetlenecek şekilde vurgulanmaktadır [1]:

1-226 milyon insandan fazlası her yıl afetlerden etkilenmektedir.

Sadece 2010 yılında, 373 afet gerçekleşmiş, 226.000 kişi ölmüş, 207.000 kişi ise etkilenmiştir. 2000-2010 yılları arasında, her yıl, yaklaşık hesaplanan 400 afette 98.000 kişi ölmüş ve **226.000 milyon kişi** etkilenmiştir. Toplamda 2000'den beri 1.077.683 insan hayatını kaybetmiş ve 2,4 milyar insan 10 yıl boyunca afetten etkilenmiştir (CRED)

[3].

Güvenli olmayan kentsel yerleşimlerde gelecekte daha fazla insanın daha fazla risk altında olacağı özellikle kıyı bölgelerinde sel, kasırgalar ve fırtınalara maruz kalabileceği düşünülmektedir.

2- Asya en fazla risk altında olan bölgedir.

Asya kıtasında afetler nedeniyle %62,5'ten fazla insan ölmektedir. Avrupa ve Kuzey Amerika da ise afet nedeniyle ölüm ve yaralanma oranı en az ancak ekonomik olarak oldukça fazla etkilenen kıtalardır.

3- Yoksul insanlar en fazla zarar görebilirliğe sahiptir.

Afet ölüm riski, yönetişim kalitesi ve gelirle doğrudan ilişkilidir. 1990'dan beri uluslararası bildiri kayıtlarında ölümlerin neredeyse %90'ı düşük ve orta gelirli ülkelerde meydana gelmektedir [8].

4- Kadınlar, çocuklar ve engelliler en çok incinebilirliğe sahip olanlardır.

5- Afetlerden kaynaklı ekonomik zararlar artmaktadır.

2000 ile 2010 yılları arasında ekonomik zarar yaklaşık 1 trilyon dolardır. Sadece 2010 yılında 109 milyar dolarlık ekonomik zarar tespit edilmiştir.

6- Küçük ölçekli afetler uzun vadeli etkiler oluşturmaktadır. Küçük afetlerin etkileri yaralanmalara ve ölümlere neden olmasının yanında geçim kaynaklarını da yavaş yavaş yok etmekte ve kronik yoksulluğa yönlendirmektedir.

7- Afet sonrasında veya afet politikalarınca toplanan yardımın %0,7'den daha azı afet risk azaltımına gitmektedir.

8- Önleme/ Koruma

Savaş ve çatışmalar son zamanlarda en çok insanın etkilendiği afet türlerindendir. Kuraklık ise dünyada belirli bölgelerde (Afrika) büyük insan kayıplarına sebep olmakta ve de kuraklık sebebiyle oluşan çatışmalar da göçleri doğurmaktadır. İleriki yıllarda; uzmanlar tarafından kuraklık ve etkilerinin çok daha büyük bir bölge üzerinde etkili olacağı düşünülmektedir. Ancak savaş/ çatışma ve kuraklığın doğası ve sebep olduğu sonuçlar birbirinden çok farklıdır. Savaşın/ çatışmanın gerçekleştiği bölgelerde hem

doğası gereği hem de kasıtlı oluşan yıkımlar sonucu kültür mirasının gördüğü tahribat ve zararın büyüklüğü, zorunlu toplu göçler **tez çalışması konusunda afet türü olarak savaş/ çatışmanın seçilmesinin** sebeblerindendir. Hızlanarak artan oranlardaki afetlerden kültür mirasının da yüksek derecede etkilendiğinin farkındalığının oluşması yakın bir tarihe sahiptir.

2.1.1.1 Savaş, Çatışma

Türk Dil Kurumu sözlüğünde **çatışma**; silahlı büyük kavga, arbede ve savaş maksadıyla düşmana karşı ilerleyen bir birliğin karşı tarafın keşif ve güvenlik kollarıyla arasındaki ilk silahlı vuruşma olarak tanımlanmaktadır. Çatışma konuları; etnik, dini, sosyo-politik veya ekonomik olabilmektedir. Her alanın **savaş**a ilişkin tanımları farklıdır. Genel olarak birçok durumu kapsayacak savaş tanımı, aynı türler arasındaki farklı bireylerle gerçekleşen şiddet teması şeklinde açıklanabilmektedir [14].

Savaş denilince çatışma, muharebe, sefer, çarpışma, harekât kelimeleri akla gelmektedir. Bunlar savaş sırasında meydana gelen safhalardır. Savaşla ilgili sınıflandırma yapmak oldukça zordur. Yalçınkaya'ya göre (2008), "savaşın birçok çeşidi olabilir: kişisel, feodal, hanedan, ulusal, iç, devrimsel, dini, ideolojik, yayılmacı, sömürge karşıtı, yerel, genel, vekâlet, sınırlı veya topyekûn savaş" [14]. Konu ile ilgili çalışmalar yapan yazarlar farklı sınıflandırmalar yapmaktadırlar.

Faruk Sönmezoğlu (1995) çalışmasında savaşı; coğrafi kriterlere göre yerel ve genel, yoğunluk derecesine göre sınırlı ve topyekûn olarak sınıflandırmıştır. **Yoğunluk derecesine** göre sınıflandırma da seferber olanların imkânlarını, savaştan etkilenenlerin yaygınlığını ya da amaçlarının büyüklüğünü; coğrafi anlamdaki sınıflandırma ise katılan veya etkilenenlerin miktarını kapsamakta olduğu özellikle vurgulanmıştır [15].

Çatışmalar, devletlerarası veya devlet içi olarak tanımlanmaktadır. Devletlerarası, devletlerin bir başka devletle silahlı çatışmaya girmesidir. Devlet içi, devletler ile devlet dışı silahlı gruplar arasında gerçekleşmektedir [16]. Savaşın sınıflandırması ile ilgili araştırmalar incelendiğinde temel olarak savaş, **uluslararası ve iç savaş** olarak 2'ye ayrılmaktadır. Uluslararası savaş; bir toplumun başka bir toplumla savaşması, "devletlerin silahlı kuvvetleri arasında meydana gelen büyük boyutlu organize olmuş şiddet durumu"dur. İç savaştan ise "bir toplumdaki grupların hükümet etmek için

yaptığı" savaş anlaşılmalıdır [14].

Uluslararası savaşın verilerinin UNSC'nin (Uluslararası Güvenlik Konseyi- BMGKK) değerlendirmesinde gerçekler ve rakamlar, bunlara bağlı önermeler savaşın istatistiksel incelemesindeki zorluklarla dolu olmasından kaynaklanmaktadır. Zorluklar bağlamında beş problem ön plana çıkmaktadır. İlki, savaşı nelerin oluşturduğunun belirlenmesi; devletlerarası savaştan farklı bir karakteri varsayan belirli siyasi şiddet biçimlerini dâhil edip etmeme ve tek bir savaşın parçası olarak belirli kampanyaları veya dönemleri incelemek isteyip istememe veya ayrı bir varlık olarak tespit etmektir. İkinci sorun, savaşların şiddet derecesi büyük farklılıklar gösterdiğinde (her ne kadar tanımlanmış olsa da) tek bir birim olarak sayılmasının yapay olmasıdır: savaştan etkilenenler savaş gerçeğinden daha iyi bir rehber olamayacaktır. Üçüncüsü, belirli bir çatışmada yaşanmışlık sayısı hakkında doğru bilgi edinmenin zorluğudur. Dördüncüsü, değerlendirme için zaman dilimlerinin seçilmesidir: farklı dönemler arasındaki karşılaştırmalar yanıltıcı olabilmektedir. Beşincisi, mevcut eğilimlerden geleceğe yapılan dış değerleme tehlikelidir. Bu ve diğer nedenlerden ötürü, savaş ile ilgili çeşitli istatistiksel çalışmalar, savaşın oluş derecesi/ sıklığı, nedenleri ve değişen karakteri hakkında farklı figürler ve sonuçlar ortaya koymaktadır [17].

BM'nin müdahalesi zamanla, çatışmaların doğası gereği, daha az ihtimalle yapması beklenecek bir şekilde değişmiştir. Bir hesaplamada, çatışmaların sayısı son yüzyıllık süreçte (yoğunluk hariç düşünüldüğünde), Şekil 2.5'te gösterildiği gibi devletlerarası, kolonyal (devlet aşırı) ve devlet içi arasında bölünmüştür [17].

Çizelge 2. 2 Devletlerarası, kolonyal (devlet aşırı) ve devlet içi savaşların 1816-1997 yılları arası yüzdesel değişimi [18]

Yıllar	**Devletlerarası savaşlar (%)**	**Devlet aşırı/ kolonyal (%)**	**Devlet içi (%)**
1816- 1870	19	33	48
1871-1913	20	46	34
1914-44	17	56	27
1945-60	11	30	59
1961-79	23	11	66
1980-97	11	--	89

Yukarıdaki tablo değerlendirildiğinde, 1980 yılı sonrasında devletiçi gerçekleşen savaşların sayısında yüzde olarak çok büyük bir oranda artış olduğu görülmektedir.

1946-1991 arası Soğuk Savaş dönemi olarak kabul edilmektedir. Soğuk Savaş döneminde, iki kutuplu uluslararası yeni bir sistem ortaya çıkmıştır. Doğu ve Batı bloklarından oluşan bu iki kutuplu sistemde; ABD Batı kutbunun, SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) Doğu kutbunun önderliğini yapmıştır [19].

Küreselleşme sürecinin başlangıcı olan 1980'li yılların ardından, 1990'ların başlarında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Doğu Blokunun çökmesiyle (SSCB'nin dağılmasıyla) iki kutuplu sistem sona ermiştir ve küreselleşme süreci hız kazanmıştır.

Küreselleşmenin etkisiyle ulaşım, haberleşme ve bilgi işlem teknolojisinin gelişmesi ve bu ağların yaygınlaşması sonucunda yaşanan değişim ile kültürler arası etkileşim yeni bir ivme kazanarak dünyadaki **kültürel akışı** hızlandırmıştır. Bunun sonucunda, **savaşın tanımı**ndan aktörlerine, hedeflerinden taktik ve stratejilere kadar birçok alanda köklü değişimler yaşanmaktadır [20]. Ayrıca bu durum hem uluslararası sistemde bir değişim-dönüşüm sürecini anlatmakta, hem de uluslararası politik ve stratejik yeni açılımların ortaya çıkışını haber vermektedir [21]. Böylece, çok kutuplu dünya düzenine geri dönülmüştür [22].

Soğuk Savaş döneminde varlığını koruyan 'birlik' düşüncesi, Soğuk Savaş'ın bitişi ile devletler, heterojen unsurlar üzerinde şekillenen siyasal yapılar yerine, **homojen etnik** temele sahip siyasal yapıların kurulması hedefine yönelmişlerdir [23]. Geleneksel güç dengesi ve istikrara sahip olan İki kutuplu yapı yerine milliyetçilik hareketleri ve etnik çatışmalar sebebiyle istikrarsızlık geçmiştir. Dedemen'a göre (2016) "küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan güvenlik çalışmaları devlet merkezinden; birey ve toplum merkezli, daha çok askerî olmayan eksene doğru kayma yaşamıştır" [20].

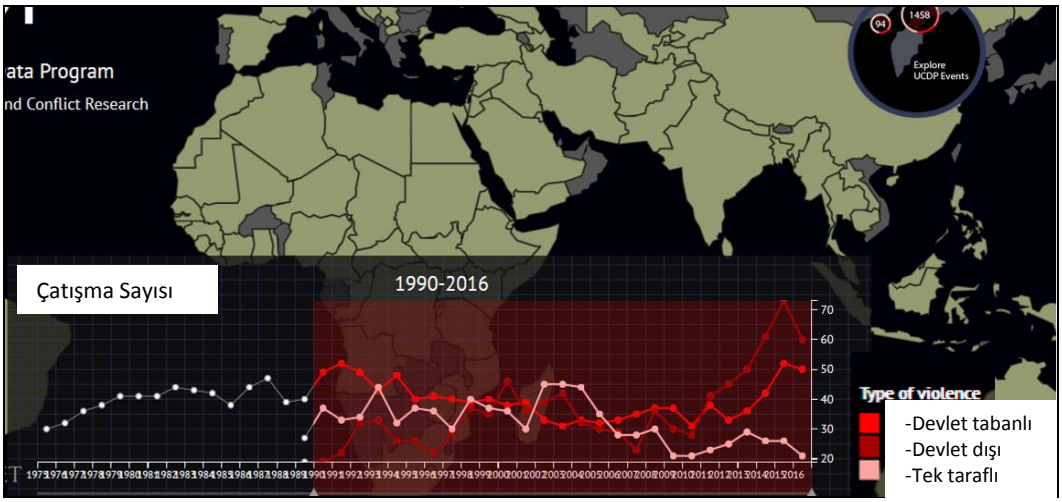
Eski Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi' aldığı kararlar sonucunda kurulan **Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi** (ICTY) (BM Güvenlik Konseyi) 1993, **savaş ya da silahlı çatışma** tanımını, "devletlerarasında silahlı güce başvurulduğunda veya hükümet güçleri ile organize olmuş silahlı gruplar arasında süregiden silahlı çatışma halinde veya bir devletin içinde bulunan silahlı gruplar arasında çatışma meydana geldiğinde oluşan durum **silahlı çatışma**dır" şeklinde yapmaktadır [14].

20. yy. sonunda yaşanmaya başlayan savaşların o sürece kadar yaşananlardan farklı

olması, savaş sınıflandırmasının genel çerçevesinin dışına çıkılmasını sağlamıştır. **Yalçınkaya'nın** (2008) bu durumu ifadesi şu şekildedir "Savaşan unsurların devlet olma sıklığının azalması ve muharebe alanının değişime uğraması nedeniyle günümüzde savaş kelimesinin yerine **silahlı çatışma** kullanılır olmuştur". **Bu süreçten sonra yapılan çalışmalarda savaş şiddet oranına;** yoğunluğuna göre çatışmalar düşük, orta ve yüksek yoğunluklu olarak sınıflandırılmaktadır. Çatışmaların yoğunlukları beş gruba ayrılmakta düşük yoğunluklu olarak kabul edilen ilk iki derece **gizil çatışma** ve **ilan edilmiş çatışma**, orta yoğunlukta kabul edilen üçüncü çatışma yoğunluğu ise **kriz** olarak adlandırılmakta, şiddet içeren ve dördüncü ve beşinci sırayı alan **yüksek yoğunluklu çatışmalar** ise **ciddi kriz ve savaş** olarak adlandırılmaktadır [14].

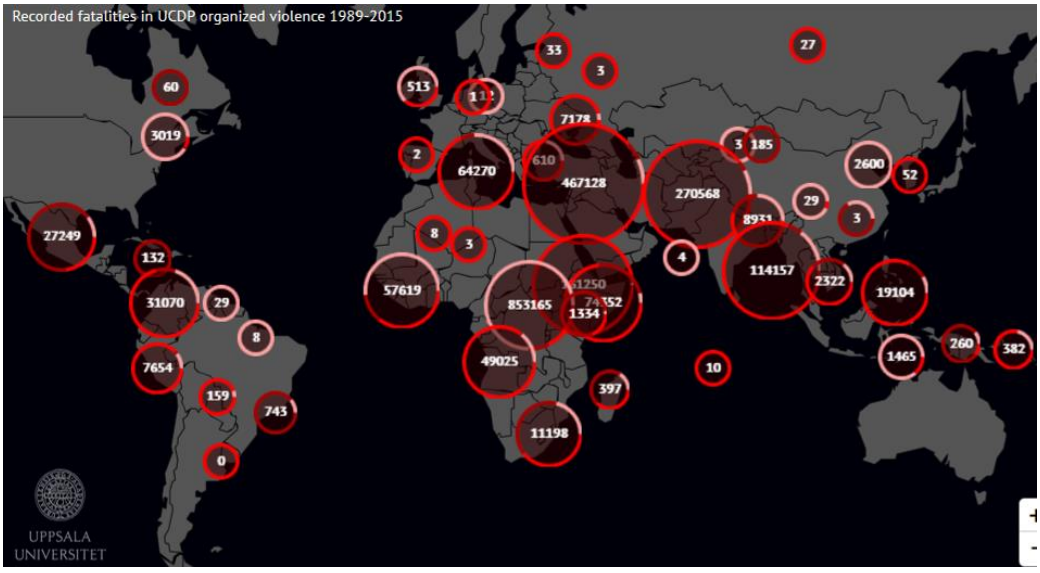
Birleşmiş Milletler Şartı uyarınca, **Güvenlik Konseyi** (UN Security Council- UNSC-BMGKK) teorik olarak etkileyici bir dizi yetkiye ve görevlere sahiptir. En önemlisi, birincil sorumluluğu, **uluslararası barış ve güvenliğin korunması**dır. BMGKK genel kuruldan farklı, ilke olarak BM'nin tüm üyelerini bağlayan kararlar alabilmektedir. Konsey, ağırlıklı olarak uluslararası barış ve güvenliğin tehdit altında bulunduğu silahlı çatışmaları ve diğer durumları veya anlaşmazlıkları değerlendirmek üzere yıl boyunca toplanmaktadır. Zorunlu kararlar verilmesi, ateşkes çağrısı yapılması ve BM adına askeri harekât yetkisi verilmesinde yetkilidir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması bakımından öncelikli ancak ona mahsus olmayan bir sorumluluğa sahiptir. Uluslararası sistemdeki değişiklikler BM müdahalelerini daha fazla (veya daha az) hale getirebilir. 1990'ların başında "Yeni Uluslararası Birliktelik"ten bahsedilmiştir [17].

Son yıllarda, Güvenlik Konseyi Kararları'nın çok detaylı, karmaşık ve gittikçe uzayan belgeler haline geldiği görülmektedir. **Uluslararası Barış Enstitüsü** (International Peace Institute- **IPI**) Güvenlik Konseyi Uygunluk Veritabanı, 1989 ile 2003 yılları arasındaki iç savaşlar bağlamında kabul edilen Güvenlik Konseyi Kararlarında yer alan tüm taleplerin tüm taraflarını listelemektedir [24].



Şekil 2. 4 1990-2016 yılları arası devlet tabanlı, devlet dışı ve tek taraflı çatışma sayıları [25]

Uppsala'da bulunan Çatışma Veri Programı Barış ve Çatışma Araştırma Bölümü'nün (Uppsala Conflict Data Program- UCDP Department of Peace and Conflict Research) verilerinde [URL 8] 1990 ile 2016 arasında devlet tabanlı, devlet dışı ve tek devletli/ taraflı (state- based, non- state, one- sided) olarak yıllara göre çatışma sayıları şematize edilmektedir. Burada da devlet dışı müdahale ile gerçekleşen çatışma sayısının ivme kazanarak artışı net şekilde görülmektedir. UCDP verilerine göre 1989-2015 yılları arası gerçekleşen şiddet olaylarında Orta Doğu ve yakın çevresinde kaydedilen ölümlerin en yüksek olduğu görülmektedir.



Şekil 2. 5 UCDP verilerine göre 1989-2015 yılları arası gerçekleşen şiddet olaylarına bağlı kayıtlı ölümler [26]

1991 yılı ardından Soğuk Savaş'ın bittiği tarih olarak kabul edilmektedir. Her iki tarafın

devlet olduğu çok az savaş yaşanmıştır. Soğuk Savaş sonrasında savaş kavramının değişimine **teknolojinin gelişimi etki etmiş**, yerel nitelikli iç savaşların artması ve savaşların boyutundaki değişimide etkilemiştir. **Terminolojik** olarak ise "**savaş**" teriminin yerini "**çatışma**" kavramı almaya başlamıştır [14].

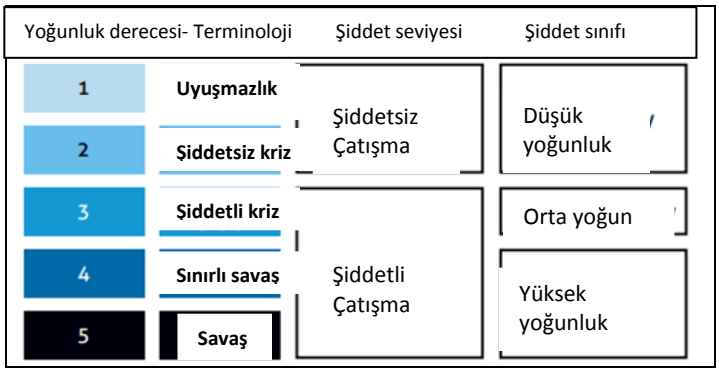
Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (The International Institute Strategic Search– IISS- Armed Conflict Database- ACD) Silahlı Çatışma Veritabanı, isyanlara, iç savaşlara ve devletler arası çatışmalara kadar değişen silahlı çatışmalar hakkında izleme, veri ve analiz sağlamaktadır. Zaman çizelgeleri haftalık olarak güncellenmekte, aylık veya üç aylık raporlanıp ve her yıl şubat ayında yıllık bir analiz yayınlanmaktadır. ACD'deki istatistikler, veri ve raporlar 1997 yılına kadar geriye gitmektedir. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi, herhangi bir hükümete, hükümet grubuna ya da herhangi bir siyasi veya diğer organizasyona bağlı değildir [27].



Şekil 2. 6 ACD Endeksi 2015 çatışma verileri [27]

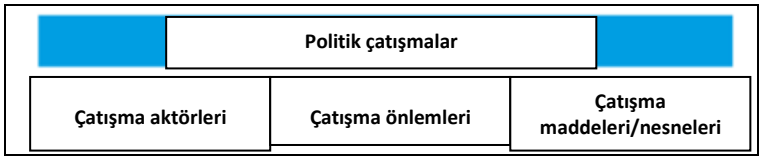
Günümüzde Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'ndeki çatışmalar Mısır, İsrail- Filistin, Libya, Yemen, Irak, Lübnan ve Suriye'de devam etmektedir. Aynı enstitüde (IISS) yer alan bilgilerde ACD Endeksi **2015 rakamları** Dünya genelinde 167.000 ölüm, 2014'te 13.000'müş, 40 aktif savaş 2014'te 2'ymiş, 2013'te 2.9 milyonken, yükseliş 12.100.000 mülteci olarak kaydedilmiştir [28].

Günümüzde iç savaş görülme sıklığı oldukça artmıştır. Yalçinkaya'nın çalışmaları sonucunda (2008) "hükümetlere bağlı veya hükümet oluşturmaya istekli meşru organize gruplar arasındaki büyük ölçekli şiddetli çatışma durumu" tanımı savaşı kapsamaktadır [14].



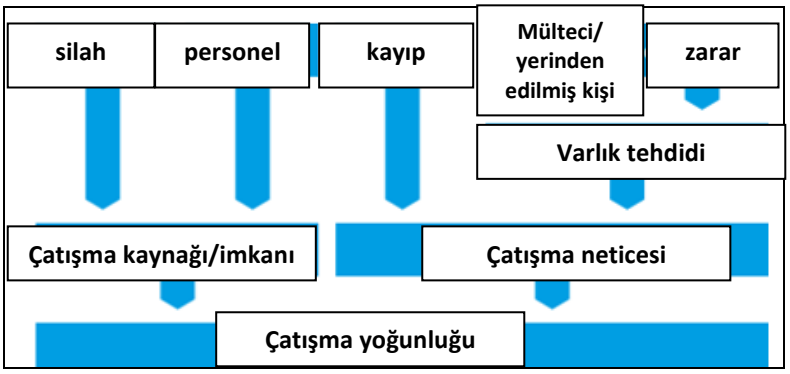
Şekil 2. 7 Çatışma yoğunluğu konsepti (HIIK raporları, 2015) [29]

Heilderberg Uluslararası Çatışma Enstitüsü (Heilderberg Üniversitesi- HIIK) Çatışma Barometresi'nde (2015) 1997'den itibaren raporlar yayınlanmaktadır ve **bir metodoloji** bulunmaktadır. Aşağıda yer alan şema ve sayısal değerlerle anlatılmaktadır [29]. Heidelberg Üniversitesi ile iş birliği içinde HIIK, 2011 yılının başında metodolojik yaklaşımını daha da geliştirmek için adımlar atmıştır. Enstitü özellikle siyasi çatışmalar tanımını revize etmiş ve çatışma yoğunluğu değerlendirmesini yeniden yapılandırmıştır. Heidelberg yaklaşımına göre, siyasi bir çatışma, bireyler veya sosyal gruplar arasındaki niyetlerin uyumsuzluğu olarak algılanmaktadır. Böyle bir uyuşmazlık, belirli nesnelerle iletişim kuran ve hareket eden aktörlerin varlığından ortaya çıkmaktadır. Nesneler pozisyon farklılıkları meselelerini oluştururken, bu eylemler ve iletişim önlemler olarak bilinmektedir. **Aktörler, önlemler ve konular**, siyasi çatışmanın kurucu nitelikleridir [29].

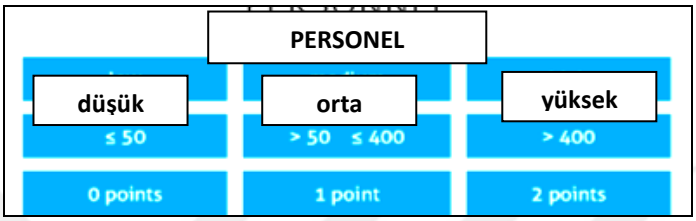


Şekil 2. 8 Siyasi çatışmalar konsepti [29]

Şiddetli çatışmanın üç seviyesini ölçerken, şiddetli çatışma önlemlerinin vasıtalarını ve sonuçlarını belirten beş vekil kullanılmaktadır. Silah ve personel kullanımını, kayıp, zarar ve mülteci/ ülke içinde yerinden olmuş kişilerin sayısının sonuçlarının tüm boyutlarını kapsamaktadır. Aşağıdaki şemada ifade edildiği şekilde;

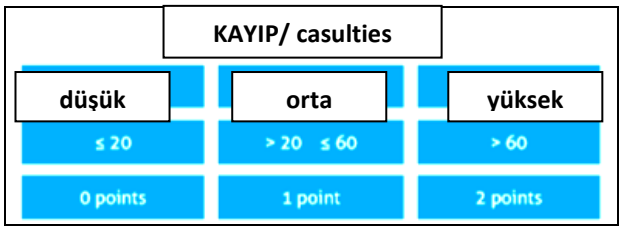


Şekil 2. 9 Şiddetli çatışmaların yoğunluk değerlendirmesi [29]



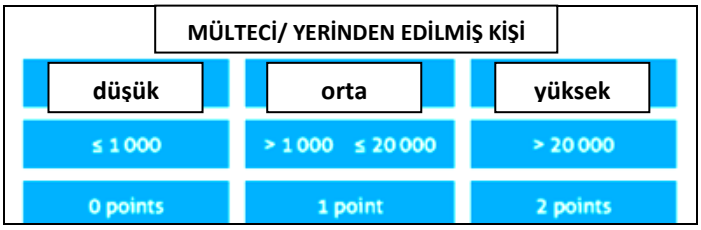
Şekil 2. 10 Şiddetli çatışmaların personel değerlendirmesi [29]

Personel göstergesi bireysel olarak en fazla katılımcı sayısını ölçmekte, toplu olarak şiddet önlemi bağlamında çatışma aktörünü temsil eden herkes sayılmaktadır. iki eşiğe dayanacak şekilde (50-400 kişi) düşük, orta ve yüksek personel sayısı ayırt edilmektedir [29].



Şekil 2. 11 Şiddetli çatışmaların kayıp değerlendirmesi [29]

Üçüncüsü, bir bölgedeki çatışmalardaki kayıpların toplam sayısı; şiddet içeren önlemlerden ölenlerin sayısını veya bunların doğrudan sonuçlarını kapsayan bir sayı ile değerlendirilmektedir. Dolaylı etkilerden ötürü ölenler örneğin açlık veya hastalık, sayılmamaktadır. Burada kullanılan eşikler 20 ve 60 kişinin ölümüdür [29].

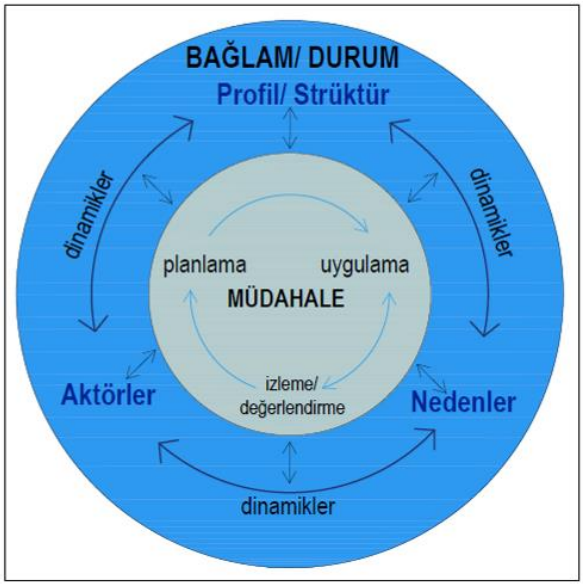


Şekil 2. 12 Şiddetli çatışmaların mülteci/ yerinden edilmiş kişi değerlendirmesi [29]

Sınır ötesi, mültecilerin ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin (ÜİYOK'ler) bir bölgedeki **aylık toplam sayısını** değerlendirir. Akış göz önüne alınır, stok verileri değil. Burada kullanılan **eşikler 1.000 ve 20.000 mültecidir** [29].

Çatışmanın ay boyunca ve alt uluslararası birlik içinde meydana getirdiği **yıkım miktarı**, sivil toplumlar için gerekli kabul edilen dört boyutta belirlenmiştir: **altyapı, barınma, ekonomi ve kültür**dür [29]. Çatışma alanında yılda 360 kayıp ya da 18.000'den fazla mülteci olursa, şiddetli bir kriz sınırlı savaş seviyesine yükseltilebilmektedir. 1,080'den fazla ölüm veya 360,000'den fazla mülteci olursa, sınırlı bir savaş, savaş seviyesine yükseltilebilmektedir. Buna karşılık, 120'den az kayıp ve 6000'den az mülteci olursa sınırlı bir savaş şiddetli bir krize indirgenebilmektedir. Aynı şekilde, 360'dan daha fazla kayıp ve 120.000'den az mülteci olursa, savaş sınırlı savaş seviyesine indirgenebilmektedir. Alan yıllık yoğunluğu hem bu yayındaki her çatışma açıklaması hem de bölgesel çatışmaya genel bakışlarda gösterilmektedir [29].

Çatışmanın yanı sıra **çatışma analizi** kavramı da son süreçte üzerinde çalışılan konulardandır. Stratejik çatışma analizinin üç önemli unsuru çatışma analizi, senaryo analizi, stratejiler ve seçeneklerdir. Çatışma analizi **çatışmanın profili/ strüktürü, nedenleri, aktörleri ve dinamikleri** üzerine sistematik bir çalışmadır. Çatışma analizi çeşitli seviyelerde (örneğin yerel, bölgesel, ulusal, vb.) gerçekleştirilebilmekte ve bu seviyeler arasındaki bağlantıları kurmaya çalışmaktadır. Bu farklı seviyelerin tümü birbirini etkilediğinden, bu bağlantılar önemlidir. Çatışma sonrası rehabilitasyon sürecinde, doktorun tedaviye nasıl devam edeceğini belirlemeden önce bir hastaya tanı koyması gibi, çatışma analizi unsurları belirlenmelidir. Çatışma analizi bu ortamları daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır [30], [31].



Şekil 2. 13 Çatışma analizi, çalışma verileri ilişkiler tablosu [30]

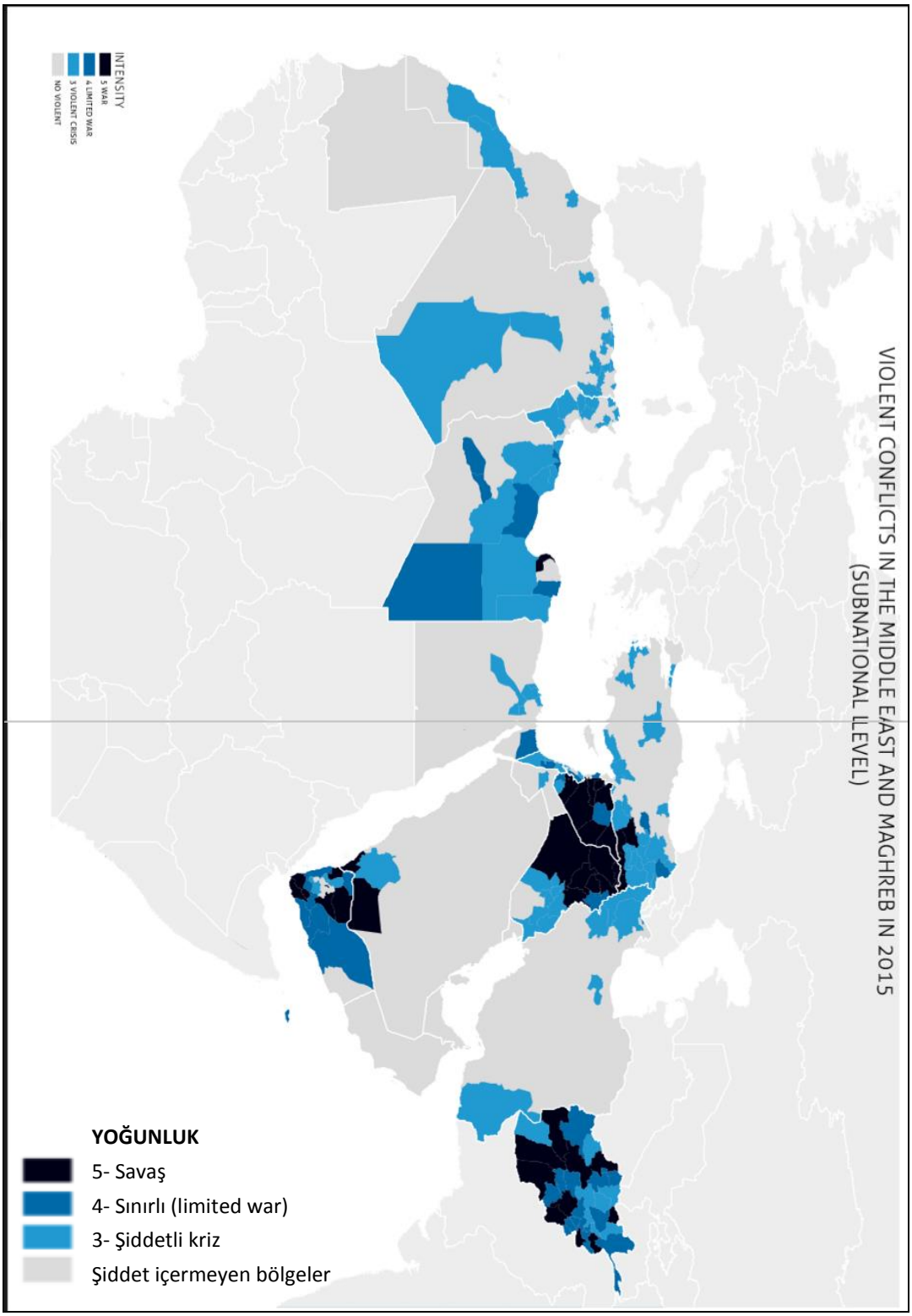
Çatışma analizi

a- Profil/ strüktür: çatışmanın altında yatan uzun vadeli faktörlerin (güvenlik, politik, ekonomik, sosyal) analizinin yapılmasıdır. Bir çatışma profili, müdahalenin yer alacağı bağlamın kısa bir tanımını sağlamaktadır.

b- Nedenler: belirli bir bağlamı anlamak için, potansiyel ve mevcut çatışma nedenlerinin yanı sıra, barışa katkıda bulunabilecek olası etkenlerin belirlenmesi esastır.

c- Aktörler: aktörler terimi, çatışmaya giren veya çatışmadan etkilenen herkese başvurmak için kullanılmaktadır. Çatışma analizi hakkında düşünürken insanlar konunun merkezidir. Aktörler hedeflerine ve ilgi alanlarına, pozisyonlarına, çıkarlarını gerçekleştirme kapasitelerine ve diğer aktörlerle ilişkilerine göre farklılık göstermektedir.

d- Dinamikler: çatışma dinamikleri çatışma profili, aktörler ve nedenler arasında ortaya çıkan etkileşim olarak tanımlanabilmektedir. **Çatışma dinamiklerini** anlamak, özellikle olası farklı gelişmeleri değerlendirmeyi ve uygun yanıtları düşünmeyi amaçlayan senaryo oluşturma yoluyla, fırsat pencerelerini tanımlamaya yardımcı olacaktır [30], [31], [32].



Şekil 2. 14 2015 Mağrib (Kuzeybatı Afrika Bölgesi) ve Orta Doğu çatışma yoğunluk haritası [29]

Savaş ve çatışma yoğunluğuna göre düzenlenmiş olan Türkiye ve yakın çevresini, Orta Doğu ve Mağrib Bölgesini ele alan haritada son dönemde hem Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşadığı olaylar hem de doğu sınırındaki patlamalar yer

almaktadır. Türkiye'nin yakın çevresinde gerçekleşen savaşlar ülke dışından göç gelmesine, Türkiye'de yaşanan çatışmalarda ülke içerisinde göçlere sebep olmaktadır.

Çizelge 2. 3 Genişletilmiş güvenlik kavramları [33]

Güvenlik Kavramları	**Gösterilen (kimin güvenliği?)**	**Risk altındaki değer (neyin güvenliği?)**	**Tehdit kaynağı/ kaynakları (kimden/ neden korunma?)**
Ulusal güvenlik [siyasi, askeri boyut]	Devlet	Egemenlik, toprak bütünlüğü	Diğer devlet terörizm (devlet dışı aktörler)
Toplumsal güvenlik	Milletler, toplumsal gruplar	Ulusal birlik, kimlik	(devletler) Milletler, göçmenler, yabancı kültürler
İnsan güvenliği	Bireyler, insanlık	Beka, hayat kalitesi	Devlet, küreselleşme, küresel çevre sorunları (GEC), doğa, terörizm
Çevresl güvenlik (boyutu)	Ekosistem	Sürdürülebilirlik	İnsanlık
Cinsiyet güvenliği	Cinsiyet ilişkileri, yerli halk, azınlıklar	Eşitlik, kimlik, dayanışma	Ataerkilik, totaliter/ erktekelei kurumlar (hükümetler, dinler, elitler, kültür), hoşgörüsüzlük

Geniş bir çerçevede oluşturulmuş olan güvenlik kavramları tablosu incelendiğinde risk altındaki değerler kısmında toprak bütünlüğü, kimlik, sürdürülebilirlik vb. kavramlar yer almaktadır. Ayrıca **göçmenler ve yabancı kültürler tehdit kaynağı** sütununa eklenmiştir. Dolaylı olarak **göçün varılan yerde tehdit olduğu ifade** edilmektedir. Tüm yönleri ile araştırıldığında güvenlikle ilgili olarak risk altındaki değerler sütununda somut ve somut olmayan kültür mirası da yer almalıdır. Kültürel sürekliliğin ve kültürel birikimin kazandırdıklarının kaybı üzerinde de durulmalıdır. Tez çalışması kapsamında yapılan araştırmalar göstermektedir ki **savaşın oluşturduğu insan hareketi/ toplu göç güvenlik üzerinde tehdit oluşturmaktadır. Hem savaşın hem de toplu göçlerin somut ve somut olmayan kültür mirası üzerinde etkisi, kültür mirası kaybının hızlanmasında çok büyük boyutlara ulaşmıştır.**

2.1.2 Doğal ve İnsan Kaynaklı Afetlerin Yönetimi ve Aşamaları

Afet yönetimi konusunun tüm parametreleri ile anlaşılabilmesi için öncelikle konu ile ilişkili zarar görebilirlik, tehlike, risk, afet risk azaltımı kavramlarının doğru anlaşılması gereklidir.

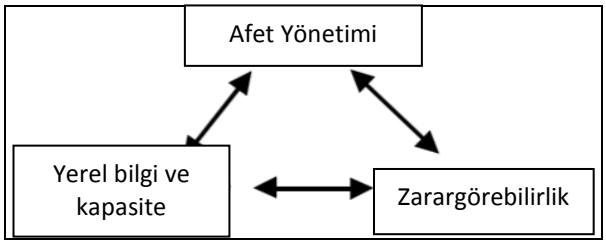
Tehlike: Belirli bir zaman ve mekân için insan, doğa ve yerleşmelerde; bir fiziksel olay,

olgu ya da insan faaliyetleri can kaybına, yaralanmaya, maddi hasar, sosyal ve ekonomik parçalanma ya da çevresel bozulmaya **yol açma potansiyeli** bulunan **olaylardır** [1], [2]. Tehlikeler doğal (jeolojik=yer bilimsel, hidro, meteorolojik ve biyolojik) ya da insan eylemleri nedeniyle (çevresel ya da teknolojik) oluşanlar olmak üzere farklı başlangıçlara sahiptir [1].

"Tehlikeler doğaldır, afetler değil" "Disaster Through a Different Lens" adlı kitapta da ifade edildiği [1] gibi günümüzde afetlerin doğal olmadığı yapılan çalışmalar ve analizlerde görülmektedir. Bir afet hakkındaki hiçbir şey doğal değildir. Doğa tehlikeleri oluşturur; depremler, volkanik patlamalar, seller vb. fakat **insanlar afet yaratmaya aracı olur**. Volkanik patlamayı önleyemeyiz ama bir afetin oluşmasını önleyebiliriz. Örneğin kırsalın ortasında patlamış bir volkan, doğal tehlikedir. Ama volkan büyük bir şehrin yakınında patlarsa bir afete dönüşecek potansiyele sahiptir ve yüz binlerce insanın hayatını ve çevresini tehdit edecektir.

Tarihi çevrede yer alan geleneksel dokunun zamanla yok olması, tarihi yapım tekniği bilgisinin kaybolması gibi nedenlerden ötürü kaybedilen dokunun yenilenmesi zorlaşmaktadır ve bu bölgelerdeki herhangi bir tehlike, tarihi miras açısından afete dönüşmektedir [34].

Zarar Görebilirlik: Tehlike kaynaklarına yakın öğelerin, tehlikenin meydana gelmesiyle uğrayabileceği **olası hasarların derecesidir.** Kırılganlık, hasargörebilirlik (incinebilirlik) olarak da adlandırılmaktadır [35]. Zarargörebilirlik birtakım faktörler ile süreçlere bağlıdır [1]: fiziksel, ekonomik, sosyal, psikolojik, fizyolojik vb.dir.



Şekil 2. 15 Afet yönetimi, yerel bilgi, yerel kapasite ve zarargörebilirlik- incinebilirlik arasındaki teorik ilişki [36]

Risk: Herhangi bir tehlikenin belli bir zaman ve mekânda gerçekleşmesi durumunda, tehdit altında olan öğelerin alacağı hasarın düzeyine bağlı olarak **oluşacak potansiyel kayıplardır. Afetler söz konusu olduğunda ise "Afet Riski" olarak** adlandırılmaktadır

[1], [35].

Tehlike ve zarar görebilme ne kadar çok yönetilebilirse risk o kadar azaltılabilir. Riskler ve tehlikeler doğal, insan kaynaklı ve karma olarak tanımlanabilmektedir [35]. Ayrıca belirli bir alanda afet tehdidi altında olan mal, nüfus, kamu hizmeti, ekonomik faaliyet vb.ler risk altındaki ögeler olarak tanımlanmaktadır.

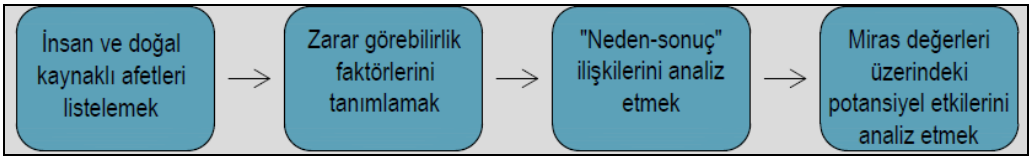
"**Risk parametresi yüksek** tarihi çevre ve yapı" kavramında risk parametresi yüksek değerlendirmesi önem kazanmaktadır.

$$R\ (Risk) = \frac{V*H}{M} \quad \frac{(Tehlike*İncinebilirlik)}{(Yönetilebilirlik)}$$

Şekil 2. 16 Risk'in tehlike, incinebilirlik ve yönetilebilirlik ilişki formülü

Her olaya göre, her olay için bir **parametre tablosu** oluşturulmaktadır. Risk formülünde yer alan, riski etkileyen; tehlike, incinebilirlik ve yönetilebilirlik değerlerinin değişmesi riskin değişkenliğini etkilemektedir. Örneğin incinebilirlik ele alındığında; malzeme, yapım sistemi, fonskiyon, değer, çatışma analizinde aldığı rol ayrı ayrı incinebilirlik değerini değiştirmektedir. H, V, M parametreleri her çatışmaya göre değişken bir yapı sergilemektedir. Bu sebeple risk çok dinamik bir yapıya sahiptir. Bu değerlendirmenin puanlama analizi **çatışma analizi**nden (conflict analyst) çıkan verilere göre oluşturulacaktır. Kültür değerleri risk parametresi yüksek denildiğinde bu kavramlar dikkate alınmaktadır.

Deprem, sel, yangın, savaş gibi doğal ya da insan kaynaklı afetler tüm dünyada kültür mirasını tehdit eden riskler **fiziksel çevre kaynaklı risklerdir**.



Şekil 2. 17 Miras değerleri üzerinde risk analiz süreci [37]

Afet Riski Azaltma (Disaster Risk Reduction- DRR): İnsanları, köyleri, şehirleri ve ülkeleri tehlikelere karşı daha dirençli hale getiren, riski ve afetlere karşı hassasiyeti azaltan tüm politikaları, stratejileri ve önlemleri içermektedir [1].

Afetler herkesi etkileyebilir ve bu nedenle herkesi ilgilendirmektedir. Afet risk azaltımı

günlük hayatın, karar vermenin parçası olmalıdır; insanların çocuklarını nasıl eğiteceğinden şehirlerini nasıl planlayacaklarına, kültür mirasının korunması konusuna kadar uzanmalıdır.

Son dönemlerde afet konusundaki çalışmalara bakıldığında afet anında yapılan müdahaleler olan "**afet önleme**" başlığı yerine "**risklerin azaltılabilir**" olduğu üzerine çalışmalar ulusal ve uluslararası platformda gelişmeye başlamıştır.

1990'dan beri ulusal ve uluslararası bildirilen afetlerin sayısı güçlü bir yükseliş trendi göstermekte, daha fazla insanın **birinci elden risk belirtilerini deneyimlediği** görülmektedir [8].

Yakın bir döneme kadar **küresel** düzeyde **afet risk farkındalığı** sistematik değerlendirilememekte bunun sonucunda risklerin ölçümü zor olmaktadır. Ancak bu durumun gelişmesi 1989 **IDNDR** Bildirgesinden (International Decade for Natural Disaster Reduction- Uluslararası Doğal Afetler Azaltım On yılı) veya 2005-2015 **HFA'nun** (Hyogo Framework for Action- Hyogo Faaliyet Çerçevesi) adaptasyonundan beri sağlanmaktadır. Bu gelişim süreci:

1-BM tarafından 1989'da uluslararası afet riskleri azaltımı 10 yıllık çerçeve (IDNDR-Afet Azaltım On Yılı) hazırlanmıştır.

2-2000 yılında başlayan strateji geliştirme çalışmaları 2005'e kadar afet riskini azaltmak için sürmüştür. 10 yılık bir çerçeve oluşturulmuştur.

3-**Birleşmiş Milletler 2005'te** 2005-2015 Hyogo Faaliyet Çerçevesi **programını** hazırlamıştır.

4-14-18 Mart 2015 tarihinde ise Japonya Sendai'de **Afet Risk Azaltımının 3. Konferansı** toplanmıştır. **"ISDR-ICL Sendai ortaklığında 2015-2025** Heyelan Afet Riskinin Küresel Tanıtımı ve Azaltımını Anlama" bu toplantıda kurulmuştur. "Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030" Sendai Afet Risk Azaltımı Çerçevesi 2015-2030 kabul edilmiştir [9].

Afet sonucu doğabilecek olayların önlenmesi veya olası zararlarının azaltılması amacıyla **afet yönetim sistemi** (AYS) safhaları yapılması gereken çalışmaların toplumun tüm kesimlerini kapsayacak şekilde planlanması, yönlendirilmesi, desteklenmesi,

koordine edilmesi, gerekli mevzuatın ve kurumsal yapılanmaların oluşturulması, yeniden düzenlenmesi, etkin ve verimli bir uygulamanın sağlanabilmesi için toplumun tüm kurum ve kuruluşlarıyla, kaynaklarının bu ortak amaçlar doğrultusunda yönetilmesini gerektiren çok geniş bir kavramdır [12].

Afet yönetimi konusu afetin öncesini, sırasını ve sonrasını içeren farklı bileşenlerden oluşmaktadır. Afet ile ilgili faaliyetler afet öncesi, zarar azaltma/ önlem ve hazırlık olarak, afet anında acil müdahale ve sonrasında yapılanlar iyileştirme olarak ayrılmaktadır. **Bu 4 aşama doğrusal değil döngüseldir.**

a- Zarar/ Risk Azaltma (mitigation/ risk reduction)/ Önlem (prevention): bir afet öncesinde alınan önlemler, afetin toplum ve çevre üzerindeki etkisini azaltmaya veya bu etkileri ortadan kaldırmaya yöneliktir [38]. Afet yönetim, zarar azaltma teknolojik tehlikeler, çevresel bozulma ve doğal tehlikelerin olumsuz etkilerini sınırlamak için yapısal ve yapısal olmayan önlemlerin üzerine odaklanmaktadır. AB Devletleri Federal Afet Yönetimi Kurumu (Federal Emergency Management Agency- FEMA) ise zarar azaltmayı felaketlerin etkisini azaltarak yaşam ve mülk kaybını azaltma çabası olarak tanımlamaktadır [39]. Chris, (2012) kitabında bu durumu **önleme (prevention)** kavramıyla; tehlikelerin kötü etkisinden önceden haberdar olarak sakınmayı sağlamak için bütün faaliyetleri birleştirir ve biyolojik, ilgili çevresel ve teknolojik afetlerin en aza indirmek anlamına geldiğini söylemektedir [1]. Etkili bir zarar azaltma, herkesin yerel riskleri anlamasını, zorlu seçenekleri belirlemesini ve uzun vadeli toplum refahına yatırım yapmasını gerektirmektedir [39].

b- Hazırlıklı olma (preparation-preparedness): yaşam ve hasar kaybını en aza indirmek, insanların ve mülklerin tehlikeli bir yerden geçici olarak kaldırılmasını organize etmek ve zamanında ve etkili kurtarma, rahatlama ve rehabilitasyondur [38]. Acil durum yöneticileri hazırlığı, birçok somut ve somut olmayan karmaşık ve değişen bir dengenin risk, yatırımlar, operasyonel ilerleme, kültür, ekipman ve eğitim gibi örnekler olarak bilmektedirler. Bireysel, hanehalkı ve toplum hazırlığı, **demografik ve kültürel faktörler**, tehlikeyle ilgili bilgi, gelir ve eğitim seviyesi gibi birçok faktör de benzer şekilde karmaşık bir dengedir. 21. yüzyılda ulusal hazırlık her türlü tehdit ve tehlikeye karşı koyma kabiliyetini gerektirmektedir [40].

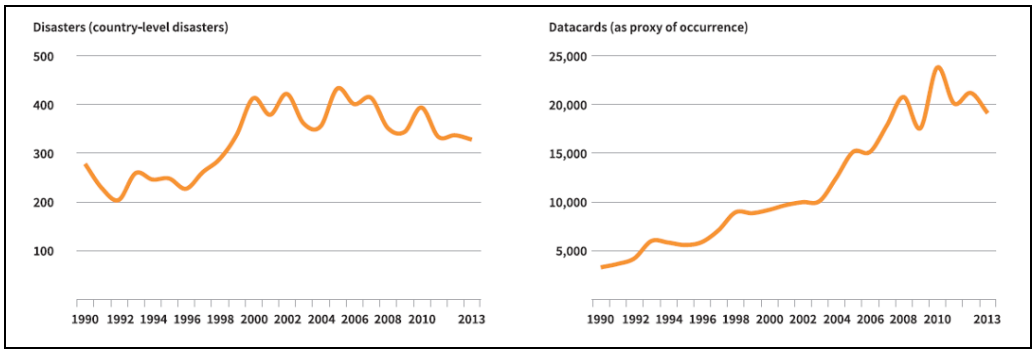
c- Müdahale (response): afetin oluşumunu takip eden ve afetin oluşundan hemen sonra başlayarak, afetin büyüklüğüne bağlı olarak belirli süre içerisinde yapılan faaliyetlerdir. Bu safhada yapılan faaliyetler; haber alma ve ulaşım, ihtiyaçların belirlenmesi, arama ve kurtarma, ilk yardım, tedavi, tahliye, geçici iskân, yiyecek, içecek, giyecek, yakacak temini, güvenlik, çevre güvenliği ve koruyucu hekimlik, hasar tespiti, tehlikeli yıkıntıların kaldırılması vb.dir [41].

d- İyileştirme (recovery): Bir afetten sonra afet yüzünden sebep olunanları değiştirmek için bir topluluğu eski yaşam koşullarına geri getirmek amacıyla yapılan operasyonlar ve alınan kararlar, bununla birlikte gerekli düzenlemeleri teşvik edip kolaylaştırmaktır [38]. Bireylerin, sivil kuruluşların, işletmelerin ve hükümet kuruluşlarının kendi başlarına işlev yapabilmeleri, normal yaşama geri dönmeleri için toplulukları yeniden inşa etmeyi ve gelecekteki tehlikelere karşı korumayı amaçlamaktadır. Toplulukların uzun vadede iyileşmesini desteklemek, FEMA'nın misyonunun temelini oluşturmaktadır. Kurtarma, yalnızca hayat kurtarmanın yanı sıra bireylerin ve toplulukların kısa ve uzun vadeli ihtiyaçlarını da sağlamaya odaklanmaktadır [40].



Şekil 2. 18 Modern afet yönetim sistemi ve evreleri [41]

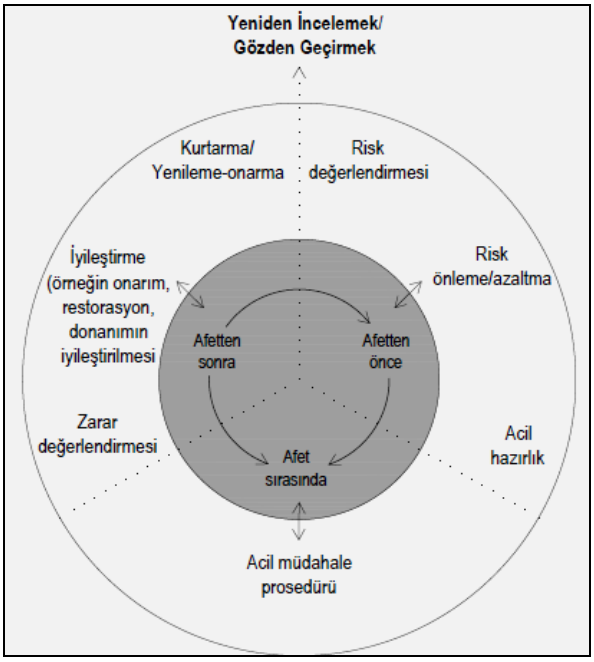
FEMA, kısaltmasını oluşturmak için Acil Durum Yönetimi kullanmıştır ancak kanun ve uygulamaları tamamen "**Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi**"nin görevleri ve evreleri üzerine kurulmuştur [40].



Şekil 2. 19 Afet kayıtları küresel (solda) ve ulusal veritabanlarında (sağda) [8], [10]

Bilindiği üzere bazı ülkelerde mevcut Afet Yönetimi Planı, Afet Müdahale Planı vb. planlamalar bulunmaktadır. Afet öncesi alınan önlemlerin yetersiz olması afet sonrası onarım gibi müdahalelere harcanacak mali miktarı artırmaktadır.

Türkiye Başbakanlık İstanbul İli İl Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi 2014 yılında Afet Müdahale Planı (ISTAMP)'nı hazırlamıştır. Bu plan hem güncel olması açısından hem de dünyadaki birçok örnek incelenerek analiz edilmesi açısından oldukça kapsamlı bir içeriğe sahiptir. Tüm tehlikeler ve her düzeydeki acil müdahale için oluşturulmuş bir modüler **saha acil yönetim sistemi** bulunmaktadır. Bu sistem, standardize edilmiş bir organizasyon yapısı içinde işleyen iletişim, personel, ekipman, prosedürler ve bir imkanlar kombinasyonu yaratmaktadır [42].



Şekil 2. 20 Dünya miras alanları için **afet riski yönetim** çemberi, UNESCO [37]

Dünya Mirası için **Afet Riski Yönetimi** el kitabında kültür mirasına, insan yaşamına ve

alandaki özelliklere tehdit oluşturan ana afet riskleri tanımlanmalı ve değerlendirilmeli şeklinde ifade edilmektedir. Dolayısıyla sadece dünya miras alanları için değil kültürel varlıklar için de genel olarak afet riskleri tanımlanmalı, özel olarak ise bu türlere göre örneğin savaş vb. tehlikelere karşı afet riskleri tanımlanarak bu yönde model oluşturulmalıdır.

1490, 1890 ve 1990 yılında üç tarihsel küreselleşme hareketi gerçekleşmiş; sırasıyla coğrafi keşifler, sanayi devrimi ve iletişim devrimi ile süreçler başlamışlardır. 3. tarihsel periyod olarak tanımlanan ve 1990'larda başlayan küreselleşme hareketi bilgi- iletişim teknolojilerindeki hız ve kapasiteleri artırmış, tüm dünya üzerinde yaşanan olaylarları etkilemiştir. Bu durum hem afetlerin oluşumunda hem değerlendirilmesinde hem de **afetler karşısında uluslararası düzeyde yapılan çalışmaların düzenlenmesinde** etkili olmuştur. Bu durum uluslararası kuruluşların **afet yönetimine** ve de afet müdahale hukukuna olan bakışını da değiştirmiştir.

2.1.3 Afet Müdahale Hukuku

Afetler sonrasında uygulanacak olan sorumluluklar, yasalar, yönetmelikler, cezai hükümler vb.ler yapılacak olan müdahaleler kapsamında afetlerden ayrı kendi içinde ise bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Afet yönetimi konusunda yapılan araştırmalar 1990 sonrası sivil savunma merkezli **afet anında yapılan müdahaleden risk azaltımı anlayışına** doğru hareketin başlamış olduğunu göstermektedir. Bu durum ardından uluslararası **afet müdahale hukuku** bağlamındaki çalışmaları gündeme getirmiştir. Böylece yasal, kurumsal düzenleme/ çerçeve ihtiyacı doğmaktadır. İlk olarak afet müdahalesi ulusal hükümetlerin görevidir ve buna bağlı olarak yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Afetlere bağlı olarak bu müdahaleler ulusal olarak yetersiz kalırsa başka ülkelerden yardım müdahaleleri çağrılabilmektedir. İsbir ve Genç (2008) müdahale aşamasında çok fazla sorunun oluştuğunu yayınlarında anlatmaktadır. Afete müdahalede koordinasyonun 3 anlamı mevcuttur. Bunlar; **bilgi paylaşımı**, **operasyonel** ve **iş birliğinde koordinasyonudur** [43].

Müdahale aşamasında gerçekleşen sorunlar birçok yönden olumsuz etkiler

oluşturmaktadır. Bu sebeple standart kural ve işleyişi olan her ülke için geçerli, fikir birliğine varılmış nitelikte "Uluslararası **Afet Müdahale Hukuku"** (International Disaster Response Law- IDRL) düzenlenmesi gerekmektedir [44]. Hem ulusal hem de uluslararası hukuk sistemlerinde IDRL'ye ait düzenlemeler yer almaktadır. Bunlar; **göç,** gümrük ve vergi kanunu; radyo ve telekomünikasyon lisansları, bunları düzenleyen hukuki düzenlemeler, araç başvuruları gibi sistemlerdir, uluslararası kural ve işleyişlere sahiptirler [44].

Uluslararası antlaşmalar, iki veya daha fazla devlet tarafından karşılıklı anlaşması yapılan ve Türkiye'de Cumhurbaşkanının onayıyla Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe konulan ve Türk normlar hiyerarşisinde kural olarak kanun değerinde bulunan bağlayıcı hukuk kurallarıdır. Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmaların "kanun" hükmünde olduğu kabul edilmiştir [45].

Çizelge 2. 4 Türkiye'nin taraf olduğu veya uyduğu uluslararası afet müdahale konusundaki hukuki düzenlemeler [44]

	Anlaşma /Sözleşmenin Adı	**Taraf Olma/Olmama Durumumuz**
1	Gümrük Mevzuatını Basitleştirme ve Uyumlaştırma Hakkında Sözleşme (1973) (Kyoto Sözleşmesi), Özel ek F.5	Tarafız Bu Sözleşmenin A.1, A.2, A.3, B.1, E.3 ve F.5 Sayılı Eklerine İhtirazı Kayıtlı Katılım (Onaylama Kararnamesinin R.G. Yayın Tarihi 22.04.1995)
2	Gümrük Mevzuatını Basitleştirme ve Uyumlaştırma Hakkında Revize Sözleşme (1999) Özel ek J, 5. Bölüm	Tarafız
3	Malların Geçici Kabulüne Dair A.T.A. Karnesi Hakkında Gümrük Sözleşmesi (1961) (A.T.A. Sözleşmesi)	Tarafız (Onaylama Kararnamesinin Tarihi 4/22/1974)
4	Malların Geçici Kabulüne Dair Sözleşme (İstanbul Sözleşmesi) 1990-Yardım Malzeme Hakkında Ek B9	
5	Afet Etkisini Azaltma ve Yardım Operasyonları İçin İletişim İzni Hakkında Tampere Sözleşmesi	İmzalamadık taraf değiliz
6	Uluslararası Yardımı Hızlandırma Önlemleri 23. Uluslararası Kızılhaç Kızılay Konferansı Kararı (1977) ve BM Genel Kurulu A/RES/32/56 (1977)	Uyuyoruz
7	Birleşmiş Milletler Acil İnsani Yardımı Kılavuz İlkeleri (BM Genel Kurulunun A/RES/46/182 (1991))	Uyuyoruz
8	Afet Durumlarında Sivil Topluma Uluslararası İnsani Yardım için İlkeler Bildirgesi (21. Uluslararası Kızılhaç Kızılay Konferansı Kararı (1969))	

Çizelge 2. 4 Türkiye'nin taraf olduğu veya uyduğu uluslararası afet müdahale konusundaki hukuki düzenlemeler [44] (Devamı)

9	Uluslararası Kentsel Arama-Kurtarma Yardımının Koordinasyonu ve Etkinliğinin Güçlendirilmesi	Uyuyoruz
10	SPHERE Projesi: Afet Müdahalede İnsani Yardım ve Asgari Standartlar (2000&2004 yılında revizesi)	Katılıyoruz. Sağlık Bakanlığı yürütüyor.
11	Gümrük Anlaşması Modeli (Dünya Gümrük Örgütü ve OCHA, 1996)	İmzalamadık taraf değiliz
12	İnsani Yardım Operasyonları için Uluslararası Kılavuz (Max Plane Enstitüsü)	
13	Afet Yardımında Uluslararası Kızılhaç Kızılay Hareketi ve STK'lar için Davranış Kuralları ve onun ekleri (1994)	Tarafız (prensip belgesi, hukuki açıdan bağlayıcı değil)- ihtiyari
14	Afet Yardım Operasyonları için Model Kurallar (UNITAR, 1982)	(BM Kararı)
15	İnsani Yardım Faaliyetleri ile İlgili Taslak Model Anlaşması (Uluslararası Hukuk Derneği 1982)	
16	Afet Durumlarında Yardım Malzemelerinin İletilmesinin Hızlandırılması İçin Gümrükleri İşbirliği Konseyinin Tavsiyesi (T2-423, 1970)	(bağlayıcı değil, tavsiye) İhtiyari
17	Büyük Doğal ve Teknolojik Afetlerin Önlenmesi, Bunlara Karşı Alınacak Önlemler ve Afet Yardımının Organize Edilmesine İlişkin Açık Kısmi Anlaşma (Strazburg, 20.03.1987)	Tarafız Onaylama Kararnamesinin R.G. Yayın Tarihi 18.12.1987
18	Nükleer Kaza veya Radyolojik Tehlike Durumunda Acil Yardım Sözleşmesi	İmzaladık Sözleşme, 15 Aralık 1994 gün ve 94/6376 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmıştır. R.G.:14 Ocak 1995, Sayı:22171, DüsturV. Tertip, C.34
19	Uluslararası Sivil Havacılık Sözleşmesi (Şikago Sözleşmesi)	İmzaladık Katılım tarihi: 05.06.1945

Türkiye'nin afet yönetimiyle ilgili, Türkiye ile Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) arasında Uluslararası Federasyonun ve onun Türkiye'deki temsilciliğinin statüsüne ilişkin anlaşma vardır [44].

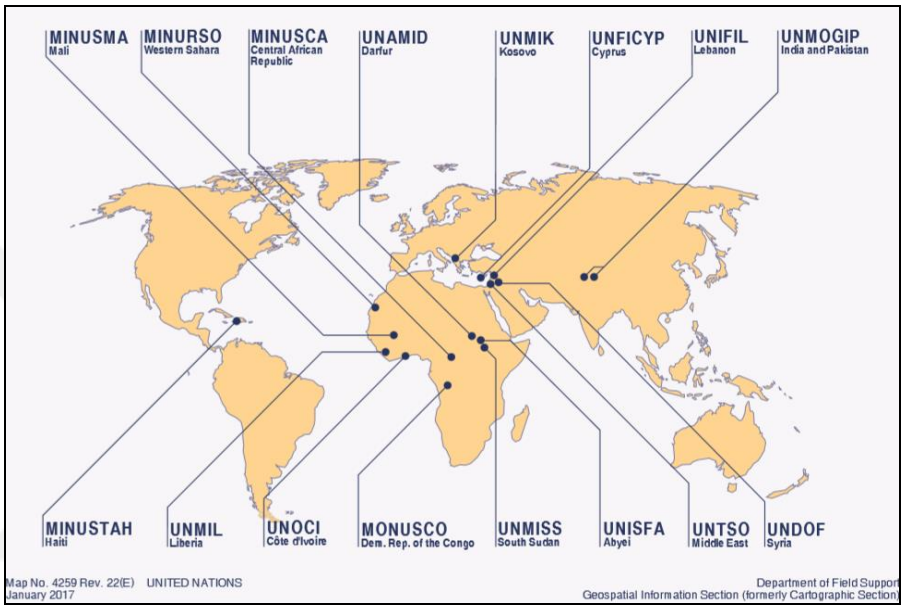
Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Avrupa Birliği, Kızılay- Kızılhaç Dernekleri Federasyonu vb. birçok uluslararası resmi kuruluş afetlere müdahalelerde görev alan uzmanlaşmış örgütlerdendir.

2.1.3.1 Afet Müdahalede Çalışan Uluslararası Gruplar; UNISDR, UNDP, ICOM, USAR, FAO, INTOSIA, OCHA, UNDAC, INSARAG, ECHO

Birleşmiş Milletler'in Afet Risk Azaltımı'ndaki Rolü

1945 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile kurulan **Birleşmiş Milletlerin** birinci

amacı "uluslararası barış ve güvenliği korumak"tır. BM Sözleşmesi İkinci Dünya Savaşı öncesinde yaşanan sorunlara tepki anayasası olarak hazırlanmıştır. BM devletlerarasında veya devletlerin kendi içinde çıkan çatışma durumlarında, tarafsız üçüncü bir uluslararası nitelikli askeri güç olarak barışı yeniden tesis etmektedir. Bölgeye ateşkesin korunması ve savaşan taraflar arasında tampon bölge oluşturulması maksadıyla gönderilmesi şeklindel uygulanmaktadır. 1990'dan sonra insani yardımların korunmaya alınması ve mülteci operasyonları da BM'nin görevlerine eklenmiştir [14].



Şekil 2. 21 Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonlarında ülkelere göre yer alan kuruluşlar, Ocak 2017 [46]

UNISDR- Uluslararası Stratejik Afet Risk Azaltımı

Birleşmiş Milletler **afet riski azaltımı** konusunda Uluslararası Stratejik Afet Risk Azaltımı (United Nations International Strategy for Disaster Reduction- UNISDR) birimini kurmuştur. Birleşmiş Milletler koordinasyon sisteminde odak noktası olarak görev yapacak, afetlerin azaltılması faaliyetleri ve Birleşmiş Milletler sisteminin ve bölgesel organizasyonların arasındaki sinerjiyi sağlayanı, sosyo-ekonomik ve insani alanlardaki faaliyetlerdir.

İTALYA, Venedik (Venice) 1987'de Dünya Miras Listesine alınmıştır. **Afet risk azaltımı** yapan, uygulayan en önemli şehirdir ve çok iyi başarmıştır. UNISDR Kampanyasına katılarak kültür mirasının korunmasına yardımcı ve dünyadaki diğer şehirler için özel bir deneyim olmuştur. 19-20 Mart'ta 2012 Venedik'te düzenlenen 'Building Cities

Resilience to Disasters: Protecting Cultural Heritage and Adapting to Climate Change' adlı konferans UNISDR Avrupa Ofisi ve Venedik Belediyesi tarafından organize edilmiş, kültür mirası ve afet risk azaltımını görüşmek için eşsiz bir fırsat sağlanmıştır. Bu uluslararası çalışmada bir değer olarak kültür mirası potansiyeli hakkında farkındalığın artırılması ve miras konusundaki endişeleri afet azaltım planlarına entegre etmenin gerekliliği gibi bazı önemli ilkeler doğrulanmaktadır [47].

UNDP- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNDP, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, kalkınma yaklaşımını desteklemek için öncülük etmesi beklenen kalkınma ajansıdır. UNDP ortaklıklar yoluyla güçlü yönlerini güçlendiren bir organizasyon haline gelmekte, çözüm üretme ve paylaşma konusunda diğer kilit kurumlarla çalışmak için yenilikçi yollar aramaktadır. 2002 yılında, uluslararası topluluk, "Kalkınma için Finansman ve Sürdürülebilir Kalkınma için İş Zirvesi" konulu Uluslararası Konferans aracılığıyla, dünya sorunlarının herhangi bir kurum ya da kurum kategorisi için çok büyük olduğunu vurgulamıştır. Kuruluşlararası **"ortaklar çemberi" hükümetlerin ve uluslararası kurumların ötesine geçerek büyümekte ve sivil toplumun dinamizmini, özel sektörün kaynaklarını ve teknolojisini, vakıfların ve üniversitelerin bilgi ve uzmanlığını içine alan dışa dönük spiral bir sistem kurmaya çalışmaktadır.**

UNDP, uzun süredir devam eden çatışmalar sırasında, hükümetlerle ve daha sonra da dünyanın dört bir yanındaki sivil kuruluşlarla kapasite geliştirme çalışmalarına katılmaktadır (UNDP/ BCPR 2002:3) [48]. Hükümetler, BM Ajansları, uluslararası finansal kurumlar, iki taraflı ortaklıklar, sivil toplum, özel sektör ve diğer bilinmeyen birçok kuruluş ile birlikte çalışmaktadır.

UNDP-STK ortaklığının sağlanması için gerekli kapasite geliştirme önlemleri: iki yönlü öğrenme sürecini güvence altına alacak mekanizmalar oluşturmalı, kapasite geliştirme faaliyetleri aracılığıyla STK yetkinliğini geliştirmeli, atölye, kısa süreli eğitim, kaynak kişiler, ülke ofislerinde STK irtibat ve danışma için tam zamanlı odak noktaları oluşturulmalı, sivil toplum örgütlerinin örgütsel gelişim/ yeniden yapılandırılması teşvik edilmeli, kaynakları doğrudan STK'lara aktarmak için daha çok esneklik ve güven sağlanmalı, yerel ve bölgesel forumlar vasıtasıyla bilgi paylaşımı ve ağ oluşturma,

çatışma analizi, arabuluculuğu, çatışmayı önleme ve çözme konularında yerel ve bölgesel uzmanlık geliştirilmeli, gençlerin barış süreçlerine, cinsiyete ve yerel bağlamda insan haklarına entegrasyon sorunları anlamlandırılmalıdır [48].

ICOM- Uluslararası Müzeler Konseyi

Uluslararası Müzeler Konseyi, uluslararası kamusal hizmet misyonunu gerçekleştirmek, özellikle de arabuluculuk, kültür varlıklarının yasadışı ticaretinin önlenmesi ve doğal afetler ile silahlı çatışma durumunda kültür mirasının korunması gibi faaliyetlerini yürütebilmek amacıyla WIPO, INTERPOL ve Dünya Gümrük Organizasyonu (WCO) gibi uluslararası kurumlarla iş birliği içerisinde çalışmaktadır. ICOM, Uluslararası Mavi Kalkan Komitesi'nin (ICBS) dört kurucu üyesinden biridir.

Ayrıca ICOM, ICOMOS'u ICBS organizasyonunda temsil etmektedir [49].

1946 yılında kurulmuş olup müzeleri ve müze uzmanlarını temsil eden Uluslararası Müzeler Konseyi (**ICOM**), gerek somut gerekse somut olmayan, doğal ve kültür mirasının günümüzde ve gelecekte tanıtımını ve korunmasını sağlamayı amaç edinmektedir. UNESCO ile resmi ilişkiler sürdürmektedir ve Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) nezdinde danışmanlık statüsüne sahiptir.

OCHA (UN Office for The Coordination of Humanitarian Affairs), Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulmuş bir birimdir "uluslararası afet müdahalesinde farklı kurumlar arası koordinasyonu" sağlamaktadır. **UNDAC** (United Nations DisasterAssesment and Coordination), afetlere 12-24 saat içinde müdahale edebilecek acil durum yöneticilerinden oluşan bir ekiptir [44]. **INSARAG** (International Search and Rescue Advisory Group), uluslararası kentsel arama ve kurtarma (Urban Search and Rescue– USAR) amacıyla faaliyet gösteren ekipler ve ülkeler arasında koordinasyon ağını kurmak görevidir. USAR INSARAG'ın bir parçasıdır, afet alanlarında UNDAC ile birlikte çalışmaktadır [43]. **ECHO,** 1992 yılında kurulmuştur, (Europan Union Humanitarian Aid Department) insani yardım sağlamaktadır [50]. **FAO** (Dünya Tarım Örgütü) ise son zamanlarda kıtlık ve kuraklığa bağlı afetlerde çalışmaya başlamıştır.

Dünya Sayıştaylarının uluslararası örgütü **INTOSAI** afet konusunda çalışma grubu oluşturmuştur. INTOSAI "Afet Yardımlarının Denetimi ve Hesap Verme Sorumluluğu" yardımların nasıl izleneceği, yolsuzlukların nasıl tespit edileceği, **coğrafi bilgi**

sistemlerinin afet denetimlerinde nasıl kullanılacağı konularında afet hazırlıklarının denetlenmesi sağlanmaktadır.

Ekim 2012'den sonra Türk Sayıştay'ı INTOSAI standartlarına göre **ISSAI 5510** olarak görüşe açılan "Afet hazırlıklarının denetimi" rehberi oluşturulmuş ve konular belirlenmiştir [51]. Birbirini tetikleyen, coğrafi olarak sürekliliği bulunan doğal ve insan kaynaklı afetler de mevcut olduğu için bu çalışmalarda sadece ulusal sınırlar içerisinde afet hazırlıkları çalışması düzenlemek yetersiz olmaktadır.

UNESCO, "Uluslararası Strateji Afet Risk Azaltımı" için (UNISDR) BM ajanslarını, hükümetlerarası grupları, sivil toplum organizasyonlarını bir ağın parçaları olarak takım oluşturmuştur. Bunlar; ISDR, UNDP, UNEP, UNICEF, UN-habitat, WMO, FAO, WHO, IAEA, Dünya Bankası Grubu, Kızılhaç (Red Cross and Red Crescent Societies), Avrupa Konseyi, Asya Afet Azaltım Merkezi (the Asian Disaster Reduction Centre- ADRC), Asya Afet Hazırlık Merkezi (the Asian Disaster Preparedness Center), Karayip Afet Acil Müdahale Ajansı (Caribbean Disaster Emergency Response Agency), Uluslararası Bilim Konseyi (the International Council for Science), Uluslararası Sosyal Bilim Konseyi (the International Social Science Council), Uluslararası Eylem Yardım (Action Aid International), Uluslararası Mühendislik ve Teknoloji Konseyi (the International Council of Engineering and Technology), Afet Yardımı için Mühendislerin Kaydı (Register of Engineers for Disaster Relief, Uluslararası Heyelanlar Konsorsiyumu (the International Consortium of Landslides) ve ICOMOS'dur.

Afet hazırlıklarının denetimine ilişkin **kapsamlı ve sağlam bir denetim programı**; afet türlerinin ve özelliklerinin tanımlanması, ulusal strateji ve eylem planlarının değerlendirilmesi, yasal çerçeve ve organizasyon yapısının tanımlanması, koordinasyonun yeterliliğinin irdelenmesi, erken uyarı sistemleri ve afet yönetim araçlarının değerlendirilmesi, acil durum tatbikatlarının, eğitim ve toplumsal farkındalık yaratmaya yönelik faaliyetlerin değerlendirilmesi, afet fonları, bağışlar vb. kaynakların incelenmesi, şehirleri afet risklerine karşı dayanıklı hale getirmek için gerçekleştirilen faaliyetlerin yeterliliği hususlarını içermelidir [52].

2.1.4 21. Yüzyıl Dönümünde Dünya'da ve Türkiye'de İnsan Kaynaklı Afetlere Bakış

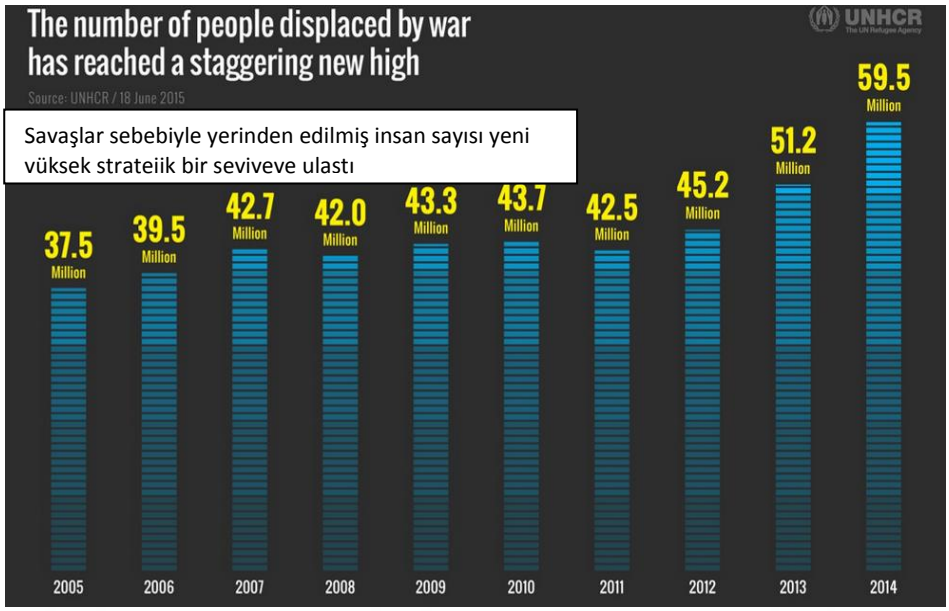
BM verilerinde; yıllara göre afet sayısı çizelgesinde 20. yy.ın son çeyreğinden itibaren afet sayısının artış hızı büyük bir ivme kazanmakta, afetlerin etki alanı genişlemekte, 1990 sonrası afetlere bağlı kaydedilen ekonomik kayıplar da aynı şekilde artış göstermektedir. Afetlerin insanlar ve ülkeler üzerindeki etkileri; ölüm, yaralanma, evsiz kalma/ barınma, göç vb. sorunlardır.

Risklerin azaltılabilir olduğunun anlaşılması, sistematik olarak değerlendirilmesi 1989 IDNDR Bildirgesinin ardından başlamaktadır.

21. yüzyıl dönümünde, savaş ve çatışmalar üzerine yapılmış olan çalışmalarda devletler tarafından temsil edilmeyen kişilerin yaptıkları çatışmaların sayısının ivme kazanarak (iç savaş görülme sıklığındaki) artması, savaşanların devlet adıyla savaşmaması, savaş süreçlerindeki hedefli yıkımlar, savaş yerine çatışma kavramının kullanılmaya başlanılması görülen en önemli değişimlerdir.

Günümüzde çatışma üzerine çalışan uluslararası kuruluşlar yıkımın miktarını; altyapı, barınma, ekonomi ve kültür boyutu ile değerlendirmektedir. Ayrıca yaşanan çatışmalar sürecinde toplam etkilenen ölen, yaralanan, kayıp, zarar gören, mülteci ve yerinden edilen kişi sayısı çatışmanın yoğunluk derecesini etkileyen önemli unsurların bir diğeri olmaktadır. Personelin (en fazla katılımcı sayısını) 400'den, çatışmalardaki kayıpların toplam sayısının 60 kişinin ölümünden, bir bölgedeki **aylık toplam** mülteci/ yerinden edilmiş kişi **sayısının** 20.000'den fazla olmasında, süreç yüksek şiddetli çatışma olarak değerlendirilmektedir. Savaşlar, çatışmalar (silahlı) vb. afetler sonucunda çok fazla insan, çok büyük bir çevre ve de insanlar arasındaki sosyal bağ etkilenmektedir.

Doğası gereği savaşlar yıkımlara neden olmakta ve dünyanın ortak değeri olan kültür mirası da bundan zarar görmektedir. Kültür mirasını tehdit eden belirli alanlar; çatışmalar sırasındaki **hedefli yıkım, tarihi çevrenin/ alanın zarar görmesi ve yıkımı**, kültürel değerlerin/ varlıkların yağmalanması, yasadışı eski eser kaçakçılığı, yasak kazılar ve benzerleridir.



Şekil 2. 22 BMMYK (UNHCR) 2015 yılı raporlarına göre 2005 yılı ve sonrasına ait savaşlar yüzünden yerinden edilmiş insan sayıları

Uluslararası kuruluşların 1990 sonrası yayınlamış olduğu savaşlar ve çatışmalarla ilgili istatistiki veriler, tablolar vb. bilgiler sentezlendiği zaman, farklılaşan afet verileriyle birlikte, birden fazla konu üzerinde yeni bir risk oluşturan, savaş ve çatışmalara bağlı gelişen zorunlu toplu göçlerin kültür mirasını da etkileyen bir sorun olarak ortaya koymaktadır. Bunlardan birisi de zorunlu toplu göçlere bağlı olarak somut ve somut olmayan kültür mirası kayıplarına sebep olan risklerdir.

Keser (2011) ise süreci "Soğuk Savaş'ın bittiği ve küresel yeniden yapılanma dönemine girildiği 1990'lı yıllarda bütün Dünya'da şiddet/ çatışma nedenli zorunlu göçlerde daha önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak düzeyde artış yaşanmış" olduğu sözleriyle ifade etmektedir [53].

Son 25 yılda toplu göçlere sebep olan veya kültür mirası üzerinde yoğun etkisi bulunan insan kaynaklı afetler tablosu tez çalışması sürecinde yapılan araştırmalar sonucu elde edilen verilerle oluşturulmuştur. Tabloda değerlendirilen süreç 20. yüzyılın son çeyreğinden günümüze değin olan dönemi kapsamaktadır. Araştırmanın bu tarihlerde sınırlandırılması hem göç hem de korumanın insan kaynaklı afetlere bağlı olarak değişen parametrelerinin değerlendirilebilmesi için gerekli verileri sağlamakta yol gösterici/ yardımcı olacaktır.

Çizelge 2. 5 21. Yy. dönümünde toplu göçlere sebep olan, kültür mirası üzerinde yoğun etkisi bulunan savaşlar ve çatışmalar

	YIL	BÖLGE	AFET TÜRÜ	GENEL ETKİLERİ	KÜLTÜR MİRASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
1	1988'den itibaren-	Somali	Çatışma	Nüfusun büyük bir çoğunluğu ülke dışında yaşamaktadır, 300.000'den fazla kişi mülteci olmuştur.	--
2	1992-1995	Bosna-Hersek	Çatışma	Yaklaşık 200.000 kişi ölmüş, 2,5 milyondan fazla kişi göç etmek zorunda kalmıştır.	Savaşta çok sayıda anıtsal yapı ve sivil mimarlık örneği tamamen yıkılmış ya da ağır hasar görmüştür. Mostar Köprüsü ve Vukovar Kalesi yıkılmıştır.
3	1994'ten itibaren	Kongo Demokratik Cumhuriyeti	Çatışma	Ruanda soykırımı yaşanmış, 1,2 milyon Ruandalı Hutu, Tutsiler göç etmişlerdir.	Garamba Ulusal Parkı, Kahuzi-Biega, Salonga, Virunga ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde Okapi Yaban Hayatı Koruma, dünya miras listesindeki bölgeler tehlike altındaki listeye alınmıştır.
4	1998-1999	Kosova	Savaş	17.746 kişi Türkiye'ye göç etmiş, yaklaşık 20.000 kişi ölmüştür, 1 milyondan fazla kişi göç etmiştir.	Kiliseleri, camileri, manastırları ve diğer dinsel mimari eserleri, geleneksel evleri, tarihi kimliklerini koruyan şehir merkezleri, kütüphaneleri, arşivleri, müzeleri ve diğer kültür ve öğretim kurumlarıyla Kosova'nın zengin kültür mirasını zarar görmüştür. Priştine (Kosova) yakınlarındaki Graçaniça Manastırı, Deçan Manastırı, ipek'teki Sırp Ortodoks Patrikhanesi Külliyesi, Prizren'deki Ljevişka Meryem Ana Kilisesi ve Sinan Paşa Camii ile 1878 Prizren Arnavut ittihadı Müzesi, Yakova'daki Hadım Camii Külliyesi, Yakova ve ipek'teki tarihi çarşılar, Terziler Köprüsü ve Tabaklar Köprüsü, tamamen veya büyük ölçüde tahrip olmuştur. Arnavut geleneksel mimarisinin tipik kagir kule evleri (kulla), savaş sürecinde Sırplar tarafından özellikle hedef alınmıştır.
5	2001-2014	Afganistan	Savaş	11 yıllık işgal sürecinde 60 binden fazla Afgan öldürülmüş, on binlercesi yaralanmış, açlık, hastalık, tıbbi yetersizlikler ve mültecilik yaşanmıştır.	Bamiyan Buda heykellerini tahrip edilmiştir, Heykellerle birlikte çevrelerindeki çoğu niş de saldırıya uğramıştır, Foladi Vadisi'nde ve Kakrak'ta yüzlerce heykel dinamitle tahrip edilmiştir, Büyük Budist tapınağı Tepe Shutur-e-Hadda ciddi bir şekilde tahrip edilmiş, eşsiz kalıpları yağmalanmıştır, Chakari minaresi patlatılmıştır.
6	2002-	Filistin, Nablus	Çatışma		Kültür mirasına yüksek düzeyde zarar vermiştir
7	1991 ve 2003	Irak	Savaş- Amerika ile	4 milyon Iraklı, Suriye ve Ürdün'e, 500 bin Iraklı ise Türkiye, Bahreyn	Ur şehrindeki tuğla ziggurat, roket veya bomba ile hasar görmüş, az da olsa yağmalama tespit edilmiştir, dünyanın en

Çizelge 2. 5 21. Yy. dönümünde toplu göçlere sebep olan, kültür mirası üzerinde yoğun etkisi bulunan savaşlar ve çatışmalar (Devamı)

				gibi ülkelere sığınmıştır. Birçok kültür mirası zarar görmüştür, Dünya Mirası alanları tehlikededir.	geniş merkezsiz kemeri olan Ctesiphon kemeri, bombalamalardan kaynaklanan sarsıntı ve titreşimler yüzünden ciddi ölçüde çatlamıştır, Musul'da 10. Yüzyıldan kalma bir cami, bombalamalardan kaynaklanan sarsıntı ve titreşimler yüzünden kısmen yıkılmıştır, bir Amerikan üssünün inşası sırasında, güney Irak'ta bulunan Tell al-Lahm ve Tell el-Obeid arkeolojik alanları hasar görmüştür, Bağdat Müze'sindeki çok değerli eserler kaybolmuş, yağmalanmış veya hasar görmüş, Dünya mirası alanları tehlikededir, Musul Müzesi, Bağdat Güzel Sanatlar Galerisi yağmalanmış, Irak Milli Kütüphanesi ve Arşivleri, Vakıf Kur'an Kütüphanesi yağmalanmış ve yakılmıştır, Babil, Ninova, Ctesiphon ve Hatra'nın da yer aldığı sayısız arkeolojik alanda yoğun tahribat olmuş ve bu sahalar tehlike altına girmiştir, Musul al-Nuri Camii ve Samarra Mutavakkil Camii'nin spiral minaresi hasar görmüştür, Bait al-Hikma (Bilgi Evi), Irak Bilimler Akademisi, Müzik Akademisi, Abbasi Sarayı ve Batı Bağdat'ta bulunan Osmanlı dönemi yapılarından oluşan Yönetim Merkezi saldırılara uğramıştır
8	2003-2004	Darfur- Sudan	İç savaş, açlık, kuraklık	Yaklaşık 400 bin kişi ölmüş, 2,5 milyon kişi mülteci durumundadır.	Kırsalda yaşayan yerlilerin göç etmesi ile birlikte somut olmayan kültür mirasının kaybı ve bağlantılı olarak geleneksel yapım teknikleri kaybolmaya başlayacaktır.
9	2006	Lübnan	Savaş	Yaklaşık 1000 kişi ölmüş, 1 milyondan fazla göç gerçekleşmiştir.	Beyrut kenti, özellikle güney kısmı ağır hasar görmüştür.
10	2011-devam etmekte	Suriye	Çatışma	Yaklaşık 2,5 milyon kişi Türkiye'ye göç etmiştir, Dünya mirası alanları ve birçok miras alanı tehlikededir.	Dünya Mirası alanları, tarihi çevreler, tarihi yapılar ve müzelerdeki objeler ve arşivler zarar görmüştür, Dünya Mirası alanları olan Palmira, Krak de Chevaliers Surları ve Halep Surları ile birlikte tarihi Halep Kentinin askeri amaçlarla kullanılmakta geri döndürülemez hasar riskini arttırdığını belirtmiştir, tarihi Halep Çarşısı'nın yanarak kül olmasına, 8. yüzyılda inşa edilen Emevi Camii'nin bir kısmının yanmasına, Humus kalesinin zarar görmesine sebep olmuştur, Bosra Antik Kenti, Şam Antik Kenti, antik Aleppo kenti, the Crac des

Çizelge 2. 5 21. Yy. dönümünde toplu göçlere sebep olan, kültür mirası üzerinde yoğun etkisi bulunan savaşlar ve çatışmalar (Devamı)

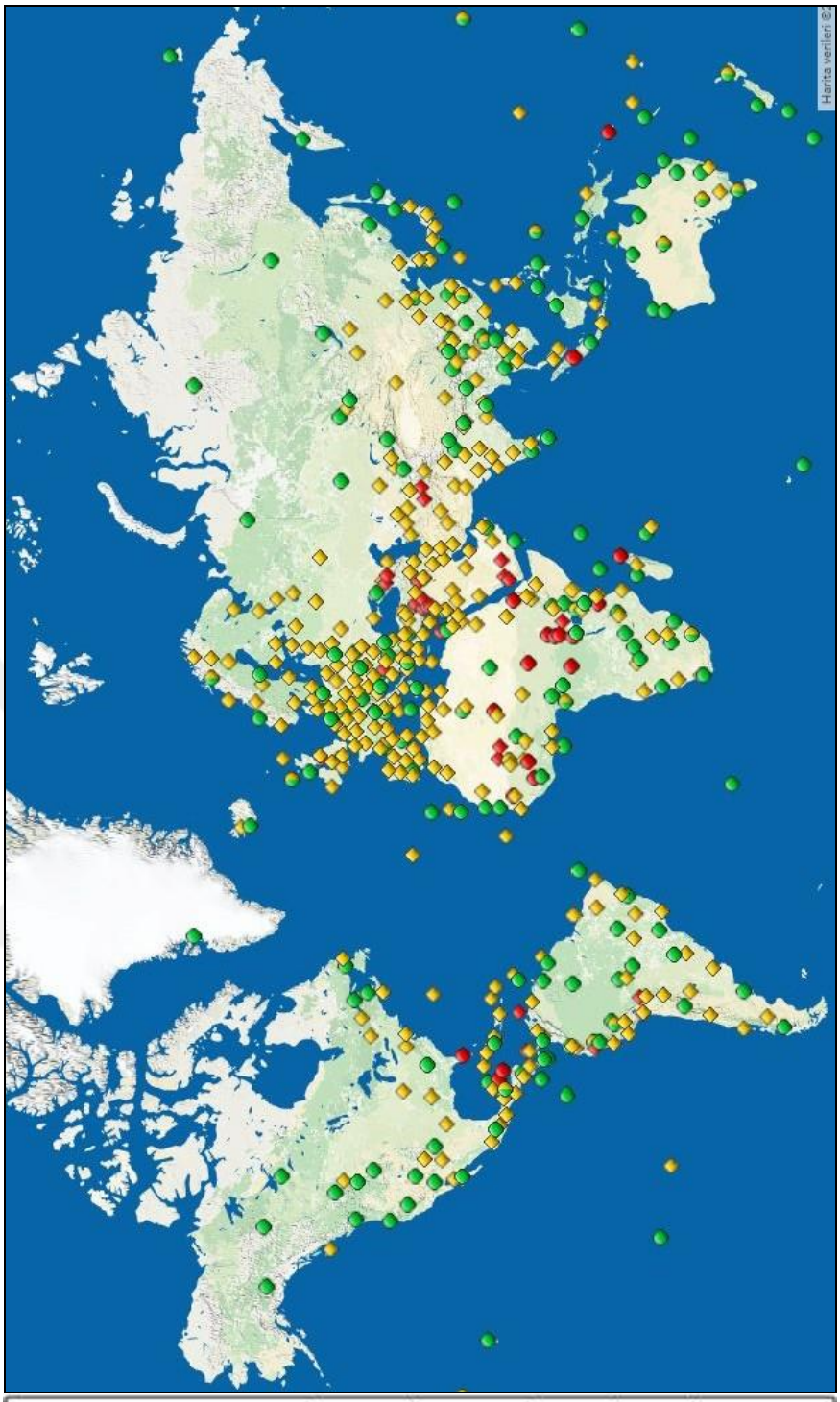
					Chevaliers Haçlı Kalesi ve antik kuzey kasabaları en ünlü alanların birkaçı ile "Çölün Gelini" lakaplı antik şehir Palmira'nın da roket, tank ve hafif silahlar nedeniyle hasar görmüştür. İdlib'deki Alma Arra Müzesi hasar almıştır.
11	2012	Kuzey Mali	Savaş- Fransa Mali'ye saldırı	Tuareg isyanı, iç savaş, Dünya mirası alanları tehlikededir.	Mali'nin kuzeyindeki en büyük üç şehir olan Kidal, Gao ve Timbuktu zarar görmüştür.
12	2015	Yemen	Çatışma	Dünya miras alanları zarar görmüştür	3 Dünya mirası alanı tehlike altındaki miras alanları listesine alınmıştır.

Bu tablodaki veriler değerlendirildiğinde; 20. yüzyıl son çeyreğinden günümüze değin gerçekleşen savaşların/ çatışmaların ve buna bağlı gelişen toplu göçlerin kaçınılmaz olduğu yapılan araştırmalar sonucunda görülmektedir. Gerçekleşen afetlerin etkileri ve bununla ilgili bilgiler araştırıldığında ekonomik kayıp, ölü ve etkilenen kişi sayısı elde edilebilmektedir. Ancak yaşanılan olaylar sonucu, çatışmalarda etkilenen kültür mirası araştırmasına başlanıldığında eğer bölge/ alan/ yapı Dünya Mirası Listesi'nde yer almıyor ise bilgiye ulaşmak oldukça zorlaşmaktadır. Bu nedenle tabloda kültür mirası üzerindeki etkisi başlığı çoğu yerde boş bırakılmak zorunda kalmıştır. Birçok yöresel mirasın yok olduğu tahmin edilmekte, simgesel/ toplumsal değeri olan yapıların yıkıldığı kaydedilmekte ancak resmi kayıtlarda kültür mirası kayıplarıyla ilgili bilgiler çoğunlukla yer almamaktadır.

Afetler sonucunda gerçekleşen göçlerle birlikte gelen en önemli sorunlardan birisi **barınma** olmaktadır. Toplu göçlerde varılan yerde yerleşim ve ayrınılan yerde (anayurtta) çevrenin boşalması yeni sorunlar/ riskler oluşturmaktadır.

Yukarıda yer alan şekillerde, özellikle de Şekil 2. 1, Çizelge 2. 2, Şekil 2. 4 ve Şekil 2. 22 nolu grafikler ve harita incelendiğinde, süreç olarak 1990 sonrası devlet dışı gerçekleşen çatışma sayısı grafiği hızla yükselmekte ve coğrafi olarak etkilenen en fazla insan sayısısının ise Orta Doğu ve yakın çevresinde olduğu görülmektedir. Resmi kuruluşlar tarafından yapılan araştırmalar, tutulan istatistiki bilgiler vb. aslında son süreçte yaşanan problemlerin habercisi niteliğindedir. Birbirini dolaylı yoldan etkileyen birçok verinin, ceyran eden olayın sonuçlarına/ neticelerine göre değerlendirmeler yapılarak kültür mirasını nasıl, ne kadar vb. şekilde etkileyeceği ve riskin boyutu üzerine çalışmalar yürütülmelidir.

21. yüzyıl dönümünde meydana gelen afetlerin sıklıklarının artışı, büyüklüklerinin değişmesi ve dünyanın farklı coğrafyalarında devam etmekte olan çatışmalar, kültür mirasının varlığını tehdit eden en önemli unsurlar sıralamasında üst noktaları teşkil etmektedir. Günümüzde, savaş, çatışma vb. durumların verdiği zararlar ve süreçler nedeniyle Dünya Miras Alanlarının yaklaşık %5'i "Tehlike Altındaki Dünya Miras Alanları" olarak kabul edilmiştir.



	Kültür Varlığı	Doğal Varlık	Karma Sit	Sayı	Yüzde
Tehlike Altındaki Dünya Miras Alanları	30	18	0	48	% 4.5
Dünya Miras Alanları	802	197	32	1031	% 95.5

Şekil 2. 23 Dünya miras listesi alanlarının harita üzerinde konumlanması; kültür mirası, doğal miras, karma miras ve tehlike altındaki miras dağılımı [54]

1990 yılının ardından savaşların/ çatışmaların insanları etkileyen en büyük afetlerden biri olduğu, bu sebeple milyonlarca insanın yerini yurdunu değiştirmek zorunda kaldığı

ve çok fazla miras değerinin zarar gördüğü veya eserlerin yıkıldığı görülmektedir.

Savaş/ çatışma konusu uluslararası kuruluşların verilerinden/ analizlerinden ayrı ayrı incelendiğinde de 21. yüzyılın son çeyreğine girişte bir kırılma yaşandığı bunun önemli sonuçlarından birisinin ise yine göç olduğu görülmektedir. İlgili kurumların değerlendirilme kriterleri incelendiği zaman **barınma ve mülteci/ göçmen** girdisi de 1990 sonrası ele alınan verilerden birisidir. Ayrıca çatışmalar çoğunlukla tarihi çevrelerde/ dokularda gerçekleşmektedir. Tarihi çevrede gerçekleşen bu tür afetlerin etkin sonuçlarından birisi olan **toplu göçlerin** hem varılan yerde hem de ayrınılan yerde somut ve somut olmayan kültür mirası üzerinde de etkilere sebep olabileceği veya bu etkilerin konu üzerine değerlendirilmesi gerektiği görülmektedir. Göç konusu öncelikle detaylı bir şekilde kavramsal olarak değerlendirilmeli ardından miras üzerinde oluşturabileceği etkiler/ durumlar araştırılmalıdır.

2.2 Göç

IOM'de (2009) **göç**: uluslararası bir sınırı geçmek veya bir devlet içinde yer değiştirmektir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna **mülteciler, yerinden edilmiş/ yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler** de dâhildir. IOM'nin Türkçe'ye çevirilmiş Uluslararası Göç Hukuku Terminolojisi (2009) bulunmaktadır [4].

Altıntaş (2014)'e göre göç, "insanlık tarihi ile paralel bir döngüde yer alır ve geçmişi olduğu kadar bugünümüzü de sorgulamaya yol açan, ulusal, bölgesel ve küresel etkileri olan bir nüfus hareketidir. Fiziki mekân değişikliği gibi dar bir değişim algısının ötesinde sosyo-ekonomik ve kültürel sistem değişikliğini de içeren göç, **insan hareketliliğinin en genel tanımı**dır" [55].

Göç nedenleri ve sonuçları ile birlikte değerlendirilmesi gereken **dinamik bir süreç**tir. Göçle ilgili tanımlardaki ortak unsurun **'yer değiştirme'** olduğu görülmektedir. Sadece bireyin yer değiştirmesi hareketi olarak algılandığında fiziki bir mekân değiştirme akla gelmektedir. Göç bir hareketliliği ifade etmektedir. "Bir yerden başka bir yere hareket etmek" olan göç; sosyal, ekonomik, kültürel, coğrafi, siyasi ve diğer birçok araştırmayı zorunlu kılmaktadır.

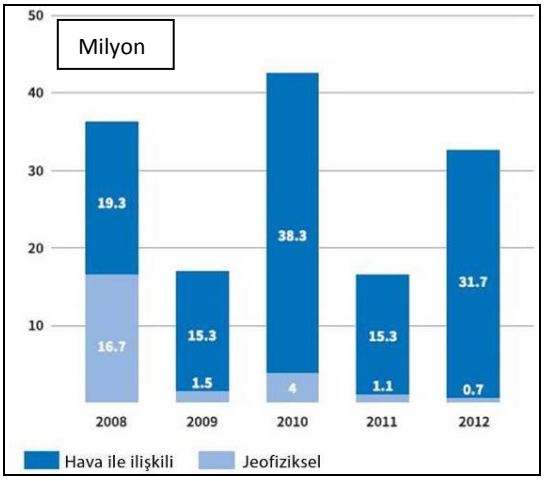
Göçün; insanlık tarihi kadar eski olduğu, göç hareketlerinin ise hep var olduğu ve teknolojik gelişmeler ile orantılı olarak ilerlediği birçok kaynakta anlatılmaktadır. Göç, 18. yy'da sanayi devrimiyle birlikte ivme kazanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise göçlerin akımında büyük bir değişiklik olmuştur. Avrupa'nın yeni iş gücüne ihtiyaç duyması teknolojinin ilerlemesi, sermaye miktarının artışı, üretim fiyatlarının düşmesi gibi birçok faktörün etkisi ile oluşmuştur. Bunun sonucunda Batı Avrupa'ya ve Amerika'ya nüfus akımı başlamıştır [56].

Genel olarak **göçün-yer değiştirmenin** en fazla olduğu bölge Asya ve Afrika kıtalarıdır ve afet haritalarına bakıldığında da en fazla **büyük afetin** gerçekleştiği bölgelerin de olduğu görülmektedir. Ayrıca bu bölgeler kültür mirası ve doğal miras bağlamında özgün olarak korunagelmiş büyük bir mirasa sahiptirler.

Yeni küresel veriler, afetler tarafından yerinden edilmiş kişilerin sayısının bugünkü tahminlerine olanak vermektedir [57]. 2008- 2012 yılları arasında afetler tarafından 143,9 milyon kişinin yerinden edilmesi ile zaman içinde net bir artış eğilimi olduğunu göstermektedir [8].

Göç ve yer değiştirme çok yönlü ve karmaşık dinamikleri yüzünden, gelecekteki eğilimlerde nicel (sayısal) bir perspektif oluşturmak için düşük güven seviyesine sahiptir ayrıca **iklim değişikliği gelecekte yer değiştirme ve taşınma yapılarını yönlendirecek**/ zorlayacaktır [58].



Şekil 2. 24 Hava ile ilişkili ve jeofiziksel tehlikeli olaylar yüzünden yer değiştirmiş insanlar [58]

GAR 2015'e göre 2008-2012 yılları arasında hava ile ilişkili (iklimsel, hidrolojik,

meteorolojik) olaylara bağlı 119,9 milyon kişi, jeofiziksel (deprem, tsunami, yanardağ) olaylara bağlı 24 milyon kişi yer değiştirmiştir. Buna göre **2008-2014 arasında toplam 165 milyon insanın afetlerden dolayı** yer değiştirmiş olduğu tahmin edilmektedir.

2.2.1 Göç Türleri

Göçlerin ana nedeni yüzyıllar boyunca daha iyi yaşam şartlarına kavuşma isteği olmuştur ancak yıllar geçtikçe bu nedenler birçok değişikliğe uğramıştır. Eski tarihi göçlerin nedeninde çoğunlukla iklim koşullarının, besin üretimine etkisi, kuraklık, afetler vb. durumlara sebep olması toplumların ekonomik sistemini etkilemiştir. Bu sebeplerden ötürü insanlar göç etmek zorunda kalmıştır.

19. yüzyıla gelindiğinde ise göçlerin ikinci ana nedeni **din ve milliyet ayrımları** olmuştur [56]. Günümüzde ekonomik krizlerden ötürü oluşan işsizlik yoğun göçlere sebep olan diğer ekonomik faktörlerdendir [59].

Ekonomik ve siyasi- kültürel nedenlere dayanan göçler 2. ve 3. derece başka tür göçlere de neden olmaktadır [56].

Bir kimsenin veya bir topluluğun yaşadığı öz yurdundan başka bir ülkeye göç etmesine **giden göç veya dışa göç** denilmektedir. Bazı ülkelerin, yaşama, geçinme şartları, din ve vicdan hürriyetine saygı yönüyle daha olumsuz şartlara sahip ülkelerden göçmen çekmesine **gelen göç ya da dıştan göç, içe göç** adı verilmektedir. Göçmenler bırakıp geldikleri anayurtlarına göre dışa göçen yeni yerleştikleri memleketlere göre de **içe göçen** yahutta sadece **göçmen, muhacir** diye anılırlar [60].

Geriye göç ayrıldığı ülkeye geri dönüştür. Güvenlik, siyasi, din, dil, anlayış farklılıkları gibi nedenlerle geriye dönüş az olmaktadır. Göç bu insanların dünyaya bakışını, kültürünü, davranış ve felsefelerini değişikliğe uğratmaktadır [56].

Son yıllarda göçle ilgili **transit göç** ve **illegal-yasa dışı göç** kavramı kullanılmaya başlamıştır. **Transit göç**, yasal olsun yada olmasın bir ülkenin göç yolu olarak kullanılmasıdır. **İllegal göç**, transit olsun veya olmasın bir ülkeye girmek için gerekli evrakları olmayan, sahte evraka sahip olan veya vize süresi aşanları kapsamaktadır [59].

Nükleer denemeler de insanların göçüne neden olmaktadır. Örneğin 1949-1989 yılları arasında 500'e yakın Kazakistan'da nükleer bomba denemesi yapılmıştır. Yaklaşık 160.000 insan hem ülke içerisinde hem de ülkenin dışına göç etmiştir [61].

Göçler sınıflandırıldığı zaman farklı araştırmacılar farklı gruplar yapmaktadır. Örneğin; Orhan Deniz (2009), göçleri: mesafe, irade, siyasi sınırlar ve zaman kriteri olarak 4 gruba ayırmaktadır. Tez çalışmasını en kapsamlı şekilde değerlendirebilmek için tüm göç türleri bir araya getirerek mesafe, irade, siyasi, zaman, büyüklük olmak üzere 5 grup oluşturulmaktadır [62].

Mesafe Kriteri

Göç edilen yere olan mesafeyi tanımlamada kullanılmaktadır. Bu durumda göçler, ayrınılan yerin yakınına veya uzağına gerçekleştirilebilmektedir. Ülke içerisinde yapılan iç göçler ve yurt dışına yapılan dış göçler bu kapsamda değerlendirilmektedir. Mesafeye göre göçler kısa ve uzun mesafeli olarak 2'ye ayrılmakta; bölge içi göçler kısa mesafeli, bölgelerarası, uluslararası ve kıtalararası göçler ise uzun mesafeli göçlerdir.

Tümertekin'e (1998) göre göçmen sayısı ile gidilecek mesafe ters orantılıdır [63]. Afganistan göçmenlerinin büyük bir çoğunluğu komşu ülkelerine Pakistan ve İran'a göç etmişlerdir.

İrade Kriteri

Göç etmeye karar verme göç edenlerin zorlama sebebiyle veya göç edenlerin kendi iradeleri ile gerçekleşiyorsa bu göçlere irade kriterine göre yapılan göçler denilmektedir. Bu sebeple gönüllü ya da zorunlu olarak ayrılmaktadır. Zorunlu göçler **tehcirler** (bir yerden göç ettirmek), sürgünler; iradi göçler ise içsel gereksinimlerden kaynaklanan nüfus hareketleri, iş bulma ümidiyle kente ya da kasabaya giden bir kişinin durumu vb.dir.

Nedenlerine göre gönüllü ve zorunlu göçler sınıflandırıldığı zaman zorunlu göçler 4'e ayrılmaktadır; sığınmacı ve mülteci göçleri, doğal afet göçleri, terör ve şiddet olayları göçleri, salgın hastalıklardır.

Siyasi Sınır Kriteri

Göç esnasında milli sınırların aşılıp aşılmadığı siyasi sınır kriterini yapabilmek için tespit

edilmeye çalışılmaktadır. Ülke içi ya da ülke dışı göçler, genellikle tehcir adı verilen, bir yerden göç ettirmek anlamına gelmekte, zorlama sebebiyle göçlerde genellikle siyasi sınırlar aşılarak insanlar ülke dışı topraklara doğru göçe zorlanmaktadır. Bu durum olayın gerçekleştiği yere göre göçler olarak dış göçler ve iç göçlerdir. İç göçler; kırdan şehre, şehirden kıra, kırdan kıra, şehirden şehre şeklinde ayrılmaktadır.

Zaman Kriteri

Göç sonrası kalma süresi, kalıcı veya belli bir zaman ile sınırlı olup olmaması konusu göç sınıflandırmasında önemli bir kriterdir. Kalıcı olmayan, mevsimlik ile sürekli göçler bu kriter bazında ele alınmaktadır. Süreye göre göçler devamlı ve geçici göçlerdir. Geçici göçler; mevsimlik ve mekik göçü olarak sınıflandırılmaktadır [63].

Büyüklüğüne Göre Göçler

Göç eden insanların nüfus yoğunluğu göçün büyüklüğünü belirleyen kriterdir. Bireysel göç, aile (grup) göçü, toplu (kitlesel) göç olarak sınıflandırılmaktadır.

Petersen (1996) ise, göçün ilkel, zorlama ile yapılan, serbest ve kitlesel göçler olmak üzere 4 farklı sınıf olduğunu savunmaktadır [64].

Araştırma konusunun temelini oluşturan kültür mirası, insan kaynaklı afetler sonucunda yaşanılan zorunlu toplu göçler sebebiyle tehlikeye girmekte ve bu sebeple miras değerlerinin korunması için önlemler alınması gerekmektedir. Göç sorununa getirilecek çözümler dolaylı olarak kültür mirasının korunması sorununun çözümü için de yol açmaktadır. Tabloda sınıflandırılan göç türlerinin kesişiminde çalışma konusunu oluşturan uzun mesafeli göçlerden bölgeler arası ve uluslararası göçler, irade kriterine bağlı olarak zorunlu göçlerden savaşlara-terör ve şiddete bağlı, siyasi sınır kriterine bağlı dış göçler, iç göçler ve büyüklüğüne göre toplu (kitlesel) göçlerin kesişimin de çalışmaya konu olacak göç türü "**savaş/ çatışmaya bağlı gerçekleşen zorunlu toplu göçler**"dir.

Çizelge 2. 6 Göç kriter tablosu

Mesafe Kriterine	İrade Kriteri	Mekân Kriteri	Zaman Kriteri	Göç Büyüklüğü Kriteri
1. Kısa mesafeli göçler: Bölge içi göçleri **2. Uzun mesafeli göçler:** **a) Bölgelerarası göçler** **b) Uluslararası göçler** **c) Kıtalararası göçler**	**1. Gönüllü göçler** **2. Zorunlu göçler** **a) Sığınmacı ve mülteci göçleri** **b) Doğal afet göçleri** **c) Terör ve Şiddet olayları göçleri** **d)Salgın hastalıklar**	**1. Dış göçler** **2. İç göçler** **a) Kırdan şehre** **b) Şehirden kıra** **c) Kırdan kıra** **d) Şehirden şehre**	**1. Devamlı ya da kesin (definitive) göçler (geri dönüşsüz)** **2. Geçici göçler** **a) Mevsimlik[1] veya sezonluk göçler** **b) Mekik göçü (kısa süreli-dönüşümlü göç hareketi)**	**a) Bireysel göç** **b) Aile (grup) göçü** **c)Toplu (kitlesel) göç**

2.2.1.1 Uluslararası Zorunlu Toplu Göçler ve Nedenleri

Göçmen hareketleri ile nüfus hareketleri arasında farklar bulunmaktadır. Beklenmedik anormal durumlar tesiriyle nüfus kitlesinin tamamının veya büyük bir kısmının yer değiştirmesiyle **göçme hareketleri** oluşmaktadır. Göçmen hareketlerini diğer nüfus hareketlerinden ayırmak gerekmektedir [60].

Uluslararası Göç Sözlüğünde- IOM (2009) **uluslararası göç;** kişilerin geçici veya daimî olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutad olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmalarıdır. Dolayısıyla uluslararası bir sınırın geçilmesi söz konusudur.

Toplu göç ise (IOM, 2009, Göç Terimleri Sözlüğü); menşe ülke dışına (istisnai ve düzensiz) gruplar halinde hareket olarak tanımlanmaktadır. Toplu göç çok sayıda kişinin katıldığı bir hareket ya da belirli bir zamanda toplumun bir kısmının hareket etmesi anlamına gelmektedir.

Aslı Şirin Öner uluslararası göçü "hem çok dinamik, karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur hem de sürekli devinim halindedir" şeklinde ifade etmektedir [65]. Dolayısıyla disiplinler-arası bir karaktere sahiptir. Uluslararası göçün nedenleri sosyoloji, ekonomi, coğrafya, siyaset bilimi gibi alanlarda kapsamlı olarak çalışılmaktadır [66].

[1] Düzenli olarak ülkelerini ziyaret etmeyi tercih etmek, buna mevsimsel veya geçici dönüş denir.

1990'dan sonra uluslararası göç konusu hızla gelişen bir araştırma alanı olmuştur. Göçmen örgütleri, ağları ve yerleşik olan göçmenleri göç alan ve gönderen ülkeleri birbirine bağlamaktadır [65].

Uluslararası göç kavramı geri dönüş kavramının da yeniden sorgulanmasını, beraber ele alınması gerektiğini birbirinin alternatifi mi/ tamamlayanı mı olduğunu sorgulatmaktadır.

Uluslararası göçe neden olan medya ile haberdar olma faktörü önem kazanmaktadır. Göç edilebilecek mekân bu bilgilere göre de belirlenebilmektedir. Bu konuda birçok yabancı kaynak araştırması yayınlanmıştır [67].

Zorunlu Göçler

Uzun zamandır zorunlu göç kavramı, göçle ilgili çalışmalarda yer almaktadır. İnsanların hayatta kalabilmek için çatışma, etnik baskılar, doğal afetler, kıtlık, salgın hastalık, diğer toplumsal, siyasal ve iktisadi nedenlerle toplu olarak yer değiştirmesi anlamına gelmektedir. Zorunlu göç **sığınmacıları, mültecileri, yerinden edilmişleri** kapsamaktadır. Zorunlu göç hareketleri afetler yüzünden 20. yy. da çok büyük bir artış göstermiştir [65].

IOM (2009) Göç Terimleri Sözlüğü zorunlu göçü "**Zorla Göç** (Forced Migration)" kavramıyla "doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketi" şeklinde ifade etmektedir.

Zorunlu göçlerle birlikte büyük bir nüfus plansız ve hızlı bir şekilde kentlere göç etmektedir. Bunun sonucunda göç edenlerin ayrıldıkları yerde ve vardıkları yerde kentlerin fiziksel, sosyal/ toplumsal, kültürel dokusunda/ çevresinde önemli değişimler (eğitim, sağlık, işsizlik, barınma vb.) gerçekleşmektedir.

Düşük yoğunluklu olarak tanımlanan silahlı şiddet eylemleri dahi uzun süreli devam ederse olayın olduğu bölgede zorunlu göçe sebep olabilmektedir.

Zorunlu Göçlerin Nedenleri

İlhan Tekeli (1990); zorunlu göçün sebeplerini "…gönüllü olmayan yer değiştirmelerinin üç farklı kaynağı olabilir. Bunlar; devletin belli amaçlarını sağlamak, savaşlar sonucunda

yeniden uyum, doğal afetlerin sonuçlarından kaçınmak olarak sıralanabilir" şeklinde ifade etmiştir [68].

Genel olarak zorunlu göç ya da mültecilik akımının nedenleri;

- Siyasal ve toplumsal kargaşalık, istikrarsızlık (diktatörlük, direniş, iç savaş, darbe, devrim vb.) biçimlerinde gerçekleşmektedir.

- Uluslararası gerginlikler, işgallerin ve savaşların yarattığı kaos ortamının insanları çevre ülkelere doğru kitlesel olarak harekete geçirdiği, göçlere sebep olduğu örnekler bulunmaktadır.

- Etnik-kültürel ve dini azınlıkların ya da bazı siyasal grupların bilinçli olarak baskı altına alınması, asimilasyona tabi tutulması ve zorunlu göçe zorlanmalarıdır.

- Doğal afetler de toplu göçlerin önemli nedenlerinden olmaktadır [59], [69].

Göç dinamik bir süreçtir. Bu süreci düzenleyebilmek için **göç yönetişimi veya yönetimi**, rejimi, küresel insan hareketliliği rejimi vb. durumlara çözüm önerileri getirilmelidir [65].

Toplu/ Kitle Halindeki Göçmen Hareketleri ve Normal Göçmen Hareketleri Karşılaştırması

Normal göçmenler ile kitle halinde meydana gelen göçmenler birbirinden ayrılmalıdır. Kısa bir zaman içinde meydana gelen kitle şeklindeki göçler, **terk edilen yerlerde çok hızlı bir şekilde** ekonomik, sosyal, kültürel olmak üzere büyük değişiklikler meydana getirmektedir. Normal göçmenlerde bu değişiklikler gayet **yavaş ve kademeli** olarak meydana gelmektedir. Memleket dışına olan göç büyük ölçüde olduğu zaman, aynı kitle halindeki göçmede olduğu gibi, terk edilen memleketlerde de ekonomik ve demografik ağır sonuçlar oluşmaktadır [60].

Bazen **memleket dışına olan göçme hareketleri, memleket içinde de iç göçmen hareketlerini meydana getirmektedir**. Giden göçmenlerin memleket içerisinde bıraktıkları boşluklar, kısmen bu memleketin başka bölgelerinden oraya koşan iç göçmenlerle dolmaktadır. Bunun sonucunda, giden göçmenlerle dahil olan göçmeler karşılıklı olarak sebep ve sonuç etkeni olurlar [60].

Kitle halindeki göçmen hareketleri ile normal göçmen hareketleri arasına başlıca şu

farklar vardır:

1- Kitle halindeki göçmen hareketleri beklenmeyen büyük sebepler etkisiyle meydana geldiği halde normal göçmen hareketleri az çok sabit ve periyodik sebepler etkisiyle ortaya çıkmaktadır.

2- Kitle halindeki göçmen hareketleri genellikle evvelden hiç tahmin edilemez. Normal göçmen hareketlerinde ise hareket dereleri ve hareket zamanları genellikle önceden tahmin edilebilir.

3- Kitle halindeki göçmen hareketleri istekleri dışında meydana geldiği halde, diğer çeşit göçme hareketlerinde yer değiştirme fertlerin kendi dilekleri ile meydana gelir.

4- Kitle halindeki göçmen hareketlerinde göçmenler büyük topluluklar halinde hareket ettikleri halde diğer göçmen hareketlerinde bunlar genellikle fertler halinde veya küçük gruplar şeklinde hareket ederler.

5- Kitle halindeki göçmen hareketleri umulmayan ve beklenmeyen büyük bir olayı veya afeti takiben meydana geldiği halde, diğer çeşit göçmen hareketlerinde bu derece şiddetli ve ani bir sebep mevcut değildir.

6- Kitle halindeki göçmen hareketlerinin meydana gelmesi büyük bir demografik, sosyal ve ekonomik sonuç oluşturduğu halde normal göçmen hareketlerinde böyle ağır sonuçlar görülmez [60].

2.2.2 Göç ile İlgili Yasal Mevzuat ve Göç Edenlerin Yasal Statüleri

Göçmen, mülteci, sığınmacı kavramları çoğunlukla birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Bu kavramların, aralarında çok büyük farklar yoktur. Aralarında daha çok sosyolojik bağlamda benzeşme bulunmakta fakat hukuksal açıdan birbirlerinden farklı tanımlanmaktadırlar.

Mülteci: 1. Dünya Savaşı sonrası mülteci kavramı uluslararası hukukta ilk kez yer almıştır [70].

Mülteci hukuku insan haklarına dayanmaktadır, özünü insan hakları teşkil etmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) “Madde 14: Herkes, zulüm karşısında başka ülkelere sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına

sahiptir" [71].

IOM (2009) sözlüğünde **mülteci** (tanınmış) "Irkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden, haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi"dir. Ayrıca Yüksek Komiserlik tarafından sağlanan **Birleşmiş Milletler korumasından yararlanmaya hak kazanan kişidir mülteci**.

Mülteci hareketlerini diğer göç hareketlerinden ayıran noktalar mültecilerin yaşadıkları yerleri gönüllü olmadan terk etmeleri; uluslararası koruma ve yardıma muhtaç olmaları, kendilerini ülkeleri dışına çıkmak zorunda bırakan problemlerin çözüleceği ve ülkelerine geri dönecekleri inancını taşımalarıdır [72].

Türkiye'de 359 No'lu ve 29.08.1961 tarihli kanuna dayanan 14.09.1994 tarihli Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği bulunmaktadır. Burada da mülteci kavramı IOM (2009)'nin kavramına eştir. Sadece "Avrupa'da meydana gelen olaylar sebebiyle…" tanımı eklenmiştir. **Türkiye sadece Avrupa'dan gelenlere mülteci statüsü vermektedir. Eğer Avrupa dışından gelenler varsa Türkiye'de onlara üçüncü ülkelere yerleşene kadar sığınma hakkı verilir.**

Yerinde Mülteciler: yerinde/ mahallinde mülteciler, IOM (2009) sözlüğüne göre; menşe ülkelerinden ayrıldıklarında mülteci olmayan ancak daha sonra mülteci haline gelen kişilerdir (haklı nedenlere dayalı zulüm korkusu yüzünden). Askeri darbeler, sonradan gelişen olaylar menşe ülkede yapılan askeri darbeler veya sığınılan ülkede sonradan vatandaşı olduğu ülke aleyhinde yapılan siyasi çalışmalar gibi nedenler olabilmektedir [73].

1951 tarihli Sözleşme'nin 33. maddesinin 1. fıkrasında geri göndermeme ilkesi "hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir" denmektedir [74].

Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü de Sözleşme'nin mülteci tanımına getirmiş olduğu zamanla ilgili ve coğrafi sınırlamaları kaldırmaktadır [73].

Sığınmacı: IOM (2009) terimler sözlüğünde sığınmacı; ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişilerdir. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerçekler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınırdışı edilebilmektedirler. Sığınmacının, geri göndermeme ilkesinden ve insanca muamele standartlarından peşinen yararlanabilmesi gerekmektedir [75].

Mülteci, sığınmacı ve göçmenin ortak yönleri ise ülkesinden ayrılmış ve başka bir ülkenin yasalarına tabi hale gelmeye başlamış olmasıdır. Sığınmacılık geçici bir statüdür ve sığınmacılık mülteci statüsü kazanılana kadar ki bir aşamadır [70].

Sığınmacı ve mülteci arasında temel farklar bulunmaktadır. **Sığınmacılar kapıdan çevrilememekte, ihtiyaçları karşılanmakta, iade edilememekte, fakat kamplarda bekletilmektedirler.** Mülteci statüsündekilere ise bunlara ilaveten oturma ve çalışma izni verilmektedir. Ayrıca mülteciler sosyal haklardan da yararlanabilmektedirler [76].

Türkiye'de sığınmacı da Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle, mülteci tanımındaki şartlara dâhildir [77].

Ülke içinde yerinden edilmiş kişi, yaşadığı yerden ayrılan kişi ülkesinin sınırı dışına çıkmadıysa o kişilere denilmektedir. Ancak kimi ülkelerde (özellikle Afrika ve Asya) büyük toplulukların yaşadığı kimi mülteci kampları yine o yaşayanların menşei ülkesi sınırları içinde olabilmektedir [70].

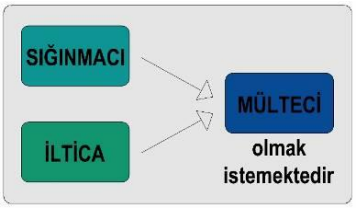
BM ise "zorla ya da mecbur kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların etkilerinden, genel olarak şiddet içeren durumlardan, insan hakları ihlâllerinden veya doğal ya da insan kaynaklı afetlerden korunmak için, uluslararası kabul görmüş devlet sınırlarını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişi veya bu tip kişilerden oluşan gruplara" ülke içinde yerinden edilmiş kişiler (ÜYEK) olarak tanımlamaktadır [78].

Ülke içinde yerinden olmuş kişilerin ülkenin başka bir yerinde emniyetli bir ortam aramaya hakkı olduğu gibi ülkelerini terk etmeye ve başka bir ülkeden sığınma istemeye, mülteci olabilmeye de hakları vardır [79].

Göçmen: IOM (2009) terimler sözlüğünde "uluslararası düzeyde **genel kabul gören bir göçmen tanımı bulunmamaktadır**. Göçmen teriminin, "kişisel rahatlık" amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu terim, hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendilerini veya ailelerinin gelecekten beklentilerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır".

Göçmenler mülteciler gibi uluslararası koruma alma haklarına sahip değildirler. Kaçak göçmenler ise bulunduğu ülkenin yasal prosedürü dışında yaşayan göçmen grubudur. Mülteci ve göçmen kavramları göçü başlatan olaylar nedeni ile zaman zaman birbiri ile kesişmekte, ekonomik nedenlerle göç edenler, göç edilen ülkenin sınırlarını aşabilmek için siyasi iltica başvurularında bulunabilmektedirler [80].

İltica: menşei ülkesi dışında başka bir ülkenin mercilerine, mültecilikle ilgili iş ve işlemler yürüten kurumlara veya BMMYK'ya sığınma hakkına erişim amacıyla yapılan başvuruya karşılık gelmektedir. İltica, kendisine mültecilik statüsü verilmesi istemiyle bir ülkeye başvuru yapan kişinin başvurusunun kabul edilmesini sağlayan bir haktır. Mültecilik durumu iltica hakkının tanınmasıyla oluşan hukuki bir statü olduğu için **mültecilik ve iltica hakkı iç içe**dir [81]. "Özellikle politik sebeplerden ötürü ülkesini terk eden kişiye bir devlet tarafından verilen **koruma**"dır [82].



Şekil 2. 25 Sığınmacı, iltica ve mülteci ilişkisi

Vatansız Kişi: IOM (2009) terimler sözlüğünde vatansız kişi: "herhangi bir devletin kanunlarının işleyişi çerçevesinde vatandaş olarak sayılmayan"dır. Buna göre, vatansız kişiler vatandaşlığın getirdiği haklardan, devletin sağladığı diplomatik korumadan,

ikamet edilen devlette doğal olarak kalma hakkından ve seyahat etmesi halinde ülkeye dönüş hakkından mahrum olan kişilerdir.

Misafir/ Geçici Koruma

IOM (2009) terimler sözlüğü geçici koruma kavramını "menşe ülkelerine dönemeyen üçüncü ülke kişilerinden kaynaklanan kitlesel bir akımın meydana gelmesi ya da derhal meydana gelebilecek olması durumunda, özellikle söz konusu kişilerin ya da koruma gerektiren diğer kişilerin yararına olarak, sığınma sisteminin işletilememesi riski varsa, bu kişilere acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla sağlanan istisnai özellikteki prosedür" olarak tanımlamaktadır.

2.2.2.1 Türkiye'de Göç ile İlgili Diğer Yasal Düzenlemeler

14 Haziran 1934 tarih ve 2510 sayılı İskân Kanunu Türkiye'de mülteci ve sığınmacıları ilgilendiren düzenleyici ilk genel belgedir. 2006 yılında 5543 sayılı İskân Kanunu'nun 48. Maddesi gereği yürürlükten kaldırılmıştır.

Türkiye'de 5682 sayılı Pasaport Kanunu'na göre "Umumiyetle mültecilerin ve iskân hakkındaki mevzuat dışında olarak yurt tutmak maksadiyle gelen yabancıların, pasaportları olsun olmasın Türkiye'ye kabulleri **İçişleri Bakanlığının kararına** bağlıdır" şeklinde ifade edilmektedir [83].

Türkiye Cumhuriyeti 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne girmiş ve 1954 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Türkiye, 1951 tarihli BM tarafından Cenevre'de kabul edilen **Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'**ne taraftır.

Türkiye[1] Avrupa dışından gelenlere sadece **"geçici sığınma"** koruması sağlamaktadır [84].

Mülteci başlığı altında da değinilmiş olan 30 Kasım 1994 tarih ve 6169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiş olan Yönetmelik özellikle 1985-1994 dönemindeki **büyük kitlesel sığınma hareketliliği** sonucu çıkmıştır. Türkiye'de sığınmacılara özel

[1] Türkiye, Bakanlar Kurulu'nun 1 Temmuz 1968 tarihli kararı ile de Protokol'e katılmıştır; BMMYK Yürütme Komitesi üyesidir (UNHCR, 2011, s:27)

düzenlemeleri içeren **ilk ve tek yasal düzenleme**dir. Bu yönetmelik sığınmacıların işlemlerinin yürütülmesi için **Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) gibi uluslararası kurumlarla iş birliğini vurgulamaktadır**.

25 Mart 2005'te İçişleri Bakanlığı, hazırlanmış olan İltica ve Göç Ulusal Eylem Planını, "İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı" onaylayarak yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği sürecine vurgu yapılmakta, iltica ve göç alanlarındaki gelişmeler anlatılmaktadır [85].

22 Haziran 2006 tarihinde "57 Sayılı Genelge" olan Uygulama Talimatı uygulayıcı konumundaki kolluk kuvvetleri (polis, zabıta, jandarma, sahil güvenlik vb.) açısından görev ve mevzuat-uygulama düzenlemesini içeren hukuki metinlerdir [85].

İçişleri Bakanlığı'nın 1994 Yönetmeliği'nin 10. Maddesi uyarınca Ekim 2011'den itibaren Suriyeliler **"geçici koruma statüsüne"** alınmıştır. İlk hukuki düzenleme Suriyelilerin durumuna ilişkin 30 Mart 2012 tarihli, "62 sayılı Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge" olmuştur. Ancak kamuoyuyla paylaşılmamıştır. Sonuç olarak Suriyelilerin **"geçici koruma"** altında oldukları kabul edilmiştir. Açık kapı politikası, geri dönmede zorlama yapılmamasını, bireysel statünün belirlenmemesini, kamplarda barınma ve temel hizmetlerin sunulmasını kapsamaktadır [84].

Türkiye, 4 Nisan 2013'te "**6458 sayılı** Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu"nu çıkarmıştır. 11 Nisan 2014'te yürürlüğe giren kanun, Türkiye'de bulunan mültecilerin hukuki statüsünü açıklığa kavuşturacak bazı maddeler içermektedir. Ekim 2014'te bu kanunla **sığınmacılar** için **Geçici Koruma Yönetmeliği** çıkartılmıştır. Bu yönetmelik, Türkiye'de Suriyelilere verilen **"geçici koruma statüsü"**ne bağlı oldukları geçici koruma rejimine bir düzenleme getirmiştir [86].

Türkiye'de **Göç İdaresi Genel Müdürlüğü** uluslararası korumadan sorumlu kurulmuştur. Yukarıda açıklanan 6458 sayılı Kanun[1] ile her tür uluslararası koruma

[1]6458 sayılı kanunda yer alan bazı maddeler:
Uluslararası koruma statüsü sahibi kimlik belgesi

başvuruları bu müdürlüğe yapılmakta, gerektiğinde ise Yabancılar Şubesi hizmeti yürütmektedir.

Bu kanunla uluslararası koruma çeşitleri olarak **mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma** terimleri getirilmiştir. Sığınma tanımı ve kapsamını tanımlayan yeni kanun, eski mevzuatın getirdiği **Avrupa'dan gelenleri "mülteci" tanımlayan kavramı** benimsemiştir (madde 61). Avrupa'dan gelenleri "sığınmacı" olarak tanımlayan eski mevzuattan farklı olarak **yeni kanun bu sığınmacılar için "şartlı mülteci"** kavramını kullanmaktadır [77]. Şartlı mülteciler üçüncü ülkeye yerleştirinceye kadar Türkiye'de kalmalarına izin verilmektedir (madde 62). Yeni kanun eski mevzuattaki coğrafi kriteri korumaktadır.

Yeni kanuna göre; "mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkum olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayrım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında **ikincil koruma statüsü** verilir" (madde 63).

Yeni kanun "**geçici koruma"** kavramını **Suriye gibi** iç savaşın ve çatışmaların olduğu yerlerden **kitlesel olarak gelenlerde** kullanmaktadır. Bunun sonucunda "ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak

---

[1]Madde 83 – (1) Mülteci statüsü verilenlere yabancı kimlik numarasını içeren üçer yıl süreli kimlik belgesi düzenlenir.
(2) Şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü verilenlere, yabancı kimlik numarasını içeren birer yıl süreli kimlik belgesi düzenlenir.
Kısa dönem ikamet izni
Madde 31 – (1)
(2) Kısa dönem ikamet izni, her defasında en fazla birer yıllık sürelerle verilir.
Uzun dönem ikamet izni
Madde 42 – (1) Türkiye'de kesintisiz en az sekiz yıl ikamet izniyle kalmış olan ya da Göç Politikaları Kurulunun belirlediği şartlara uyan yabancılara, Bakanlığın onayıyla valilikler tarafından süresiz ikamet izni verilir.
Uzun dönem ikamet izni- (2) Mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü sahipleri ile insani ikamet izni sahiplerine ve geçici koruma sağlananlara, uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanınmaz [87].

amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilmektedir (madde 91/1)".

Bu statü kapsamındaki kişilerin iltica etme veya üçüncü ülkeye sığınma başvurusunda bulunma hakkı yoktur. Sınırdan giriş ve çıkışlarına izin verilmektedir [77].

Geçici Koruma Yönetmeliği 13.10.2014 tarihinde 2014/6883 nolu Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. 6458 nolu Kanuna dayanmaktadır. **Geçici Koruma Yönetmeliği** uyarınca, **İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından kararlar alınır** (madde 9/1) ve yine Bakanlar Kurulu kararıyla sonlandırılır (madde 11/1). 11. maddede **statünün toplu olarak verilmesi** vurgusu yapılmaktadır. Ayrıca bu kanunla oluşturulan **Göç Politikaları Kurulu**nun görevleri arasında "kitlesel akın durumunda uygulanacak yöntem ve tedbirleri belirlemek" de bulunmaktadır [87].

"Geçici koruma kararının alınması- **Madde 9- (1)** Geçici koruma kararı, Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından alınır. Geçici koruma uygulamasının **sona ermesi**- **Madde 11- (1)** Bakanlık, geçici korumanın sona erdirilmesi için Bakanlar Kuruluna teklifte bulunabilir. Geçici koruma, Bakanlar Kurulu kararıyla sonlandırılır. (2) Bakanlar Kurulu, sonlandırma kararıyla birlikte; a) Geçici korumayı tamamen durdurarak geçici korunanların ülkelerine dönmesine, b) Geçici korunanlara, koşullarını **taşıdıkları statünün toplu olarak verilmesine** ya da uluslararası koruma başvurusunda bulunanların başvurularının bireysel olarak değerlendirilmesine, c) Geçici korunanların, Kanun kapsamında belirlenecek koşullarda Türkiye'de kalmalarına izin verilmesine, karar verebilir".

Bu yönetmelikte Madde 10'da geçici korumanın başlangıç tarihi, süresi, uzatılması veya sonlandırılması, ülke genelinde/ belirli bölgelerde uygulanıp uygulanamayacağını belirler.

2.2.3 Göçle İlgili Çalışan Uluslararası Kuruluşlar

2003'te Uluslararası Hukuk Komisyonu (ILC), uluslararası kuruluş kavramını uluslararası hukuka veya bir anlaşmaya özgü bir belgeyle kurulan ve kendine ait hukuksal kişiliği olan kuruluşlar olarak tanımlamaktadır [88]. Uluslararası kuruluşların rol oynadığı en önemli alanlardan birisi **göç** konusudur. Dünya üzerindeki göç problemlerinin tespit

edilmesi, bu göçlere müdahale alanlarının oluşturulması gibi sorumlulukları yerine getirir ve düzenlerler. Göç konusunda uluslararası olarak çalışan öncelikli kuruluşlar IOM (Uluslararası Göç Örgütü), BMMYK, ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü)'dur.

Bu kuruluşlar **devletlerarası faaliyet alanını** artırmaktadır. Göç yönetiminin kontrolünde de etkilidirler. Ayrıca kuruluşların sistemlerinin bilgiyi düzenlemesi, bilginin erişime açık olması oldukça önemlidir [89].

2.2.3.1 IOM, ILO, BMMYK'nın Rolü ve 21. Yüzyıl Dönümünde Dünya'daki Göçlerle İlgili Sayısal Veriler

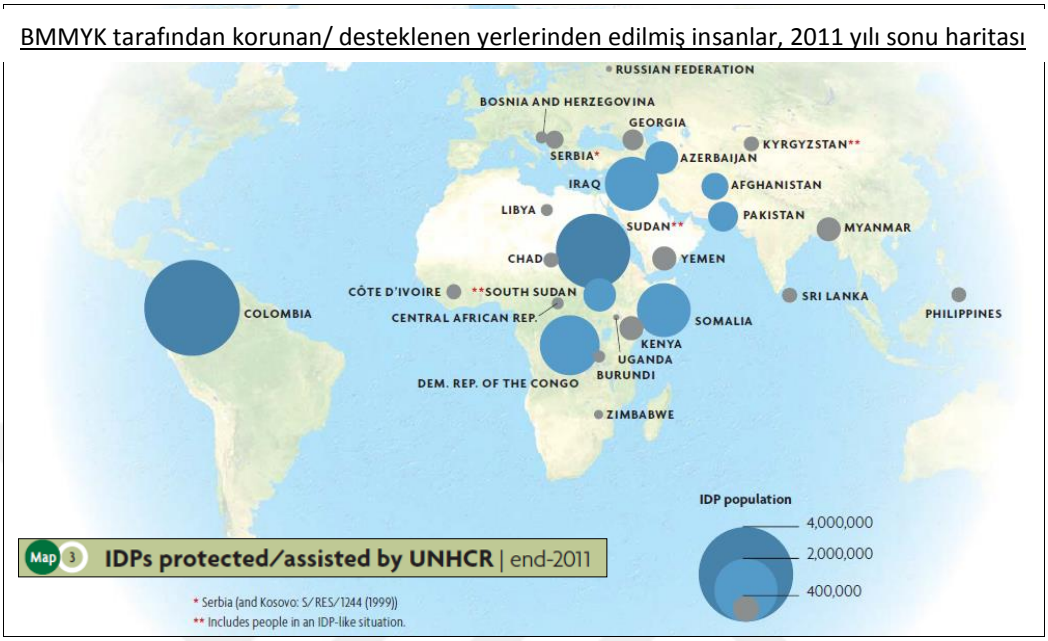
Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK), **2013 yılında yaklaşık 214 milyo**n insanın halen göçmen olduğu bilgisini vermektedir (25-30 yıllık sürede), 2016 yılına gelindiğinde ise zorunlu olarak yerinden edilmiş kişi sayısının 65,6 milyona ulaştığı görülmektedir. 2000 yılında 150 milyon olan göçmen sayısı yaklaşık 10- 15 yılda inanılmaz bir hızla artmıştır. IOM'nin raporuna göre; eğer göçmen sayısı mevcut hızla artmaya devam ederse 2050 yılında 400 milyonu aşabileceği öngörülmektedir [90].

BMMYK 300.000 dolarlık ve 33 çalışanı ile 14 Kasım 1950 yılında, Genel Kurul'un kararıyla kurulmuştur, bütçesini 2012 yılında 3,59 milyar dolara çıkarmıştır. Dünya genelinde mültecileri korumak ve mültecilerin sorunlarına çözüm bulmak adına yürütülen uluslararası eylemlere liderlik yapmak ve koordine etmekle görevlidir. Görevi 3 yıl ile sınırlandırılmıştır [91].

BMMYK göç edenlerle ilgili 7 tür grupla ilgilenmektedir: mülteci (refugees), sığınmacı (asylum-seekers), iade edilen mülteciler (refugees who had repatriated during), ülke/ yurtiçinde yerinden edilmiş kişi/ BMMYK tarafından korunmuş, yardım edilmiş (IDPs protected/assisted by UNHCR), uyruksuz, vatandaşlığını yitiren kişi/ vatansız kişiler (stateless persons), ilgilendiği/ kurumun ilgi alanına giren diğer kişiler (others of concern), ülke içinde yerinden olmuş kişi (IDPs) geldikleri yere geri dönüş yapanlarla ilgilenmektedir.

İki Birleşmiş Milletler kuruluşu, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve BM İnsani Yardım ve Yakın Doğu (UNRWA) Filistinli Mülteciler Ajansı İşleri, haklarının korunması ve dünyanın mültecilerin refahından sorumludurlar [92]. UNRWA Temmuz-

Ağustos 2006'dan itibaren Lübnan'da çatışmalardan etkilenen mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamak için acil insani yardım sağlamaktadır [93]. Ayrıca UNDP, UNFPA'da göçle ilgili yardımcı kuruluşlardır.



Şekil 2. 26 Yerinden edilmiş insanlar (IDP, BMMYK tarafından korunan/desteklenen) 2011 yılı sonunda [70]

Günümüzde BMMYK raporlarına göre İkinci Dünya Savaşından beri dünyadaki göçmen-mülteci nüfusu en yüksek seviyeye ulaşmıştır. BMMYK 2015 yılı Ocak ayında açıkladığı raporuna göre 2014 yılındaki yaklaşık **mülteci** nüfusu **tüm uluslararası mültecilerin %8'ini** oluşturmaktadır ve 19.5 milyondur. BMMYK'nın sorumluluğunda yer alan**, savaş yüzünden göç etmiş** olan insanların sayısı her yıl büyük bir hızla artmaktadır. 2014 ve 2016 yılı sonundaki raporlarda **zorla çatışma ve zulüm yüzünden yerinden edilmiş** kişi sayısı **toplam** 59,5'dan 65,6 milyon kişiye 2 yılda ulaşmıştır ve şimdiye kadar ki en yüksek kişi sayısıdır.

BMMYK, 7 Ocak **2015** tarihinde yayınlanmış olan bu raporda: Orta Doğu ve Afrika'nın bazı bölgelerinde **şiddetlenen savaşlarla birlikte**, 2014 yılının ilk 6 ayında, tahmini olarak 5,5 milyon **kişi yerinden edilmiş**tir. Bu sayının 1.4 milyonunun **uluslararası sınırlardan geçerek ülkelerinden kaçıp mülteci** olduğunu, geri kalanının ise **kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiş** olduğunu göstermektedir. Şu anda yerinden edilmiş olan insanlar, gözden geçirilmiş olan veriler, **gönüllü geri dönüşler** ve üçüncü ülkeye yerleştirmeler göz önüne alınacak olursa; BMMYK'nin yardım ettiği insan sayısı

(raporda UNHCR'nin ilgi alanına giren insanlar olarak bahsedilmiştir), **2014 yılı ortası itibariyle 46.3 milyondur** ve bu sayı **2013 yılı sonundaki sayıdan yaklaşık 3,4 milyon fazladır** ve yeni bir rekor seviyeye ulaşmıştır. Bu durum, zorla yerinden edilen insan sayısında daha fazla artış yaşandığına işaret etmektedir [94].

BMMYK 2015 raporunda: **ilk defa Suriyeli mülteciler, UNHCR'nin yetki alanındaki en büyük mülteci nüfusu olmuştur**. Suriyeli mülteci sayısı, 30 yıldan fazla süredir BMMYK'nin yetki alanındaki en büyük mülteci nüfusu olma konumunu koruyan **Afganların sayısını geçmiştir**" [94].

Rapordaki en önemli notlardan birisi ise bölgesel olarak **mülteci nüfusunun dağılımındaki** değişikliklerdir. 2014 yılına kadar, **Asya ve Pasifik** en fazla mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Oysa şu son süreçte **Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Suriye'deki** yaşanan **kriz** sebebiyle, en fazla mülteciye ev sahipliği yapan bölge haline gelmiştir [94].

BM Mülteciler Yüksek Komiseri António Guterres; 2015'te "... Eğer git gide daha da savunmasız olan insanların düzgün destek alamadan yaşama riskinin ortaya çıkmasının önüne geçmek istiyorsak, daha üst düzeyde **uluslararası dayanışma** şarttır…" ifadesiyle uluslararası ve disiplinlerarası çalışmanın önemi vurgulanmaktadır [94].
BMMYK dünyada zorunlu göçle ilgili çalışmalar yürüten en önemli örgütlerdendir. Fakat bu örgüt sadece kapsama alanına dâhil edebildiği kişilere ilişkin verileri sunmaktadır ve istatistiklerini bu yönde yapmaktadır. 1951- 2014 yılları arasında her yıl ilgilendiği gruplarla ilgili istatistiki veri yayınlamıştır (Bu da 2013 yılı sonu itibariyle dünya çapında 51,2 milyon insanın zorla yerinden edildiğini göstermektedir) [94].

BMMYK'nın 2014 Yıl Ortası Eğilimleri Raporu'nda yukarıda ifade edilen bilgilerin bulunduğu 14 tablo yer almaktadır [94]. Tablo 1: Mülteciler, Sığınmacılar, Yurtiçinde yerleri değiştirilmiş/yerinden edilmiş kişiler (IDP), dönenlerin (mülteciler ve idp), uyruksuz/vatandaşlığını yitiren kişiler ve BMMYK'nin ilgilendiği diğerleri, sığınılan ülke/ bölge, ortası-2014 (veya en son tahminleri). Tablo 2: Mülteciler, Sığınmacılar, Yurtiçinde yerleri değiştirilmiş/yerinden edilmiş kişiler (IDP), dönenlerin (mülteciler ve idp), uyruksuz/ vatandaşlığını yitiren kişiler ve BMMYK'nin ilgilendiği diğerleri, kaynak/ başlangıç noktası/ menşe tarafından yıl ortası- 2014 (veya en son tahminleri). Tablo 12.

Büyük gönüllü yurduna geri gönderme/geri dönen/ yurda dönen hareketleridir. 2014'ün ilk yarısında BMMYK'nın hazırlamış olduğu bu tablolar geri dönen kişilerle ilgili bilgileri de vermektedir.

BMMYK 1960 yılından itibaren Türkiye'de de çalışmaktadır. Aralarında anlaşma bulunmamakta ancak mülteci statülerinin belirlenmesi durumlarında iş birliği yapmaktadırlar. 1967 Protokolü'nü Türkiye'nin kabul etmesi, mültecilerin Türkiye'de kalma haklarının olmaması ve güvenli 3. ülkeye yerleştirilmeleri gereği Türkiye ve BMMYK'nın birlikte çalışmalarını güvenli kılmaktadır. BMMYK ile İçişleri Bakanlığı göç ile ilgili Avrupa dışından gelenlerin kayıt/ müracaat süreçlerinde paralel çalışmaktadır [89]. BMMYK 2015 yılında bütçesinden 365,7 milyon doları Türkiye'de yaşayan Suriyeli misafirler için ayırmıştır. Normal süreçlerde, örneğin 2010 yılında 125,7 milyon dolarlık bir bütçe ayrılmaktadır [95]. Türkiye'deki son 6458 sayılı Kanun gereği Göç Danışma Kurulu'nda üye olarak BMMYK ve IOM temsilcisi de bulunmalıdır.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM): uluslararası koruma başvurularında yabancıların nakilleriyle ilgili tüm konularda iş birliğinde bulunan kuruluşlardandır. Uluslararası göçle ilgili işlemlerini gerçekleştirirken ilgili devletin yasalarına, düzenlemelerine ve politikalarına uymayı taahhüt etmektedir. Ancak BM'nin sisteminde yer almaz, BM'nin diğer kuruluşları gibi otoriter bir statüsü yoktur [89]. 1991'de Türkiye'de kurulmuştur. Türkiye Devleti'nde hukuki bir statüsü vardır. 2004'te Türkiye IOM'ye üye olmuştur [96]. Türkiye'de birçok konuda proje ve program çalışmaları yürütmektedir.

YUKK'nin hazırlanmasında IOM Türkiye'de İçişleri Bakanlığı'na teknik destek sağlamıştır. Türkiye'ye sığınmış olan Suriyeliler için çalışan AFAD ve BM'nin çabalarına katkıda bulunmaktadır [97].

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO): Türkiye'de yasadışı göçle ilgili çalışmalara katkıda bulunan kuruluştur. Hazırladığı sözleşmeler/ tavsiye kararları çalışma hayatı ile ilgili tüm durumları düzenleyerek standartları oluşturmaktadır. Ayrıca yabancı kaçak işçiler içinde çalışmayla ilgili standartları düzenlemektedir [98].

ICMPD'de Türkiye'nin birlikte çalıştığı uluslararası göç kuruluşlarındandır. Asıl amacı **uzun süreli uluslararası göç stratejileri**, politikaları üretimidir. Hem Avrupa devletleri arasındaki göç sorunlarına çözümler geliştirmekte hem de "Akdeniz Bölgesinde Transit

Göç Diyaloğu"na ait girişimlerde yer almaktadır [99].

2.2.4 21. Yüzyıl Dönümünde Türkiye'de ve Türkiye'ye Zorunlu Toplu Göçler

Tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde Türkiye'ye yönelik göçlere dair yapılan sınıflandırmaları 1-zorunlu kitlesel 2-serbest kitlesel ve 3-geçiş göçü olarak ayırmak daha faydalı olacaktır.

Son dönemlerde Türkiye'nin dâhil olduğu savaşlar yaşanmamış olsada dışarıdan ülkemize yapılan zorunlu göçler devam etmiştir. Bu dönemdeki göçlerin temel nedeni; yaşadıkları ülkelerdeki ayrımcı politikalar, dışlama, etnik baskılar, savaş ve yaygın şiddet eylemleri vb. durum daha güvenli bölgelere geçişi artırmıştır.

21. yüzyılın son çeyreğine bakıldığında; **1989**'da Bulgaristan'dan kitlesel göç şeklinde kısa sürede Türkiye'ye göç edilmiştir. Bu göçler serbest göç olduğu için gelenlerin bir bölümü iş bulamayarak geri dönmüştür [68].

Temel nedeni etnik ve dini kimlik olan baskı ve savaşlardan kaçış olarak; Kafkasya'dan, Bosna-Hersek'ten, Kosova'dan Türkiye'ye 'kitlesel zorunlu göçler' yaşanmıştır [53].

1980 sonunda Irak'tan, 1988-1991 arasında yaklaşık 600.000 kişi, batı ülkelerine geçiş yapmak için Türkiye'ye göçmüştür. Bunun sebebi 1988'de Irak ordusunun, karşı kimyasal silah kullanması ve benzeri olaylardır. 1991'de Irak'ta yaşayan Kürt ve Türkmenler geçici olarak Türkiye'ye göç etmiştir ve ardından ülkeden ayrılmışlardır [100].

1990 sonrası Irak ve Suriye ile Rusya, Kafkasya ve Balkanlar'daki karışıklıklar sebebiyle Türkiye'ye mülteci ve muhacirler göç etmiştir. Bu göçler çok kısa süreli ve çok büyük gruplar şeklinde gerçekleşmiştir [68].

Afrika gibi çatışmaların yaşandığı bölgelerden de çoğu sığınmacı, coğrafi konumu itibariyle Avrupa'ya yakın olan Türkiye'yi transit göç yolu olarak kullanmaktadırlar. IOM'nin 1996 Raporu'na göre, "1980'lerin sonlarından itibaren başta Gana, Nijer'ya, Tanzanya, Etiyopya, Sudan, Tunus, Afganistan, Filipinler ve Sri Lanka olmak üzere çeşitli Afrika ve Asya ülkelerinden binlerce transit göçmen Türkiye'ye gelmektedir" [101]. Konu üzerine çalışan kaynaklara göre 2003'den sonra 4 milyon Iraklı, Suriye ve

Ürdün'e, 500 bin Iraklı ise Türkiye, Bahreyn gibi ülkelere sığınmıştır. Mutluer'in ise 2003'te yapmış olduğu araştırma-çalışma sonucunda; çatışma ve savaşlar Dünya Mültecilerinin sayısını artırmıştır [59].

1980'li yılların sonunda başlayıp 1990'lı yıllara kadar devam eden Türkiye'deki iç göç farklı bir şekil almıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan silahlı çatışmalar sürecinde toplu bir göç hareketi olmuştur. Güvenlik kaygısından dolayı, denetlenmesi zor olan, kırsal yerleşimde yaşayanlar zorunlu olarak göç etmişlerdir. Göçü yaşayanların birçok olumsuz durumla karşı karşıya kalmış olmasının yanında göçün varıldığı noktadaki kentlerin yaşadığı sorunlara da yeni boyutlar kazandırmaktadır [102]. Bu bölgelerdeki zorunlu göç sonucunda öncelikle Antep, Urfa ve Diyarbakır gibi bölgedeki kentlerde ciddi bir nüfus yoğunlaşması/ artışı olmuştur [102]. Doğu bölgesindeki kırsaldan köy boşaltmaları şeklinde diğer kentlere zorunlu iç göç gerçekleşmiştir [103]. Bunun yanında İstanbul, Adana, İzmir, Mersin ve Bursa gibi Türkiye'nin batısına da göçler olmuştur. Bu sebeple kentsel nüfus artış hızının ivme kazandığı görülmektedir. Ayrıca yurtdışına da binlerce göç gerçekleştiği bilinmektedir.

Türkiye'de zorunlu göçe dair Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP) olarak, 2004 yılında 5233 Sayılı "Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun"u çıkarılmıştır. Bu Kanunun amacı, terör eylemleri veya terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle maddî zarara uğrayan kişilerin, bu zararlarının karşılanmasına ilişkin esas ve usulleri belirlemektir.

Türkiye'de 1990 yılı sonrası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde yaşanan silahlı şiddet eylemlerinde ne kadar insanın göç ettiğine dair, OHAL Bölge Valiliği'nin 1997 yılı verilerine göre 905 köy ve 2.523 mezra toplamda 3.428 yerleşim merkezinin boşaltılması sonucu 450.000 kişinin göç etmek zorunda kaldığı ifade edilmektedir [102]. Erder (1997), "Hiçbir kurumsal düzenleme olmadan, tamamen enformel (resmi olmayan) bir süreçle ve olağanüstü koşulların baskısıyla, zorunlu olarak göç etmiş olan" bu nüfusun, merkezi ya da yerel düzeyde herhangi bir kurumsal yapıdan yardım görmeden genellikle kente tutunmaya çalışmakta olduğunu ifade etmektedir [104].

2006'ya kadar **2510 sayılı İskân Kanunu** (1934'te çıkartılan) nüfus politikasını düzenleyen temel hukuki metindir. 26.09.2006'da yayımlanan 5543 sayılı İskân

Kanunu'yla da Türkiye'ye göçmen olarak gelebilmek için etnik olarak Türk olma kriteri daha vurgulu hale gelmiş 2510 sayılı kanunun ruhu korunmuştur [53].

Türkiye'de zorunlu göçlerle ilgili Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdleri Enstitüsü tarafından "Türkiye'de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması" (2006), Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı tarafından yürütülen "Zorunlu Göç ile Yüzleşmek" (2006), Bilgi Üniversitesi bünyesinde "Günümüz Türkiye'sinde Yaşanan İç Göçler Bütünleşme mi, Geri Dönüş mü? İstanbul, Diyarbakır ve İçel Örnekleri" vb. (2008) araştırmalar yapılmıştır.

Yurt dışından kayıt dışı olarak gelen göçmenler kentlerin özellikle yıpranmış bölgelerinde ya da enformel (resmi olmayan) konut alanlarında yaşamaktadırlar. Günümüzde kentsel dönüşüm projesi uygulanan tarihi kentsel alanların ve enformel konut alanlarının çoğu bu bölgeleri barındırmaktadır [68]. Örneğin Suriye'den İstanbul'a gelenlerin büyük çoğunluğu Fikirtepe de yaşıyor iken orada da kentsel dönüşümün başlaması ile yer değiştirmek zorunda kalmışlardır.

Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağlar paylaştığı Arap dünyası birçok sorunla karşı karşıyadır. Türkiye'nin komşusu olan Libya, Suriye, Irak, Somali ve Yemen, etkileri ağır olan iç savaşlar yaşamıştır. Türkiye için Irak ve Suriye'deki gelişmelerin alacağı şekil, güvenlik riskleri bakımından önem taşımaktadır [105]. Suriye Anadolu'nun Orta Doğu'ya açılan kapısı konumundadır [105].

Türkiye'de Doğu Anadolu Bölgesi'nde son yıllarda, güvenlik nedeniyle yaşananlardan ötürü yerli halk diğer güvenli gördüğü illere zorunlu olarak göç etmektedir. Ancak burada boşalan köyler ve semtlerdeki konutlara, Suriye'den gelen misafirlerin güvenlik nedeniyle gerçekleşen askeri durumlar son bulduğunda yerleşmeleri yüksek olasılıklı bir durumdur. Bu çıkarımda bulunulma sebebi; Gediz depremi sonrası da görüldüğü üzere yerli halkın zorunlu yer değiştirmesi ve boşalan yerlere ise başka bölgelerden gelenlerin yerleşmesi ve bunun sonucunda eski konutlara yerleşenlerin o yapıların değerini bilmemesi, buradan zorunlu göç edenlerin gittikleri yerde günlük yaşam geleneklerini devam ettirememelerine sebep olmuştur. Başka bir örnek açısından değerlendirirsek, Bosna Hersek'te savaş bittiğinde Dayton Antlaşmasından sonra yurt dışına göç etmiş olan Bosnalıların geri dönmesi sürecinde ülke dışına çıkanların yaklaşık

yarısı geri dönebilmiş, geri dönenlerinde ülke içerisinde gerçekleşen iç göçten ötürü sadece %10'u eski kaldığı yere yerleşebilmiştir.

Şu anda Türkiye'de birçok farklı yerden savaş ve çatışmalar sebebiyle göç etmiş insanlar bulunmaktadır. 1970'lerden sonra Afrika'dan, Asya'dan, Irak, İran, Afganistan'dan sığınmacı statüsünde gelenler ve 2011'den itibaren de Suriye'den gelenler BMMYK 3 Kasım 2015 raporuna göre Türkiye'de toplam kayıtlı 2.181.293 kişidir. Yaklaşık 240.000 Suriyeli kamplarda yaşamakta geri kalan insanlar ise birçok büyük kente dağılmış durumdadırlar. Yukarıda da değinildiği üzere son yaşanan göç durumu Türkiye'deki kentlerin hem sosyo mekânsal yapısında değişimler oluşturacak hem de mekânların özgün kullanıcıları üzerinde büyük etkilere sebep olacaktır. Bunun yanı sıra son kayıtlarda Suriye'de çatışma öncesi yaşayan nüfusun 23 milyon olduğu görülmekte iken günümüzde yaklaşık 5 milyon insanın yurt dışına göç etmiş hemen hemen o kadar insanında ülke içerisinde yer değiştirmiş olduğu görülmektedir. Zengin **somut ve somut olmayan kültür mirasına** sahip olan Suriye'de insan kaynaklı olarak gerçekleşen silahlı çatışmanın verdiği zararın yanında, iç ve dış göçler sebebiyle gerçekleşen kullanıcı değişikliğinin mekân-kullanıcı-eylem ilişkisini koparması ayrı bir **risk oluşturmakta**, kültür mirasının kaybını hızlandırmaktadır. Konuya göçün, kültür mirası üzerindeki etkisi olarak tez kapsamında bakıldığında mekânın ve kullanıcının değişmesinin, yerel kapasitesinin, geleneksel yapı bilgisinin kaybı vb. nedenlerden ötürü kültür mirası konusunun önemi bir kez daha vurgulanmaktadır.

2.3 Kültür Mirası

2.3.1 Kültür Mirası Tanımı

ICOMOS'un 2013 Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'nde kültür mirası ve mimari miras şu şekilde tanımlanmaktadır. **Kültür mirası:** "Geçmişten bugüne ulaşmış, insanların sahiplik bağı içinde olmaksızın sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak betimlenen **somut ve somut olmayan tüm varlıklardır.** Kültür mirası, insanlar ve mekânlar arasında zaman içinde meydana gelen etkileşimden kaynaklanan çevrenin tüm özelliklerini içerir". **Mimari miras** ise "kültürel mirasın en önemli bileşenlerinden biridir. Mimari mirasın

çağdaş yaşam ile bütünleştirilmesi toplumların kültürel sürekliliği açısından önem taşır. **Mimari miras** insanlığın ortak malı olan ve günümüze ulaşmış özgün nitelikleriyle geleceğe aktarılması gereken, farklı ölçek ve nitelikte olan ve tüm değerleriyle, **bütünleşik koruma ilkeleri**ne göre korunması gereken yapı ve yapı gruplarıdır" [106].

16 Kasım 1972 tarihinde Paris'te toplanan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı'nda "Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi" 1. ve 2. maddesinde Dünya Mirası olabilecek varlıklar doğal ve kültürel olmak üzere 2'ye ayrılmıştır. **Kültür mirası** "**anıtlar, yapı grupları ve sit**lerden" oluşmaktadır. **Anıtlar**; tarih, sanat veya bilim açısından üstün evrensel değer taşıyan; **yapı grupları** mimari önemleri, homojenlikleri veya peyzaj içindeki konumlarıyla üstün evrensel değer taşıyan; **sitler** insan eliyle yapılmış veya doğa ve insanın ortak çabasının ürünü olan tarihi, estetik, etnolojik veya antropolojik yönden üstün evrensel değer taşıyan örnekleri içermektedirler [54]. **Sitler; kentsel, kırsal, arkeolojik, tarihi, doğal ve karma sit olarak** nitelendirilirler [106].

UNESCO Dünya Miras Sözleşmesi'nin 2017 tarihli Uygulama Rehberi'nde (WHC.17/01) kültürel ve doğal miras tanımları dışında karma kültürel ve doğal miras, kültürel peyzaj, taşınabilir kültür mirası ve üstün evrensel değer tanımları da yer almaktadır.

Kültürel peyzaj: kültürel manzaralar kültürel özellikler olup sözleşmenin 1. maddesinde belirtilen "doğanın ve insanın bir araya getirilmiş eserlerini" temsil etmektedir. Bunlar, insan topluluklarının evrimini ve zaman içindeki doğal yerleşimlerinin ve hem dış hem de iç sosyal, ekonomik ve kültürel güçlerin ortaya koyduğu fiziksel kısıtlamaların ve/ veya doğal çevreleri tarafından sunulan fırsatların etkisi altında olduğunu göstermektedir.

Üstün Evrensel Değer: ulusal sınırları aşmak ve tüm insanlığın şimdiki ve gelecek nesilleri için ortak önem taşıyacak kadar istisnai olan kültürel ve/ veya doğal önem anlamına gelmektedir. Bu nedenle, bu mirasın kalıcı korunması, **bir bütün olarak** uluslararası toplumda en yüksek öneme sahiptir.

Ahunbay'a (1999) göre "**Tarihi çevre** denildiğinde daha çok kentsel sitler kastedilmekte fakat **kırsal ve tarihi sitler** de bu kapsam içinde değerlendirilmektedir. Tarihi çevreler hayranlık uyandıran görünümleri, çeşitli üslup ve biçimleri barındıran zengin

düzenlemeleri, hoş şaşırtmalara olanak veren kıvrımlı sokakları, özenli işçilikleriyle toplumların yaratıcılıklarının bir göstergesidir. Geçmiş toplumların sosyal ve ekonomik yapısı, yaşam felsefesi, estetik duyarlılığı ile ilgili birçok ayrıntı bu çevrelerde saklıdır" [107].

Yapı, yapı grubu ve yapı parçaları özgünlük sahibi olmalarının yanı sıra bütünlük, tarihsel, belgesel, estetik ve sanatsal, teknik ve teknolojik, enderlik- teklik, grup, kullanım, folklorik değerlerden birkaçına sahip olmalıdır.

1972 UNESCO tarafından "Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi"yle somut olmayan kültürel mirasın korunması gerektiği düşüncesi uluslararası platforma taşınmış, 1973 Bolivya Deklarasyonu, 1989 Geleneksel ve Popüler Kültürün Korunması Tavsiye Kararı, 1994 Yaşayan İnsan Hazineleri Programı, 1997/1998 İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Başyapıtları ve de 2003 yılında **Somut Olmayan Kültürel Mirasın** Korunması Sözleşmesi kabul edilmiştir [108]. 20 Nisan 2006'da yürürlüğe girmiştir.

Üzerinde durulan konu, somut olmayan kültür mirası: **"**uygulama, temsil, ifade, bilgi, beceri ve araçlar, nesneler, eserler ayrıca **bunlarla ilişkili kültür alanları**, topluluklar, gruplar ve bazı durumlarda bireylerin kültür mirasının bir parçası olarak görülmesi anlamında" tanımlanmaktadır. Aşağıda sıralanan alanlar içerisinde:

1- dili soyut kültür mirasının aracı olarak içeren sözlü gelenekler ve ifadeler

2- uygulama sanatları

3- sosyal uygulamalar, ritüeller ve şenlikler/ bayramlar

4- doğa ve kâinatı kapsayan bilgi ve uygulamalar

5- geleneksel zanaatlar [111] olarak tanımlanmaktadır.

Öcal Oğuz (2013) "bir halı, bir bağlama veya bir bakır güğümün üretilmeye devam edebilmesi bir ustanın bir çırağa geleneksel bilgiyi aktarmasıyla mümkündür, bu nedenle korunmak istenen bu bilginin **aktarım sürecidir**, güğümün, halının veya bağlamanın birer örneği değildir" anlatımıyla somut olmayan kültür mirasını açık bir şekilde ifade etmektedir [108].

Çizelge 2. 7 Kültürel miras kavramları tablosu

<table>
<tr><th colspan="9">KÜLTÜREL MİRAS</th></tr>
<tr><td colspan="5">Somut kültürel miras</td><td colspan="4">Somut olmayan kültürel miras</td></tr>
<tr><td colspan="9">Taşınır kültürel miras</td></tr>
<tr><td colspan="9">Taşınmaz kültürel miras</td></tr>
<tr><td colspan="9">a- Anıtlar ve sivil mimarlık örnekleri</td></tr>
<tr><td>b- Sitler</td><td>Kentsel</td><td>Kırsal</td><td>Arkeolojik</td><td>Tarihi</td><td>Doğal</td><td>Kentsel/ arkeolojik</td><td>Doğal/ Arkeolojik</td><td>Kültürel peyzaj</td></tr>
<tr><td>c- Yapı Grupları</td><td colspan="3">Geleneksel/ Yöresel Mimari Miras</td><td colspan="3">Endüstri Mirası</td><td colspan="2">Modern Mimari Miras</td></tr>
<tr><td colspan="9">Su altı kültürel miras</td></tr>
<tr><td colspan="9">Doğal kültürel miras</td></tr>
<tr><td colspan="9">a- Kültürel peyzaj alanları</td></tr>
</table>

Kültürel miras kavramına ilişkin yapılan/ kullanılan tanımlar yukarıda tablo ile bir arada gösterilmektedir. Kavramların bir bölümü birbirinin alt başlığı şeklindedir. Kültürel peyzaj hem doğal kültürel mirastır hem de sit alanıdır. Bu kavramların dışında en çok karşılaşılan **tarihi çevre** kavramı kentsel, kırsal, tarihi sit vb.ler içerisinde yer alan sıklıkla kullanmakta olduğumuz bir tanımdır.

2001 UNESCO evrensel bildirgesinde **kültürel çeşitliliğe** ilişkin; "hemen her şekliyle korunmalı, zenginleştirilip genişletilmeli ve insan deneyiminin ve emellerinin bir kaydı olarak gelecek kuşaklara teslim edilmelidir ki böylece yaratıcılık tüm çeşitliliği içerisinde teşvik edilmiş ve kültürler arasında etkin bir diyalog hissedilmiş olsun" tanımı yapılmaktadır.

2012 İstanbul Bildirisinde de tavsiye edildiği gibi: afet sonrası kurtarma çalışmalarında, kültürel kimliğin önemi ve toplulukların afetler nedeniyle yer değiştirmelerinden ötürü **kültürel birikimle oluşan belleklerinin kaybının azaltılması** tehlikesi özellikle üzerinde durulması gereken önemli değerlerdendir [109].

Göç sonucunda **eve dönüşün gecikmesi** ise koruma bağlamında yeni bir **risk** oluşturmaktadır. Bu durumda kullanıcısız kalma, kullanıcı deeğişikliği gerçekleşmesi yer ve kullanıcı bağlamının kopması kültür mirasının zarar görmesini artıracaktır.

2.3.2 Savaş, Çatışma, Göç ve Kültür Mirası İlişkisi

İnsan kaynaklı afetlerden olan savaş/ çatışma/ güvenlik problemleri sebebiyle insanlar yerlerinden zorunlu olarak göç etmekte veya ettirilmekte, can ve mal kayıpları çok büyük sayılara ulaşmaktadır. 21. yüzyıl dönümünde yaşanan çatışmalarda/ savaşlarda

gerçekleşen göçler her seferinde milyonları aşmıştır. Savaş süresi uzayıp huzur ortamına ulaşma süresi arttığında ise geriye dönüşte zorlaşmaktadır. Konu üzerine uluslararası kurumların yaptığı araştırmalarda da görüldüğü üzere göç eden insan sayısı, geriye dönüş ve de kültür mirasına kasıtla verilen zarar tüm kamuoyunun gözleri önüne serilmiştir.

Hızlanan toplu göçlerle birlikte hasar gören **kültür mirası değerlerinin artması**, onarımlarının/ geri dönüşümlerinin zorlaşması, yakın çevreye dağılan parçaların zamanla yok olması, uzman sıkıntısının oluşması, bilimsel kaynakların azalması, malzeme-uygulama eksikliğinin artması, demografik yapının çok farklılaşması gibi durumlar gerçekleşmektedir.

İnsanlar afet öncesinde yaşamış oldukları eski çevreleri ile sadece fiziksel olarak değil ruhsal olarak da ilişki içerisindedir. Savaşlar, çatışmalar yaşanılan çevreyi hatta buraya ait hatıraları, belirli yerlere bağlılıkları yok etmektedir. Bu durumda, insanların zihinlerinde ve duygularında bozulmaların yaşanmasına yol açabilmektedir.

Tarihi kentler oluşan afetlerle zarar görmekte, yerli halkın bölgeyi terk etmesi ile de ortak geçmiş, somut olmayan kültür mirası, uzun bir süre onarılamadan kalacak olan tarihi yapılar kaybolma tehdidi ile yüz yüze kalmaktadır.

Zorunlu olarak göç edenler, yaşadıkları evlerinden, memleketlerinden ayrılmak, bilmedikleri yerlerde hayatlarına devam etmek ve hayata yeniden başlamak zorundadırlar [110]. Göç edenler yalnızca taşınmaz varlıklarını değil aynı zamanda sevdiklerinin mezarlarını, komşularını, kimliklerini oluşturan geçmişlerini de geride bırakmaktadırlar.

Kültür ve miras alanında büyük adımlar öngören **Faro Sözleşmesi'**ne göre kültür mirası, "**geçmişten miras alınan ve insanların**, sahibi kim olursa olsun, kendi sürekli gelişen, değer, inanç, bilgi ve geleneklerinin bir yansıması ve ifadesi olarak tanımladıkları bir grup kaynaktır. Kültür mirası zaman içinde insanlar ile yerlerin karşılıklı etkileşimlerinden doğan çevrenin tüm yönlerini kapsamaktadır".



Şekil 2. 27 Kabil Arkeoloji Müzesi (Kabul Arhaelogical Museum)

Kabil Arkeoloji Müzesi'nde de yazdığı üzere "A Nation Stays Alive When It's Culture Stays Alive" "Kültür Yaşadığı zaman, bir ulus yaşayabilir". Faro Sözlemesi'nde de üzerinde durulan durum insan ve yerin etkileşimi ile oluşan çevrenin kültürü, bir toplumu oluşturmaktadır.

Afet sonrası insanlar genelde evleri onarılana kadar başka yerlere tahliye edilmekte veya kendi imkânlarıyla yerlerinden ayrılmaktadırlar. Kimi zaman insanlar hasar görmüş yapıları/ kentleri kendi imkânlarıyla onarmak isterler ya da devlet eliyle yapılan yardımlar sonucu onarıldıktan sonra evlerine geri dönmektedirler. Bazı zamanlarda ise devlet afetin gerçekleştiği bölgede oturumu yasaklamakta, yeni bir yer belirlemektedir. Örneklerde görüldüğü üzere boşalan yerlere başkaları yerleşmekte veya afetzedeler yerleşim yerini değiştirmektedir.

Bu süreçte kültürel değerler/ yapılar, insanlar arası ilişkiler canlandırılmak istenmektedir. Afet öncesi kentlerin sahip olduğu somut değerlerin yerine yenilerini yapmak veya hasar görmüş olanları onarmak eski yerleşimi yeniden canlandırmak ilk hedeflerdir [112].

Afet sonrası yapılan uygulamalara bakıldığında özgün mekânın kullanıcılar için önemi kendini göstermektedir. Endonezya'da 16 yıl arayla gerçekleşen 2 büyük/ yıkıcı deprem sonrası yeniden yapılanma süreci için 2 farklı uygulama gerçekleştirilmiştir. 1976 depremi sonrası devlet konut malzemelerini sağlamıştır. "Bali Acil Konut Proje Yeniden Yapılanması" tarafından konut yapımı organize edilmiş ve afetzedelerin sürece katılımları ile gerçekleşmiştir. Yeni konutlar eski evlerin yerinde özgün şekilde yapılmıştır. Bunu takip eden süreçte konutlar peyzajla iç içe gelişmiş ve eskileri ile

birbirinden ayırt edilememişlerdir. Burada kendi evini yapan kullanıcıya yardım metodu afetzedelere afetle başa çıkmaya katılma imkânı tanımış, yeniden hayata ve çevrelerine adapte olmada yardımcı olmuştur [113]. Tidal'da 1992'deki deprem sonrası bu kez devlet evini yapana yardım uygulamamış, o bölgeye geri dönmek, orada yaşamak yasaklanmış, askeri birlikler deniz kıyısından uzakta tepede toplu konutlar üretmiş ve halk burada yaşamaya zorlanmıştır. Ancak bir yıl sonra bu bölge terk edilerek yeniden deniz kenarında geleneksel yöntemlerle konutlarını, yaşam alanlarını inşa etmişlerdir [113].

Endonezya örneğinden de anlaşılacağı gibi savaşlarla yitirilen belleğin tekrardan yerine konması, kentin eski izlerinin yerine getirilerek yeniden hayata yansıtılması gereklilik olmaktadır [114].

Nisan 2011'de Suriye'de başlayan iç karışıklıklar özellikle güvenlik sorunları nedeniyle 3 milyonun üzerinde Suriye vatandaşını öncelikle Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak'a göç etmek zorunda bırakmıştır. 2018 yılına gelindiğinde Suriye'den ayrılanların göç ettikleri ülke sayısı hızla artmış, buna bağlı olarak göç eden toplulukların dağılması "**ortak bellek/ kolektif hafıza**"nın da kaybolma hızını da artırmıştır.

Afetler, kazalar, savaş, göç yaşantısı **gibi aniden** ortaya çıkan ya da süreklilik gösteren kimi zaman toplumsal boyut da içeren olaylar travmaya da sebep olmaktadır. Zorunlu göçlerle tarihsel köklerinden kopartılan kişiler hem travmatik hem de ekonomik, sosyal, kültürel sorunlarla karşılaşmaktadır [110].

UNESCO usta insanların kültürün aktarılmasındaki rolüne dikkat çekmekte, kültürü üreten ve gelecek kuşaklara aktarmakta olan usta kişiler insan hazineleri olarak adlandırılmakta ve **sürdürülebilir kalkınma** hedeflerine zarar vermeden kültürün korunmasına ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yapacakları katkıya vurgu yapmaktadır [108].

Göçle birlikte bir yerdeki kültür mirası birikimi başka bir yere taşınmaktadır. Göç sadece yaşadığı mekânı değiştirmekle kalmamakta, aynı zamanda yaşam koşullarını, kültürel özellikleri, coğrafi çevreyi, temel değerleri de değiştirmektedir. Göç ile sadece yer değiştirme değil sahip olunan geleneksel aidiyetlerden de uzaklaşma gerçekleşmektedir.

Bağlı'nın (2006) ifade ettiği gibi **"mekân kültürü somutlaştıran alandır. Her insan, kendisini belli bir yöreye ait hisseder"** [115]. Kültür ve mekân, mekân ve insan, insan ve göç iç içe olduğu için kültür ve göç doğrudan birbiri ile ilişkilidir. Göçün, kültür mirasını etkileyen somut ve somut olmayan **değerler üzerinde** dolaylı veya direkt etkisi bulunmaktadır.

Yerinden edilme ve göç, gelecek yıllarda artan afet riskinin incinebilirlik üzerindeki etkisinin devam edeceğini ön plana çıkarmaktadır [8]. Gelecekteki afet riskleri nedeniyle oluşacak olan yer değiştirmeler ile insanlar bağlı oldukları çevrelerinden uzaklaşmak zorunda kalacak, somut ve somut olmayan kültürel varlıkların zarar görme miktarı artacaktır. Tanım olarak uluslararası kuruluşların kültür mirasını ifadesi ve koruması burada önem kazanmaktadır. Bu tanım ve yöntemler sorunun çözümünde yol gösterici olacaktır.

2.3.3 Yer Kavramının Tarihi Çevreden Göçteki ve Tarihi Çevreye Geri Dönüşteki Rolü

Mekânın sadece geometrik bir nesne olarak tanımlanması, orada yaşanılmış olan deneyimlerin göz ardı edilmesine sebep olur. Bu bakımdan mekân, yaşamın gelişmesinde zaman kadar **önemlidir** [63].

Yerin anlamı, araştırmacılar tarafından birbiriyle ilişkili üç ana bileşene dayandırılmaktadır. Bunlar; fiziksel yerleşimini, kişinin sosyal ve kültürel faktörlere bağlı nitelikleriyle iç psiko-sosyal süreçlerini ve o yerde yapılan törenleri, faaliyetleri kapsamaktadır [116]. Yerin fiziksel, coğrafik, mimari, tarihsel, dinsel, sosyal ve psikolojik yan anlamları da vardır [117].

Kent ve bellek ilişkisi; **kişinin mekânda geçirdiği süreyle ve yaşadığı mekânda sosyal olarak aktif olması gerektiğiyle** yapılan araştırmalarda bağlantılı olarak geliştiği görülmektedir.

Mekân ve insan birbirinden ayrı düşünülmemesi gereken, paylaşım ve etkileşimin olduğu birlikteliktir. Bu anlatılanlara paralel olarak **"Bütünleşik Koruma Prensibi"**nde fiziksel çevrenin içinde yaşayanı ile birlikte korunmasına özen gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Kent üzerine yapılan araştırmalarda küçük kentlerde konutların sahiplerinin genellikle

kullanıcıların olması katılım katkısının artmasını sağlamıştır. Aygen, (1992) bu durumu "kuşaklar boyunca aynı yerde yaşamakta olan kullanıcıların yaşadıkları mekanlara kullanım değerinin ötesinde duygusal değerlerle bağlanmış olmaları" ile açıklamaktadır. Kullanıcı katkısı konusu bağlamında küçük kentlerde, tarihi çekirdek çevresinde yeni doku gelişimi ve kentin tümünün kullanıcıların tarafından okunabilirliği; ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerin belirleyiciliği ve tarımsal ekonomi ile ilişkisi; uzman azlığı verileri önem kazanmaktadır [118].

Göçlerle beraber insanlar tüm kültürlerini, değer yargılarını, kimliğini yeni gittikleri çevrelere yanlarında götürmektedir. İnsanlar en fazla konut bölgelerini, yerleşmeleri ve mahallelerin yakın çevrelerini etkilemektedir. Kimlik ise bireysel, toplumsal ve yapısal çevre olarak sınıflanabilmektedir [119]. Güvenç (1996) ise kimlik ile ilgili bireysel kimlikler, kişisel kimlikler, ulusal– kültürel kimlikler olarak sınıflama yapmaktadır [120]. Bunun sonucu olarak, insanların sahip oldukları her türlü özellik; dil, din, ırk, eğitim, sosyal statü, grup farklılıkları hem yerleşmeleri hem de **mekânı/ yeri etkilemektedir**.

Kültür, aynı zamanda bir bölgenin veya bir toplumun parçası olma hissidir. Bu aidiyet duygusu, kimliğin önemli bir bölümünü oluşturur. Bu perspektifte, kimliğin bir göstergesi olarak kültür mirası esrarengiz bir şekilde kavramsallaştırılmıştır: buradaki kültür, mekâna ve kimliğe doğrudan bağlıdır. Somut olmayan kültür, **kolektif bir kimlik** için somutlaştırılmış kanıt olarak hizmet etmiş gibi görünmektedir [54].

Hızlı göçlerin yarattığı geleneksel/ yerel kültür kayıpları, gelenek/ yerel taşıyıcıları ve onların yarattığı kültür, kültürün sahiplerinin mülkiyet haklarının korunması, kültürü sürdüren topluluk, grup ve bireyin önemini artırmaktadır.

Göç ve geriye dönüş kavramı dönülen "yerin varlığı"nın anlamlı olmasını sağlamakta ve tüm parametreleri önem kazanmaktadır. Bu nedenle, **yer kavramı, yerel kullanıcı ve geri dönüşü** bir arada düşündürtmektedir.

Kültür sadece müzede saklanan bir nesne değildir.

Kültür mirası sadece seçilen ölü anıtlar olarak tanımlanamaz, tam tersine çok kapsamlı olarak yaşayan yapı mirasının (living built heritage) bileşenlerini içerir. Kültür mirası karmaşık ekolojik ilişkiler tarafından nitelendirilmiş olup **yer, zaman ve insanın üretimi**dir. Bunlar sürekli **güncellenen** ve çeşitli durumlara göre cevabı **değişen** ve

devam eden bir **evrim süreci altındadır**, yerli girişimler yoluyla öğrenme sürecinin bir parçası olarak alınmaktadırlar. Dünya görüşleri ve algılar, zamanla gelişip kreasyona, tepkiye ve yeni bilgi birikimine yol açar ve bunlar öğrenme sürecini ve iletişim mekanizmasını zorla kabul ettirirler. Üründen çok dinamik süreç vurgulanmakta ve bu yolla, kültürel yapay olgudan ziyade **kültürel devamlılık** daha çok göz önünde olmaktadır. Dahası bunun anlamı **"insan boyutu"nun sürdürülebilir gelişmeyi sağlayacak olduğudur** [109].

Dünya Miras Sözleşmesi'nin 2011 tarihli Uygulama Rehberi'nde [54], varlıkların **özgünlük** tanımlarının yapılmasında, "malzeme", "ustalık (işçilik)", "tasarım" ve "bulundukları yerlerde korunmaları" (in-situ) temel ölçütler olarak kabul edilmektedir [121]. 1993 yılında savaş esnasında yıkılan Mostar Köprüsü, Temmuz 2004 yılında geleneksel yapım sistemiyle "Birlik Ruhunu Korumak" için rekonstrüksiyon olarak yeniden yapılmıştır.

Kültür varlıkları **kentin ve kentlinin hafızasının somutlaşmış biçimidir** ancak uğradıkları değişim, dönüşüm veya yok oluş süreçleri, kente ait değerleri de dönüştürmekte, yok etmekte, kent kimliğini oluşturan bileşenleri tehlikeye atmaktadır [114]. Oysaki bu kent bileşenleri bir arada tarihi kentin mekânlarını tanımlamaktadır [114]. **Kültürel mekân, somut olmayan kültür mirasını da doğal bağlamında koruma özelliğine sahiptir** [122].

Bir kişinin öldürülmesi bireysel bir belleği yok ederken kültür mirasının imhası bir insanın/ insanların anısını silmektedir [123]. İnsanlar geçmişlerini, anılarını ve varlıklarını, maddi kültür mirasına sahip olan yere bağlarlar. Kültür mirasının birleştirici gücü budur. **Bu, onların var olma haklarının kanıtıdır.** Onların geçmişi ile bağlantı kurması, somutlaştırması ve masallardan daha fazlası haline getirmesine aracıdır. Savaş, çatışma afetlerinde köklerinin ve kökenlerin sembolleri kaybolduğu için kişilerin alana bağlanma duygusu yavaş yavaş azalacaktır.

İnsan ömrünün bir sonu vardır ancak mimarlık eserleri/ yapıtları yıkılmadıkları zaman yapıldıkları malzemelerin/ gereçlerin dayanıklılığı kadar sonsuzdurlar. Sahip oldukları kültürler arası **iletişim görevi** ve taşıdıkları mesaj oldukça güçlüdür. Yapıların sahip oldukları bu etkin ve uzun soluklu mesaj taşıma yeteneği, kültürler arası aktarıma tahammülü olmayanların hedefi haline gelmektedir [124].

Tarihi katmanların birliktelik konsepti değerlidir; sadece akademik olarak arkeoloji dünyası için değil ayrıca **sıradan insanların, onların şehir, miras ve kimliğini anlama aracıdır.** Beyrut gibi eski çağlardan günümüze kadar uzanan sayısız tarihsel katmanların ürünüdürler, **"kent belleği" bir kolektif formun oluşumu**dur. Savaş travmasını deneyimleyenlerin çoğunun savaş öncesine ait geçmişin kayıp ürünlerine karşı güçlü bir özlemi vardır. Kentlerin **içerdikleri geçmiş "katmanlar" ve "hikâyeler"** yeni kentin geleceğini zenginleştiren **somut kanıt**lardır [125].

Öcal'ın (2007) da belirttiği gibi, kültürel mekânlar, folklorun üretildiği yerlerdir [122]. Bu bağlamda mekânın kültür aktarımındaki önemi, mekânın kültür taşıyıcıları ile (kültürü sürdüren topluluk, grup ve birey) birlikte korunabildiğinde gerçek koruma düşüncesine ulaşılacaktır.

Tarihi bölgelerdeki yapıların afet etkilerine karşı korunmasının yanında kullanıcılarının, yapılar ile birleşen yaşam geleneği, ritüeller, üretimler gibi özgün eylemlerin ve anlatımların korunması "mekânın ruhu" kültür mirasının bütün olarak yitirilmemesi bakımından büyük önem taşımaktadır [126].

İnsanlar yıkılmış kentlerde veya bölgelerde geçmişlerine ait hatıralara ve komşuluklara sahiptirler. Sahip olunan bağların derecesi kültürlere ve o kültürlerin mekâna- sosyal ilişkiye verdikleri anlama göre değişebilmektedir. İnsanlar fiziksel-sosyal çevreleriyle bağlar kurarlar. Bu sebeple afetlerin yaşanılan çevrede oluşturduğu fiziksel değişim sorunlarının insanların hafızalarındaki etkisinin belirlenebilmesi yeniden yapılanma sürecinin daha sağlıklı sosyal ve fiziksel olmasını sağlamaktadır [127].

Ortak bellek paylaşılan, nesilden nesile geçen ve modern toplumun yeniden yapılandırdığı bir durumdur. İnsanların hatırladıkları, toplumsal süreçlerin bir parçasıdır [128]. Stravidis'in sözleriyle, **"anıtlar, bir topluluğun kendi tarihine bakışını belirleyen en güçlü yöntemdir**" [128].

Lynch'in (1975) modern kent imgesi olarak gördüğü odak, mahalle ve düğüm noktası gibi kavramlar yerleşim ve yapı ölçeğinde kültürel varlık kavramları ile örtüşmektedir. Bu sebeple kültür varlıklarının yitirilmesi kent imgesinin yitimini veya değişimini beraberinde getirmektedir [114]. Kente ait işaret ögeleri, tanımları incelediğinde de çoğunlukla insanların **bir araya toplanarak** etkinlikte bulunduğu veya tarihsel çevrede

yer alan mekanların olduğu dikkat çekmektedir. Bu sebeple kültürel yapılar çoğunlukla günlük hayatımızda referans aldığımız yapılardır.

Lefebvre (1991), mekânı diyalektik bir toplumsal üretim süreci olarak kavramlaştırmış ve mekânın, üç kurucu ya da biçimlendirici anı **algılanan, tasarlanan ve yaşanan** aracılığıyla, diyalektik olarak üretildiğini ifade etmektedir. Lefebvre, mekânın **toplumsal 'ürün'** olduğunu, mekânsal algı ve uygulamaları belirlediğini savunmaktadır. Bu açıdan Lefebvre kentsel mekânının toplumun kendini yeniden üretmesi bakımından son derece önemli olduğunu ve farklı sosyal sistemlerde farklı biçimler aldığını vurgulamaktadır [129].

Toplumlar birbirlerine ortak toplumsal tarihlerinin sağladığı iletişim gücünün etkisiyle ve gelenekleriyle bağlanabilmektedir [127].

Yere bağlılık toplumların sahip oldukları birçok değere; konutlara, geleneklere, sembollere, hatıralara göre değerlendirilmektedir. Yerden ayrılmak zorunda kalınması/ göç edilmesi, toplumların eski yaşamlarını sürdürebilmelerini zorlaştırmaktadır. Yaşanılan travma sonrası, insanlar yeni yerleştikleri yerde de uyum sıkıntısı yaşamaktadırlar [130]. Ayrıca, insanlar fiziksel çevrenin sosyal çevre ile kesişiminde, birçok etkenle birlikte yere bağlılığını oluşturmaktadır. Mülkiyet hakları (taşınmaz mallar), insanların edindikleri kültür ve hüner birikimi de yere bağlılıktır. Yer değiştirme ise bu bağların çoğunun kaybolmasına sebep olmaktadır.

Savaş, çatışma afetleri gibi büyük afetlerde yere bağlılık çok hızlı bir şekilde kopmaktadır. Hatta, çoğu zaman bu süreç yerden ayrılmayı zorunlu kılmaktadır.

Altman ve Low (1992) insan ve yeri birbirine sembolik olarak bağlayan **altı farklı süreç** tanımlamıştır. Bunlar:

-ailelerin soyundan ve tarihten gelen genetik bağlantılar,

-toplumun veya ülkenin yıkımı veya yeniden kurulması ile gelen bağlantılar,

-politikalar, miras veya sahiplikle gelen ekonomik bağlantılar,

-dinsel ilişkilerle gelen kozmolojik bağlantılar,

-kutsal yerlere ilişkin dinsel veya dünyasal bağlantılar ve

-efsane, hikâye gibi anlatımlarla yerlere isim verilmesi ile gelen bağlantılardır [131].

İnsan kaynaklı afetlerin zararlarının en aza indirgenebilmesi için yıkım öncesi, sırası ve sonrası aşamaların incelenmesi, afet sonrası uygulamalarda daha sağlıklı bir çözüm üretilebilmesi için Low'un **toplum ve yer ilişkisine** önem verilmesi gerekmektedir.

Yere bağlılık ile ilgili **fonksiyonel ve duygusal yere bağlılık** kavramları da mevcuttur [132].

Yere bağımlılık ile ilgili sonuç ve sebepler afetler sonrası **terk edilen bölgelere geri dönüşün** mümkün olduğunca daha erken yapılması gerektiğinin önemini vurgulatmaktadır.

GAR 2015'te "Ev diyebileceği bir yer yok" (No place to call home) adlı bir başlık yer almaktadır. Savunmasız insanları **afetler** etkilediği zaman oluşan **göç ve yer değiştirmenin ortaya çıkardığı yapının kendisi de yeni risklere etken (drivers) olabilmektedir** [8].

<u>Geri Dönüş</u>

Geri dönüş uluslararası göçle iç içedir, bu sebeple geri dönüş göç hareketinin olası sonlarından birisi olarak düşünülmelidir [133]. Göç ile ilgili birçok sınıflandırma bulunmaktadır. Tez çalışmasında konu alınan göç grubu tarihi bölgelerde gerçekleşen silahlı anlaşmazlıklar sonucu ülkelerini terk edip diğer ülkelere sığınanlar ile kendi ülkeleri içinde yerlerinden edilmiş kişileri kapsayan zorunlu göçmenlerdir.

Geri dönüş dinamikleri; sosyal, ekonomik, psikolojik ve ayrıca kültürel yönlere de sahiptir.

Geriye göç üzerine pek çok kavram bulunmaktadır. Geri göç, yeniden göç, geri akış göçü, geri dönüş akını, karşı akın ve vatana dönüş ve benzeridir [133].

BM'nin dünyanın farklı coğrafyalarında yaşadığı deneyimler ve istatistikler mültecilerin en az üçte birinin geri dönmeme ihtimalinin olduğunu göstermektedir [134]. Aslında burada bakılması gereken kısım, çatışma sebebiyle ülke nüfusunun üçte ikisinin geri dönebileceğidir ve **oluşabilecek olan yeni riskin**, kültür mirasının korunması sürecinde **yerelin katılımının sağlanması aracılığıyla durumun fırsata dönüştürülebileceğidir**.

Mülteci anavatanına dönme hakkına sahiptir fakat bu vatan, BMMYK'nın ifade ettiği **mültecinin yerinden edilmeden önce yaşadığı yer olarak anlaşılmamış, mültecinin menşe ülkesi olarak kabul edilmiştir**. Aynı zamanda, çatışma sırasında sınır dışı edilmeden önce yaşadığı hayata geri dönme çabasıdır [135]. Yer değiştirme, geri dönen mültecilerin menşei dışındaki yerlerdeki yerleşimine işaret etmektedir. En az üç tür yer değiştirme vardır: (i) güçsüz bireyin nereye gideceği söylendiği "düşmanca yer değiştirme"; (ii) Kişinin evden uzaklaştığı "pasif yer değiştirme"; (iii) eve geri dönebilen bireyin başka bir yere yerleşmeyi seçtiği "aktif yer değiştirme" [136].

Şirin (2008) "Mültecilerin ülkelerine geri dönüşü savaştan yeni çıkmış toplumların iyileşmesinde birincil öneme sahip bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır" sözüyle geri dönüşün itici gücünü anlatmaktadır [135].

Bogdan Bogdanoviç "Anıların Mimarisi" adlı kitabında, kenti "kentler barındırdıkları halklardan ve dillerinden daha kalıcıdır. Bu kentlerden çeşitli halklar geçip gitmiş ve farklı diller konuşmuşlardır" şeklinde ifade etmektedir. Savaşlarda ise bu kent kültürü bilinçli olarak hedef alınarak tahrip edilmiştir. Saraybosna bu bağlamda, farklı dinlere inanan insanların, farklı kültürleri harmanlayıp ortak bir yaşama dönüştürdüğü bir kenttir. **Saraybosna ve Mostar kent anlayışının sembolleridir** [137].

Vatan'ın (2015) Nepal depremi sonrası uygulamaları "müdahale biçimi daha ziyade yaşam alanını kurtarma ve bir an önce kendi olanakları ile gündelik hayata dönme çabasıdır. Müdahaleler bu yönüyle değerlendirildiğinde teorik olarak, kültür mirasının korunması diye tanımlanan kavramın ta kendisi olmaktadır. İnsanlar gayri ihtiyari geleneklerini ve gündelik yaşamlarını koruma eğilimindedir ve **en doğru müdahale afete uğrayan topluluk tarafından yapılan olmaktadır**. Yerel topluluğun davranışları ve müdahale biçimleri kültür mirasının korunması konusunda eşsiz bilgiler içermektedir" [138] sözleriyle afet sonrası insanların gündelik yaşama en hızlı şekilde geri dönebilmesinde gündelik geleneksel hayatın tekrardan yaşanabilmesi için kültür mirasının korunması gerekliliğinin, geri dönüşle çok daha kolay ve hızlı sağlanabileceği görülmektedir.

Geri dönüş, karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur. Şirin (2008) çalışmasında "Geri Dönüşün Sürdürülebilirliği'ni" sağlamak amacıyla doktora tezini yazmıştır.

“Gerçek geri dönüş (real return)” konusu yanında bir başka önemli nokta, tartışmalı geri dönüş sürecinin başarısı azınlık durumundaki geri dönenlerin, güvenliği sağlanarak ve bireysel haklarını kullanmak için izin verilmesidir [139].

Çatışma sonrası geri dönüşler, iç hareketler ve yasadışı göç daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulan üç belirgin alan olmaktadır [140].

Afetin gerçekleştiği ülkenin ekonomik gelirlerini düzenleyememesi halkın, özellikle de gençlerin geleceğini ülkesinde görememesine yol açmakta dışarıya göçleri teşvik etmektedir [141].

Geri dönüş çalışmaları bir devlet politikası olmalıdır. Memleketini terk etmek zorunda kalanlar geri döndükleri zaman bu bölgede yaşamlarını devam ettirebilmeleri için “canlandırma” kavramı olarak geçen ekonomik problemlerin düzenlenmesi örneğin bir kırsal alan ise ziraat alanındaki çalışmalarda veya küçük ticari işletmelerin bulunduğu bölgelerde yeniden kalkınabilmeleri için kredi teşviki gibi çalışmaların belirli periyotlarla denetlenmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Savaş ve çatışmaya bağlı gelişen zorunlu toplu göçlerin gerçekleştiği tarihi kentlerin hasar tespiti, onarımları gibi durumlar için geri dönüş çalışmalarının sağlıklı şekilde sağlanabilmesinde finans kaynakları da önem kazanmaktadır. Ayrıca geri dönüş çalışmalarının sosyo- kültürel, çevresel, ekonomik açıdan en sağlıklı şekilde gerçekleştirilebilmesi; terk edilen bölgede uzmanlar tarafından yapılacak olan çalışmalar, geri dönecek olan topluluğa sosyologlar tarafından verilecek olan dersler, yapılacak uygulamalar ve benzeri çalışmalar olarak görülmektedir.

Geri dönüş kavramı kültür mirası bağlamında ele alındığında çıkılan yerin ve varılan yerin önemini tekrardan irdeletmektedir. Bu sebeple geriye dönüş çalışmaları savaş, çatışma afetleri sonrası kültür mirasınının korunabilmesinde önerilerden birini oluşturmaktadır. Geri dönüşün hızlandırılmasına sebep olan en önemli durumlardan birisi aslında “**koruma”**dır. Küreselleşmenin hızla tek düzeliği hızlandırdığı, savaşların hem somut hem de somut olmayan kültür mirası değerlerini yok ettiği bir dönemde, özgünlüğünü koruya gelmiş değerlerin önemi bir kez daha artmaktadır.

BMMYK’nın hazırlamış olduğu “Yıl Ortası Eğilimleri Raporu”nda yer alan tablolarda: geri dönen kişilerle ilgili bilgileri vermekte, göçmeler, göçmenlerin korunması vb. durumlar,

çalışmanın önemli resmi kaynakları olmakta, mülteciler, sığınmacılar, yurtiçinde yerleri değiştirilmiş/ yerinden edilmiş kişiler (IDP), dönenlerin (mülteciler ve idp), uyruksuz/ vatandaşlığını yitiren kişiler ve BMMYK'nin ilgilendiği diğerleri, sığınılan ülke/bölge, kaynak/ başlangıç noktası/ menşe, gönüllü yurduna geri gönderme/ geri dönen/ yurda dönen hareketleri olarak gruplar halinde anlatılmaktadır.

Göç ve geriye dönüş kavramı tez kapsamında çalışılmaya başlandığında dönülen "yerin varlığı"nı anlamlı kıldıran sahip olduğu tüm parametrelerdir. Bu nedenle; yer kavramını inceleyerek, sosyal ve diğer tüm ilişkilerini görerek elde edilen bilgiler örnek olay araştırma çalışmasında durum tespitleri aşamasında değerlendirilerek kullanılacaktır.

Bireylerin ve toplulukların tarihsel geçmişleri, tarih içinde yer alan **kültürlerin sürekliliği** kültürel kimlik için önemli olmaktadır [119].

2.4 Bölüm Sonucu

BMMYK Raporları incelendiği zaman 20. yüzyılın başlarında artmaya başlayan yoksulluk ve çatışmaya bağlı göçler, ikinci yarısından itibaren hız kazanmıştır. 1990'lı yıllara kadar yaşanan çatışmalar ve savaşlar sonrasında milyonlarca insan yerinden olmuştur. 1990'ların başında sona eren bu süreç yerini genellikle köken, dil, din, zümre, milliyet, ırk vb. sebeplere dayalı kimlik kaynaklı çatışmalara bırakmıştır. Bu çatışmalar ulusal ve uluslararası sınırlar içerisinde gerçekleşmiş, milyonlarca insan yer değiştirmek zorunda kalmıştır.

Soğuk savaş dönemindeki birlik düşüncesi yerine, 1991 yılında SSCB'nin dağılmasının ardından homojen yapıya sahip devletler düşüncesini doğurmuştur. Bunun getirileri de çatışmaların yaşandığı bir döneme girilmesine yol açmıştır.

Göç hareketinin kentsel mekânı etkileyen unsurlardan olması, göçün fiziksel yer değiştirme olarak ifade edilmesinin yanı sıra bireylerin veya toplulukların göçle birlikte yaşamında meydana gelen değişiklikler toplumsal yapının ekonomik, siyasal ve kültürel boyutlarında da belirleyici bir şekilde değişime/ gelişime sebep olmaktadır. İç ve dış göçler kırsal ve kentsel alanlarda sosyo-mekânsal dönüşümlere yol açmaktadır. 2011 yılından itibaren Suriye'den gelen göçmenler Antep ve Konya gibi birçok ilde tarihi çevrelerin tahribatına yol açmışlardır.

Göç yolları düşünüldüğünde ilk olarak en yakındaki şehir veya kasabalar, göç edilen yerler olmaktadır. Bir savaş durumunda ise güvenlikli olabilecek yerler, komşu ülkeler, tercih edilmektedir.

Savaş ve çatışmalarla gerçekleşen zorunlu toplu göçlerde nüfusun büyük bir bölümü, kentsel alanlara göç etmektedir. Göç edenler kentlerin gecekondu mahallelerinde veya sağlığa uygun olmayan çevre koşullarında, konutlarda, yeterli iş imkânı olmayan alanlarda yaşamak zorunda kalmaktadır [142]. Göç edilen yerlerde, yeni yaşam alanlarında, kültürel, ekonomik ve sosyal farklılıklar sebebiyle uyum problemleri sıkça görülmektedir. Eğer bu toplumlar, göç eden ve göçü kabul eden, çok farklı sosyal (din, dil, kültür vb.) farklılıklara sahip değillerse karışım hızlı gerçekleşmektedir. Bu durum hem göç edeni hem de yeri değiştirmektedir. Farklı kültürel yapılar etkileşim ve iletişim bağlarından ötürü yeni kültürel yapılar, kültürel çeşitlilik oluşturmaktadır. Ayrıca zorunlu göç ekonomik yapıda büyük bir tahribata da yol açmakta, iş bulma problemini de doğurmaktadır. Göçler toplu olarak hızlı bir şekilde yani zorunlu olarak gerçekleştiğinde kontrolsüz ve yoğun yaşanmakta kentin tüm yaşamını etkileyen olaylar olarak ortaya çıkmaktadır. Kimi zaman savaşla birlikte sınır değişiklikleri, ekonomik değişmeler, yeni göçlerin oluşması vb. sonuçlar oluşmaktadır.

Kırsal kesimden göç edildiğinde tarım alanları verimsiz alanlara dönüşmekte, bağ ve bahçeler, konutlar boş kaldığı için bakımsızlıktan bozulmaktadırlar.

Kentlerde nüfusun konut talebinin artması arsa sorunu yaratmakta ve sınırlı olanaklara sahip göçmenler kentin dış bölgelerine, düşük standartlı alanlarına yerleşmeye zorlanmaktadır. Yaşadıkları alanlar kültürel ve toplumsal hizmet sunan mekânlardan yoksundur. Göçler sebebiyle kentte mekâna kontrolsüz yayılım, kentteki sosyo-mekânsal ayrımlaşmalar üzerinde de etkili olmakta, kent dağınık büyümekte, çevresel değerlerin yok olması gibi durumlar oluşmaktadır. Kentsel sistemler bu durumlardan olumsuz yönde etkilenmektedir.

Göç ile kalabalıklaşan şehirlerde çeşmelere, parklara, banklara, vb. yerlere/ kamusal alanlara kent donatılarına zarar verilmekte, çevre sorunları oluşmaktadır.

Göçler hem göç alan hem de göç veren yerler üzerinde büyük etkiler yaratmaktadır. Bu nedenle, iki yerdeki mekânsal etkiler ayrı ayrı ele alınmalıdır.

Göç edilen şehirlerde iş gücünde, mekânsal olarak, gelir dağılımında, kent kültüründe değişimler yaşanmaktadır. İşsizliğin artması hırsızlık gibi suç artışlarına da sebep olmaktadır. Nüfus dağılımı (demografi) değişmektedir. En önemli sorun ise **barınma** problemi olmaktadır.

Göç olgusu 21. yüzyıl dönümünde farklı bir boyut kazanmış, niteliği değişmiştir. Son süreçte mülteci nüfus yoğunluğunun olduğu bölge değişmiş, Orta Doğu ve Kuzey Afrika olmuştur. Ayrıca göç eden kişi sayıyı şimdiye kadar kaydedilen en üst seviye ulaşmıştır.

Göç konusu üzerine çalışan yetkililerin de ifade ettiği gibi sorunların çözülebilmesi için uluslararası dayanışma şarttır. Savaş/ çatışma ve zorunlu toplu göç olayları doğası gereği diğer ülkeleri de etkilemektedir. İnsanlığın ortak değeri olan **kültür mirası ise her ikisinden de zarar görmektedir.** Somut ve somut olmayan kültür mirasına etki eden savaşlar/ çatışmalar ve savaşlara/ çatışmalara bağlı olarak gelişen dinamik göç sürecini düzenleyebilmek için **göç yönetişimi planlaması** gereklidir. Savaş ve çatışmalara bağlı oluşan zorunlu toplu göçlerin gerçekleştiği ülkelerde, çatışma öncesi mevcut ülke nüfusuna oranla, nüfusun yarısından fazlası göç etmektedir. Bu nedenle, **göç kavramı geri dönüş kavramıyla** birlikte düşünülmelidir. Afet risk yönetimi çerçevesinde korumanın ve geri dönüşün planlanabilmesi oluşabilecek yeni tehlikelerin önüne geçilebilmesini, risklerin azaltılabilmesini sağlayacaktır. Bunun sağlanabilmesi için kültür mirasının korunması itici gücü oluşturmaktadır.

Son dönemde yaşanılan güvenlik ortamı, mevcut tehditler; bu durumlara paralel mücadele yöntemleri geliştirilmesini ve yöntemlerin güncellenme ihtiyacını gerektirmektedir.

Yukarıda anlatılan süreçlerin tümünü içerek şekilde, savaş/ çatışma süreçlerinde kültür mirasının korunması**, geri dönüşün yeniden yapılandırmadaki yeri ve önemi, gerekliliği** tartışılacaktır; konu üzerine çalışmalar düzenlenecektir. Bu çalışma birbirinden bağımsız çalışan risk yönetimini, azaltımını, somut ve somut olmayan kültür mirasının koruma süreçlerini, geriye dönüş süreci çalışmalarını bir arada çalıştıran "**bütünleştirecek bir sistem"**dir.

BÖLÜM 3

İNSAN KAYNAKLI AFETLER VE BUNA BAĞLI GELİŞEN GÖÇLERİN TARİHİ ÇEVRE ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

1. Dünya Savaşı'nda yaşanılanlara bağlı olarak müzeler ve kütüphanelerin zarar görmesi üzerine uluslararası anlaşmalar yapılmaya başlanmıştır. 2. Dünya Savaşı'nın ardından ise teknolojinin, sanayi/ hava bombardımanı alanındaki gelişmeler savaşın miras alanlarına/ tarihi kentsel dokuya olan etkisini artırmıştır. Bunun dışında yağmalama, soygunlar, el koymalar da önemli oranda artmıştır. Kültür mirasına verilen zararın tüm insanlığın mirasına yapılmış bir müdahale olarak kabul edilmesi, Lahey sözleşmesinde uluslararası ölçüt olarak mirasın korunması gerektiği vurgulanmıştır. Savaş ve çatışmalar her daim kentlere, anıtlara, insanlığa ait olan tüm somut ve somut olmayan kültür mirasına zarar vermiştir. Günümüzde savaşlar, savaş meydanlarında değil kentlerde meydana gelmektedir.

Yasaların yanında uluslararası topluluklar tarafından kabul gören uluslararası kuruluşlar, uluslararası hukuka ve anlaşmalara dayanmaktadırlar. Göç konusu da bu kuruluşların rol aldığı en önemli alanlardandır ve bu bağlamda birçok hukuksal dayanağı bulunmaktadır. Tarihi bölgelerde gerçekleşen savaş/ çatışma ve de bu sebeple meydana gelen zorunlu toplu göçlerle birlikte kültür mirası hem savaş sürecinde hem de sonrasında kullanıcı değişikliği, geleneksel/ yerel yapı bilgisi, geleneksel/ yerel uygulamalar vb.nin kaybının hızlanması ile zarar görmektedir.

Kültür mirası geniş alanlar dizisi ile çevrelenmektedir. Örneğin; tarihi kentler, yaşayan kültürel peyzaj alanları, bahçeler ya da kutsal ormanlar ve dağlar, teknolojik veya endüstriyel alanlar, yakın geçmişteki başarılar, acı hatıralar ve savaşla ilişkili alanlardır. Müzeler ve 'site'lerin taşınır taşınmaz koleksiyonları, tarihi özellikler ve arşivlerde

önemlidir. Kültür mirası sadece kraliyet ailelerinin, başarılı büyük artistlerin yaşam tarzını değil ayrıca aynı zamanda sıradan insanların gündelik yaşamlarını da kapsamaktadır. Hatta somut olmayan bilgi, inanç ve değer sistemleri, insanların günlük seçimleri ve davranışları üzerinde güçlü bir etkiye sahip mirasın temel yönleridirler.

Kültür mirası ve doğal miras tanımını içeren yasaları, ilkeleri, tüzükleri incelediğimizde neden **"koruma"** eylemine konu olduğunu daha iyi anlamaktayız. 1980'lerden itibaren bu konu ile ilgili gerçekleştirilen nitelikli ulusal ve uluslararası çoğu toplantıda kültür mirasının ve doğal mirasın neden korunması gerektiği üzerine maddeler halinde tanımlamalar yapılmaktadır. Günümüzde yapılan araştırmalara bakıldığında **afetlerin sayısının ve etkisinin artması** kültür mirasının da büyük oranda etkilendiğini göstermektedir. Kültür mirasının sahip olduğu bu önemli verilerin/ değerlerin afetlerle dolaylı veya direkt olarak zarar görmesi onu korumaya iten en önemli gerekliliklerden olmaktadır.

ICOMOS 'un 2003-2004 yılında yayınladığı **Risk Altındaki Kültür Mirası Raporlarında** miras öğeleri üzerinde en fazla hasar yaratan risklerin başında afetler ilk sırada yer alırken; yetersiz koruma standartları, düzenli bakım eksiklikleri, turizm kaynaklı hasarlar, iklim değişikliği, ekonomik ve sosyal değişimin etkileri ise diğer önemli risklerdir [143]. Kültür mirasına zarar veren dış nedenler doğal ve insan kaynaklı **etkenlerdir**. İnsan kaynaklı olanlar; yangınlar, savaş, çatışma, yoğun trafik, spekülatif kentleşme, bayındırlık etkinlikleri gibi hasar kaynaklarıdır [107]. İnsan kaynaklı afetlerden çatışmalar ve savaşlar kültür mirası üzerinde **risk ve bozulma kaynaklarını** oluşturan türlerdendir. Ayrıca Dünya Mirası varlıkları da afetlerden zarar görmektedir.

Birleşmiş Milletlerin konu üzerine yayınlanan raporlarında **yoksul ülke**lerin afetler karşısında her bağlamda etkilenmesinin çok daha fazla olduğu ifade edilmektedir [8]. Buna bağlı olarak afetlere karşı, incinebilirliği yüksek yapılar veya alanlarda yaşayan insanların ekonomik gücü, sahip oldukları yapıların onarımı için yeterli olmamaktadır [126].

Ülkelerin kültür mirasını koruma öncelikleri, onlara atfettikleri değerler birbirinden farklıdır. Bu nedenle, uluslararası yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Koruma politikaları yasal- yönetsel varlığıyla korumadaki çeşitli faktörlerin, disiplinler arası

çalışmaların, karmaşık süreçlerin bir arada çözülmesini sağlamaktadır [144]. Ayrıca mirasın korunması ve gelecek kuşaklara iletilebilmesi için afetlere karşı da korunması konusunun koruma politikaları içinde daha geniş kapsamlı olarak yerini alması gerekmektedir.

Kültür mirasınının sadece fiziksel olarak mimarlık mirası ile özdeşleştirilmemesi gerektiği, sahip olduğu tarihsel birikimler ve kültürel çeşitlilik 2003 yılından itibaren **somut olmayan kültür mirasının korunması** konusu ile gündeme gelmiştir.

Somut olmayan kültür mirası sözleşmesinde "kültür mirası" tanımı değişmiş ve genişletilmiştir. Bu durum miras alanlarında afetlerle ilgili oluşabilecek **risklere karşı** sadece somut değil somut olmayan kültür **mirası öğelerinin de korunmasına** ilişkin stratejilerin belirlenmesi ve böylece afet risklerine hazırlık sürecinde çalışılmaya başlanması yönünde kararlar alınmasını sağlamıştır [126].

ICOMOS ICORP tarafından 2012 yılında yayınlanan "**İstanbul Bildirisi**: Risk Durumlarında Kültür Mirasının Korunması" adlı ortak bildiri ve sempozyumda; kültür mirasının sürekli olarak, her zaman **tahmini mümkün olmayan doğal afetler ile savaş, çatışma** gibi insan kaynaklı afetlerin riski altında olduğunu ve bu nedenle **afet risklerine** hazırlık, afet sonrası müdahale ve iyileştirme safhalarını içeren tüm stratejilerin, **kültür mirasına** paralel olarak insanlığın ihtiyaçlarına yönelik olması gerektiğini üstüne basarak vurgulamaktadır [109].

Eğer afet zamanlarında hazırlıksız olunursa doğal olaylar afetlere dönüşebilmekte ve bu sebeple olay öncesi hazırlıklar tarihi merkezlerin uygun bakımını/ savunmasını içermelidir. İnsan kaynaklı afetler yerleşim alanlarında da etkilerini yoğun şekilde göstermektedir. Son dönemlerdeki afetler de göstermektedir ki insan hayatının en önemli değer olmasının yanında kültür mirası insanlık için önemli değerlerin bir diğeridir.

Korumaya karşı olası tüm risklere hazırlıklı olunması gerekmektedir. Bu riskler belirlenmeli, sınıflandırılmalı, tanımlanmalıdır.

3.1 Savaş ve Çatışmaların Tarihi Çevre ve Kullanıcıları Üzerindeki Etkisi

20. yüzyıl sonu 21. yüzyıl başında dünyanın farklı coğrafyalarında meydana gelen

savaşlar ve çatışmalar; Bosna-Hersek, Kosova, Irak, Afganistan, Sırbistan, Hırvatistan, Sudan, Lübnan, Kuzey Mali, Suriye ve Yemen gibi birçok ülkede kültür mirasına geri döndürülemeyecek zararlar vermiştir.

Silahlı çatışmalarla bağlantılı olan belirli bir hasar türü yoktur. Kullanılan silahlanmanın niteliği, çatışmayla bağlantısı olan ikincil hasarların olasılığı, silahlı çatışmadan kaynaklanan hasar, doğal afetlerin herhangi birinin veya tümünün etkisini andırabilmektedir.

Günümüzde, kültür mirası silahlı çatışmalar/ savaşlar ile kasıtlı yağmalanmakta veya yok edilmektedir. Dünyada savaş ve çatışmaların; gerçekleşme etki alanları büyümekte, sıklıkları ve tarihi çevrelere verdiği yıkıcılıkta artmaktadır.

Savaş ve çatışma sonucunda aşağıdaki **risk türleri** oluşabilir:

a-Genel olarak;

-Acil müdahale aktiviteleri sırasında varlığın üstün evrensel değeri zarar görmekte
-Zarar veya baskı insanların yerlerinden edilmesine, iç göç ve dış göçlerin gerçekleşmesine, özellikle yerinden edilmiş insanlarla ilgili kampların kurulmasına, onlarla ilişkili altyapı, çöpler vb. oluşumuna, enerji ihtiyaçlarına sebep olmakta
-Saldırma/ Tecavüz
-Yasadışı ve kontrolsüz gelişme, baskı/ zorlama

b-İnsanlar için;

-Yaralanma, ölüm ya da personelin yer değiştirmesi güvenlik kapasitesini, izleme ve uygulamayı azaltabilmekte

-Mülke bağlı geçim kaynaklarının kaybı olmakta

c-Doğal sitler için (ve bazı kültürel peyzaj);

-Üstün evrensel değer ve bütünlük bozulmakta

-Suda yüzen enkaz ve kirletilmiş dere/yatak/akarsulardan kirlenmekte

-Gasp / saldırma / zarar/ başka araziye tecavüz edilmekte

-Yasadışı ve kontrolsüz gelişme baskısı artmakta

d-Mevcut yönetim sistemleri için;

-Alan düzeyinde ofis binaları ve aletleri zarar görebilmekte

-Alan düzeyinde personel etkilenebilmektedir [37].

e-Somut ve somut olmayan kültür mirası için;

-Yağma ve hırsızlık,
-İtfaiyeden gelen su zararı,
-Geleneksel yapı malzemelerinin bozulması (hasarlı taş ve ahşabın bozulmasının artması),
-Yerel kaynakların yok olma riski,
-Yeniden inşa yoluyla sahtesini yapma eğilimi ya da özgünlüğün kaybolma riski,
-Kullanıcıların değişmesi riski veya yapıların uzun süre boş kalma riski, uzun süre hasarlı bir şekilde onarılmadan kalacak olma riski
-Kütüphanelerde ve müzelerde yer alan arşivlerin, eserlerin yok olma riski,
-Hikaye anlatıcıların hayatını kaybetmesi veya yer değiştirmesi riskidir.

Çatışma ve savaşlar sırasında binalarda; patlayıcılar (bombalar), sabotajlar, yangınlar, balistik veya füze saldırılarıyla hasarlar meydana gelebilmektedir. Bunun dışında son 25 yıllık süreçte bilinçli olarak kültürel yapıların da hedef alındığı savaş ve çatışmalar da mevcuttur. Ayrıca çatışmaların yıkıcı etkisi incelendiğinde dikkat çeken en önemli noktalardan birisi "**evrensel kültürel değerlere**" yönelik saldırılarda görülen artıştır.

Dünyanın farklı coğrafyalarında meydana gelen siyasi, dini veya etnik kökenli çatışmalarda savaş açan taraflar, yerelin tüm kültürel değerlerini, topluluklarını tarihe bağlayan belgelerini ve eserlerini ortadan kaldırmakta ve **geçmişleri ile olan bağlarını**, tarihlerini tamamen yok etmek istemektedirler.

Her yıl insan kaynaklı olarak gelişen silahlı çatışma, vandalizm ve terörist saldırıların oluşturduğu tehlikeler sadece doğal (miras alanlarının) alanların çevre dengesini, bu alanların ekosistemlerini bozmakla kalmayıp; arkeolojik alanların, tarihî yapıların, kültürel yapı ve alanların, dini alanların, peyzajların/ bahçelerin, kütüphanelerin, müzelerin, arşivlerin, kültürel kurumların, duvar resimlerinin, geleneksel mimarlık eserlerinin, geleneksel tekniklerin, yüksek yapıların, anıtsal yapıların, kültürel

peyzajların, dilin, geleneklerin, dansın, müziğin, ritüellerin zarar göresine neden olmaktadır.

Genellikle kültür mirası, savaşan taraflar arasında kalmakta, siyasi kargaşa ve kaos zamanı yağmacılık ve yağmanın kurbanı olmaktadır. Benzer duruma örnek 2003'te Irak Bağdat Ulusal Müzesi ya da son dönemlerdeki Suriye'deki kentlerdir.



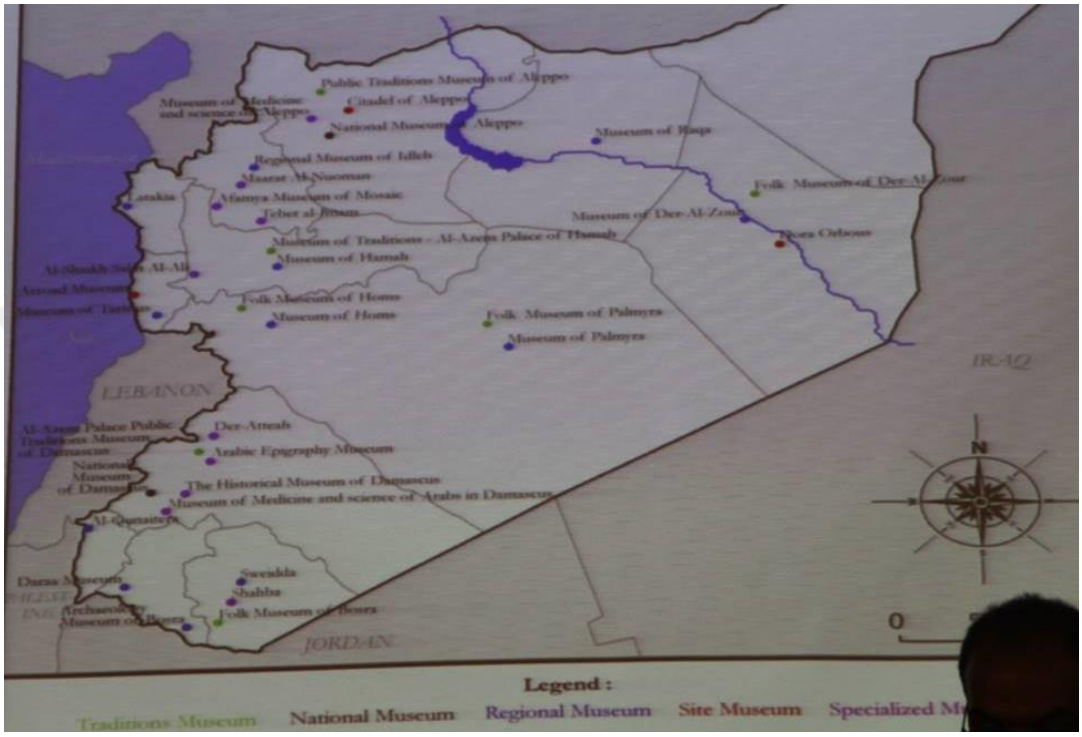
Şekil 3. 1 Suriye'deki çatışmalarda büyük zarar gören Halep Kalesi [145]

DAEŞ Musul'da Irak'ın da mali kaybını artırmış ve **kültür mirasına** zarar vermiştir. Kentteki tüm **kamu kuruluşlarına el koymuş**tur[1]. DAEŞ, Musul Müzesi'ndeki heykelleri parçalamış, içinde değerli elyazması eserlerin bulunduğu Musul Kütüphanesi'ni yakmıştır. Örgüt, Musul'u ele geçirdikten sonra kentteki **Hz. Yunus Camisi'ni ve türbesini,** 1400 yıllık **İmam Yahya Ebu'l Kasım Camisi** ile Osmanlı döneminden kalma **Hema Kado Camisi'ni**, **Hz. Şit Camisi** ve türbesini yıkmıştır [146].

Savaş ve çatışma durumlarında kültür mirası gerek seçici/ hedefli yıkım (örneğin Budist tapınaklarının, Irak'ta Irak Milli Müze'sine yapılan saldırı) ve gerek genel yıkım ile (tarihi çevre) zarar görmektedir. Ancak ikisi de savaş esnasına denk gelebilmektedir. Bunların

[1] IŞİD: Irak ve Şam İslam Devleti. Eski Arapça adı ise "Ak Devlet –Ai İslamiya Fil Irak ve Şam", ilk harfleri ise DAEŞ'tir. Fransa devleti resmen adından "DAESH" olarak anılması için kampanya başlatmıştır.
IŞİD'in gelişim süreci Ebu Musab el-Zerkavi'nin 2000 yılında Afganistan'da kurduğu "Tevhid ve Cihad Örgütü (TCÖ)" ile başlamıştır. ABD'nin Afganistan'ı işgalini müteakip örgüt önce İran'a daha sonra Irak'a geçmiştir. ABD'nin Irak'ı da işgal etmesi üzerine, örgüt koalisyon güçlerine yönelik mücadelesini artırmış, etkinlik kazanmış, büyümüş ve 2004'de "Irak el-Kaidesi" adını almıştır. 2006 yılında Zerkavi'nin öldürülmesinden sonra örgütün başına Ebu Eyub el-Mısri geçmiş ve örgüt adını "Irak İslam Devleti (IİD)" olarak değiştirmiştir. İç savaş nedeniyle merkezi otoritenin zayıflamasını fırsat bilen örgüt varlığını Suriye toprakları içine taşımış, kontrol ettiği bölgeyi genişletmiş ve adını 2013'de "Irak Şam İslam Devleti (IŞİD)" olarak tekrar değiştirmiştir (BİLGESAM, 2015, s.19)
(Uzman: Irak'ta IŞİD'e Karşı Savaşa Günlük 24 Milyon Dolar Harcanıyor: Ülkede Fakirlik ve İşsizlik Büyük Oranda Arttı), Ynewsiq, 10 Ağustos 2014, Erişim tarihi: 10 Ocak 2015, http: //ynewsiq.com/index.php?aa=news&id22=6536#.U_W_lMV_utY.

dışında üçüncü olarak, çatışma ortamı sebebi ile yasal prosedürün işleyememesi yasadışı kazıların ve eski eserlerin kaçakçılığını artırmaktadır. Ayrıca savaş, çatışma, iç karışıklıklar gibi büyük afetlere bağlı olarak yaşanan zorunlu toplu göçlerde somut ve somut olmayan kültür mirasına zarar veren önemli riskler arasında yer aldığı görülmektedir.



Şekil 3. 2 Suriye'de tehlike altındaki arkeolojik miras, müzelerin konumu, 2017

15-16 Haziran 2017 tarihleri arasında Ankara'da "Acil Durumlarda Kültür Varlıklarının Korunması (Protection Of Cultural Heritage in Emergency Situations)" adlı konferans düzenlenmiştir. Çatışma durumlarında müzelerin ve müzelerdeki eserlerin korunması üzerine yurtiçinden ve yurtdışından müzelerde çalışan, konusunda uzman birçok konuşmacı katılmıştır.

Türkiye'nin sınır komşularında yaşanan savaş/ çatışma süreçlerinde kültür mirası alanlarının, antik kentlerin, müzelerin yağmalanması veya ülke içi karışıklıklardan istifade ederek eserlerin kaçırılmak istenmesi, eser kaçakçılığını bir hayli artırmaktadır. Örneğin Irak'ta Antik dönem ve İslami dönem eserler çok fazladır ancak çatışma ortamında eserleri kendilerine ait hissetmeyenler, antik eserleri satmaktadırlar.

Hedef alınarak yapılan kasıtlı saldırılarla amaçlanan; mirasa zarar vermek, bireylerin ve

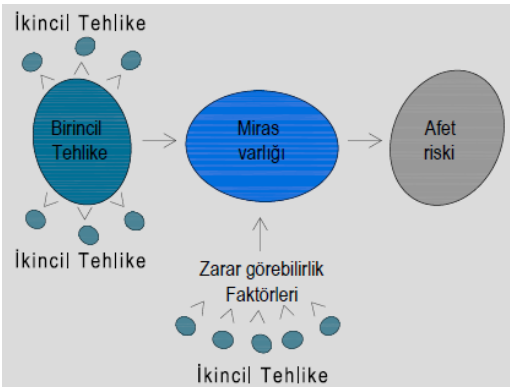
grupların kimliğini yok etmek, yer ile olan çoğu bağlantılarını kesmek ve bir **toplum olarak onları birleştiren bağlarını kırmaktır**. 1998 yılında Tooth Relic Tapınağı Kandy (Sri Lanka) terörist saldırılar nedeniyle imha edilmiştir. 2001 yılında Afganistan'daki Bamiyan Budaları silahlı çatışma ve Vandalizm nedeni ile çok fazla zarar görmüşlerdir. Mali'nin kuzey bölgesindeki yıkım da bu sebeplerden olmuştur.



Şekil 3. 3 Mali, Timbuktu'da onarım çalışması, iç karışıklık sürecinde önemli zarar gören Dünya Miras alanı [147]

1992'de Saraybosna'da yaşanan çatışmada Bosna Hersek Milli ve **Üniversite Kütüphanesi** binası yakılmıştır [148]. Aynı süreçte Bosna Hersek **Milli Müzesi** de bombalanmış, çok değerli eserler kaybolmuş, yağmalanmış veya hasar görmüştür.

21. yüzyıl dönümünde tarihi kent merkezlerini önemli şekilde etkileyen çatışmalar; Eski Yugoslavya'da Mostar Köprüsü ve Vukovar Kalesi'nin savaş sırasında, bilinçli olarak yok edilmeleri de kültür mirasınının farklı politik ve sosyal durumlardaki zarar görebilirliğine örnek oluşturmuştur. Bunların sonucunda kentsel kültür mirasının günümüzde ne derece hasar görebilirliğe sahip olduğu görülmektedir [149].



Şekil 3. 4 Tehlike, zarar görebilirlik, afetler ve miras arasındaki ilişki [37]

Yemen'in başkenti, Sana'a Tarihi Kenti 11 Mayıs 2015 gecesi ağır bir şekilde bombalanmış ve bu saldırı pek çok tarihi alanın ağır bir şekilde zarar görmesine neden olmuştur. Dünya Mirası Geçici Listesinde yer alan Sa'adah Kenti ve İslam öncesi arkeolojik sit alanı olan surlarla çevrili Baraqish Kenti de zarar görmüştür.

UNESCO Genel Direktörü Irina Bokova, Yemen'deki bu durumu "San'a ve Saa'dah gibi yoğun nüfuslu bölgelere yapılan hava saldırısına… Bu saldırılar, insan acılarına ek olarak **insanların kimliği, tarihi ve hatıralarının belleği olan ve İslam Medeniyetlerinin başarılarına tanıklık eden Yemen'in eşsiz mirasını yok etmektedir**. Uluslararası anlaşmalar, özellikle 1972 tarihli Dünya Miras Sözleşmesi ve 1954 tarihli Silahlı Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına dair Sözleşme ve iki Protokolü kapsamındaki yükümlülüklerinden dolayı tüm tarafları askeri güç kullanmaktan ve kültür mirası alanları ve eserlerini hedef almaktan kaçınmaya çağırıyorum" şeklinde ifade etmiştir. Genel Direktör, Yemen'in kültür mirasının korunması için, "Ulusların kültür mirası; vatandaşlarının kimliklerini korumaları, çeşitliliklerinden ve tarihlerinden yararlanmaları ve kendilerine barışçıl bir gelecek inşa etmeleri için çok önemlidir. Yüzyıllık İslami düşünceyi, zengin etkileşimi ve diyaloğu yansıttığından Yemen kültür mirası emsalsizdir. Yemen insanlarını ve Yemen'deki askeri operasyonlarla ilgilenen bölge ülkelerindeki insanları, Yemen'in eşsiz kültür mirasını korumak için yapabildikleri her şeyi yapmaya çağırıyorum" şeklinde devam etmiştir. "Deneyimler, **kültür mirasının hiçbir zaman çatışma durumundaki kadar hassas olmadığını göstermektedir.** Tüm tarafların, kültür mirası alanlarını ve yapılarını askeri amaçlar için kullanmaması ve bu alanların hava saldırısı veya bombalamada hedef gösterilmemesi elzemdir" sözleri ile konunun hassasiyetine dikkat çekmiştir. Genel Direktör, koruma bağlamında uluslararası kuruluşların görev ve yetkilerinin bulunduğunu açıklamakta, kültür mirası çeşitliliğininin önemini belirtmektedir.

Ortadoğu bölgesinde 2010 yılında başlayan karışıklıklar bölgenin sahip olduğu zengin tarihin yok olmasına sebep olmuştur. 2011'de de Suriye'de başlayan iç savaş, tarihi Halep Çarşısı'nın ve 8. yüzyılda inşa edilen Emevi Camii'nin yanmasına, Humus kalesinin hasar görmesine neden olmuştur. UNESCO Suriye için bir ekip görevlendirmiştir. Dünya Mirası listesinde yer alan Bosra Antik Kenti, Şam Antik Kenti, Antik Halep kenti, the Crac des Chevaliers Haçlı Kalesi ve Antik Kuzey Kasabaları, Antik şehir Palmira'da roket,

tank ve hafif silahlar nedeniyle hasar görmüştür. Bu dünya miras alanları 2013 yılında Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesine alınmışlardır.

Risk kavramında ifade edildiği üzere "oluşacak potansiyel kayıplar" Suriye'de yaşanan savaş, silahlı çatışma sonrası nüfusun yarısından fazlasının göç etmesi, savaş sebebiyle çevrenin zarar görmüş olması sonucunda "**oluşacak olan somut ve somut olmayan kültür mirası kayıpları"** yeni bir risk meydana getirmektedir.

Eğer çatışmanın ardından programlı bir yeniden yapılanma çizilemezse uzun yıllar sonrada çatışmaların verdiği zararlar kendini gösterebilmektedir. Örneğin Bosna Hersek'te 1992-1995 yılları arasında yaşanan savaşta yerleştirilmiş olan mayınlardan ötürü, Mayıs 2014'te yaşanılan sel/ yoğun yağış sonrası kurtarma sürecinde dikkatli olunması gerektiği konusunda devlet uyarıda bulunmuştur.

Kültür mirası herhangi bir silahlı çatışma veya terör saldırısında, **yüksek risk grubu**nda değerlendirilmektedir. 21. yüzyıl dönümünde yaşanılan savaşlara bakıldığında kültürel varlıkların **özellikle hedef alındığı** görülmektedir. Oysaki bu durum geri döndürülemez kayıplara sebep olmaktadır. Bu sebeple, artık kültür mirasının karşı karşıya olduğu bu tehlikeli durumla ilgili olarak **önlemler ve etkin çözümler** üretilmelidir.

Savaş, çatışma, iç karışıklıklarla gerçekleşen yıkımlar dolaylı olarak zorunlu toplu göçlerle somut ve somut olmayan kültür mirasının kaybını hızlandırmaktadır. Göçler sebebiyle mekân kendi kullanıcısından ayrılmakta, geleneksel yapı bilgisi ve becerilerinin sahipleri de göç etmektedir. Sonuç olarak terkedilen ve varılan yerde fiziksel ve sosyal çevre hızlı bir şekilde etkilenmekte ve dönüşmektedir.

Şimdiye kadar bahsedilen bu riskler genişleyebilir tüm ülke veya bölgeleri kapsayabilir veya daha yerelleştirilebilir. Genellikle afetler kültür mirasının **kültürel sürekliliğini** kesintiye uğratmakta; korunması gerekli geleneksel yapı bilgisi, uygulamalar, yetenekler, meslek ve el sanatlarını da etkilemektedir.

3.2 Çatışma Zamanlarında Tarihi Çevrenin Korunmasında Yasal Çerçeve ve Uluslararası Kurumların Rolü

Dolaylı veya direkt olarak birçok yolla kültür mirasına zarar veren insanoğlunun gerçekleştirdiği savaşlar ve silahlı çatışmalar son dönemlerde miras üzerinde en büyük

olumsuz etkiyi yaratan insan kaynaklı afetler olarak ilk sırayı almaktadır.

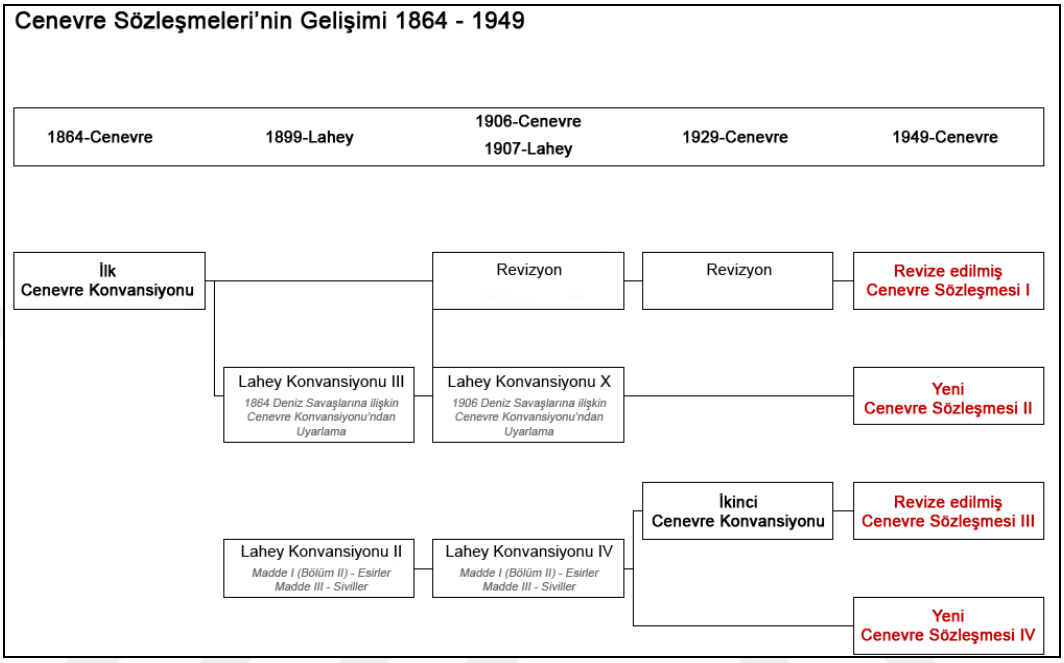
Kutsal sayılan veya değer verilen eserlerin savaşlarda oldukça fazla zarar görmesi veya yıkılması yöneticileri bu durumla ilgili olarak; yasalarla, yönetmeliklerle ve diğer şekilde uluslararası düzenlemeler yapılması gerektiği konusunda uyarmaktadır. Uluslararası düzenlemelerin bir kısmının bağlayıcı bulunmakta iken diğer bir kısmı ise tavsiye niteliğindedir.

Hüsnü Öndül'e göre "İnsancıl hukuk" dalının varoluş nedeni, **savaş** olgusudur. İnsanların büyük sıkıntılar yaşamasına sebep olan savaşların önlenmeye çalışılması, savaş esnasındaki yıkımın azaltılması, kullanılamayacak silah türleri, hedef alınamayacak yerler, **doğanın- kültür mirasının nasıl korunacağı**, bölgede yaşayan insanlara nasıl davranılacağı ve buna benzer birçok kuralın bir düzen çerçevesinde belirlenmesi 1863- 1864 tarihleri arasında yaşanan Amerikan İç Savaşı'nın ardından somut sonuçlar oluşturmuştur [150]. Burada ifade edildiği üzere **kültür mirası** her daim önemsenmiştir. **1864 tarihinde Birinci Cenevre Sözleşmesi,** yapılmıştır [151].

Uluslararası Kızılhaç Komitesi resmî sitesinde savaş ve benzeri durumlarla ilgili **"Tarihsel Antlaşmalar ve Belgeler"** bölümü yer almaktadır. Buradaki arşiv belgelerinde antlaşmalar, taraf devletler ve yorumlar bulunmaktadır.

1874'te Brüksel'de Rusya Hükümeti tarafından 15 Avrupa Devleti temsilcisi toplanarak savaş yasaları ve gümrüklerine ilişkin uluslararası bir anlaşma taslağını incelemişlerdir. Küçük değişiklikler yapılarak konferans taslağı kabul edilmiş ancak onaylanmamıştır. **1880** yılında "**Oxford'da Savaşın Kuralları ve Yasaları El Kitabı**" Cenevre'de bulunan Uluslararası Hukuk Enstitüsü'nün çabaları ile Brüksel Bildirgesi (Deklerasyonu) incelenerek kabul edilmiştir. Hem Brüksel Bildirgesi hem de Oxford Kılavuzu, 1899 ve 1907'de kabul edilen iki Lahey Sözleşmesinin, kara savaşı ile ilgili ve onlara eklenmiş olan tüzüklerin temelini oluşturmuştur [152]. Bu bildirgede (1880) 86 madde oluşturulmuştur, yapılarla ve kültürel değerlerin korunması ile ilgili maddeler de yer almaktadır. Kara üzerindeki savaş kanunları (The Laws of War on Land) başlığı altında, Uygulamalara ilişkin davranış kuralları, (a) Yaralanma araçları- Bombardıman Madde 34'te: borbardıman yapılması halinde, savunma amaçlı kullanılmıyorlarsa sanat, bilim, din ve hayır amaçlı yapılar, hastahaneler gibi binaların esirgenmesi için tüm

uygulamalar yapılmalıdır. Kuşatılanın da bu tür yapıların gözle görülür şekilde işaretlenerek belirtilmesi gerekmektedir. 50 ve 54. Madde'de de **Mülkiyet ile ilgili** davranış kuralları bulunmaktadır. Madde 50- Kamu Mülkiyeti: işgalci, yalnızca devletin mülkiyetinde olan nakit, silah deposu, bu tür malzemelere el koyabilir. Madde 54- Özel Mülkiyet: bireylere veya kurumlara ait olan mülklere saygı duyulmalıdır [153].



Şekil 3. 5 Cenevre Sözleşmeleri'nin Gelişimi 1864-1949 [154]

93 Harbi Osmanlı- Rus savaşı (1877-78) sonrası 1899'da (The Hague Convention) Lahey Sözleşmesi onaylanmıştır. Savaşlarda kültür mirasının korunmasına dair **ilk uluslararası sözleşme**dir.

1899 Birinci Lahey Barış Konferansı'nın amaçlarından biri, 1874 yılında Savaş'ın yasalar ve geleneklerine ilişkin bildirinin, 1899 Konferansı'nda Tüzüklerin eklendiği **Kara Savaşı İlişkin Yasa ve İtiyatlarla İlgili Düzenlemeler**, **bir Sözleşmeyi** kabul etmeyi başarmıştır. 1907'de Sözleşme ve Tüzükler, İkinci Uluslararası Barış Konferansı'nda revize edilmiştir (URL 92). 60 tane madde yer almaktadır ve bir bölümü yapıların korunması üzerinedir. Madde 25- savunulmayan kasaba, köy, yerleşim yeri veya binalara saldırı veya bombardımanı yasaktır. Madde 27- kuşatmalar ve bombardımanlarda, din, sanat, bilim ve hayır işlerine, hastanelere ve hastaların ve/ veya kişilerin bulunduğu yerlere mümkün olan tüm adımları atmaya çalışmalıdır. Yaralılar, askeri amaçlarla aynı anda kullanılmadığı sürece toplanır. Kuşatılan bu binalar veya yerler, daha önce saldırganlara

bildirilecek bazı özel ve görünür **işaretlerle belirtmeli**dir. Madde 53- Bir işgal ordusu; yalnızca devlete, silahlara, ulaştırma araçlarına, mağazalara ve malzemelere ait olan talebi karşılayacak nakit, fon ve mülkiyete ve askeri operasyonlar için kullanılabilecek devletin taşınır mülkiyetine el koyabilmektedir. Madde 56- Cemaatlerin, dini, hayırsever ve eğitim kurumlarının mülkleri ile sanat ve bilim alanlarının mülkleri, hatta devlet malı, özel mülk olarak ele alınacaktır. Bu tür kurumlara, tarihi anıtlara, sanat eserlerine veya bilimsel eserlere yapılan tüm nöbetler ve imha veya kasıtlı zararlar yasaklanmıştır ve yargılama konusu yapılmalıdır [155].

1907 İkinci Barış Konferansının son yasası (Final Act of the Second Peace Conference), Lahey 18 Ekim 1907'dir. 15 Haziran- 18 Ekim arası sürmüştür. Temsilciler imzalamış ancak katılımcı devletler onaylamamıştır [156].

4. Lahey Sözleşmesi savaş hukukuyla ilgili kurallardan kara, hava ve deniz bombardımanlarına dikkat edilmesi gereken hususlar, esirlere yapılacak işlemler hakkında bilgiler vermektedir. Üzerinde durulan diğer önemli noktalar; mülkiyete zarar verecek bombardımanlar yapılmayacaktır, işgal halinde insan haklarına saygılı davranılacaktır [157]. Bundan önce yapılmış olan bildirilerdeki maddeler kabul edilerek üzerine eklemeler yapılmıştır.

1899 ile 1907 yılları arasında ilk defa savaş suçunu birçok devlet, uluslararası hukukta tanımış ve uygulamaların neler olduğunu belirlemiştir.

Roerich Sözleşmesi Süreci, Artistik ve Bilimsel Kurumların ve Tarihi Anıtların Korunması Sözleşmesi olarak bilinmektedir. Kültürel koruma sorunları ile derinden ilgilenmiştir. Milletlerin kültür miraslarını da incelemiştir. Milletler Cemiyeti Uluslararası Müzeler Ofisi ilk belgenin hazırlanmasına katılmış ve bu taslak, uluslar tarafından konferanslarda (1931-Bruges, 1932-Bruges ve 1933-Washington) benimsenmesi için önerilmiştir. 16 Aralık 1933 tarihinde, Montevideo'daki 7. Uluslararası Amerikan Devletleri Konferansı, Pan American Birliği Yönetim Kurulunun imzasına hazırlanan nihai bir sürümü ile imzalanmıştır. **Roerich Antlaşma 15 Nisan 1935'te** yürürlüğe girmiştir [158]. Anlaşma anıtları, müzeleri ve bilimsel, eğitimsel, sanatsal ve kültürel kurumları tarafsız olma statüsüne sahip olarak tanımakta ve savaşan güçlerin hem yapıların hem de personelinin korunmasını yönlendirdiğini belirtmiştir. İmzalayan

ülkeler, Pan Amerikan Birliği vasıtasıyla antlaşma çerçevesinde koruma istedikleri anıt ve kurumların bir listesini vermekle yükümlüdürler (Madde 1). Kızıl Haç aracılığıyla hastanelere sağlanan koruma ile kültür kurumlarına sağlanan koruma arasında doğrudan bir paralellik kurulmuş, Anlaşmaya Kırmızı Haç'ın Kültürü olarak değinilmiştir. Anlaşma, korunan anıt ve kurumların standart işareti olarak ayırt edici bir bayrak sağlamıştır, bayrakla tanımlanması gerektiği belirtilmiştir (Madde 3), bayrağın adı Roerich'in Barış Bayrak'ıdır (Roerich's Banner of Peace) [158].

16 Kasım 1945'te UNESCO'nun Birleşmiş Milletler Eğitim-Bilim ve Kültür Organizasyonu BM çatısı altında kurulmuştur. UNESCO'nun yayınladığı **ilk sözleşme ise "Silahlı Çatışmalarda Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi, Lahey Sözleşmesi ve Birinci Protokoldür** (1954). Türkiye UNESCO'ya 1946'da katılmıştır, bu sözleşmeyi 1965'te imzalamıştır. İkinci Dünya Savaş'ının ardından kurulmuş, temel hedefi "ortak paylaşımı bulunan değerlere dayalı olarak kültürler, medeniyetler ve insanlar arasında diyalog ortamının oluşturulması için çalışmaktır" [159].

1949'da kabul edilen **Cenevre Sözleşmeleri**, II. Dünya Savaşı deneyimlerini hesaba katmaktadır. Savaşın bazı sonuçlarına karşı nüfusların genel korunması ile ilgili oldukça kısa bir bölüm içermektedir (Bölüm II) [160]. Kızılhaç'ın sorumluluğunda gerçekleşen 1864, 1906, 1929, 1949 yıllarında 4 sözleşme düzenlenmiştir. 1949'da önceki sözleşmelerde yeniden düzenlenmiştir. 12 Ağustos 1949 tarihinde kabul edilen bu sözleşmeler, sırasıyla şunlardır: 1. Sözleşme, 12 Ağustos 1949 tarihli, Harb Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı İçin Sözleşme, 2. Sözleşme, 12 Ağustos 1949 tarihli, Denizdeki Silahlı Kuvvetlerin Yaralı, Hasta ve Kaza Geçirmiş Mensuplarının İyileştirilmesi Hakkında Cenevre Sözleşmesi, 3. Sözleşme, 12 Ağustos 1949 tarihli, Savaş Tutsaklarına Uygulanacak İşlemlere İlişkin Cenevre Sözleşmesi, 4. Sözleşme, 12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Zamanında Sivil Kişilerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi [161]. Türkiye bu 4 sözleşmeyi de imzalamıştır.

Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme, La Haye **14 Mayıs 1954** tarihinde kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından hazırlanmak ve benimsenmek üzere toplanan konferans; **Silahlı Çatışma Halinde Kültür Varlıklarının Korunması Sözleşmesi**, Sözleşmenin

Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik ve Lahey Sözleşmesine ilişkin Protokol, Hollanda Hükümeti'nin 12 Nisan- 14 Eylül tarihleri arasında Lahey'de davet edilerek gerçekleştirilmiştir [162]. 4 Nisan 1965 tarihinde Türkiye'de 563 Nolu Kanunla (Bakınız EK C Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme-Maddeler) onaylanmıştır.

Lahey Sözleşmesi (Hague Sözleşmesi-The Hague Convention) olarak adlandırılan bu çalışma **kültür mirasının risklere karşı korunmasında** faaliyet göstermektedir [57]. Buradaki kültür mirasının korunması bağlamında önemli bazı maddeler bulunmaktadır. 6. Madde kültür malları, bunların teşhisini kolaylaştıracak açık işaretlerle belirtilebilecektir. 7. Madde saygı zihniyeti oluşturulmalıdır, uluslararası denetlemeye açık tutulmasıdır. 8. Madde **özel korunma altına alma** üzerinedir. Barış zamanında itibaren sözleşmeye uyulması sağlanacağı, silahlı çatışma halinde askeri amaçla kullanılmamak koşuluyla **taşınır varlıkların korunması** için sığınak olmalı, koruma altına alınabileceği sınırlı sayıda sığınak, koruma altına alınabilmelidir. Özel koruma altındaki kültür varlıkları (dünya miras alanları) milletlerarası özel sicile kaydedilmekle özel koruma altına alınır. 9. madde: özel koruma altına alınan yerlerin yanına askeri amaçla kullanmayınız, dokunulmazlıkları vardır (Bakınız EK C).

1954 yılında **Lahey Sözleşmesi**'nde UNESCO Sözleşmesi'ni **göz önünde bulundurarak; doğal ve teknolojik afetleri önlemeye, bunlardan korunmaya ve yine bu afetler için çare bulmaya yönelik bir grup oluşturulmasına ilişkin karar taslağı niteliğinde** maddeler hazırlanmıştır.

UNESCO **1956** yılında **Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler** Hakkında Tavsiye Kararı almıştır. Bölüm 6- İşgal edilen bölgelerdeki kazılarda "32. Silahlı çatışma durumunda, başka bir Devletin bölgesini işgal eden herhangi bir Üye Devlet işgal edilen bölgede arkeolojik kazı yürütmekten kaçınmalıdır. Ele geçmiş olan şans eseri bulgular durumunda, özellikle askeri çatışmalar sırasında, işgalci güç düşmanlık sınırı üzerinde burada bağlantılı bütün belgelerle birlikte daha önce işgal edilen bölgenin **yetkili otoritelerine devredilmesi gereken bu bulguları korumak** için olası önlemleri almalıdır" şeklinde vurgu yapılmaktadır.

Risk kapsamında kültür mirasının korunmasıyla ilgili ilk uluslararası düzenleme 1972

“Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Korunması Sözleşmesi” Dünya Miras Sözleşmesi olarak kabul edilmektedir. “Dünyadaki sosyal ve ekonomik şartların değişmesiyle **kültürel ve doğal mirasın giderek artan bir hızla yok olma tehdidi** altında olduğuna” yapılan vurgu, bunun tüm insanlık için bir yoksullaşma olduğu kabul edilmiştir [121].

1977 tarihinde 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesine Ek 1 Protokol, Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin 1 Nolu Protokol düzenlenmiştir. Kısım IV- Sivil Halk- Bölüm I- Savaşın Etkilerine Karşı Genel Koruma- Altbölüm III- Sivil Hedefler başlığı altında Madde 53: **Kültürel hedeflerin ve ibadet yerlerinin korunması**: Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Malların Korunması Hakkındaki 14 Mayıs 1954 tarihli Lahey Konvansiyonunun hükümlerinden ve diğer ilgili uluslararası kuruluşların hükümlerinden bağımsız olarak aşağıdakiler yasaklanmıştır: (a) **İnsanların kültürel ve ruhani miraslarını oluşturan tarihi anıtlar, sanat eserleri ya da ibadet yerlerine karşı yöneltilen düşmanca eylemler gerçekleştirmek**, (b) bu hedefleri askeri çalışmaların desteklenmesi için kullanmak, (c) bu tür hedefleri misilleme hedefi haline getirmek. Madde 85- 4. (b) Savaş esirlerinin ya da sivillerin ülkelerine **geri gönderilmesinde haksız yere geciktirme**, (d) açıkça tanınan ve insanların kültürel ve ruhani miraslarını oluşturan ve özel düzenlemelerle örneğin yetkili bir uluslararası örgüt tarafından özel korumaya alınan tarihi abideleri, sanat eserlerini ya da ibadet yerlerini karşı Taraftan Madde 53 alt paragraf (b) uyarınca gelen bir ihlal kanıtı yoksa ve bu tür tarihi abideler, sanat eserleri ve ibadet yerleri askeri hedeflerin hemen yakınında bulunmuyorsa saldırı hedefi haline getirerek büyük tahribata yol açmak yasaklanmıştır [163]. Bu maddeler hem göç etmiş olan kişilerin geri dönmesi hem de kültür mirasının zarar görmesinin engellenmesi üzerinde durmaktadır.

Silahlı Çatışma Durumlarında Kültürel Varlığın Korunmasına İlişkin 1954 **Lahey Konvansiyonuna II. Protokolü, 26 Mart 1999** tarihinde gerçekleştirilmiştir [URL 50]. Türkiye buna taraf değildir. 3. Maddesi- Uygulama kapsamı 2) “çatışma taraflarından biri bu Protokol'le bağlı değilse, işbu Protokol'ün tarafları karşılıklı ilişkilerinde protokole bağlı kalır. Ayrıca, işbu Protokol hükümlerini kabul etmeyen bir ülke eğer kabul ederse ve uygularsa, protokole taraf olan ülkeler çatışmanın taraf ülkelerinden bir devletle ilgili olarak bu Protokol'le bağlı kalacaklardır” [164].

Madde 5; Sözleşmenin 3. Maddesi uyarınca silahlı bir çatışmanın öngörülebilir etkilerine karşı kültür varlıklarının korunması için **barış zamanında aşağıdakileri** kapsar: hazırlık önlemleri alınması, envanterlerin hazırlanması, yangın veya yapısal çöküşe karşı korunma için acil tedbirlerin planlanması, taşınabilir kültür varlıklarının alınması veya benzer tür mülklerin yerinde korunması için yeterli ve kültürel varlıkların korunmasından sorumlu yetkili makamların belirlenmesidir [164]. Burada çatışmalar başlamadan önce kültür varlıklarının korunması için planlama çalışmalarının hazırlanmasının önemi tartışılmaktadır.

II. Protokolün 30. Maddesi- Yaygınlaştırılma başlığıdır. 1) Taraflar, bütün nüfusları tarafından kültürel varlıklara takdir ve saygıyı güçlendirmek için uygun yollarla ve özellikle de **eğitim ve bilgilendirme programları** ile gayret göstereceklerdir. 2) Taraflar, barış zamanında ve silahlı çatışma zamanlarında, bu Protokolü mümkün olduğunca yaygınlaştıracaklardır. 3) Silahlı çatışma zamanlarında bu Protokolün uygulanmasına ilişkin sorumlulukları yerine getiren tüm askeri ya da sivil makamlar, tüm metni tamamen bilmelidirler. Taraflar bu amaçla; 3a) Askeri düzenlemelerinde kültürel varlıkların korunması ile ilgili yönerge ve talimatları içermelidir, 3b) UNESCO ve ilgili devlet ve sivil toplum örgütleri işbirliği içinde, barış zamanı eğitimi ve eğitim programları geliştirmeli ve uygulamalıdırlar [164].

1999 protokolündeki en önemli gelişmelerden biri çatışmalarda kültür mirasının korunmasında **ulusal sivil toplum örgütlerine** görev vermesidir. Örneğin, Birinci Protokol 1954'te belirtilen "Özel Koruma", İkinci Protokol 1999'da "Gelişmiş Koruma" adı ile genişletilmiştir. Bu kapsamda gelişmiş koruma altında bulunan kültürel varlıklara ilişkin uluslararası listenin oluşmasına karar verirken Komitenin **uzman kişilerin yanı sıra** devletin ve **sivil toplum kuruluşlarının** da tavsiyelerinin alınacağı belirtilmiştir [165].

2009 yılında Türkiye'de ise Başbakanlığa bağlı **Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)** kurulmuş, 5902 sayılı "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" görev ve yükümlülükleri anlatılmaktadır. Ayrıca AFAD örgütlenmesinin alt birimlerinden birisi "Planlama ve Zarar Azaltma Dairesi Başkanlığı"dır. Risk yönetimi basamaklarından bazıları risklerin belirlenmesi ve

haritalanması, afet risklerini azaltmak için ulusal strateji geliştirmedir [166].

Türkiye'de 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun hükümleri ile ilgili yönetmelikler geçersiz kılınıp 16.05.2012 tarihinde yürürlüğe giren **6306 sayılı "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun**" ile "afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemeler" Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın sorumluluğuna verilmiştir [167].

Kültür mirası, özellikle çatışma veya çatışma sonrası bölgelerde giderek daha fazla hedeflenmektedir. Kültürel çeşitliliğin gözle görülür platformları olarak şehirler ve kültür kurumları veya tarihi anıtlar yağma ya da kasıtlı yıkımla tehdit altındadır. İnsanın kimliğinin temel belirteçleri olarak, kültürel gelenekler ve ifadeler ezilmenin başlıca hedefleridir ve bunların yasaklanması, bir çeşit psikolojik savaş oluşturmaktadır. Kültürel sembollere yapılan bu saldırılar, toplumsal dayanışmanın temellerini zayıflatmak ve insanların bütünlüğünü, kültürel çeşitliliğini tehdit etmek için hazırlanmıştır. Bu nedenle, **mirasın korunması kilit bir güvenliktir** ve çatışma sonrası durumlarda mirasın iyileşmesi, yerel toplulukların iyileşmesi için gerekli bir kaynak haline gelmektedir. Barış inşa süreçleri, mirasın çoklu yorumlanması düşüncesini de içermektedir. İlgili tüm kişilerin katılımı ve kültür mirası ile ilgili kültürlerarası diyaloğun teşvik edilmesi bu bağlamda son derece önemlidir [159].

Eserlerin Yurtdışına Çıkarılmasında Yasal Mevzuatlar

Kültür ve tabiat varlıkları kaçakçılığı, herhangi bir ülkenin kültür varlıklarının izinsiz ve gizli olarak, menfaat karşılığı alınıp satılması veya yurt dışına çıkarılması olarak tanımlanmaktadır.

Hırsızlık, vandalizm, savaş ve bombalama hem yağmalamaya hem de bu yapıların zarar görmesine sebep olmaktadır. Öncelikle müze korunması için planlar ve teknolojinin düzenlenmesi, çalışanların yaşanabilecek tehlikeler konusunda eğitimi, müzelerle ilgili bina boşaltma planı, acil durum planı çalışmaları gerekmektedir. Riske karşı hazırlıklı olmak bir ihtiyaçtır. Arşiv oluşturmak, ulusal bir arşiv ile veri tabanı oluşturmak, müze

personeline düzenli eğitim verilmesi, müzelerdeki eserlerin korunmalarını sağlayacak teknoloji ile donatılmaları birer ihtiyaçtır.

Şimdiye kadar ki asıl sorun çoğunlukla elektronik arşivin bulunmamasıdır. Çatışmanın başlaması ile bazı eserler güvenli yerlere taşınmaktadır. Müzelerin arşivlerinin teknolojik sistemlere bağlı olarak geliştirilmesi gerekmektedir.

Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Yasaklanması ve Önlenmesi için Alınacak Tedbirlere ilişkin 14 Kasım 1970 tarihli UNESCO Sözleşmesi uluslararası kültür varlığı kaçakçılığının önlenmesinde yasal uluslararası girişimlerdendir. Bu eserler yasal olarak ithal edildiğinde hiçbir şey yapılamamaktadır bu sebeple yasal olarak ithal engellenmelidir.

UNESCO 1970	Önleyici Tedbirler
	Eserlerin İadesi
	Uluslararası Yardımlaşma

Şekil 3. 6 1970 tarihli UNESCO Sözleşmesi

Sözleşmedeki önleyici tedbirlere bakıldığında Madde 5'te dökumantasyon, ihraç sertifikası, müzeler, kütüphaneler, arşivler, laboratuvarlar, atölyeler ve benzer yerler kurulması üzerinde durulmaktadır. Madde 7'de ise taraf devletlerin bağlayıcılığından bahsedilmekte, ulusal yasal çerçevesinde tüm tedbirlerin alınması gerektiğini, çalınmış kültür varlıklarının, envanterlerde kayıtlı bulunması belgelendiğinde ithali yasaklamaktadır, yaptırım gerçekleşebilmektedir.

2015 Mayıs ayında Amerikan ordusu Irak'ta DAEŞ yöneticisinin Arapça olarak çalışma işleyiş- yağmacılık tablosunu bulmuştur. Bu tabloda; pazarlama, kazı bölümü, yağma bölümü, araştırma bölümü, yönetim bölümü başlıkları yer almaktadır. Bunun üzerine 2015'te BM Güvenlik Konseyi "… bu kültür varlığı kaçakçılığı, terörü beslemektedir. 1990'da Irak'tan çıkarılmış, 15 Mart 2011'den sonra Suriye'den çıkarılmış hiçbir eser alınmayacaktır" şeklinde açıklamıştır. UNESCO, Interpol ve diğer uluslararası kuruluşlara çağrıda bulunmuştur.

S/RES/2347 Nolu Mart 2017 kararı ile BM Güvenlik Konseyi sadece savaş durumlarında kültür varlıklarını nasıl koruruz ile ilgili eser kaçakçılığını suç haline getiren kararlar

almıştır. “Dini alanların ve eserlerin tahrip edilmesi ve kültür varlıklarının arkeolojik alanlar, müzeler, kütüphaneler, arşivler ve diğer sitelerin, özellikle de terörist gruplar tarafından yağma edilmesi ve kaçakçılık ta dahil olmak üzere kültür mirasının yasaya aykırı bir şekilde tahrip edilmesini kınamaktadır”. Üye Devletlerden, kültür varlıklarında yasadışı ticarette yer alan ISIL (Daesh), El-Kaide ve ilişkili kişilerin, grupların, teşebbüslerin ve ticarette yasaya aykırı ticaretle uğraşan varlıkların listelenmesini önermelerine teşvik eder. UNODC, UNESCO ve Analitik Destek ve Yaptırımlar İzleme Ekibi'nin yanı sıra diğer ilgili BM organlarının desteğiyle Genel Sekretere, 2017 sonundan önce kararın uygulanması konusunda Güvenlik Konseyi'ne bir rapor sunmalarını istemektedir.

Evrensel bakış olarak tüm insanların eserleri ülke olarak ait oldukları yere iade ederek barışa katkı sağlanması gerekmektedir.

Kanunlara göre, tarihi eser bulanlar en kısa süre içerisinde müze müdürlüklerine teslim ederek takdiri kıymet komisyonlarınca belirlenecek fiyat üzerinden parasını isteyebilir veya bağış yapabilirler. Ancak, bulunan tarihi eserlerin ilgili Müze Müdürlüklerine teslim edilmeden önce uluslararası bağlantılı tarihi eser kaçakçıları tarafından satın alınarak, bazı Avrupa ülkelerinde faaliyet gösteren ünlü müzayede evleri ve galerilerde yüksek fiyatlarla satışa sunulması, suçun uluslararası bağlantılı örgütlü bir şekilde işlenmesine yol açmaktadır.

Taklit eserlerin “dolandırıcılık” amaçlı olarak piyasaya sürülmesi veya CD ortamında çoğaltılarak değişik illerde satışa sunulmasının giderek yaygınlaşması, tarihi eserlerin internet üzerinden satışının yapılması ve koleksiyonerlerin yasa dışı faaliyetleri suçla mücadeleyi zorlaştırmaktadır.

Tarihi eser kaçakçılığıyla daha etkin mücadele edebilmek için öncelikli olarak riskli bölgeler belirlenmiş ve bu doğrultuda Türkiye’de İl KOM (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele) Birimlerine projeli çalışma başlatmaları için yönlendirme yapılmıştır.

Suriye’den gelen, Suriye’ye ait kültür varlıklarının Türkiye’de yasadışı ticarete konu edilmesinin önlenmesi için Suriye’ye sınırı bulunan illerimizde görev yapan kolluk, gümrük ve müze görevlilerine yönelik eğitim ve bilgilendirme çalışması yapılmıştır.

Türkiye'de 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda düzenlenmiş olan "tarihi eser kaçakçılığı" olarak bilinen taşınır nitelikteki kültür varlıklarının ticareti ve kaçakçılığı suçu tipidir.

Bildirimi yapılmamış olan kültür ve tabiat varlığını satışa sunmak, satmak, satın almak vb. cezası 2 yıldan 5 yıla kadar sürmektedir. Yurt dışına çıkarma suçu ise 5 yıldan 12 yıla kadar çıkmaktadır.

Çizelge 3. 1 Çatışma/ savaş zamanında kültür mirasının korunması üzerine uluslararası yasal süreç

1863	Amerikan İç Savaşı sürecinde LIEBER CODE
1874	Brüksel Konferansı
1899 ve 1907	İki Lahey Sözleşmesi
1931,1932 ve 1933	Roerich Sözleşmesi Süreci
1935	Roerich Antlaşması- Sanatsal ve Bilimsel Enstitüler ile Tarihi Anıtların Korunması Antlaşması
1945	UNESCO'nun BM çatısı altında kuruldu
1954	Silahlı Çatışmalarda Kültür Mirasının Korunması Sözleşmesi, Lahey Sözleşmesi ve Birinci Protokol
1956	Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı- UNESCO
1970	Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Yasaklanması ve Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler- UNESCO
1977	1949 tarihli Cenevre Sözleşmesine Ek 1 Protokol
1999	1954 Lahey Konvansiyonuna II. Protokolü
2017	BM Güvenlik Konseyi Kararı- Savaş durumlarında kültür varlıklarını nasıl koruruz ile ilgili eser kaçakçılığını suç haline getiren kararlar

3.3 Çatışma Zamanlarında Tarihi Çevrenin Korunmasında Uluslararası Kurumların Teknik/ Bilimsel Yardımı

Uluslararası mevcut kuruluşların silahlı çatışma vb. zamanlarda kültür mirasının korunması ile ilgili yaptığı bilimsel/ teknik çalışmalar, yayınlar, toplantılar vb. konu özelindeki verilerle ve 1990 sonrası uygulamalarına ağırlık verilerek anlatılmaktadır. Kuruluşların birçoğu bu süreçlerde bir arada veya danışman olarak çalıştığı için kuruluşlara göre sınırlandırmak yerine tarihsel akış göz önüne alınarak ifade edilmiştir.

1993 yılında hazırlanmış olan "Dünya Miras Alanları için Yönetim Kılavuzu"nda ICCROM tarafından "**Kültür Mirası için Riske Hazırlık Kılavuzu** ile Risk Yönetimi'nin kültür mirası yönetiminin bir parçası" olarak önemi vurgulanmıştır [168].

1994 yılında Phuket, Tayland UNESCO Miras Komitesi'nde gerçekleştirilen 18.

Toplantıda kabul edilen Uygulama Rehberi'nde kapsamlı olarak ilk kez **"Risk"** kavramına yer vermiştir. Bu kararda ileriki yıllarda gerçekleşecek olan UNESCO 1996-2001 Orta Erimli Planı kapsamında risk, silahlı çatışma konusuna odaklı olarak ele alınmıştır. Bu çalışmalarda Avrupa'da 1980'lerde başlayan Yugoslavya İç Savaşı ve 1990'ların başında gelişen Körfez Krizi'nin etkisi bulunmaktadır [121].

1996 yılında kurulan **Mavi Kalkan Uluslararası Komitesinin** amacı (**ICBS**), (Lahey Sözleşmesinde tanımlandığı üzere) karar vericiler ve uluslararası kuruluşlarla stratejik bir şekilde **kültürel varlığa** her türlü müdahale tehdidine karşı korunmasına destek sağlamaktır. Mavi Kalkan, 1954 yılında imzalanan Lahey **Sözleşmesi'nde** (Silahlı Çatışma Halinde Kültürel Değerlerin Korunması) korunan kültürel alanları işaretlemek için koruyucu amblemi belirlenmiştir [169]. Uluslararası Mavi Kalkan, Mavi Kalkan'ın Uluslararası Komitesini (**ICBS**) ve Mavi Kalkan'ın Ulusal Komiteleri Birliğini (**ANCBS**) kapsamaktadır. **ICBS ağı**; müzeler ve arşivler, görsel-işitsel destekler, kütüphaneler, anıtlar ve alanları kapsamaktadır. Kültür mirasına ilişkin sivil toplum organizasyonlarının bilgi, deneyim ve uluslararası ağları bir araya aşağıdaki 5 kuruluşla getirmektedir: Görsel ve İşitsel Arşiv Dernekleri Koordinasyon Konseyi (**CCAAA**-Coordinating Council of Audiovisual Archives Associations), Uluslararası Arşivler Konseyi (the International Council on Archives) (**ICA**), Uluslararası Müzeler Konseyi, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi, Uluslararası Kütüphane Dernekleri ve Kuruluşları Federasyonu (**IFLA**- the International Federation of Library Associations and Institutions). ICBS, UNESCO, ICCROM ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi (**ICEC**) gibi diğer organlarla iş birliği yapmakta ve bunlara danışmaktadır.

Kızılhaç, afete hazırlık durumunu acil müdahale, rehabilitasyon ve kalkınma programları arasında etkili bir bağlantı olarak görmüştür.

Kızıl Haç'ın (2001) politika bildirisine göre; "Afete hazırlıklılığın iyileştirilmesi için bir topluluk temelli yaklaşımın en iyi garantinin olduğunu kabul ederek, **yardımcı nüfusun planlamaya katılmaları** ve felaketlere hazırlık sağlanır" [36].



Şekil 3. 7 Mavi Kalkan (Blue Shield) örgütünün amblemi

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (**IFRC**) (2001) ana politika bildirisini "her ulusal toplum ve uluslararası federasyon rehabilitasyon uygulamalarında bulunacaktır, faaliyetlerin planlanmasına ve uygulanmasına zamanında yapılacak olan topluluğun aktif katılımı ile rehabilitasyon faaliyetlerini üstlenecektir" şeklinde yayınlamıştır. Kızılhaç burada yerel kapasite geliştirmeyi vurgulamaktadır.

ICBS, acil durumların yanı sıra kriz sonrası destek sağlamak için hazırlıklar koordine ederek dünya kültür mirasının korunması için çalışmaktadır. Risk yönetimi eğitimi ve bilinçlendirme kampanyaları ile profesyoneller ve kamuoyu için iyi standartları desteklemektedir [169]. Kültür mirasına yönelik oluşan tehditlere karşın dünya çapında bilgi toplamakta ve bunu paylaşmaktadır [169].

Nisan 1999'da 84 ülke tarafından kabul edilen Lahey Sözleşmesi'nin İkinci Protokolünde ICBS'nin yaşamsal önemi vurgulanmış ve silahlı çatışma zamanlarında, Kültürel Varlıkların Korunması Komitesi devletlerarası tavsiyede bulunmak için ICBS'ye yeni bir rol verilmiştir [169].

2008 yılında **Mavi Kalkan Ulusal Komiteleri Birliği** (ANCBS- Association of National Committees of Blue Shield) ve birçok ülkede de 2008'ten sonra komiteler kurulmuştur [URL 53].

1998'de Herb Stovel tarafından "Risklere Hazırlıklılık: Dünya Kültür Mirasının yönetilmesi için bir el kitabı (Risk Preparedness: A management Manual for World Cultural Heritage)" adlı çalışma hazırlanarak **ICCROM** tarafından yayınlanmıştır [168]. Bu el kitabı; kültür mirasınının doğal ve insan kaynaklı afetler (**çatışmalar**) sonucu nasıl etkilendiğini, örnek olaylar üzerinden tek tek ifade etmiş, tehlikelerin kapsamlarını, risklerin azaltılması için gereklilikleri, önlemleri vb. durumları tanımlamış, önemli bir rehberdir.

ICORP (International Committee on Risk Preparedness) ICOMOS'un Uluslararası Risklere Hazırlık Bilimsel Komitesidir, kültür mirasınının korunması ve yönetimine yönelik Uluslararası bir STK (sivil toplum kuruluşu)'dır. 1999 yılında kültür mirasını doğal afetler ile savaş, çatışma ve terör saldırıları gibi insan kaynaklı afetlerin etkilerinden korumayı sağlamak amacıyla kurulmuştur. Ayrıca ICOMOS'u ICBS organizasyonunda temsil etmektedir [170]. Kültür mirasına yönelik afet risklerinin

azaltımı, müdahale ve iyileştirme aşamalarında çalışmaktadır. Uluslararası ve ulusal kurumlar ve STK'lar ile kültür mirası alanlarının afet risk planlaması içinde yer almasına yönelik çalışmaları desteklemektedir. Kültür mirasının kaybına neden olan risklerin azaltımı için farkındalık sağlama ve kapasite geliştirmeye yönelik eğitimler vermektedir. Kültür mirasını tehdit eden afet risklerinin azaltımına yönelik planlamalara ilişkin ilgili bilimsel araştırmalar yapmakta ve destek vermektedir [170].

ICORP ICOMOS'un 1972 Dünya Miras Sözleşmesi'nde **risk azaltımına yönelik** tanımlanmış olan sorumluluklarını gerçekleştirilmesine olanak sağlayacak araçları geliştirmektedir. Afet zamanlarında ICOMOS'un tüm kaynaklarını koordine etmekte ve uygulamaya koymaktadır. Tüm dünya üzerindeki tüm kültürlerin ve bölgelerin temsil edilmesine olanak sağlamaktadır [170].

1999 yılında ICOMOS'un Miras@Risk (The Heritage@Risk- H@R) adlı programı kabul edimiştir. Bu programın amacı; tehdit altındaki miras alanlarını, anıtları tanımlamak, tipik vaka çalışmalarını, eğilimleri ve kültür mirasının karşı karşıya kaldığı tehditlere çözüm için geliştirilen önerileri izlemektir. Düzenli olarak risk raporları bu program kapsamında periyodik olarak yayımlanmaktadır [121]. Tarihi çevrelerin, kültür mirası bağlamında zengin kentsel alanların afetler açısından incinebilirliğinin ayrıca bu durumlar karşısında önlenebiliriğinin tespiti önemlidir. ICOMOS'un yayınladığı "Risk Altındaki Kültür Mirası" raporlarında, **müdahale önceliğine göre** kentsel kültür mirası yapılarının öncelik sıralaması; **a-dini yapılar, b-konut yapıları** (saray, malikâne gibi küçük ölçekli yapı grupları), **c-kentsel alanlar, d-yerel/ kırsal mimari, sanayi yapıları, e-20. yüzyıl yapıları, f-kültürel peyzaj alanları, g-arkeolojik alanlar**, **h-tarihi ve kültürel değer**i olan alanlar**, ı-kültür mirası alanları** içindeki anıtlar, objeler ve belgeler olarak tanımlanmıştır [143]. 2014 yılında ICOMOS "Heritage at Risk World Report 2011-2013 on Monuments and Sites in Danger" adlı raporu yayınlamıştır [39]. Dünya üzerindeki birçok tehlike altında bulunan kültür mirası alanının durumu değerlendirilmiştir. Suriye'de son süreçte yaşanan silahlı çatışmalarda zarar gören kültür mirası ile ilgili raporda geniş bir yer ayrılmıştır. Ancak yukarıdaki müdahale önceliği sınıflandırmasında yer alan başlıkların her biri farklı parametrelere sahiptir. Müdahale önceliği kültür varlıklarının; değer analizi, hasar analizi, ihtiyaç analizi ve finansal kaynaklarının desteği gibi analiz sonuçlarına göre birçok analizin bir araya gelerek en uygun modelin

oluşturulması üzerinden değerlendirilmektedir. Önceliklendirme sonucu her vaka için farklılık göstermekte, toplumdan topluma, kentten kente, durumdan duruma göre değişebilmektedir.

2005 yılında Kültür Mirasınının Dostları Derneği (KÜMİD) İstanbul'da kurulmuş olan bir STK'dır. Bu derneğin amacı; Dünya'daki barış döneminde, silahlı çatışma vb. durumlarda ve sonrasında somut ve somut olmayan tüm kültürel varlıkların korunması için çalışmalar yapmaktır [165].

2005 yılında Japonya'nın Kobe şehrinde düzenlenen Birleşmiş Milletler "Dünya Risk Azaltma Konferansı" **Hyogo Faaliyet Çerçevesi** (HFA) programı hazırlanmış ve sonrasında A/ RES / 60/ 195 Kararı ile onaylanılmıştır. Bu toplantı **UNISDR** tarafından düzenlenmiştir. 5 önemli alana odaklanılmıştır: 1) Afet riskinin azaltılmasının ulusal ve yerel bir öncelik olduğunu ve uygulanması için güçlü bir kurumsal dayanağı olduğundan emin olunması, 2) afet risklerinin belirlenmesi, değerlendirilmesi, izlenilmesi ve erken uyarı geliştirilmesi, 3) her düzeyde bilgi, yenilik ve eğitimin kullanımı, 4) altta yatan risk faktörlerinin azaltımı, 5) her seviyede etkin tepki sağlamak için afete hazırlık durumunun güçlendirilmesi [171]. Daha dirençli şehirler (making cities resilient) oluşturmak adına afet riskini azaltma doğrultusunda **2005- 2015** içerisinde başlatılan 5 öncelik yapı taşının yanı sıra 2010 yılında **10 Temel Gereksinim** (ten Essentials) oluşturulmuştur: 1) afet dirençliliğini organize etmek, 2) şimdiki ve gelecekteki risk senaryolarını tanımlamak, anlamak ve kullanmak, 3) dirençlilik için finansal kapasitesinin güçlendirilmesi, 4) dirençli kentseli geliştirmek ve tasarlamayı takip etmek, 5) doğal ekosistem tarafından sunulan koruma fonksiyonlarını geliştirmek için doğal tampon bölgeler temin edilmesi, 6) dirençlilik için kurumsal kapasite güçlendirilmesi, 7) dirençlilik için toplumsal kapasite güçlendirilmesi, 8) altyapı dirençliliği artırılması, 9) etkin afet müdahalesi sağlanması, 10) kurtarmak ve geri daha iyi inşa etmeyi hızlandırmak.



Şekil 3. 8 Somut olmayan kültür mirasının ülkelere göre kayıtlı dağılımı [54]

Dünya Miras Komitesi, Dünya Miras Alanları için hazırlanmış olan yönetim planlarının ve eğitim stratejilerinin bir parçası olarak "risklere hazırlık" konusunda da çalışmaktadır. 2006 yılı Vilnius'ta yapılan 30. Komite toplantısında "**Dünya Mirası Varlıklarında Afet Risklerinin Azaltılması**" konusu insan ve doğal kaynaklı afetler yüzünden miras alanlarının bütünlüğünün bozulmakta olduğunu ve birçok Dünya Miras Alanının tehlike altındaki listeye geçirildiğini göstermektedir [121].

2010 yılında ICOMOS "**Dünya Mirası için Afet Riski Yönetimi** (Managing Disaster Risks for World Heritage)" el kitabını yayımlayarak afete sebep olabilecek etkenleri "**meteorolojik, hidrolojik, jeolojik, astrofiziksel, biyolojik, insan kaynaklı ve iklim değişikliği kökenli"** olarak sınıflandırmıştır [37]. Afet Risk Yönetimi;

-kültür mirası değerlerine (özgünlük, bütünlük ve sürdürülebilirlik), insan hayatına, fiziksel özelliklere ve geçim kaynaklarına gelebilecek riskleri azaltmakla ilgilidir,

-sadece kültür mirası değil onun etki alanını da kapsamalıdır,

-tarihi yapılar, tarihi kentler ve kentsel alanlar, geleneksel/ yöresel yerleşmeler ve konutlar, arkeolojik alanlar, tarihi bahçeler ve kültürel peyzajlar gibi çeşitli kültür mirası varlıklarının afet risk yönetimi için kendilerine özgü ihtiyaçları olacağından kültür mirasının doğasına, ölçeğine, karakterine göre belirlenmelidir (maddi/ manevi, taşınabilir/ taşınamaz, yaşayan/ ölü, korunmuş/ korunmamış).

1996'da İstanbul'da, 2011'de Nairobi'de gerçekleştirilen Habitat II Konferansı'nda kültür mirasının sosyo-kültürel ve ekonomik önemi üzerinde durulmuş ve kentsel gelişimin amacı yönünde bütünleştirilmesinin gerektiği vurgulanmıştır [172].

Aralık 2011'de Paris'te gerçekleşen **ICOMOS'un 17. Genel Kurul toplantısı**nda Kalkınmanın/ **Gelişmenin bir İticisi** olarak Miras, üzerine **Paris Bildirgesi** kabul edilmiştir. **Miras ve kalkınma**/ gelişim arasındaki ilişki, "mirasın korunması için bir varlık olarak görülmesi, doğal değerlerinin yaygınlaştırılması ve toplumların kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınmasıdır" şeklinde ifade edilmiştir. Bu Bildirge **sürdürülebilirliğin yaşamsal bir yönü olarak somut ve somut olmayan kültür mirasını birleştiren ve** bir geliştirme sürecini teşvik etmek için ICOMOS tarafından yıllarca üstlenilen bir dizi öncelik ve eylemin bir parçasını oluşturmaktadır [160].

Paris Bildirgesinde üzerinde durulan "…Artık, miras-kimlik değeri ve özgünlüğü, bütünlüğü ve **yerin hissi (sense of place)** ile korunan tarihsel, kültürel ve sosyal hafızanın bir deposu olarak kalkınma/ gelişme sürecinin önemli yönünü oluşturmaktadır [160]. Korunacak belirli kültürel, tarihsel, çevresel, estetik ve hafıza değerlerine dayanan **"yerin ruhu" (spirit of place)** üzerine inşa edilen planların geliştirilmesi ve tüm paydaşlar tarafından kabul edilen turizmin sürdürülebilir kalkınması için uzun vadeli bir vizyon ve strateji oluşturulmasıdır [160].

UNESCO'nun 2012'de Kyoto'daki Dünya Mirası Sözleşmesinin 40. yıldönümünü kutlamayı **seçtiği** temalardan biri "Dünya Mirası ve Sürdürülebilir Kalkınma: **Yerel Toplulukların Rolü**"dür (World Heritage and Sustainable Development: the Role of Local Communities) [160]. Buna bağlı olarak Ouro Preto (Brezilya) Kurulu toplantısı sonuçlarında 17. Madde de özellikle kültür mirasıyla ilgili s**omut ve somut olmayan boyutların geçtiği dinamik bir etkileşi**min sonucunun nasıl olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle, Dünya Mirası bağlamında mirasın daha kapsayıcı bir tanımı için çağrıda bulunulmuş; **yerel toplulukların refahına ve doğasında olan bağıntılarına vurgu** yapmakta, dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma kavramı ve hedefleri ile alakası olacağını vurgulamaktadır [162].

2012'deki Yerel Toplulukların Rolü başlıklı raporda 1) Entegre miras yönetimi süreçleri, 2) **Topluluk katılımı ve miras gelişimi/ mirasın kalkınması**, olarak 2 temaya odaklanılmış bir atölye çalışmasını anlatmaktadır [169]. Somut olmayan miras sözleşmesi, **toplumu ilk sırada tutmaktadır** [169]. Bu raporda Dünya Mirası alanının **'ruhu ve duygusu'**nun vurgulanmasının öneminin katılımcılar tarafından altı çizilmiştir.

Bazı alanlar, Mostar Köprüsü'nden dalış gibi somut olmayan değer kavramını geliştirmeye yöneliktir. Dünya Mirası alanlarındaki festivallerin başarısı cesaret vericidir. Film festivallerinden, kültürlerarası geleneklerin gerçekleştirilmesine ve yerel mutfağın canlandırılmasına kadar geniş bir yelpazededir [169]. Ayrıca rapor; katılımcılar, **yerel topluluk ile yerel makamları bir araya getirme** gereğini vurgulamıştır. Yerel otorite, yerel toplumla aynı perspektife sahip olmayabilmekte ve uluslararası toplum turistler de dahil olmak üzere yerel kimliğin üzerinde büyük bir etkiye sahip olabilmektedir [169]. Ayrıca paydaş katılımı, ilgili paydaşların belirlenmesinden korunan alan yönetiminin amaçlarının tüm paydaşlara açıklanmasına kadar, rol ve sorumluluklarının açıklığa kavuşturulmasını içermektedir [169].

2012'de Kapasite Geliştirme için Dünya Mirası Stratejisi üç hedef kitle tanımlamaktadır; **Uygulayıcılar, kurumlar, topluluklar ve ağlar**. Bu atölyede; sosyal yardım, risk hazırlığı, yasama çerçevelerinin uygulanması ve politikalar, yönetim planlarının etkinliği ve koruma ilkeleri üzerinde çalışılmıştır. Kısaca, daha kapsamlı bir yaklaşımla kapasite ve bilinçlendirmeye ihtiyaç vardır; özellikle **iletişim sağlanarak özel sektör ve kamu sektörü** ile ortaklık kurmalıdır. Buna göre; kapasite geliştirme faaliyetleri, **topluluk, yerel otorite ve özel sektör** temsilcilerini bugünkü seviyeden daha fazla hedeflemelidir [169]. Yapılan atölye sonrası "tematik alanlar için öneriler; **a) kaynak yönetimi, gelir paylaşımı ve kaynak yaratma b) Uyumlu turizm gelişimi c) ortaklık oluşturma ve proje yönetimi d) eğitim programları vasıtasıyla yerel topluluk katılımı e) entegre miras yönetimi- koruma planlarının kalkınma planında entegrasyonu için araçlar ve stratejiler- tarihi kentlerin geliştirilmesi ve kentsel planlama süreçleri- risk yönetimi f) katılımcı yönetim- iletişim, yorumlama- katılımcı planlama ve süreç yönetimi, paydaş analizi- müzakere ve çatışma yönetimi**" [169] varılan sonuçlar olmuştur.

3. Birleşmiş Milletler Dünya Afet Risk Azaltımı Konferansı (WCDRR) BM tarafından ve Japonya Sendai'de 14-18 Mart 2015'te ICL ve IPL'nin katkılarıyla **UNISDR** ve "Temel Risk Faktörleri" konusunda birlikte çalıştığı UNESCO ile **"ISDR-ICL Sendai ortaklığında 2015-2025** Heyelan Afet Riskinin Küresel Tanıtımı ve Azaltımını Anlama" toplantısını organize etmişlerdir. Çalışma toplantısında risk ve kümülatif etkilerini yaratan sebepler, bunun yanı sıra 2005-2015 Hyogo Faaliyet Çerçevesi'nin (Afet Risk Azaltımı 2. Dünya Konferansı) ilgili kazanımları, yeniden yorumlanmıştır. Bu vesileyle "Sendai Framework

for Disaster Risk Reduction 2015-2030" Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi 2015-2030 kabul edilmiştir [9]. Dünyanın birçok yerinde artan afetlerin etkisini ve onların karmaşıklığını kabul ederek, dünya çapında afet kayıplarını azaltmak (can ve mal), afet risk azaltımını güçlendirme çabalarını yükseltme kararlılığını ilan etmektedir [9]. Bunu dört öncelik ve yedi hedef ile yapmayı planlamaktadır. Öncelikler; afet riskini anlamak, afet riskinin yönetilmesi için afet risk yönetişimini güçlendirmek, dirençlilik için afet azatmaya yatırım yapmak ve etkili müdahale için afete hazırlık çalışmalarını geliştirmektir. Sendai Çerçevesi toplantısı sonucunda **koruma** bağlamında alınan kararlar aşağıda sıralanmaya çalışılmıştır.

1- Afetler genellikle **sürdürülebilir kalkınma** yolunda ilerlemeyi engellemektedir. Önemli ekonomik, sosyal, sağlık, kültürel ve çevresel etkiler ile kısa, orta ve uzun dönemde **afet kayıpları yeni risk ve düzenli artış yaratmaktadır**, özellikle yerel ve toplum düzeyinde.

2- İnsanları, toplulukları ve ülkeleri, onların **geçim kaynaklarını**, **kültür mirasının, sosyo ekonomik varlıklarını** ve ekosistemlerini daha etkin şekilde korumak için afet risk azaltımı planlanması gerekmekte ve böylece onların dirençlerini güçlendirme sağlanması, acil ve kritik önem taşımaktadır.

3- Afet risk iticilerinin altında yatan mücadele odaklı daha özel bir işlem gerekmektedir; örneğin yoksulluk ve eşitsizlik, iklim değişikliği ve değişkenlik, plansız ve hızlı kentleşme, yetersiz toprak yönetimi ve birleşik faktörler örneğin **demografik değişim**, zayıf kurumsal düzenlemeler, risk planlamasız politikalar, yönetmelik eksikliği ve özel afet risk azaltım yatırımı, karmaşık tedarik zincirleri, teknolojinin sınırlı bulunması, doğal kaynakların sürdürülemez kullanımı, azalan ekosistemler, yaygın ve salgın hastalıklar. Dahası ulusal, bölgesel ve küresel seviyede afet risk azaltımında iyi yönetişimin güçlendirilmesine devam edilmesi gerektiği ve hazırlıkları geliştirmek ve afet müdahale için ulusal koordinasyon, rehabilitasyon ve yeniden yapılanma ve "Öncekinden Daha İyisini İnşa Etmek" (Build Back Better) için afet sonrası kurtarma ve yeniden inşa uluslararası koordinasyonun güçlendirilmiş yöntemi tarafından desteklenmelidir.

4- İnsan ve doğal kaynaklı tehlikelerin yol açtığı afet risklerine karşı; büyük-küçük ölçekli, sık-seyrek, ani-yavaş gelişen ayrıca çevresel, teknolojik ve biyolojik tehlikelere

ve risklere uygulanacak şeklinde ifade edilmiştir. Çerçeve ayrıca tüm sektörelere, sektörler arası tehlike yönetimine rehberlik etmeyi amaçlamaktadır.

5- Afet riskini ve bireylerin, işletmelerin, toplulukların ve ülkelerin afet nedeniyle can, geçim kaynağı, sağlık ve ekonomik, fiziksel, sosyal, kültürel ve çevresel varlık kayıplarını önemli ölçüde azaltmaktır.

6- Öncelik 1: Afet risklerini anlama başlığı altında:

Ulusal ve yerel seviyelerde önem arz eden konular yer almalıdır.

Afet kayıplarını sistematik olarak değerlendirmek, kayıt etmek, paylaşmak, olaya yönelik tehlikeye maruz kalmanın içeriği ve incinebilirlik bilgisi bağlamında, ekonomik, sosyal, sağlıkla ilgili, eğitimsel, çevresel ve kültür mirası üzerindeki etkilerini anlamak.

7- **Güvenilir veriye gerçek zamanlı erişimi** teşvik etmek, coğrafi bilgi sistemleri (GIS) dâhil mekânı ve yerinde bilgiyi kullanmak, ölçüm araçlarını, verilerin toplanmasını, analizini ve yayılmasını geliştirmek amacıyla bilgi ve iletişim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanmak;

8- Afet risk değerlendirmesinde bilimsel bilgileri tamamlayıcı olarak **geleneksel, yöresel, yerel bilgi ve uygulamaların**, uygun görüldüğü şekilde, kullanılmasını ve bulunulan yerlere ve şartlara uygun hale getirilmesi gereken belirli sektörlere ait politika, strateji, plan ve programların **sektörler arası ortak yaklaşımla** geliştirilmesini ve uygulanmasını sağlamak;

9- Mevcut bilgiden faydalanmak ve bu bilgiyi sağlamlaştırmak için teknik ve bilimsel kapasiteyi güçlendirmek ve afet riskleri, zarar görebilirlik ve tüm tehlikelere maruziyet değerlendirmesi için metodoloji ve modeller geliştirmek ve uygulamak;

10- Öncelik 3: Dirençlilik için Afet Risk Azaltımı başlığı altında:

Yapısal ve yapısal olmayan önlemler vasıtasıyla afet risk önleme ve azaltmada kamu ve özel yatırım kişilerin, toplulukların, ülkelerin ve onların varlıklarının ekonomik, sosyal, sağlıkla ilgili ve **kültürel direncini sağlamak** ve dirençli bir çevre oluşturmak büyük önem taşımaktadır. Bu **önlemler büyümenin, yeniliğin ve iş yaratıcılığının iticileri** olabilmektedir.

11- Ulusal ve yerel seviyelerde “dirençlilik için afet risk azaltmaya yatırım yapmak”

Kültür ve koleksiyon kurumlarını ve tarihsel, inançla alakalı diğer alanların, kültür mirasını, korumak veya korunmasına destek olmak önemlidir.

12- Afet risk yönetimi yaklaşımlarını teşvik etmek ve uygulamada entegre etmek için turizmin önemi dikkate alınarak **turizm endüstrisini önemli bir ekonomik itici güç** olarak belirlemek ana unsurdur.

13- Afet sonrasında arazi kullanımı planlaması, yapısal standartların geliştirilmesi, uzmanlık, bilgi, afet sonrası görüşler ve öğrenilen derslerin paylaşılması gibi önlemlerin geliştirilmesi yolu da dahil olmak üzere; kısa, orta ve uzun vadedeki afet risklerini azaltacak kapasiteleri geliştirmek için iyileştirme safhasındaki fırsatları kullanmak. Afet sonrası yeniden inşayı, etkilenen alanların ekonomik ve **sosyal sürdürülebilir kalkınmasına entegre etmek**. Bu yaklaşım ayrıca, afet nedeniyle yerlerinden edilmiş kişiler için oluşturulan geçici yerleşimlere de uygulanmalıdır [9].

Afet Risk Azaltımı 2. ve 3. Konferansı karşılıklı olarak değerlendirildiğinde geniş kapsamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Sendai’de yapılan 3. toplantıda “kültür mirasının korunması” bağlamında doğrudan ve dolaylı olarak kararlar alınmıştır. Öncelikle kültürel varlıkların korunması için en önemli unsurlardan biri olan belgeleme gerekliliği ile ilgili birçok madde yer almaktadır. Ardından güvenli kentler oluşturulmasında kültür mirasının, geleneksel dokunun, yöresel, yerel bilgi ve uygulamaların, korunması gerekliliği ve korunmasının kentlerin onarımında **pozitif itici güç** (positive driving force) olabileceği ifade edilmektedir. Afet öncesi, sırası ve sonrasında hem belgeleme hem haritalama hem de bilgi paylaşımının önemine vurgu yapılmaktadır.

2015 Bonn/ Almanya’da UNESCO 39. Oturumda gerçekleştirilen **Dünya Mirasına İlişkin Bonn Bildirisi** vesilesiyle, silahlı çatışma ve doğal afetlere maruz kalan tanınmış dünya miras alanları ve diğer kültürel alanlarda meydana gelen fiziksel hasarlardan; aynı zamanda bu alanlardaki yağmalama ile kültürel varlıkların yasa dışı ticaretinden daha büyük endişe duyulduğu ifade edilmiştir.

Haziran 2015’te AFAD tarafından Türkiye Afet Yönetimi Strateji Belgesi yayınlanmıştır. Afet yönetimi konusunda ulusal strateji, plan ve eylemleri anlatan yol gösterici

niteliktedir. Amacının **“Afetlerin ülkemiz üzerindeki etkilerini en aza indirmek”** olduğu belgede yazmaktadır. Ayrıca ülke vizyonu ortaya konulmakta, ilkeler tanımlanmakta, etkili bir afet yönetimi için sistematik bütünlüğü, etkili kaynak kullanımını ve sorumluluk paylaşımını esas alan bir model sunulmaktadır. Afet Yönetimi Strateji Belgesi, afetlerin kültür mirası üzerindeki etkileri ve kültür mirasının korunması bağlamında tarandığında belgenin 4 ana amaçtan birisinde bu konu üzerine eğildiği görülmektedir. Aşağıda belgenin amaçları yer almaktadır; 1- Afetlerlerden kaynaklanan can kayıplarını önlemek, 2- Afetlerden etkilenen insan sayısını azaltmak, 3- Afetler sonucu oluşacak ekonomik kayıpları azaltmak, 4- Kritik altyapı ve kaynaklar ile tarihi mirası ve kültür mirasını afetlere karşı korumaktır [173].

26-29 Ekim 2015 tarihleri arasında Japonya Fukuoka’da düzenlenen Genel Kurul, Danışma Kurulu Toplantısı ve ICOMOS 50. Yıldönümü Bilimsel Sempozyumu’nun (Annual General Assembly, Advisory Committee Meeting and Scientific Symposium, 50th Anniversary Symposium of ICOMOS 26- 29 October 2015, Fukuoka, Japan) konusu Somut Riskler Somut Olmayan Fırsatlar (Tangible Risks, Intangible Opportunities) genel başlığı altında **“Kimlik Riskleri: Gelenekler ve Kolektif Hafızanın Kaybı”** (Risks To Identity: Loss Of Traditions and Collective Memory) adıyla düzenlenmiştir. Japonya’daki Sempozyumda 29 Ekim 2015 tarihinde **“Kimliğin ve Kolektif Hafızanın Göçü: Doğal ve İnsan Kaynaklı Afetlere Bağlı Zorunlu Göçlerde Kültür Mirasının Korunması”** (Migration of Collective Memory and Identity: Conservation of Cultural Heritage in Forced Migration due to Natural and Human Induced Disasters) başlığıyla bu tez çalışmasını özetleyen bir bildiri tarafımdan sunulmuştur. Tez çalışmasının ana temasını içeren afetler sebebiyle gerçekleşen göçlerle birlikte somut olmayan kültür mirası, gelenekler, törenler de göç etmekte, mekân-kullanıcı-eylem ilişkisinin kopması sebebiyle toplulukların sahip olduğu “kolektif hazıfa ve gelenekler” yok olmaya başlamakta ve hızlı bir şekilde anayurda dönülemediğinde ise tüm insanlığa ait olan bu kültürel değerler silinip gitmektedir. Afetler yüzünden hasar görmüş/ kısmi olarak yıkılmış/ yıkılmış olan somut kültür mirası ise kullanıcısının o bölgeyi terk etmiş olması sebebiyle onarım ya da yeniden yapım sürecinde geleneksel yöntemlerin paralel olarak uygulanamamasına ya da kullanıcısı değişmiş olan mekânın başka kullanıcılar tarafından kullanılmasına sebep olmaktadır.

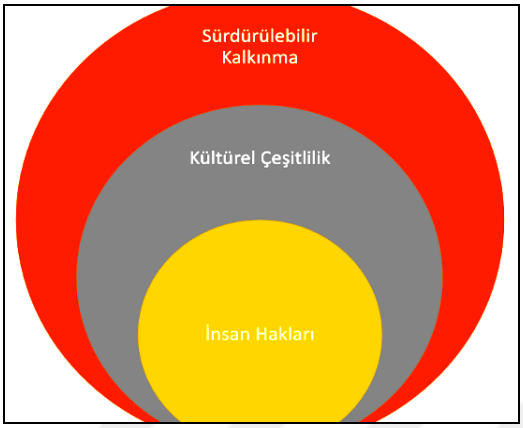
Habitat III, “Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Konferansı” (United Nations Conference on Housing and Sustainable Urban Development) Ekvador, Quito'da (Güney Amerika) 17-20 Ekim 2016 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. 66/207 Kararında ve 20 yıllık döngüye (1976, 1996 ve 2016) uygun olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Habitat III Konferansı'nı **Sürdürülebilir kentleşme** için küresel taahhüdü yeniden canlandırmak, 1996’da İstanbul'un Habitat Gündemi üzerine kurulu Yeni Bir Kentsel Gündem'in uygulanmasına odaklanma kararını vermiştir.

10 Ekim 2016 tarihli “Yeni Kentsel Gündem Habitat III’ün Kültür Mirasının Konumu Analizi Nihai Taslağı” (Analysis of the Position of Cultural Heritage in the Final Draft of the Habitat 3 New Urban Agenda) başlıklı BM Sürdürülebilir Kentsel Gelişim (Sustainable Development Goal- SDG, New Urban Agenda- NUA) Süreci için ICOMOS Odak Noktası, Andrew Potts tarafından yazılmıştır ve 13 Eylül’de yayınlanmıştır. Üçüncü Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Üzerine Konferansı Habitat III olarakta bilinmektedir. Bu Nihai Taslak tarafları “kentsel paradigma kayması vasıtasıyla **sürdürülebilir gelişmenin bölünemez olan sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları**nı dönüşümlü olarak taahhütlerde bulunmaya” (Bölüm 24) davet etmektedir. Bölüm 26: “insan merkezli olan kentsel ve kırsal kalkınma- gelişme” ve “insan yerleşimleri ve şehirlerimizin kilit unsur olarak insalcıllaştırılmasında eşitlik ve çeşitlik için kültür ve saygıyı teşvik etmeyi” taahhüt etmektedir. “Gelişmenin bir İticisi/ Sürücüsü olarak Miras 2011 Paris Bildirisi” (Paris Declaration on Heritage as a Driver of Development) içeriğinde yer alan ICOMOS’un sürdürülebilirlik öğretileri ile uyumlu olan bu gelişmeleri desteklemektedir [158].

2015 yılında **Birleşmiş Milletler Genel Kurulu** 169 hedef ve 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacını (SDG) içeren “**Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi**”ni kabul etmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, **mirasın ve kültürün insan gelişiminde oynadığı temel rolü** yüksek düzeyde bir geliştirme tüzüğünde açıkça tanınarak yeni bir zemini oluşturmuştur. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, **sürdürülebilirliği daha insancıl ve ekolojik** olarak gören bir kalkınma kavramına geçişteki kritik rolünü yansıtmaktır. Özellikle 1976 ve 1996 BM Habitat konferanslarının sonuçlarından farkı da budur [158].

Mevcut 17 tane olan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından mirasın korunmasına

referans veren “Amaç 11: Sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları”dır. Alt bölümlerinden “11.4 Dünyanın kültür mirasını ve doğal mirasını korumak ve koruma çabalarını güçlendirmek” doğrudan mirası koruma yollarının artırılması gerektiğini vurgulamaktadır.



Şekil 3. 9 İnsan hakları, kültürel çeşitlilik ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi gösteren şema [174]

Yukarıda yer alan sürdürülebilir kalkınma şeması irdelendiğinde insan hakları kültürel çeşitlilik ve kalkınma birbirinden doğmakta ve birbirini tamamlamaktadır. **İnsan faktörü kültürün doğmasında temel faktör olmasının yanında kültürün sürdürülebilirliği içinde zorunludur**.

Yeni Kentsel Gündem’in (New Urban Agenda- NUA) kabulü hem var olan tarihi alanların korunması hem de yeni gelişme için referans modeller olarak verdikleri önemi değerlendirecektir. **Mirasın kentlerin mekânsal ve sosyal özelliklerinde oynadığı rol**ü vurgulayarak, Nihai Taslak, kentsel gelişimde mirasa yönelik güçlü, kapsamlı ve ilerici bir rol oluşturur [158].

Mirasın sosyal uyum ve kapsama rolünün açık bir davranışın/ tutumun dışlanmasına ilişkin sivil katılım ve sorumluluk özel bir odaklanmayla olsa da kültür mirasının **sosyal yönlerini** konuşmaktadır (paylaşılan kimliğe göre, **yere bağlı ve toplumsal entegrasyona dayalı olarak**), SDG Amaç 11’e ve NUA’ya daha iyi korelasyon oluşturabilmektedir [158].

Mirasın korunması sürdürülebilir kentlere ulaşmak için yedi kilit stratejiden (hedefler) biri olarak belirlenmiştir [158].

Nihai Taslak'ta 38. Bölüm SDG hedef 11.4 ile en yakın ilişkili olan tek NUA bölümüdür. BM İstatistik Komisyonu tarafından Hedef 11.4'teki ilerlemeyi ölçmek için kabul edilen **Bölüm 38:** "**sosyal/ toplumsal katılımı** ve uygulamasını güçlendirmenin bir yolu olarak, sürdürülebilir bir kaldıraç olarak; entegre edilmiş kentsel ve bölgesel politikalar vasıtasıyla**, hem somut hem de somut olmayan, kentlerdeki doğal ve kültür mirası ve insan yerleşimlerinde**, kültürel altyapıları ve siteleri, müzeleri, yerli kültürleri ve dilleri korumak ve geliştirmek için ulusal, alt ulusal ve yerel düzeylerde yeterli yatırımlar ve bir de geleneksel bilgi ve sanatın, kentsel alanların rehabilitasyonu ve canlandırılmasında oynadıkları rolü vurgulamıştır, taahhüt etmiştir". Bu açıklama kültür mirasını ve doğal mirası bağlamaktır. **Tarihi yerlerin rolü**nü kabul etmekle birlikte ancak daha geniş, somut ve somut olmayan kültür mirasını içeren mirasın daha modern nosyonu ve **mirasın** şehirlerin fiziki ve mekansal niteliklerinde oynadığı rolü değil aynı zamanda **toplumdaki rolünü** de vurgulanmaktadır. ICOMOS, daha önceki taslakların, **geleneksel bilginin önemini ihmal** ettiğini ve ICOMOS'un Nihai Taslak Bölüm 38'e olan ilgisini desteklediğini belirtmektedir. Genel olarak, ICOMOS 11.4 (**sosyal bütünlük, kapsayıcı** vb.) yapısıyla daha amaçlı bir şekilde uyumlu bir ifadeye sahip olsa da Yeni Kentsel Gündemdeki kültür mirasının değerlendirilmesi için Bölüm 38 güçlü bir platform kurmaktadır. SDG Hedef 11.4, **mirasın korunmasının sürdürülebilir kentsel dönüşüm oranını artırabileceği öncülüyle başlamaktadır**. Nihai Taslak, mirasın korunmasının önemi konusunda oldukça kuvvetli ve biraz ayrıntılı hüküm içermektedir ve bu yolla SDG'lerle iyi ilişkilidir [URL 45]. Nihai taslakta önemli bir boşluk miras değerleri ve unsurlarının katılımcı, paydaş odaklı belirlenmesine yönelik bir tartışmanın yokluğudur [158].

SDG Hedef 11.4'te dört farklı unsur bulunur: kentlerin ve insan yerleşim yerlerini daha kapsayıcı hale getirmek için mirasın korunmasının güçlendirilmesi, daha güvenli, daha esnek, daha sürdürülebilir hale getirilmesidir.

ICOMOS, NUA'ya katılımı kolaylaştırmak için SDG'lerde tasarlanan kentsel sürdürülebilirlikteki kültür mirası rolünün üç geniş kümede anlaşılmasını önermektedir [URL 45]:

1- **Toplumsal uyum ve katılımın etkinleştirilmesi**ni sağlayan kültür mirası (ör.

paylaşılan kimlik, gurur ve yere bağlanma, göçmenlerin, yeni yerleşim yerlerinin ve mevcut yerleşim birimlerinin entegrasyonu; tarihi kamusal alan, karmaşık kullanımlar).

Mirasın **sosyal katılım**da olan rolü, yukarıda aktarılan Bölüm 38'de ele alınmaktadır. Bu Bölüm, maddi ve manevi mirasın, kentsel alanların rehabilitasyonda ve canlandırılmasında oynadığı rolü vurgular. Benzer şekilde, Bölüm 125, tarafları, sürdürülebilir kentsel gelişme için kültür mirasının kullanılmasını desteklemeyi ve **katılımı ve sorumluluğu** teşvik etme rolünü tanımasını talep etmektedir.

Nihai Taslak, böylece **katılım ve sorumlulukla** ilgili özel bir atıf ile **somut ve somut olmayan mirasın birlikte insanlara ve topluma bağlanmasını sağlamıştır**. ICOMOS; toplumsal uyum ve katılımın etkinleştirilmesi olarak kültür mirası, paylaşılmış kimliği vurgulamak, gurur ve yere bağlılık ve sosyal entegrasyona yönelik referansları tercih etmektedir.

2- Kentsel ekonomide eşitlik ve kapsamlı ekonomi gelişimi için **bir itici (driver) olarak kültür mirası ve yaratıcılık** (ör. kültürel sermaye, somut olmayan miras, yaratıcılığın kuluçka makineleri olarak miras yerleri/ alanları, sürdürülebilir turizm).

Kapsayıcı ve sürdürülebilir kentsel ekonomiler göz önüne alındığında, Bölüm 45, "yapı endojen (iç kaynaklı) potansiyelleri, sürdürülebilir ve kapsamlı kent ekonomileri, rekabet üstünlükleri, kültür mirası ve yerel kaynaklar" sağlamaktadır. Bu dilde önemli bir açıklama yapılmakta ve hedef 11.4'ün mirasın korunması ile kentsel katılım ve sürdürülebilirlik arasında bir bağ oluşturmaktadır. 45. maddenin hükümleri Bölüm 60'da güçlendirilmektedir.

Bölüm 60: Kentsel ekonomileri; çeşitlendirmeyi ve teknolojik yenilemeyi teşvik etmeyi, **kültürel ve yaratıcı endüstrilerin teşvik edilmesi, sürdürülebilir turizm, mirasın korunması aktiviteleri**, gösteri sanatları gibi nitelikli, iyi ve üretken işlerin yaratılması, araştırma ve yenilikler de dahil olmak üzere yüksek katma değerli sektörler vasıtasıyla giderek daha yüksek üretkenliğe geçmek için sürdürmek ve desteklemek, taahhüt etmektedir. Bölüm 60, kültür mirası ve kentsel sürdürülebilirlikte ortaya çıkan yeni eğilimlerle/ trendlerle uyum sağlayan iyi hazırlanmış bir hükümdür. Miras, yaratıcılık endüstrileri, koruma ve turizm arasındaki yakın ilişki özellikle uygundur. ICOMOS'un daha önceki yorumlarıyla uyumlu olarak, Zero Draft'ta sürdürülebilirlik sözcüğüyle

turizm referansını nitelendirmede sorunlu olan bir unsur düzeltilmiştir. Bu madde NUA ve SDG Hedef 8.9 arasındaki korelasyonunu geliştirmekte: "sürdürülebilir, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkese iyi bir iş yaratılmasını teşvik eder… 2030 yılına kadar iş yaratan, yerel kültürünü ve ürünlerini teşvik eden sürdürülebilir turizmi teşvik eden politikalar tasarlayıp uygulamak"tadır.

3- Kültür mirası ve kentlerin tarihi mahalleleri hem eski hem de yeni kentsel alanların yaşanabilirliğini, esnekliğini ve sürdürülebilirliğini artırabilmektedir/geliştirebilmektedir (yürürlükte olma ve kompaktlık, yapı çerçevesi varlığının tekrar kullanımı, **geleneksel bilginin uygulanması**, yeni kentsel yerleşimlerin kanıtlanmış esneklik/ dirençlilik modelleri).

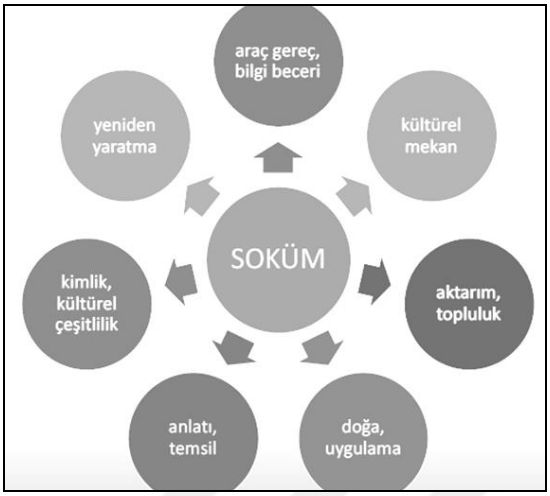
Hem SDG Hedefi 11.4 hem de Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi, afet riskinin azaltılması ve direncinde mirasa yönelik önemli roller üstlenmektedir. Bu konular, Zero Draftta (Sıfır Taslak) mevcut değildir. Eksik olan kavramlar arasında, **mirasın ve kültürün adaptasyon ve afet risk azaltılmına yönelik kılavuzlar** olarak kullanılmasının tanınması; kültür varlıklarının korunması için özel şartlar kültürel açıdan özgül direnç önlemlerine duyulan ihtiyaç ve geleneksel bilgi ve yerli bilimin rolüdür [158].

Bölüm 125, "değer yaratma niyeti ile mimari anıtların ve sitelerin yenilikçi ve sürdürülebilir kullanımı, saygılı restorasyon ve adaptasyon sayesinde teşvik etmek" çağrısını içermektedir. Belki de BM sisteminde şimdiye kadar görülmemiş tarihi yapıların uygulanabilir yeniden kullanımının en üst düzeyde onaylanmasıdır. Bölüm 121, ICOMOS tarafından talep edilen dil ile paralellik gösteren enerji verimliliği hedeflerine ulaşmak için "mevcut" binaların "uygun şekilde" yenilenmesini teşvik etmektedir ("mevcut eski ve tarihi binaların ve geleneksel teknolojilerin uygun kullanımı ve tekrar kullanılması") [158].

11.4'de ayrıca: "somut ve somut olmayan varlıkların kapsamlı bir envanteri ve/ veya haritasının yapılması, yeni teknolojileri ve teknikleri kullanarak ve yerel toplulukları, uygun bir şekilde dâhil edilmesidir" [158].

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nun Kasım 2016 Antalya'da düzenlediği 3. Büyük Buluşma Toplantısı'nda Evrim Ölçer tarafından yapılan "Somut Olmayan Kültür Mirası, Kültür Koruma Stratejileri ve **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri**" adlı sunumda somut

olmayan kültür mirasının korunması ve sürdürülebilir ilişkisi detaylı olarak anlatılmaktadır [174].



Şekil 3. 10 Somut olmayan kültür mirasınının (SOKÜM) ilişkili olduğu kavramlar [174]

Sürdürülebilir kalkınma için küresel hedefler sıralamasında yer alan hedeflerden birisi "sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları"dır. SOKÜM ve Sürdürülebilir Kalkınma İlişkisi; kapsayıcı sosyal kalkınma, çevresel sürdürülebilirlik, kapsayıcı ekonomik kalkınma, barış ve güvenlik bağlamında değerlendirilmektedir [174].

25 Eylül 2015 tarihinde Genel Kurul (BM) tarafından kabul edilen karara göre "70.1 Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma İçin 2030 Gündemi'nde" (Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development) Yeni Gündem başlığı altında 29. Madde de (Declaration– The New Agenda) **mülteci, göçmen, sığınmacı** vb. hakları üzerine de notlar düşülmüştür [175]:

Madde 29: Kapsamlı büyüme ve sürdürülebilir kalkınma için göç edenlerin olumlu katkısı kabul edilmektedir. Ayrıca, uluslararası göçün, menşe ülkelerinin, transitlerin ve varış noktalarının uyumlu hale getirilmesini gerektiren çok boyutlu bir gerçeğin ve kapsamlı cevapların olduğu fark edilmektedir. Mültecilerin ve yerinden olmuş kişilerin göç statülerine bakılmaksızın insan haklarına tam saygı ile göçmenlerin insancıl muamele edilmesini içeren güvenli ve düzenli göç sağlamak için uluslararası iş birliği yapılmalıdır. Bu tür iş birliği, özellikle gelişmekte olan ülkelerde **mültecilere ev sahipliği** yapan toplulukların dayanıklılığını güçlendirmelidir. Göçmenlerin kendi ülkelerinin vatandaşlığına **geri dönme hakkının** altı çizilerek ve devletlerin, **geri gelen vatandaşlarının** usulüne uygun olarak alınmasını sağlamalıdırlar [175]. Hedef 8.8:

Göçmen işçiler, özellikle kadın göçmenler ve istikrarsız istihdam da dahil olmak üzere tüm işçiler için emek haklarını korumalı ve emniyetli ve güvenli çalışma ortamları yaratılmalıdır. Hedef 10.7: Planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanması da dahil olmak üzere insanların düzenli, güvenli ve sorumlu göç ve hareketliliğini kolaylaştırılmalıdır.

Yeni Gündem başlığı altında 35. Madde de (Declaration– The New Agenda): sürdürülebilir kalkınmanın, **barış ve güvenlik** olmadan gerçekleştirilemeyeceği ve de barış ve güvenliğin de **sürdürülebilir kalkınma** olmadan risk altında olacağıdır. Yeni Gündem, adalete eşit erişime sahip, insan haklarına saygıya dayalı barışçıl, adil ve kapsayıcı toplumlar kurma ihtiyacını kabul etmektedir (gelişme hakkı da dahil olmak üzere).

Uygulama Araçları başlığı altında 42. Maddede "…Çatışma ve çatışma sonrası durumdaki ülkelerde kalıcı barış ve sürdürülebilir kalkınma için büyük zorluk olduğunun farkındayız" şeklinde ve 64. Maddede de aynı sözler tekrarlanmıştır.

Kasım 2016'da Türkiye İstanbul'da düzenlenen ICOMOS AGA&ADCOM "Afet Sonrası Rekonstrüksiyon" (Post-Disaster Reconstruction) konulu Bilimsel Sempozyumda afetler sonrası kültür mirasının yeniden yapılandırılması üzerine sözlü ve görsel birçok sunum gerçekleştirilmiştir. Yapılan sunumlar değerlendirildiğinde varılan ortak noktalardan birisi (Rohit Jigyasu tarafından yapılan sunumda) "afet sonrası yeniden yapılandırma sürecinde **hem somut hem de somut olmayan değerlerin bir arada korunması**" gerektiğidir. Son süreçte Nepal, Myanmar, Japonya, Balkanlar, İtalya ve birçok zengin miras değerlerine sahip bölgede, yaşanan insan ve doğal kaynaklı afetler sonrasında edinilen deneyimlerin ardından ortak bir sonuç olarak söylemler oluşmuştur. Tüm dünyayı etkileyen Nisan 2011 sonrası Suriye'de başlayan çatışma, kültürel değerlere verilen zararlar değerlendirildiğinde "mültecilerin ne zaman geri dönecekleri, sürdürülebilir bir kalkınmanın, kültürel sürekliliğin nasıl sağlanması gerektiği" üzerine tartışmalar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, sempozyumda "mekân ve zaman sürekliliği, şehirlere hafızasını ve hatıralarını geri kazandırmak, yerel katılımcıların çalışmalarda yer alması, geleneksel yöntem ve malzeme kullanımı" söylemleri mekân- zaman- kullanıcı- bağlam ilişkisinin rekonstrüksiyon çalışmalarında üzerinde durulması gereken

kavramlar olduğunu göstermektedir.

24 Ekim 2017'de Paris'te UNESCO'nun "Silahlı Çatışma Zamanlarında Kültürel Çoğulculuğun Teşvik Edilmesi ve Kültürün Korunması için UNESCO'nun Destek Stratejisi" (Strategy For The Reinforcement of Unesco's Action for The Protection of Culture and the Promotion of Cultural Pluralism in the Event of Armed Conflict) adlı 39. Genel Konferans'ı (39 C/57) düzenlenmiştir [176]. Silahlı çatışma ve doğal afet zamanlarında barışı sağlamak için araç olarak kültürün korunmasının önemi konusunda küresel farkındalığın artırılması amacıyla "Kültürü Koruma ve Kültürel Çoğulculuğu Teşvik Etme: Süren Barışın Anahtarı" (The Key to Lasting Peace) üzerine direnci güçlendirmek ve UNESCO'nun bu alandaki rolünü geliştirmeye devam etmek için Genel Müdürü ve Üye Devletleri davet etmiştir. Afetlerin artan etkileri nedeniyle ortaya çıkan zorluklar silahlı çatışma ile daha da artmaktadır. Gerçekten de silahlı çatışma ve diğer afetlerin ve ortak konumlarının barışçıl ve sürdürülebilir kalkınmayı engellediği ve direnç kazanma çabalarına engel olduğu kabul edilmiştir. Bu ruhta, saldırı altındaki kültür mirasının korunması amacıyla yapılan eylemler, pek çok durumda, kültür ve mirasa yönelik **afet risklerini yönetmek için önleyici ve müdahale önlemlerini tamamlayıcı niteliktedir** [176].

Afetlerin fiziksel varlıklar üzerindeki doğrudan etkilerine ilaveten etkileri arasında; kültür sektörünün yönetiminin bozulması, kültürel nesnelerin yağmalanması ve ticareti, **somut olmayan kültürel mirasın (ICH) ulaşımının/ gönderiminin bozulması, geleneksel bilgi ve uygulamaların kaybedilmesi**, ve turizm de dahil olmak üzere kültür endüstrileri ile ilgili ekonomik fırsatların ve genel olarak, etkilenen nüfusların kültürel kaynaklarından ve uygulamalardan yararlanma ve bunlardan fayda sağlamadaki kısıtlamalarıdır. Kültür kaybı, aynı seviyede kimlik kaybına neden olur ve böylece insanların dünyayla bağlantısını etkiler. Toplulukların ve bireylerin yaşamlarındaki kimlik ve aidiyet bağlamındaki kültürün önemi, kimliğin ve aidiyetin bir çabası olarak sürekliliğini, sürdürülebilir kalkınmanın temeli olan direnci oluşturmak için güçlü bir araç yapmakta; mirasın rehabilitasyonu, psikolojik etkinin iyileştirilmesine katkıda bulunmakta, toplulukların umut, haysiyet ve güçleniş hissi kazanmalarını sağlamaktadır [176].

Mayıs 2017'de İtalya'da yapılan G7 Zirvesi bildirgesinde göç konusu, göç edenleri mümkün olduğunca yakın ülkelerde destekleme, güven içinde ülkelerine geri dönmelerinin sağlanmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca ilk kez bu toplantılarda da kültürden ve risk altındaki mirastan bahsedilmiştir.

Çizelge 3. 2 Miras- Afet Risk Azaltımı ile ilgili Uluslararası Politikalar ve Tavsiyeler- 1990 sonrası

1	Dünya Miras alanları Yönetim Kılavuzu	1993
2	Quebec Deklerasyonu	1996
3	Kobe/Tokyo Deklerasyonu Kültür Mirası için Risk Hazırlıkları	1997
4	Radenci Deklerasyonu	1998
5	1954 Lahey'in 2. Protokolü	1999
6	Torino Deklerasyonu	2004
7	Kyoto Deklerasyonu, Kültürel özelliklerin korunması, tarihi alanlar ve olay yeri kayıpları afetlerde	2005
8	Kobe Önerileri	2005
9	Hyogo Faaliyet Çerçevesi	2005
10	IDRC Davos Deklerasyonu	2006
11	Asya'da Afet risklerini azaltma üzerine Delhi Deklerasyonu	2007
12	Dünya Mirası Afet Riski Azaltımı Stratejisi	2007
13	Kültür Mirası Değerlerinde İklim Değişikliği için taraf devletlere yardımcı olmak için yönetim müdahaleleri stratejisi	2008
14	Katmandu Önerileri	2009
15	Pekin Çağrısı, Dünya Mirası, Afet Risk Azaltımı, İklim Değişikliği	2009
16	Lima Deklerasyonu	2010
17	Paris Bildirgesi	2011
18	ISDR Venice Deklerasyonu	2012
19	UNESCO Kyoto, Sürdürülebilir Kalkınma Yerel Toplulukların Rolü	2012
20	ISDR-ICL Japonya Sendai BM Dünya Afet Risk Azaltımı 3. Konferansı	2015
21	Bonn Almanya, UNESCO 39. Oturum, Dünya Mirasına İlişkin Bonn Bildirisi	2015
22	Habitat III, Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Konferansı, Ekvador, Quito'da (Güney Amerika)	2016
23	Paris'te UNESCO'nun "Silahlı Çatışma Zamanlarında Kültürel Çoğulculuğun Teşvik Edilmesi ve Kültürün Korunması için UNESCO'nun Destek Stratejisi" 39 C/57	2017

ICOM 2012'de çalınmış veya yağmalanmış taşınabilir eserler konusunda her şeyin belgelenmesine karar vermiştir. 3 kritik faktörle bunu gerçekleştirmektedir; risk bölgesinden gelmeli (yağmalama gibi), hukuki faktörleri sağlamalı (ulusal mevzuat olmalı), pazar faktörü (yağmalama sebebiyle satılacak) olmalıdır. 2016 yılında veri bankası oluşturmuş, yayın haline getirilmiş, internet sitesinde yayınlanmıştır.



Şekil 3. 11 Miras koruma oyun kartları (heritage preservation playing cards)

Miras Koruma Oyun Kartları (Savunma Bakanı Eski Yönetim Programının fotoğrafı), askeri eğitimi de geliştirmektedir. Savaş Komutanlığı Kültürel Miras Eylem Grubu (CCHAG) ve DoD arkeolog Laurie Rush ile iş birliği içinde CEMML, kültürel bakımdan zengin alanlar ve savaş bölgelerindeki tarihi eserler hakkında bilgi ve fotoğraflar içeren bir kart oyunu seti hazırlamışlardır [177]. Ekim 2006'dan itibaren, Savunma Sekreteri Eski Program Ofisi, Irak'taki en önemli 80 sitenin envanterini ve haritasını tamamlayarak askere dağıtım için hazırlamıştır [177].

UNESCO ’nun (37 C/4 Belgesi) 70. Yıl Dönümü Eylem Planı’nda günümüzdeki şiddet ve çatışmalar, kültür mirasına verilen zararlar, barışın önemi, sürdürülebilir kalkınma, vb. durumların üzerinde durulmaktadır. Tezin çalışma konusuyla ilgili olarak Eylem planında yer alan notlara aşağıda değinilmektedir.

Yakın zamanda yayınlanan Birleşmiş Milletler **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Açık Çalışma Grubu Raporu**, BM Genel Kurulunun değerlendirmesine sunulmak üzere sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin (SDGs) şekli ve içerikleri ile bunların uygulanması

için oluşturulacak hedef ve uygulama yöntemleri hakkında uluslararası toplumun mevcut algısına ilişkin nadir bulunacak bir içgörü sunmaktadır. Kalkınmayı "**sürdürülebilir**" kılmak, bilgiyi, öğrenmeyi, yaratıcılığı, innovasyonu, iletişimi ve etiği gerektirmektedir [178].

ICOMOS'un uluslararası çalışma gruplarının, **ICORP, ISCARSAH**, üyesi olan, dünyanın çeşitli ülkelerinden, pek çok uzman da afet süreçlerinde **hasar tespiti, müdahale yöntemleri ve belgeleme** konusunda ve de UNESCO'nun danışmanlığını yapmakta olan **ICCROM ve ICORP** insan ve doğal kaynaklı afetlerde kültür mirasının korunması konusunda destek ve eğitimler de vermektedir.

3.4 Çatışma Zamanlarında Tarihi Çevrenin Korunmasında Uluslararası Kurumların Finansman Yardımı

Doğal ve kültürel mirasın korunması sürecinde çalışmalar için kaynak gereksinimleri bulunmaktadır. Kaynaklar niteliklerine ve kökenlerine göre sınıflandırılabilmektedir. Malzeme, parasal ve teknik yardımlar niteliklerine göre kaynaklardır. Kurum, kuruluş ve yasal düzenlemeler bu eksiklikleri tamamlamaktadır. Dünya Bankası çatışma sonrası yeniden yapılandırma sürecinde birçok konuda finansal yardımda bulunmaktadır.

3.4.1 Dünya Bankası'nın Rolü

2. Dünya Savaşı sonrası ABD'de savaş sonrası yapılanma/ onarım ile ilgili olarak "Nation Building- Ulus İnşası" kavramı geliştirilmiştir. Her yeni çatışma sonrası konu üzerine yeni tartışmalar yaşanmıştır. Yakın zamana gelindiğinde "Nation Building" kavramı artık çatışma sonrası zarar gören çevre için neler yapılabileceğine doğru yönelmiştir. İlk kez 1995'te Dünya Bankası kavram olarak "**Çatışma Sonrası Yeniden Yapılandırma**"yı kullanmıştır [179]. Bu kavram ile Dünya Bankası, toplumun sosyo-ekonomik çerçevesini yeniden inşa etme ihtiyacını, yönetim, kanun ve düzen dâhil olmak üzere etkili barış dönemi koşullarını yeniden oluşturulmayı temel almıştır.

Uluslararası Rekonstrüksiyon/ Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (The International Bank for Reconstruction and Development- IBRD), 188 üye ülkenin sahip olduğu küresel bir kalkınma kooperatifidir. Dünyadaki en büyük kalkınma bankasıdır.

Dünya Bankası Grubunun bir parçası olan IBRD'nin iki ana hedefi: 2030'a kadar aşırı yoksulluğun sona erdirilmesi ve ortak refahın sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesidir. Bu hedefler öncelikle; kredilere, teminatlara, risk yönetim ürünlerine ve kalkınma ile ilgili disiplinlere ilişkin uzmanlığı sağlamayı ve bölgesel yanıtları koordine ederek gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır [180].

Uluslararası Kalkınma Birliği- IDA (The International Development Association), finansmanın en büyük çok taraflı ve Dünya Bankası Grubunun üzerine çalıştığı aşırı yoksulluğu sona erdirme hedeflerini takip etmeye yönelik enstrüman kaynağıdır ve dünyanın en fakir ülkelerinde paylaşılan refahı sürdürülebilir bir şekilde artırmayı hedeflemektedir. IDA'nın finansmanı; ülkelerin ekonomik büyümesini artırma çabaları göstermek, yoksulluğu azaltmak ve yoksulların yaşam koşullarını iyileştirmektir. 2015 mali yılında 77 ülke IDA yardımı almaya uygun durumda bulunmuştur [181].

Dünya Bankası konut yeniden yapılandırma dokümanı, uygulamaları özetlemektedir: (i) topluluk uyumunu ve katılımı ele almak; (ii) yerel organizasyonların kullanımı, STK'lar ve özel firmalar, yeniden yerleşime devam etmeye yardım etmek; (iii) istihdam, altyapı, hizmet ve üretim fırsatlarına karşılaştırılabilir erişime sahip yeni bir yer (ıv) olumlu çevresel etkilere sahip yeni yerleşim ve (v) haksız yere muamele görmüş kişiler için bir şikâyet sürecini kurumsallaştırmaktır.

Dünya Bankası Grubu, çatışmadan etkilenen durumlarda özel sektör ve iş olanaklarının geliştirilmesini desteklemeye devam etmektedir. Yeni iş istihdamı teşhis aracı yaratılmıştır, Güney Sudan ve Afrika'da da kullanılmaktadır. Suriye krizinden gelen mültecilerin olduğu ülkelerde işgücü piyasalarının dinamiklerinin analizi ev sahibi topluluklar üzerindeki etkilerini azaltmak ve politika seçeneklerini belirlemek için yürütülmüştür [182].

<u>Çatışma Sonrası Dünya Bankası'nın Yatırımları</u>

"Çatışma Sonrası Rekonstrüksiyonlar ile Dünya Bankası Deneyimleri" (The World Bank's Experience with Post- Conflict Reconstruction) adlı kitapta (1998) çatışma sonrası tarihi çevrenin yeniden canlanmasında ekonomik faydalarla ilişkili olan başlıklar bulunmaktadır. Bunlar; Dünya Bankası'nın rolü, karşılaştırmalı avantajlar ve performans başlığı altında istikrar sağlayıcı ve canlandırıcı ekonomi, mali ve strüktürel

ekonomik düzenlemeler, konut iyileştirmesi, **mayın problemi**, insani-sosyal-kültürel başkent canlandırması, sosyal başkent, kadının rolü, tasfiye, kültür bir lüks değildir şeklinde alt başlıklar yer almaktadır. Ayrıca kitapta Lübnan, Bosna Hersek vb. yerlerde yaşanan çatışmalar sonrası Dünya Bankası'nın yaptığı çalışmalar ifade edilmektedir.

Patlamamış mayın eylemi, dört ana bileşeni içermektedir; 1) mayın ve PAM araştırması, haritalama, işaretleme ve tasfiye 2) mayın ve PAM bilinçlendirme eğitimi 3) mayın ve PAM mağdur yardımı ve 4) mayın yasağı savunuculuğudur [183].

Kültür Bir Lüks Değildir başlığı altında acil durumlarda kültür mirasının korunması ve korunmasına yardımcı olmak için gerekçenin ne olduğu anlatılmaktadır. Bir çatışma sonrası kültür mirasının korunması için kıt kaynaklara başvurma, ilk bakışta anlamsız görünebilmektedir. Ancak, **kültür mirası, insanlara onların yaratıcılıklarını hatırlatmakta ve umut aşılayan güce sahiptir. Kültür mirasının yıkımı kararlı bir şekilde egemenliği ve kontrolü iddia eder ki kültür mirası** savaşın vahşeti ve çılgınlığının bir sembolü olabilmektedir. Kültür mirası alanları çok hassastır, bu alanlarda etnik ve sivil çatışmalarda patlamalar olabilmektedir. Kültür mirasına yönelik eylemlerin potansiyelini göstermek, gergin durumları artırmak için Bosna Hersek'in Mostar Köprüsü bombalanmış ve 1992'de Hindistan Ayodha Caminde saldırı düzenlenmiştir [184].

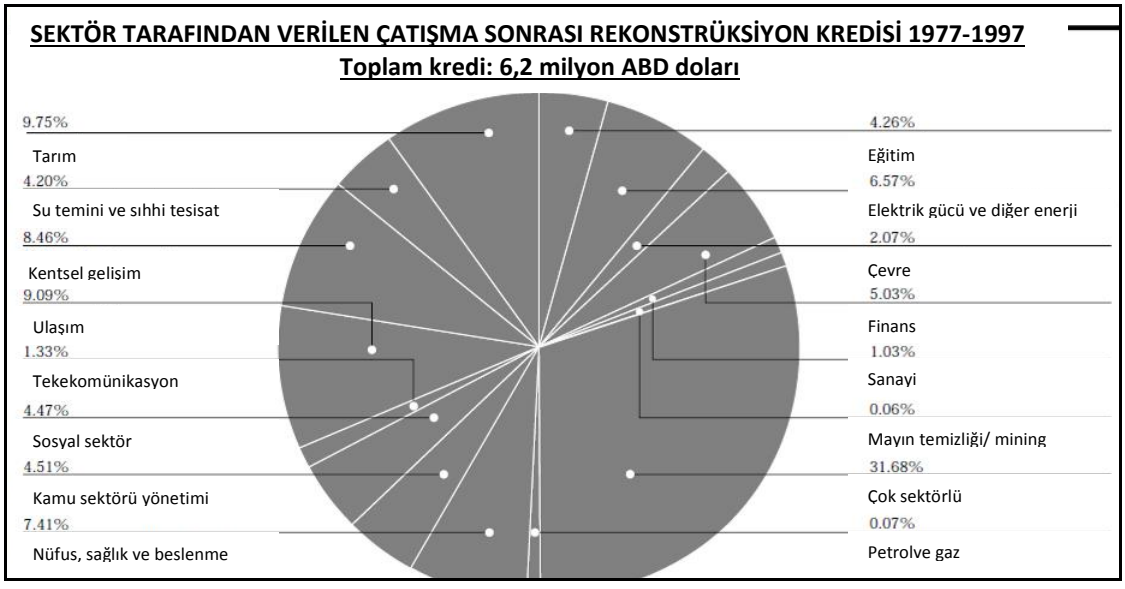
Etnik rekabetlerin karşısında sivil toplumun yeniden kurulması, kültür mirasının korunması yardım stratejilerinde dikkat çeken işlerden biridir. Kültür mirasının korunması bileşenleriyle ilgili bir dizi projeyi Dünya Bankası gerçekleştirmiş olmasına rağmen çatışma sonrası durumlarda Dünya Bankası az deneyime sahiptir. Son bir çaba olarak Batı Şeria ve Gazze için yardım stratejisinin bir parçası olarak Dünya Bankası "**kültürel kaynakların yönetim programı"nın** kurulmasını desteklemiştir. Bu program arazi kullanım planlamasıyla bağlantılı kalkınma planları için politikaları, mevzuat ve kılavuzlarının hazırlanmasını; kültürel kaynakları incelemeyi, geliştirme ve onay sistemi ve kültürel alanların envanterinin hazırlanmasını, çevresel değerlendirme sürecini, bütçe ve muhasebe sistemi tasarımını, koordinasyon planlama yetkilileri, belediyeler, diğer kurumlar ve iş planının hazırlanmasını içermektedir. Ayrıca kültür mirasının yönetimi konusu eğitim de içermektedir. Filistinlilere kaynaklarının korunmasının

yönetiminde ve koruma üzerine bilinçli kararlar sağlamak için bu konuda olanak tanınmıştır. **Ekonomik ve sosyal gelişme, savaştan sürdürülebilir barışa geçiş için bir bütünün ayrılmaz parçası ve bir önkoşul olarak görülmektedir.** Örneğin; Dünya Bankası, yazılan programları tanımlamakla önemli bir katkıda bulunabilmektedir ve yeterli kaynakları tahsis edebilmektedir. Bankanın bir de koruma çalışması ihtiyaçlarını yerine getirmek/ yürütmek için gerekli **insan kaynaklarını oluşturmayı** dikkate alması gerekmektedir [184].

3.4.1.1 Sektör Dışı ve Sektör Kredileri

Sektör Kredileri

Geçtiğimiz son 20 yıldır, Dünya Bankasının çatışma sonrası yeniden yapılanma finansman projesi her sektörü kapsamaktadır. Yaklaşık 6,2 milyar dolarlık finasman değerinin, en büyük bölümü %32,68, çoklu sektörü desteklemektedir. Çoklu sektör finasmanı içerisinde yaklaşık 2 milyar dolar, toplamın yarısından fazlası **yapısal harcamalar** veya kredi bütçe desteği için kullanılmaktadır. "Çoklu sektör (multisector)" **Bosna Hersek'te** mayın çıkarma projesini de içermektedir. 6,2 milyar doların yaklaşık %10'u ziraai (tarım) projeleri finanse etmiş, %9'u ulaşım projelerini (karayollarının yeniden yapılanmasını) desteklemiştir [184].



Şekil 3. 12 Sektör tarafından verilen çatışma sonrası rekonstrüksiyon kredisi 1977-97 [184]

Bu kredilerin en büyüğü **Beyrut'un** rekonstrüksiyonu (yeniden inşası) için harcanmış, en

geniş 175 milyon ABD doları, çatışma sonrası yeniden imar yardımı değerinin (reconstruction) kentsel dönüşüm sektörü %8,5 'ini almıştır. Nüfus, sağlık ve beslenme kredi tutarının %7,4'ünü ve elektirik gücü ve de diğer enerjiler %6,6'yı almıştır. Diğer sektörlerde destek, daha küçük miktarlarda alınmıştır [184].

Sektör Dışı Krediler

Bankaların sektör dışı kredileri dahil olmak üzere ekonomik ve sektör çalışmaları (ESW), yardım seferberliği ve koordinasyon, teknik yardım (genellikle güvenlik fonu- Trust Fund- desteklenen), eğitim, araştırma ve değerlendirme çatışma sonrası yeniden inşanın (post-conflict reconstruction) en önemli parçalarıdır. Onlar, çatışma sonrası yeniden yapılanma başlamadan ülkelerin karşılaştığı özel sorunları ele alarak yardımcı olurlar, hükümete önemli politika alanlarının yanı sıra çatışma sonrası belirili kredi faaliyetlerinde destek sağlarlar [184].

3.4.1.2 Bosna Hersek ve Lübnan'a Yardım

Bosna-Hersek'teki çatışma sonrası ihtiyaçlara bankaların yanıtı erken ve kapsamlı olmuştur. Bankaların yeniden yapılanma ve ekonomik kurtarması Bosna Hersek yetkilileri tarafından başarı ile algılanmıştır, diğer bağışlar sivil toplum örgütleri ve hak sahipleridir. OED değerlendirme ekibi bu değerlendirme şekli ile kabul etmektedir. Teh Bankası sektör dışı kredi aktiviteleri, yeniden yapılanma ve rehberlik için bir çerçeve sağlamayı içermektedir. Başarının diğer unsurları: geniş bir dağılım coğrafyası, geniş yararlanılan faydalar ve paydaşların katılımı; erken ve insan merkezli yeniden inşa için sosyal sektör projelerinin dengeli bir şekilde eklenmesi ve yerel uygulama kapasitesinin katkılarıdır [184].

Dünya bankası özellikle, bağışçıların yeniden yapılanma (reconstruction) çalışmaları için Dayton Anlaşması içinde mali strateji hükümleri inşa etmiştir. Bosna Hersek deneyimi, bir Barış Anlaşması'nın birleştiriciliğinin önemini göstermektedir. Dayton bazı yerel engellere rağmen, etkili ekonomik yönetişimde (ve devam eden siyasi gerginlikler), barışın ilk bir buçuk yılı ekonomik iyileşmenin önemi görülmüştür. Banka bu kurtarma için kritik dış kaynakları harekete geçirme ve uygulama merkezi olmuştur [184].



Şekil 3. 13 Eski Mostar Köprüsü kalıntıları [184]

Dünya Bankası'nın hasar tespiti ve ihtiyaç tespiti rolü diğer rekonstrüksiyon ajentaları tarafından açık bir şekilde değerlendirildiğinde, yürütme ile ilgili olarak Banka programları ortak bir rekonstrüksiyon stratejisini yönledirebilme derecesinde sınırlı olmalıdır. **Yerleşik bir misyon yokluğu,** ülkedeki genişletilmiş koordinasyon rolünü kısıtlaması muhtemeldir [184].

3.4.1.3 Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da Dünya Bankası'nın Rolü

Orta Doğu ve Kuzey Afrika geçişte bir bölge olmaya devam etmektedir. Tunus ve Mısır Arap Cumhuriyeti daha istikrarlı politik ortamlarını pekiştiriyor gibi görünmektedir ancak Yemen Cumhuriyeti'nin durumu aniden bozulmuştur. Yemen, Irak, Libya ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nde şiddet devam etmektedir. Irak, Türkiye, Lübnan ve Ürdün çok büyük sayıda mülteciyi misafir etmektedir. Körfez İş birliği Konseyi (KİK) ülkeleri, Ürdün ve Fas stabil durumdadır. Çatışma ve istikrarsızlık sonucu, düşük petrol fiyatları ve reformların yavaşlığı sonucunda, bölgedeki büyümede 2015 ve 2016 yılında yüzde 3.1- 3.3 yavaşlama beklenmiştir [182].

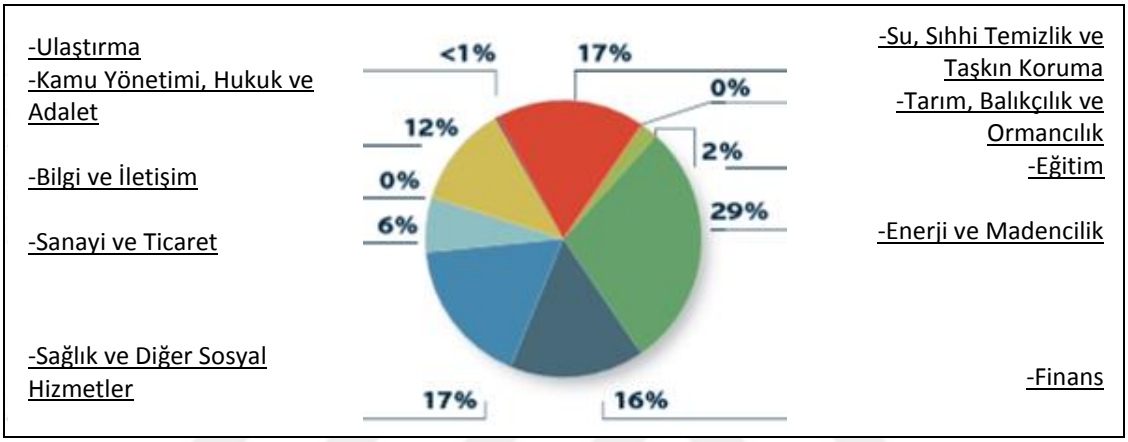


Şekil 3. 14 Dünya Bankasının Orta Doğu ve Kuzey Afrika çalışmalarında sınırlandırdığı bölge [182]

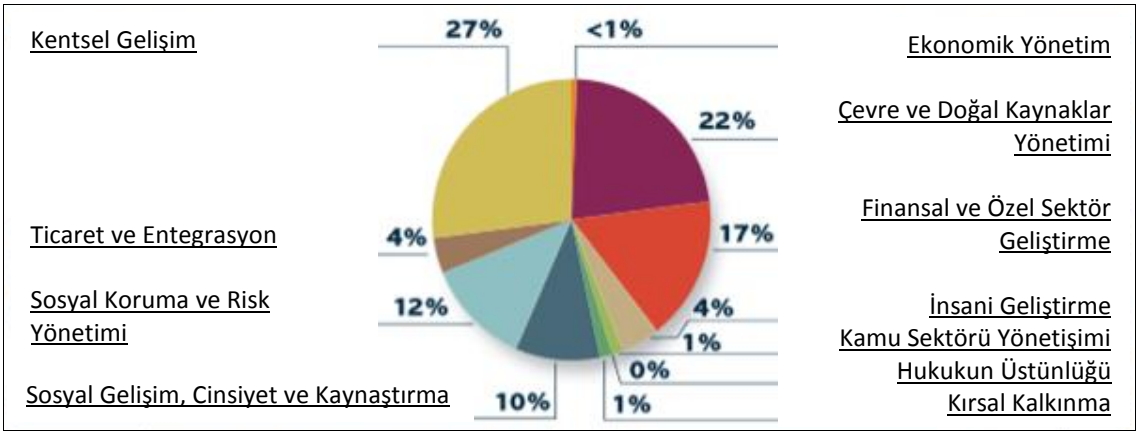
Çizelge 3. 3 Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Bölgesel Taahhütler ve Masraflar 2013-15 yılı içerisinde [182]

	Taahhütler- Milyon $			Masraflar- Milyon $		
	FY13	FY14	FY15	FY13	FY14	FY15
IBRD	1,809	2,588	3,294	1,786	1,666	1,779
IDA	249	199	198	200	273	194

30 Haziran 2015 tarihi itibarıyla uygulanmakta olan projelerin portföyü: 11,7 milyar dolardır.



Şekil 3. 15 Orta Doğu ve Kuzey Afrika, sektör tarafından yönlendirilen IBRD ve IDA, 2015 mali yılı 3,5 milyar doların paylaşımı [182]



Şekil 3. 16 Orta Doğu ve Kuzey Afrika, IBRD ve IDA kredileri, 2015 Mali yılı 3,5 milyar doların paylaşımı [182]

Banka onaylı olarak bu bölgeye 3,5 milyar dolarlık 17 proje bu mali yıl için (2015) harcanmıştır, IBRD kredileri 3,3 milyar dolar dahil olmak üzere 198 milyon dolar IDA taahhütlerini de içermektedir. Bir başka çalışma, ihracatçı firmaların yapısal zayıflıklarını tespit etmiş ve büyüme ve istihdamını artıracak politika reformları için önerilerde bulunmuştur. Bölgenin Ödenebilir Danışma Hizmetleri (Reimbursable

Advisory Services) programı, hükümetlere 30 milyonun üzerinde analitik ve danışmanlık hizmetleri sağlamıştır. Banka, sağlık hizmetlerinin ve eğitim sistemlerinin verimliliğini ve etkililiğini arttırmanın yollarını önermiş; daha güçlü kamu mali yönetiminin tavsiyesi de dahil olmak üzere yönetişimin geliştirilmesi; iş yaratmak, küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi de dahil olmak üzere ekonomiyi çeşitlendirmek ve enerji verimliliğini arttırmak için çalışmıştır. Banka'nın katılım çerçevesi, yönetişime, katılıma, işlere ve sürdürülebilir büyümeye dayanmaktadır hem bölgesel hem de küresel entegrasyon, cinsiyet ve özel sektör gelişmeleri konularında kesişen konular üzerinedir. Etkisini en üst düzeye çıkarmak için Banka stratejisini **barışın ve istikrarın** sağlanması konusuna odaklanarak yeniden düşünmektedir. yeni strateji, paylaşılan büyümeyi ve profesyonelliği sağlamak için Banka'nın katılımını hızlandıracaktır. Banka bölgedeki **kalıcı ekonomik ve sosyal kalkınmanın** önünü açacak ortaklarla birlikte çalışacak; bu da karışıklığın ve şiddetin devam etmesinin uluslararası etkileri göz önüne alındığında küresel bir kamusal öğe olacaktır [182].

a-Yönetişimin güçlendirilmesi

Banka, Arap Baharı'nın ardından başlayan yönetişime ağırlık vermeye devam etmiştir. Tunus'a kentsel gelişim ve yerel yönetim için 300 milyon dolarlık bir kredi ve sosyal hesap verebilirlik konusunda Tunus'ta 1 milyon dolarlık bir proje onaylamıştır [182].

b-Sosyal ve ekonomik kapsamın artırılması

Bölgedeki sosyal ve ekonomik katkının artırılması istikrar ve barışın sağlanması için anahtardır. Banka, Mısır'a iki büyük krediyi; kapsayıcı konut inşa etmek için 500 milyon dolar kredi ve sosyal güvenlik ağlarını güçlendirmek için 400 milyon dolarlık bir kredi onaylamıştır. Fas'ta 100 milyon dolarlık bir proje, sağlık hizmetlerini güçlendirmek içindir [182].

c-İş yaratmak

Banka, rekabet güçlerini ve büyümeyi artırmak için Fas'a 200 milyon dolar, üniversite mezunlarına yeteneklerini piyasa ihtiyaçlarıyla uyumlu hale getirerek daha fazla ve daha iyi işler elde etmeye yardımcı olmak için 100 milyon dolar borç vermiştir. Ürdün'e oradaki özel sektörün en büyük kesimi olan mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyümesine katkıda bulunmak için 50 milyon dolar borç vermiştir [182].

d-Sürdürülebilir büyümenin hızlandırılması

Banka, sürdürülebilir büyümeyi desteklemek için güvenilir, düşük maliyetli ve şebekeye bağlı doğal gaza erişimi artırmak için Mısır'a 500 milyon dolar borç vermiştir. Lübnan'da, 474 milyon dolarlık su arzı artırma projesi, Büyük Beyrut ve Lübnan Dağı bölgesine su hacmini artıracaktır. 130 milyon dolarlık bir kredi, Fas hükümetinin belediye katı atık sektörünün ekonomik, çevresel ve sosyal performansını geliştirme çabalarını destekleyecek ve 125 milyon dolarlık temiz ve verimli bir enerji projesi özel sektör katılımını ve etkin güneş enerjisini artıracaktır [182].

3.5 Örnek Olay Araştırmaları; 21. Yüzyıl Dönümünde Bosna-Hersek, Beyrut, Kosova, Suriye'de Yaşanan Savaş ve Çatışmaların Kültür Mirası – Göç Bağlamında Değerlendirilmesi

21. yüzyıl dönümünde dünyadaki ve Türkiye'deki miras alanları üzerinde insan kaynaklı tehlikeler ve bunların etkileri saptanarak, çalışma alanı seçimine yönlendiren tüm veriler ve bölgeler tespit edilmiştir. Örnek olay araştırmaları/ çalışması seçiminde afetin türünü seçerken dikkat edilen hususlar afetler ve göçler bölümünde yer alan istatistiki bilgiler olmuştur. Konu özelinde soruna bakıldığında akla ilk, 2011 Nisan'ından beri sıcak bölge olan Suriye gelmektedir. Kültür mirasına etkiyen riskler adına, bu kompleks soruna çözüm önerilmelidir. Ancak bir çözüm modeli oluşturabilmek için zamansal/ dönemsel ve etkisel benzerlikleri olan ve olmayan alanların/ ön örneklerin öncelikli olarak araştırılması gerekmektedir.

Tarihi çevrede gerçekleşmiş olan çatışma/ savaşlar, bunlara bağlı gelişen göçler ve bunların sonucunda mekân, kültür mirası üzerinde yarattığı değişimler hem ayrınılan/ terkedilen yer/ anayurt hem de gidilen yerde incelenmesi gerekmektedir.

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla heterojen unsurlar üzerinde oluşmuş olan siyasal yapılarda çatlamalar oluşmasına sebep olmuştur. Alt-bölgesel düzeydeki denetim olanaklarının ortadan kalkması, çatışmaların yaşandığı bir döneme girilmesine yol açmıştır. Coğrafi alt-bölgelerden biri olan Balkanlar'da tarihsel ve dönemsel çatışmacı dinamikler Yugoslavya'nın parçalanmasıyla açığa çıkmıştır [23]. Soğuk Savaşın sona

ermesi, SSCB'nin dağılması Yugoslavya'da yeni bir düzenleme yapılmasını gerektirmiştir [185].

Kültür mirası açısından zengin olan çalışma alanları 20. yüzyıl son dönümüne kadar korunagelmiş ancak çatışma/ savaş nedeniyle zarar görmüş ve kullanıcısının büyük bir bölümünü kaybetmek zorunda kalmış bölgelerdir.

Çalışılacak olan bölgede öncelikle: 20. yy. son çeyreğinden sonra gerçekleşen savaş/ çatışmalarda etkilediği alan büyüklüğü, alınan önlemler, kentsel doku üzerindeki etkileri incelenmiştir. Sonrasında ise zorunlu toplu göçe sebep olan bu savaş ve çatışmalar, kültür mirasının üzerinde oluşturduğu etkiler değerlendirilerek çatışma öncesi, sırası ve sonrasında yapılması gerekenler, farklı derecelerde önceliğe sahip olan müdahale alanları için yapısal ve yapısal olmayan müdahale türlerinin ortaya konması, müdahale araçları ile sürecin tanımlanması, kültür mirasının korunmasını sağlayabilecek daha sağlıklı, hızlı ve programlı bir planlama (etkin uygulanabilir zarar azaltma politikaları, geri dönüş ve koruma) çalışması geliştirilerek çözüm önerileri oluşturulmuştur.



Şekil 3. 17 21. Yüzyıl dönümünde Türkiye ve yakın çevresindeki insan kaynaklı afetler ve afetlere bağlı göçler haritası

Türkiye bulunduğu jeopolitik konumdan ötürü yakın komşularında yaşanan savaş, çatışma benzeri afetlerden dolaylı ve son zamanlarda direkt olarak etkilenmektedir.

Busch'un (2010) araştırmasında yer aldığı üzere; kentsel kültür mirasına yönelik risk azaltımı çalışmalarında "Çok Kriterli Analiz Yöntemlerinden Analitik Hiyerarşi Süreci"nin risk analizinde kullanım örnekleri bulunmaktadır. Bu örneklerde de olduğu gibi önceden etkin uygulanılırlığı kanıtlanmış risk analizi parametreleri kültür mirasına yönelik risk azaltımı çalışmalarında kullanılarak çalışmanın sonunda oluşturulacak olan çözüm/ öneri planınında faydanılacaktır.

Çalışmada örnek olay araştırması olarak seçilen dört bölgeden üçü barışın sağlandığı ve diğeri ise savaşın şu anda sürmekte olduğu alanlardır. Ortak değerlere sahip olduğumuz, Osmanlı mirasının yoğun bulunduğu önemli çatışma bölgelerinde Bosna Hersek, Kosova, Lübnan- Beyrut ve Suriye'de yaşanan savaş- göç sorunu üzerinden incelenmiştir. Örnek olay araştırmaları; genel bilgiler, mevcut durum, hasar verileri, uluslararası ve ulusal yasal düzenlemeler, savaş sonrası çalışmalar için finans kaynakları, fonlar, koruma projeleri, destek projelendirme, yaklaşım, mimari projelendirme, teknik destek, göçler ve mülkiyet hakları başlıkları altında değerlendirilmektedir. Lübnan'da yaşanan süreç, diğer örnek olaylardan önce gelişmiştir, 1975- 1990 tarihleri arasındadır. Soğuk Savaş döneminin son çeyreğinde yaşanmıştır. Tez 3. Bölüm "3.5.5 Örnek olaylar araştırması tablosu ve değerlendirmesi" alt başlığında yer alan değerlendirmede dönem farklılıklarının verileri görülmektedir.

Bu çalışma sonucunda sadece Suriye için değil çatışma/ savaş süreçlerinde benzer riskleri yaşayabilecek olan/ yaşayan yerler için bir model üretilebilecektir.

3.5.1 Lübnan, Çatışma 1975-1990



Şekil 3. 18 Lübnan haritası [185]

1- Genel Bilgiler

Beyrut Akdeniz'in doğu kıyısına yerleşmiş, bölgenin kültürel, ticari ve finansal yaşamının çoğunluğunda geçmişte baskın olmuştur. 19. yüzyıl ortalarından 1975 iç savaşın başlamasına kadar ticari, kültürel ve mimari olarak Beyrut devamlı bir büyüme deneyimlemiştir. Körfez'teki petrol keşfi ve diğer çalışmalar bölgeye yeni zenginlikler getirmiş, iyi bir pozisyon kazandırmıştır [125].

Çatışma öncesinde antik kentin kalbinde, Merkez olarak Beyrut (Central District) birçok farklı bölgeden nüfusa ev sahipliği yapmış ve zengin bir çeşitlilik sunmuştur. Hükümetin merkezi, bankacılık, finansal hizmet, sigortacılıkta seçkin hem bölgenin hem de Arap Dünyası'nın tamamına, denizcilik kuruluşları ve diğer ticari ofislere servis etmiştir [125].

15 yıllık bir iç savaşta büyük hasar görmüş olan Beyrut tarihi kent merkezinin tekrardan inşası, ticaretin burada aktif olarak işlemesi, başkentin yeniden yerleşimi vb. durumlar çatışma sonrası proje olarak hedeflenmiştir [186].

1990'lı yılların ortasında yaklaşık 1,2 milyon nüfusa sahip olan Beyrut, Akdeniz Havzası'nın ticaret merkezi ve büyük bir tarihi kenttir.

Savaş tarafından yıkılan başkentin merkezinin yeniden doğuşu, kalkınma modelinin geleceği bilgilendirmesi ve geçmişi beslemesi beklenmektedir. Öncesinde bölünmüş olan bir şehrin yeniden bütünleşmesi için araç olarak büyük kent meydanları ve yeni

kamusal alanların yapımı, yenilenmesini sağlamaktadır. Kentin mirası ve arkeolojik hazineleri üzerinde yer alan değerler, nitelik ve örnek olarak ulusal gurur ve kimliği bir anlamda yenilenmiş olarak aşılamak zorundadır. Sonuç olarak şehir merkezinin, özel sektörün rekonstrüksiyon baskısı altında olması sebebiyle, planın kamu çıkarlarını koruması için her şeyi yeterince kapsaması gerekmektedir [125].

2- Mevcut Durum, Hasar Verileri

1991 yılına değin sürmüş olan iç savaş boyunca Beyrut kentinde kültürel, fizik mekân, ekonomik ve sosyal bağlamda büyük kayıplar yaşanmıştır. Lübnan'da yaklaşık 25 yıllı aşkın süren iç savaşta kaynaklar tarandığında 400.000'e yakın insanın öldüğü, 30 milyar doları aşkın ekonomik zararın olduğu görülmektedir.

Savaş sonrası Beyrut'taki mevcut duruma bakıldığında kent merkezindeki Şam yolu üzerindeki büyük yıkım fiziki mekân olarak Müslüman ve Hristiyanları 2'ye bölmüştür. Beyrut'un %10'u yok olmuş, merkezin tam ortasından geçen Şam Yolu (Yeşil Hat)'ndaki yapıların %58'i de ağır hasar görmüş, %23'ü yıkılmıştır [187].

Lübnan'da ve özellikle başkentinde, 1975 ile 1990 yılları arasında süren savaşta tarihi merkezde olmak üzere her yerde acımasız bir yağmalama gerçekleştirmiştir

3- Uluslararası ve Ulusal Yasal Düzenlemeler

Lübnan Kalkınma ve Yeniden Yapılanma/ Rekonstrüksiyon Konseyi/ Kurulu (CDR- The Council for Development and Reconstruction), restore edilen Osmanlı Askeri Hastane binasında hizmet vermektedir [125].

Güvenlik Konseyi, Lübnan Hükümeti ve **UNIFIL'in** (BM Geçici Görev Gücü) **mayınların bulunduğu** yerdeki haritalar ve bilgiler ile Lübnan Hükümeti ve UNIFIL'e mayınların konumu hakkında ek haritalar ve kayıtlar sunma gereğini yasal olarak vurgulamıştır.

Ayrıca, 2006 yılında İsrail saldırılarına ilişkin olarak zarar gören konutlar, iş yerleri vb.ye bağlı olarak önlemler, tazminat vb. için 146/2006 Sayılı Kararname Bakanlar Kurulu Başkanı tarafından imzalanmıştır.

4- Savaş Sonrası Çalışmalar İçin Finans Kaynakları, Fonlar

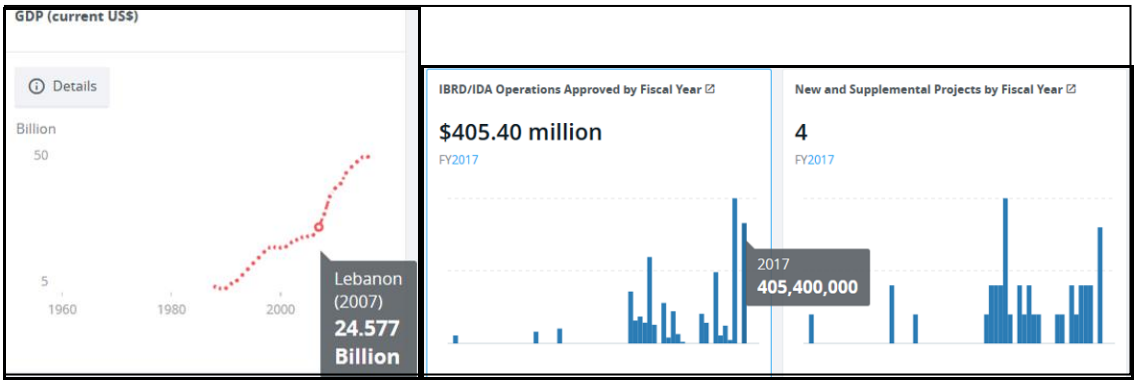
SOLIDERE adında (The Lebanese Company for the Development and Reconstruction of

the Beirut Central District s.a.l.) bir şirket kurulmuştur. 1994 yılında Beyrut'un merkezinin yeniden yapımı ve gelişimi için oluşturulmuştur [188].

Solidere, şehir merkezinde toprak, mülk ve diğer hak sahiplerinin bir araya gelip oluşturduğu anonim bir şirkettir ve 650 milyon dolar nakit varlığa sahiptir [125].

Beyrut'un durumunda, yapılan alternatif çalışmaların çeşitli nedenlerle gerçekçi olduğu kanıtlanmıştır. İlk olarak ulusal kaynaklar sınırlı kalmıştır. Savaş sonrası rekonstrüksiyon ulusal bir konudur ve ülkenin karşı karşıya kaldığı yatırım öncelikleri uzun bir liste olarak görünürken hükümetin sadece Beyrut Merkez Bölgesi için mevcut fonlarının büyük bir kısmını doğrudan harcaması imkânsızdır. İkinci olarak, mevcut devlet ve kamu kurumları savaştan dolayı zayıflamıştır ve böyle büyük bir işletme almak için donanımlı değildir. Üçüncü olarak, mülkiyet haklarının aşırı parçalanmış olması, dağılması yerel sahiplenmenin gerekliliğini göstermektedir [125].

Yeniden yapılanma maliyetleri, hızlı ekonomik büyümenin aşırı iyimser beklentilerine dayanılarak yıllık ortalama %8 oranında hesaplanmıştır. Ancak, iyimser büyüme beklentileri karşılanamamış ve maliyetler (Beyrut merkez bölgesi yeniden inşasını ve altyapı rehabilitasyonu- 1990 ve 2005 yılları arasında 50 milyar dolar olarak tahmin edilmiştir) büyümüştür, büyüme daha düşüktür ve başlangıçta tahmin edilenden yavaş ilerlemiştir. Dolayısıyla Lübnan devleti giderek borçlu olmuştur. Net kamu borcu, Aralık 2005'te 34,8 milyar dolar ya da GSYİH'nın %158'ini oluşturmuş ve 2006 sonunda 40 milyar dolara, GSYİH'nın %185'ine ulaşmıştır [189].



Şekil 3. 19 Dünya Bankası'nın Lübnan'a finansal yardımı [190]

Dünya Bankası'nın Lübnan'a olan yardımları günümüzde de devam etmektedir [190].

Lübnan Ordusu Ulusal Tahliye Ofisi'nin (UUIM) bilgilerine göre; Lübnan Ordusu,

Birleşmiş Milletler Madencilik Koordinasyon Merkezi (UNMACC), Birleşik Arap Emirlikleri ve bir dizi STK ile birlikte, çevresindeki **mayınlardan etkilenen** geniş yüzeyleri temizlemişlerdir. 2007'ye kadar 14 milyon metrekaredir. Buna ek, patlamamış olarak yaklaşık 468 bomba ve çeşitli mayınlar 9,661 civarında 114.000 küme bombası temizlenmiştir. Ayrıca, insanların hayatlarını korumak ve güney köy sakinlerinin günlük yaşantılarının normale dönmesini sağlamak için kamu yollarının, okulların ve konut alanlarının temizlenmesine öncelik verildikten sonra tarım arazilerinin temizlenmesi 3 ay önce başlamıştır [191].

5- Koruma Projeleri, Destek Projelendirme, Yaklaşım

Ortak eğilim **ulusal kimlikle birkaç şekilde ilişkilendirilmekte;** savaş öncesinde var olan kamusal alanlar, tarihi binalar ile bildik/ tanıdık yapılar seçilmiştir. Aslına uygun rekonstrüksiyon ulusal gurur ve kimliğin yeniden doğuşu ve ortaya çıkışını göstermektedir [125].

Lübnan'da devlet, neoliberal, belediye ve katılımcı kültür mevcut dört tür mesleki planlama kültürüdür. Profil, kontrol ve referansların kombinasyonu ile bu kültür tanımlanmaktadır [192]. Diğer eğilimler, pek çok Avrupa kentlerinde gözlemlenen, geçmişi terk etmek "Cesur Yeni Dünya" (Brave New World) değişim yapısını vurgulayarak, gelecek ve modernleşme inşaası düşüncesi bir ihtiyaç olmuştur. Savaşın yıkımları böyle bir uygulama için fırsat oluşturmakta eski, kullanışsız yapılar, dar sokaklar, alanlar kaldırılıp ve belki de hiç var olmamış cam kuleler, geniş caddeler, yeşil alanlar yeni bir şehir inşa etmek için kullanılmaktadır [125].

Beyrut'ta bu "miras" ve "beyaz sayfa" (patrimonial ve tabula rasa) eğilimleri mevcuttur. Rekonstrüksiyon çalışmaları her ikisi arasında denge kurmaya çalışmakta ve şehrin miras kalan kentsel bağlam, tarihsel ve kültürel süreklilik hissini daha duyarlı bir şekilde saygı duyulması için "grand planning" adıyla (büyük planlama) yeniden düzenleme/ onarım şeklinde yapılmasını sağlamaktadır [125].

Yaşanılan son 20 yıl içinde Orta Doğu değişmiştir ancak Lübnan bu değişime pozitif yönde adapte olmuştur.

Lebanese Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi'nde Restorasyon Bölümü bulunmaktadır.

Lübnan'da Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı'nın (TİKA) Çalışmaları

Trablusşam Mevlevi Tekkesi Restorasyonu semahane ve ibadethanenin kubbesinin taş işçiliği, taş örümü, ince işçilik ve ahşap işçiliği gibi restorasyon çalışmaları ile döşeme, sıva, elektrik vb. diğer onarım işleri 2012 yılında tamamlanmıştır. Beyrut Sanayeh Parkı Osmanlı Çeşmeleri Restorasyonu, II. Abdülhamit döneminden kalan çeşmelerin restorasyonuna yönelik çalışmalar Beyrut Belediyesi ile işbirliğinde yapılmıştır.

5.1 Solidere (Beyrut Tarihi Kent Merkezi) Kentsel Dönüşüm Projesi

Beyrut'taki proje 2 fazdan oluşmaktadır. 1994- 2004 yılları arası ve 2005- 2020 yılları arası olarak düzenlenmiştir. Bu 2 süreçte Lübnan hükümetinin kurduğu yarı özel firma Solidere tarafından çalıştırılacaktır/ yürütülecektir [193]. 1991 Master planına bağlı olarak hazırlanan **Beyrut tarihi kenti kentsel dönüşüm projesi** örgütlenme modelinin temelinde, kamu eli ile oluşturulmuş olsa da tam olarak SOLİDERE özel şirketi bulunmaktadır [193]. Sahil ve liman bölgesi iyileştirme çalışmaları sonucu hizmet karşılığı kazanılan gelir yine bu bölgede tarihi kent merkezinin dönüşümü için kullanılacak, restorasyon, iyileştirme, yeniden canlandırma ve yenileme kentsel dönüşüm çalışmaları uygulanarak sürdürülebilirliği sağlanacaktır [193].

Angus Gavin ve Ramez Maluf tarafından yazılan **"**Beirut Reborn" kitabı savaş sonrası bölgenin yeniden canlanmasını (revival) sağlayan ana planları anlatmaktadır. Beyrut merkez bölgesi için kentsel plan yapım süreci ve zorlukları, vizyon ve fikirleri ifade etmektedir. Şehir plancılar şehir merkezinde eski ve yeni dengesini sağlayarak form vermeyi amaçlamış ve projeyi detaylandırmışlardır aynı zamanda antik kentin geleceğini ve mirası geliştirmeyi de çalışmışlardır.

Merkez bölge (Central District) plan kapsamı açık alanları ve benzer yerleri, tüm kamusal alanları, sokakların rekonstrüksiyonunu ve yeniden yapılanmasını (reconstruction and reinstatement) içermektedir. Sadece Beyrut'un tarihi çekirdeğinin restorasyonunu değil, denizden itibaren 60 hektarlık komşu alanı geliştirmeyi de içermektedir. Bu kitap, planın arkasındaki vizyonu açıklamaktadır; resmi Master Plan belgelerindeki ilk kavramlar, onların evrimlerinin gelişim aşamaları, bunu takip eden detaylı planlar, kentsel tasarım ve restorasyon rehberidir [125].

Uygun paydaşların, eski vatandaşların ve tüccarların **geri dönüşü açıkça**

incelenmemiştir. Proje, dini alanların restorasyonu yoluyla ulusal birlik, uzlaşı ve toplulukların bir arada bulunmasını önermiştir. Kent planlamasının diğer perspektifleri artırılarak halkın ve profesyonellerin bir kısmını çekebileceğinden proje Lübnan'daki kent tartışmalarında bir katalizör görevi görmüştür [192].

Lübnan yeniden inşa edilirken Beyrut'a öncelik verilmesine sebep Akdeniz'deki liman özelliği, yeni hava limanı, ekonomik sistem, politika olanakları, bankacılık sektörü, sağlık, eğitim gibi alanların güçlü olması, kozmopolit bir sosyal doku, arkeolojik mirasa ve kültür mirasına sahip olmasıdır [194].

1991'de Lübnan Solidere/ Beyrut'ta iç savaşın bitmesinin ardından zarar görmüş olan Beyrut'un çekirdeğini oluşturan Merkez bölgesinin yenilenmesi çalışmaları başlamıştır. Beyrut'ta savaş sürecinde sorun hem fiziksel yapının hem de sosyal yapının zarar görmüş olmasıdır. Eres (2004) merkez bölgesinin yenilenmesinin önemini şu sözlerle ifade etmektedir; "Kentin geleneksel kimliğine uymayan bir biçimde ikiye bölünerek dine dayalı bir ayrıma gidilmiş olması, Lübnan'ın iç savaş sonrası ulus olma yolundaki çabalarıyla çelişmektedir. Bu bağlamda dönüşüm için temel hedeflerden biri de kentin sosyal dokusunun bütünleştirilmesidir. Bu amaçla kent merkezinin yenilenerek kentin doğu ve batı tarafının birbirine bağlanması, merkezin, ticaretin yanı sıra sosyal ve kültürel aktivitelerle tüm kentlileri buraya çekmesi ve böylece kentin yakasında yaşayanların burada bir araya gelmesinin sağlanması hedeflenmiştir" [187].

Solidere kentsel dönüşüm projesi ile tarihi kent merkezi ve yeni liman bölgesi birbirine bağlanmıştır. Sürdürülebilir kentsel mekân, kent merkezinde kimlik değerlerinin kazanılması, geleceğe aktarılması sağlanmıştır [195]. Kent kimliğinin temeli, kentin tarihsel geçmişi, kültürel çeşitlilik (mimari, tarihi, arkeolojik) yeniden canlanmıştır.

Tarihi kent merkezinin yenilenmesi projesinde oluşturulan stratejiler: tarihi mirasın restore edilmesi ve yeniden kullanımı, arkeolojik alanların şehirle bağlantısını sağlamak, kaliteli kentsel çevre oluşumudur [187].

Yukarıda bahsedilen plan ve master planlarda sosyal, fiziksel, ekonomik ve kültürel bütünlük oluşturulmaya çalışılarak kimlik olgusu ile tarihi bilginin geleceğe aktarımı sağlanmaktadır.

Son 20 yıl içinde, kentsel dönüşüm ve şehir içi canlandırma (urban regeneration and

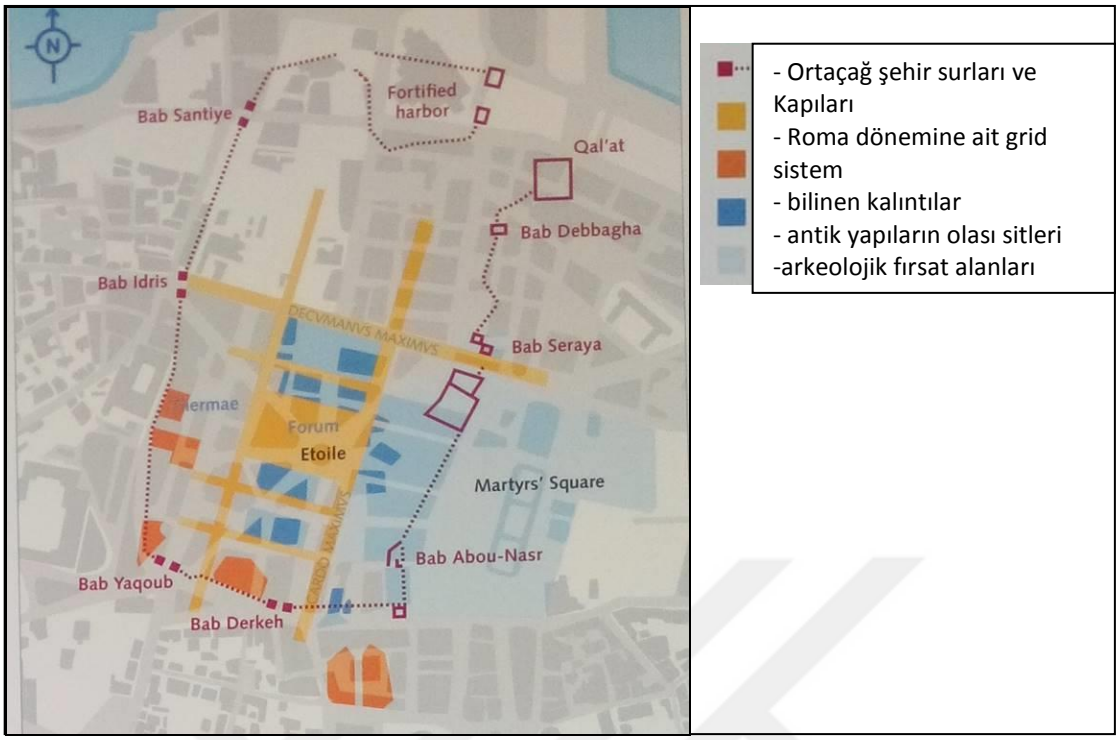
inner-city revitalization) yaşanan ve paylaşılan uluslararası deneyimler ile kentsel değerler içinde güçlü canlandırma ve şehir içi ticari, kültürel ve konut yararlarının çoğuna sahiptir. Ama geleneksel şehir merkezi, tüm şehir için tarihi kabuk ve sosyal bir arena sağlayarak geniş bir karışım sunmaktadır [125].

Oluşturulan Master Plana bağlı olarak Solidere kentsel dönüşüm projesi uygulama stratejileri- örgütlenme modeline göre farklı uygulama alanlarında farklı yaklaşımlar geliştirmiştir. Hizmet alanları, arkeolojik alanlar, konut alanları, ticaret alanları, tarihi çevre ve sosyo- kültürel alan olarak alanlar özelliklerine göre sınıflandırılması ve uygulama yaklaşımları geliştirilmesi önerilmiştir [193].

Tarihi çevre: projenin ana hattını tarihi alanlar ve bu alanlarda gerçekleşecek uygulamalar belirlemektedir. Fransız Manda Dönemi ve Osmanlı'ya ait eserler bulunmaktadır. Tarihi alanlar bütün olarak ele alınıp, iyileştirme ve restorasyon yapılması düşünülmüştür. Bu alanlardaki vistaların devam ettirilmesi, çevrelerindeki yapılaşmanın az katlı yaptırılması, çatı kiremitlerinin kırmızı olarak önceki ile aynı olmasıyla sürekliliğin sağlanması amaçlanmıştır [193]. Restorasyon çalışmalarında statik problemi olan yapılarda betonarme takviyesi ile güçlendirme, cephelerde doğramaları yenileme ve taş temizleme gibi müdahaleler yapılmıştır. Yol döşemeleri eskiye uygun olarak yenilenmiş, kent mobilyası ögeleri sokak lambası benzeri elemanlar yeniden üretilmiştir [187].

Arkeolojik Alanlar: yeni yapı yapılacak olan arazilerde arkeolojik buluntu araştırılması yapıldıktan sonra sonucuna bağlı olarak yapı alanı koşulları tespiti yöntemi uygulanmıştır. UNESCO ve Eski Eserler Genel İdaresi (Derection Generale de Antiquités) ile Solidere anlaşma yaparak kazıları bu 2 kurumun denetlemesine ve yönlendirmesine izin vermiştir. Bu arkeolojik alanların dönemleri aralarında bağlantı sağlanabilmesi için yaya rotaları düzenlenmiştir. Amaç kent merkezinin sahip olduğu kültür mirasının sergilenmesini sağlamaktır [193]. Arkeolojik kazılara stratejik yaklaşım, rekonstrüksiyon/ yeniden yapılanma çalışmalarının bir parçası olarak kabul edilmiştir. **Beyrut Merkez Bölgesi** dünyanın en geniş kentsel arkeolojik alanıdır. Londra ve Paris'te geliştirilen "Kentsel Arkeoloji" modern teknikleri şehir merkezinde Lübnan Üniversitelerinden ve diğer uluslararası ortak takımlar tarafından uygulanmıştır

[125].



Şekil 3. 20 Antik Beyrut'un planı ve yerleşimi [125]

Hizmet Alanları: hizmet vermek için ayrılmış alanların oluşturduğu merkez ve bu alanların ulaşım ile bağlantısı bunun yanında çok fazla zarar görmeyen alanlar sadece rehabilite edilerek işlev sürekliliği sağlanmıştır [193].

Konut Alanları: tarihi merkezde bulunan geleneksel konutlar dışında merkez dışında yer alan konut alanlarıyla ilişkilendirerek hem yaşayan bir mekân olması hem de bütünlük sağlanması için çalışılmıştır [188].

Ticaret Alanları: savaş öncesinde yer alan ticari işlevlerin tarihi kent merkezindeki yapılara yeniden verilmesi öngörülmüştür [193].

Sosyo-Kültürel Alanlar: kent merkezinde öncelikle arkeolojik alanların yapılandırılması ardından tarihi alanların korunması, çevre düzenlemeleri ilk iş olarak planlanmıştır. Ardı sıra ise oteller, restoranlar, kahvehaneler vb. işlevlerin işlerliği sağlanmaya çalışılmıştır [193].

191 hektarlık alanda kent merkezi oluşturulacaktır [193]. Sadece yapısal bir iyileştirme değil ayrıca yaşamsal bir restorasyon yapımı amaçlanmaktadır. Tarihi şehir merkezleri kamusal alanlar olarak kullanılabilecektir [125].

5.2 Waad Projesi (Kentsel Dönüşüm Projesi) (2006-2012)

Waad yeniden yapılandırma projesi ve önceki rekonstrüksiyon projesinden birçok farklılığı vardır. İlk başlarda, bu projenin ideolojik boyutu çok özeldir ve yönelimi alandaki yerleşim politikasıyla ilgilidir. Hedef nüfus bölgedeki vatandaşlardan ve tüccarlardan oluşmaktadır. Şehirle ilgili projelerde, hedef halk, merkezin vatandaşlarının veya ekonomik aktörlerinin ötesine geçmiştir. Bölgenin güney banliyölerindeki komşu kasabalara yönelik ticari rol göz ardı edilmese bile, Haret Hreik'teki durum böyle değildir. Bu nedenle, söz konusu yeniden yapılandırma şartları partinin meşruiyeti için çok önemli olmuştur. Bu da Lübnan bağlamına özgü bir durumdur [192].

Normal sürece hızlı bir şekilde geri dönmek ana mesele olarak görülmüştür. Böylece, bir kopyanın yeniden yapılandırılması en iyi çözüm olarak düşünülmüştür. Karmaşık çalışmalar üzerinde veya yeni planlama belgelerinin onaylanması için müzakerelerde ilave zaman tanınmamıştır. Aslında, yeniden yapılandırılacak alanın büyük bir kısmı hâlâ boş ya da sadece doldurulmuş olduğundan beş yıl içinde projenin uygulanacak olması Solidere projesinin süresinden farklıdır [192].

Kentsel doku, yeniden yapılandırma adına yapılan tercihlerin bir sonucu olarak, esas olarak mimariyle ilgili küçük değişikliklerle karakterize edilmektedir. Arsa sınırları tamamen korunmuştur. Bazı geçici değişiklikler yapılmıştır (kaldırımlar, otoparklar). Alanın aşırı yoğunluğuna rağmen (mevcutlar dahil) yeni kamusal alanlar inşa edilmemiştir. Kentsel alanın kalitesizliği tamamen yeniden üretilmiştir [192].

Waad bazen bir sivil toplum kuruluşu olarak sunulmaktadır. Waad, Cihad al-Binaa derneğiyle ilgili olarak iyi yapılandırılmış ve profesyonel bir siyasi partinin gücünü yansıtmaktadır. Bu parti, özellikle belediyeler aracılığıyla topraklara resmen yerleşmiştir. Bu gerçek, **Cihad al-Binaa ve Waad'ı**, bu yapı, projenin takibi ve koordinasyonunun yanı sıra şantiye alanının yönetimini yetkili ve verimli bir şekilde garanti etmiştir [192].

Yeniden yapılanma toplam maliyeti yaklaşık 400 m. $'dır. Hükümet, hasarın telafisi için tazminatlar olarak maliyetin yarısını ödemiştir. Bu tazminatlar dolaylı olarak Lübnan'a karşı uluslararası dayanışmayı yansıtmaktadır. Kalan miktar doğrudan Hizbullah'tan,

kendi müttefiklerinden veya dünyadaki destekçilerinden ek finansman sağlanan Waad tarafından karşılanmaktadır [192].

Waad deneyimi, Lübnan'daki kentsel planlamanın hükümet olmadan hatta hükümete karşı uygulanabileceğini kanıtlamaktadır. Waad'tan sorumlu kişiler vatandaşların konut ve bina geliştirme çalışmalarına katılımlarını önermişlerdir [192].

İlk düzeyde Waad, politik ve ideolojik bir iradeyle benzersiz bir deneyim gibi görünmektedir. Solidere'den farklı olarak, Waad, **bölgenin sakinlerini ve esnaflarını** hedef alarak, orada yaşamak için **geri getirilmelerini sağlayan bir yeniden yapılandırma**dır. Waad, konut sakinlerini ve esnafı hedef alan bir **rekonstrüksiyon** olup buradaki yerin belleğini koruyarak orada yaşamak, oraya geri dönmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle, varoluşa benzer bir yeniden yapılanma ticari olmayan bir yaklaşımla ayrıcalıklıdır [192].

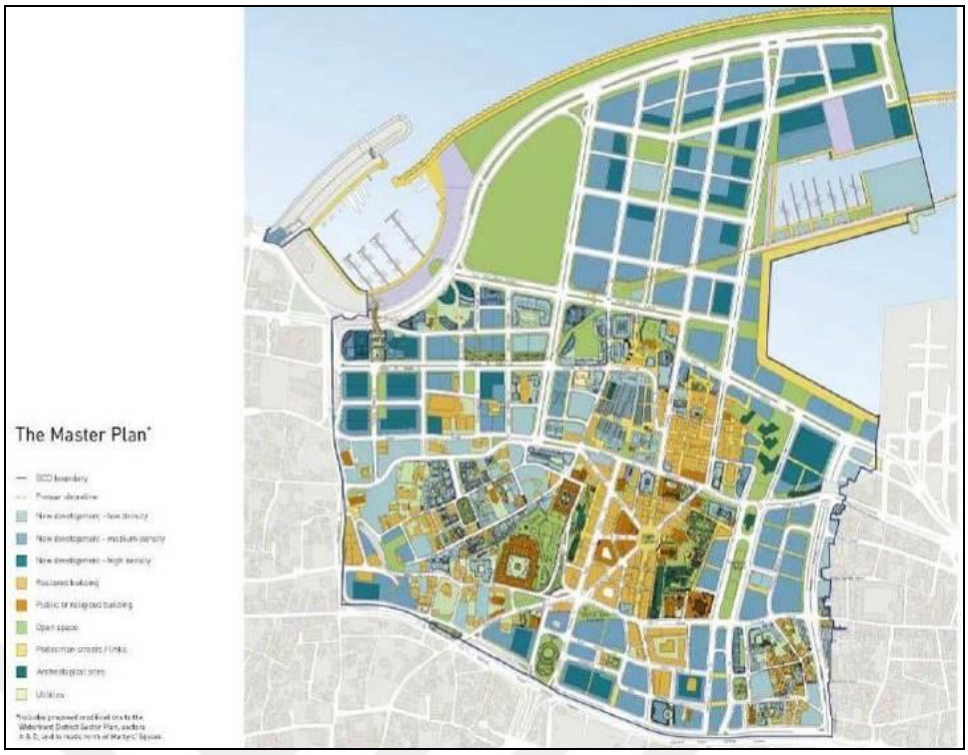
6- Mimari Projelendirme, Teknik Destek, Yaklaşım

6.1 Beyrut Kentsel Alanı, 1991 Master Planı

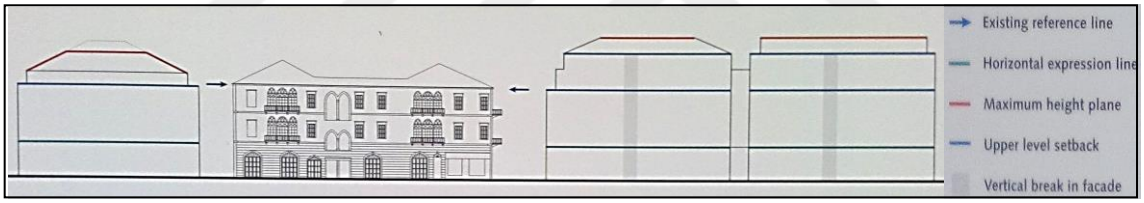
Savaş sonrasında ülke bütünlüğünün sağlanması ve savaşın izlerinin kaldırılması için 1991'de **ulusal plan** hazırlanarak yürürlüğe konulmuş ayrıca Beyrut için bu bölgede Master plan geliştirilerek uygulamaya sokulmuştur. Öncelik kent merkezine verilmiştir [131]. Beyrut kentini kapsayan Dar al Handaşah şirketi tarafından plan hazırlanmış, "Yeniden İnşa ve Gelişim Konsülü" tarafından yönetilmiş ve Hariri kuruluşu özel sektör olarak ekonomik finansmanı sağlamıştır [196].

Plana göre gayrimenkul geliştirme şirketi kurulmuş, gayrimenkul sahiplerine ve kiracılara şirket tarafından hisselerinin %50'sini verilmiş/ bırakılmış ve diğer %50'lik pay ise projenin finansmanı için nakit olarak belirlenmiştir.

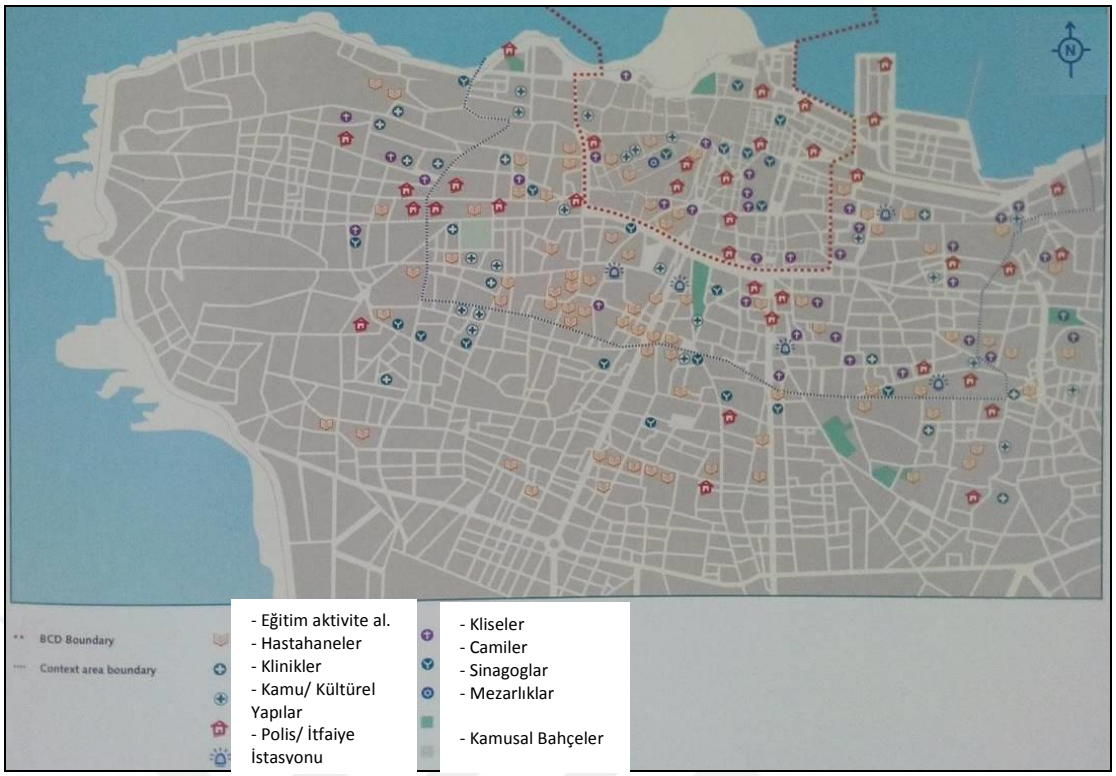
Planın temel hedefi; Beyrut'un finans merkezi olma misyonunu tekrardan canlandırmak; eğitim, turizm, finans, ticaret ve kültür olanaklarını sağlayarak merkez oluşturulmaya çalışmak; kent merkezi vurgusu ile liman, havalimanı ve diğer yerlerle ilişkilendirmek; Lübnan'ın ekonomik gelişimine katkı sağlayacak işyeri, konut, ticaret yatırımları olarak belirlemektir [193]. Bu maddeler incelendiğinde öncelikle ekonomik gelişmelerin sağlanmanın hedeflendiği görülmektedir.



Şekil 3. 21 Beyrut Tarihi Kent Merkezi ve yakın çevresi kentsel dönüşüm master planı [125]



Şekil 3. 22 Saifi tasarım rehberi, korunan yapıların detaylı restorasyonu yapı dış kontörleri referans alınarak yeni gelişim konbinasyonu için tasarım rehbaeri tanımlaması [125]



Şekil 3. 23 Beyrut çatışma sonrası şehir merkezi işlev analizi [125]

Master plan ve kentsel dönüşüm konsepti genelde Lübnan'ın bütününü, özelde ise Beyrut kentini ve tarihi kent merkezinin kimlik değerini vurgulamaktadır. Kimliğin temelini, tarihsel geçmişin önemi kültürel çeşitlilik içerisindeki sahip olunan bölge ve özellikler belirleme de katkıda bulunmuştur. Çalışmada hedef kimlik ise "**idealleştirme**" olarak belirlenmiştir [193].

Beyrut Merkez bölgesinin yeniden inşaası çalışmaları devam etmektedir. Birçok kişi, danışman, firmalar, kamu yorumcusu dünyanın 4 bir tarafından sürece katkıda bulunmuştur. Bu plan sürecinde Master plan danışmanları, Dar Al-Handasah tarafından yürütülen çalışmalar önemli gelişmeler sağlamıştır.

Arazi kullanımında dengeli bir dağılım kombinasyonu kullanılmış; kamu, ticaret, kültür ve eğlence tesisleri dâhil olmak üzere yaşayan bir konut alanı yaratmak, geleneksel bir şehir merkezi oluşturmak amaçlanmıştır. Merkez bölge yenilenmesi: devlet kurumları arasında güçlü bir bağlılık, büyük bir yerleşim yeri olarak (40.000 aşkın olası bir konut nüfusu için) şehir merkezi bölgesinin yeniden kurulmasıdır iki önemli rolünü anlatmaktadır. Yeni şehir merkezi bölgesinin kullandığı geniş bir karma fonksiyon ve canlı bir yerleşim nüfusu vardır [125].

7- Göçler ve Mülkiyet Hakları

1975 ile 1995 yılları arasında yerinden edilmiş nüfus rakamlarına bakıldığında (1997-2002) çatışma sırasında birçok kısa ve uzun vadeli yerinden edilme dalgası yaşanmıştır. 1975-1990 arasında tahmini 810.000, savaşın bitiminde ise yaklaşık 450.000 kişi yerinden edilmiştir. Etkilenen köy ve kasaba sayısı [yerinden edilme] 949 olup, bunlardan 174 köy tamamen veya kısmen tahrip edilmiştir. Hasar gören veya yıkılan konut sayısı 45.020'dir, bu durum Lübnan'daki konut sorununu daha da kötüleştirmiştir [197].

Çizelge 3. 4 Lübnan'da çatışma sürecinde ve sonrasında yerinden edilen kişi sayısı [197]

1975-1976	300,000	Kişi
1977-1981	150,000	Kişi
1982-1985	200,000	Kişi
1989-1990	160,000	Kişi

Karışık mülkiyet hakları: yeniden yapılanma/ imar programı sürecinde karşılaşılan başlıca sorunlardan biri Merkez Bölgesi'nde mülkiyet haklarının karmaşık olmasıdır. Genellikle kiracı, ev sahipleri, mülk sahipleri bireysel olarak birçok iddia da bulunmuşlardır. Rekonstrüksüyon sürecinde hak sahiplerini bir araya getiren bu büyüklükte bir yapılanmanın imkânsız bir iş olduğu düşünülmüştür [125].

40.000 üzerinde etkin mülkiyet sahibi, birkaç bin ünvan sahibi kişi bireysel binaları ortaya çıkarmıştır. Merkez Bölge, mevcut parsellerin yarısından fazlası 250 m^2'den azdır ve bu nedenle modern gelişim için mümkün olan en küçük boyutun altındadır [125].

Solidere, Aralık 1991 tarihinde mevzuata dayanarak savaşta zarar görmüş, merkezi Beyrut için Master Planı onaylanmıştır. Bu şirket 10 yıllık bir süre için vergiden muaf tutulmuştur. Devlet bu şirkete arazi geliştirme haklarını tanımıştır [125].

Uygulamalarda fiziksel anlamda beklenilen **bütüncül çalışma gerçekleşmiştir** çünkü çalışmalar bölge ölçeğinde hem bir elden yürütülmüştür hem de kaynak kullanımı dengelidir; tarihi çevre iyileştirme çalışmalarında uyum sağlanmış, yeni yapılaşmada da uyum ve birlikteliğe dikkat edilmiştir [187].

Fizik mekân ve ayrıca sosyo-kültürel açınımları başlığı altında yukarıda da bahsedilen arkeolojik alanlar, hizmet alanları, tarihi çevre, sosyo-kültürel alanlara, ticaret alanları

ve konut alanlarına mekânsal kimlik ve kentsel kimlik bütünlüğü çerçevesinde yaklaşılarak sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır [193].

Beyrut Kent Merkezi Geliştirme ve Yeniden Yapılandırma Projesi'nin uygulanması bazı çözülemeyen sorunları da içermektedir. Öncelikle, yapılan çalışmaların ardından mülk sahipleri ve kiracılar, açıkçası kent merkezinin kullanıcılarının çoğu, yerlerini terk etmek durumunda kalmışlardır. Bu durum **hem kent planlaması hem de kullanıcı-mekân** ilişkisi bağlamında istenilmeyen bir çözüm yolu olmuştur. Projenin gerçekleştirilmesi için kurulan şirketin hem hükümetle hem de zengin yatırımcılarla yakın ilişkisi bulunması, projelerin kullanıcı profil ilişkisini göstermektedir [198].

3.5.2 Bosna-Hersek, Çatışma 1992-1995

1- Genel Bilgiler

Ülke; Boşnaklar, Sırplar ve Hırvatlar olmak üzere 3 etnik grubun ev sahibidir ve aynı ortak dili kullanmaktadır sadece farklı lehçelere sahiptirler.



Şekil 3. 25 Bosna Hersek Haritası [199]

Bosna-Hersek, Eski Sosyalist Yugoslavya'nın altı federe cumhuriyetinden biriyken bağımsızlığını 1990'lı yıllarda kazanmıştır ve 1992'de yeni devlet kurulmuştur. Sırplar ülkeyi tanımayarak Boşnak ve Hırvatlara karşı savaş açmışlardır. 1995'te, Bosna Savaşı sonrası Dayton Barış Antlaşması (Dayton Peace Agreement) imzalanmıştır [203]. Bosna Hersek Mayıs 1992'de BM'ye üye olmuştur [200]. 1991'de Slovenya'da, ikinci olarak Hırvatistan'da, 1992'de ise üçüncü hareket Bosna-Hersek'te ve en son 1998'de

Kosova'da yaşanmıştır [201].

Saraybosna kenti yüzyıllardır farklı dinsel kökenden ve milliyetlerden olan vatandaşların bir arada yaşadığı, kiliseler, sinagoglar ve camilerin bir arada bulunduğu çok kültürlü, farklı kültür miraslarına sahip bir kenttir [202].



Şekil 3. 26 Mostar Köprüsü, savaş sürecinde çekilmiş fotoğrafı [204]

15. yüzyılda kurulan Saraybosna (Sarajevo) ticaret ve kültür merkezidir, savaşa kadar eski yerleşmede çok sayıda kervansaray, çarşı, medrese, cami bulunmaktadır. Kentin merkezi ve çevresi Osmanlı yerleşmelerini anımsatmaktadır [205].

Nisan 1992- Ekim 1995 sürecinde yaşanan iç savaş, resmi rakamlara göre 156.826 Boşnak (bu sayının yüzde 80'i 1992 yılına ait), yaklaşık 70 bin Sırp ve 37 bin Hırvat'ın ölümüyle sonuçlanmıştır. Ardından üç taraf yeniden birleşmiş ve sınırları düzenlemiştir [206].

2- Mevcut Durum, Hasar Verileri

1992'deki top tüfek ateşinde Bosna Ulusal Müzesi Kütüphanesi (1888) boşaltılmıştır. Bombalar çatıyı delip geçmiş, binanın pencereleri ve birçok galeri duvarları tahrip olmuştur. Hersek arşivlerine de defalarca toplar isabet etmiştir. Mostar'ın Katolik Başpiskoposluğuna açılan ateşler yapıya isabet etmiştir. 50.000'den fazla eser yok edilmiştir [140].

Saraybosna Gazi Hüsrev Beg Kütüphanesi (1537) 1992'de bombalanmasına rağmen koleksiyonun büyük bir çoğunluğu kurtarılmıştır [207].

19 belediyedeki 227 camiden sadece 22'si çok hafif zarar görmüştür. Bosna'da savaşta 119 cami ağır hasar görmüş, 139 cami ise neredeyse tamamen tahrip olmuştur. (2002) Riedlmayer'ın yaptığı anket çalışmasında yer alan 17 türbeden 11'i ağır zarar

görmüştür. 4 dergâhın 3'ü ağır hasar görmüş ve yıkılmıştır [123]. 19 belediyedeki 57 Katolik Kilisenin hepsi zarar görmüş, sadece 14'ü az hasarlıdır (Riedlmayer, 2002, s.14). 1990'lı yılların başında Saraybosna'daki savaşta 1.386'dan fazla tarihi bina tahrip edilmiş ya da ciddi hasar gördüğü belirtilmiştir [208].

Riedlmayer (1995), Bosna'daki süreci şu şekilde ifade etmektedir "Bütün Bosna'daki kütüphanelerin, arşiv, müze ve kültürel kuruluşların yok edilmek üzere hedef alınmasının gayesi**, gelecek kuşaklara**, bir zamanlar Bosna'da **ortak bir mirası** paylaşan **farklı etnik ve dini geleneklere sahip** insanların birlikte yaşadığını hatırlatabilecek kitap, belge ve sanat eseri gibi **maddi tanıkları ortadan kaldırmaktır**. İşgal altındaki Bosna kasaba ve köylerindeki 800'den fazla Müslüman ve Bosnalı Hırvat (Katolik) cemaatlerinin kayıtları (kadastro kayıtları, vakıf belgeleri ve kilise kayıtları) etnik temizleme kampanyalarının bir parçası olarak milliyetçi Sırp güçlerince ateşe verildi" [207].

Hasar görmüş, kullanılamayan yıkık parseller ve enkaz görüntüleri giderek çöplük haline dönüşmüştür ve güvensiz mekanlar kent yaşamını olumsuz yönde etkilemişlerdir [209].

Coğrafi bilgi sistemi içerikli bir veri tabanı oluşturulmuş fotoğrafik belgeler (savaş öncesi ve sonrası), bina kimliği/ tanımlanması, mevcut durumu, hasar türü, uğradığı zararın kısa açıklaması, tarihi bilgiler ve restorasyon çalışmalarını desteklemek için ayrıntılı bir sistem kurulmuştur [123].

3- Uluslararası ve Ulusal Yasal Düzenlemeler

1931 tarihli Atina Sözleşmesi, 1954 tarihli Lahey Anlaşması-Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Varlıkların Korunmasına İlişkin, 1964 tarihli Venedik Sözleşmesi ve 1949 tarihli Cenevre Anlaşmasına Ek 1977 1. ve 2. Protokolleri eski Yugoslavya hükümeti tarafından onaylanmış olup, yasal olarak Yugoslavya'nın halefleri olan devletler için de geçerlidir [207].

Pınar Yürür'ün 2007 yılında tamamlamış olduğu doktora tezi Bosna Hersek'i yeniden yapılandırmada uluslararası toplumun rolünü anlatmaktadır. Bosna Hersek 1995'te Dayton Barış Antlaşması imzalamıştır.

Temas Grubu (Contact Group) 25 Nisan 1993'te Avrupa ve ABD'nin arabuluculuk çalışmaları Bosna'da barış sağlanması için kurulmuştur. Temas Grubu **"Güvenli Bölgeler Planı"** (**Security Zones**) önerilmiştir. Bosna-Hersek'in altı büyük şehrinin BM koruması altına alınması öngörülmüştür; Saraybosna, Gorajde, Tuzla, Srebrenica, Zepa ve Bihaç'tır [200].

NATO 1995 tarihinde Bosna BM Barış Gücünün (United Nations Protection Force: UNPROFOR) yerini alacak ABD öncülüğünde bir güç oluşturulmasını istemiştir. Bu güç, Uygulama Gücü (Implementation Force: IFOR) adı altında; mültecilerin dönüşü, Bosna'nın yeniden inşası ve serbest seçimlerin düzenlenmesi konusunda BM'ye ve diğer sivil otoritelere yardımcı olacaktır [210].

11 Ekim 1995'te Ateşkes ilan edilmiştir. Dayton Barış Görüşmeleri 1 Kasım 1995'te ABD'nin Ohio eyaletinin Dayton kenti yakınlarındaki Wright Patterson hava üstünde başlamıştır (Yürür, 2007, s:89). 21 Kasım 1995 tarihinde 43 aylık savaşa son veren Bosna-Hersek'te **Barış için Genel Çerçeve Antlaşması** kabul edilmiştir [211]. Ardından Aralık'ta **Barış Uygulama Konferansı** (Peace Implementation Conference) yapılmıştır. Bu konferansta; kısa ve uzun vadeli ihtiyaçlar gözden geçirilmiş, mültecilerin dönüş takvimi, binlerce kayıp insanın bulunması, barınak, gıda ve ilaç ihtiyacının sağlanması, bozulan yolların onarılması, polis gücü ve mahkemelerin kurulması ve demokratik seçimlerin gerçekleştirilmesi için teknik yardım yapılması konuları görüşülmüştür [200].

14 Aralık 1995 tarihinde tarihe "Dayton Barış Antlaşması" olarak geçen metin Paris'te resmen imzalanmıştır. Genel Çerçeve Antlaşması (General Framework Agreement for Peace in BiH) ve buna bağlı 11 ekten oluşmaktadır. Ek başlıkları aşağıdaki gibidir:

Ek 1-A: Barışın Askeri Yönlerini İçeren Antlaşma, Ek 1-B: Bölgesel İstikrar Antlaşması, Ek 2: Birimler arası Sınır Hattı ve İlgili Konular Antlaşması, Ek 3: Seçimler Antlaşması, Ek 4: Bosna-Hersek Anayasası, Ek 5: Tahkim Antlaşması, Ek 6: İnsan Hakları Antlaşması, **Ek 7: Mülteciler ve Yerlerinden Olanlar Antlaşması**, **Ek 8: Milli Anıtları Koruma Kurulu Antlaşması**, Ek 9: Kamu Teşebbüsleri Kurulması Antlaşması, Ek 10: Barış Sürecinin Sivil Uygulaması Antlaşması, Ek 11: Uluslararası Polis Görev Gücü Antlaşmasıdır [212].

Dayton Barış Antlaşması "sivil" ve "askeri" olmak üzere başlıca iki alanda düzenlemeler içermektedir [200]. Saraybosna'da oluşturulan Birleşmiş Milletler Yüksek Temsilcilik,

antlaşmanın sivil yönlerinin uygulanmasını (Office of the High Representative-OHR) sağlayacaktır [213].

Brcko, Dayton anlaşmasında çözümü sonraya bırakılan bölgelerdendir. Yapılan müzakerelerden sonra milletlerarası hakem kararına verilmiştir. BM Brcko Özel Temsilcisi burada bir birim oluşturmuştur. Mültecilerin serbestçe geri dönmelerini sağlayacak, hareket serbestliği garanti edecek, gümrüklerin kontrolünü sağlayacak ve ekonominin yeniden canlandırılması için çaba sarf edecektir [212].

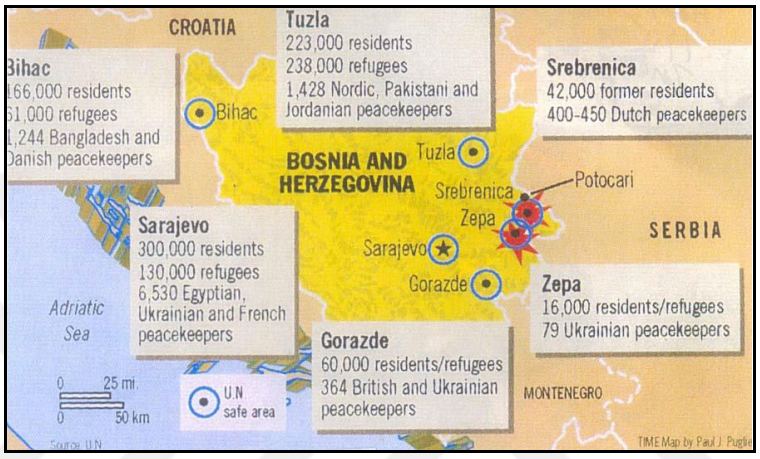
Dayton Anlaşmasına göre 6. ve 7.[1] madde de insan hakları ve mültecilerin korunması üzerine durulmaktadır.

Dayton Anlaşması Metni Ek 8'de Milli Anıtları Koruma Kurulu Anlaşması yer almaktadır (tüm maddeler için bakınız Ekler Bölümü Ek E). Kültür mirasının korunmasıyla ilişkili olan önemli maddelere aşağıda da değinilmektedir. Merkezi Saraybosna'da olan milli anıtları koruma kurulu kurulacaktır. Mesleğinde uzman olan ve etnik grupların hepsini

[1] "6. MADDE: Taraflar Ek 5 (Tahkim Antlaşması) ve Ek 9'da (Kamu Teşebbüsleri Kurulması Antlaşması) belirlenen tahkim kurulu, insan hakları kurulu, mülteciler ve yerlerinden olmuş kimseler kurulu ve **milli anıtları koruma kurulu** kurulması ile ilgili düzenlemeleri onaylar. Taraflar buradaki taahhütlerin yerine getirilmesine yardımcı olacaklardır."
"7. Madde: İnsan haklarının gözetilmesinin ve mültecilerin korunmasının kalıcı bir barış için hayati önemde olduğunu tanıyarak, taraflar insan haklarıyla ilgili anlaşmanın EK 6'sının birinci bölümünde belirlenen şartları ve mültecilerle ilgili Ek 7'de (Mülteciler ve Yerlerinden Olanlar Antlaşması) geçen hükümleri tam olarak uygulamakta anlaşırlar."
Ek 4: Bosna-Hersek Anayasası, 2.Fıkra İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler başlığı altında yer alan "5) Mülteciler ve Yerlerinden Olanlar: **Tüm mülteciler ve yerlerinden olanlar serbestçe kendi asıl evlerine dönme hakkına sahiptir.** Anlaşmanın Ek 7'si uyarınca, bu kişiler 1991'den beri süren düşmanlıklar yüzünden kaybettiği mülkünü geri alma veya tazmin etme hakkına sahiptir."
Ek 7: Mülteciler ve Yerlerinden Olanlar Anlaşması, **Kısım 1: Koruma**, 1. FIKRA: Mültecilerin ve Yerlerinden Olanların Hakları "1) Bütün mülteciler ve yerlerinden olanlar savaştan önce yaşadıkları evlerine dönme hakkına sahiptir. Mülteciler 1991'den beri süren düşmanlıklar yüzünden mahrum kaldıkları **mülklerini onarma ve onarılamayacaklar için tazminat alma hakkına** sahip olacaklar. Mültecilerin erken dönüşü **Bosna'daki mücadelenin durulmasının önemli bir amacıdır.** Taraflar, üçüncü ülkelere geçici olarak sığınanlar da dâhil, kendi bölgesini terk etmiş kişilerin **dönüşünü kabul edeceklerini onaylarlar**."
"5) Taraflar, sığınılan ülkeler ve ilgili taraflarla istişare neticesi, erken, barışçı, düzenli ve **aşamalı bir dönüş tasarımı** geliştirmek için BMMYK'ya başvuracaklar. Taraflar böyle bir tasarımı uygulamakta ve kendi kanunlarını buna uyarlamakta anlaşırlar. Aynı zamanda mülteci kabul eden ülkeleri uluslararası kanunlara göre **mülteci dönüşüne yardımcı olmaya** çağırırlar."
"11. Fıkra: Yetkiler, Kurul 1 Nisan 1992 tarihinden itibaren gönüllü olarak satılmamış veya devredilmemiş emlakla ilgili iddiaları kabul eder ve karar verir. Şikâyetler emlakın geri verilmesi veya tazmini seklinde olabilir."
"13. Fıkra: Boş mülklerin kullanımı, taraflar, Kurul'a bildirerek ve UNHCR ve bu konuda çalışan diğer uluslararası ve sivil toplumsal kuruluşlarla iş birliği yaparak mültecileri geçici olarak **boş meskenlerde barındırabilirler**."

içerecektir. Kurul tarihi, dini, kültürel ve etnik öneme sahip anıtlarla ilgili talepleri alacak ve değerlendirecek. Verilen kararlar yerel kanunlara uygun olacaktır.

5. fıkra 5. Madde de kurul tarihi anıt kararı aldığında anıtın ait olduğu topraklarda onun korunması için gerekli tüm tedbirleri (idari, ilmi, kanuni, teknik) almalı, tehlikeye düşürecek durumlardan kaçınmalıdır. Tarafların diğer birimleri de istenildiğinde yardımcı olmalıdır. 5 yıl sonra kurulun çalışma sorumluluğu Bosna hükümetine devredilecektir.



Şekil 3. 27 BM'nin Güvenli Bölgeler (safe haven) uygulaması (24 Temmuz 1995) [214]

Savaş sonrası Bosna'da "Uluslararası Himaye Rejiminin Kurumları" kurulmuştur. Barışı Uygulama Konseyi ve Birleşmiş Milletler Yüksek Temsilciliği, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı, İstikrar Sağlama Güçleri, Avrupa Birliği Polis Misyonu, Mülteciler Yüksek Komiserliğidir. Prensipler kurulunun daimî temsilcileri; Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR), İstikrarı Koruma Gücü (SFOR), Avrupa Güvenlik ve İş birliği Örgütü (AGİT), BMMYK, Avrupa Birliği Polis Misyonu (EUPM) ve Avrupa Komisyonu'dur. Ayrıca Dünya Bankası, IMF ve **BM Kalkınma Programı (UNDP)** gibi uluslararası finans kuruluşları da Prensipler Kurulu'nun düzenli katılımcılardır [215].

4- Savaş Sonrası Çalışmalar İçin Finans Kaynakları, Fonlar

Savaşın sona ermesinden sonra Bosna'daki çeşitli dini cemaatler kutsal anıtların belgeleme ve onarımı için fon yardımında bulunmuşlardır [123].

Bosna Hersek yasal mevzuat değişikliğiyle dış yatırımları ülkeye çağırmıştır.

Bosna Hersek'te üretim tesisleri zarar görmüş, ihracat durmuştur. Bu sebeple ihraç

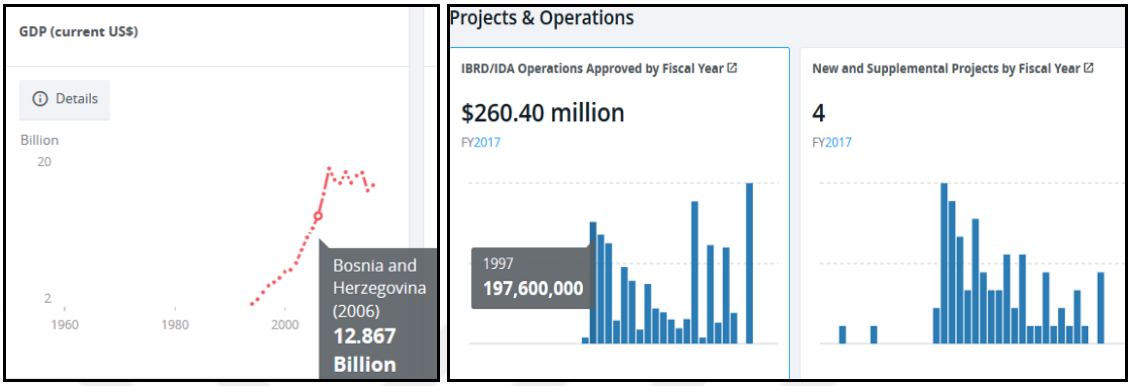
pazarlarındaki payını kaybetmiştir. Dış Yatırım Tanıtım Ajansı (FIPA) 1999 yılında kurulmuştur [200].

Dünya Bankası ve UNESCO, eski köprü kompleksini yeniden inşa etmek için bir proje başlatmıştır. Mostarlı bir mimar olan Amir Pasic, Mostar Köprüsü'nü, yıkılan şehri yeniden inşa etmek için başlangıç noktası olarak görmüştür. Köprünün yeniden inşa projesi yolunda dünyanın dört bir yanındaki ülkeleri ziyaret etmiş, üzerinde çalışmaya başlamıştır, konferanslar düzenlemiştir. Yeniden yapılanma planıyla ilgili kampanya yürütmek için üniversitelerde atölye çalışmaları düzenlemiştir [216]. Onun için ve tüm Mostar'lılar için, kentin adını verdikleri köprüyü yeniden görmeleri, hayati öneme sahiptir.

1999'da rekonstrüksiyon süreci Dünya Bankası, Bosna Hersek devleti ve de Mostar şehrinin arasında mutabakat sağlanarak başlamıştır. UNESCO'nun desteklediği Uluslararası Uzmanlar Komitesi, Aga Khan Kültür Vakfı ve Dünya Anıtlar Fonu bilimsel/ teknik/ finansal yardımlar ile Eski Köprü yapı bütünü ve çevresindeki tarihi mahallelerin rehabilitasyonu yapılmaya başlanmıştır [217]. Aga Khan Trust ve Dünya Anıt Fonu'nun önerisi 2001 yılında kabul edilmiştir. Teklif, sadece tarihi Mostar'ı canlandırmak planları için değil, aynı zamanda bölgenin karakterini ve dokusunu korumak için ayrıntılı yönetmelikleri ve kapsamlı talimatları da içermiştir. Eski şehir mahallelerinin iyileştirilmesi için planlar, tarihi kentin geleceğinin kurumsal güçlendirme planlarını ve dinamik yönetim mekanizmalarını destekleyen hükümler, öneride geleneksel yapı metodları ve malzemeler de belgelenmiştir ve bunların uygulanması, geleneksel yapı mirasını koruyacak şekilde teşvik edilmiştir. Nehrin hem doğu hem batıdaki kıyılarında restore edilecek 21 yapı seçilmiştir. Binanın mimari önemi, çok kültürlü karakteri, farklı din ve mezhepler için önemi, konumu ve çeşitli işlevleri üzerinde durulmuştur [218].

1995 yılında savaş bittiğinde ülkenin ekonomik gelir sağlayabileceği her şeyin %90'ı tahrip edilmiştir veya âtıl duruma düşmüştür. Zarar görmüş varlıkların yeniden inşasının Dünya Bankası tahminlerine göre maliyeti 15- 20 milyar dolar arasındadır. İşsizlik oranı savaş sonunda %90'a ulaşmıştır [219]. En büyük ekonomik sorun ülkede işsizliktir. Raporlar ülkedeki işsizlik oranının yüzde 60–70 arasında olduğunu göstermektedir [220].

Dünya Bankası (DB), Avrupa Yeniden Yapılanma ve Gelişme Bankası (EBRD), Uluslararası Para Fonu (IMF), ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı ve Avrupa Komisyonu (EC) temsilcilerinden oluşan bir heyet anlaşma öncesi ülkeyi ziyaret edip hasar tespit çalışmalarında bulunmuştur. 5,1 milyar dolara ihtiyaç olduğunu; bu rakamın 3,7 milyarı FBIH, 1,4 milyarı ise RS'de kullanılmak için düşünülmüştür [221].



Şekil 3. 28 Dünya Bankası'nın 1996 yılından itibaren Bosna-Hersek'e finansal yardımı [222]

Dünya Bankası (DB), sürekliliği bozmadan 2007 yılı da dahil uygulamadaki projelerin yüzde 25'ini finanse etmektedir [200].

Dünya Bankasının yardım stratejisi istikrar sağlama (çoğunluğu acil insani yardımlar), yeniden yapılanma ve gelişmedir. Bunlar; altyapının geliştirilmesi, sosyal iyileştirme çalışmaları, mültecilerin dönüşü ve barınması, özel sektörün geliştirilmesi ve finans sektöründe reform, resmî kurumları ve mali yapıyı yeni düzene göre değiştirmek için destek [200] şeklinde toplamıştır.

Giderleri finanse edebilmek için gelir kaynakları üretilmiştir. Mostar Eski Kent'inden elde edilen kiralar ve vergiler; kapsamlı onarım yapılan yapıların yeniden kullanımından, kamusal açık alanlardan elde edilen gelirler; müze vb. yapılardan toplanan gelirler; bağışlar, yatırımlar, "**kendine yardım**" aktiviteleri olarak gerçekleşen küçük ölçekli işleri yerel halkın sağlamasıdır [149]. Bu fonların dağıtımı: %40-51 oranındaki yatırımlar yeni rehabilitasyon projelerine, %15-21 oranındaki bütçe ile mevcut durumda bakım ve öncelikli bakım gerektiren yapılar/ alanlarlara, %15-25 oranındaki bütçe işletme giderlerine, %5-12 oranındaki bütçe ise tanıtım ve kültürel aktiviteler olarak gerçekleştirilmiştir [217].

BMMYK, yapılan büyük miktardaki bağışlar toplu konutlarda yaşayanlara kalıcı konut sağlamak için kullanılmıştır [135].

2001 yılında **Avrupa Komisyonu**, 2002–2006 dönemini kapsayan hem de AB yardımı için çerçeve programı sunan ülke stratejisi belirlemiştir. 2001- 2007 yılları arasında CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization) programı kapsamında 240 milyon Euro'dan fazla Bosna-Hersek'e yardım yapılmıştır [200].

Türkiye ile Bosna-Hersek arasında 2005-2012 yılları arasında TÜİK Raporlarına göre ihracat ve ithalat toplam hacimleri milyon dolar olarak tabloda gösterilmiştir.

Çizelge 3. 5 TÜİK raporları ikili ticaret verileri 2005-2012 yılları arası (milyon dolar)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	DENGE	HACİM
2005	127,95	15,34	112,61	143,29
2006	153,99	9,37	144,62	163,36
2007	445,17	21,46	423,71	466,63
2008	572,05	24,54	547,51	596,59
2009	226,43	52,07	174,36	278,49
2010	224,37	72,33	152,04	296,70
2011	269,17	90,25	178,92	359,42
2012	251,71	11,64	140,07	363,35

Bosna-Hersek'te 2 üniversitede, TİKA ve Saraybosna Üniversitesi Türkoloji Bölümü desteği ile Tuzla ve Zenica Üniversitelerinde Türkoloji bölümleri bulunmaktadır. Dil, kültür köprüsü oluşturulmaya, onarılmaya çalışılmaktadır [153].

TİKA'nın Türkiye'den giden inşaat fabrikaları yaklaşık 81 milyon doları telekomünikasyon, köprü, konut, hastane, altyapı vb. projelerde harcamıştır.

5- Koruma Projeleri, Destek Projelendirme, Yaklaşım

Savaştan sonra Eski Kent ve çevresinin korunması- restorasyonu, yeni yerleşim alanları planlama çalışmaları bağlamındaki çalışmalar farklı birkaç birim tarafından yürütülmüştür.

Mostar'da korumada görevli kurumlar: Ulusal Anıt Eserleri Koruma Komisyonu, Federal Kültür Bakanlığı dâhilindeki anıt eserleri koruma enstitüsü ile Hersek- Neretva Kantonu Kültürel, Tarihi ve Doğal Mirasının Korunması Enstitüsü İş Birliği, Federal Fiziksel Planlama ve Doğa Bakanlığı'dır. Korumayla ilgili kanun ve yönetmelikler ise; 1985 yılı

Bosna-Hersek Kültürel, Tarihi ve Doğal Mirasının Korunması ve Kullanılması Yasası, 1996 yılı Geçici Mostar Kenti Tüzüğü, 1998 yılı Sular Kanunu'dur. Bunun dışında izinsiz yapılaşma durumları engellemek için birçok kararlar alınmıştır [217].

Savaş esnasında halka ulaştırılamayan yardımlar nedeniyle havaalanı- Butmir bölgesi arasına tünel kazılmıştır. Tünelin inşası halk ve asker iş birliğiyle 1993 yılı başlamış ve 4 ay sürmüştür. Gerekli her malzemenin taşıması yapılarak Saraybosna'nın geleceğinin değişmesine sebep olmuş, savaşın kazanılmasını sağlanmıştır. Bu ev Savaş Müzesi olarak sergilenmekte ve de dış cephede yer alan mermi izleri ve yapı içerisindeki eserler korunmaktadır [224].



Şekil 3. 29 Saraybosna tünelin kazılmaya başlandığı ev [202]

Saraybosna'daki Kültür Mirası Enstitüsü tarihi değerlerin korunabilmesi için, savaşta zarar görmüş olan yapıların onarımına öncelik vermiştir. Burada dikkati çeken en önemli uygulamalardan birisi mermi deliklerinin hâlâ o günkü gibi durmasıdır. Ancak bazı yapılarda kişisel çabalarla onarımların yapıldığı da görülmektedir [202].



Şekil 3. 30 Saraybosna yapılardaki mermi izleri bulunan yapı ve mermi izlerinin sıva ile kapatılmış olan yapı [202]

1998 yılında onarım ve yeniden yapılanma çalışmaları başlamıştır. Hala savaşı hatırlatan, savaş izleri taşıyan yapılar da mevcuttur.



Şekil 3. 31 Mostar kent merkezinde hasarlı yapılar [202]

Onarım ve restorasyon çalışmalarında yardım amaçlı gelen yapı malzemelerinin kullanımı, Eski Kent ve çevresinde yer alan konut alanlarının tarihi ve mimari özelliklerini kaybetmesini hızlandırmıştır [225].



Şekil 3. 32 Boulevard Caddesi yer alan yapının savaş sonrası durumu ve savaştan sonra yeniden yapımı [226]



Şekil 3. 33 Savaş sonrası Saraybosna [227]

Bosna- Hersek'te, özellikle Mostar kentinde kültür mirasının korunmasında görev alan, detaylı olarak çalışan uzman kişiler ve kurumlar kısaca aşağıda anlatılmaktadır.

Andras J. Riedlmayer, Harvard Üniversitesi, Güzel Sanatlar Kütüphanesinde, İslam Mimarlığı Ağa Han Programı Dokümantasyon Merkezi ve Balkanlarda Osmanlı dönemi kültür mirası üzerinde tanınmış bir uzmandır [123].

Savaşın sona ermesinin ardından, **Avrupa Konsey**i (Council of Europe) Kültür Mirası Bölümü Teknik İş Birliği ve Danışmanlık Programı Bosna-Hersek'te iki tarafta da yerel yönetimlerle iş birliği içinde, seçilen miras alanlarında bağımsız bir alan çalışması yürütmüştür. Ortaya çıkan "Bosna-Hersek, Ön Aşama için özel Eylem Planı: Nihai Rapor (1999 Mart)"da restorasyon önceliklerini belirlemek üzere tasarlanmış aynı zamanda bir dizi alan için bazı bağımsız bilgileri ve fotoğrafları, temel bilgileri sağlamıştır. Ancak, yapılan araştırmalarda uygulamanın mümkün olabildiği şekilde kendini gösteremediği anlaşılmıştır [123].

İslam Toplum Konseyi **(Islamic Community),** Rijaset Bosna-Hersek'te İslam dini mirasıyla ilgili savaş süresince ve sonrasında kitap ve belgeler yayınlanmıştır. Riedlmayer'e göre (2012) Rijaset tarafından toplanan ve Bay Omerdic kitabında yayınlanan belgeler ilk bakışta kapsamlı görünmekte ancak savaş sonrası bakıldığında bazı eksiklikler bulunduğu anlaşılmaktadır [123].

Bekir Besic, savaş sırasında Bosna-Hersek'in büyük ve detaylı bir kopya haritasını temin etmiştir. Haritasında Bosna'daki İslam dini mekânlarının gördüğü zararlarının iyi bir görsel temsilini sağlamış ve eklemiştir [123].

Bosna Hersek, Tarihi, Doğal Miras ve Kültür Mirası Koruma, Bosna Hersek Miras Merkezi Enstitüsü, savaştan önce bu enstitü Bosna-Hersek genelinde miras alanlarını belgeleyen ve koruyan olarak görevlendirilmiştir. Saraybosna kuşatması sırasında, dokümantasyon arşivinde hem personel hem de arşiv belgelerinin bir bölümü kaybedilmiştir. Savaştan sonra, otorite ve bütçe desteğini kaybetmiş ve geniş kapsamlı saha araştırmaları yürütmek için hiçbir pozisyon bulamamıştır [123].

24 Ağustos 2006, Avrupa Komisyonunda (EC) kabul edilen "Dijitalleştirme ve Çevrimiçi Erişilebilirlik Kültürel Malzeme ve Dijital Koruma Tavsiyesi" çağrısı üyeler için kurulmuştur. Çevrimiçi erişim sayesinde kültürel malzemeler için büyük ölçekli dijitalleştirme imkânı, Avrupa'nın kültür mirası ile Avrupa Dijital Kütüphanesi'ni (Digital Heritage and Cultural Content Programme of the European Commission) geliştirmek,

ulusal stratejiler ve planlar, uzun süreli koruma ve erişim sağlamak içindir [228].

Bosna Hersek'te YTÜ Tarihi Mirası Koruma ve Uygulama Araştırma Merkezi (TA-MİR) iş birliğiyle Tarihi Yığma Yapıların Sismik Durumunun Belirlenmesi Eğitimi Cemal Biyediç Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Fakültesine yönelik olarak 3 defa ard arda eğitim programı 20- 24 Eylül 2010, 26- 30 Eylül 2011, 17- 29 Eylül 2012 tarihleri arasında yapılmıştır.

Bosna'da TİKA Çalışmaları

TİKA Mimar Sinan tarafından 1571 ile 1577 yılları inşa edilmiş olan **Drina (**Sokullu Mehmet Paşa) **Köprüsü**'nün yenileme projesini üstlenmiştir. Višegrad Belediyesi, UNESCO Bosna-Hersek Ulusal Komisyonu ve Sırbistan Eğitim ve Kültür Bakanlığı ile bu çalışmayı yürütmüştür TİKA, 2012 yılında çalışmalar başlamıştır. Gorajde, bölgede yer alan yapıların çoğu büyük hasar almış ve bir kısmı da yıkılmıştır. Gazilere ait olan 90 konutun onarımı, 5 yeni evin yapımı Türkiye tarafından gerçekleştirilmiştir [223].

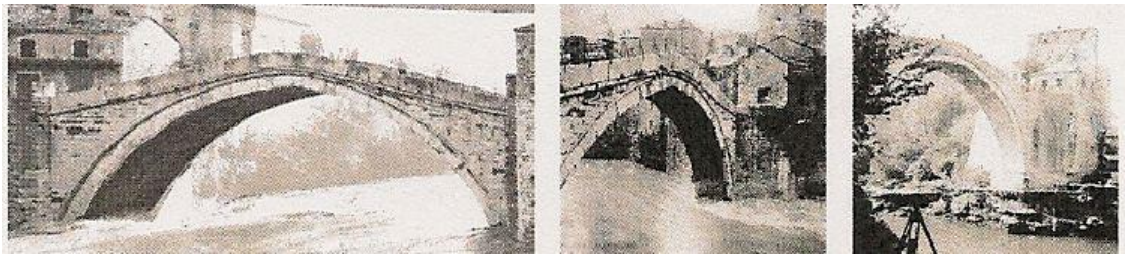
Tarihi Saraybosna Mevlevihane'sinin Yeniden İnşası, Selçuklu Belediyesi ile Starigrad Belediyesi işbirliğinde, Tito döneminde yıkılan Tarihi Saraybosna Mevlevihanesinin yeniden inşa edilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda, Bosna-Hersek'in kurucu Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç'in anıt mezarının da yer aldığı Tabya Tepesinde bulunan Kovaçi Şehitliği civarında gerçekleştirilecek inşaata ilişkin ihale 11 Ekim 2012 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Travnik Elçi İbrahim Paşa Medresesi kızlar bölümünün yarım kalan inşaatı, 1994 yılında tekrar açılarak eğitim hayatına başlayan Medrese bünyesinde bulunan kız öğrencilere ait binanın inşaatı 2012 yılında tamamlanmıştır.

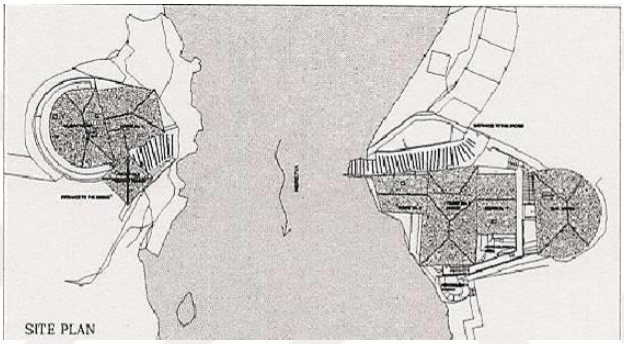
5.1 Mostar'da Yıkım ve Yeniden Yapılanma

Yüzyıllar boyunca Mostar Köprüsü üç ayrı kültür ve inanç arasında iletişimin simgesi olmuştur. Köprüyü yıkmak bağın yok olmasına sebep olmaktadır. Köprünün fiziksel olarak ulaşımı sağlaması, yıkımının ardından sosyal bağlamda kültürler ve insanlar arasında var olan, manevi bağ köprülerinin yıkılması amaçlanmıştır [230]. Hırvat yazar Slavenka Drakuliç, insan ölümü ile köprünün yıkımı arasında yaptığı karşılaştırmayı şöyle ifade etmektedir "Niçin yıkılmış, Mostar Köprüsü'nün fotoğrafına bakarken acı

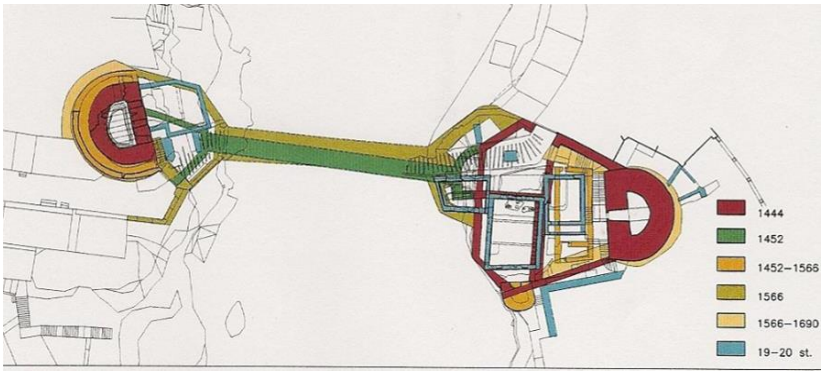
çekiyorum?.. Gerçek o ki, kendi ölümlülüğümü -ölü bir kadının resminde değil, orada görüyorum. ... **Köprünün ölümü bizim sonsuzluğa erişme çabamızın da ölümü**. Köprü, güzelliği ve narinliği ile kişisel yaratıcılık ile toplumsal deneyimin bileşkesi, köprü bizim kişisel kaderimizin ötesinde bir şey. Oysa ölen kadın, sadece içimizden biri" [124].



Şekil 3. 34 Savaştan önce Mostar Köprüsüne ait eski fotoğraflar [229]



Şekil 3. 35 Savaş sonrası Mostar Köprüsü planı [229]



Şekil 3. 36 Mostar köprüsü dönem analizi paftası [229]

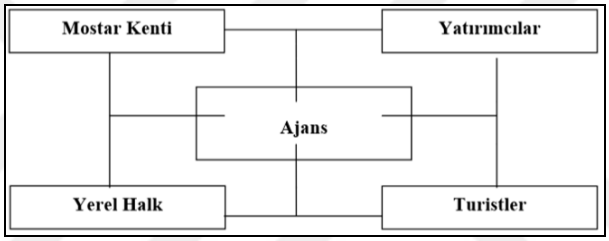
Kapsamlı planda, kentin tarihi çekirdeği ve de 19. ve 20. yüzyılda inşa edilen yeni yapılar incelenmiştir. Kırsal yerleşimlerde **birkaç önemli simgesel yapı inşa edilmiş** ve şehrin geri kalan kısımları **simgesel yapılarla uyumlu olarak** ve dokuya tanıdık karakteriyle planlanmıştır. Köprüye en yakın tarihi alanlar tatmin edici bir **bütünlük derecesine** getirilmiştir [231].

Mostar eski kentinin 2001 yılında en güncel planının hazırlanması sürecinde yerel

çalışma grupları, akademisyenlere, öğrencilere yer vermiş ve de "Mostar Eski Kentinin Geliştirilmesi ve Korunması Master Planı" kapsamında, 2005 yılında Dünya Kültür Miras Listesi başvurusunda revize edilerek sunulmuş ve kabul edilmiştir.

Planda öne çıkan özel durumlar: planın müdahale araçlarını tanımlamak, alanın yer ve yapı kullanımlarını tespit etmek, mimari ve tipolojik özellikleri belirlemek, koruma olarak karar verilen kavramsal çerçeveye ulaşmak için plan alanı içindeki tüm yapılara uygun müdahale biçimlerini belirlemek, araç- yaya dolaşımını tanımlamak, rehabilitasyon uygulamaları öncesinde kentsel bölge ve yapıları tespit etmek olarak belirlenmiştir [217].

Aralık 2004'te, Eski Kent Ajansı'nın kurulmasına Mostar Kent Konseyi karar vermiştir. Elde ettiği gelirleri bu bölgenin bütçesine aktarma kararı alınmıştır.



Şekil 3. 37 Mostar Eski Kent Ajansı yerel ilişkiler şeması, 2005 [217]

Yeniden yapılanma sürecinde, kentin kendi kendine yeterli mali dönüşümleri sağlaması gerektiği diğer bir deyişle **ekonomik olarak** kendine yeterlilik yaklaşımı belirlenmiştir.

6- Mimari Projelendirme, Teknik Destek, Yaklaşım

Akademik olarak Pınar Engincan 2009 yılında "Mostar Kenti Örneğinde Konut Alanlarının Yeniden Üretim Sürecinin Değerlendirilmesi" adlı doktora tezini tamamlamıştır. Tez çalışmasında üzerinde çalıştığı Mostar'da yapılı çevre ile ilgili sorunlar/ durum analizidir.

Savaş öncesi ülkede tahmini 1.295.000 adet hane mevcuttur, çoğu hanede kendi birimine sahiptir, konut stoku nispeten yüksek kalitededir ve yaklaşık yarısının 1971'den sonra inşa edilmiş olduğu bilinmektedir. Kırsal alanlardaki yaşam alanlarının çoğunu ve büyük şehirlerin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır [136].

Çatışmada kente ait konut stoğu 4'te 3 oranında altyapısıyla zarar görmüştür. Yürütülen onarım ve restorasyon çalışmalarında kullanılabilir konut stoku %75-80'lere

ulaşmıştır. Ama bu durum konut sorununu çözüme ulaştıramamıştır ve zamanla konut sorunu artmıştır. Evlerini onaracak olanak bulamayanlar, avlularında bulunan ek yapıları elden geçirerek, sağlıksız bir ortamda idare etmeye çalışmışlardır [Engincan, 2009, s:99]. Kenti terk eden Sırpların evlerine, yakınındaki köylerden gelenler yerleşmiştir ancak konut ihtiyacı yetersiz olunca da kentin yamaçlarındaki gecekondu niteliğindeki niteliksiz konutlarda kalmaya başlamışlardır [225].

Engincan (2009) konuyla/ durumla ilgili sorunları şöyle sıralamıştır [226];

-Çalışmalara başlarken planlı bir strateji düşünülmemiş, savaşın yaralarını sarmak amacıyla acele edilmiştir. Bu sebeple, çalışmaların **sistematik bir karakteri yoktur**, daha sonraki çalışmalar için bu durum çıkış noktası oluşturamayacaktır ve **organizasyon karmaşasına yol açmaktadır**.

-Organizasyonel düzeyde ve mekansal düzeyde **kentsel müdahale kararları alınmadan çalışmalara başlanmış** ve o düzeyde yürütülmüştür. Organizasyonel düzeyde **kentsel yeniden üretim şeması oluşturulmamış**, yeniden gelişim stratejisi belirlenmemiştir.

-Mekânsal düzeyde projeler bir metot çerçevesinde üretilmediği için kent kentsel tasarım yaklaşımından yoksun kalmıştır.

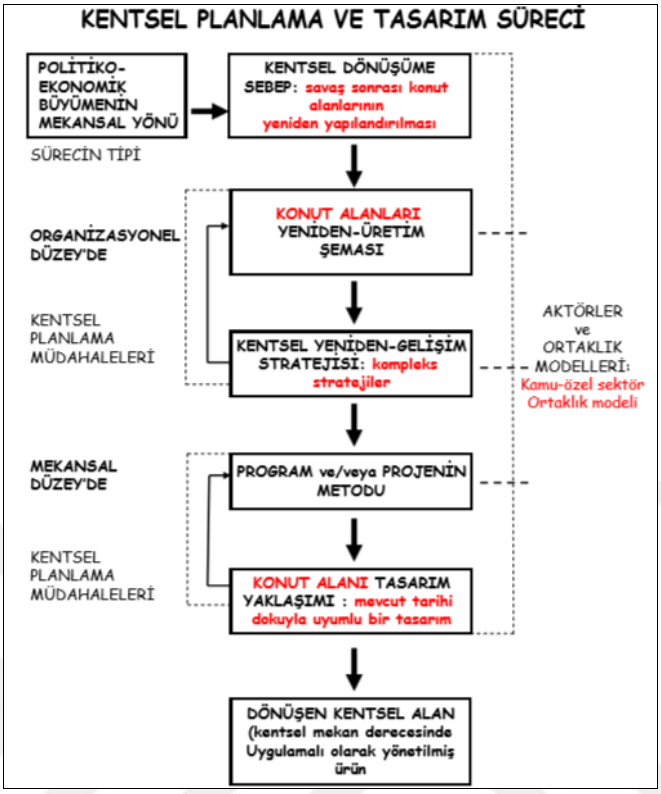
-Projelerin üretim ve uygulamaları kentin küçük parçalarında dahi (bir sokakta) **farklı kurum ve kuruluşlarca yapılmış** bu sebeple **dil birliği oluşamamıştır**.

-Tüm çalışmalar yardım diye düşünüldüğünden **kullanıcı ve yerel halk katılımı** gerçekleşememiştir. Bu nedenle, günümüzde kentlerde katılımcıların afetlerin ardından yerel halkın olması gerektiği görülmektedir ancak Mostar'da halk süreci izlemiştir.

-Çalışmalar için elde edilen bütçe oldukça geniştir fakat yerel yönetim dışında farklı firmaların sorumluluğu da olduğu için bütçe etkinliğini yitirmiştir.

2009 yılındaki genel verilere bakıldığında; savaşta yaklaşık **445.000 konut hasar almış, 187.000 konut yaklaşık olarak yeniden üretilmiştir.** Toplam konut stokunun **%42'si halen hasarlı** ve/ veya yıkılmış durumdadır. Ülke, oran olarak **%50 sosyal konut özelleştirmesini** tamamlamıştır. Kiralık konut sektörünün desteklenmesi, konut alanlarının tekrar üretimi çalışmalarının yürütülmesi, savaşın ardından ülkeye geri dönenlerin konut ediniminin sağlanabilmesi için finansal araç üretmek gerekmektedir.

Merkezi yönetim seviyesinde **ulusal konut temsilcilikleri, kadastro ve emlak kayıt-tescil temsilcilikleri** oluşturulmuştur [226].



Şekil 3. 38 Mostar'da konut alanlarının yeniden üretimi süreci- öneri sistematik karakter [226]

Norveç Halk Yardım Örgütü, Mostar'daki kendi inşaat projelerinin yapımının yüklenici tarafından inşa edilenlerden **%30 daha ucuz** olduğunu tahmin etmektedir [325].

BMMYK, 1996 ve 1997 yıllarında Bosna'da **kendi kendine kurma yapım** inşasına dayalı bir model benimsemiştir. Ancak, ajansın bu yaklaşım hakkında çekinceleri bulunmuştur. Bireylerin kendi evlerini onarma yeteneğinin hasarın boyutuna ve daha az topluluk üyesine bağlı olduğu sonucuna varılmıştır, yeniden yapılanma ile mücadele etmek için ihtiyaç duyulan yapı uygulama becerilerine sahip olduğu tahmin edilmiştir. Bu kendi kendine yardım projelerine yönelik planlamanın, işi üstlenecek topluluk becerilerinin bir değerlendirmesini içermesi gerektiğini göstermektedir. BMMYK'ya göre, **onarım çalışmalarının bazılarının kalitesi düşük; onarım için tahsis edilen bütçenin %60'ı konut için hazırlanmak yerine evlerin daha da bozulmasını önlemeye harcanmıştır** [232].

Çatışmalardan önce sokak isimleri, Sırp tarihinde önemli olan kişilerin isimleridir. Şimdi

isimler, her üç ulusun eşit temsiline sahip ve hiçbiri diğer topluma hakaret etmeyen isimlerle değiştirilmiştir. Bunlar, Boşnak, Hırvat ve Sırp yazarların, meşhur Boşnak yazar Mesa Selimovic gibi avukatların ve öğretmenlerin isimleridir [135].

Birçok çabaya rağmen çok sayıda yararlanıcı rehabilite edilen evlere taşınmamıştır. 1996 programı için doluluk oranıyla ilgili rakamlar mevcut değildir, ancak 1997 programı için 2.520 (yüzde 33) Haziran 1998 sonunda toplam 76565 adet onarılmış ev boş kalmıştır [136].

7- Göçler ve Mülkiyet Hakları

Savaş öncesine oranla kent nüfusu %20 daha azalmış, çevre köylerdeki halkın savaş sonrası Mostar'a gelmesi ve özellikle savaşta kenti terk etmek zorunda kalan Mostar halkının kente geri dönmesinin planlanması ile nüfus artışı öngörülmektedir [225].

Savaş sonrası dönemin ilk yıllarında başlayan uluslararası toplumun, yeniden yapılanma ile ilgili katkısıyla birlikte Uluslararası Göç Örgütü (IOM), Birleşik Metodist Yardım Komitesi (UMCOR) ve İsveç Uluslararası Kalkınma İş birliği Ajansı (SIDA), geri dönenler için istihdam olanakları sağlama çabalarına katılan çeşitli uluslararası ajanslarda yer almaktadır.

1992 yılı sonunda yaklaşık 140.000 Bosnalı öldürülmüş, çoğu Müslüman Bosnalı da göç ederek komşu ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır [233].

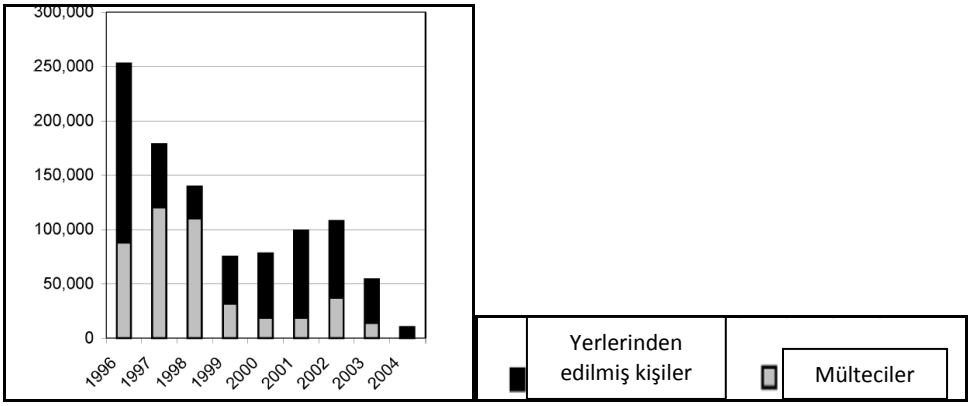
1992 yılında savaşta Sırpların politika baskıları üzerine 1.300.000 kişi memleketini terk etmek zorunda kalmıştır, yaklaşık 20.000 Bosna Hersek vatandaşı ise Türkiye'ye, akrabalarına İstanbul Pendik ve Bayrampaşa'ya bir kısım ise göçmen kampının bulunduğu Kırklareli'ne yerleştirilmiştir [234].

Türkiye'nin Bosnalı insanlar tarafından tercih edilmesi/ güvenilir bulunmasında ortak kültürel geçmiş ve aynı dine inanıyor olmak etkili olmuştur [234].

Dayton Antlaşması ile 1996 yılında kısmen barış sağlanmıştır. Ardından Avrupa'ya ve Türkiye'ye göç etmiş olanlar Bosna Hersek'e geri dönmüşlerdir.

1992-1995 sürecinde yaşanan savaş ülke nüfusunun yarısından fazlasının hem iç hem dış göçü yaşamasına sebep olmuştur. Anlaşma sonrası ülkeyi yeniden yapılandırma projesine girişilmiştir. Nüfusun yarısına yakını savaşın ardından ülkeye geri dönmüştür.

Şirin'e göre (2008) "yapılan çalışmalar Bosna'da **geri dönüşün sürdürülebilirliğinin ciddi ölçüde sorgulanmasına neden olmaktadır**" [135].



Şekil 3. 39 Ülke dışına göç eden/mülteciler ve ülke içerisinde yer değiştiren/ yerinden edilen insanların savaş öncesi kaldıklara yere geri dönmesi 1996-2004

Yukarıdaki şemada BMMYK çeşitli yılların raporu derlenmiş, yaklaşık olarak 1 milyon kişinin geri döndüğü görülmektedir [235].

Yasal olarak savaştan ötürü yer değiştirmiş olan herkes yerinden edildiği yere geri dönebileceği sağlanmış olsa da hem ülke içinde yer değiştiren **hem de dışarıya göç eden nüfusun sadece %10'u eski evlerine/ yerleşimlerine geri dönebilmiştir.** Yasal bir engel yoktur ama şartların bunu engellediği anlaşılmaktadır [214].

Bosna Hersek'in sahip olduğu çok etnikli strüktürde nüfus yer değiştirmiştir/ yersiz kalmıştır böylece ana faktörlerden biri zarar görmüştür. 1991'de Bosna Hersek nüfusu 4.4 milyondur [235]. Savaştan sonra 1,2 milyon insan mülteci ve 1,3 milyon ise yerinden olmuş kişi (IDPs) [46], Bosna'da kendi grubunun çoğunlukta olduğu başka bir yere gitmiştir. **Bunun anlamı toplamda yer değiştiren 2,5 milyon insan**dır, Bosnalı nüfusun yarısı yerinden olmuş demektir.

Dayton anlaşmasında yazdığı üzere "Mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler haklara sahiptir, evlerine geri dönmek için özgürdürler" (Bkz. Ek E).

Mülteci dönüşlerinde en azından rakamsal olarak başarılı olunmuştur. Nisan 2006'ya kadar BMMYK'nın raporuna göre toplam mülteci ve yerinden olmuş kişi sayısı Bosna Hersek'te 1996'dan beri, 1.012.970 kişi ve bu insanların arasından kendi menşeine/ kökenine (origin) geriye dönen, toplam mülteci ve yerinden olmuş kişi sayısı 455.105'dir (BMMYK) [236].

Çizelge 3. 6 BMMYK verilerine göre, Bosna Hersek'e hem ülke içerisinde hem de dışarıdan geri dönüşlerin istatistiki özeti, 31 Aralık 2005 [237]

Geri dönenlerin kategorisi	Kişi sayısı
Yurtdışından geri dönüşler	442,130
Yerinden edilmişlerin geri dönüşü	569,700
Toplam geri dönüşler	1,011,830
Azınlıkların geri dönüşünün toplam sayısı	454,220
Yerinden edilmiş kişilerden geri kalanlar	182,747

Tuathail ve Dahlman, bazı önemli noktalar göstermektedir: savaş sadece zorlamayla değil aynı zamanda köylerden kent merkezlerine ve çevre köylere gönüllü göçü de sağlamıştır. Bu göçmenlerin çoğu güçlü şekilde kentsel bölgelerden terke direnmiştir. Bazı aileler geri dönüşün mümkün olmadığı uzak bölgelere gitmeme kararına varmıştır ve sonuç olarak uluslararası yardımı kaçırmışlardır [235].

ICG'nin (International Crisis Group) 2002 raporuna göre; büyük savaş kayıpları sonucunda ekonomi zayıflamış, Bosna'nın yapısal engelleri, bozuk özelleştirme süreci, düzelmemiş yasa, yönetmelik, alışkanlıklar, savaş öncesi alanlara geri dönüş cesaretini kırmıştır [238].

Tuathail and Dahlman geri dönüş süreci konusunda çeşitli yaklaşımlar olduğunu vurgulamaktadır. Bu anlamda, dönüşün yerel etnik milliyetçilik vurgusu, Bosna'nın farklı etnik gruplar için ilkel bir düşmanlık yüzünden birlikte yaşamak istememesi durumları üzerinde durmaktadırlar. "1 milyon geri dönüş küçük bir başarı değildir" şeklinde ifade etmektedirler [235].

Saraybosna etrafında yaşayan Sırpların tamamına yakını buraları terk etmiştir (Yürür, 2007, s:95). Daha öncesinde Sırplar ele geçirdikleri yerlerdeki Müslüman evlerini hızla yok ettiklerinden, mülteciler yerleşecek yer bulmakta sıkıntı çekmişlerdir. 60 bin kişi Sırp bölgesinde **şehir ve köylere boş kalan evlere, yarı yıkık binalara geçici olarak** yerleştirilmişlerdir [206].

BMMYK'nın verilerine göre, çok uluslu bir yönetimle idare edilmeye başlayan Brcko'ya 2000–2004 yılları arasında 19 bin 418 kişinin geri döndüğü ifade edilmekte ve bu rakamın Bosna'nın genelindeki geri dönüşlere oranla iki kat daha fazla olduğu belirtilmektedir [239].

Mülteciler genellikle eski yerleşimlerindeki evlerine dönmek yerine, etnik gruplarının

çoğunlukta olduğu yerlere gitmeyi tercih etmişler, dönenler konusundaki amaca da ulaşılamamıştır. Bosna'da yaklaşık 1 milyon insanın yurtlarına dönemedikleri ve dönenler içinde de 300 bin kadarının kamplarda yaşadığı belirtilmektedir [240].

BMMYK'nın 21 Eylül 2004 tarihli verisine göre mülteci durumundakilerin 440.147 eski mülteci ve 560.326 yurtiçinden göç etmiş insandan toplam 1.000.473 kişi Ağustos'a kadar evlerine döndüğü belirtilmiştir. Geri dönenlerin yaklaşık %75'i Bosna-Hersek Federasyonu'na %25'i ise Sırp Cumhuriyeti'ne, 20 bin civarında kişi de 1995 Dayton Barış Antlaşması'na göre, iki taraftan ayrı olarak idare edilen Brcko Eyaleti'ne döndüğü ifade edilmiştir [241].

Geri dönenlerin eski mülklerini istemeleri yasal bir hak olmasına rağmen yasaların uygulanmasında sorun yaşanmaktadır. UNHCR, AGİT, Yerlerinden Edilenler, OHR ve Mülteciler Gayrimenkul Hak Talep Komisyonu savaşta **mülkünü kaybedenlerin mülkünü yeniden geri alabilmesi için çalışan uluslararası kuruluşlar**dır. Yerel yetkililere, sahibi olmadıkları yerde yaşayanların tahliyesi için ve sonrasında bu kişilerin kalacak yer sağlamalarında baskı yapmaktadırlar [242].

BMMYK, ABD desteği ile 1997'de "Açık Şehirler" (Open Cities) adlı projeyi yerlerinden edilmiş kişiler ve mültecilerin savaş sonrası eskiden yaşadıkları evlerine dönebilmeleri için başlatmıştır [325]. Açık şehir: BMMYK tarafından uluslararası toplum ile iş birliği yapan kentlerdirler ve buralar uluslararası yardımlardan daha çok yararlanmaktadırlar. Aksi şekilde hareket eden bölgeler bu yardımlarından mahrum bırakılmaktadır [200]. BMMYK'nın Açık Şehir olarak kabul ettiği yerler Bosna-Hersek Federasyonu'nda içinde Bihaç, Bugojno, Busovaca, Gorajde, Konjiç, Tuzla, Vogosca, Zanica, Gradacac, Ilidza, Kakanj ile Sırp Cumhuriyeti'nde Sipovo ve Mrkonjic Grad'dır.

Yürür'e göre (2007) "ekonomik yaşamın canlandırılmasında, Bosna'da kalıcı barışın tesisinde ve ülkenin bölünmesinin engellenmesinde, **mülteciler ve yerlerinden edilmiş kişilerin evlerine dönmeleri hayati önem taşıyan bir konu**dur" [200].

3.5.3 Kosova, Çatışma 1998-1999

1- Genel Bilgiler



Şekil 3. 1 Kosova haritası [243]

Kosova stratejik bir öneme sahiptir. Türkiye- Batı Avrupa arasında köprü konumundadır. Zengin kültür mirasına sahiptir.

Kosova'nın sahip olduğu önemli ekonomik gelirlerden birisi yaygın olarak tarım ve hayvancılıktır [244]. Ayrıca doğal kaynakları çok zengindir. Arnavutlar, Sırplar, Türkler, Boşnaklar, Çerkezler gibi birçok etnik grup bir arada yaşamaktadır. 19 Ekim 1991'de Kosova Cumhuriyeti kurulmuştur. 2008 yılında Kosova bağımsızlığını ilan etmiştir.

2- Mevcut Durum, Hasar Verileri

Kosova'daki (1998-1999) silahlı çatışmalar sırasında ve sonrasında kültürel mirasın yokedildiğini belgeleyen Ekim 1999'da Ekim 2000'de ve Mart-Nisan 2001'de uzun süren takip ziyaretleri ile Andrew Herscher ve Andras Riedlmayer, Kosova'daki kültür mirasına verilen zararla ilgili bir saha araştırması yapmıştır. İlk önce 144 siteyi incelemiş, Sırp Ortodoks ve Roma Katolik dini cemaatleri, Kosova Anıtlarını Koruma Enstitüsü ve birçok Kosova belediyesindeki yerel miras koruma organları da dahil olmak üzere, yerel kaynaklardan güvenilir addedilen ek fotoğraflar ve diğer belgeler toplamışlardır. Alan araştırmasında, silahlı çatışma sırasında 218 cami, Kosova'daki 560 aktif caminin yüzde 39'u Sırp kuvvetleri tarafından saldırılarda tahrip edilmiş ya da hasar görmüştür. Bu camilerin çoğunluğu Osmanlı dönemine aittir (1400'lü yıllardan 1912'ye kadar) ve Osmanlı dönemine ait başka eserlerde bulunmaktadır. Sırp güçleri, Peja/ Peć, Gjakova/ Đakovica ve Vushtrri/ Vucitrn kasabalarındaki eski çarşıları da yakıp eski camileri ve kagir tarihi kullaları (18-19. yüzyıllardan kalma geleneksel Kosovalı

Arnavut kuleli evler) yıkmışlardır. Yapıların sadece %10 kadarı sağlam kalmıştır. Deçani'nin eski kenti olan Dečani'de ve diğer birçok Kosova kasabasında ve köyünde bir araya gelinmiş ve Kosova'daki İslam cemaatinin tarihi kütüphaneleri ve arşivleri yakılmıştır [245].

Ancak anlatılanlardan kayıpların askeri olmadığı kasten yapıların içerisinden yakıldığı durumlar olduğu anlaşılmaktadır [246].

Dikkat çekici olan Kosova'daki tek bir Sırp Ortodoks kilisenin veya manastırının silahlı çatışma sona erene kadar Arnavutlar tarafından zarar görmemiş olmasıdır. Haziran 1999'dan sonra, savaş sürecinde Kosova'dan zorla çıkarılan Arnavut mülteciler yanmış köylerine ve kasabalarına geri dönmüştür. Ancak 1999 yazında düzinelerce Ortodoks kilisesi ve manastırı çeşitli derecelerde hasar görmüş, 40 kişiye de zarar verilmiştir. Mart 2004'te ise etnik gruplar arasındaki ayaklanmalar 30 kilise ve manastır daha zarar görmüştür. Kosova hükümeti, Kosova Meclisinin ayaklanmalar sırasında hasar gören kiliselerin ve manastırların onarımı ve restorasyonu için kamu kaynaklarının tahsis edilmesini sağlayarak yanıt vermiştir [245].

Arnavut sakinler öldürülmüş, 1 milyona yakın insan göçe zorlanmıştır. Ayrıca camiler, kiliseler, manastırlar, arşivler, müzeler, kütüphaneler zarar görmüştür. 1999 NATO bombardımanıyla Prizren şehri ve başşehir Priştine'nin tarihi kesimlerin tamamen yok edildiğini Yugoslavya'nın UNESCO büyükelçisi haber vermiştir [246]. Büyük ölçekli yıkım hem kentsel hem de kırsal alanlarda, kültür mirası, anıtlar ve siteler, bir düzine Katolik kilisesi ve diğer yüzlercesi binlerce kayıp veya hasarla sonuçlanmıştır.

Priştine'deki Graçaniça Manastırı, İpek'teki Sırp Ortodoks Patrikhanesi Külliyesi, Sinan Paşa Cami, Deçan Manastırı, Prizren'deki Ljevişka Meryem Ana Kilisesi, 1878 Prizren Arnavut İttihadı Müzesi, Yakova ve İpek'teki tarihi çarşılar, Terziler Köprüsü ve Tabaklar Köprüsü, Yakova'daki Hadım Cami Külliyesi zarar görmüş, büyük tahribatlar oluşmuştur [246].

İpek, Yakova, Vucitrn şehirleri savaşta büyük bir yıkım yaşamıştır. Yıkımın çoğunun uçak bombardımanı sonucu gerçekleştiği anlatılmaktadır. Prizren 4. tarihi şehrin anıtlarında büyük bir yıkım gerçekleşmemiştir. 1999'da Sırp polisi 1878 Arnavut İttihadı Müzesini yakmıştır ardından dozerle yerle bir edilmiştir. Kosova'nın Arnavut'lara ait kültürel ve

dini anıtsal yapılarının hedef alındığı, yakınında bulunan betonarme yapılara zarar verilmediği kaynaklardan anlaşılmaktadır [246].

Toplamda tüm etnik gruplara ait 1282 miras değeri hasar görmüştür. Bunların 62'si nin Katoliklere, 187'sinin Ortodokslara, 623'ünün Müslümanlara ait olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Müslümanlara ait olanların 80'i çok hasarlı, 48'i orta hasarlı, 234'si az hasarlı ve 263'sı hasarsız, 45'i yapı tamamen yıkılmış olarak 2001 yılında UNMIK (Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu) tarafından kayıt edilmiştir [324].

Bosna'daki gibi Kosova'da da Arnavutlara ait olan kayıtlar yok edilmeye çalışılmış, tapular, nüfus evrakları vb. kayıtlar imha edilmiştir [248].

3- Uluslararası ve Ulusal Yasal Düzenlemeler

UNMIK'in Ağustos 2011'de yayınladığı Güvenlik Raporu'nda (2011/514) "Kültürel ve Dini Miras" başlığı da yer almaktadır [249]:

a- Yeniden Yapılandırma Uygulama Komisyonu çalışmalarını kolaylaştırmak için UNMIK Mart 2004'te kadar çatışmayla yok olan ve hasar gören kültürel ve dini miras alanlarının rekonstrüksiyonu çalışmaları devam etmiştir. Komisyon mekanizması yoluyla daha fazla faaliyet yöntemleri araştırmak için bütün taraflarla istişare de bulunmuşlar, Sırp Ortodoks Kilisesi, Priştine ve Belgrad arasında kültür mirası teknik etkileşim için tek platform olmaya devam etmektedir.

b- Kosova'daki UNESCO faaliyetlerini, genelgeye dayalı şemsiyeyi temel alarak UNMIK kolaylaştırmıştır. Raporlama dönemi boyunca, Arnavutluk Hükümeti tarafından finanse edilen Prizren Roma Katolik katedralinin rekonstrüksiyonu için sözleşme imzalamıştır ve Prizren'deki Kutsal Bakire Ljeviška Kilisesi duvar resimlerinin restorasyonu için Yunanistan ve Çek Cumhuriyeti Hükümetleri tarafından gelen bağışlarla finanse edilmiş ve tamamlanmıştır.

c- UNMIK Sırp Ortodoks alanlarının (sites) güvenlik düzenlemelerini izleyebilmek/ takip edenilmek için EULEX, Kosova Kültür Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve KFOR ile koordinasyondadır. 10 Mayıs günü, KFOR, Prizren yakınlarındaki, Kutsal Melekler Manastırı, güvenlik sorumlulukları için Kosova polisi aktarılmıştır. KFOR koruması altında kalan Sırp Ortodoks Kilisesi miras alanları, Peć Patrikhane Visoki Dečani ve Dević

manastırlarıdır.

d- Bazı Sırp dini mekanlar ve Ortodoks mezarlıkları raporlama döneminde zarar görürken, aynı zamanda yerel yetkililer ve Sırp Orthodoks Kilisesi arasındaki iletişimin olumlu örnekleri olmuştur. Rahovec/ Orahovac, uluslararası müdahalenin ardından, belediye ve Sırp Ortodoks Kilisesi yetkilileri, Zoqishtë/ Zočište Köyü'nde Ortodoks Manastırına ait araziye yapılan yanlış müdahaleye barışçı bir çözüm aramışlardır, bitişik yol rehabilitasyon ve uzantısının bir sonucu olarak meydana gelmiştir.

e- 23 Haziran'da, Raška/Prizren piskoposluk rapor etmiştir, Prizren'in tarihi merkezinde, Kyriake Ortodoks Kilisesi'nin temellerinin parçaları kiliseye bitişik çalışan kazı çalışmalarında bulunmuştur. 700 yıldan daha yaşlı olan kilisenin stabilitesini etkileyebilecek, alanın korunması ve sunumu için kazı çalışmaları kasabanın özel koruma bölgesi içinde yer almaktadır. Kosova polisi kilisenin temelinin hasarını doğrulamış ve belediye müfettişliği alanın tüm çalışmarını durdurulmuştur.

Miloseviç Haziran 1999'da barışı kabul ederek Rambouillet görüşmelerinin tamamını kabul etmiştir (Taşdemir-Yürür, 1999, s. 148). Rambouilet Bildirisi 7 bölüm, 82 sayfadır [250].

Haziran 1999'da Sırp kuvvetleri teslim olmuştur. Kosova daha sonra BM himayesine geçmiştir (UNMIK) (1999). UNMIK'in temel yetkilerini elinde tutmasına rağmen, Anayasal Çerçeve, Nisan 2001'den itibaren **Geçici Öz Yönetim Kurumları**nın (PISG) yetkisi tanımlanmıştır.

Genel Sekretere, Güvenlik Konseyi'nin 10 Haziran 1999 tarihinde aldığı 1244 sayılı karar ile Kosova'da halkın kapsamlı bir özerkliğe sahip olabilmesi için BM önderliğinde geçici bir sivil idare oluşturma görevi verilmiştir. Bu sivil yapı, BM barış gücü UNMIK, BMMYK, AGİT ve AB'yi dört temel hedef için aynı çatı altında toplamış: insani yardım, sivil yönetim, demokratikleşme, yeniden yapılanma ve ekonomik kalkınma. 'Standartlar' sekiz maddede organize edilmiştir: işleyen demokratik kurumlar; hukuk kuralları, hareket özgürlüğü, sürdürülebilir dönüş ve toplulukların ve üyelerinin hakları, ekonomi, mülkiyet hakları, diyalog ve Kosova Koruma Birliği'nden oluşmaktadır.

Söz konusu karar, Kosova Kurtuluş Ordusu'nun (KLA) silahsızlandırılması, çatışmaların yeniden başlamasının önlenmesi, mültecilerin güvenli bir şekilde evlerine geri

dönmelerinin sağlanması, mayınların imhası ve sınırın kontrolü dâhil güvenliğin NATO önderliğindeki Kosova Barış Gücü (KFOR) tarafından sağlanmasını öngörmüştür.

Temmuz 1999'da BM Güvenlik Konseyi **Kosova Geçici Yönetim Makamı** birimini oluşturmuş ve tüm yetkiler buraya verilmiştir [251]. Ortak Geçici Yönetim yapısı içinde, çevresel koruma; sivil güvenlik ve acil haller hazırlıkları, bayındırlık; tarım, sağlık ve sosyal refah; ticaret ve sanayi, mahalli yönetim; kültür, eğitim ve bilim; ulaştırma, altyapı; yeniden yapılanma, iş ve istihdam vb. birimler bulunmaktadır [252]. Kosova'da 1244 Sayılı kararla Kosova'nın geleceği ile ilgili statüde süreci kolaylaştıracaktır.

UNMIK'in görevleri arasında uluslararası kuruluşların insani ve afet yardımlarını organize etmek, savaş sırasında göç edenlerin güvenli ve engelsiz şekilde evlerine geri dönüşü sağlamaktır [253], [254].

Kosova'ya 1244 Sayılı (EK-1) BM Güvenlik Konseyi Kararı ile müdahale edilmiştir [255]. Türkiye toplam 18.000'den fazla mülteciyi misafir etmiştir, Makedonya'da ve Arnavutluk'ta Boyana ve Elbasan mülteci kampları kurulmuş, her birinde 3200 civarında mülteci barınmıştır [256]. Daha sonra mültecilerin Kosova'ya geri dönüşü üzerine kamplar kapatılmıştır.

"**Kosova Geçici Öz-Yönetim Anayasal Çerçevesi**'nde" tarihi çevrenin korunmasına ve göç edenlere ilişkin yasal maddeler aşağıda yer aldığı gibidir:

- "Mültecilerin ve yerlerinden olmuş kişilerin evlerine güvenli bir şekilde dönmelerinin sağlanmasına ve mal ve mülklerini geri alma haklarını uygulamalarına ilişkin taahhüdü ve herkes için serbest dolaşım özgürlüğü şartlarının teşkil edilmesi taahhüdünü doğrulayarak,"

Bölüm 3 İnsan Hakları

"3.4 Kosovalı tüm mülteciler ve yerlerinden olmuş kişiler evlerine geri dönme ve mal ve mülklerini geri alma hakkına sahiptir. Kosova'daki yetkili kurum ve kuruluşlar, Kosovalı mültecilerin ve yerlerinden olmuş kişilerin evlerine güvenli bir şekilde dönmelerinin sağlanması için gerekli bütün önlemleri alır ve mülteciler ve yerlerinden olmuş kişiler ile ilgili olarak BMMYK ve diğer uluslararası kuruluş ve sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ile tam bir iş birliği sağlamalıdır."

Bölüm 4 Toplulukların ve Topluluk Üyelerinin Hakları

“4.3 (k) Toplum geleneklerine saygıyı geliştirme,

4.3 (l) İlgili kamu kuruluşları ile iş birliği içinde, topluluk açısından dini, tarihi ya da kültürel öneme sahip alanları koruma,

4.6 BMGS Özel Temsilcisi, insan haklarını koruma ve geliştirme ve barışı tesis edecek etkinlikleri destekleme konusunda BMGK 1244 Sayılı Kararının (1999) kendisine verdiği doğrudan sorumluluklara dayanarak, toplulukların ve üyelerinin haklarının korunması amacıyla gerekli durumlarda öz-yönetimin işleyişine müdahale etme yetkisini elinde bulundurur.”

Bölüm 5 Öz-Yönetim Geçici Kurumlarının Sorumlulukları

“5.1 Öz-Yönetim Geçici Kurumları aşağıdaki alanlarda sorumluluklara sahiptir: (g) Kültür (i) Çevre koruma, (q) Turizm,” dir.

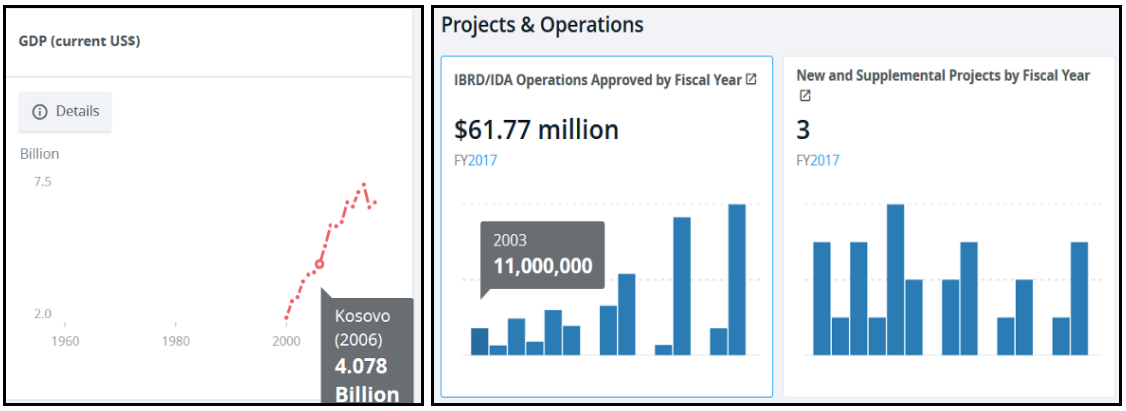
Yukarıdaki Anayasal Çerçeve’de ifade edildiği gibi özgün kullanıcının geri dönüşü ve yasal hakları, çevre koruma konuları üzerinde durulmuştur.

1244 (1999) sayılı karar Ek II’de mayın tarlalarının işaretlenmesi/ temizlenmesi maaddesi de yer almaktadır.

4- Savaş Sonrası Çalışmalar İçin Finans Kaynakları, Fonlar

1999 yılında Kosova mağdurlarına **Avrupa Birliği’**ne bağlı Avrupa Komisyonu acil insani yardım için 378.000.000 euro, ardından barış döneminde uygulamaya geçilen imar çalışmaları için 127.000.000 euro ekonomik olarak kaynak ayırmıştır. Kosova için **Avrupa Birliği, 2000 yılında** 360.000.000, **2001'de ise** 350.000.000 euro yardımda bulunmuştur [257]. AB, 1999-2005 arası süreçte 1,6 milyar Euro harcamıştır [258].

2000’de Avrupa Kalkınma Ajansı 260 milyon ve 285 milyon euro 2001 yılında imar projeleri için fon tahsis etmiştir [259].



Şekil 3. 41 Dünya Bankası'nın 2000 yılından itibaren Kosova'ya yaptığı finansal yardım [260]

Türkiye hem Bosna Hersek'teki Dayton Antlaşması'nda hem de Kosova'nın barış sürecinde aktif rol oynamıştır. TİKA Raporlarında belirtilen bilgilere göre Türkiye Kosova'ya ekonomik (altyapı, üretim sektörleri gelişimi), kültürel, sosyal ve barışın korunmasında yardımlarda bulunmaktadır.

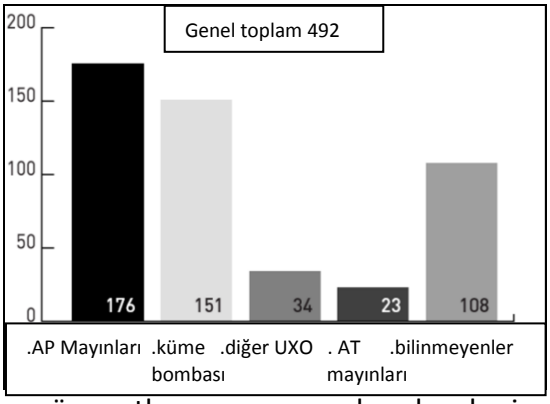
Çizelge 3. 7 TİKA Raporları sonucu 2003-2011 yılları arası yardım türleri ve miktarlar

Yıllar	Miktar	Yardım türü
2003	66 milyon dolar	Kalkınma yardımı
2004	12,65 milyon dolar	Kalkınma yardımı
2005	0,07 milyon dolar	Acil yardım
2005	16,23 milyon dolar	Kalkınma yardımı
2006	514.500 dolar	UNMIK'e katkı payı
2007	537.653 dolar	UNMIK'e katkı payı
2008	556.470 dolar	UNMIK'e katkı payı
2006	7,01 milyon dolar	Barışı yapılandırma
2006	16,15 milyon dolar	Kalkınma yardımı
2007	11,24 milyon dolar	Barışı yapılandırma
2007	25,54 milyon dolar	Kalkınma yardımı [261]
2008	26,58 milyon dolar	Kalkınma yardımı
2008	11,98 milyon dolar	Barışı yapılandırma
2009	10,76 milyon dolar	Barışı yapılandırma
2009	20,63 milyon dolar	Kalkınma yardımı [262]
2010	10,17 milyon dolar	Barışı yapılandırma
2010	22,13 milyon dolar	Kalkınma yardımı
2011	8,30 milyon dolar	Barışı yapılandırma
2011	21,95 milyon dolar	Kalkınma yardımı [263]

2003 ile 2013 yılları arasında toplamda Bosna Hersek'e 199,39 milyon dolar, Kosova'ya 351,99 milyon dolar koruma, yapılandırma, barışı koruma, kalkınma ve acil yardıma katkı sağlamışlardır [223].

Kosova'daki patlamamış olan mayın/ PAM'la ilgili durum birçok yaralanma veya ölümün önde gelen nedenidir. Kosova'daki mayın temizleme koordinasyon seviyesi çok

iyi organize edilmiştir [183]. 1999 yılından beri Kosova'da, patlamamış mühimmatlı alan, 4520'den fazla yer rapor edilmiş ve kaydedilmiştir. Çatışmanın ardından temizleme başlamıştır [264].



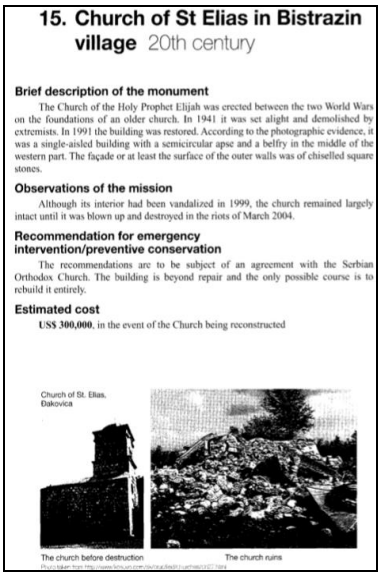
Şekil 3. 42 Silah türüne göre patlamamış mayın, bomba vb.nin sebep olduğu toplam kayıp (ölüm ve yaralanma- toplam 492) Haziran 1999- Mayıs 2000 [183]

5- Koruma Projeleri, Destek Projelendirme, Yaklaşım

Savaş sonrasında mültecilerin geri dönüşü, savaş esnasında işlenen suçun izlerinin silinmeye çalışılması ve evsiz kalanların kıştan önce yerleştirilmesi acil sorunlar sebebiyle kültürel varlıklar, Kosova'daki çalışan uluslararası örgütler için arka plana düşmüştür [246].

UNESCO 2003 yılında "Güneydoğu Avrupa'da Kültürel Miras: Kosova" adıyla hazırladığı raporda; Kosova'da ziyaret edilen alanlar/ siteler üzerine uzman raporları, koruma-rehabilitasyon metodolojisi ve ilkeleri- genel tavsiyeler, UN 1999 tarihli 1244 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı yer almaktadır [265].

UNESCO Nisan 2004'te Güneydoğu Avrupa'da Kültürel Miras: Kosova, Tehlike Altındaki Çok Etnik Bir Mirasın Korunması adlı Misyon raporunu yayınlamıştır. Burada alanların (sites) gezi raporları, Sırbistan ve Karadağ Hükümeti ile istişarede bulunarak Kosova'daki kültürel anıtların restorasyonu, rehabilitasyonu ve yeniden inşası için öncelikli projeler ve UNMIK ile iş birliği içinde olmak üzere tavsiyelerde bulunmaktır. 2003'te Kosova'ya gönderilen UNESCO uzmanlarının misyonu sonucunda ortaya çıkan bir raporu izlemektedir. Gezilen 29 alan; anıtın kısa tarihi açıklaması, misyon gözlemleri, acil durum müdahalesi/ önleyici koruma tavsiyesi, tahmini maliyet başlıkları altında değerlendirilmiş ve raporlanmıştır [266].



15. Church of St Elias in Bistrazin village 20th century

Brief description of the monument

The Church of the Holy Prophet Elijah was erected between the two World Wars on the foundations of an older church. In 1941 it was set alight and demolished by extremists. In 1991 the building was restored. According to the photographic evidence, it was a single-aisled building with a semicircular apse and a belfry in the middle of the western part. The façade or at least the surface of the outer walls was of chiselled square stones.

Observations of the mission

Although its interior had been vandalized in 1999, the church remained largely intact until it was blown up and destroyed in the riots of March 2004.

Recommendation for emergency intervention/preventive conservation

The recommendations are to be subject of an agreement with the Serbian Orthodox Church. The building is beyond repair and the only possible course is to rebuild it entirely.

Estimated cost

US$ 300,000, in the event of the Church being reconstructed

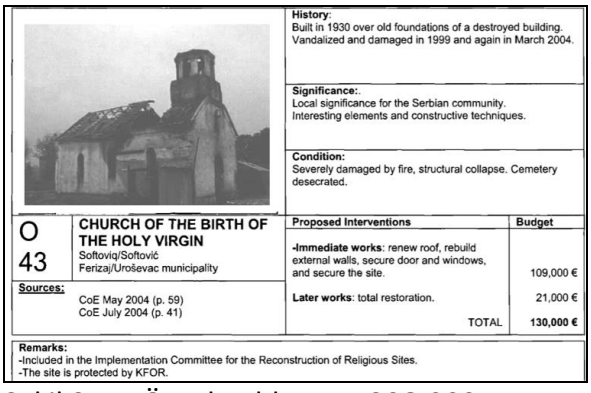
Church of St. Elias, Đakovica

The church before destruction

The church ruins

Şekil 3. 43 Örnek tablo, UNESCO 2004 raporu

Mayıs 2005'te de UNESCO ve UNMIK, Avrupa Konseyi, Avrupa Komisyonu tarafından düzenlenen Uluslararası Bağış Konferansı sonucu "Kosova'da Kültür Mirasının Korunması ve Sunumu" adlı birleştirilmiş özet şeklinde bir rapor düzenlenmiştir. Bu raporda detaylı olarak dikkate alınan anıtların ve sitelerin temel gerçeklerine erişmesini kolaylaştırmaktır; her konu özelinde, özlü veriler, müdahaleler, restorasyon, rehabilitasyon veya yeniden yapılandırma için gerekli olan fon miktarı olmuştur. Kültür mirası; Bizans/ Sırp Ortodoks Anıtları/ siteleri, İslam/ Osmanlı anıtları/ siteleri, geleneksel/ yöresel anıtlar/ siteler ve diğer tarihi yerler olarak 3 sınıfta ayrılmıştır. Tarih, önemi, mevut durumu, önerilen müdahaleler, bütçe ve açıklamalar/ görüşler şeklinde değerlendirilmişlerdir [267].



History:
Built in 1930 over old foundations of a destroyed building.
Vandalized and damaged in 1999 and again in March 2004.

Significance:
Local significance for the Serbian community.
Interesting elements and constructive techniques.

Condition:
Severely damaged by fire, structural collapse. Cemetery desecrated.

O 43	**CHURCH OF THE BIRTH OF THE HOLY VIRGIN** Softoviq/Softović Ferizaj/Uroševac municipality	**Proposed Interventions**	**Budget**
		-Immediate works: renew roof, rebuild external walls, secure door and windows, and secure the site.	109,000 €
Sources:	CoE May 2004 (p. 59) CoE July 2004 (p. 41)	**Later works**: total restoration.	21,000 €
		TOTAL	**130,000 €**

Remarks:
-Included in the Implementation Committee for the Reconstruction of Religious Sites.
-The site is protected by KFOR.

Şekil 3. 44 Örnek tablo, UNESCO 2005 raporu

Bosna'daki gibi savaş sonrası Kosova'da da uluslararası imar faaliyetleri hızlı şekilde inşaatlara başlanılarak standart yapı malzemeleri kullanılmıştır. Yerel halkın yaşadığı geleneksel yapıların, tehlikede olan bu kulaların onarımı için herhangi bir müdahalede

yapılmadan yeni inşaatlara başlanılması, geleneksel mimarinin yok olmasını hızlandırmıştır [268].

1993'de tutulan istatistiklere göre 528 cami, 78 mescit çoğu Osmanlı dönemine ait olan eser bulunmaktadır. Ancak savaş esnasında neredeyse bu eserlerin yarısı tahrip olmuştur. Ancak yapılan uygulamalarda yerel gelenekler ve kimlik geri planda tutulmuştur [246].

Kosova'daki Birleşmiş Milletler Kuvvetleri (KFOR) tarihi yapıları himaye etmekle görevlidir, çabaları ile saldırı sayıları düşmüştür. 1999 Haziran'ından sonra UNMIK, Kosova'da sivil idareyi yönetmiştir. Birleşmiş Milletler ile Sırp uzmanlar birlikte çalışmak için anlaşmışlar ancak Sırp yetkililer bir arada çalışamamıştır. Savaş öncesi de kültür mirasının korunmasında politik etkilerin çokluğu büyük problemlere sebep olmuştur [246].

Mimari mirası korumak için yerel kuruluşlar, Priştine Üniversitesinden akademisyenler, uluslararası kuruluşlar konusunda uzman danışmanların yardım etmeleri için çaba harcamış ancak neticeye ulaşamamıştır. Ekim 2000'de **Priştine Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde** uluslararası konferans düzenlenmiştir. Harap durumdaki mimari miras üzerine daha önceden Balkanlarda restorasyon uygulamalarında çalışmış uzmanlarla pilot restorasyon projeleri üretmişlerdir. Packard Humanities Enstitüsü desteğiyle Kosova Kültür Mirası Projesi tarafından finanse edilmiştir.

Suudi Arabistan savaşta hasara uğrayan Osmanlı dönemine ait mimari mirasın onarımı için uygulamalarda bulunmuştur. Ancak bu süreçte inançlarına göre (Vahhabi) Osmanlı mezar taşlarının put olduğunu iddia ederek tahrip etmişlerdir [269]. Bu konu üzerine Türkiye'de, mecliste Kasım 2000'de yazılı soru önergesi verilmiş, burada yönlendirilen soru Kosova Priştine Hasan Bey Cami ya da Dört Lüle Cami'nin buldozerle yıkılmış olması durumu olmuştur [270].

Savaşın ardından 2007'ye kadar toplamda %60'a yakın geleneksel doku tahrip edilmiştir. Koruma kurulu tarihi çevredeki yeni yapı tasarımında oldukça esnek davranmıştır [271].

"Prizren/ Kosova Tarihi Alanının Korunması ve Gelişimi Çalışması" (Historic Area Conservation and Development Study)" 2008 yılında, Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy

yürütücülüğünde Dr. Engin Eyüboğlu ve Araş. Gör. Kerem Koramaz tarafından gerçekleştirilen, İsveç NGO, Cultural Heritage without Borders'ın desteklediği araştırma ve uygulama projesi tamamlanmıştır.

Kosova'daki Orta Çağ Anıtları: Dečani Manastırı, Peć Patrikhaesi, Gračanica Manastırı ve Prizren'deki Meryem Ana Kilisesi 2004 yılında **Dünya Miras Listesine dahil** edilmiştir ancak ardından 2006 yılında **Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesine** geçirilmiştir. Bölgedeki politik istikrarsızlık ve sınırı aşan alanlardan vb. sorunlardan ötürü koruma konusunda zorluklar yaşanacağı düşünülerek tehlike atındaki listeye alınmıştır. 31 Ocak 2017'de Sırbistan Daimî Delegasyonu UNESCO'ya bir koruma raporu sunmuştur. Raporda; Dečani Manastırı'nda aydınlatma ve elektrik tesisatlarını restorasyonu, Gračanica Manastırı'nda fresklerin korunması ve restorasyonu, Peć Manastırı Patrikhanesinde ve Ljeviša Meryem Ana Kilisesinde düzenli denetimler yapıldığı yer almaktadır. Ancak yine de Orta Çağ Anıtları UNESCO 41 COM 7A.21 Kararında, güncellenen listede **tehlike altındaki miras listesinde yer almıştır.**

UNESCO Prizren'i, Dünya Mirası alanı olan Osman Mahallesi'nde mevcut olan bir yapıyı Sırp mülteciler için kalınacak yer yapmıştır. Dayton Antlaşması'nda Kosova gündeme getirilmemiştir [200].

'Cultural Heritage without Borders' (CHwB) vakfı 1995 yılında insan ve doğal kaynaklı afetlerden etkilenen, yoksulluk, siyasi ve sosyal çatışmalar durumunda somut ve somut olmayan kültürel mirasın kurtarılması ve korunması için 1954 Lahey Sözleşmesi'nin ruhuna uygun olarak çalışan bağımsız bir İsveç sivil toplum kuruluşudur. Kosova'da, CHWB ile Kosova Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 2012-2015 "**Yerel Kültürel Miras Planları**" (LCHP) Programı imzalanmıştır. Bu Program, belediyelerin, STK'ların ve toplulukların yerel kültürel ve doğal mirasın canlandırılmasına ve 7 belediyede yerel ekonomik kalkınma amacıyla sürdürülebilir kullanımına olan katkısının güçlendirilmesine katkıda bulunacaktır.

Batı Kosova'da küçük bir köy olan Drenoc, tarihi karakteriyle tanınmakta, yedi yüzyıl boyunca kullalar hayatta kalarak, ülkenin en son geleneksel sokak manzaralarını oluşturmaktadır. Mayıs 2016'da CHwB Kosovalı personelle birlikte çalışma çabaları; ahşap tavanın tam restorasyonu, duvarlara kireç sıva uygulamak, mevcut kapılar ve

pencereler üzerinde kireç ve boya benzeri koruma çalışmarıdır. **Kulla Isuf Mazrekaj** kulla koruma projesinin toplam maliyeti yaklaşık 8,500 ABD dolarıdır. Kulla'nın tam korunması US $ 65,000 olarak tahmin edilmektedir. Uluslararası kabul görmüş koruma uygulamalarının bir örneği olarak hizmet edecektir.

Avrupa Komisyonu (EC) 2016 raporlarına göre Velika Hoča/ Hoçë e Madhe Köy Konseyi kanunlara uygun olarak çalışmaktadır. **Prizren'deki Kültürel Miras Konseyi, belediye yapılarına entegre edilmiş ve Prizren'in tarihi merkezinde yasaya uygun olarak işlev görmektedir.** Hükümet, **sivil toplum ile** kültürel mirasın yönetimi konusundaki iş birliğini artırmıştır. Haziran 2016'da Prizren Belediyesi, Prizren Tarihi Merkezi için iki müfettiş atamıştır. Prizren'de mirasın sistematik olarak bozulması kamu güvenliği için artan bir risk oluşturmaktadır. Prizren'deki yasadışı inşaatla uğraşmak için 2014'te kurulan görev gücünün etkisi artmıştır.

Kosova'da TİKA Çalışmaları

Türkiye TİKA tarafından kültürel alanda Priştine'de **Fatih Camii**'nin (Kosova Anıtları Koruma Enstitüsü ile iş birliğinde) ve kültür evi olarak yeniden düzenlenen **Sultan Murat Türbesi** selamlık binası'nın ve Prizen **Sinan Paşa Camisi**'nin (Prizren Tarihi Eserler Koruma Enstitüsü ile iş birliğinde) [223], Priştine **Yaşar Paşa Camii**'nin ve **Gazi Mestan Türbesi** (2008- 2012 arası) restorasyon çalışmaları sürdürülmüştür [272]. **Gilan Alaattin Medresesi** Avlu Düzenlemesi Gilan Alaattin Medresesi'nin avluda bulunan abdesthaneler yenilenmiştir. **Yanova Yusuf Paşa Camisi** Restorasyonu statik olarak kötü durumda olduğu için restorasyonu ve çevre düzenlemesi yapılmıştır. Eylül 2012'de tamamlanmıştır. Vıçıtırn'da bulunan **Gazi Bey Hamamı**'nın restorasyonu Ağustos 2012'de tamamlanmıştır.

TİKA tarafından Kosova Güvenlik Güçleri bünyesinde bulunan Eğitim ve Doktrin Merkezinde eğitim alan personele Türkçe dil eğitimi verilmesine yönelik olarak Dil Laboratuvarı kurulmuş ve detaylandırılmıştır.

6- Mimari Projelendirme, Teknik Destek, Yaklaşım

Kosova'da, zararların seviyesine göre evleri ve binaları gruplamak için hasar tespitleri yapılmıştır. Bu değerlendirmeler, hasarın kapsamını, gerekli malzeme ve kaynakları, maliyetleri ve maliyet dağılımını belirlemeye yardımcı olmuştur. BMMYK ve

Uluslararası Yönetim Grubu (IMG) kendi değerlendirmelerini farklı metodolojiler kullanarak gerçekleştirmiştir. BMMYK beş ve IMG dört kategori kullanmıştır. Her organizasyon hasar kategorileri için tanımlar getirmiştir. İki sistemin kullanımı başlangıçta karışıklık yaratmış ancak daha sonra genellikle iki sistemin karşılık geldiği kabul edilmiştir. BMMYK kategorileri 2-5 IMG'nin kategorileri 1-4 ile korelasyon göstermektedir [273].

Çizelge 3. 8 Kosova'da hasar değerlendirme kriterleri [273]

BMMYK Kategorileri	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
	Hasar görmemiş	-Kırık camlar, kapı kilitleri ve menteşeler -Elektrik suyu kaynaklarını kesme -Tamir edilebilir	-%30'a kadar çatı hasarları -Duvarlarda hafif bombardıman çarpması -Kısmen yangın hasarı -Tamir edilebilir	-%30'dan fazla çatı hasarı -Şiddetli yangın hasarları -Zeminlerin değişim ihtiyacı -Tahrip edilmiş kapılar ve pencereler -Tamir edilebilir	-yerle bir edilmiş -rekonstrüksiyon ihtiyacı -Tamir edilemeyecek şekilde
IMG Kategorileri		**1**	**2**	**3**	**4**
		5-20 hasar	20-40 hasar	% 40-60 hasar	% 60'dan fazla hasar
BMMYK kategori 5 ve IMG kategorisi 4'te en çok hasar gören binalarla ilgili çabalar başladıktan sonra kategoriler, yapılar tekrar değerlendirilmeli aşağıdaki gibi: 5a / 4a: yerle bir edilmiş ancak iyi durumda temeller 5b / 4b: yerle bir edilmiş, yeni temeller de dahil olmak üzere komple yeniden inşaa ihtiyacı var.					

Çatışma sonrası Kosova'da birçok acente çatı onarımına yönelik kitleri sağlamayı seçmiştir. Bazıları kalıcı tamirat malzemeleri içermiş, bazıları da geçici onarımlar için malzeme temin etmiştir. Kalıcı onarımlar için olan döşemeler geçici plastik kaplamadan daha pahalı olmuştur ancak zaman ve emek verimliliği kanıtlamış çünkü iki kez rekonstrüksiyon ihtiyacını ortadan kaldırmıştır. Plastik kaplama sağlamaya odaklanan ajanslar, daha pahalı kiremit tedarik edenlerin iki katı kadar insana yardım edebilmiştirler (bazı durumlarda, kaplamanın verilmesi kararı alınmıştır, bağışçılar plastik kaplama stoklarına sahiptirler ancak fayans yoktur).

Bağımsız bir değerlendirme, kalıcı ve geçici konut malzemeleri sağlama çabalarının hem eşit derecede geçerli olduğunu hem de ilk ihtiyaç değerlendirmelerini eleştirdiğine karar vermiştir, birçok evin çatı kitleriyle onarılamayacak kadar hasar gördüğünü ve kitlerde sağlananlardan daha fazla materyal gerektirdiğini belirtmiştir [273].

7- Göçler ve Mülkiyet Hakları

1998 verileri ülke nüfusunun 2.025.000 olduğunu göstermekte, %62,7'sinin kırsalda kalanının ise şehirde ve kasaba merkezlerinde yaşamını sürdürdüğünü ifade etmektedir. Birleşmiş Milletler ve NATO raporlarına göre 1998'de Kosovalılardan 69.700 kişi Karadağ'a, 243.700 kişi Makedonya'ya, 21.700 kişi Bosna-Hersek'e, 444.600 kişi Arnavutluk'a, 60.000 kişi Sırbistan'a göç etmiştir. 1999 NATO'nun çalışmaları sonrasında sınır ülkelere savaş sırasında göç edenlerin geri dönüşü, bölgelere göre demografik yapıyı değiştirmiştir.

Haziran 1999 kayıtlarına göre Türkiye Çorlu'ya İstanbul ve Kapıkule'den giriş yapan Kosova'lı 16.932 mültecinin 7293'ü mülteci kampı "Kırıkkale Gazi Osman Paşa"ya yerleştirilmiştir [274].

KFOR 1999'da NATO Kosova Koruma Gücü (Kosovo Force) Sırp saldırılarını bitirmiştir. Bunun peşine göç eden Arnavutların ayrıldıkları yere geri dönüşü sağlanmıştır ancak Kosova'da yaşayan Sırplar çoğunlukla geri dönememişlerdir. Savaş öncesinde Kosova'da kırsalda yaşayan Arnavutların çoğu savaş sonrasında şehir ve kasaba merkezlerine dönmüşlerdir [251].

Kosova'da yaklaşık 5.000 Arnavut hayatını kaybetmiş, Arnavut'ların 900.000'i ise Arnavutluk- Makedonya, Hırvatistan, Bulgaristan, Türkiye, Bosna-Hersek ve Karadağ'a göç etmek zorunda kalmış, savaş sürecinde 2.464 kişinin kaybolduğu kayıt altına alınmıştır. Savaş sonrasında, savaş sırasında yapılan **toplu göçler gibi toplu geri dönüşler gerçekleşmişti**r. Ancak bu durum da **yeni göçlere sebep olmuş, 230.000 Roman, Sırp gibi ülkedeki diğer azınlıklar** Kosova'dan ayrılmıştır. UNMIK'in verilerine göre, 1999'da Kosova'yı terk eden Sırp sayısı 190.000 civarında olup, 2011'e kadar 22.630 kişi geri dönmüştür [249].

775.000'den fazla mülteci ve yerini terk etmiş olanları KFOR evlerine geri döndürmeyi başarmıştır. 2000 yılı Ekim ayı sonuna kadar ise 1.300.000'den fazla mülteci, 550.000 yerini terk etmiş kişi evlerine dönerken KFOR yardımda bulunmuştur [252].

DCAM raporlarına göre (MIA Department for Citizenship, Asylum and Migration- DCAM annual statistical reports) 2014 ve 2015 Ocak, 2005 ile Aralık 2015 tarihleri arasında yaklaşık 52.000 kişi Kosova'ya gönderilmiştir. Bu raporun kapsadığı raporlama döneminde (Ocak 2014 ile Aralık 2015 arasında), hükümet istatistiklerine göre 21.156

kişi Kosova'ya gönderilmiştir.

Kosova'da çatışma sonrası arazi sahipliğini belirleme/ doğrulama ile ilgili olarak yeniden yapılandırma/ iyileştirme gerçekleşmeden önce Kosovalı belediyeler büyük bir görevle karşı karşıya kalmışlardır. Uygulayıcı kuruluşlar (implementing agencies) veya yararlanıcılar, belediyedeki sisteme bağlı olarak kadastro (arazi kayıtları) departmanına bir istekte bulunmuşlardır. **Arazilerin mülkiyeti kadastro kayıtlarıyla kontrol edilmiştir**. Bunlar ve sonraki kontroller başarısız olduğunda, sakinlerin mülkiyet belgesi sağlamaları istenmiştir. Uyuşmazlıklar genellikle köy konseyi ve tanıkları tarafından veya daha sonraki bir zamanda mahkemelerde çözülmüştür [232].

Kosova'da **yararlanıcı**lar şu kriterler kullanılarak tespit edilmiştir:

-evleri yıkılan ve çadırlarda yaşayan aileler, topluluk barınaklarında, kamu binalarında veya diğer ailelerle birlikte barınan aileler

-8'den fazla üyeye ve 12 yaşın altındaki çocuklara sahip aileler

-Yaşlı, engelli veya kronik hastası olan aileler

-Kendi evini yeniden inşa etme imkânı olmayan aileler

-Kocaları çatışma sırasında öldürülmüş ya da engelli kadın başlı aileler

-Mevcut yaşam koşullarından dolayı risk altındaki aileler [247].

Kriterler, yerel ve ulusal hükümet temsilcilerinden ve dış ajanslardan oluşan Belediye Konut Komisyonları tarafından geliştirilmiştir [247].

Yararlanıcı tanımlaması çok önemlidir ancak süreç olarak pahalıya mal olabilmektedir; örneğin, Hırvatistan'ın Knin bölgesinde faaliyet gösteren bir STK, konut inşaat bütçesinin %22'sini **hedef kitleyi tanımlamaya harca**mıştır [275]. **İyi yerel bilgi** en savunmasız olanı tanımlamaya ve programların doğru bir şekilde hedeflenip toplum için kabul edilebilir olmasını sağlamaya yardımcı olacaktır. Kimlerin savunmasız olduğu algısı, kültüre ve geleneğe göre değişmektedir. Kriterler ajanslar, ev sahibi topluluklar veya potansiyel faydalanıcılar tarafından geliştirilebilmektedirler. Ölçütlerin türü ve bunları tanımlamak için kullanılan aktörler, içeriğe bağlı olmalıdır [232].

Savaş sonrası Kosova üzerine yapılan çalışmalarda **kültür mirasının** en sağlıklı şekilde

korunmasının sağlanamamasının sebeplerinden biri olarak bölgede yaşanan savaş, çatışma vb. afetlerle gerçekleşen **göçler görülmektedir**. Hem ülke içerisindeki göçler hem de ülke dışına gerçekleşen göçler ülke içerisinde bazı bölgelerde nüfus yoğunluğuna sebep olmuş, bazı bölgelerde ise özellikle kırsal alanlarda boşalan alanlar oluşturmuştur. Bu durum tarihi çevredeki geleneksel yapıların bakımsız kalmasına sebep olmaktadır. Diğer yandan kırsalın çağdaş ihtiyaçlara cevap verememesi, kent merkezlerindeki yeni yapılaşmalarda göçü tetiklemiştir.

Priştina'ya özellikle kırsal alandan savaş sonrası göç artmıştır [276].

Savaş sırasında kentte yaşayan Sırplılar göç etmiş ve onların konutlarına kırsalda yaşayan, savaşta evleri zarar görmüş, yanmış, yıkılmış olanlar yerleştirilmiştir. Bu da sosyal- demografik yapıyı değiştirmiştir [276].

1999'dan beri Kosova'da mevcut olan Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Eylül 2008'e kadar öncelikle Avrupa'dan olmak üzere 192.670 bireyin geri dönüşüne yardımcı olmuştur. Çoğunlukla 1999 ve 2000 yıllarında geri dönüş gerçekleşmiştir [277].

Topluluklar ve Geri Dönüş Stratejisi (2009- 2013) Şubat 2010 tarihinde Kosova hükümeti tarafından onaylanmıştır. 2006 yılının **Gönüllü ve Kalıcı Geri Dönüm Protokolünün** temel hedeflerini de kapsamaktadır. Yerel kurumların geri dönüm sürecinin her etabındaki rol ve sorumluluklarını belirler ve yerinden edilen kişiler ve geri dönenlerin ihtiyaçlarını belirlemek ve haklarını korumak için prosedürleri ve geri dönüm mekanizmalarını özetlemektedir [278].

Kosova'da OSCE 2010 raporuna göre "kalıcı geri dönüm ve reentegrasyonun temel engelleri arasında: iş ve sosyo-ekonomik imkanların eksikliği, kamu hizmetlerine sınırlı erişim, çözülmemiş barınma, arsa sorunları, güvenlik endişeleri ve sınırlı dolaşım özgürlüğü yer almaktadır" [278].

Genel olarak, Kosova incelenmekten ziyade "izlenmektedir" [140].

Kosova'ya Geri Dönüş ve Reentegrasyon 1 (KGDRI) projesi içerisinde Gornje Kusce/ Kufcë e Epërme, Pasjane/ Pasjan ve Parteš/ Partesh köylerinde Kosovalı Sırp aileleri için Gjilan/Gnjilane belediyesiyle **işbirliği içinde 15 ev yeniden inşa edilmiştir.** Buna ek olarak belediye Gllama/Glama mahallesinde belediye arsalarından bazılarını yerinden

edilmiş aileye ayırırken, **BMYMK Topluluklar ve Geri Dönüm Bakanlığı evlerin yapımını finansal olarak desteklemiştir**. Diğer bir altı aileye ev yardımı ise belediye, BMYMK ve Geri Dönüm ve Topluluklar Bakanlığı tarafından ortaklaşa olarak finanse edilen 2010 geri dönüm yardımı için onaylanmıştır [278]. Kosova'ya Dönüş ve Yeniden Bütünleşme II (KGDRII) projesi Avrupa Komisyonu ve Topluluklar ve İade Bakanlığı tarafından ortaklaşa finanse edilen ve Danimarka Mülteci Konseyi tarafından uygulanan bir girişimdir. Proje 24 aylık uygulama süresi boyunca mülteciler ve yerlerinden edilen insanların sürdürülebilir dönüşünü desteklemeyi amaçlamaktadır [278].

Kosova'daki **belediye toplulukları ve geri dönüş memurları Topluluklar ve İade Bakanlığı ve çeşitli uluslararası kuruluşlar** tarafından sayısız eğitim görmüşlerdir, kendi rolleri ve sorumlulukları hakkında gayet bilgilidirler [278].

3.5.4 Suriye, Çatışma, 2011- Devam Etmekte



Şekil 3. 45 Suriye siyasi haritası [279]

Suriye'de 2011'de başlayan güvenlik sorunları, başladığı süreçten itibaren Türkiye'yi de dolaylı olarak etkilemekte, 2019'a, günümüze gelindiğinde ise halen devam etmektedir. Bu durum hem Suriye'den gelen insanlar hem de taşınır kültür varlıkları/ eserler vb. için yasalar/ yönetmelikler geliştirilmesine sebep olmaktadır.

Suriye'de Esad rejiminin göstericilere ateş açmasıyla başlayan çatışmalar kısa süre içinde rejimle muhalefet arasında iç savaşa dönüşmüştür. 2011'den bugüne tarafların birbirine karşı kesin netice alamadığı krizde çözüm sağlanamamıştır [146]. Suriye Hava Kuvvetleri'nden albay rütbesinde istifa eden Riyad el-Esad ve ordudan ayrılan bir grup asker tarafından Özgür Suriye Ordusu, Temmuz 2011'de kurulmuştur [146].

Suriye coğrafi olarak Doğu Akdeniz'de Anadolu, Mısır, Arabistan ve Mezopotamya arasında ticaret yollarının geçtiği bir alanı kapsadığı için tarihte önemli bir yer tutmaktadır [105]. Şam Suriye'nin başkentidir, Halep ise en önemli şehirlerinden birisidir. Suriye'nin yüzölçümü 185.180 km2.dir. Suriye'nin topraklarının yarısına yakını çöl veya çöl niteliğindeki kurak bölgelerdir [105].

Kuzey Suriye ekonomik olarak Güney Anadolu ve Halep'in çevresiyle bir bütün oluşturmuştur [105]. Suriye Türkiye ile yaklaşık 910 km'ye yakın sınır paylaşmaktadır. Bunun yanında tarihi ve kültürel bağlara da sahiptirler. Nüfusunun büyük bir bölümü Şam ve Halep çevresinde, ülkenin batı kesiminde ve sahil şeridinde yaşamaktadır. Akdeniz'deki sahil şeridi 160 km.dir [105]. Suriye önemli bir **tarım ülkesidir.**

Toplumun büyük bölümü etnik olarak Arap'tır. Etnik azınlıklar Kürtler, Türkmenler, Ermenilerdir. Türkiye'nin sahil sınırına yakın Türkmen köyleri bulunmakta ayrıca Türkmen ve Çerkez nüfus ülkenin geneline dağılmaktadır [105].

Suriye'nin devlet geliri petrole dayanmaktadır. Konumu ve zengin tarihi nedeniyle önemli bir turizm potansiyeline sahiptir [105].

Suriye'de nüfusun 2014 yılı itibariyle 23 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Nüfusu dini, mezhepsel ve etnik olarak farklı gruplara sahiptir. Hyogo/ GAR 2015 resmi internet sayfasında yer alan ülkelerin verilerine bakıldığında, Suriye ile ilgili olarak ekonomik, nüfus, risk verileri, kayıtlı kayıplar, afet türlerine göre kayıp türleri vb. bilgiler yer almaktadır. Aşağıdaki Suriye'ye ait tablo incelendiğinde 2014 yılında nüfusun yaklaşık %44'ünün kırsal alanda yaşamakta olduğu görülmektedir. Bakınız EK D'de Suriye'nin çatışma öncesi risk profilini içeren dosya bulunmaktadır.

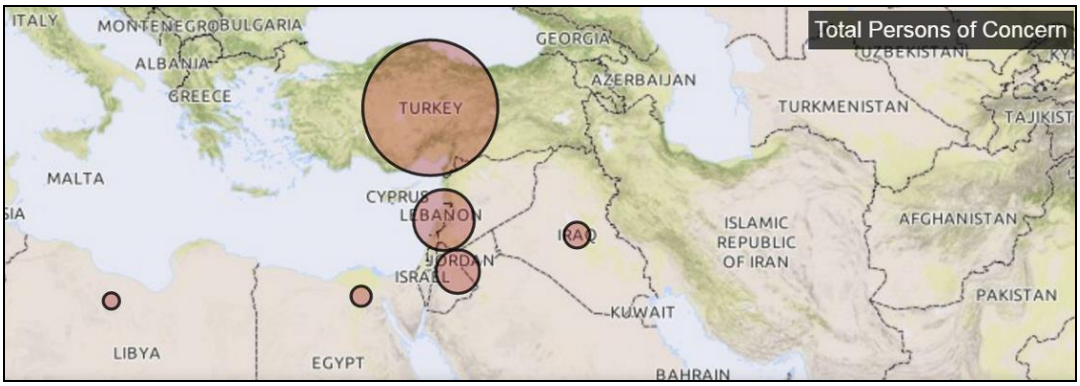
Çizelge 3. 9 2014 Suriye temel istatistik veriler [280]

Temel Ülke İstatistikleri ve Göstergeleri		
Nüfus	İnsan	22,845,550
Kentsel	% toplam nüfus	56,855
Kırsal	% toplam nüfus	43,145
Kentsel nüfus artışı	% yıllık	2,672
Nüfus yoğunluğu	İnsan/ km2	124,4
Gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH)	Milyon ABD $	40,405,006
Kişi başına GSYİH	ABD $	2,065,540
Sermaye stoğu	Milyon ABD $	204,643
Gayri safi sabit sermaye oluşumu	Milyon ABD $	8,252,623
Sosyal harcama	Milyon ABD $	2,879
Brüt tasarruf	Milyon ABD $	11,691,444
Toplam rezervler	Milyon ABD $	19,465,341

3.5.4.1 Suriye'de Çatışmanın Başlaması ve Yaşanan Toplu Göçler

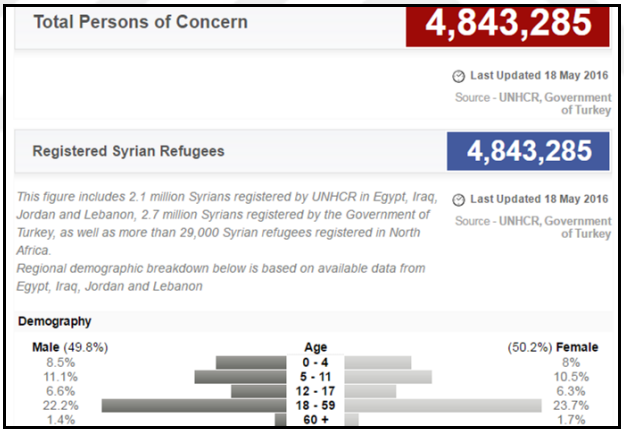
Suriye'de iç savaş öncesi toplam nüfusun yaklaşık 23 milyon olduğu kaynaklarda belirtilmekte, Nisan 2014 itibarıyla ise nüfusun neredeyse yarıya yakını iç savaşın etkilerine doğrudan maruz kalmaktadır. Ülke dışına göç edenlerin %75'inden fazlasını çocuk ve kadınlar oluşturmakta ve büyük çoğunluğu kamplar dışında zor koşullarda yaşamaktadır [281]. Bu veriler göstermektedir ki göçün en önemli nedeni temel yaşamsal ihtiyaçlarını (güvenlik, beslenme, barınma, sağlık gibi) karşılama arayışıdır.

Stephen O'Brien (2016), (Under-Secretary-General For Humanitarian Affairs And Emergency Relief Coordinator) "Beş yıldan uzun süredir, Suriye halkı 21. yüzyılın en acımasız çatışmasına katlanmıştır. Gerçekler konuşulacak olursa 250.000 kişinin ölümüne, 1 milyonun üzerinde insanın yaralanmasına, Suriye içerisinde yarım milyon Filistinli Mültecinin yanı sıra 6,5 milyon kişinin yerinden edilmesine, yaklaşık 4,6 milyon insanın ülke dışarısına göç etmesine, **kalan nüfustan daha fazlasının**, toplam 13,5 milyon insanın, şiddetli bir şekilde insani yardıma ihtiyaç duymasına sebep olmuştur. 486.000 insan ise Suriye'de kuşatılmış bölgeler arasında sıkışıp kalmıştır" [282] sözleriyle Suriye'deki insani durumun geldiği noktayı anlatmakta ve durumun buzdağının görünen yüzü olduğunu söylemektedir.

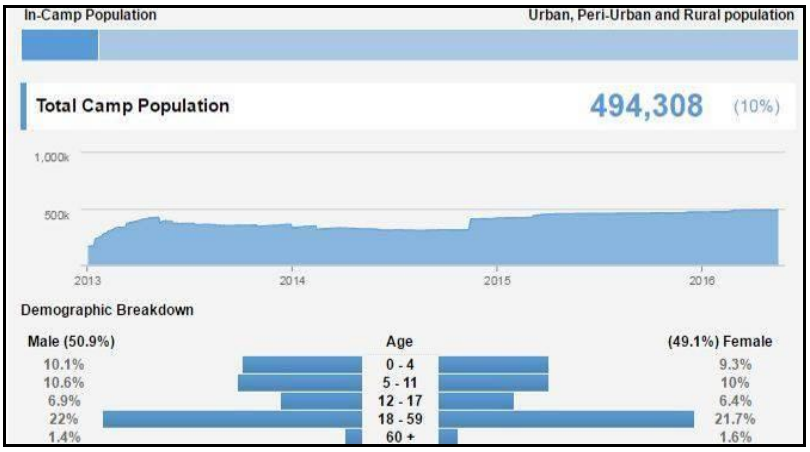


Şekil 3. 47 BMMYK'nın sorumluluğundaki kayıt altındaki Suriyeli sığınmacılar, 2016 [283]

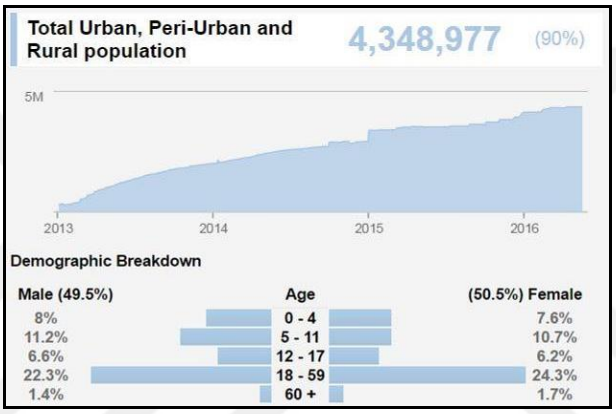
3 milyondan fazla Suriyeli vatandaşın büyük çoğunluğuna Suriye'nin dört komşu ülkesi Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak ev sahipliği yapmaktadır [281]. Suriye'den göç eden sığınmacıların sayısının toplam nüfusu 5 milyon olan Lübnan'da 1,3 milyonu geçtiği; toplam nüfusu 6,5 milyon olan Ürdün'de ise 1 milyona yaklaştığı bilinmektedir [105]. Göç eden Suriyeli nüfusun, bazı göç edilen ülkelerin veya bazı kentlerin mevcut nüfuslarına oranının neredeyse 3'te 1'e ulaşmıştığı görülmektedir.



Şekil 3. 48 BMMYK tarafından kayıtlı 2,1 milyon Suriyeli Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan'da; 2,7 milyon kayıtlı Suriyeli Türkiye'de, 29 bin kayıtlı Suriyeli mülteci ise Kuzey Afrika'da, Mayıs 2016 [283]



Şekil 3. 49 BMMYK'da kayıtlı kent, kent çeperleri ve kırsaldaki kamplarında yaşayan Suriyeli nüfus 2013-2016 [283]



Şekil 3. 50 BMMYK sorumluluğunda, kayıtlı kent, kent çeperleri ve kırsalda yaşayan Suriyeli nüfus [283]

Türkiye'deki Suriyeli Misafirler

29 Nisan 2011'de çatışmalardan kaçan Suriyelilerin Türkiye'den sığınma talebinde bulunmasıyla Türkiye'deki süreç başlamıştır.

Türkiye, bu süreçte Suriyeliler için **"açık kapı"** politikası uygulamış ve sığınmacıların geçici olarak barınması için yerleşim yerleri kurmaya başlamıştır [146].

Türkiye'de "**T.C. Başbakanlık Suriyeli Sığınmacılar Genel Koordinatörlüğü**" Suriyeli sığınmacılarla ilgilenmesi için kurulmuştur. 20 Eylül 2012 tarihli Başbakanlık Genelgesi'yle de "Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacılar konusunda kamu kurumları arasındaki her türlü konunun koordinasyonuyla ilgilenmek üzere" Gaziantep'te görev yapmak için bir Koordinatör Vali atanmıştır. BMMYK'nın Suriyeli sığınmacılar için yürüttüğü kayıt ve statü belirleme uygulamasını durdurmasıyla Türkiye'de kampların hazırlanması ve koordinasyonunu **AFAD ve Kızılay** üstlenmiştir. **Emniyet Genel**

Müdürlüğü kayıt işlemleri ve kimlik dağıtımını yapmaktadır [84].

Yasadışı yollardan giriş yapanlar Türkiye'nin güneydoğusunda bulunan **AFAD Koordinasyon Merkezlerinde** ve 23 **Mobil Kayıt Merkezi**nde kayıt yaptırarak ülkedeki kalışlarını yasal hale getirebilmektedirler. Pasaportları ile resmi giriş yapanlar, ikamet ettikleri şehirlerdeki Yabancılar Şube Müdürlüklerine (yabancılar polisi), geçerli pasaportları ile başvurarak kayıtlarını yaptırabilmekte ve bir yıl süre ile geçerli ikamet izni alabilmektedirler [284].

Suriyeliler'in Türkiye'deki Yasal Statüsü[1]

Türkiye'de Nisan 2013'te çıkarılan 6458 sayılı kanun, Nisan 2014'te yürürlüğe girmiş, Ekim 2014'te kanuna dayalı "Geçici Koruma Yönetmeliği" çıkarılmıştır. Yönetmelik "geçici koruma statüsü" altındakilerin yasal haklarına düzenleme getirmiştir. Bu kanunla sığınmacı tanımı "şartlı mülteci" olarak değiştirilmiştir. "İkincil koruma statüsü" kavramı da bu kanun da mülteci veya şartlı mülteci olmayan ancak menşe ülkesine dönemeyenler için tanımlanmıştır. Geçici koruma altındaki Suriyeliler **misafir** olarak kabul edilmektedirler. Geçici koruma statüsü savaşın bitmesiyle Suriyeli savaş **mağdurlarının evlerine döneceklerini varsaymaktadır**. Ancak bu geçici koruma statüsü altındaki kişilerin iltica etme ve başka bir ülkeye sığınma hakları yoktur.

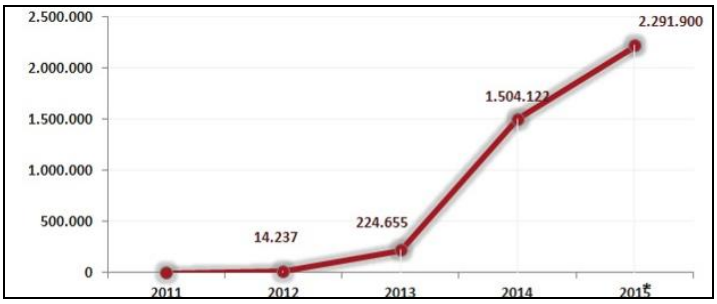
İçişleri Bakanlığı'nın 1994 Yönetmeliği'nin 10. Maddesi uyarınca Ekim 2011'den itibaren Suriyeliler **"geçici koruma statüsüne"** alınmıştır. Geçici Koruma statüsü ile **her türlü ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmak üzere "misafir"** konumunda kabul edilmektedir [285].

Sırası ile **mülteci, geçici koruma ve misafir kavramları** Suriye'den Türkiye'ye gelen göçmenler için kullanılmış yasal kavramlardır. Ancak kullanılırken bir kargaşa olduğu gözlemlenmektedir.

"Geçici koruma statüsü" ve diğer tanımlar 2011 yılından itibaren Türkiye'ye gelen Suriyeliler için de kullanılmakta ve **bu statülerin kültür mirasını koruma açısından olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Süre ve koşullardaki her hareket kültür**

[1] Tez çalışması 2. Bölüm'de Türkiye'de Göç İle İlgili Diğer Yasal Düzenlemeler adlı başlık altında konu daha detaylı olarak anlatılmaktadır.

mirasını etkilemektedir.

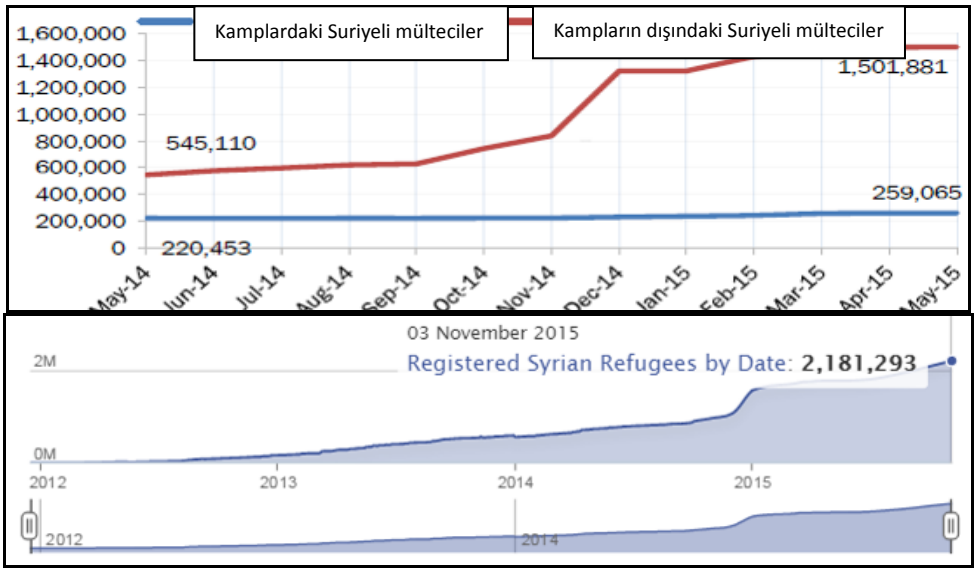


Şekil 3. 51 Geçici Koruma Yönetmeliği Kapsamında Koruma Altına Alınan Suriye Vatandaşlarına Ait Genel Bilgiler 07.12.2015 (toplam sayı) (İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi verileri)

Koyuncu'ya göre (2014) geçici koruma statüsü verilmesinde sığınan kişilerin sayıca çok olması en büyük etkendir [77].

Suriye'den Türkiye'ye göç edenler kamplarda, çadır kentlerde, misafirhanelerde, sokak ve parklarda, çeşitli STK'ların yardımları ile belirlenen yerlerde ve kendi olanaklarıyla kiralanan odalarda/ evlerde barınmaktadır. Savaşın şiddetlenmesiyle Türkiye'ye sığınan Suriyeli sayısında belirgin bir artış gerçekleşmiştir

Çizelge 3. 10 Türkiye'de kayıtlı Suriyeli mülteci nüfusu: 1.759.546 kişi 31 Mayıs 2015 [287], 3 Kasım 2015'teki verilerine göre 2,181,293 kişi [286]



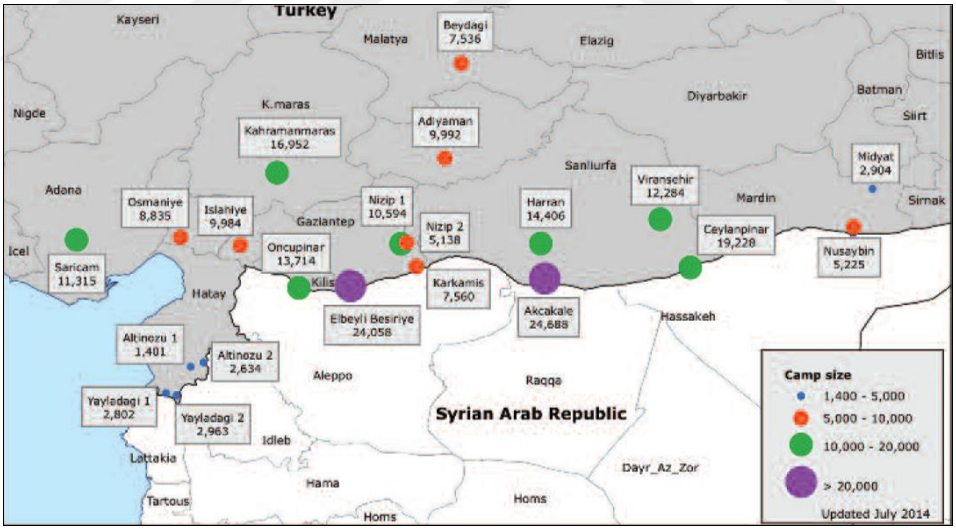
Yukarıdaki şekillerde görüldüğü gibi aradan geçen kısa süre içerisinde, Kasım 2015 tarihinde kamplardaki toplam kayıtlı Suriyeli mülteciler ve kampların dışındaki kayıtlı Suriyeliler 2.181.293 kişi olmuştur. Kayıtlı kampların dışındaki Suriyeliler toplamın %85.2'sini oluşturmaktadır.

Türkiye'de 2015 yılına kadar **yapılan harcamalar toplamda 5 milyar doları** aşmıştır. Resmi harcamalar dışında, **sığınmacılara** Türkiye'de mevcut olan **sivil toplum kuruluşları da** yaklaşık **700 milyon dolar** destek sağlamıştır (Sandıklı vd., 2015, s.43).

Türkiye'deki Suriyelere ilişkin uzun dönemli stratejik planların hazırlanması gerekmektedir.

Türkiye'de Kamplardaki Misafirler

Türkiye'deki Suriyelilerin sayısına ilişkin resmi veriler AFAD tarafından yayınlanmaktadır. BMMYK'ın sorumluluğu altındaki dünyadaki diğer mülteci kamplarının aksine Türkiye'deki Suriyeli mülteci kamplarının idaresinden AFAD sorumludur. Suriyeli sığınmacıların %13-14'ü 10 ildeki 22 kampta yaşamakta, ama asıl büyük kitle, kamplar dışında yaşamaktadır. **Kamplar** Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Mardin, Osmaniye ve Şanlıurfa'da bulunmaktadır [288]. 19 Nisan 2014 itibariyle 10 ilde 16 çadır kent 5 konteynır kent olmak üzere 22 barınma merkezi vardır. Toplam 33.620 çadır ile 11.909 konteynır bulunmaktadır [289].



Şekil 3. 52 Türkiye'deki kampların dağılım haritası ve büyüklükleri [290]

Türkiye'deki kamplarda insanların ihtiyaçlarına karşılık verilmektedir. 160'a yakın kurs açılmıştır. İngilizce, Türkçe, Arapça, bilgisayar, kuaförlük, dikiş-nakış ve halıcılık gibi kurslardan 35 bin civarında Suriyeli faydalanmaktadır [281]. Kamplarda yaşayanlar ülkelerine geri döndükten sonra da kampların gerçekleşebilecek herhangi bir afet durumunda tekrardan kullanılması planlanmaktadır. Böylelikle olası afet durumlarına ilişkin ileriye dönükte hazırlık yapılmış olmaktadır [281]. Türkiye Suriye sınırı boyunca

Suriye tarafında da 25 kamp bulunmaktadır. Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları ve Kızılay ihtiyaçlarının büyük bölümünü karşılanmaktadır [281].

AFAD'ın (2013) Suriyeli mültecilerle yapmış olduğu anket sonuçlarına bakıldığında, karışıklıklar ve savaş sona erdikten sonra Suriye'ye geri dönmeyi düşünenler geri döndüklerinde iş ve kalacak yer kaygısı duymaktadırlar.

Türkiye'de Kamp Dışındaki Misafirler

Kamp dışında yaşamakta olanlar içinde AFAD, Suriyelilerin kayıt altına alınması, ihtiyaçların belirlenmesi vb. birçok çalışma yürütmektedir. "**Yardım Dağıtım Sistemi**" ile mülteciler biyometrik kayıt altına alınmaktadır. Devlet hastanelerinden hizmet alınması sağlanmaktadır. Suriyeliler için 15 adet okul UNICEF ile birlikte inşa edilmektedir [281].

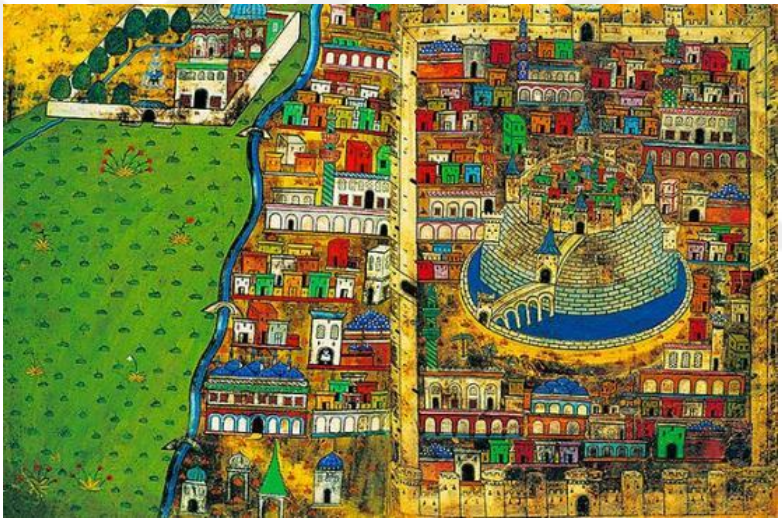
3.5.4.2 Suriye'de Yaşanan Çatışmanın Kültür Mirası Üzerindeki Etkisi

Suriye Eski Eserler ve Müzeler Müdürü, Maamoun Abdulkarim, müze koleksiyonlarını kurtardıklarını, Krak des Chevaliers kalesinde silahlı grupların bulunmamasını, kabul ettirdiklerini ve burada restorasyon/ konsolidasyon projesi çalışmaları başladıklarını ancak Palmira ve Halep'te birçok şiddetli hasarlar/ yıkımlar olduğunu ifade etmektedir. Halep bir arkeolojik alan olmamasına rağmen yerin kimliğini korumak için önceki formunu yeniden inşa etmek istediklerini ama iş adamlarının ve geliştiricilerin güçlü baskılarıyla karşı karşıya kaldıklarını anlatmaktadır. ICOMOS, UNESCO ve diğer uluslararası bilimsel kurumların desteğine ihtiyacı olduklarını, Halep'i iş adamları ve zengin şirketlere bırakmak istemediklerini, ekonomik destek olmadan toplulukları kendi şehirlerini onarmak/ eski haline getirmek için nasıl ikna edeceklerini sormaktadır. Hükümetin ve diğer kurumların ekonomik durumu iyi olmayan aileleri evlerini, miraslarını, miras alanlarını yeniden inşa etmek için desteğe ihtiyaçları vardır. Bu özellikle Humus (Homs) veya Malula (Maaloula) bölgesinde karşı karşıya kalınan problemlerden biridir [291].

Maamoun Abdulkarim, "Suriye genelinde birçok rekonstrüksiyon projeleri vardır; Humus, Malula ve Halep, Krak des Chevaliers kalesi, Mari arkeolojik parkı, şehirde sadece birkaç isimdir" şeklinde ellerinde koruma projeleri olduğunu ifade etmektedir.

Suriye’de birçok sorun hala devam etmektedir; **ideolojik yıkım, yasadışı kazılar ve arkeolojik yağma** vb.dir. Yerel uzmanlar ve fonlar bu alanların rekonstrüksiyonu için kullanılmaktadır ve Genel Müdürlükte çalışan 2500 kişiden 500’ünün mimar ya da mühendis olduğu bilinmektedir. Kültür **mirasının güvenliğini güvenceye almak için** uluslararası toplumun destek ve uzmanlığına ihtiyaç olduğunu anlatmaktadır [291].

Tarihi MÖ 3000'li yıllara kadar uzanan ve birçok medeniyet ve uygarlığa ev sahipliği yaptığı bilinen **Halep'teki tarihi Halep Çarşısı**'nda 2011 Ekim ayında atılan havan mermisi nedeniyle çıkan yangında, ahşap dükkânlar yanarak kül haline gelmiştir. Tarihi Halep Çarşısı 1986'da UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası listesine alınmıştır. Halep Osmanlı İmparatorluğu’nda Bursa ve İstanbul’dan sonra en önemli dokumacılık merkezi olmuştur, bu dönemde İstanbul'dan sonra ikinci en büyük ticaret merkezi ve altın çarşılarına sahiptir.



Şekil 3. 53 Halep Şehri minyatürü, Matrakçı Nasuh (Mecmua-i Menazil, 1537)

922 yıllık Selçuklu eseri minaresi ve 800 yıllık Memlük mirası Külliyesi olan **Halep'teki Emevi Cami**si ise saldırılar sonucu kısmen yanmıştır. "**Camii Haleb el-Kebir**" (Halep Ulu Cami) olarak bilinen caminin en az 600 yaşında olan minberinin ve ender el yazmalarının akıbetinin meçhul olduğu bildirilmektedir. Caminin minaresi de açılan ateş sonucu hasar görmüştür. **Halep’in girişinde yer alan Mevlâna Celalettin Rumi cami ve medresesi** de çok fazla hasar görmüştür **Humus Kalesi ve Halid Bin Velid Cami**si zarar görmüştür. Bu arada Hama ve Humus'taki bazı Osmanlı camileri ile tarihi kiliselerin hasar aldığı bildirilmektedir.

Suriye'de UNESCO Dünya Mirası listesindeki **Bosra Antik Kenti, Şam Antik Kenti, Crac**

des Chevaliers ve Qal'at Salah El-Din kaleleri ile "Çölün Gelini" lakaplı antik şehir Palmira'nın da roket, tank ve hafif silahlar nedeniyle hasar gördüğü bilinmektedir. Ortadoğu'nun en büyük mozaik koleksiyonunun bulunduğu **İdlib'deki Alma Arra Müzesi** hasar almıştır.

20 Mayıs 2013 tarihinde Dünya Miras Komitesi'nin **Phnom Penh'de yapılan 37. Toplantısı**'nda Suriye'de altı kültür mirası alanı (Antik Şam Kenti, Antik Bosra Kenti, Antik Halep Kenti, Crac des Chevaliers and Qal'at Salah El-Din, Palmyra Bölgesi ve Kuzey Suriye'deki antik köyler) "Suriye'deki silahlı ihtilaf durumu sebebiyle, artık 6 adet Dünya Miras Varlığının Üstün Evrensel Değerini koruma ve muhafaza etme hususlarını sağlayamamaktadır" gerekçesiyle **Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi**'ne dâhil edilmiştir.

Tez EK A'da "**Suriye'deki Tarihi Alanlarda Uydu Tabanlı Hasar Tespiti- UNITAR/ UNOSAT, 2014"** yer almaktadır. UNITAR tarafından hazırlanmıştır. Bu rapor Suriye'de devam eden çatışmalardan dolayı kültür mirası alanlarındaki önemli değişikliklerin detaylı analizini sağlamaktadır. 22 Mart 2010, 20 Ağustos 2014 ve 4 Ekim 2014 tarihlerindeki World View 1 ve 2 uydu görüntülerinden edinilen bilgiler bu raporda kullanılmıştır [292].

ASOR[1] haftalık olarak web sitesinde çatışma sürecinde hasar gören Suriye'deki kültür mirası alanlarını haritalamakta ve raporlamaktadır. Müzelerdeki eserlerin bir bölümü başka bir yerde muhafaza edilmekte, bir bölümü ise kaçakçılık ile başka ülkelere taşınmıştır/ taşınmaktadır.

"Öğr. Gör. Mahmud Zein Alabadin" ÇEKÜL ile yapılan "Halep'in Geleceği Projesi'nde" gönüllü üniversite öğrencileri ile birlikte hasar tespiti ve yapısal değerlendirmelerin

[1] **ASOR Kültürel Miras Girişimleri: Irak ve Suriye'deki Mirası Korumak İçin Planlama kitapçığında,** ASOR Kültürel miras girişimleri, Irak ve Suriye'deki mirası korumak için planlama (ASOR Cultural Heritage Initiatives- CHI, Planning for Safeguarding Heritage Sites in Syria and Iraq) başlığı altında her hafta rapor yayınlamaktadır (weekly report). www.asorsyrianheritage.org İsimli internet sitesinde zarar gören tüm kültürel miras değerlerini fotoğraflarla yayınlamakta ve yine Suriye ile ilgili yapılmış olan yayınların bilgilerini hafta hafta rapor etmektedir. En son 65-66 sayılı raporu yayınlamştır, Ekim 28-Kasım 10 2015 tarihlerine aittir. Michael D. Danti, Allison Cuneo, Marina Gabriel, Susan Penacho, Kyra Kaercher, LeeAnn Barnes Gordon, Emily Ham ve John O'Neill raporu oluşturan kişilerdir.

olduğu, güvenilir fotoğrafların yardımı ile de analitik rölöve çizimlerine başlanılmıştır. Ancak bu süreçte Suriye'de bulunan kişilerden alınan bilgilere göre belirli bazı güvenlikli bölgelerde hızlı bir şekilde inşaat çalışmalarına başlanmıştır.

UNESCO'nun Suriye'de Koruma Durumu Raporu (SOC), Suriye Kültür Miras Alanları Taraf Devlet Raporu (State Party Report)

UNESCO, Taraf Devlet raporu (state party report), Suriye'deki kültür mirası alanlarını koruma durumu üzerine (state of conservation- SOC), 12 Şubat 2015 tarihinde yapılan, raporlar Suriyeli yetkililerden resmi bir açıklamayı temsilen ve Eski Eserler ve Müzeler (DGAM) Genel Müdürlüğü şubelerinden ve sosyal medyadan mevcut bilgilerini harmanlamaktadır. Ancak, Taraf Devlet Suriye'de zemin erişiminin miras uzmanları için son derece sınırlı olduğunu not etmekte ve Dünya Miras alanlarının zararları tam ölçüde ayrıntılı olarak değerlendirilememektedir. Bu nedenle raporları oluşturanların çoğu alan için birinci elden bilgi sağlayamamaktadır. Dünya Miras Komitesi için resmi verilere ek olarak sivil toplum organizasyonlarından, uluslararası organizasyonlardan, yerel uzmanlardan ve medyadan yardım alarak koruma raporu hazırlamışlardır. Taraf Devlet Eski Eserler ve (DGAM) Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen çalışmaları; zor koşullara rağmen kültür mirası ve Dünya Mirası özelliklerini izleme, hasar değerlendirmesi, acil koruma yürütmesi, mümkün olduğunca risk azaltma tedbirleri ve yapı ve taşınır miras envanterini rapor etmiştir. Suriye'deki Dünya Miras alanları; Şam Antik Kenti, Bosra Antik Kenti, Palmira, Antik Halep kenti, Crac des Chevaliers Haçlı Kalesi ve Suriye'nin kuzeyinde yer alan Antik Kuzey Kasabaları'dır. Kentin tarihi, **Ortadoğu'nun en iyi korunmuş kapalı çarşıları, Medine Kapalı Çarşısı (Halep)** çıkan yangında 700 ile 1000 arasında dükkânın kül olduğu belirtilmektedir. 2013 yılında bu alanlar Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiştir.



Şekil 3. 54 Çatışmalarda büyük zarar gören Halep Kalesi, Suriye, [293]



Şekil 3. 55 Suriye, Halep, Emevi Camisi kısmen yanmış durumda [294]



Şekil 3. 56 Halid Bin Velid Camii (Humus'ta bulunan) ve çevresi, Suriye [295]



Şekil 3. 57 Beyaz taşlı binalarıyla Halep'ten bir görünüm [296]



Şekil 3. 58 Savaş sonrası Halep [294]



Şekil 3. 59 Çatışmalardan önce Halep çarşısı [297]



Şekil 3. 60 Savaş sonrası Medine Kapalı Çarşısı (Halep) [298]



Şekil 3. 61 Crac des Chevaliers beyaz kale, Suriye (Crac des Chevaliers and Qal'at Salah El-Din (Fortress of Saladin)- Selahaddin Eyyubi Kalesi) [293]

Crac des Chevaliers, Suriye, Humus yakınlarındaki haçlı seferleri sırasında inşa edilmiş beyaz kale, Orta çağın en güzel kalelerinden biridir.

UNESCO, Taraf Devlet Raporu (State Party Report), Suriye Kültür Miras Alanları Koruma Durumu üzerine (State of Conservation- SOC), 12 Şubat 2015 tarihinde yapılmıştır **EK G'**de Türkçe olarak yer almaktadır. Suriye'deki Dünya Miras alanları olan Şam şehri, Busra şehri, Palmira, Halep Şehri, Suriye'nin kuzey antik köyleri, Krac des şövalyeleri yer almaktadır.

3.5.4.3 Suriye'de Kültür Mirasının Korunmasına Dair Ulusal ve Uluslararası Yasal Düzenlemeler

1884 yılında, Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası olan, Halep'te Tarihi Anıtlar Kanunu yürürlüğe girmiştir. Fakat tarihi mirasın korunması ve idaresi noktasında devletin üstleneceği rol Fransa Mandası dönemine kadar kurumsallaşmamıştır. Manda otoriteleri "kültürel envanteri koruma kanunlarını" çıkarmış ve yerel enstitülerle ulusal organizasyonlar şehrin tarihi mirasının muhafaza edilmesini talep etmişlerdir. 1935 yılında Müzeler Müdürlüğü'nün isteği üzerine, Sauvaget şehrin tarihi yapısının ilk kapsamlı kaydını oluşturmuştur.

Suriye'nin bağımsızlığının ardından, kültür mirasının korunmasının yönetilmesi için, 222. Kanun 1963, çıkarılmıştır. Kanun tarihi kalıntılara özel bir dikkat göstermesine rağmen, "tarihi alanlar"ı da gözardı etmemiştir. **1968 ve 1974 yılları arasında** Müzeler Müdürlüğü tarihi kalıntılar olarak 160'tan fazla bina ve birtakım çarşıları tasarlamıştır.

Ulusal tarihi bir alan olarak Eski Şehrin yapılarını 1976'daki beyannamesinin ardından, 222 Numaralı Suriye'nin Tarihi Kalıntıları Kanunu Eski Şehre müdahaleleri yönlendirmek ve denetlemek için etkili hale gelmiştir. Halep'in koruyucuları ve yer sahipleri arasında zıtlaşmaların artması Müzeler Müdürlüğü'nün 1978'te bazı dış alanların da kapsanması için korunan alanları genişletmesine ve Banshoya's planının ikinci evresinin icrasının durdurulmasına neden olmuştur. Bu yine de korunmayan alanların yıkımını durduramamış ve Halep Belediyesi 1979'da Bab al-Faraj ve 1982'de Bab al-Nairab alanının yıkımını emretmiştir.

1979'da Halep Koruma Komitesi tarihi yapının korunması için gerekli önlemler noktasında UNESCO'nun desteğini talep etmiştir. UNESCO'nun raporu daha önceki gelişme ideolojilerini şiddetle eleştirmiş ve yeni yolların açılmasını semtin şehirsel bağlamından kopmasına sebep olabilecek kentsel bir tehlike olarak değerlendirmiştir. 1986'da iç ve dış mekânlarıyla birlikte Eski Şehir UNESCO Dünya Mirası Listesine alınmıştır (Figür B. 10). Bu eylemler daha sonraki yıkımları engellemiş olmasına rağmen, Eski Şehrin gördüğü zararları ve çöküşü geri alamamıştır ve aynı zamanda Eski Şehrin gelişimini durdurmuştur.

Hükümetin gelişime yaklaşımı 1980'lerin ortalarında geliştirme- yönlendirme ve uluslararası ve bölgesel benzerlerinin iş birliği teşvikiyle başlamıştır. Böylece Halep Belediyesi Eski Şehri tamir ettirmek için kaynak aramıştır. Alman Hükümeti ve Sosyal

Ekonomik Geliştirme Arap Sermayesi kaynak oluşturmak noktasında hem fikir olmuşlar ve yeni bir proje (Eski Şehir Halep'in Yenilenme Projesi) 1992'de başlamıştır. 1999'da bütün yenilenme çalışmalarının takip edilmesi için Eski Şehir Müdürlüğü kurulmuştur. Eski Şehir için bina kontrol kanunu 1990 (Karar no. 39), Eski Şehrin Kalkınma Planı 1998, Eski Şehrin Alan Kullanım Planı 2002 ve İlave A: Halep Şehir Kurulunun 39 Numaralı Kararı 20/09/1990 tezin ekler bölümü "**EK H'da** Suriye'de Yakın Dönem Ulusal Koruma Kanunları" başlığı altında Türkçe olarak yer almaktadır.

Kararname No: 84, Medeni Kanun, arkeolojik eserlerin özel kanunlarla korunduğuna atıf yapmaktadır (18 Mayıs 1949). Kararname No. 148, Ceza Kanunu, tarihi anıtların tahribatıyla ilgili atıf yapmaktadır (22 Mayıs 1949). Suriye Eski Eserler yönetimi hakkındaki 222 Sayılı Kararname (26 Ekim 1963), Eski Eserler Kanunu olarak değiştirilmiştir (5 Nisan 1999).

Yukarıda belirtilen kanun hükmünde kararname daha önceki kültür mirasını korumayla ilgili ulusal düzenlemeyi kapsamaktadır:

295 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (2 Aralık 1969),

333 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (23 Aralık 1969),

38 Sayılı Gümrük Kanunu (6 Temmuz 2006),

107 Sayılı Kararname (23 Ağustos 2011).

Uluslararası Belgeler

Silahlı Çatışma Durumunda Kültür Mirasının Korunması hakkındaki 14 Mayıs 1954 tarihli Lahey (Hague) Sözleşmesi 6/ 03/ 1958 tarihinde kabul edildi (ve Birinci Protokol). Bu konuda bölgedeki siyasal aktörlerin ve çatışan tarafların daha fazla duyarlılık göstermesi beklenmektedir [299]. Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Yasaklanması ve Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirlere ilişkin 14 Kasım 1970 tarihli UNESCO Sözleşmesi 21 Şubat 1975 tarihinde kabul edilmiştir.

Suriye'nin 1972 tarihli UNESCO Sözleşmesine göre Dünya Miras Listesinde aralarında **Şam, Bosra, Halep Tarihi Şehirleri** ve **Selahattin Kalesi** olmak üzere 6 kültür mirası, 2003 tarihli Sözleşmeye göre ise (2006' da yürürlüğe girmiş) **Şahin Avcılığı** ile ilgili çok uluslu ortak dosyada 1 somut olmayan kültür mirası yer almaktadır.

2013 yılında ICOM, Kültür Varlıklarının Yasadışı Ticareti Uluslararası Gözlemevi'ni kurarak, bir kez daha bu eğilimle mücadeleyi, resmen, kamusal hizmet misyonunun merkezine almıştır. Kırmızı Listeler, belirli ülkelerden kaçırılan kültür varlıklarının yasadışı ticaretini engellemek üzere tasarlanmıştır. Suriye için de kırmızı liste oluşturulmuş ve yayınlanmıştır.

Savaş zamanlarında Suriye'nin kültür mirasının korunması için ICOMOS-ICCROM tarafından internet üzerinden kurs verilmiştir (e-learning course). 7-8 Ocak 2013 tarihinde, Şam Ulusal Müze de UNESCO ile koordine olarak Eski Eserler ve Müzeler (DGAM) Genel Müdürlüğü ve ICCROM koordineli çalışmıştır.

BM Güvenlik Konseyi'nin 12 Şubat 2015 tarihli 2199 sayılı (**Unanimously Adopting Resolution 2199)** kararında: Suriye ve Irak'tan gelen kültürel varlıkların ticaretini yasaklayan Karar; Rusya İdaresi, Birleşmiş Milletler'in, PKK'lı grupların bilhassa da DAEŞ'in, yakıt ve tarihi yapıt satarak finanse edilmesini yasaklayan 2199 No'lu Kanun'nın uygulanmasının desteklenmesi için bir kanun planı hazırlığında meydana geldiği söylenmiştir. Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Gennady Gatilov, "Güvenlik Konseyi'ndeki partnerlerimize, 2199 No'lu Kanunu'nun hükümlerinin uygulanmasında kolay tedbirler alınmasına karşı özel çağrıların yapılacağı bir kanun önerisi sunacağız" şeklinde ifade etmiştir. Bakan Yardımcısı, kanunun ülkeler tarafından gereken ölçüde yerine getirilmediğini ve birçok ülke aldıkları tedbirler dair Güvenlik Konseyi'ne rapor vermemekte olduğunu söylemiştir. Yakın zamanda Fransa'nın girişimiyle BM Güvenlik Konseyi'nde tüm ülkeleri DAEŞ, El Nusra ve diğer terör grupları ile mücadelede gerekli tedbirleri almaya çağıran bir kararın kabul edildiğini hatırlatan Rus yetkili, "Bu tasarının bu yönde iş birliğini devam ettirmeleri yönünde bir siyasi çağrı olacağına inanıyoruz" şeklinde konuşmuştur[1]. 2199 No'lu Kanun'da yer alan kültür mirası alt başlığı 3 (15,16 ve 17) maddelen oluşmaktadır.

UNESCO Türkiye Milli komisyonu Suriye'deki süreç ile ilgili olarak "…savaşlar ve çatışmalar insanlığı, kültür miraslarının tahrip edilmesi, yerlerinden edilmesi ve **miras taşıyıcılarının göçler ve ölümlerle yok olması** gibi acı sonuçlarla karşı karşıya

[1] IŞİD: Irak ve Şam İslam Devleti. Eski Arapça adı ise "Ak Devlet –Ai İslamiya Fil Irak ve Şam", ilk harfleri ise DAEŞ'tir. Fransa devleti resmen adından "DAESH" olarak anılması için kampanya başlatmıştır.

bırakmıştır", "...kültür mirasının korunması konusunda **uluslararası toplumun daha duyarlı** olmasını gerektirecek boyutlara gelmiştir" şeklinde önemli noktaları da vurgulayan notunu resmi internet sitesinde yayınlamıştır [299].

28 Nisan 2015'te UNESCO Türkiye Millî Komisyonu'nca, Zeynep Gül Ünal ve Berrin Alper tarafından hazırlanan, Somut Kültür Mirası İhtisas Komitesi, Çatışma Nedeniyle Tehlike Altında Bulunan Dünya Miras Alanları Alt Çalışma Grubu "Suriye ve Irak'ta Çatışma Nedeniyle Tehlike Altında Bulunan Kültür Mirası" Raporu yayınlanmıştır (tezin ekler bölümü- Bakınız EK B) [300]. Raporda "somut kültür mirasına ilişkin geri döndürülemez kayıpların yanında zorunlu gerçekleşen yer değiştirmeler ve ülke dışına göçlere bağlı olarak somut olmayan kültür mirası ögeleri de yok olma riski altına girmiştir" ifadeleriyle konu üzerinde durulmaktadır.

Suriye'de Çatışmanın Başlamasının ardından UNESCO başkanı, 2012'den itibaren yürütme kurulu toplantılarında, gazetelerde, barış görüşmelerinde vb. çalışmalarda İrina Bokova **teknik/ bilimsel destek verileceğini, yardıma hazır bulunduklarını, "**… **barışın kültür için olduğu kadar kültürün de barış için önemli olduğu** hususunda farkındalık yaratma çabalarını…" anlatmıştır. **Suriye'de çatışmanın başlamasının ardından UNESCO 2012'**den itibaren Yürütme Kurulu'nun **verdiği teknik/ bilimsel destek** tezin ekler bölümü **EK I'da** yer almaktadır.

Bu Sözleşmelerden de anlaşılacağı üzere, Suriye kendi egemenlik alanlarında yer alan kültür mirasını koruma ve gelecek kuşaklara aktarma konusunda uluslararası toplumla birlikte hareket etmeye karar vermiştir [299].

3.5.5 Örnek Olaylar Araştırması Tablosu ve Değerlendirmesi

Bu bölümde çalışılan örnek olay araştırmaları tablo yapılarak verilerin bir arada karşılaştırmalı değerlendirmesi sağlanmaktadır. Tabloda oluşturulan gruplar; çatışma tarihi, devletlerin kurulma tarihi, ölen kişi sayısı, zarar gören kamusal alanlar/ özel alanlar, coğrafi bilgi sistemi/ veri tabanı oluşturulması, çatışma sonrası uluslararası ve ulusal yasal düzenlemeler, yasalardaki korumaya özgü özel durumlar, yeniden yapılanma aşamasında seçilen vizyon, göçler/ geri dönüşler/ mülkiyet, yeniden yapılanma sürecinde özgün kullanıcı/ katılımcı etkisi, finans kaynakları, fonlar, savaş

döneminde patlamamış mühimmatlarla ve enkaz alanlarıyla ilgili durum, kültür mirasının korunması üzerine çalışmalar, akademik destek, teknik destek/ yardım konuları, dünya miras alanlarının durumu şeklinde yukarıda anlatılanların özetidir.

Çizelge 3. 11 Örnek olay araştırması karşılaştırma tablosu

	LÜBNAN	**BOSNA HERSEK**	**KOSOVA**	**SURİYE**
1.Çatışma tarihi	1975-1990	1992-1995	1998-1999	2011- **DEVAM EDİYOR**
2.Devletlerin kurulma tarihi	Kasım 1943	1990 yılında bağımsızlığını kazanmış, 1992'de devlet kurulmuştur	19 Ekim 1991'de Kosova Cumhuriyeti kurulmuştur. 2008 yılında Kosova bağımsızlığını ilan etmiştir.	1946 yılında bağımsızlığını kazanmıştır.
3.Ölen kişi sayısı	400.000'e yakın insanın öldüğü kaydedilmiştir.	Yaklaşık 156.826 Boşnak 70.000 Sırp 37.000 Hırvat kişi hayatını kaybetmiştir (400.000 kişinin öldüğü veya kaybolduğu)	Yaklaşık 5.000 Arnavut hayatını kaybetmiş, 2.464 kişi kaybolmuş, Toplamda 12 bin 843 kişi hayatını kaybetmiştir	300.000'e yakın insanın öldüğü, 1 milyonun üzerinde insanın etkilendiği 2016 yılı sonunda kaydedilmiştir.
4.Ülke nüfusu ve göçler	-1975 yılındaki nüfusu 2,57 milyondur. Lübnan'ın nüfusu 1990'da 2.7 milyondur. 2017'de 6 milyon kişidir. -Beyrut'ta savaştan önce, 40.000 kişilik bir topluluk yaşamaktadır. Beyrut 1990'lı yılların ortasında yaklaşık 1.2 milyon nüfusa sahiptir. - 1997-2002, 1975-1990 arasında tahmini 810.000 kişi, savaşın bitiminde yaklaşık 450.000 kişi yerinden edilmiştir. 900.000 kişi ülke dışına göç etmiştir.	-1991'de Bosna Hersek nüfusu 4.4 milyondur. 1996'da 3.78 milyondur. -Savaş öncesine oranla kent nüfusu %20 daha azalmıştır. -2,5 milyon Bosnalı (1,2 milyon insan mülteci ve 1,3 milyon ise yerinden olmuş kişi (IDPs)) göç etmiştir (nüfusu 4,4 milyondan 2,8 milyona düşmüş, yaklaşık 1,1 milyonu ülke içinde yerlerinden edilmiştir)	-1998 yılı verileri göre ülke nüfusu 1,966 milyon, %62,7'sinin kırsalda kalanının ise şehirde ve kasabada merkezlerinde yaşamını sürdürdüğü bilinmektedir. 2000 yılında nüfus 1,820 milyondur. -1 milyona yakın insan göçe zorlanmıştır. -Birleşmiş Milletler ve NATO raporlarına göre 1998'de Kosovalılardan 69.700 kişi Karadağ'a, 243.700 kişi Makedonya'ya, 21.700 kişi Bosna-Hersek'e, 444.600 kişi Arnavutluk'a, 60.000 kişi Sırbistan'a, Türkiye'ye 18.000 göç etmiştir. -1999'da göç eden Sırp sayısı 190.000'dir	-Çatışma öncesi nüfusun 23 milyon olduğu tahmin edilmektedir. - Nüfusun %44'ü kırsalda yaşamaktadır. -6,5 milyon insan ülke içerisinde yer değiştirmiştir. Bir o kadar insanın da ülke dışına göç ettiği bilinmektedir. Çoğunlukla Suriyeliler Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak'a göç etmiştirler.
5.Geri dönüşler	- BMMYK kayıtlarına göre 2005-06-07 yılındaki kayıtlara göre 680.000 kişi geri dönmüştür.	-Göçen nüfusun yarısına yakını savaşın ardından ülkeye geri dönmüştür. BMMYK 2005 raporuna göre; 442.130 mülteci ve 560.326 yurtiçinden göç etmiş insandan toplam **1.000.473** kişi Ağustos'a kadar evlerine döndüğü belirtilmiştir. Geri dönenlerin yaklaşık %75'i Bosna-Hersek Federasyonu'na %25'i ise Sırp Cumhuriyeti'ne, 20 bin civarında kişi de Brcko Eyaleti'ne döndüğü ifade edilmiştir. -Hem ülke içinde yer değiştiren hem de dışarıya göç eden nüfusun sadece %10'u eski evlerine/ yerleşimlerine geri dönmüştür. -Eski yerleşimlerindeki evlerine dönmek yerine, etnik gruplarının çoğunlukta olduğu yerlere gitmeyi tercih etmişlerdir. -60 bin kişi Sırp bölgesinde şehir ve köylerde boş kalan evlere, yarı yıkık binalara geçici olarak yerleştirilmişlerdir. -Bosna'da yaklaşık 1 milyon insanın yurtlarına dönemedikleri ve dönenler içinde de 300 bin kadarının kamplarda yaşadığı belirtilmektedir. -Brcko'ya 2000–2004 yılları arasında 19 bin 418 kişinin geri dönmüştür.	-BMMYK 1998'de 110.000 kişi, 1999-2016 arasında 100.500 kişinin geri dönüşünü sağlamıştır. -Kosova'da yaşayan Sırplar çoğunlukla geri dönmemişlerdir. Onların konutlarına kırsalda yaşayan savaşta evleri zarar görmüş, yanmış, yıkılmış olanların yerleştirilmiştir. Savaş öncesinde Kosova'da kırsalda yaşayanlar Arnavutların çoğu savaş sonrasında şehir ve kasaba merkezlerine dönmüşlerdir. Priştina'ya kırsal alandan savaş sonrası göç artmıştır. -KFOR yardımları; 775.000'den fazla mülteci ve yerini terk etmiş olan kişiyi evlerine geri döndürmüştür, 2000 yılı Ekim ayı sonuna kadar 1.300.000'den fazla mülteci, 550.000 yerini terk etmiş kişi evlerine geri dönmüştür. 2011'e kadar 22.630 kişi geri dönmüştür. -1999- 2008 arasında Kosova'da IOM, öncelikle Avrupa'dan 192.670 bireyin geri dönüşüne yardımcı olmuştur.	
6.Mülkiyet hakları	-Plana göre gayrimenkul geliştirme şirketi kurulmuş, gayrimenkul sahiplerine ve kiracılara şirket tarafından hisselerinin %50'si verilmiş/ bırakılmış ve diğer %50'lik pay ise projenin finansmanı için nakit olarak belirlenmiştir. -Yapılan çalışmaların ardından mülk sahipleri ve kiracılar, kent merkezinin kullanıcılarının çoğu, yerlerini terk etmek durumunda kalmışlardır. Projenin gerçekleştirilmesi için kurulan şirketin hükümetle ve zengin yatırımcılarla yakın ilişkisi bulunması, projelerin kullanıcı profil ilişkisini göstermektedir.		-Kosova'da arazi sahipliğini doğrulama açısından; belediyeler, yeniden yapılandırma veya iyileştirme gerçekleşmeden çalışılmıştır. Arazinin mülkiyeti kadastro kayıtlarıyla kontrol edilmiştir. Bunlar ve sonraki kontroller başarısız olursa, işgalcilere mülkiyet belgesi sağlamaları istenmiştir.	

Çizelge 3. 11 Örnek olay araştırması karşılaştırma tablosu (Devamı)

7.Çatışma Sonrası uluslararası ve ulusal yasal düzenlemeler	-Lübnan Kalkınma ve Yeniden Yapılanma/ Rekonstrüksiyon Konseyi/ Kurulu, Lübnan'ın kalbinin rekonstrüksiyonu olarak çalışmaktadır. -2006 yılında İsrail saldırılarına ilişkin olarak zarar gören konutlar, iş yerleri vb.ye bağlı olarak önlemler, tazminat vb. için 146/ 2006 Sayılı Kararname Bakanlar Kurulu Başkanı tarafından imzalanmıştır.	-Bosna Hersek 14 Aralık 1995'te Dayton Barış Antlaşması-**Barış için Genel Çerçeve Antlaşması-** imzalamıştır. 11 Ek dosyası vardır; Ek 7: Mülteciler ve Yerlerinden Olanlar Antlaşması, Ek 8: Milli Anıtları Koruma Kurulu Antlaşması.	-Kosova, Haziran 1999 sonrası BM himayesine geçmiştir. Temmuz 1999'da BM Güvenlik Konseyi **Kosova Geçici Yönetim Makamı** birimini oluşturmuş ve tüm yetkiler buraya verilmiştir. Kosova'da 1244 Sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı ile müdahale edilmiştir. -Şubat 1999'da Fransa **Rambouilet Görüşmeleri**, Kosova'da barışı sağlamıştır. -1244 (1999) sayılı karar Ek II'de mayın tarlalarının işaretlenmesi/ temizlenmesi maddesi de yer almaktadır. -Anayasal Çerçeve, Nisan 2001'den itibaren **Geçici Öz Yönetim Kurumları**nın (PISG) yetkisini tanımlamıştır. 1-UNMIK, AGİT kurumsal düzenleme, güvenli eve dönüş, 2-BM-sivil yönetimde, 3-BMMYK ülke dışına göç edenlerin geri döndürülmesinde, 4-AB yeniden yapılandırma sürecinde yer alan 4 birimin ortak çalışmasından oluşmaktadır.	**ÇATIŞMA DEVAM ETMEKTE**
8.Yasalardaki korumaya özgü özel tanımlar	Bilgiye ulaşılamadı.	-Temas Grubu **"Güvenli Bölgeler Planı"** önermiştir -Bosna-Hersek'in altı büyük şehri: Saraybosna, Gorajde, Tuzla, Srebrenica, Zepa ve Bihaç, BM koruması altına alınması öngörülmüştür.	**-Kosova Geçici Yönetim Makamı** birimi: çevresel koruma; sivil güvenlik ve acil haller hazırlıkları; bayındırlık; tarım, sağlık ve sosyal refah; ticaret ve sanayi, mahalli yönetim; kültür, eğitim ve bilim; ulaştırma ve altyapı; yeniden yapılanma; iş ve istihdam vb birimler bulunmaktadır. -"**Kosova Geçici Öz- Yönetim Anayasal Çerçevesi**'nde" tarihi çevrenin korunması hakkındaki ve göç edenlere ilişkin yasal maddeler yer almaktadır. - UNMIK'in Ağustos 2011'de yayınladığı Güvenlik Raporu'nda (BM- 2011/514) "Kültürel ve Dini Miras" başlığı da yer almaktadır.	**ÇATIŞMA DEVAM ETMEKTE**
9.Coğrafi bilgi sistemi/ veri tabanı oluşturulması	Bilgiye ulaşılamadı.	-Coğrafi bilgi sistemi içerikli bir veri tabanı oluşturulmuş; fotoğrafik belgeler (savaş öncesi ve sonrası), bina kimliği/ tanımlanması, mevcut durumu, hasar türü, uğradığı zararın kısa açıklaması, tarihi bilgi, vb. bilgileri, restorasyon çalışmalarını desteklemek için ayrıntılı şekilde toplanmıştır	Bilgiye ulaşılamadı.	-Suriye'deki Tarihi Alanlarda Uydu Tabanlı Hasar Tespiti- UNITAR/ UNOSAT kültür mirası alanlarındaki önemli değişikliklerin detaylı analizini sağlamakta -ASOR haftalık olarak web sitesinde çatışma sürecinde hasar gören Suriye'deki kültür mirası alanlarını haritalamakta ve raporlamakta
10.Zarar gören kamusal alanlar/ özel alanlar	-Beyrut kent merkezindeki Şam yolunda çatışmalardan dolayı büyük tahribatlar olmuştur. Buradaki yapıların %58'i de ağır hasar görmüş, %23'ü yıkılmıştır. -Beyrut'un %10'u yok olmuştur. -Özellikle Lübnan'ın başkentinde, tarihi merkezde olmak üzere her yerde bir yağmalama gerçekleşmiştir. -Savaş sürecinde sorun hem fiziksel yapının hem de sosyal yapının zarar görmüş olmasıdır. - Yerinden edilme ile etkilenen köy ve kasaba sayısı 949 olup, bunlardan 174 köy tamamen veya kısmen tahrip edilmiştir. Hasar gören veya yıkılan konut sayısı 45.020'dir, bu durum Lübnan'daki konut sorununu daha da kötüleştirmiştir.	-Bosna Ulusal Müzesi Kütüphanesi bombalanmıştır, arşivlere defalarca top isabet etmiştir. -Saraybosna Gazi Hüsrev Beg Kütüphanesi bombalanmıştır. -22 cami çok hafif, 119 cami ise ağır hasar görmüştür, 139 cami tamamen yıkılmıştır. -Türbeler, 54 Katolik kilisesi vb. dini yapılar zarar görmüştür. -Toplamda 1386'dan fazla tarihi bina tahrip edilmiş veya ciddi hasar görmüştür. -Mostar'da müze, tiyatro, üniversite, enstitüler, hastane vb. yapılar ya tamamen yıkılmış ya da ağır hasar görmüşlerdir. -Mostar'da kente ait konut stoğu 4'te 3 oranında altyapısıyla birlikte zarar görmüştür. -Yaklaşık 445.000 adet konut hasar almıştır.	**:** -1993'de tutulan istatistiklere göre 528 cami, 78 mescit çoğu Osmanlı dönemine ait olan eser bulunmaktadır. Ancak savaş esnasında neredeyse bu eserlerin yarısı tahrip olmuştur. -Savaşta Kosova genelinde 200'den fazla cami ve mescit tahrip edilmiştir. -Hem kentsel hem de kırsal alanlarda camileri, kiliseleri, bir düzine Katolik kilisesi, manastırları, dini mimari eserleri, geleneksel evleri, tarihi şehir merkezleri, siteler, arşivleri, müzeleri, müze koleksiyonları, kütüphaneleri vb. Kosova'nın zengin kültür mirası zarar görmüştür. -Arnavut köylüler, Sırplara Ortaçağ dönemine ait kilise ve manastırlara, eserlere zarar vermişlerdir. Tahrip edilenlerin büyük bölümü çağdaş yapılar olsa da geri kalanı tarihi eserlerdir. -Priştine (Kosova) yakınlarındaki Graçaniça Manastırı, ipek'teki Sırp Ortodoks Patrikhanesi Külliyesi, Deçan Manastırı, Sinan Paşa Camii, Prizren'deki Ljevişka Meryem Ana Kilisesi, 1878 Prizren Arnavut ittihadı Müzesi, Yakova'daki Hadım Camii	**-**Palmira ve Halep'te birçok şiddetli hasarlar/ yıkımlar oluşmuş-İdeolojik yıkım, yasadışı kazılar ve arkeolojik yağma devam etmekte -**Halep'teki tarihi Halep Çarşısı**'nda 2011 Ekim'de çıkan yangında, ahşap dükkânlar yanarak kül haline gelmiş -**Halep Mevlâna Celalettin Rumi Cami ve Medresesi** -**Halep'teki Emevi Cami**sine saldırılar olmuş -**Camii Haleb el-Kebir** (Halep Ulu Cami), **Humus Kalesi ve Halid Bin Velid Cami**si zarar görmüş -Hama ve Humus'taki bazı Osmanlı camileri ile tarihi kiliselerin hasar aldığı bildirilmekte -Ortadoğu'nun en büyük mozaik müzesi **İdlib'deki Alma Arra Müzesi**

Çizelge 3. 11 Örnek olay araştırması karşılaştırma tablosu (Devamı)

10.			Külliyesi, Yakova ve ipek'teki tarihi çarşılar, Terziler Köprüsü ve Tabaklar Köprüsü zarar görmüştür. -1 Haziran 1999'da Prizren şehri ve başşehir Priştine'nin tarihi kesimlerinin tamamen yok edildiği haber verilmiştir. -İpek, Yakova, Vucitrn şehirleri savaşta büyük bir yıkım yaşamıştır. -1999'da Sırp polisi 1878 Arnavut İttihadı Müzesini yakmıştır ardından dozerle yerle bir edilmiştir. -Toplamda tüm etnik gruplara ait 1282 miras değeri hasar görmüştür.-Savaşın ardından 2007'ye kadar yaklaşık toplamda %60'a yakın geleneksel doku tahrip edilmiştir.	hasar almıştır.
11.Yeniden yapılanma aşamasında seçilen vizyon	-Başkentin merkezinin yeniden doğuşu, kalkınma modelinin geleceği bilgilendirmesi ve geçmişi beslemesi beklenmektedir. -Beyrut'un merkezinin yeniden yapımı ve gelişimi için oluşturulmuş şirket-SOLIDERE 2 fazdan oluşmakta; 1994-2004 ve 2005-2020 arasıdır. -Dar al Handaşah şirketi tarafından plan hazırlanmış, "Yeniden İnşa ve Gelişim Konsülü" tarafından yönetilmiş ve Hariri kuruluşu özel sektör olarak ekonomik finansmanı sağlamıştır. -Beyrut'ta iki eğilim, miras ve beyaz sayfa benimsenmiştir/ öne çıkmıştır. -Merkez Bölgesi (Beyrut) rekonstrüksiyonu süresince onun tam rolü ve kimliğinin geri kazanımı başarılması hedeflenmiştir. -Stratejiler: tarihi mirasın restore edilmesi ve yeniden kullanımı, arkeolojik alanların şehirle bağlantısını sağlamaktır. -Plan ve master planlarda sosyal, fiziksel, ekonomik ve kültürel bütünlük oluşturularak kimlik olgusu ile tarihi bilginin geleceğe aktarımı sağlanmaktadır. -1991'de **ulusal plan** hazırlanmış ve yürürlüğe sokulmuştur. Beyrut en çok zararı görmüş olduğundan burası için Master plan geliştirilerek uygulamaya sokulmuştur. -Çalışmada hedef kimlik ise "**idealleştirme**" olarak belirlenmiştir. -Waad projesinde ideolojik yönelim: hedef nüfus bölgedeki vatandaşlardan ve tüccarlardan oluşmaktadır. Şehirle ilgili projelerde, hedef halk, merkezin vatandaşlarının veya ekonomik aktörlerinin ötesine geçmiştir. -Waad, bir siyasi partinin gücünü yansıtmaktadır. Bu parti, özellikle belediyeler aracılığıyla topraklara resmen yerleşmiştir. -Waad deneyimi, Lübnan'daki kentsel planlamanın hükümet olmadan hatta hükümete karşı uygulanabileceğini kanıtlamıştır. Waad, konut sakinlerini ve esnafı hedef alan bir **rekonstrüksiyon** olup buradaki yerin belleğini koruyarak orada yaşamak oraya geri dönmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle, varoluşa benzer bir yeniden yapılanma ticari olmayan bir yaklaşımla ayrıcalıklıdır.	-Çalışmalara başlarken planlı bir strateji düşünülmemiştir. Savaşın yaralarını sarmak amacıyla acele edilmiştir, çalışmaların **sistematik bir karakteri yoktur**, daha sonraki çalışmalar için çıkış noktası oluşturamayacaktır ve **organizasyon karmaşasına yol açmaktadır**. -Organizasyonel düzeyde ve mekansal düzeyde **kentsel müdahale kararları alınmadan çalışmalara başlanmıştır,** organizasyonel düzeyde **kentsel yeniden üretim şeması oluşturulmamıştır.** Mekânsal düzeyde projeler bir metot çerçevesinde üretilmediği için kent kentsel tasarım yaklaşımından yoksun kalmıştır. Dil birliği oluşamamıştır. -BMMYK, 1996 ve 1997 yıllarında Bosna'da **kendi kendini yapım inşasına** dayalı bir model benimsemiştir. Bireylerin kendi evlerini onarma yeteneğinin hasarın boyutuna ve daha az topluluk üyesine bağlı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu, kendi kendine yardım projelerine yönelik planlamanın, işi üstlenecek topluluk becerilerinin bir değerlendirmesini içermelidir. Onarım çalışmalarının bazılarının kalitesi düşük; onarım için tahsis edilen bütçenin %60'ı konut için hazırlanmak yerine evlerin daha da bozulmasını önlemeye harcanmıştır.	-Yapılan uygulamalarda yerel gelenekler ve kimlik geri planda tutulmuştur. -Uluslararası imar faaliyetlerinde hızlı şekilde inşaatlara başlanılarak standart yapı malzemeleri kullanılmıştır. Yerel halkın yaşadığı geleneksel yapıların, tehlikede olan kulaların onarımı için herhangi bir müdahalede yapılmadan yeni inşaatlara başlanılması, geleneksel mimarinin yok olmasını hızlandırmıştır. Ancak Kosova'da, 2012-2015 "**Yerel Kültürel Miras Planları** (LCHP) Programı imzalanmış, kırsaldaki kullaların onarımı için belgeleme çalışmaları başlamıştır. -Koruma kurulu tarihi çevredeki yeni yapı tasarımında oldukça esnek davranmıştır.	**ÇATIŞMA DEVAM ETMEKTE** -Suriye'de bulunan kişilerden alınan bilgilere göre belirli bazı güvenlikli bölgelerde hızlı bir şekilde inşaat çalışmalarına başlanmıştır.
12.Savaş döneminde patlamamış mühimmatlarla ve enkaz alanlarıyla ilgili durum	Bilgiye ulaşılamadı.	Bilgiye ulaşılamadı.	-UNMIK konutların yeniden inşasının sağlanması, temel hizmetlerin verilmesi ve mayın temizleme konularında faaliyette bulunmuştur. -Kosova'daki mayın temizleme koordinasyon seviyesi muhtemelen dünyanın en iyileri arasındadır (ICRC, 2000, s.23). 1999 yılından beri Kosova'da, patlamamış mühimmatlı alan 4520'den fazla yer rapor edilmiş ve kaydedilmiştir. Çatışmanın altından temizleme başlamıştır.	**ÇATIŞMA DEVAM ETMEKTE**

Çizelge 3. 11 Örnek olay araştırması karşılaştırma tablosu (Devamı)

13.Finans kaynakları, fonlar	-30 milyar doları aşkın ekonomik zararın olduğu tahmin edilmektedir. -**Solidere**, şehir merkezinde toprak, mülk ve diğer hak sahiplerinin bir araya gelip oluşturduğu anonim bir şirkettir ve **650 milyon dolar** nakit varlığa sahiptir. -Geliştirilen sahil ve liman bölgesinden hizmet karşılığı **kazanılan gelir toplamı** tarihi kent merkezinin dönüşümü için ve bu alanda restorasyon, iyileştirilme, yeniden canlandırma, yenileme vb. kentsel dönüşüm çalışmaları için kullanıcaktır. **Ulusal kaynaklar yetersiz kalmıştır.** -Yeniden yapılanma maliyetleri, yıllık ortalama %8 oranında hesaplanmıştır. 1990 ve 2005 yılları arasında 50 milyar dolar olarak tahmin edilmiştir. Net kamu borcu, Aralık 2005'te 34,8 milyar dolar ya da GSYİH'nın %158'ini oluşturmuş ve 2006 sonunda 40 milyar dolara, GSYİH'nın %185'ine ulaşmıştır (CSRC, 2007). **-Beyrut merkez bölgesi yeniden inşasını ve altyapı rehabilitasyonunu kapsayan fiili maliyetler 50 milyar dolar olarak bildirilmektedir.** -Waad projesi: yeniden yapılanma toplam maliyeti yaklaşık 400 m. $'dır. Hükümet, hasarın telafisi için tazminatlar olarak maliyetin yarısını ödemiştir. Bu tazminatlar dolaylı olarak Lübnan'a karşı uluslararası dayanışmayı yansıtmaktadır (2006 ve 2007 yıllarında Stockholm ve Paris III konferansları). Ancak, kalan miktar doğrudan ek finansman sağlanan Waad tarafından karşılanmaktadır. -Dünya Bankası 1990 yılının ardından günümüze değin finansal yardımda bulunmuştur.	-Zarar görmüş varlıkların yeniden inşasının Dünya Bankası tahminlerine göre maliyeti 15-20 milyar dolar arasındadır. -Yasal mevzuat değişikliğiyle dış yatırımları ülkeye çağırmıştır. Dış Yatırım Tanıtım Ajansı (FIPA) 1999 yılında kurulmuştur. -Bosna'daki çeşitli dini cemaatler kutsal anıtların belgeleme ve onarımı için fon yardımında bulunmuşlardır. -Dünya Bankası ve UNESCO, eski köprü kompleksini yeniden inşa etmek için bir proje başlatmış, Aga Khan Trust ve Dünya Anıt Fonu'nun önerisi ile 2001 yılında kabul edilmiştir (Mostar'ı canlandırma). -**Dünya Bankası** (DB), Avrupa Yeniden Yapılanma ve Gelişme Bankası (EBRD), Uluslararası Para Fonu (IMF), ABD Uluslararası Kalkınma AjansI ve **Avrupa Komisyonu** (EC) temsilcilerinden oluşan bir heyet anlaşma öncesi ülkeyi ziyaret edip hasar tespit çalışmalarında bulunmuştur. 5,1 milyar dolar ihtiyaç olduğunu; bu rakamın 3,7 milyarı FBIH, 1,4 milyarı ise RS için düşünülmüştür. -**Avrupa Komisyonu**, CARDS programı kapsamında 240 milyon Euro'dan fazla Bosna-Hersek'e yardım yapılmıştır -Öngörülen gelir kaynakları: Eski Kent alanı içindeki kira ve vergiler; restore edilen binaların uygun yeniden kullanımından ve tarihi merkezdeki kamusal açık alanların yönetiminden gelen gelirler; önemli anıt eserler, müzeler vb. yapıların ziyaretçilerinden gelen gelirler; bağışlar (belli proje ve girişimlerde), yerel bankalardan alınan düşük faizli krediler, devlet birimleri veya özel yatırımcılardan gelen direkt yatırımlar veya ortaklıklar, topluma yararlı küçük ölçekli projelerde yerel halk tarafından "kendine yardım" aktiviteleridir. -Türkiye(TİKA) 2003-2013 yılları arasında toplamda Bosna Hersek'e 199,39 milyon dolar koruma, yapılandırma, barışı koruma, kalkınma ve acil yardıma katkı sağlamışlardır. 81 milyon doları telekomünikasyon, köprü, konut, hastane, altyapı vb. projelerde harcamıştır	-Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Kosova'daki ekonomik ve kültürel çalışmalara yardımcı olmuştur. Tarım, sağlığa öncelikli olarak ardından restorasyon uygulamalarına katkı sağlamıştır. Türkiye **kalkınma yardım**, **acil yardım** ve Türkiye bölgede görev yapan BM Kosova Misyonu (UNMIK)'e dolar **katkı payı** ödemiştir. 2003 ile 2013 yılları arasında toplamda Kosova'ya 351,99 milyon dolar koruma, yapılandırma, barışı koruma, kalkınma ve acil yardıma katkı sağlamışlardır. -1999 yılında Kosova mağdurlarına Avrupa Birliği'ne bağlı **Avrupa Komisyonu** acil insani yardım için 378.000.000 euro, ardından barış döneminde uygulamaya geçilen imar çalışmaları için 127.000.000 euro ekonomik olarak kaynak ayırmıştır. Kosova için Avrupa Birliği, 2000 yılında 360.000.000, 2001'de ise 350.000.000 euro yardımda bulunmuştur. - AB, 1999-2005 arası süreçte 1,6 milyar Euro harcamıştır. - 2000'de Avrupa Kalkınma Ajansı 260 milyon ve 285 milyon euro 2001 yılında imar projeleri için fon tahsis etmiştir.	**ÇATIŞMA DEVAM ETMEKTE**
14.Yeniden yapılanma sürecinde özgün kullanıcı/ katılımcı etkisi	-Waad projesinde Waad'tan sorumlu kişiler vatandaşların konut ve bina geliştirme çalışmalarına katılımlarını önermişlerdir. Solidere'den farklı olarak, Waad, bölgenin sakinlerini ve esnaflarını hedef alarak, orada yaşamak için geri getirilmelerini sağlayan bir yeniden yapılandırmadır. 2006- 2012 yıllarını kapsayan bir projedir.	-Bosna'da çatışmada konut stokunun %60'tan fazlası kısmen hasar görmüş ve %18'i tamamen tahrip edilmiştir, -Tüm çalışmalar yardım diye düşünüldüğünden **kullanıcı ve yerel halk katılımı** gerçekleşememiştir. Faydalanıcıların katılımı, fiziksel yeniden yapılandırmada ve diğer sektörlerde genellikle çok sınırlıdır ve bu, çatışma sonrasında toplumsal sermayenin yeniden yapılandırılmasına ilişkin daha geniş hedeflerle olan etkileşimi engellemektedir. -Belki de kendi kendine yardım projelerinde maliyetlerin %40 daha az olacağı düşünülmüştür (SIDA, 2001).	-Kosova'da çatışmada konutlar %50'nin üzerinde hasar görmüştür -Kosova'da kendi kendine yardım konut yeniden yapılandırma hakkındaki kanıtlar özellikle önemlidir. -Çoğunlukla kayıt dışı sektör mekanizmalarını kullanan kendi kendine yardım süreçleri yaşanmış, dış kurumların ve müteahhitlerin asla çoğaltamayacakları kaynakları/ kapasiteleri verimli ve ekonomik olarak kullanmışlardır.	**ÇATIŞMA DEVAM ETMEKTE**
15.Kültür mirasının korunması üzerine çalışmalar	-Solidere kentsel dönüşüm projesi ile tarihi kent merkezi ve yeni liman bölgesi birbirine bağlanmıştır. Bölgenin kaybedilen kimlik değerlerinin yeniden kazanılması açısından önemlidir. Sürdürülebilir kentsel mekan, kent merkezinde kimlik değerlerinin kazanılmasını, geleceğe aktarılmasını sağlanmıştır.	- Merkezi Saraybosna'da olan milli anıtları koruma kurulu kurulmuştur. Kurul tarihi, dini, kültürel ve etnik öneme sahip anıtlarla ilgili talepleri alacak ve değerlendirecek. Verilen kararlar yerel kanunlara uygun olacaktır. -TİKA Mimar Sinan tarafından 1571 ile 1577 yılları inşa edilmiş olan Drina Köprüsü'nün yenileme projesini	-Kosova'daki Birleşmiş Milletler Kuvvetleri (KFOR) tarihi yapıları himaye etmekle görevlidir, çabaları ile saldırı sayıları düşmüştür. -Mimari mirası korumak için yerel kuruluşlar, **Priştine Üniversitesinden** akademisyenler, uluslararası kuruluşlar konusunda uzman danışmanların yardım etmeleri için çaba	**ÇATIŞMA DEVAM ETMEKTE**

Çizelge 3. 11 Örnek olay araştırması karşılaştırma tablosu (Devamı)

15.Kültür mirasının korunması üzerine çalışmalar	- Tarihi alanlar **bütün olarak ele alınıp**, sıhhileştirme ve restorasyon yapılması planlanmıştır. -Solidere projesi Lübnan'daki kent tartışmalarında bir katalizör görevi görmüştür. -UNESCO ve Eski Eserler Genel İdaresi ile Solidere anlaşma yaparak **kazıları** bu 2 kurumun denetlemesine ve yönlendirmesine izin vermiştir. Bu arkeolojik alanların dönemleri aralarında bağlantı sağlanabilmesi için yaya rotaları düzenlenmiştir. -Kültür mirası bağlamında kent merkezinde **öncelikle arkeolojik alanların yapılandırılması ardından tarihi alanların korunması, çevre düzenlemeleri** ilk iş olarak planlanmıştır. Ardı sıra ise oteller, restoran, kahvehaneler vb. işlevler işlerliği sağlanmaya çalışılmıştır. 191 hektarlık alanda kent merkezi oluşturulacaktır. -**TİKA'nın çalışmaları**: Trablusşam Mevlevi Tekkesi Restorasyonu semahane ve ibadethanenin kubbesinin taş işçiliği, taş örümü, ince işçilik ve ahşap işçiliği gibi restorasyon çalışmaları ile döşeme, sıva, elektrik ve su tesisatı gibi diğer onarım işleri 2012 yılında tamamlanmıştır. **Beyrut Sanayeh Parkı Osmanlı Çeşmeleri** Restorasyonu II. Abdülhamit döneminden kalan çeşmelerin restorasyonuna yönelik çalışmalar Beyrut Belediyesi ile işbirliğinde yapılmıştır. -Waad yeniden yapılandırma projesi ve önceki rekonstrüksiyon projesinden birçok farklılığı vardır. Kentsel doku, yeniden yapılandırma adına yapılan tercihlerin bir sonucu olarak, arsa sınırları tamamen korunmuştur. Bazı geçici değişiklikler yapılmıştır (kaldırımlar, otoparklar). Yeni kamusal alanlar inşa edilmemiştir. Kentsel alanın kalitesizliği tamamen yeniden üretilmiştir.	üstlenmiştir. -Dünya Bankası ve UNESCO, eski köprü (Mostar Köprü) kompleksini yeniden inşa etmek için bir proje başlatmıştır. -Aga Khan Trust ve Dünya Anıt Fonu'nun önerisi 2001 yılında kabul edilmiştir. Mostar'ı canlandırma planları için, bölgenin karakterini ve dokusunu korumak için ayrıntılı yönetmelikleri ve kapsamlı talimatları da içermektedir. Eski şehir mahallelerinin iyileştirilmesi, tarihi kentin geleceğinin kurumsal güçlendirme planlarını ve dinamik yönetim mekanizmalarını destekleyen hükümler, öneride geleneksel yapı metodları ve malzemeler de belgelenmiştir. Nehrin hem doğu hem batıdaki kıyılarında restore edilecek 21 yapı seçilmiştir.	harcamış ancak neticeye ulaşamamıştır. -Suudi Arabistan savaşta hasara uğrayan Osmanlı dönemine ait mimari mirasın onarımı için uygulamalarda bulunmuştur. Ancak bu süreçte inançlarına göre (Vahhabi) Osmanlı mezar taşlarının put olduğunu iddia ederek tahrip etmişlerdir. (Priştine Hasan Bey Cami ya da Dört Lüle Cami) -UNESCO Prizren'i, Dünya Mirası alanı olan Osman Mahallesi'nde mevcut olan bir yapıyı Sırp mülteciler için kalınacak yer yapmıştır. - Türkiye TİKA tarafından kültürel alanda Priştine'de Fatih Camii'nin ve kültür evi olarak yeniden düzenlenen Sultan Murat Türbesi selamlık binası'nın ve Prizen Sinan Paşa Camisi'nin, Priştine Yaşar Paşa Camii'nin ve Gazi Mestan Türbesi'nin restorasyonu çalışmaları sürdürülmüştür. - UNESCO 2003 yılında "Güneydoğu Avrupa'da Kültürel Miras: Kosova" adıyla rapor hazırlamıştır. - UNESCO Nisan 2004'te Güneydoğu Avrupa'da Kültürel Miras: Kosova, Tehlike Altındaki Çok Etnik Bir Mirasın Korunması adlı Misyon raporunu yayınlamıştır. - Mayıs 2005'te de UNESCO ve UNMIK, Avrupa Konseyi, Avrupa Komisyonu tarafından düzenlenen Uluslararası Bağış Konferansı sonucu "Kosova'da Kültür Mirasının Korunması ve Sunumu" adlı birleştirilmiş özet şeklinde bir rapor düzenlenmiştir. - Kosova'da, CHWB ile Kosova Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 2012-2015 "**Yerel Kültürel Miras Planları** (LCHP) Programı imzalanmıştır. - 2016, **Prizren'deki Kültürel Miras Konseyi, belediye yapılarına entegre edilmiş ve Prizren'in tarihi merkezinde yasaya uygun olarak işlev görmektedir.** Hükümet, sivil toplum ile kültürel mirasın yönetimi konusundaki iş birliğini artırmıştır. Prizren'deki yasadışı inşaatla uğraşmak için 2014'te kurulan görev gücünün etkisi artmıştır.	**ÇATIŞMA DEVAM ETMEKTE**
16.Akademik destek	-Londra ve Paris'te geliştirilen "Kentsel Arkeoloji" modern teknikleri şehir merkezinde Lübnan Üniversitelerinden ve diğer uluslararası ortak takımlar tarafından uygulanmıştır (Lebanese Üniversitesi, Sanat Ve Tasarım Fakültesi'nde Restorasyon Bölümü bulunmaktadır).	-Andras J. Riedlmayer, -**Avrupa Konsey**i Kültür Mirası Bölümü Teknik İşbirliği ve Danışmanlık Programı Bosna-Hersek'te iki tarafta da yerel yönetimlerle işbirliği içinde, seçilen miras alanlarında bağımsız bir alan çalışması yürütmüştür. "Bosna-Hersek, Ön Aşama için özel Eylem Planı: Nihai Rapor (1999 Mart)" da, restorasyon önceliklerini belirlemek üzere tasarlanmıştır. -İslam Toplum Konseyi**,** Rijaset Bosna-Hersek'te İslam dini mirası savaş zamanı kayıplarını belgelemek için çaba sarf etmiş, kitap ve belgeler yayınlanmıştır. -**Bekir Besic**, savaş sırasında Bosna-Hersek'in büyük ve detaylı bir kopya haritasını temin etmiştir -Bosna Hersek, Tarihi, Doğal Miras ve Kültür Mirası Koruma, Bosna Hersek Miras Merkezi Enstitüsü**,** savaştan önce bu enstitü Bosna-Hersek genelinde miras alanlarını belgeleyen ve koruyan olarak görevlendirilmiştir. -Yeniden yapılanma için konferanslar, üniversitelerde atölye çalışmaları düzenlenmiştir.	-Ekim 2000'de Priştine Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde uluslararası **konferans** düzenlenmiştir. Harap durumdaki mimari miras üzerine daha önceden Balkanlarda restorasyon uygulamalarında çalışmış uzmanlarla pilot restorasyon projeleri üretmişlerdir. Packard Humanities Enstitüsü desteğiyle Kosova Kültür Mirası Projesi tarafından finanse edilmiştir. - "Prizren/ Kosova Tarihi Alanının Korunması ve Gelişimi Çalışması" 2008 yılında, Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy yürütücülüğünde Dr. Engin Eyüboğlu ve Araş. Gör. Kerem Koramaz tarafından gerçekleştirilen, İsveç NGO, Cultural Heritage without Borders'ın desteklediği araştırma ve uygulama projesi tamamlanmıştır.	-Öğretim Üyesi Mahmoud Zein Alabidin YTÜ TAMİR'in desteği ile "The Protection of Aleppo Cultural Heritage" başlıklı proje kapsamında üniversite öğrencileri ile atölye çalışması yürütmekte, elde edebildikleri bilgilerle çatışma öncesine ait çizimler üzerinden düzeltme yapmakta, öneri projeler geliştirmektedirler. -UNESCO, Taraf Devlet Raporu (SOC) Suriye Kültür Miras Alanları Koruma Durumu üzerine, Şubat 2015 tarihinde hazırlanmıştır. -2013 yılında ICOM, Kültür Varlıklarının Yasadışı Ticareti Uluslararası Gözlemevi'ni kurarak, Suriye için de kırmızı liste oluşturulmuş ve yayınlanmıştır. Belirli ülkelerden kaçırılan kültür varlıklarının yasadışı ticaretini engellemek üzere tasarlanmıştır.

Çizelge 3. 11 Örnek olay araştırması karşılaştırma tablosu (Devamı)

				-ICOMOS-ICCROM Ocak 2013 tarafından internet üzerinde kurs verilmiştir, savaş zamanlarında Suriye'nin kültür mirasının korunması için Şam Ulusal Müze de UNESCO ile koordine olarak Eski Eserler ve Müzeler (DGAM) Genel Müdürlüğü ve ICCROM koordineli çalışmıştır.
17.Teknik destek/ yardım konuları	-Restorasyon çalışmalarında statik problemi olan yapılar betonarme takviyesi ile güçlendirme, cephelerde doğramaları yenileme ve taş temizleme gibi müdahaleler yapılmıştır. Yol döşemeleri eskiye uygun olarak yenilenmiş, kent mobilyası ögeleri sokak lambası vb. gibi yeniden üretilmiştir.	-Saraybosna'daki Kültür Mirası Enstitüsü tarihi değerlerin korunması için çalışmıştır/ görev almıştır. Saraybosna'da bazı yapılarda dış cephesinde yer alan mermi izleri korunmaktadır. -Onarımlarda kullanılmak üzere gelen yapı malzemelerinin tarihi çevrede kullanılması sahip oldukları özelliklerini kaybetmelerini hızlandırmıştır. -Yürütülen onarım ve restorasyon çalışmalarında kullanılabilir konut stoku % 75-80'lere ulaşmıştır. -Uluslararası topluluk (LC) 100.000 birimin yeniden inşasına yardımcı olmasına rağmen, 300.000 savaş hasarlı ev olduğu gibi kalmaya devam etmiştir.	-Kosova'da, 1999'da NATO askeri müdahalesinin sonunda komşu ülkelerden gelen ithal mallara dayanan konut yeniden yapılanması ve inşaat malzemeleri endüstrisi hızla gelişmiştir. Uluslararası rekonstrüksiyon programı ve bağışların ve STK'ların özenle tasarlanmış planlarını ve programlarını geçersiz kılmıştır. -Kosova'da birçok acente çatı onarımına yönelik kitleri sağlamayı seçmiştir. Bazıları kalıcı tamirat malzemeleri içermiş, bazıları da geçici onarımlar için malzeme temin etmiştir. Kalıcı onarımlar için olan döşemeler geçici plastik kaplamadan daha pahalı olmuştur. Birçok evin çatı kitleriyle onarılamayacak kadar hasar gördüğünü ve kitlerde sağlananlardan daha fazla materyal gerektirdiğini belirtmiştir.	
18.Dünya Miras Alanlarının Durumu	1-Anjar (1984) 2-Baalbek (1984) 3-Byblos (1984) 4-Tyre (1984) 5-Ouadi Qadisha (the Holy Valley) and the Forest of the Cedars of God (Horsh Arz el-Rab) (1998) (Kutsal Vadi ve Tanrı'nın Sedirleri)	-Mostar eski kentinin 2001 yılında en güncel planı hazırlanma sürecinde yerel çalışma grupları, akademisyenlere, öğrencilere yer veren ve Mostar Master Planı kapsamındaki "Mostar Eski Kentinin Geliştirilmesi ve Korunması Master Planı", 2005 yılında Eski Mostar Kenti ve Köprüsü yönetim planı ile birlikte Dünya Miras listesine eklenmiştir.	-Kosova'daki Orta Çağ Anıtları: Dečani Manastırı, Peć Manastırı Patrikhaesi, Gračanica Manastırı ve Prizren'deki Meryem Ana Kilisesi 2004 yılında Dünya Miras Listesine dahil edilmiş ancak 2006 yılında Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesine alınmıştır.	-2013'te Antik Şam Kenti, Antik Bosra Kenti, Antik Halep Kenti, Crac des Chevaliers and Qal'at Salah El-Din, Palmyra Bölgesi ve Kuzey Suriye'deki antik köyleri **Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi**'ne dâhil edilmiştir.

Yukarıda mevcut olan örnek olay araştırma tablosu, özetlenerek aşağıdaki gibi sentezlenmektedir.

Çizelge 3. 7 Örnek olay araştırma verileri karşılaştırmalı değerlendirmesi

		Lübnan	**Bosna**	**Kosova**
1	Bir arada yaşayan etnik gruplar	**+**	**+**	**+**
2	Zarar gören barınma/ konut verileri	**+**	**+ -**	**+**
3	Zarar gören anıtsal yapılara ait veriler	**+**	**+**	**+**
4	Nitelikli enkaz kaldırmaya ait veriler	**-**	**-**	**-**
5	Patlamamış mühimmat temizliği	**+**	**+**	**+**
6	Çatışma sonrası düzenlenen ulusal yasal düzenlemeler	**+**	**+**	**+**
7	Korumaya özgü özel yasal düzenlemeler	**-**	**+**	**+**
8	Tarihi çevrenin rehabilitasyonu/ iyileştirilmesi aşamasında bir vizyonla çalışmalara başlamak	**+**	**-**	**+ -**
9	Çatışma öncesi ülke nüfuslarına oranla göç eden nüfusun yarısından fazlasının geri dönüşü	**+**	**+**	**+**
10	Yeniden yapılanma sürecinde özgün kullanıcı/ katılımcı etkisi	**+ -**	**-**	**+ -**
11	Dünya Bankası yardımı	**+**	**+**	**+**
12	Akademik destek sağlanması	**+**	**+**	**-**
13	Üniversitelerde mevcut Koruma/ Restorasyon Bölümü	**+**	**+**	**-**
14	Çatışma öncesi Dünya Miras Alanına sahip mi?	**+**	**-**	**-**
15	Çatışma sonrası Dünya Miras Listesine dahil edilen alanlar var mı?	**+**	**+**	**+**
Var: +, Kısmi/ Bölgesel oranda Var: + -, Yok: -				

İncelenen üç örnek olay çalışmasının ortak bazı yönleri bulunmaktadır. Bunlar: çatışmalarda zarar gören veya yıkılan tarihi kentlerin rehabilitasyonu/ iyileştirilmesi sürecinde güçlü toplum katılımı ve zarar gören veya yıkılan anıtsal yapıların yeniden yapılması (rekonstrüksiyon) isteğidir. Ancak bununla birlikte; yeniden yapılandırma stratejileri, bunu gerçekleştirmek için benimsenen kavramlar ve sürecin seyrini kontrol eden koşullar açısından farklılıklar da mevcuttur.

Örnek olay araştırması için seçilen bölgelerin ortak noktalarının en önemlisi yüzyıllardır birçok etnik grubun bir arada yaşıyor olmasıdır. Bu durum zengin bir kültür mirasına sahip olmalarının önemli nedenlerinden biridir.

Olayların gerçekleşme yıllarına göre zarar gören kültür mirasının ne kadarının kayıt altına alındığına bakıldığı zaman, çatışmanın en geç yaşandığı Kosova'da en fazla

belgeleme gerçekleşmiştir. Zarar/ hasar gören, yıkılan miras değerleri koruma bağlamında sınıflandırıldığında tutulan kayıtların çoğunlukla anıtsal değeri, dini değeri, toplumsal kullanımı fazla olan yapılar hakkında olması durumu hasar konusunda değerlendirme yapmayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, çatışmalarla zarar gören geniş barınma/ konut alanları ile ilgili olarak çok genel/ bölgesel yıkımlar adı altında kayıtlar tutulmaktadır. Dünya miras alanlarının bulunduğu alanlarda ya da çatışmanın ardından dünya mirası kabul edilen bölgelerde ise çatışma sonrası uluslararası kurumların akademik/ teknik yardımı ile belgeleme çalışmaları sağlıklı şekillerde yürütülmüştür.

Savaş öncesi, sırası ve sonrasına ait karşılaştırmalı olarak tarihi çevre ile ilgili bilgi ve belge edinilmesini sağlayacak olan Coğrafi Bilgi Sistemine bağlı veri tabanı oluşturulması bu sistemin yaygınlaşmaya başlaması ile Bosna'da kullanılmıştır. Coğrafi Bilgi Sistemleri ve dijitalleştirme kullanımı 2000'li yıllarda hızlı bir gelişme göstermiştir. Günümüzde bu uygulamaları yapan uydu görüntüleri ile çalışan uluslararası kuruluşlar (ASOR vb.) bulunmaktadır.

Bosna ve Nepal'de olduğu gibi Suriye'de de internet üzerinden coğrafi bilgi sistemi içerikli bir veri tabanı oluşturularak fotoğrafik belgeler (savaş öncesi ve sonrası), bina kimliği/ tanımlanması, mevcut durum, hasar türü, uğradığı zararın kısa açıklaması ve tarihiyle ilgili edinilen bilgiler restorasyon ve de rehabilitasyon sürecinde çalışmalara yardımcı olacaktır.

Çatışma sonrası her ülkede ulusal yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bosna'da kültür mirasının korunması ve geri dönüşler-mülkiyet üzerine ayrı bir yasal alt başlık oluşturulmuştur. Kosova'da da Geçici Öz Yönetim Anayasal Çerçevesi'nde tarihi çevrenin ve göç edenlerin korunması üzerine maddeler yer almaktadır.

<u>Savaş sonrası tarihi bölgelerin rehabilitasyonunda enkaz yönetimi ve patlamamış mühimmat sorunu:</u>

Tüm çatışma bölgelerinde barış sağlandığında karşılaşılan en temel sorun savaş sürecinde döşenmiş olan mayınların/ patlamamış mühimmatların temizliğidir. Tarihi bölgelerde/ alanlarda yapılacak uygulamalarının başlaması, geri dönüşün daha hızlı gerçekleşmesi için teknik ve ekonomik yardımlarla patlamamış mühimmatın temizlenmesi gerekmektedir.

Patlamamış mühimmatların temizliği konusunda Dünya Bankası savaş/ çatışma sonrası birçok ülkeye yardımda bulunmaktadır. Farklı ülkelerde yapılan bazı çalışmalarda nadirde olsa görülmektedir ki kimi zaman patlamamış mayınları çıkarmak yerine üzerine hesaplanan belirli kalınlıkta beton dökülebilmektedir [183].

Bunun yanı sıra çatışmanın ardından enkazın kaldırılması da uygulamaların başlamasında zaman yönetimini etkilemektedir. Örnek olay araştırmalarında enkaz temizliği ile ilgili olarak enkaz döküm sahaları tayini ve benzeri bilgileri içeren bir program bilgisine ulaşılamamıştır. Özellikle enkaz kaldırma sürecinde karşılaşılacak nitelikli enkazın (hasar görmüş/ görmemiş geleneksel/ yerel yapı malzemelerin) kaldırılması, depolanması gibi konuyla ilgili bilgiyede yapılan araştırmalarda ulaşılamamıştır.

Eve dönüş ve nüfusun dağılımı:

Çatışmayla birlikte gelişen göç ve geri dönüş temel barınma seviyesindeki ihtiyaçları yeniden gün yüzüne çıkarmaktadır. Ayrıca savaş sebebiyle ölen ve göç eden kişilere bağlı olarak ülke nüfusları azalmaktadır. Uzayan savaş süresi de sırası ile ölen kişi sayısının artmasına ve geri dönüşlerin zorlaşmasına sebep olmaktadır. Ancak o bölgeye ait mevcut geleneksel yapı üretimi ve geleneksel malzeme kullanımı bilgisi kaynaklarda ve kullanıcıda mevcut olduğu için geri dönüş konusu sürdürülebilirlik bağlamında önem kazanmaktadır.

Lübnan, Bosna ve Kosova'da savaş öncesi nüfus, göç edenler, geri dönenlerle, ilgili olarak kurumların tutmuş oldukları kayıtlar incelendiğinde Lübnan'daki süreç çok uzun olduğundan göç ve geri dönüş kayıtları sağlıklı bir değerlendirmeye imkân vermemektedir. Lübnan nüfusu 1975'te 2.6 milyonken, BMMYK 2005-2007 arası kayıtlarında 680.000 kişi geri dönmüştür. Lübnan'da nüfusun yarısından fazlasını oluşturan 1,5 milyon kişinin göç etmiş olduğu görülmekte toplamda ise geriye dönenlerin göç eden nüfusun yarıya yakını olduğu düşünülmektedir. Bosna Hersek'te 1991'de toplam nüfus 4.4 milyondur, toplam 2,5 milyon kişi göç etmiştir, göç edenlerin yarısına yakını geriye dönmüştür. Kosova'ya ait verilerde etnik grupların geri dönüşüyle ilgili de bilgiler yer almaktadır. Kosova'da 1997 yılı toplam nüfusu 1,97 milyon olup, yaklaşık 1 milyon kişi göç etmiştir ve 1999-2011 yılları arası 22.630 Sırp geri dönmüştür,

IOM kayıtlarına göre 1999-2008 yılları arası 192.670, DCAM kayıtlarına göre 2005-2015 yılları arası 52.000 kişi, BMMYK kayıtlarına göre 1998-2016 yılları arasında 200.500 kişi olmak üzere 1999-2016 yılları arasında toplamda 467.900 kişi geri dönmüştür.

Yukarıda yer alan sayılara bakıldığında savaş/ çatışma durumlarında hem ülke içerisinde yer değiştirenlerin hem de yurt dışına göç edenlerin toplamda neredeyse her seferinde ülke nüfuslarının yarısından fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca geri dönüşlerle ilgili kayıtlar incelendiği zaman faklı kaynaklarda farklı veriler yer alsa da göç eden nüfusun da yarısından fazlasının geri döndüğü görülmektedir. Bu veriler, Suriye gibi yakın dönemde yaşanan ve/ veya yaşanılabilecek olan çatışmalarda/ savaşlarda yaklaşık olarak ülke nüfusunun yarısının göç ettiğini, ardından çatışma sonrası göç eden nüfusun yarısının geri dönebileceğini ve buna bağlı çözümler üretilmesi, programlar oluşturulması, koruma sürecinin bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiği bilgisini vermektedir.

Tarihi çevre rehabilitasyonunda benimsenen yöntemler, konut yeniden yapılandırma programları, finans kaynaklarının kullanımı:

Çatışma sonrası kentlerin rehabilitasyonu/ iyileştirilmesi aşamasında benimsenen vizyonda kentlerin yeniden kurulmasında farklı yöntemler bir arada kullanılmıştır. Örnek olaylar üzerine konut üretimi yaklaşımı konusunda araştırma yapıldığında uygulama yöntemi olarak yüklenici (müteahit) ve kendi kendine kurma modeli (the self-build model) ile karşılaşılmaktadır[1].

Lübnan'da hükümetin kurduğu yarı özel firma, çalışmaları zaman olarak 2 fazdan oluşacak şekilde bir proje geliştirmiştir. Yöntem olarak hem kalıntıları silen yeni bir şehir kuran hem de miras değerlerini koruyan rekonstrüksiyonu destekleyen uygulamalar yapılmıştır.

Bölge ölçeğinde projelerin bir elden yürütülmüş olması, Lübnan'da bütüncül çalışmanın gerçekleşmesini sağlamıştır. Kaynak kullanımı dengeli, tarihi çevre iyileştirme/

[1] Tez çalışması Bölüm 4- Yeniden Yapılandırma ve Geliştirme- Barınma alt başlığı altında kendi kendine kurma modeli, detaylı olarak anlatılmaktadır. Kendi kendine yardım, yardımlı kendi evini yapım veya kendi işinde çalışanlar gibi de isimlendirilmektedir. Malzeme ve uzman yardımı dışarıdan talep edilebilmektedir.

sıhhileştirme çalışmalarında uyum sağlanmış, yeni yapılaşmada da uyum ve birlikteliğe dikkat edilmiştir.

Beyrut'un özelinde Merkez Bölgesi'nde yeniden yapılandırma sadece topluluğun seçkin bir kesimine hitap etmiş, ülkenin çevre bölgelerini ve sakinlerini ihmal ederek yoğunlaşmıştır. Bu durum ülkenin sürdürülebilir bir barışa ulaşamamasının temel nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Bölge sakinlerinin kolektif hafızalarını oluşturan tarihi alanların, soylulaştırma süreçleri, bu alanların sakinlerinin/ özgün kullanıcısının değişimine sebep olmuştur.

Bosna'daki çalışmaların bir sistematiği bulunmamaktadır, organizasyonda karmaşa olduğu görülmektedir. Çatışmanın ardından yasa ve yönetmelikler hemen oluşmadığı ya da uygulamaya geçmediği için finans kaynaklarının yönlendirilmesinde sorunlar yaşanmıştır. Bosna-Hersek'te yardımlarla toplanan bütçe çok fazladır ancak projelerin büyük çoğunluğunda yerel yönetimin/ yerelin dışında farklı firmaların çalışmalarıdır. Bu sebeple bütçe etkin olarak kullanılamamıştır.

1997 yılı SIDA verilerine göre, uluslararası yüklenici firmaların inşa çalışmalarını sürdürmelerinin nedeni kendi kendine kurma modelinin o zaman kullanılmıyor olmasıdır. Ancak asıl amaç hız ve istihdam yaratmaktır. Konu üzerine çalışan kurumların değerlendirmesine göre eğer konutlar **kendi kendine kurma modeli** projeleriyle yapılsaydı maliyetlerin %40'dan daha az olacağı düşünülmektedir [301] .

Bunun yanı sıra Bosna-Hersek'te BMMYK yardımı ile 1996-1997 yıllarında benimsenen kendi kendine kurma modeli uygulaması ile onarım çalışmalarının bazılarının kalitesinin düşük olduğu, onarım için tahsis edilen bütçenin %60'ının konut için hazırlanmak yerine evlerin daha da bozulmasını önlemeye harcanmış olduğunu göstermektedir. Ayrıca, uluslararası topluluk Bosna-Hersek'teki yaklaşık 100.000 birimin yeniden inşasında yardımcı olmasına rağmen, 300.000 savaş hasarlı evin olduğu gibi kaldığı, onarılmadığı bilinmektedir [232].

Kosova'da ulusal imar faaliyetleri uluslararası kuruluşlara bırakılmıştır, geleneksel malzeme kullanımı yerine standart yapı malzemelerine yer verilmiştir, tarihi çevrede yeni yapı tasarımında esnek davranılmıştır.

Kosova'da kendi kendine kurma modeli konut yeniden yapılandırma çalışmaları etkin

bir şekilde devam etmiştir. Burada, çoğunlukla kayıt dışı sektör mekanizmalarını kullanan kendi kendine kurma modeli süreçleri yaşanmış, dış kurumların ve müteahhitlerin asla çoğaltamayacakları kaynakları/ kapasiteleri verimli ve ekonomik olarak kullanmışlardır. UNMIK konutların yeniden inşasının sağlanması, temel hizmetlerin verilmesi ve mayın temizleme konularında faaliyette bulunmuştur. Ancak 2007 yılına ait "Kosova'da Göç ve Yoksulluğun Azaltımı" (Migration and Poverty Reduction in Kosovo) adlı raporda, Kosova'da çatışma sonrası geri dönen kişi sayısı fazla olsa da iş imkanlarının az olması, ülke ekonomisinin dışa bağımlılığı yüzünden bir göç politikasına sahip olmasına rağmen sağlıklı bir geri dönüş gerçekleşemediği anlatılmaktadır.

Kosova'da savaş sonrası zarar görmüş olan tarihi çevre üzerine yapılan araştırmalarda sağlıklı bir koruma süreci yaşanamamış olmasına sebep göçler gösterilmektedir. Kosova'da ülke içerisinde ve ülke dışına gerçekleşen göçler bazı bölgelerde nüfus yoğunluğuna sebep olurken, bazı bölgelerde, özellikle de kırsalda boşalan alanlar oluşturmuştur. Bu süreçte kullanıcı değişikliği yaşanmış, kullanılmayan kırsal tarihi doku oluşmuş, geleneksel yapılar bakımsız kalmıştır.

Bosna Hersek'te çatışma tahribatı izleri belirli yapılarda korunarak günümüze kadar ulaşmışken Kosova'da tahribat izleri silinecek şekilde restorasyon çalışmaları yürütülmüştür. Kosova'da çatışmanın ardından hızlıca yapılan çalışmalar konusunda uzman olmayan kurum, kuruluş ve kişiler tarafından yürütüldüğü için çatışma sonrası koruma ilkelerine dikkat edilmemiştir. Kosova'da üzerinden yaklaşık 18 yıl geçmiş olmasına rağmen sağlıklı koruma projesi çalışmaları, atölyeleri, faaliyetleri son 5 yıllık süreçte çalışılan projelerle yapılmaya başlanmıştır. Lübnan'da da Waad Projesi'nde kullanıcı katılımı içeriğiyle ilerlenmiştir ancak bu proje çatışmadan 16 yıl sonra 2006 yılında başlamıştır.

UNESCO, 2005'te hazırlanmış olan Mostar Eski Kenti yönetim planına göre, 2008'teki Heyet Raporu'nda koruma bağlamında temelin oluşturulduğu ancak uygulamalar bölümündeki eksikliklerin dünya miras alanını tehlikeye attığı ifade edilmiştir. Yönetim planında belirtilen kurumlar arası koordinasyonun ve de koruma master plan kararlarının tam anlamıyla işlemediği ve uygulanmadığı notu düşülmüştür. Buna karşın

kent bütünündeki uygulamalı koruma politikaları, yerel bağlamda danışmanlık hizmetleri, geleneksel sanatların desteklenmesi gibi kararlar, kentin özgün kimliğini korumasını sağlamıştır. Dünya miras alanı için hazırlanan yönetim planında uzun dönem potansiyelleri belirlenmemiştir. Yönetim planında tanımlanan model yapısının Mostar Eski Kenti'nin korunmasına önemli katkıları olmuştur.

Bosna-Hersek'te de kenti terk eden Sırpların evlerine, yakınındaki köylerden gelenlerin yerleşmiş olması, kırsaldan kente göç olması sebebiyle kullanıcı değişikliği çok fazla olmuştur. Yine de konut ihtiyacının yetersiz olması niteliksiz konutlarda kalınmasını artırmıştır. BMMYK, "Açık Şehirler" adlı projeyi savaş sonrası yerlerinden edilmiş kişiler ve mültecilerin eskiden yaşadıkları evlerine dönebilmeleri için başlatmıştır.

Uygulamalar sürecinde birçok konut üretim tipiyle karşılaşılabileceğini kabullenilerek, geleneksel/ yerel malzeme kullanımına ve gelenekse/ yerel konut üretimine yönlendirici çözümlere başvurulmalıdır. Bu aşamada yapı üretiminde dikkat edilecek yasal süreç ve bu yasaları duyuracak/ kontrol edecek mekanizmalar geliştirilmelidir.

Kendi kendine kurma modeli, yerel kullanıcı katılımı, yerelin kendi evini yapması çalışmalarında eğer kullanıcının yapı üretim bilgisinin/ yeteneğinin kapasitesi yeterli değilse örnek olaylarda görüldüğü üzere bu durum daha büyük masraflara, sorunlara, **evlerin boş kalmasına** sebep olmaktadır. Bu sebeple, yerel üretim konusunda hem **yasal prosedür** düzenlenmeli hem de **eğitim verilmeli**dir.

Yeniden yapılanma sürecinde birçok uluslararası kuruluş yardımda bulunmaktadır. Konu kültür mirasının korunması ve tarihi çevre düzenlenmesine geldiği zaman programlı çalışılmaması, uzun- orta- kısa vadeli program olmaması, koruma-onarım konusunda uzman yardımına başvurulmaması ya da projeye uyulmaması, geleneksel yapı bilgisine sahip halkın sürece entegre edilmemesi, geleneksel/ yerel yapı malzemesinin tercih edilmemesi problemler oluşturmaktadır. Örneğin TİKA birçok Balkan ülkesinde kültür mirasının onarımı konusunda proje yürütmektedir. Ancak bazı projelerde malzeme, işçilik ve uygulamanın kötü olması durumundan ötürü kültür mirası bilgisi kayıpları yaşanmaktadır.

Çatışmalarda hasar/ zarar gören ve çatışmanın ardından uzun süre onarılmadan kalan tarihi yapıların zamanla birçok nedenden ötürü bozulma hızı artmakta, belge değeri

kaybolmaya başlamakta, hatta kimi zaman bu süreç yapının yok olması ile son bulmaktadır. Bu nedenle çatışma sonrası belirlenen vizyonda, rehabilitasyon çalışmalarında tarihi çevrede yerelin bilgisi ve katkısı önemsenmeli, hasar derecesine göre konut yerleşimleri düzenlenmelidir.

Örnek olaylarda da görüldüğü üzere uluslararası kuruluşların yeniden yapılanmada ve tarihi dokunun onarımında süreçlerin çoğuna dahil olması, uygulamacıların hızlı üretim için malzeme ve yöntem kullanımına dikkat etmemesi (mevcut geleneksel/ yerel yapı bilgisi ve mevcut yerel malzemenin kullanılmaması), ülke politikası olarak uzun dönem potansiyellerinin belirlenmemesi, özgün kullanıcının çoğu süreçte yer almadığı uygulamaların gerçekleştirilmesi tarihi dokunun bütünlüğüne ve mirasın korunmasına büyük zararlar vermiştir.

Geri dönenlerin yerel ekonominin canlanmasına katkı sağlayabilecekleri programlar geliştirilmesi gerekmektedir. Geri dönenlere çatışma sonrası mesleki bir alan sağlanamaması problemin daha da büyümesine sebep olmaktadır. Bu nedenle, programlı bir geri dönüş hem sosyal açıdan iyileşme gelişimini sağlayacak hem de sürdürülebilir kentlerin gelişmesini de tetikleyecektir.

Geri dönüş barışın gelişimi için tek başına yeterli olmamakta, geri dönüşün "başarılı" ve "sürdürülebilir" olması gerekmektedir. Bu sadece evlerin veya altyapının yeniden yapılandırılması değil **ülkeyi sürdürülebilir bir geri dönüş için hazırlamanın gerekliliğidir.** Bu sebeple, ilk olarak ekonomik iyileşme ve barınmanın çözümü için program geliştirilmelidir. Aslında bunlar birlikte kültür mirasını korumanın itici gücünden faydalanarak harmanlanmalıdır.

3.5.6 2011 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Suriyeli Misafirlerle Yapılan Etki Değerlendirme Çalışması

2011'ten itibaren Suriye'de yaşanan aktif çatışma ve zorunlu göç durumunu incelemeye yönelik yapılan etki değerlendirme çalışmalarından elde edilecek veriler değerlendirilerek savaş/ çatışma sonrasında göç/ geri dönüş durumlarında somut-somut olmayan kültürel değerlerin korunabilmesi için öneriler geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Etki değerlendirme çalışmasıyla savaş/ çatışma sonrasında göç eden insanların ana vatanlarındaki yaşam koşullarına dair bilgiler, kültürel değerlerin yerle olan bağlantıları, geleneksel etkinliklerde mekanların önemi, değerleri tespit edilmeye çalışılarak sağlıklı bir geri dönüş sürecinde göçmenlerin verdiği cevaplarla yeniden değerlendirilmiştir. Afetlerle birlikte ortaya çıkan ani yıkım ve kullanıcısız kalma/ kullanıcı değişimi durumlarında karşı karşıya kalınan koruma sorunlarına dair çözüm önerilerinde yönlendirici/ geliştirici olacağı hedeflenmektedir. Ortaya çıkan sorunları tanımlamak ve çözüm önerileri geliştirmek çalışmanın öncelikleridir.

Türkiye Yükseköğretim Kurulu verilerine göre üniversitelerde öğrenim gören Suriyeli öğrenci sayısı 2016-2017 akademik yılı itibariyle 15 bine yakındır. Bunların yaklaşık 5 bini kız öğrencidir. Önceki yıllardaki öğrenci sayısı gözden geçirildiğinde bu sayının giderek arttığı görülmektedir.

Etki değerlendirme çalışmasını yapmak için seçilen kişilerin profili kontrol edilmiştir. Mimarlık ve inşaat mühendisliği bölümünde okuyan ve Türkiye'ye göç etmiş olan Suriyeli 100 üniversite öğrencisi ile etki değerlendirme çalışması yapılmıştır. Görüşülenlerin %12'si kız öğrencidir. Türkiye'deki Suriyeli üniversite öğrenci nüfusuna bakıldığında da çoğunluk erkek öğrencilerden oluşmaktadır.

Katılımcı olarak mimarlık ve inşaat mühendisliği bölümünde okuyan üniversite öğrencilerinin seçilmesinde çevreye bakma eğilimi olmalarının önemi büyüktür. Barış sağlanıp ülkelerine döndüklerinde, tarihi dokuda rehabilitasyon alanında çalışabilecek/ çalışma potansiyeli olan kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Geri dönüş gerçekleştiğinde sektörde görev alabilecek kişiler seçilmiştir. İleride bu kişilerin meslek insanları olacakları, karar mekanizmalarında bulunacakları bir gerçektir. Bunun yanında, öğrenciler başka bir ülkede göçmen olarak yaşamakta iken onlara kendi ülkelerindeki kültürel eserlerin değerini hatırlatmak ve kültür mirasına önem verildiğini hissettirmek tez çalışmasının sorumluluklarındandır.

İleride çatışma durumlarında göç, geri dönüş ve kültür mirası ilişkisiyle ilgili başka konularda da çalışılacağı zaman etki değerlendirme çalışması katılımını genişletmek ve değerlendirme şekillerini değiştirmek gerekir.

Etki Değerlendirme Çalışması Sorularının İçeriği ve Düzenlemesinde Dikkat Edilen

Hususlar

Çalışma toplam 53 sorudan oluşmaktadır. Sorular 5 kategoride sınıflandırılarak düzenlenmiştir. Bunlar: a- kullanıcıya ilişkin genel, b- savaştan önceki durumu (tarihi-sosyal) anlatan, b1- mimari kurgu ve çevre ilişkisini tanımlayan (fizik mekânı anlamak için), b2- mekân ve eylem ilişkisini tanımlayan (günlük yaşam biçimleri), b3- geldikleri bölgenin savaş öncesi korunmuşluk durumu, c- fiziki mekanda savaş ile birlikte gerçekleşen değişimler, d-yeni evlerinde yaşam (varılan yer), e- savaş sonrası Suriye üzerine düşündüklerini anlatabilecekleri soruları içermektedir (16'ncı soru nosu atlanmıştır) .

Etki değerlendirme çalışması sorularından elde edilmesi beklenen bilgiler:

-Göç ile gelen kişilerin anayurtlarında, yaşadıkları çevrede göçün tarihi mekanlar ve korunması üzerindeki etkisi

-Kültür mirası algısı

-Anayurt-aidiyet duygusu ilişkisi

-Kent-miras-bellek algısı

-Yaşanan geleneksel/ yerel doku algısı

-Mekân-eylem ilişkisine ilişkin algı

-Gelinen yeni yere ilişkin mekân-yaşam algısı

-Eve dönüşte itici güç olarak yer-eylem ilişkisinin kültür mirası üzerinden okunması.

Savaş ve çatışmalara bağlı gerçekleşen zorunlu toplu göçlerde, geleneksel dokuda mekân-kullanıcı-eylem ilişkisinin sonlanması ve kültür mirasının kullanıcıyla bir arada korunamamasına sebep olmaktadır. Yurt dışına yapılan göçler yurt içinde yapılan göçlerden çok daha büyük değişimlere ve problemlere neden olmaktadır.

Etki değerlendirme çalışması düzenlenirken genel olarak dikkat edilen durumlar:

-Ucu açık sorular yönlendirme olmaması için sorulmuş;

-Sorular ayrı ayrı ve net bir şekilde sorulmaya çalışılmış,

-Likert tablosu soruları sonraki bölümlerde sorulmuş, öncesinde yoğun şekilde

düşündürttükten sonra likert tablosu ile sorular yönlendirilmiştir. Likert soru analizinde genelde 1 pozitif 1 negatif soru ile önceki soru bölümünün yönlendirilmesinden etkilenilmemesine çalışılmış,

-Soruları sırayla düşündürtmeye çalışmak için yaşanılanların zamanlamasına dikkat edilmiş,

-Etki değerlendirme sorularını cevaplayacak olan kişilerin sınama duygusuna kapılmalarını engellemek/ bilginin sınandığı izlenimini vermemek için hem sorular samimiyetle sorulmaya dikkat edilmiş hem de aynı sorular tekrar tekrar sorulmamıştır.

-Etki değerlendirme çalışmasının son 3 sorusunda yer alan fotoğrafların seçiminde anılarını hatırlatacak, daha geniş alanları içeren, sosyal alanların da yer aldığı savaş öncesi Halep kent dokusu, Kapalı Çarşı ve Halep Kalesi'ni gösterilmiştir.

Anayurtlarından ayrılan kişilerle etki değerlendirme çalışması dışında yapılacak olan sohbetler ve gözlemlerle onların konu hakkındaki fikirleri de ele alınmıştır. 20. soruda sorulan zihinsel haritalama yöntemiyle önceden yaşamış oldukları çevrelerine olan sahiplenme duyguları, mekânın/ yerin önemi kültür mirası algıları konusunda tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın verileri gözlem, görüşme ve doküman incelemesi yöntemleriyle elde edilmiştir.

Doç. Dr. Nilgün Çolpan Erkan (YTÜ Şehir Bölge Planlama Bölümü) ve Öğr. Gör. Mahmud Zin Alabadin (YTÜ Mimarlık Bölümü) ile ayrı ayrı etki değerlendirme çalışmasını düzenleme ve soruların içeriği/ hazırlığı sürecinde görüşülmüştür.

3.5.6.1 Etki Değerlendirme Çalışması Sonuçlarının Değerlendirilmesi

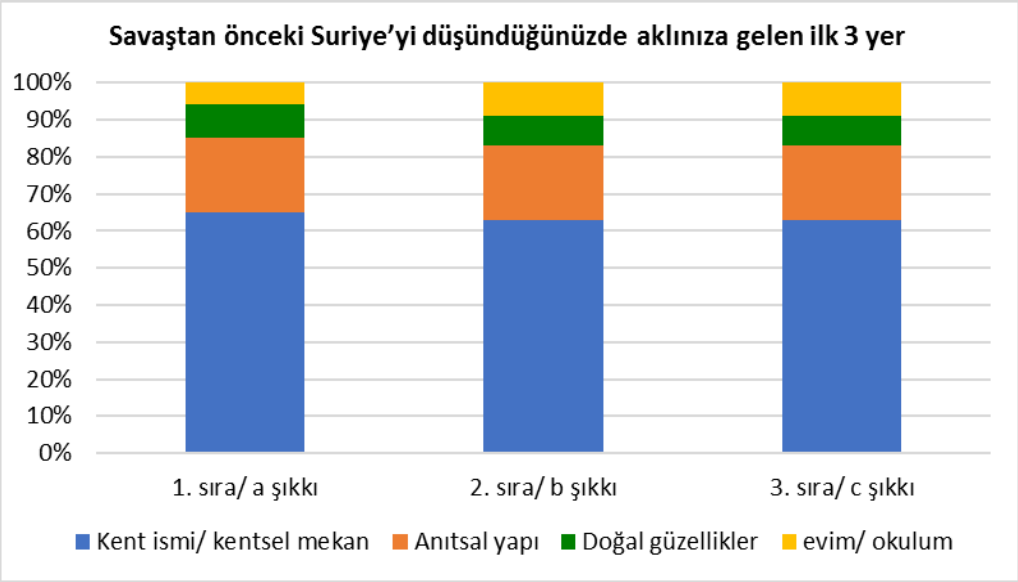
Etki değerlendirme çalışmasında sorulan soruların cevapları: birebir/ tek tek yazılmak yerine soruya göre değişebilecek şekilde, aynı cevapları tekrar etmeden, yüzdelik oranı belirleyerek, ortak kelimeleri/ fiilleri tekrar yazmadan belirtilmektedir. Bazı değerlendirmeler cevabın, bazıları ise ilgili birkaç sorunun ardından ifade edilmektedir. Etki değerlendirme çalışmasına katılanların verdiği cevaplar tırnak işareti "…" içerisinde gösterilenlerdir. Diğer anlatımlar ise soruların cevaplarının tez konusu bağlamında değerlendirmeleridir. Tüm etki değerlendirme çalışmasının genel değerlendirmesi bölüm sonucunda anlatılmaktadır.

Bu etki değerlendirme çalışmasının sonucunda bir istatistiksel değerlendirme de yapılacak olmakla birlikte çalışmanın ağırlığının daha çok niteliksel (qualitative) bir çalışma olması beklenmektedir.

Kullanıcıya ilişkin genel sorular bölümü 15 sorudan oluşmaktadır. İlk 5'i yaş/ cinsiyet/ eğitim durumu şeklinde sorulmuş olan kapalı uçlu sorulardır. **Bu soruların amacı** diğer soruları değerlendirirken istatistiki olarak değerlendirmede yapabilmektir. Yukarıda da izah edildiği şekilde 100 katılımcı üniversite öğrencisidir, %12'si kızdır, öğrencilerin yaşları 20-26 arasındadır.

Etki değerlendirme çalışmasını düzenleme ile ilgili çalışmalara bakıldığında soruları cevaplandıracak olan kişileri ilerleyen sorularda yönlendirmemek için Suriye ile ilgili birkaç soru ilk bölümde sorulmuştur.

Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi

A- Kullanıcıya İlişkin Genel Sorular Bu bölüm 15 sorudan oluşmaktadır. İlk 5'i yaş/ cinsiyet/ eğitim durumu şeklinde sorulmuş olan kapalı uçlu sorulardır. **Bu soruların amacı** diğer soruları değerlendirirken istatistiki olarak değerlendirmede yapabilmektir.
Soru 6- Savaştan önceki Suriye'yi düşündüğünüz zaman sizin için önemli olan aklınıza ilk gelen üç yeri sıralayınız?
Cevap 6- 

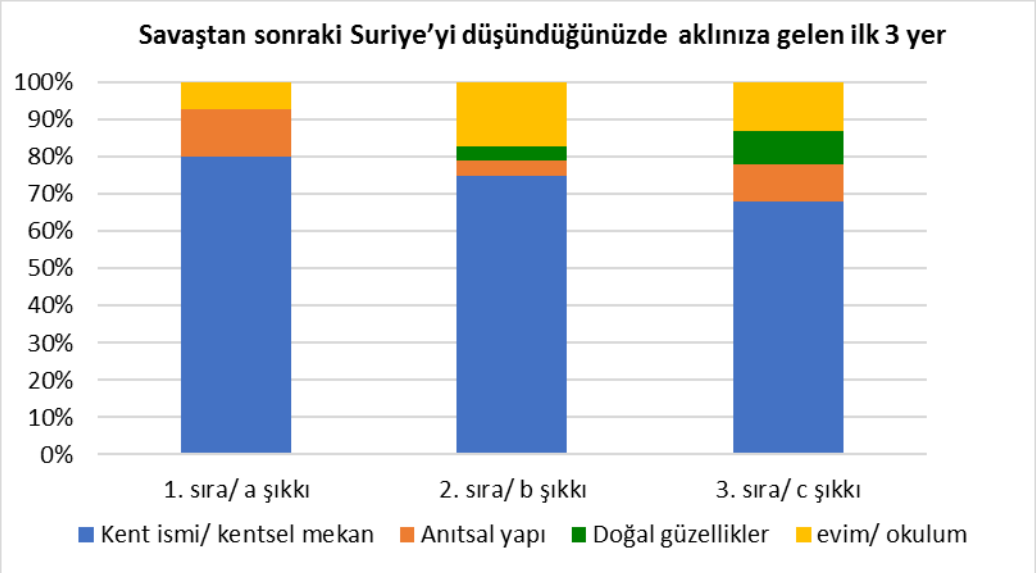
Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi (Devamı)

Cevap 6- Katılımcılar "Şam, Daraa, **Dar'a** al-Balad, idlib, Halep, Tartus, Lazkiye, Rakka, Humus Vilayeti, Hasiçi-Kamışlı, **Deraa,** Hama, Fırat Nehri, Zabadani, Mashta Al Hilu, Şam Salihiye Mahallesi, Deyrizor, Jabar, Rif Şam, Tall, Jalbul (köy), Al Tabgah, deniz, kırsal, çiftlik, evim, okulum, evimin bulunduğu çevre, yüzme havuzu, Humusta bulunan stadyum, Humusta yeni saat kulesi, Aqtnha, Deyrizor Asma Köprüsü, Palmyra Zenobia Kalesi, Halep Kalesi, Şam Emevi Camisi, Humus Halid Bin Velid Camii, Şam Marja Meydanı, Hama-Norias (su değirmenleri), Humustaki bazı tarihi yerler, Palmira antik kenti, Seyahat Mekanları" gibi kent isimleri/ mekanları, anıtsal ve doğal kültürel varlıklar cevabını vermişlerdir.

Yorum- Verilen cevaplarda kimisi şehir, kasaba, ev, okul, günlük yaşantı mekanları vb. sıralarken kimisi daha ilk soruda kültür mirası değerlerinden hiç bahsedilmediği/ herhangi bir yönlendirme yapılmadığı halde tarihi cami, kale, köprü, su değirmeni, meydan, kültür mirası, doğal ögeler ve peyzaj değerleri olan yerlerin isimlerini yazmışlardır.

Soru 7- Savaş sonrası Suriye'yi düşündüğünüz zaman sizin için önemli olan aklınıza ilk gelen üç yeri sıralayınız?

Cevap 7-



Katılımcılar "Deraa, Halep, doğum yerim, Şam, Hama, evim, okulum, Humus, Cilvegözü Sınır Kapısı, İdlip, Lazkiye, Rakka, Rif Şam, Duma, çiftliğim, Tartus, Kuzey Suriye, Tall, Şam, sahil, Esedcilerin yerleştiği yerler, genel olarak en çok zarar gören yerler, köyüm Aqtnha Kasaba, Suriye kırsalı, Tarihi Halep Kalesi, Deyrizor Asma Köprüsü, Halep'teki Emevi Camii, Palmyra Antik kenti, kaleler ve tarihi mekanlar, Şam Meydanı" gibi kent isimleri/ mekanları, anıtsal ve doğal kültürel varlıklar cevabını vermişlerdir.

Yorum- 6. ve 7. soruda savaştan önce ve sonra Suriye'yi düşündüklerinde akıllarına ilk gelen yer sorulduğunda savaş/ çatışma öncesi kent ismi/ kentsel mekân %63-65 arasında iken savaş sonrası %68-75-80 olarak artmıştır. Savaş öncesi anıtsal yapı %20, doğal güzellikler %8-9 iken savaş sonrası anıtsal yapı %4-10-13'e doğal güzellikler %0-4-9'a kadar düşmüştür.

Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi (Devamı)

Katılımcıların ana yurtlarında çatışma/ savaş sürecinde yaşanan yıkımlar ve ana yurtlarından ayrılmış olmaları savaş sonrasında daha büyük ölçekten bakmalarına sebep olmaktadır.
6. ve 7. Soruya verilen cevaplarda büyük bir çoğunlukla kültür mirası değerlerinin adlarını ifade etmiştir.

Soru 8- Savaşta yaşadığınız hangi olay sizi etkiledi, tarihi?

Cevap 8-

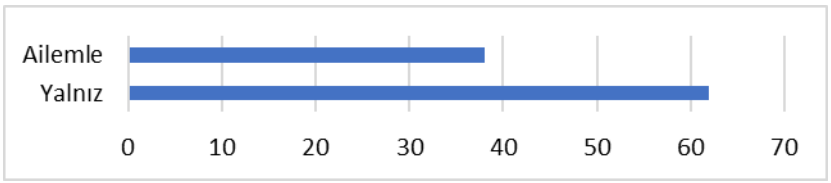


Katılımcılar "savaş, bombardıman, saldırılar, yıkımlar, şiddet, gösteriler, insanların yaralanması, ölmesi, yakınlarının ölmesi, eğitimlerini bırakmak zorunda kalmalarının **yanında** ülke içinde yer değiştirmek, evlerinin yıkılması, evlerinden ayrılmak, çocukluğunun geçtiği köyden ayrılmak, Suriye'den ayrılmak" şeklinde cevaplar vermiştir.

Yorum- Katılımcıların cevaplarında yıkımlarının ve ölümlerin ardından en yüksek yüzdesi olan etki göç olaylarının olduğu görülmüştür.

Soru 9- Ailenizle birlikte mi geldiniz, yalnız mı geldiniz? □Ailemle □Yalnız

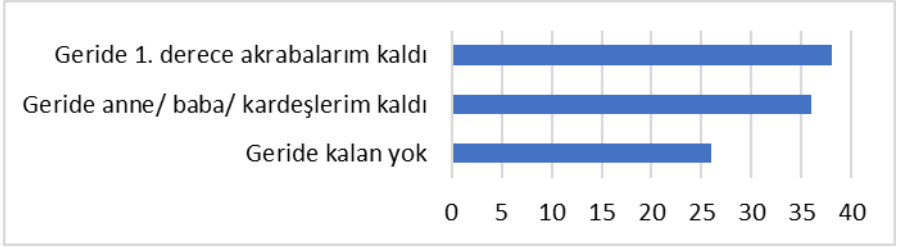
Cevap 9-



Katılımcıların %62'si yalnız, %38 ise ailelerimizle birlikte geldik şeklinde cevaplamışlardır.

Soru 10- Anayurdunuzda kalan aile fertleriniz var mı? Kimlerdir?

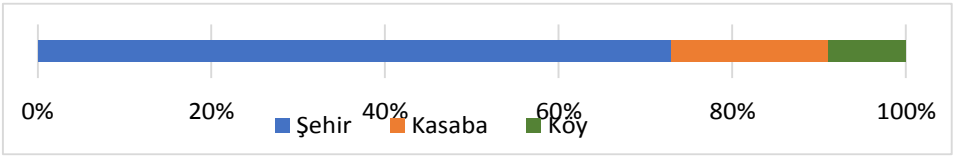
Cevap 10-



Katılımcılar anayurtlarında kalanlara "akrabalarım, teyzelerim ve çocukları, amcalarım, dayılarım, ailem, ablam, arkadaşlarım, ailemin hepsi, annem, babam" şeklinde benzer cevaplar vermiştir.

Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi

(Devamı)

Yorum- Verilen cevaplarda %74'ü ana yurdunda bir sevdiğini, bağı olan birilerini bırakmak zorunda kalmıştır, "ben kimin için döneceğim" sorusu ve benzer sorulara yanıt oluşturacak bir durumdur.
Soru 11- Türkiye'ye gelmeden önce yaptığınız iş/meslek nedir?
Cevap 11- Etki değerlendirme çalışması katılımcıları üniversitede okuyan öğrenciler olduğu için cevaplar katılımcıların Suriye'de iken öğrenci olduklarını göstermektedir.
Soru 12- Suriye'de yaşadığınız yerin niteliği nedir?
Cevap 12- "Gerçekten çok rahattı. Yanından Habur Nehrinin geçtiği bir mekânda yaşıyordum. Kışın çok soğuk, yazın çok sıcak bir yerdi. Normal bir mahalleydi. Pek gelişmiş bir yer değildi. Huzurlu bir şehirdir. Havası normal. Şimdi ise Suriye'nin harabeye dönmüş şehirlerinden biri durumundadır. Tarımsal alan olan güzel bir bölgede, köyümde yaşıyordum". "Serjilla, Şanşarah gibi. Fırat Nehri yanında, Suriye'nin kuzeyinde, Rakka ilinde yaşıyordum. Rahat, güzel, huzurlu. Köy. Lazkiye İlinde güzel bir mekandı. Lazkiye sahilinde güzel bir şehir. Humus'ta bir daire. Rif. Şehrin ortasında bulunuyordu. Huzurlu ve güzel bir mekân. Güzel, huzurlu, doğası yeşil, emniyetli. İsmi Halep olan güzel şehir. Emin, ferah ve güzel bir yerdi. Bahçesi olan, emniyetli, güzel bir yer. Huzurlu sakin bir yer. İlçede müstakil evdeydik. Sıradan. Küçük, sakin ve farklı kültürlerden oluşan bir şehir. Şehir. İki dağ arasında bir ovada uzanan kasaba, köy. Güzel bir mekân. Yaşadığım şehir insanlarının sayısı yaklaşık 40.000, kalabalık bir yer değildi". "Tarihi yerleri de vardır, yaşadığım şehir Suriye'nin en büyük ve tarihi eserleri en çok olan şehriydi, tabiat güzelliği ve tarihi eserleriyle biliniyor, yaşadığım şehir tarihi eserlerle dolu ve güzel olan Halep şehriydi".
Yorum- Katılımcıların verdiği cevaplar genel olarak olumlu ifadelerdir. Cevaplarda yaşanılan yerin iklimsel özelliklerinden, doğal koşullarından, peyzajından bahsedilmiştir. Bu gibi fiziksel özelliklerinin yanı sıra güzel, sakin, huzurlu, güvenli gibi kişinin yer ile ilgili duygularını tarif eden kavramlar kullanılmıştır. Ayrıca, 6. ve 7.
Sorulara verilen cevaplar gibi tarihi değerlere, kültür varlıklarına da değinilmiştir.
Soru 13- Ülkenizde yaşadığınız yerleşimin büyüklüğü nedir? □şehir □kasaba □köy □mezra
Cevap 13-    Katılımcıların %73'i şehir, %18'si kasaba ve %9'luk bölümü de köyde yaşadığını söylemiştir.

Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi (Devamı)

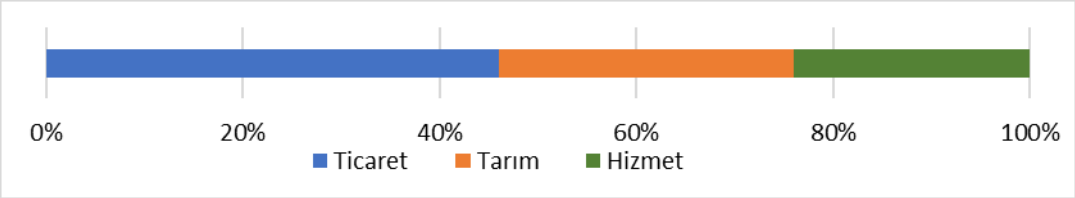
Soru 14- Eğer yaşadığınız yer kasaba/ köy/ mezra ise veya yılın belli dönemlerinde buralarda yaşadıysanız;
a- Adı nedir?
b- Geçim kaynağı nedir/ ne üretiyordunuz?
c- Ortak kullanılan birimler nerelerdir?
d- Hangi işletmeler yer almaktadır?

Cevap 14-
a- **"**Dar'a al-Balad. Markadah Kasabası. Humus tarımsal alanı. Masyaf. Halep şehri. Kafarnoıbı/ İdlib. Kafir Nabıl. Rakka. Kehfül esved. Selma, Kfar Ata, Tel eşşur. Hama. Tall. Hraytan. Rakka. Köy/ Al Makarhi. Al karak ala sharki. Lazkiye. Al hassaka".
b- Katılımcılar "bir şey üretmiyordum; ailemle yaşıyordum; ticaret yapıyorduk" şeklinde cevap vermişlerdir.
c- Katılımcılar "fırın; zeytin bahçelerinde çalışmak; ziraat; ticaret ve sanayi; incir; tek bir pazar alanımız vardı" şeklinde belirtmişlerdir.
d- Katılımcılar "İthalat ve ihracat şirketi, koyun ticaretinin yapıldığı mekân, fabrika, bitki, humus sanayisi, gübre fabrikaları, Humus petrol rafinerisi, ticari şirketler, kıyafet, un ve sabun imalathaneleri, halı fabrikası, taş ocakları, büyük fabrikalar yoktu, mozaik ve süt fabrikası gibi küçük fabrikalar vardı, Fırat barajı ve hidroelektrik santrali, süt ineği" cevabını yazmıştır.

Yorum- Bu soru eskiden yaşadıkları yer ile ilgili anılarını canlandırmak amacı ile sorulmuştur.

Soru 15- Eğer yaşadığınız yer kent ise ekonomik faaliyetleri nelerdir?

Cevap 15-



"Körfez ülkeleriyle alışveriş yapmak; sanayi, ticaret, el sanatları, turizm; elbise, gıda ürünleri, un ve kumaş; incir ve zeytin gibi ziraat ürünleri yetişirdi; ziraat, balıkçılık ve turizm; her türlü ihtiyaç malzemelerinin ticareti, oto ticareti; zirai ürünler ve özellikle petrol ürünleri, ham petrol istasyonları; ticari şirketler bulunmakta, ziraat, hasat, iktisadi gelişmeler; tarlada hasat, tarım".

(16 numaralı soru yazar tarafından sayı olarak hatalı bir şekilde atlanılmıştır).

B- Savaştan Önceki Durumu (Tarihi/ Sosyal)
B1- Mimari Kurgu ve Çevre İlişkisini Tanımlayan Sorular (Fizik mekânı okumak)
17. soruda Suriye'de yaşadıkları çevrenin yapım malzemesine dair bilgi edinmek, çevrelerine karşı algılarını ölçmek istenilmektedir.
18. soruda ana yurtlarındaki sosyal hayata dair eğitim, sağlık vb. ihtiyaçlarını ne derece giderebildiklerini/ sağlayabildiklerini öğrenebilmek için ulaşım; tiyatro, sinema, vb. olanaklar; parklar, mesire yerleri, dinlenme yerleri vs. olanakları; kültür merkezleri, müze olanakları; eğitim olanakları, sağlık yerleri ve merkezleri olanaklarının çok iyi/ iyi/ orta/ kötü/ çok kötü şeklinde değerlendirmeleri istenilmiştir.

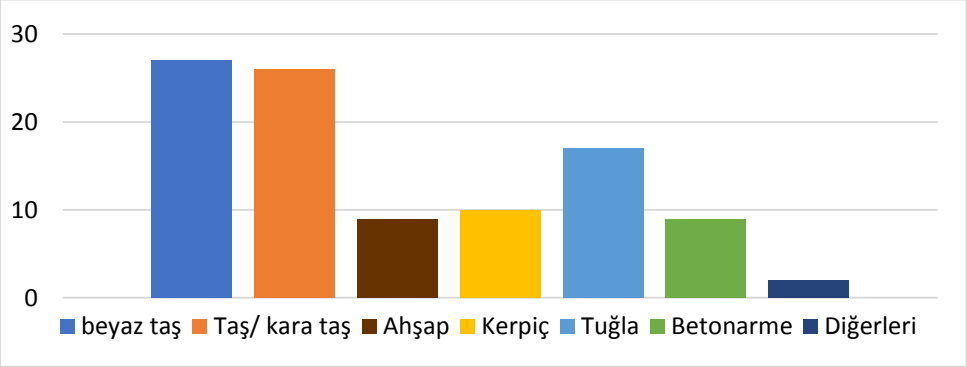
Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi

(Devamı)

20. soruda katılımcıların yakın çevre ve yaşanan geleneksel doku algılarının zihinsel haritalama yöntemi ile tespit edilmesi istenmektedir.

Soru 17- Suriye'de yaşadığınız yerin yakın çevresindeki yapıların yapım sistemi veya yapım malzemeleri nelerdir? (Birden çok seçenek işaretleyebilirsiniz).
□Taş / kara taş □tuğla □ kerpiç□ ahşap □betonarme □beyaz taş □diğerleri_____

Cevap 17-

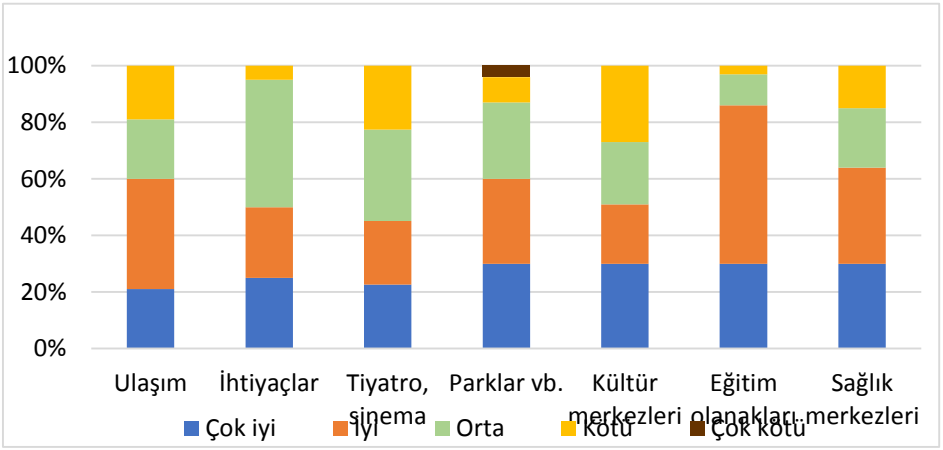


Genel olarak bakıldığında seçimler; beyaz taşın ve taş/ kara taşın diğer malzemelere oranla 3 kattan daha fazla kullanıldığını göstermektedir. Ardından kullanım sırasına göre tuğla, kerpiç, betonarme gelmektedir.

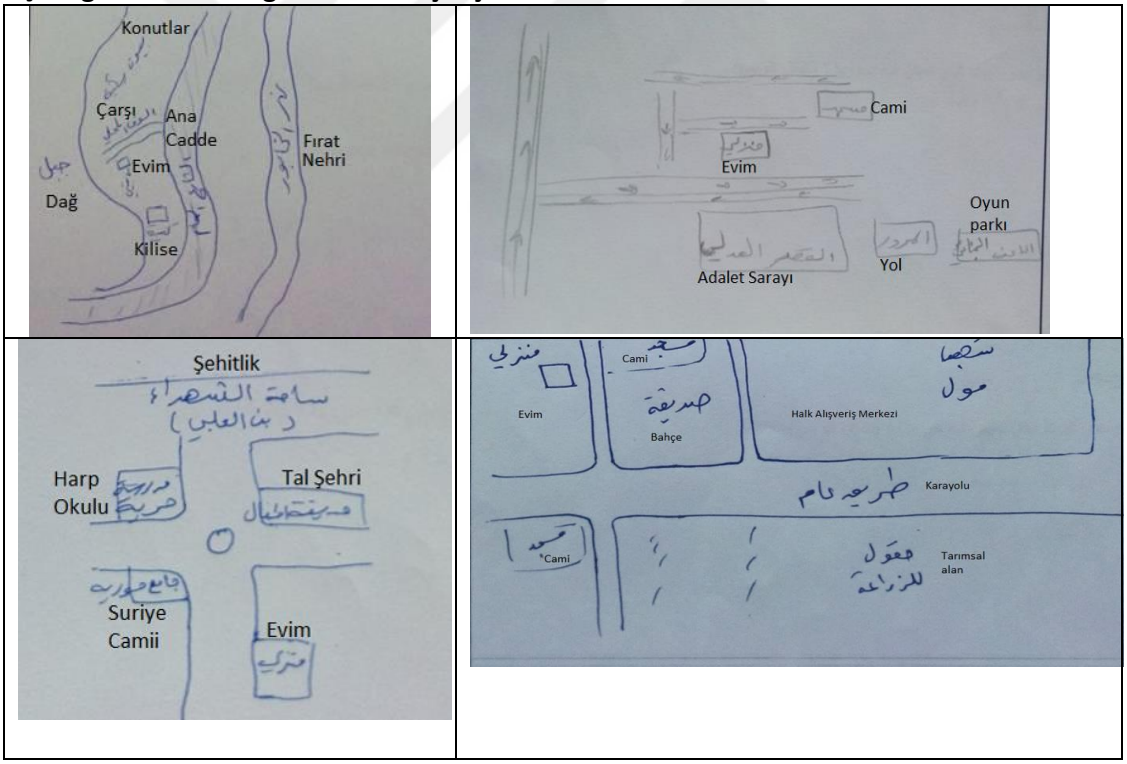
Soru 18- Savaş öncesi yaşadığınız yer hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Fikirlerinize en uygun olan ifadeyi işaretleyiniz.

	1. Çok İyi	2. İyi	3.Orta	4.Kötü	5. Çok kötü
Ulaşım					
İhtiyaçlarınızı giderme yerleri var mı?					
Tiyatro, sinema, vb. olanakları					
Parklar, mesire yerleri, dinlenme yerleri vs. olanakları					
Kültür merkezleri, müze olanakları					
Eğitim olanakları					
Sağlık yerleri, merkezleri olanakları					

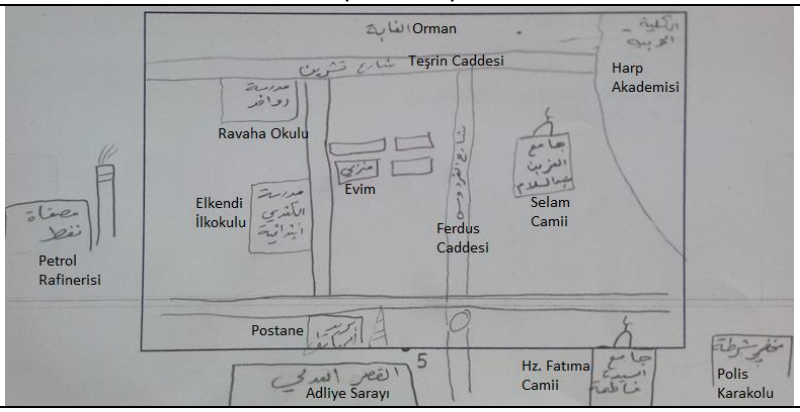
Cevap 18-



Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi (Devamı)

Genel olarak sonuçlar değerlendirildiğinde çok iyi, iyi ve ortanın yüzdelik toplamı hepsinde %70'den fazladır. Katılımcılar ulaşımda sorun yaşamadıklarını; tiyatro, sinema vb. olanaklarının çok olmadığını; parklar, mesire yerleri, dinlenme yerleri olanaklarının bulunduğunu, kültür merkezi ve müze olanaklarının olduğunu; eğitim olanaklarının bulunduğunu belirtmişlerdir.
Soru 19- Savaş öncesi yaşadığınız yerde eğitim aldığınız yer evinize yakın mıydı? Sınıflarınız kaç kişilikti? Hocalarınız nasıldı?
Cevap 19- Genel olarak cevaplarda katılımcılar, eğitim aldıkları yerin yakın, öğretmenlerinin iyi olduğunu, sınıf mevcutların 25- 40 kişi arasında değiştiğini ifade etmişlerdir. Bu soru eskiden yaşadıkları yer ile ilgili anılarını canlandırmak amacı ile sorulmuştur.
Soru 20- Suriye'deki yaşadığınız yerin yakın çevresini içeren bir şema çizebilir misiniz? Evinizin adresini verirken nerelerden yola çıkarsınız? Referans olarak ne gösterebilirsiniz? Mahallenizde hangi elemanlar /noktalar sizin için en çok önem teşkil ediyordu? (İstersiniz cevaplayınız)
Cevap 20- Çizelge 3. 8 Etki değerlendirme çalışması 20. soru zihinsel haritalama örneklemeler 

Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi (Devamı)



Yorum- Katılımcıların yaklaşık üçte biri yaşadıkları yerin yakın çevresini içeren bir şema çizmemeyi tercih etmiştir. Yukarıda 5 örnek yer almaktadır. Şemalar genel olarak değerlendirildiğinde okullar, yollar (caddeler), bahçeler, ormanlar, nehirler, camiler, kiliseler, polis karakolları, üretim alanları/ fabrikalar birçok kişi tarafından çizilerek yazıyla ifade edilmiştir. Diğer haritalar tez ekler bölümü **EK İ'de** yer almaktadır.

B2- Mekân ve Kullanıcı-Eylem İlişkisini Tanımlamak için (Günlük yaşam biçimleri)
Bu bölümde kullandıkları mekân ve fonksiyon- eylem İlişkisini tanımlayabilmek amaçlanmaktadır. Davranış biçimleri ve bunların mekanla ilişkisi sorulmuştur. Bunları anlamak, kültürel mirasın ve somut olmayan değerlerin korunmasına yardımcı olmaktadır.

Soru 21- Suriye'de yaşarken hiç müzeye gittiniz mi?

Cevap 21- Katılımcılar tarafından verilen cevapların yarısı 'evet gittim' olmuştur.

Soru 22- Savaştan önce evinizde çekirdek ailenizle mi yaşıyordunuz yoksa geniş aile olarak (dede- nine-baba-torun vb.) mı yaşıyordunuz?

Cevap 22- Katılımcılar tarafından verilen cevapların %15'i geniş aile olarak, geri kalan %85'i de çekirdek aile olarak yaşadıklarını ifade etmektedirler.

Soru 23- Suriye'de evinizde veya evinizin dışında geleneksel davranışlar/ düzenlemeler/ kutlamalar yapıyor muydunuz? Nerede yapıyordunuz? Ne sıklıkta?

Cevap 23- Katılımcılar tarafından verilen cevaplarda yarısı evet, yapıyorduk cevabının yanında nerede sorusuna: evlilik törenleri, doğum yıldönümleri, anneler günü, bayramlarda, çiftliklerde, düğünlerde geleneksel ve özel danslarla, festivaller düzenlenerek şeklinde açıklamaktadırlar.

24. Sorunun cevabını hatırlamayacakları düşünülerek soru kaldırılmıştır.

B3 – Geldikleri Bölgenin Savaş Öncesi Korunmuşluk Durumu
Bu bölümdeki sorularla yaşadıkları evin ömrünü, onarımla ilgili bilgilerini, evlerinin kültürel bir değere sahip olup olmadığının ve bu değerin farkında olup olmadıkları anlamaya çalışılacaktır.

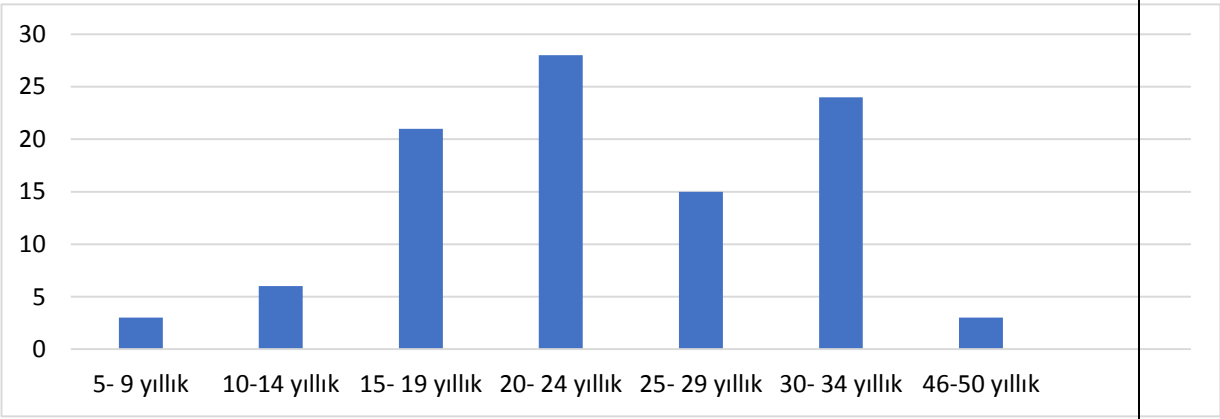
Soru 25- Eviniz kendinize mi aitti?

Cevap 25- Katılımcıların birkaçı dışındakiler evlerinin kendilerine ait olduğunu ifade etmiştir.

Soru 26- Suriye'de yaşadığınız ev kaç yıllıktı? (Yaklaşık olarak)

Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi (Devamı)

Cevap 26-



Katılımcıların evleri kendilerine ait olmakla birlikte bir katılımcının verdiği "evimiz 50 yıllık civarı" cevabı dışındaki yanıtlar yoğunlukla evimiz 25- 35 yıllık arasında değişmektedir.

Soru 27- Oturduğunuz binada tadilat /tamirat /onarım yapılmış mıydı? Ne tür bir çalışma yapılmıştır?

Cevap 27- Evet yapılmıştı cevabını veren katılımcılar, tadilat ve onarımlar yapıldığını yazmaktadırlar.

Soru 28- Suriye'de yaşadığınız yer savaştan zarar gördü mü, nasıl? Gördüyse ne kadardır?

Cevap 28- Katılımcıların %29'u hayır cevabını verirken geri kalanlar "hasarlı, kısmi yıkım, yıkılmış" cevaplarını vermiştir.

Yorum- B1, B2 ve B3 bölümlerinde verilen cevaplara ortak bir değerlendirme yazmak daha sağlıklı bir yorum içerecektir. Eviniz kendinize mi ait diye sorulduğunda %90'dan fazlası oturdukları evlerin kendilerine ait olduğunu söylemişlerdir. Yaşadıkları yerin çevresinde kullanılan yapım malzemeleri sorulduğunda %70'in üzerinde doğal/ yerel malzeme (beyaz taş, kara taş, ahşap, kerpiç) kullanıldığı ancak evlerinin çoğunun 25- 35 yıllık olduğunu söylemektedirler. Bu durum yaşadıkları yerlerdeki konutların geleneksel/ yöresel/ yerel yöntemlerle ve çoğunlukla kendileri veya yerel halk tarafından yapılmış olduğunu göstermektedir.

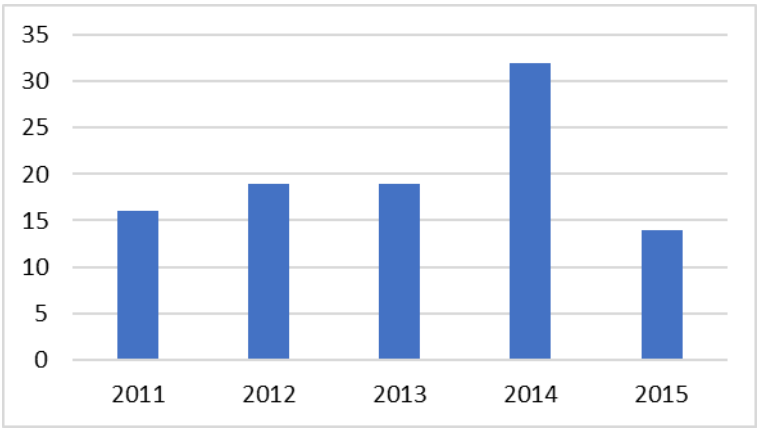
C- Savaş ile Birlikte Gerçekleşen Değişimler

Burada elde edilmek istenen bilgi silahlı çatışmalarla başlayan afetlerde **göç sürecinin** nasıl başladığını ve geliştiğini görmektir. Çatışma/ savaş durumlarında iç ve dış göç gerekçelerini, yer seçimini anlamaya çalışmaktır.

Soru 29- Ne zaman evinizi terk ettiniz?

Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi (Devamı)

Cevap 29-



Katılımcılar savaşın başlamasının ardından, 2011 yılından itibaren evlerini terk etmek zorunda kaldıklarını anlatmıştır.

Soru 30- Savaş başladıktan sonra iç göçe mecbur kaldınız mı? (Suriye içerisinde başka bir yere taşındınız mı?) Nerelere gittiniz?

Cevap 30- Katılımcıların üçte biri hayır cevabını verirken diğerleri "şehir merkezine yakın bir bölgeye, saldırılardan uzak bir yere, Meşalul hulv bölgesine, Rakka Vilayetine, Rif Halep'e, Şam sahiline, merkezine, akrabalarımın yanına" göçe mecbur kaldıklarını ifade etmektedirler.

Soru 31- Savaş başladıktan sonra ülke dışına nerelere göç ettiniz?

Cevap 31- Katılımcılar **"**Ürdün, Suudi Arabistan, Irak, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, Lübnan ve Türkiye'ye" göç ettiklerini ifade etmektedirler. Göç edilen ülkelerin öncelikle en yakın/ komşu ülkeler olduğu görülmektedir.

Soru 32, 33 ve 35 göç süreciyle ilgili anılarını canlandırmak amacı ile sorulmuştur. Yukarıda da benzer sorular olduğu için 32.,33.,35. Soru kaldırılmıştır.

Soru 34- Neden Türkiye'ye gelmeyi tercih ettiniz?

Cevap 34- Katılımcılar **"**Türkiye'ye gelmede kolaylık sağlandığı, Suriye'ye komşu Müslüman bir ülke olduğu, istenilen eğitim imkanını verdiği, dünyada mültecilere en çok saygı gösterdiği, eğitim ve çalışma imkânı sunduğu, Suriye'deki gelenek ve göreneklerimizle Türkiye'deki birbirine yakın , yakın bir ülke ve halkı misafirperver olduğu, sınır kapısına yakın olduğu için Türkiye'ye gelmeyi" tercih ettiklerini ifade etmiştir.

Yorum- Katılımcılar savaşın başlamasının ardından evlerini 1 yıl içerisinde terk etmişlerdir. 2/3'ü iç göçe mecbur kalmıştır. Göç edilen ülkelerin öncelikle en yakın/ komşu ülkeler olduğu görülmektedir. Türkiye'ye gelmede kolaylık sağlandığı, Suriye'deki gelenek ve göreneklerle Türkiye'dekilerin birbirine yakın olduğu anlatılmıştır.

D- Yeni Evlerinde Yaşam

Bu bölümdeki sorunların genel amacı gelinen yeni yere ilişkin mekân-yaşam algısını kavrayabilmektir. Göç etmiş olan kişilerin geldikleri yeri ne kadar benimseyebildiklerini anlamak ve mesleki bağlamda duydukları ihtiyaçları öğrenebilmek için hazırlanmıştır.

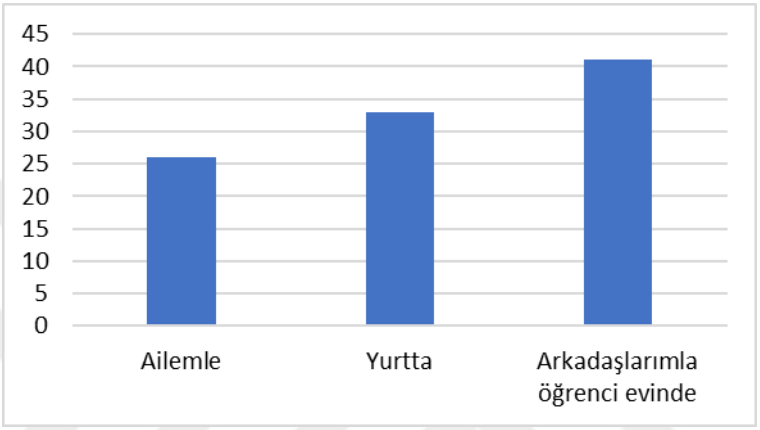
38. ve 39. sorular göç etmiş olan kişilerin yaptığı geleneksel eylemlerin mekanla olan bağını, geleneklerine bağlılıklarını bu bağlamda eylemin yapıldığı mekânın önemini

Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi (Devamı)

anlamak için hazırlanmıştır.
45. Soruda ise likert yöntemi ile yaşadıkları çevreyi gözlemlemelerini sağlayacak ve Türkiye'den kısa veya uzun vade de mi ayrılmayı düşündüklerini ifade edecek şıklı sorular yönlendirilmiştir. Ayrıca likert yöntemi ile kullanılan tablonun burada yer almasının amacı bir sonraki bölüme geçmeden önce soruları cevaplayacak olan kişiyi yönlendirmeden kurtarmaktır.

Soru 36- Şu anda nerede kalıyorsunuz? İl/ ilçe, yurt/ kamp/ ev/ çadır/ konteynır/ mekân ayrı ayrı belirtiniz.

Cevap 36-



Katılımcılar **"**Ailemle birlikte evde, öğrenci yurdunda, pansiyonda, kiralık bir evde (Samsun ve Karabük'te) kalıyoruz" şeklinde ifade etmiştir.

Soru 37- Kaldığınız yerin yakın çevresinde en çok kullandığınız alanlar nerelerdir?

Cevap 37- Katılımcılar **"**Bahçeler, üniversite, çarşılar, lokantalar, fakülte, arkadaş evleri, yakınımızdaki cami, ara sıra gezmek için bazı turistik mekanlar, spor salonu, süpermarketler, kütüphaneleri, havuzları, kulüpleri, kafeler, parklar, alışveriş merkezleri, dinlenme yerleri"nin en çok kullandıkları alanlar olduğunu ifade etmiştirler.

Soru 38- Şu anda eski yaşamınızla ilgili hangi alışkanlığı/ geleneği burada devam ettirebiliyorsunuz?

Cevap 38- Katılımcıların %35'i "uygun koşulların olmaması alışkanlıklara devam edemememe sebep olmaktadır' şeklinde cevap vermiş diğer bölümü ise 'spor ve geleneksel dansları yapmak, namaz kılmak, cuma günü camiye gitmek, arkadaşlarla bilgisayar oyunu ve futbol oynamak, beyaz eşarp giymek" olarak anlatmıştır.

Soru 39- Şu anda eski yaşamınızla ilgili devam ettiremediğiniz geleneksel davranışlar/ düzenlemeler/ kutlamalar nelerdir?

Cevap 39- a- Katılımcılar **'**yoktur, hayır, hiçbir şeye devam edemiyorum, bir kısmını devam ettiriyorum, evet, devam ettirebiliyorum, namaz, dini bayramlar, önemli maçları arkadaşlarla izlemek, imkanlar ölçüsünde Halep bölgesine maddi ve manevi yardımda bulunmak, doğum günü kutlaması, yeni arkadaşlarımla bilgisayar oyunu oynuyoruz, milli bayram- kurtuluş günü kutluyoruz' şeklinde cevaplarla durumu ifade etmişlerdir.
b- O geleneği neden burada yapamıyorsunuz? Katılımcılar "çünkü arkadaşlarım, akrabalarım mevcut değil, ülkemde değilim, çünkü bulunduğum ülkenin gelenekleri değişik, arkadaşlarım dağıldığı için, ülke kültürü farklılıklarından ötürü, ailemden uzakta yaşadığım için, uygun bir çevre bulunmadığı için, ülkemden uzakta olduğumdan,

Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi (Devamı)

çevremden, akrabalarımdan kimse olmadığı" şeklinde cevaplarla ifade etmişlerdir.
c- Bunların yerini neler aldı? Başka yeni alışkanlıklarınız oluştu mu? Katılımcılar "yeni alışkanlıklarım oluşmadı, hayır, ihtiyaç sahibi insanlara yardım etmek, interneti çok kullanmak, şehir içlerinde gezmek, Türk milli bayramı- halk oyunları" şeklinde cevaplarla ifade etmişlerdir.

Soru 40- Şu anda kaldığınız evin/ çadırın/ konteynırın/ mekânın/ yurdun ne gibi özellikleri olmasını isterdiniz, izin verilse ne gibi değişiklikler yapardınız?

Cevap 40- Katılımcılar "geniş, temiz, güvenli, huzurlu, güzel görünümü olan büyük bir ev, kendime ait bir oda, evimin önünde bir bahçenin, klima olmasını, futbol sahası, eğitim için uygun bir mekân, mermerden yapılmış bir ev ve aynalı bir oda, eski evim gibi, Suriye'de örnek bir ev olmasını" istemişlerdir.

Soru 41- Buradaki yaşamınızı kolaylaştırmak adına size hangi hizmetlerin sunulmasını istersiniz?

Cevap 41- Katılımcıların büyük bir kısmı "muhacirlerin istismar edilmemesi, çalışanların haklarının korunması, eğitim ve sağlık giderlerimin karşılanmasını, Suriyeliler'e iş imkanları verilmesi, az bir maaş verilmesi, öğrenci ikametinin kolaylaştırılması, burs verilmesini, bütün hükümet dairelerinde geçerli bir kimlik verilmesi, Suriye yemeklerinin pişirilmesi, Suriye yemeklerinin bulunması, ikamet işlemlerinin kolaylaştırılması, Türkler'in Suriye hakkında daha fazla bilgi edinmeleri" vb. şeklinde cevaplarla anlatmışlardır.

Soru 42- Dil kursu alıyor musunuz? Eğer Türkçe ise kolayca öğrenebildiniz mi?

Cevap 42- Katılımcıların yarısından fazlası dil kursu aldığını, kolaylıkla öğrenebildiğini anlatmışlardır.

Soru 43- Şu anda yaşadığınız yerde kendinizi geliştirmek için dil kursu hariç bir kursa gittiniz mi/ katıldınız mı?

Cevap 43- Katılımcıların %52'si herhangi bir kursa katılmadığını, diğerleri ise İngilizce, çizim, keman vb. kurslara katıldığını ifade etmişlerdir.

Soru 44- Bundan sonraki yaşamınızı kolaylaştıracağını düşündüğünüz nasıl bir eğitim/ kurs almak istersiniz?

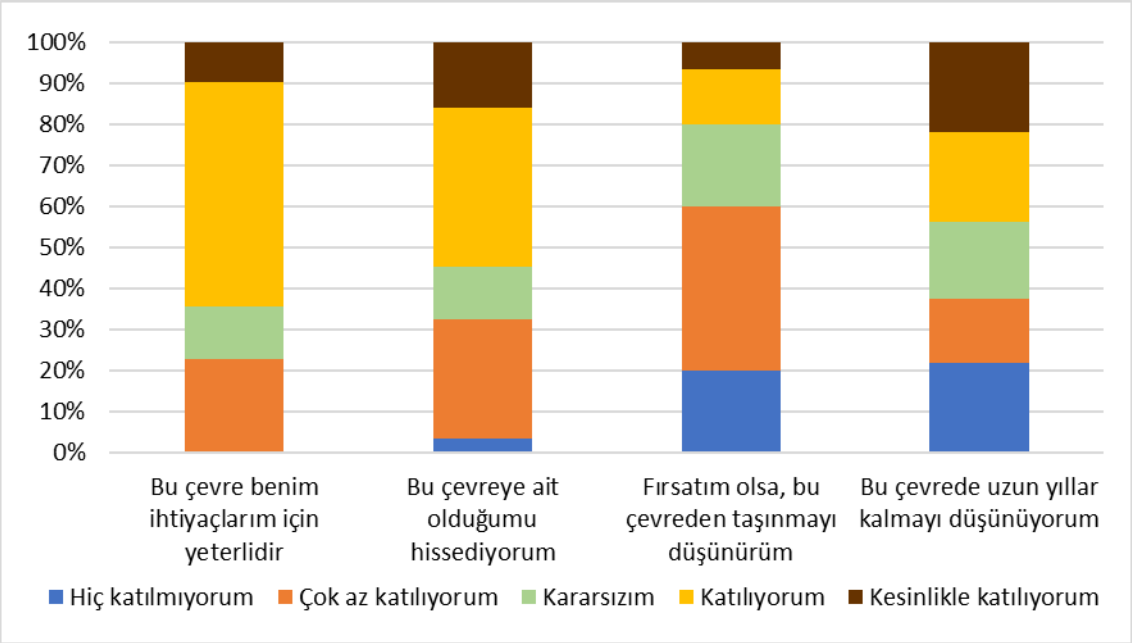
Cevap 44- Katılımcılar "master ve doktora eğitimi, İngilizce Kursu, Kur'an-ı Kerim hafızlığı kursu, akademik kurs ve eğitimler, Japonca ve Almanca eğitimi, fen ve teknoloji ilimleri kursu, Bilgisayar Mühendisliği Kursu, 3dmax kursu almak" eğitimlerini istemişlerdir.

Soru 45- Aşağıdaki kısımda size ve şu an yaşadığınız çevreye dair sorular bulunmaktadır. Düşüncelerinize en uygun ifadeyi işaretleyiniz.

	1. Hiç katılmıyorum	**2. Çok az katılıyorum**	**3. Kararsızım**	**4. Katılıyorum**	**5. Kesinlikle katılıyorum**
Bu çevre benim ihtiyaçlarım içinyeterlidir					
Bu çevreye ait olduğumu hissediyorum					
Fırsatım olsa, bu çevreden taşınmayı düşünürüm					
Bu çevrede uzun yıllar kalmayı düşünüyorum					

Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi (Devamı)

Cevap 45-



Katılımcılar tarafından 'bu çevre benim ihtiyaçlarım için yeterlidir' sorusuna katılmıyorum cevabı neredeyse hiç verilmemiştir. 'Bu çevreye ait olduğumu hissediyorum' sorusuna katılmıyorum cevabı neredeyse hiç verilmemiştir. 'Fırsatım olsa, bu çevreden taşınmayı düşünürüm' sorusuna katılanlar olmakla birlikte katılmayanlarda vardır. 'Bu çevrede uzun yıllar kalmayı düşünüyorum' sorusuna hiç katılmayanlar olduğu gibi kesinlikle katılıyorum cevabı da yakın oranlarda verilmiştir.

Yorum- En çok kullanmayı tercih ettikleri yerler temel ihtiyaçlarını karşıladıkları mekanlardır. Uygun koşulların olmaması alışkanlıklara devam edemememe sebebi olarak gösterilmektedir. Devam ettirebildiklerini ise geleneksel dansları yapmak, namaz kılmak, cuma günü camiye gitmek, beyaz eşarp takmak olarak anlatmaktadırlar. Geleneği devam ettirememe sebebi olarak arkadaşlarının ve akrabalarının olmaması, ülkelerinde olmamaları, kültür farklılığını göstermektedirler, yeni alışkanlıklarının oluşmadığını anlatmaktadırlar.

E- Savaş Sonrası Suriye

Bu bölümde sorulan sorularla savaş sonrasında eve dönmek isteyip istemeyeceklerini, şayet dönerlerse eski yaşadıkları yere dönüp dönmeyeceklerini, döndükten sonra yapmak istedikleri işi ve en sonunda Suriye'nin eski haline gelebilmesi için yardımcı olmak isteyip istemediklerini aslında Suriye'nin eski haline dönmesini isteyip istemediklerini öğrenilmeye çalışılmıştır.

Eski yaşadıkları yere ait birçok hatıralarının olması ancak savaş sonrasındaki anılarının kötü şeyler anımsatması Suriye'ye dönmek istemeyecekleri anlamına gelmemektedir. Bu sebeple, çözüm önerisi sürecinde yeni mahalleler yeni yerleşim alanlarının tasarımı ile ilgili çalışmalar mı önerilmelidir? Tartışılacaktır.

Soru 46- Ortadoğu'ya barış geldiği durumda, ülkenizde güvenli bir ortam oluştuğunda nerede yaşamayı planlıyorsunuz? Eski yaşadığınız yere dönmek ister misiniz?

Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi (Devamı)

Cevap 46- Katılımcılar tarafından verilen cevaplarda yaklaşık %15-20 oranında kişi geri dönmek istememektedir. Geriye dönmek isteyenler; "hemen ülkeme dönerim, şehrime döneceğim ve orada yaşayacağım, doğduğum şehir Halep'te önceden yaşadığım gibi yaşamak istiyorum, ülkeme, vatanıma geri döneceğim, başka yere değil, şehrime dönmek istiyorum, eski yaşadığımız yere dönmek istiyorum" şeklinde ifadelerle cevap vermişlerdir.
Soru 47- Savaş bittikten sonra eğer anayurdunuza dönerseniz eskiden yaşadığınız evinizde yaşamak ister misiniz? Eski evinizin olduğu yere mi yoksa başka bir yere mi yerleşmeyi düşünürsünüz?
Cevap 47- Katılımcılar tarafından verilen cevaplarda yaklaşık %10-15 oranında kişi eski evinin olduğu yere dönmek istememiştir. Büyük bir çoğunluk eski yerleşimine dönmek istemiştir.
Soru 48- Nasıl bir çevrede ve nasıl bir evde yaşamak isterdiniz?
Cevap 48- Katılımcılar "kendimize ait geniş bir evde, kendimize ait eski evimizde, şehir merkezinde normal ve huzurlu bir evde, eskiden yaşadığım evimde, savaştan önce yaşadığım evimde ve çevremde, daha önce yetiştiğim aynı çevrede, müstakil bir evde, kalabalıktan uzakta, savaşlardan uzak bir yerde bağımsız olarak yaşamak isterdim" şeklinde ifadelerle cevap vermişlerdir.
Soru 49- Eğer anayurdunuza geri dönerseniz hangi işi yapmak istersiniz? Neden?
Cevap 49- Katılımcıların bir kısmı mezun olacakları mesleği yapmak isterken büyük bir bölümü ise "ülkemi yeniden inşa etmek için mühendislik yapmak, ülkemin inşaat işlerinde çalışmak, inşaat mühendisi olmak isterim" cevaplarını vermişlerdir. "Savaş sebebiyle şehrimin yeniden inşasına, **yıkılan evlerin ve tarihi mekanların yeniden inşasına katkıda bulunmak**, şehirde bir iş bulup çalışmak, Suriye'yi yeniden kurmak için mesleğimi devam ettirmek, mimarlık okumaktayım harap olan Suriye'yi yeniden ayaklandırıp çok güzel bir ülke olmasını sağlamak istiyorum" yanıtları çoğunlukla verilen cevaplar olmuştur.
Soru 50- Eğer anayurdunuza dönerseniz hayatınıza devam etmek için hangi kaynağa ihtiyaç duyarsınız?
Cevap 50- Katılımcılar "işyeri, iş fırsatı garantisi, mal, güven, istikrar, huzur ve parasal kaynağa ihtiyaç duyarım. Eğer ülkeme yeniden dönersem istikrarlı bir işimin olması, benim geçim kaynağım olacaktır. Hiçbir şeye ve hiç kimseye ihtiyacım olmaz. Çünkü **orada geçim için yeterli kaynak var**. Eski işimize dönmek isterdim. Koyun ticareti yapmak isterdim" cevaplarını vermiştir.
Soru 51- Anayurdunuza döndüğünüzde çevrenin eski haline gelebilmesine destek vermek ister misiniz? Nasıl bir destek vermek istersiniz, anlatınız? Yaşayacağınız yerin nasıl olmasını istersiniz?
Cevap 51- "Evet. Vatanı **yeniden inşa etmek** isterim. Sevimli ve güzel bir vatan olmasını isterim. Her şeyi **eskiden olduğu duruma getirmeyi** çok isterdim. Maddi, manevi destek. Huzurlu, savaşsız, gelişmiş bir ortam. Dinin ve aklın hâkim olmasını istiyorum. **Ülkemdeki binaları yeniden inşa etmeye** katkıda bulunmak istiyorum. Herkesin tam bir emniyet içerisinde bulunduğu güvenli ve huzurlu bir vatan istiyorum. Okulda öğrendiğim bilgilerle **ülkemin imarına katkıda** bulunmak istiyorum. Ülkeme dönersem evimin ve yaşadığım **çevrenin eskisi gibi imarlı olmasına** elimden gelen desteği

Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi (Devamı)

vereceğim. Yaşadığım çevrenin veya diğer yerleşim yerlerinin yeniden imarı için daha önceden katkıda bulunduğum hayır topluluğu ile birlikte her türlü maddi ve manevi desteği vermek istiyorum. Yaşadığım yerin temiz, huzurlu, gelişmiş ve emniyetli olmasını isterim. Çevremin **eski haline gelmesi için çalışacağım**. Eskisi gibi sade bir yer olmasını isterim. En çok istediğim şey **yıkılmış olan evleri yeniden yapmaktır**. Huzur olsun yeter. Elimden gelen gayreti göstereceğim ve **yaşadığım yerin tekrar imarına** katkıda bulunacağım. Doğal bir ortamda, bahçeleri olan sade bir mekân. Daha önceden de olduğu gibi gücüm yettiği ölçüde destek olmak istiyorum. Anayurduma döndüğümde **çevrenin eski halinden daha iyi hale gelebilmesine** her türlü maddi ve manevi destek vermek isterim. Yaşayacağım yerin gelişmiş bir yer olmasını isterim. Türkiye gibi modern olmasını istiyorum. **Eskisi gibi olmasını** istemiyorum. Çevremde yaşayan insanlara yardım etmek isterim. Üniversitede kazandığım bilgilerle her türlü desteği vermek isterim. Mimarlık okuduğum için elimden geleni yapacağım. Ülkenin **binalarını canlandırmak, tamir ederek** diye düşünüyorum. Evet **Suriye'yi imar etmek** istiyorum, ondan mimarlık okumaya başladım. Bir **toplumun imajını yansıtan** sade sokaklar ve evleri hatırlatmaktadır. Birçok yönde iyilik sağlamak istiyorum. Bilimsel ve eğitsel yönde büyük ölçüde savaş sonrası ihtiyaç olacaktır. Kültürel ve sosyal durumlara en başta öncelik verilmeyecektir" katılımcıların vermiş olduğu cevaplardır.

Yorum- Genel olarak E bölümüne baktığımız zaman; "yıkılan evler ve tarihi mekanların yeniden inşa edilmesi, eskisi gibi olması, yıkılmış olan evleri yeniden yapmak, binaları canlandırmak, tamir etmek, toplumun imajını yansıtan sokaklar ve evleri hatırlatmak, çevrenin eski halinden daha iyi hale gelebilmesini sağlamak" şeklinde seçilen kelimelerle ifade edilen anlatımlar eskisine olan bağlılık, kaybedilenin aynısını istemek ayrıca kültürel kimlik, kentsel bellek gibi **toplum imajını** eski sahip oldukları sokak ve evleri hatırlatarak sağlayacağını düşünmek mimari değerlere ve mekana yüklenen anlamı göstermektedir.

Aşağıdaki son 3 soruda gösterilen fotoğrafların neleri anımsattığı istenilmekte ancak sadece fiziksel anlamda bir şehir adı veya bir başka yer vb. anımsatmanın yanında duyusal olarak mekâna bağlılık sağlanmasında hissedilenler de önem kazanmaktadır.

Soru 52- Fotoğraflarda gördükleriniz size ne anımsatıyor? (Fotoğraflar Halep kent dokusuna aittir)



Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi (Devamı)



Cevap 52- "Ülkemle ilgili anılarımı, çocukluk anılarımı, güzel şehrimin küçükken oynadığım caddelerini, kültürünü, camilerini ve kalelerini, Suriye'nin eski tarihi eserlerini, çocukluğumun geçtiği güzel mekanları, Emevi Camisini, Adliye Sarayını ve eski güzel Halep'i, yaşadığım şehrin eski çarşısını, içinde tarihi eserlerin de bulunduğu, insanların yaşadığı büyük şehri, harap olmuş vatanım Suriye'yi, ülkemin harap olmadan önceki halini, tarihi mekanları ve camileriyle Şam, memleket özlemi, eski anılarımı, evimizi, ailemizi, arkadaşlarımızı, sokaklarımızı hatırlatmaktadır" katılımcıların vermiş olduğu cevaplardır.

Soru 53- Fotoğraflarda gördükleriniz size ne anımsatıyor? (Fotoğraflar Kapalı Çarşı'ya aittir)







Cevap 53- "Şam'ın eski sokaklarını, Halep'in Eski Çarşısı ve tarihi binalarını, arkadaşlarımla yaptığım okul gezisini, arkadaşlarımla birlikte gezilerimizi, şehrimin eski çarşıları, Humus çarşısını ve Modern Suriye'yi, eski Osmanlı Evlerini, şehrimizin mahallesine ve tarihi çarşılarını, Eski Halep sokaklarını, tarihi ve kültürel yapısını, geleneksel kıyafetleri hatırlatmaktadır. Burası gerçekten güzel bir mekandı, eski tarihi binalar, turistlerin de uğradığı halk Çarşısı, Suriye kültürüne has çarşıları, Suriye sanayisindeki güzelliği, Suriye'nin caddelerini, Suriye'nin çarşı ve sokaklarını, vatanımın sokaklarını, Arap kültürünü, Hamidiye Çarşısı, Emevi Camisine yakın mekanları, sevdiğim ülkemi, Suriye'nin elbiselerini, kumaşlarını hatırlatmaktadır. **Tarih ve ülkemin özgünlüğünü** görmekteyim. Halkımın birlikte ve huzurlu bir hayat sürdükleri güzel günleri ve güzel anıları yaşadığımız hep beraber mutlu olup üzüldüğümüz anlarımızı anımsatmaktadır" katılımcıların vermiş olduğu cevaplardır.

Çizelge 3. 13 Etki değerlendirme çalışması sorular ve cevapların değerlendirilmesi (Devamı)

Soru 54- Fotoğrafta gördükleriniz size ne anımsatıyor? (Fotoğraflar Halep Kale'sine aittir)



Cevap 54- "Halep Kalesini ve ülkemin azametini, çok defa ziyarete gittiğim Halep'in tarihi kalesini, en sevdiğim yeri, çocukluğumda gezdiğim, ziyaret ettiğim, yemek yediğim, hafif esintilerini unutamadığım Halep'i ve Halep Kalesi'ni, şehrin orta yerinde, dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen turistlerin gezdiği yeri, Halep Hukuk fakültesindeki eğitimimi, vatanımın kalelerini ve tarihini, dünyanın her yerinde meşhur olan tarihi Halep Kalesini, çarşılarımızı, müzelerimizi, Eski Şam, Arap Kalelerimizi, önceden üzerinde yaşadığımız vatanımızı nasıl kazandığımızı ve nasıl kurduğumuzu anlatmakta ve kıymet bilmemizi hatırlatmaktadır. Orada ecdadımız Rumlara karşı savaştılar, Kalenin ve diğer tarihi mekanların hasar görmesine üzülüyorum. Şu anda onun bir kısmı yıkıldı. Etrafında şiddetli çatışmalar devam etmektedir" katılımcıların vermiş olduğu cevaplardır.

3.6 Bölüm Sonucu

Günümüzde dünyada adı konmuş bir dünya savaşı bulunmamasına rağmen çok fazla çatışma gerçekleşmektedir. Çatışmalar kimi zaman ideolojik bir bakış açısıyla doğrudan hedef alınan tarihi eserlere ve kentin- toplumun üstün evrensel değerlerine saldırı şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca çatışma sürecinde hem hedefli yıkımlar hem de doğrudan hedef olmayan yıkımlarla tarihi çevre zarar görmektedir.

Uluslararası topluluklar, kültür mirası yıkımlarının çoğuna tanık olduktan ve savaşların

sonucuna karşı bilinçlendikten sonra, çatışmaların sivil halk üzerindeki etkisini azaltma girişimlerinde bulunmuş ve kişilere ait mülk konusunda çalışmalar yapmıştır. Sözleşmeler düzenlenmiş, uluslararası kanunlar çıkarılmış ve ceza kavramı gelişmiştir. Savaşlar, çatışmalar kültür mirasının korunması ile ilgili uluslararası platformda ilk defa düzenleme yapılmasını sağlamıştır.

1864'te yapılan 1. Cenevre Sözleşmesi ile başlayan, savaşın sebep olduğu yıkımın üzerinden dolaylı olarak kültür mirasının korumasını da niteleyen uluslararası antlaşmalar birbiri ardına düzenlenmiştir. 1899'da Lahey'in onaylanması sonrasında 1907, 1931, 1933 ve 1935 tarihli konferanslar birbirini destekleyerek ilerlemiştir. 1945'te UNESCO kurulmuştur. UNESCO 1954'te "Lahey Sözleşmesi ve Protokolü Silahlı Çatışma Durumlarında Kültür Mirasının Korunması"nı yayınlamıştır. İlk defa birebir çatışma ve kültür mirası ilişkisini doğrudan içeren belgedir. Kültür mirasının risklere karşı korunması faaliyetini gösteren ilk sözleşmedir. 1972'de Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi imzalanmıştır. 1977'de Ek 1 Protokol düzenlenmiştir. 1993'te Dünya Miras Alanları Yönetim Kılavuzu, 1996'da Uluslararası Mavi Kalkan Komitesi kültür varlığını müdahale tehdidine karşı korumak için kurulmuştur. 1999'da 1954 Lahey'in II. Protokolü gerçekleşmiştir ve yerel toplumun çalışmalarda görev alması kararı alınmıştır. Süreç özel korumadan gelişmiş korumaya doğru genişletilmiştir. ICOMOS'un danışmanı olarak sivil toplum kuruluşu ICORP risk durumlarında mirası koruma amacıyla kurulmuştur. 2005'te Hyogo Faaliyet Çerçevesi Dünya Konferansı Afet Risk Azaltımı, 2011'de Paris Bildirgesi Kalkınmanın Bir İticisi Olarak Miras, 2012'de Sürdürülebilir Kalkınma Yerel Toplulukların Rolü düzenlemesi, 2015'te Sendai Dünya Konferansı Afet Risk Azaltımı (SFDRR), Bonn Bildirgesi, BM tarafından düzenlenen Habitat III "BM Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişim", ardından "Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi" (SDG) kabul edilmiştir. Burada mirasın ve kültürün insan gelişimdeki oynadığı temel rol vurgulanmakta ve dünyada doğal ve kültürel mirasın korunmasının güçlendirilmesi ve bu yolda çabaların artırılması gerektiği tavsiye edilmektedir. En Son Ekim 2017'de UNESCO'nun 39/C "Silahlı Çatışma Zamanlarında Kültürel Çoğulculuğun Teşvik Edilmesi ve Kültürün Korunması için UNESCO'nun Destek Stratejisi" çalışma konusunu özel alan "Süren Barışın Anahtarı" (The Key to Lasting Peace) isimli alt başlıkta direncin güçlendirmesinde barışçıl ve

sürdürülebilir kalkınmanın engellemesine karşı direnç kazanma çabalarının gerekliliği ele alınmaktadır.

Başlangıçta savaş, çatışma durumlarında fiziksel çevreye genel olarak değer verilirken 1990 sonrası yapılan toplantılar, konferanslar, yayınlar öncelikle Dünya Miras Alanları ve dini yapılara ardından da 2000'li yıllara gelindiğinde somut olmayan kültürel değerlerin toplumsal etkisi/ katkısı ve yerin ruhunu dikkate alan, yerel katılımcının önemini vurgulayan çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

2011'de Paris'te gerçekleşen **ICOMOS'un 17. Genel Kurul toplantısı**nda **Paris Bildirgesi**'nde mirasın kalkınma sürecinde itici güç ve **sürdürülebilirliğin yaşamsal bir yönü olarak somut ve somut olmayan kültür mirasını birleştiren,** geliştirme sürecini teşvik eden bir eylem olması, bu bağlamda "yerin hissi ve yerin ruhu"nun **(sense of place- spirit of place)** mirasın bütünlüğünü her bağlamda korumak için gerekli bir durum, vizyon olduğu vurgulanmıştır.

UNESCO'nun 2012'de Kyoto'daki **Sürdürülebilir Kalkınmada Yerel Toplulukların Rolü** teması "**somut ve somut olmayan boyutların sağladığı dinamik etkileşi**m sonucu" **yerel topluluklar ve onların refahına, doğasında olan bağıntılarına vurgu** yapılmaktadır ve bunun da sürdürülebilir kalkınmaya katkısı ifade edilmektedir. Bu raporda; miras alanlarının **'ruhu ve duygusu'** tekrar vurgulanmaktadır. **Uygulayıcılar, kurumlar, topluluklar** şeklinde 3 kitle tanımlamaktadır. "Kaynak yaratma ve yönetimi, ortaklık oluşturma ve eğitim programları vasıtasıyla yerel topluluk katılımı, tarihi kentlerin geliştirilmesi ve kentsel planlama süreçleri- risk yönetimi, katılımcı yönetim- iletişim, yorumlama- katılımcı planlama ve süreç yönetimi, paydaş analizi- müzakere ve çatışma yönetimi" üzerinde durulan önemli başlıklar olmuştur. Paris Bildirgesi'nin ardından miras alanlarının **ruhuna/ duygusu**na, 2012'deki toplantıda **topluluğun rolü**ne vurgu yapılması savaş ve çatışma sonrası mekânın kullanıcısıyla birlikte korunmasına düşünsel ve uygulamalı çalışmalarda önem verilmesi gerektiğini göstermektedir.

Mart 2015'te UNISDR'nin- BM tarafından 3. cüsü düzenlenen "Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi 2015-2030" dünyanın birçok yerinde artan afetlerin etkilerini ve karmaşıklığını dikkate alarak hem can ve mal kaybını azaltma konusunda hem de kültür

mirasının korunması konusunda afet risk azaltımı üzerine öncelik ve hedefler belirlemiştir. **Koruma** bağlamında alınan kararlar şunlardır: kültür mirasını etkin şekilde korumak için afet risk azaltımı planlanmasının ve mirasın direncini güçlendirmenin sağlanmasının gerektiğidir. Afet risk iticilerinden olan demografik değişimler ve etkilerinin azaltılması için mücadele odaklı özel önlemler gerekmektedir. Afet müdahale için ulusal koordinasyon, rehabilitasyon, yeniden yapılanma ve "Öncekinden Daha İyisini İnşa Etmek" (Build Back Better) için afet sonrası kurtarma ve yeniden inşa, uluslararası koordinasyonun güçlendirilme yöntemiyle desteklenmelidir. Bunlar afet riskini ve afet nedeniyle oluşan can, geçim kaynağı, kültürel ve çevresel varlık kayıplarını önemli ölçüde azaltmaktır. Afet kayıplarını sistematik olarak değerlendirmek: kayıt etmek, paylaşmak, olaya yönelik tehlikeye maruz kalmanın içeriği ve incinebilirlik bilgisi bağlamında değerlendirmek ekonomik, sosyal, sağlıkla ilgili, eğitimsel, çevresel ve kültür mirası üzerindeki etkilerini anlamayı kolaylaştırmaktadır. Coğrafi bilgi sistemleri (GIS) mekânı ve yerinde bilgiyi kullanmak; bilgi ve iletişim teknolojisindeki yeniliklerden yararlanmaktır. Afet risk değerlendirmesinde bilimsel bilgileri tamamlayıcı olarak **geleneksel/ yöresel, yerel yapı üretim bilgisi ve uygulamaların**, uygun görüldüğü şekilde, kullanılmasını, geliştirilmesini ve uygulanmasını sağlamaktır. Dirençlilik için afet risk azaltımı başlığı altında, kültürel direnci sağlamak ve dirençli bir çevre oluşturmak büyük önem taşımaktadır. Ulusal ve yerel seviyelerde "dirençlilik için afet risklerini azaltmaya yatırım yapmak" kültür ve koleksiyon kurumlarını ve tarihsel alanların, inanışlarla ilgili alanların, kültür mirasının korumak veya korunmasına destek olmak önemlidir. Afet risk yönetimi yaklaşımlarında turizm endüstrisi önemli bir ekonomik itici güç olarak ana unsurdur. Afet sonrası, görüşler ve öğrenilen derslerin paylaşılması gibi önlemlerin geliştirilmesine yardımcı olan fırsatları kullanmak, yeniden inşada etkilenen alanların ekonomik ve sosyal sürdürülebilir kalkınmasına entegre etmek önemlidir. Bu yaklaşım ayrıca, afet nedeniyle yerlerinden edilmiş kişiler için oluşturulan geçici yerleşimlere de uygulanmalıdır.

Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi'nde (SDG) yer alan Amaç 11: "Sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları" altında yer alan "11.4 Dünyanın kültürel ve doğal mirasını korumak ve koruma çabalarını güçlendirmek" doğrudan mirası korumak

için gerekli çalışmaların artırılması gerektiğini anlatmaktadır.

SDG Hedef 11.4, **mirasın korunmasının sürdürülebilir kentsel dönüşüm oranını artırabileceği öncülüyle** başlamaktadır. Sürdürülebilir gelişmenin bölünemez olan sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarını, **sivil katılım ve sorumluluğa** özel bir odaklanma olsa da kültür mirasının **sosyal yönlerini** konuşmaktadır. Paylaşılan kimliğe göre, **yere bağlı ve toplumsal entegrasyona** dayalı olarak değerlendirilmektedir. Mirasın **sosyal katılım**daki rolü üzerinde durulmaktadır. Maddi ve manevi mirasın, kentsel alanların rehabilitasyonunda ve canlandırılmasında oynadığı rolü vurgulamaktadır. Sürdürülebilir kentsel gelişme için kültür mirasının kullanılmasını, kullanıcı katılımını ve sorumlulukları desteklemeyi teşvik etme rolünün tanımasını talep etmektedir. …2030 yılına kadar iş yaratan, yerel kültürü ve kültür ürünlerini teşvik eden sürdürülebilir turizmi teşvik eden politikalar tasarlayıp uygulamayı amaçlamaktadır.

2015 yılında her ikisi de BM tarafından gerçekleşen Sendai Afet Risk Azaltımı ve **Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi**'nde kültür mirasının insan kaynaklı afetler sebebiyle gördüğü zararlar, korunması üzerine düşülen notlar, kentlerin onarımında **mirasın ve kültürün** pozitif itici güç olabileceği, mirasın ve kültürün insan gelişiminde oynadığı temel rolü geliştirme konuları yeni bir zemini oluşturmuştur. Ardından 2016 yılında Habitat III Konferansı toplantısı ve İstanbul'da gerçekleşen ICOMOS AGA&ADCOM "Afet Sonrası Rekonstrüksiyon" konulu toplantı da afet sonrası yeniden yapılandırma sürecinde hem somut hem de somut olmayan değerlerin bir arada korunması gerektiğini, sürdürülebilir bir kalkınmanın ise mekânın, hatıraların, yerel katılımcıların, geleneksel yöntemlerin korunarak sağlanabileceği aktarılmıştır.

Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi (Paris, 2005) ve Avrupa Konseyi Toplum İçin Kültür Mirası Değeri Çerçeve Sözleşmesi (Faro, 2005) **"bütünsel koruma ve sürdürülebilir kalkınmayı"** destekleyen diğer önemli sözleşmelerdir.

Afet öncesi, sırası ve sonrasına ilişkin olarak kültür mirasının korunmasına değinen uluslararası anlaşmalar, kavramlar, söylemler, sözleşmeler bulunmaktadır. Yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde **bazı uluslararası sözleşmelerin ulusal kanunlara intibak ettirilmesi gerektiği görülmektedir.**

Mirasların çevresi ile insanların karşılıklı uyumu binlerce yıl boyunca birikmiş olan geleneksel bilgiyi yansıtmakta ve temsil etmektedir. Bu nedenle kendi doğasında var olan ve toplumlar için sembolik değeri bulunan mirasın sosyo-ekonomik gelişmelere de katkısı bulunmaktadır.

Kültür mirasını yaşatan süreç ve bu süreci oluşturan, yukarıda bahsedilen bileşenler çok önemlidir. Bu bütünlüğün bozulmaması, kültür mirasının sürdürülebilirliğinin devamlılığı için sosyal çevrenin yapı taşı olan **kullanıcıların değişmemesi** daha da önem kazanmaktadır.

Paylaşılan deneyim, folklor, sanat, bilgi, ortak bellek veya somut olmayan kültür mirası tarihte oluşan birikimleri karşılayan terimlerdir [108]. Günümüzde folklor kelimesi UNESCO çalışmalarında "**ortak bellek**", "**paylaşılan deneyim**", "**toplumsal kimlik**" veya "**tarihsel süreklilik**" olarak ifade edilmektedir [108].

Bir kültür mirası değerinin/ alanının **Dünya Mirası Alanı** olarak seçilmesi de çatışmanın ardından bulunduğu ülkeye birçok avantaj sağlamaktadır. Özgünlük, bütünlük ve kültürel sürekliliğin sağlanması bağlamında örnek bir kültürel değer olacak, sabit koruma politikası geliştirilecektir. Ayrıca **kültür turizminin gelişimi**, koruma projelerinin uluslararası kurumlar tarafından belge- bilgi paylaşımı, danışmanlık, yatırımlar için ekonomik yardım sağlamaktadır. Ülkenin prestijinin ve yerele ait değerlerin evrenselleşmesini arttırmaktadır. Örneğin Bosna'da Mostar kenti ve çevresinin çatışmanın ardından Dünya Miras Alanı olarak kabul edilmesi Bosna'nın yeniden yapılanmasında olumlu şekilde çok büyük bir katkı sağlamıştır.

Yaşanılan çatışmalar birçok sorunu beraberinde getirmektedir. Yaşanan durumlardan ötürü işsiz insan sayısı artışının, insan niteliği değişikliğinin çok yüksek olduğu bilinmektedir. Bir çatışma yüzünden konutlar tahrip edildiğinde, fiziksel kayıp, topluluk üzerinde ciddi bir olumsuz etkiye sebep olmakta, günlük hayatın birçok yönünü zayıflatmaktadır. Çatışma sonrasında, konut yeniden yapılandırma çalışmaları çekirdek bir faaliyet olmaktadır. Bu süreçte seçimler; malzeme, yaklaşım ve uygulama, finansman, topluluk katılımı ve yönetimi, yasal durumlarla ilişkili boyutuyla yapılmalıdır. Başarılı ve sürdürülebilir olmak için yeniden yapılandırma programında/ onarımlarda geleneksel/ yerel konuta- konutların istihdam edilmesine ek olarak gelir

getirici faaliyetler, hizmetlere erişim ve alt yapı sağlanmasını da gerektirmektedir.

Genel olarak örnek olaylarda görülmektedir ki, yararlanıcıların kendi geçim kaynaklarını ve toplumsal bağlamlarını, yeniden inşa etme sürecinden çıkarmak dışarıya/ gelen malzemelere/ tekniklere bağımlılık yaratmaktadır. Yapılan çalışmalarda, savaş sonrası yeniden yapılanmada yerel halkın seçimleri ve katılımı yönetim süreci dışında bırakılmaktadır. Kısa vadeli projelere yoğunlaşmak kalkınma temelli kurtarma ve yeniden yapılandırma için uzun vadeli stratejilerin harekete geçirilmesini ve koordinasyonunu engellemektedir.

Yerel halkın ve toplulukların her zaman sağlayamayacakları uygulamalar da bulunmaktadır. Büyük altyapı bağlantıları, kredi ve finans kuruluşlarının kullanılabilirliği, bölgesel kalkınma, arazi kullanımı gibi konularda yetenekli olan daha büyük ölçekli kaynaklar ve destek yapıları kullanılmaktadır.

Ülke dışına yapılan göçlerde eve dönüşün gecikmesi, kalma süresinin artması çıkılan yerde ve varılan yerdeki kültür mirasının daha fazla zarar görmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle mümkünse öncelikle **bütünleşik, sürdürülebilir korumayı ve sosyal dokunun da korunmasını** sağlayabilmek için afetlerin hemen sonrasında yerel halkın **bölgeyi terk etmesini engelleyebilecek çözümler üretilmesi** en kısa süre içerisinde eski yaşamlarına devam etmelerine imkân kılacaktır.

Yasaların koruma açısından yarattığı fırsatlar ve sorunlar bu süreçte önem kazanmaktadır. Türkiye'ye 2011'den itibaren gelmeye başlayan Suriyeli misafirler için çıkartılan geçici koruma ve diğer ikincil koruma statüsünün "kültür mirasının korunması" bağlamında ileriye dönük hem çıkılan yer hem de varılan yer için olumlu yönleri bulunmaktadır. Zira, geçici kavramı Suriye'liler için ülkelerindeki güvenlik problemi kalktığında, huzur ortamı oluştuğunda, geriye dönmelerine tetikleyici bir durum oluşturmaktadır. Ancak eğer yaşanılan güvenlik problemleri düşünülenden daha uzun zaman içerisinde çözülecek olursa çıkarılan yasanın kültür mirası bağlamında duyarlılığı göz ardı edilmiş olacaktır.

Göçmenlerin geriye dönme süreleri uzadıkça zarar görebilirlik, olası hasarların derecesi artmaktadır. Sonuç olarak riske yol açan tehlike ve zarar görebilirliğin yönetilebilmesi önem kazanmaktadır. Bu bağlamda Hyogo çerçevesinin 5 eylem önceliğine bakıldığında

risklerin tanımlanması, azaltılması, farkındalık ve harekete geçme son süreçte yaşanan savaş ve çatışma afetlerinin gelecekte birçok bölge için de risk oluşturabileceğini, kültür mirasına vermiş olduğu geri döndürülemez zararlardan ötürü **bu riskin daha iyi tanımlanmasını**, farkındalığın artırılmasını ve hazırlıklı olmanın gerekliliğini hatırlatmaktadır.

Örnek olay araştırması olarak seçilen 4 bölgeden 3'ü savaş-göç sorunu üzerinden savaş, göç, geri dönüş, kültür mirası ilişkisi, yeniden yapılandırma ve yer değiştirme-kültürel sürekliliğin kopmasını anlatırken, ardından gelen son örnek olay çatışma sürecini yaşayan bir bölgenin bu bağlamdaki durumunu göstermektedir. Bu 4 örnek olayda detaylı olarak; çatışma sonrasında zarar/ hasar gören kültür mirasına (anıtlar, sivil mimari, dünya miras alanları…) ait verilerin tutulması, coğrafi bilgi sisteminin kurulması, ulusal yasal düzenlemede kültür mirasını korumaya özgü maddeler oluşturulması, uluslararası yasal düzenlemelere/ yönetmeliklere uyulması, yeniden yapılanma aşamasında vizyon oluşturulması, ulusal kaynakların yeterli kullanımı, patlamamış mühhimmatın temizlenmesi, Dünya Bankası'nın finansal yardımları, üniversitelerdeki ve uluslararası kuruluşlardan akademik/ bilimsel destek sağlanması, nitelikli enkazın depolanması, yeniden yapılanma sürecinde özgün kullanıcı/ katılımcı etkisi, onarılan tarihi dokuya özgün kullanıcın yerleşiminin sağlanması konuları ayrı ayrı incelenerek değerlendirilmektedir.

Göçmenleri misafir eden ülkelere de görev ve sorumluklar düşmektedir. Suriye'de yaşanılan ve de benzer şekilde başka ülkelerde de yaşanılabilecek olan savaş/ çatışma süreci ve sonrasında geri dönüş ve kültür mirasının korunmasında daha sağlıklı şekilde bir program oluşturulabilmesinde/ çözüm önerilerinde Türkiye'de yaşayan Suriyeli öğrencilerle yapılan etki değerlendirme çalışmaları da yardımcı olacaktır.

Etki Değerlendirme Çalışması Değerlendirmesi

Çalışmaya katılanların verdiği cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde; bilinçli bir şekilde sorularda kültür mirası kavramından bahsedilmemiş olmasına rağmen farklı birçok soruda verilen cevaplar tarihi mekân/ yer isimlerini anlatmaktadır.

Çatışmayla gelen göç olayının en çok etkilendikleri olaylardan birisi olduğu, geride bir yakınlarını bıraktıkları, çalışmaya katılanların çok büyük bir bölümünün eski evine geri

dönmek ve geri dönüşte ülkenin/ tarihi mekanların/ yıkılan evlerin yeniden inşasına katkıda bulunmak istedikleri anlaşılmaktadır. Etki değerlendirme çalışması kapsamında gösterilen fotoğrafların hem mekân olarak tanınması hem de duygusal olarak birçok hatıralarını canlandırması hem sahip oldukları kültür mirası değerine karşı bağlılıkları olduğunu hem de kültür mirasının toplumsal belleğin bir parçası olduğunu göstermektedir. Tüm bu veriler geri dönüşü tetikleyecek bir gerekçe olarak ve geri dönüş sürecinde **daha verimli bir ortam** oluşmasını sağlayacaktır.

Savaşın/ çatışmanın başlaması ile göç edenlerin geleneksel faaliyetleri hiç devam ettirememeleri yerin öneminin ciddiyetini göstermektedir. Barınma/ konut birimlerinin yerel malzeme kullanılarak yapılmış ve de kendilerine ait olması birçok çözümü içinde barındırmaktadır. Çatışma/ savaş sonrası yerel malzemenin temininin sağlanabilecek ve yerel ustalara ulaşılabilecek olması bu durumda yerel malzemenin kullanılabilecek olması, geri dönüş sürecinde hem kullanıcı katılımını hem usta gereksinimini karşılamayı yerel kaynakların kullanımını sağlayacaktır.

Ülkenin yeniden canlanmasında; ülkenin kendi kaynakları ile var olması, yerel halkın yerel üretim bilgisiyle, yerel malzeme üretimi/ kullanımıyla birlikte katılımda bulunması sürdürülebilirliği sağlayacaktır. Yerel/ yöresel mimarinin onarımında ve kullanımında kullanıcının sağladığı katkı hem miras değerlerinin sürdürülebilir şekilde korunmasına hem sürdürülebilir bir barışa yardımcı olmaktadır.

Tez çalışmasının buraya kadar olan sürecinde sunduğu verilerden öne çıkanlar: 20. yüzyıl dönümünde savaş, çatışma süreçlerinde ve sonrasında gerçekleşen göçler, geri döndürelemez boyutlara ulaşan kültür mirası kayıpları, geri dönüşler, kültür mirasını koruma sorunları, çıkarılan ulusal/ uluslararası yasa/ yönetmelikler, özgün kullanıcının geriye dönmesi ancak bütüncül **sürdürülebilir bir gelişme sağlanamaması** karşılaşılan önemli sorunlar olarak görünmektedir. Başarılı bir sürdürülebilirlik sağlanması için **ülkeyi sürdürülebilir bir geri dönüşe hazırlamak gerekmektedir**. Burada **mevcut olan risk durumunu fırsata çevirmek, kültür mirasının korunmasını itici güç olarak kullanmak** sürdürülebilir bir çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Yukarıda bahsedilen kavramları/ çözüm yollarını içeren, göç, geri dönüş ve kültür mirasının korunmasını temel alan, genelde sürdürülebilir ve bütünsel çerçevede savaş/

çatışma afet süreçleri için afet yönetimi planı geliştirilmesi gerekmektedir.

BÖLÜM 4

İNSAN KAYNAKLI AFETLERDE TOPLU GÖÇLER VE GERİYE DÖNÜŞ SÜRECİNDE TARİHİ ÇEVREYE YÖNELİK AFET RİSKLERİNİN YÖNETİMİ

Savaş/ çatışma afetlerinden önce hazırlanan "Afet Yönetimi Planları" kültürel değerlerin varlığını tehdit eden etkilerin afet sürecinde ve afet sürecinin hemen sonrasında acil müdahale ve rehabilitasyon aşamasında daha kolay kontrol edilmesini sağlamaktadır.

Tez kapsamında çalışılan "**kültür mirasına yönelik afet risklerinin yönetimi**"; savaş, çatışmalar ve bunlara bağlı olarak gerçekleşen zorunlu toplu göçleri, zarar/ hasar gören somut ve somut olmayan kültür mirasının daha dirençli hale getirilmesi için gerekli olan stratejileri ve uygulamaları tanımlamaya çalışmaktadır. Bütüncül Afet Yönetimi Sistemi açısından değerlendirildiğinde ise iyileştirme, canlandırma, geri kazanma ve yeniden oluşturma aşamaları tez konusu bağlamında model oluşturma çalışmasında genel çatkıyı oluşturmaktadır.

Tez çalışması **kültür mirasının korunması** bağlamında 21. yüzyıl dönümünden itibaren yaşanan savaşlar/ çatışmalar ve beraberinde gerçekleşen göçlerin süreçlerini, ardından iyileşme dönemi deneyimlerini araştırmış ve yaklaşımları incelenmiştir. Miras, göç, savaş-çatışma konuları ile bağlantılı ya da doğrudan ilgili olan yasalar, uluslararası anlaşmalar karşılaştırılmış, harmanlanmış, birçok uluslararası kuruluşun yayınlamış olduğu sayısal veriler değerlendirilmiştir. Ayrıca yapılan değerlendirmeler sonucu barış zamanı yeniden yapılandırma sürecinde kültür mirasının, yerel kullanıcının, geleneksel/ yerel dokunun/ mekanların, mimari sistemlerin sürdürülebilir gelişim ve kapasite artırmadaki önemi gerekli tüm temel çabalarda ortak bir sonuç olarak görülmektedir.

Bunun yanında; kültür mirasının risklere karşı korunması için **afet risk yönetimi** planını kapsayan ülke/ bölge geneline hitap eden ve bunların sahip olduğu tüm kaynakları kullanan, konu ile ilgili tüm kurumları kapsayan **bütünsel bir sistem** oluşturulması gereklidir. Afet yönetim sistemi içinde yer almayan kültür mirasının korunması çalışmaları, afet öncesi risk azaltım ve hazırlık, afet sırası müdahale, afet sonrası hasar tespiti, iyileştirme ve restorasyon aşamalarına dâhil edilememektedir.

Tezin 2. bölümünde yer alan "Afet Yönetimi ve Aşamaları"nın her biri kültürel değerlerin korunması bağlamında ayrı ayrı gözden geçirilmiştir. Bunun sonucunda tez kapsamında, afetlere bağlı gerçekleşen zorunlu göçlerin kültür mirası üzerindeki etkisi konusu ele alındığında özellikle **afet sonrası ilk müdahale ve rehabilitasyon sürecinde** kültürel değerlerin etkin şekilde korunması bağlamında detaylı olarak çalışılmasının gerekli olduğu görülmektedir.

Savaş, çatışma afetlerinde afet yönetimi yaklaşımında kültür mirasının **özgün kullanıcısının katkısı ve katılımı** ile korunabilmesi için süreçler tezde yeniden değerlendirilmektedir. Normal afet yönetimi döngüsünde afet öncesi, sırası ve sonrası şeklinde yapılan ayrışma son süreçte hem yaşanılan savaşın şeklinin farklılaşması hem teknolojinin ilerlemesi hem de kamuoyu ve uluslararası kuruluşların tutumu dolayısı ile bu döngü üzerinde farklı dilimler, iç-içe geçen alanlar oluşturmaktadır.

Yeniden yapılanmada çözümün kullanıcı temelli bir süreçte ve asıl temel taşın da özgün kullanıcı olduğu görülmektedir. Bu süreçte gerçekleşen savaş ve çatışma benzeri afetlerde toplamda ülke dışına yapılan göçlerin ve ülke içinde yer değiştirmelerin ülke nüfuslarının yarısından fazla olması kültür mirasının korunmasında "**eve dönüş ve tarihi doku rehabilitasyon sürecinin planlanması**"nın önemini, yeniden yapılanmadaki teorik ve pratik gerekliliğini tanımlamaktadır.

Çatışma veya savaş gerçekleşen ülkelerde afet yönetimi planı bulunmuyorsa buna uygun bir çalışma yapılması ya da afet yönetimi planının yürürlülükte bulunan yerel uygulamaların, yerel/ ulusal yasaların içerisine entegre edilmesi gerekmektedir.

Tüm çalışmalar harmanlandığında tez çalışması kapsamında oluşturulan "İnsan Kaynaklı Afetlere Bağlı Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde **Tarihi Çevreye Yönelik Afet Risklerinin Yönetim Evreleri"** planlaması;

1- Çatışma/ Savaş Öncesi "Risk Azaltma ve Hazırlık Evresi"

2- Çatışmanın/ Savaşın Başlaması- Yayılması Sürecinde ve Çatışma/ Savaş Sırasında "İzleme ve Kapasite Koruma Evresi"

3- Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması"

olarak 3 safhada ele alınmaktadır.

Bu 3 safhada yer alan çalışmalar afet risk yönetimi genel çerçevesinde anlatılmakta ancak tüm bu çerçeve çatışmaya/ savaşa göre özel kavramsal tanımlanmakta, buna bağlı olarak bölüm sonunda tablo anlatımı şeklinde modele dönüştürülmekte ve basamaklandırılmakta ayrıca "çatışma/ savaş sonrasında rehabilitasyon evresi **eve dönüş ve tarihi doku rehabilitasyon sürecinin planlanması" özelinde de** detaylandırılmaktadır.

Model önerisinde yer alan alt başlıklar ve basamaklar çatışma/ savaş öncesi, sırası ve sonrası evrelerinde kültürel değerlerin korunmasını planlarken bu kapsam içerisinde yerel kullanıcıya yer verilmesini, yer değiştirmenin/ sağlıklı eve dönüşün planlanmasını, tüm basamakların bir arada **bütün olarak aktarılmasını** sağlamakta bundan ötürü çerçeve şekli ve içeriği ile daha önce kültür mirası ve risk yönetimi üzerine çalışan kuruluşların oluşturmuş oldukları afet risk yönetimi çerçevesinde yer almamaktadır.

4.1 Çatışma/ Savaş Öncesi "Risk Azaltma ve Hazırlık Evresi"

Çatışma öncesi afet risk yönetim uygulamalarını tanımlayan anahtar terimler; **risk azaltma ve hazırlıktır**. Bu süreç genel olarak risk azaltım ilkeleri olarak ifade edilmektedir. Bu bölümde ise özelde kültür mirası ile ilgili konulara entegre olmaktadır.

Kültürel varlıkların sürdürülebilir olarak korunabilmesini sağlamak için koruma sürecinin **öncelikli risklere** göre yönetilmesi gerekmektedir [144]. Afet öncesi gerçekleştirilen afet risk yönetimi hazırlık, risk azaltma aşamaları çalışmalarına bakıldığında, savaş ve çatışmalara bağlı olarak gelişen **zorunlu toplu göçlerin doğurduğu sorunlar** konusunda hazırlık çalışmalarının bulunmadığı görülmektedir. Bu bölümde çatışma zamanında yaşanmaya başlayan zorunlu toplu göçün doğuracağı

riskler üzerine alınabilecek önlem ve hazırlıklara bahsedilmesi gereklidir.

Afetler sonucunda oluşan zararlar (fiziksel, ekonomik, çevresel, sosyal ve teknik) bağlamında bakıldığında afet öncesinde zarar görebilirliğin azaltılmaya çalışılması hem afet risklerinin azaltılmasına hem de **sürdürülebilir kalkınmaya** katkıda bulunmaktadır.

Savaş, çatışma benzeri afetler tamamen önlenemez ancak azaltıcı önlemler riskleri etkili şekilde azaltmayı sağlayabilmektedir [37]. Örneğin; kültür mirasına ilişkin detaylı envanter bilgisi eksikliği, tehlike durumunda yapılacak olan çalışmaları zorlaştırmaktadır.

Bu dönemde yapılacak olan çalışmalar çatışmanın gerçekleşme ihtimali yüksek olan bölgelerde yapılacaktır. Risk azaltma ve hazırlık evresi olarak ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

Risk azaltma sürecinde; kültür değerlerinin mevcut durumunun tespit edilmesi, kültür değerleri- kullanıcı ilişkisini tanımlayan verilerin toplanması, verilerin saklanacağı birden fazla fiziki noktada konumlanmış güvenlikli (Secure Network- SN) bilgi sisteminin oluşturulması gereklidir.

Kültür mirası özelliklerinin, önemli niteliklerin ve tarihinin, mirasa ait bulguların belgelenmesi (mevcut kültür mirasının korunması üzerine belgeleme çalışmaları, durum analizleri, envanter çalışmaları yapılması) (çatışma öncesi somut kültür mirası değerlerinin/ eserlerin 3 boyutlu olarak dijitalleştirmesinin/ görselleştirmesinin yapılması); miras varlıklarının sahiplerinin ve kullanıcılarının/ kiracılarının kayıt edilmesi; mimar/ koruma uzmanı, yapı ustası, meslek sahipleri ile ilgili bilgilerin korunması; tarihi çevredeki/ bölgedeki tehlike ve risklerin belirlenmesi; belirlenen risklerin değerlendirilmesi, derecelendirilmesi; risk parametresi yüksek bir kültür mirası değerinin korunmasıyla ilgili kararların bakım programlarına entegre edilmesi; kültür mirasının çatışma durumlarında korunması bağlamında yasal mevzuatların (standart politika yaklaşımları) gözden geçirilmesi, yeniden değerlendirilmesi, düzenlenmesi gereklidir.

Hazırlık sürecinde; bütüncül risk analizi yapılarak "risk parametresi yüksek tarihi çevre ve yapılar" (Bkz. Bölüm 2- Risk s.23) için koruyucu güvenlik önlemleri alınması, acil durumda kültür varlıklarında ilk müdahale ile ilgili kapasite oluşturma eğitimleri

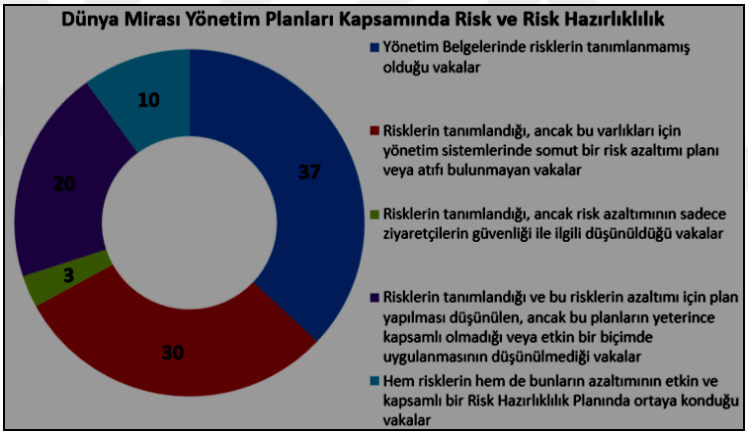
verilmesi, uzaktan izleme sistemleri ile ilgili uluslararası protokollerin tanımlanması (UNITAR/ UNOSAT), risk parametresi yüksek tarihi çevre ve yapılar ile ilgili tahliye ve hasar sonrası kültür enkazını/ kültür molozunu koruma protokollerinin yapılması, kapasite oluşturma eğitimlerinin tatbikatlarla sınanması, terk edilen tarihi doku/ kullanıcı ve yeni yer/ kullanıcı ilişkilerinin uluslararası göç koordinasyon organizasyonları ile paylaşılması gereklidir.

Risk parametresi yüksek olan kültür mirası değerleri için koruyucu güvenlik önlemlerinin alınması, kritik bölgeler ve altyapının güçlendirilmesi; kurtarma, tahliye ve acil yardım konularında planların yapılabilmesi için kapasite oluşturacak çalışmaların sağlanması, eğitimler ve tatbikatlar yapılması; topluluk temelli incinebilirliğin azaltılması yaklaşımı, bilinçlendirme ve eğitim çalışmalarının yapılması; koruma bağlamında finans, insan, hizmet kaynaklarının sağlanması; çatışma sonrasında oluşabilecek kültür mirası enkazını/ kültür molozunu koruma protokollerinin yapılması (saklama, depolama vb.); koruma çalışmalarını destekleyecek, gönüllülük sistemi oluşturulması (yer/ zaman/ kaynak vb. tespiti); yurtdışından geçici barınma için hızlı kurulabilen sistemlerin temin edilebileceği ülkelerle uluslararası hukuki görüşmelerin düzenlenmesi (özellikle mesafe olarak yakın, ulaşım kolaylığı olan ülkelerle); göç ve iskan konusu üzerine çalışan ulusal ve uluslararası kuruluşlarla, çatışma/ savaş sonrası toplu göçler gerçekleşmeye başladığında terk edilen tarihi doku/ kullanıcı ve yeni yer/ kullanıcı ilişkilerinin kaydedilmesi üzerine protokeller gerçekleştirilmesi, ekibin harekete geçebilecek şekilde organize edilmesi, alternatif yapılar/ alanlar konusunda bilgilendirme yapılabilmesi; hazırlık gereksinimlerinin miras değerlerinin üzerinde/ yapılarda tatbikatlarla yerine getirilmesi gereklidir.

İnsan ve doğal kaynaklı afetler sonrası girilmesi yasak olan/ güvenli olmayan yerlerde acil durumda görevli olarak çalışanlar, acil durum aktörleridir. Acil durum aktörleri için kültür mirası eğitimi eklenmelidir. Acil durumlarda toplumunda görev almak isteyeceği göz önüne alınarak, sivil toplum kuruluşlarına da eğitimler verilmelidir. Büyük afetlerden sonra iş makineleri alanda insanları kurtarmak için çalışmaktadır. Ancak bu süreçte geleneksel yapılar ve malzeme zarar görmektedir. Bu kişiler de bu konuda eğitimli olmalıdır. Lahey protokolü Madde 7'de ifade edildiği üzere silahlı kuvvetlerin içerisinde kültür mirasını koruma birimi kurulmalı ve arkeolog, mimar, sanat tarihçi,

restorasyon ve geleneksel sanatlar uzmanı gibi farklı mesleklerden uzmanlar görevlendirilmelidir. Askerlere ve polislere mimari eserlerin muhafazası konusu öğretilmelidir. Eğitim çalışması, afet öncesi alınması gereken önlemlerden biridir. Çatışma sırasında ve sonrasında; mimari parçaların kurtarılması, güvenli bir yere aktarılması, onların numaralandırılması, belgelenmesi yeniden kullanma konusunda bu bilgilere ihtiyaç vardır.

Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde "Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi" (BİOEM/ PFP-TUR The Partnership For Peace Training Center) kurulmuştur ve projeleri bulunmaktadır. Türk ordusuna eğitim vermektedir, bu program aktif olarak yürütülmektedir. BİO Eğitim Merkezi tarafından 1998 yılından itibaren kurslar, mobil eğitim ve seminerler şeklinde eğitim faaliyetleriyle NATO ve NATO Ortaklık Girişimlerine (Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu, İstanbul İş birliği Girişimi ve Küresel Ortaklar) katkı sağlamaktadır. **Kültürel farkındalık** en önemli değerlerindendir [302].



Şekil 4. 1 Dünya mirası alanları yönetim planları kapsamında risk hazırlıklılık planlarının irdelenmesi [303]

Dünya miras alanlarının afet yönetimi ile ilgili belgeleri sentezlendiğinde, yukarıdaki çemberde gösterildiği üzere %37'lik mavi dilim yönetim belgelerinde risklerin tanımlanmamış olduğu vakalardır. Buradaki en büyük yüzdelik dilimde riskler henüz tanımlanmamıştır. Bunun yanında Dünya Mirası risk haritalama projesi uygulama aşamaları tarif edilmektedir. Bunlar;

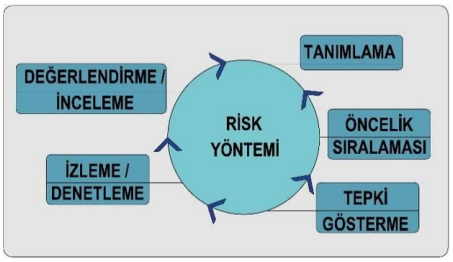
1- Dünya Mirası sınırları haritası,

2- Tampon bölge için kullanım klavuzu taslağı oluşturulması,

3- Bölgenin risk haritası- çekirdek risk haritalama çalışması,

4- Risk yönetimi yöntem betimlemesi/ taslağının çizilmesi,

5- Ön hazırlık risk yönetim planı betimlemesidir.



Şekil 4. 2 Dünya miras alanlarında risk yönetimi yöntem betimlemesi

Kültür mirasını afetlerden korumak veya etkilerini azaltmak için yeni teknolojiler geliştirme konusunda araştırmalar yapılmaktadır/ desteklenmektedir.

Afet risk yönetim sistemindeki afet öncesini kapsayan risk yönetimi zarar azaltma çalışmaları afetlerden sonra iyileştirme safhasından başlayarak yeni bir faaliyete kadar devam etmektedir. Bu nedenle, **savaşa ve çatışmaya bağlı olarak gelişen toplu göçler** sonucu hem göç edilecek olan devletlerin yapacağı/ düzenleyeceği hem de çatışmanın yaşanabileceği ülkelerin konu üzerine, yaşanabilecek problemler için çözüm önerileri geliştirmesi gerekmektedir.

4.2 Çatışmanın/ Savaşın Başlaması- Yayılması Sürecinde ve Çatışma/ Savaş Sırasında "İzleme ve Kapasite Koruma Evresi"

Çatışmanın sıfırıncı (0.) saniyesinden çevreye yayılmasına kadar geçen sürede ya da henüz çatışmanın başlamadığı yerleşimlerde kültürel değerlerin korunması bağlamında önlem alınabilecek yerlerle ilgili bir sürecin tanımlanabileceği, gerçekleşen olayların araştırılması sonucunda görülmektedir. Her alanın aktif olarak sıcak olmaması ancak olayın tüm bölgeye veya yakın bölgelere ulaşabileceği düşünülerek, yavaş yavaş çatışmanın/saldırının savaşa dönüşmesine kadar geçen sürede alınması gerekli önlemler bulunmaktadır. Bu süreç çatışmanın başlamasının ardından yayılma hızına bağlı olarak çatışmanın bitimine kadar düzenlenecek önlemleri içermektedir.

Bunun yanında, bu evredeki çalışmalar; çatışma bölgesi için dışarıdan yapılacak çalışmalar, çatışma bölgesinde yapılacak çalışmalar ve göç edilen sakin bölgede yapılacak çalışmalar olarak ayrılmaktadır.

a- Dış koordinasyon ve destek ofisi'nin çatışma bölgesinin dışında kurulması: uzaktan durumun izlenmesini, hasar verilerinin toplanmasını, uluslararası antlaşmaların uygulamasını/ ihlal durumunun izlenmesini ve bu bilgilerin ilgili birime aktarılmasını sağlayacaktır. Çatışma öncesi güvenli ortamda saklanan verilerin bu birimle paylaşılması çalışmaları kolaylaştıracaktır (Bkz. UNESCO Lübnan Ofisi). Dokular/ yapılar ve kullanıcılarla ilgili olarak uluslararası protokollerle tanımlanmış olan uzaktan izleme sistemlerinin devreye sokulması, izlemenin başlatılması, bilgi paylaşımının sağlanması, bilginin yayınlanması, durumun izlenmesi, tarihi dokudaki tahribatın değerlendirilmesi, (özellikle tüm alan birlikte değerlendirilmeli sadece tarihi alanların değerlendirilmesi değil, önce genelin bilinmesi) gereklidir. Konu üzerine çalışan kişilerle ve ülke dışında yaşayan ancak bu bölgenin özelliklerini, mirasını tanıyan konunun uzmanları ile iletişime geçilmesi gerekmektedir. UNESCO dünya miras alanlarını izlemektedir.

b- Detaylı durum/ hasar verilerinin toplanması: alana ilişkin güvenli veri filitresinden geçirilmiş hasar/ hasarsızlık verilerinin toplanması, alan-kullanıcı ilişkisindeki değişime ilişkin verilerin toplanması, uluslararası antlaşmalar kapsamında korunan alanlar başta olmak üzere (WHS-DMA) mevcut durum raporu oluşturulması (UNESCO SOC taraf devlet raporları ile veri toplamakta), (tarihsel verilerin önceki süreçlerdeki haritalar, uydu görüntüleri, hava görüntüleri, sosyal medya bilgilerinin) toplanmasıdır.

Veri toplama aşamasının ardından tarafsız olarak organizasyonların izlenmesi gerekmektedir (süreçteki izleme önemlidir). İnternet üzerinden kültür mirası/ yapılı çevre bilgi ağı oluşturulması (ancak yanlış ve yanlı bilginin sentezlenerek depolanması), bilgi ve dokümantasyonun biriktirilmesi, stratejik ve askerî açıdan bilgi (data) hiyerarşisinin iyi kurgulanması, çatışma sırasında tahliye/ iç göç konusunda kayıtlar alınması, tahliye planlaması yapılması, göçen insanların gittikleri yerlere göre kayıtlarının yapılması gereklidir.

c- Uluslararası antlaşmaların hatırlatılması: kültür mirasının korunması üzerine akit taraf olarak imza konulan antlaşmaların taraflara ilgili uluslararası kurallara uygun olarak hatırlatılması, sınır ülkelerin ülke dışına çıkartılan eserler üzerine mevcut yasalarını uygulaması, konuyla ilgili önlemleri arttırması, kültürel değerlerin yağmalarının engellenmesi için planlama yapılması ve güvenliğine önem verilmesi (UN

Güvenlik Konseyi Kararları alınması) gerekmektedir.

Saha şartları uygunluğuna göre çatışma öncesi hazırlık evresinde alınan kararların (**acil müdahale** olarak): acil durumda kültür varlıklarında ilk müdahale ile ilgili kapasite oluşturma eğitimlerinin, risk parametresi yüksek tarihi çevre ve yapılar ile ilgili tahliye ve hasar sonrası kültür enkazını/ kültür molozunu koruma protokollerinin, devreye sokulması gerekmektedir. Mümkünse hasarın artmasına engel olacak, tarihi doku ve tek yapı ölçeğinde acil müdahale yapılması, eve dönüş sürecine katkı sağlayacak önlemlerin alınması, koruma ekibinin harekete geçirilmesi (afetin başlangıcından hemen sonra, bir ya da daha fazla sayıda bir kurtarma ekibini harekete geçirmek için mekanizmaların gerektiği gibi hareket etmesi), çatışma sırasında yaşanan kültür mirası kayıplarının/ hasarlı yapıların korunması üzerine projeler geliştirilmesi, çatışmanın bitmesinin ardından nasıl bir canlandırma yolu ile yeniden kazanılacağının düşünülmesi ve planlanması, arkeolojik ve mimari alanların (site) çatışma ortamında korunması için eylem ve hazırlık yapılması, taşınabilir eserlerin geçici tahliyesi (güvenli bir merkezde toplanması, başka güvenli bir yere geçici olarak aktarılması), müzelerdeki eserlerin (kütüphane eserleri) örtülmesi, kapatılması, gizlenmesi, önlemler alınması (bazı objelerin yer altına alınması), tarihi yapıların/ eski binaların dekoratif parçalarının hızlı ve verimli bir şekilde onarılması, yeniden donatılması ve paketlenmesi gereklidir.

d- Güncellenmiş Çatışma Analizi: çatışma aktörlerinin, yıkımın yönünün, kullanıcıların yönünün değişimi ile ilgili bilgilerin tespit edilmesi gereklidir. Çatışma tarafları kimler? Bu olaydaki rolleri nelerdir? Çatışma analizi yapılmazsa tarafların hangi duygularla kültür mirasına zarar verdiği ve olayın nasıl çıktığı bilinememektedir. Örgütlerin yapısı nasıldır? Bunlara da destek olan örgütler kimlerdir? Çatışma sürecinde çatışma aktörleri de değişebilmektedir. Bunun etnik olarak etkileri, yıkımın yönünü değiştirebilmektedir. Barış döneminde iki tarafın bir araya gelebilmesi için (toplumsal rekonstrüksiyona fayda sağlamak için) kullanılacak parametreleri de bilmek gerekmektedir.

e- Kapasite Koruma: barış sağlandığında zarar görmüş olan mirasın en hızlı şekilde korunması ve değerlendirilmesi açısından uzman ve **özgün kullanıcının bilgisinin ve deneyiminin önemi** artmaktadır. Göç eden nüfusun aynı bölgede toplu halde

kalmasının sağlanması, göç eden nüfusu misafir eden ülkelerin göçmenlere eğitim vermesi, gidilen/ göç edilen yer ve terkedilen yerde göçün sebep olacağı durumlar üzerinde çalışılması gerekmektedir. Göç ve iskânla ilgili olarak çatışma öncesi verilmiş kararların bu aşamada uygulamaya geçilmesi ve sorunun mirasın korunması bağlamında çözülmesi gerekmektedir.

Çalışmaların gerçekleşebilmesi için güvenlikli ortam ve ulaşım, uzman, nakliye, harita yardımları gerekmektedir.

Çatışmanın başlaması ve yayılması sürecinde afet risk yönetim uygulamaları süreci, afet yönetiminde yer almalı ve bu süreçte yapılacak olan uygulamalarla ilgili yasal prosedür düzenlenmelidir.

Yukarıda sıralanan çalışmalar başlamalı, barış sürecine kadar devam etmesi sağlanmalıdır. Böylece **süreç uzadığında değişikliklerin de belgelenmesi sağlanmış olacaktır.**

İnsan ve doğal kaynaklı afetler sırasında ve sonrasında müzeler ve yağmalanan eserlerle ilgili yayınlanan bilgilerde “şeffaflık” kavramı uzmanlar tarafından önerilen çözüm yoludur.



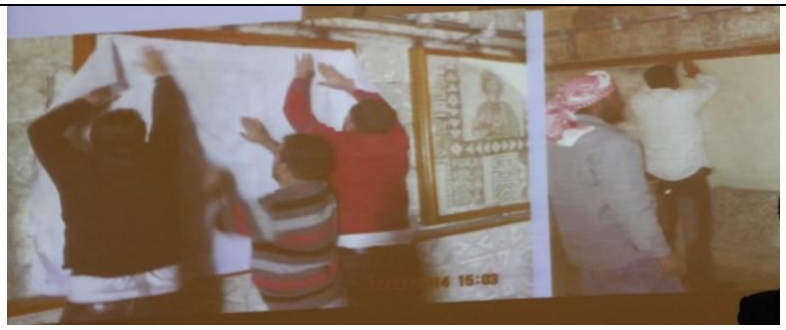
Girişin kapatılması



Eserlerin kapatılması (Halep Müzesi)



Eserlerin örtülmesi



Eserlerin örtülmesi

Şekil 4. 3 Çatışmanın başlamasının ardından koruma altına alınmış müzelerdeki eserler ve müzelerin girişleri, Suriye ve Irak [304]



Şekil 4. 4 Çatışmanın başlamasının ardından zarar verilen müze ve eserler [304]

Suriye ve Irak'ta müzelerin korunması için "Safeguarding the Heritage of Syria and Iraq Project- SHOSI" adıyla kurulan Suriye ve Irak'ta Mirasın Korunması projesi (SHOSI) birçok üniversite ve kuruluşun konsorsiyumudur. Bunlar; Smithsonian ve Penn Kültürel Miras Merkezi Pennsylvania Müzesi Üniversitesi'nde, Amerikalı Bilim Geliştirme Derneği, Shawnee Devlet Üniversitesi, The Day After Derneği'dir. Araştırmalar, yerel müze uzmanları için eğitimler, toplumsal hizmet ve zararın izlenebilmesi için modern teknolojilerin kullanımını sağlayarak SHOSI Ortadoğu'da kültürel mirasa yönelik tehditlere tepki göstermekte ve karşılık vermektedir [305].

Uluslararası sözleşmeler ve tüzüklerde kabul görmüş olan işaretleme sistemi- Mavi Kalkan bayrağının/ işaretinin asılacağı alanlar ve binalar askeri planlamalarda belirlenmeli ve asılmalıdır. Ayrıca bu konum belirtme konusunda, işaretleme sistemi için yeni teknolojiler de kullanılmalı ve geliştirilmelidir.

Çatışma sırasında kültür mirasının korunması üzerine, çatışmanın yaşandığı ülkelerin komşu ülkeleri, göçmenleri misafir eden ülkeler, konuyla ilgili olarak çalışan uzmanlar

çalışmalarda bulunmaktadırlar[1].

Yaşanılan savaşlar ve çatışmalar hem müzelerin hem de müzelerdeki eserlerin yağmalanması konusunda yapısal olarak elde edilen deneyimler **her şeyi belgeleme**nin tek çözüm olduğunu göstermektedir. **Terör yanlısı/ yasal olarak kurulmamış (DAEŞ vb.) gruplar** her seferinde yıkıp yakmak veya kaçırmak için bir yolunu bulmaktadırlar.

4.3 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması"

Afet sonrası yönetim uygulamalarını gösteren anahtar terimler kurtarma/ iyileşme, rehabilitasyon, müdahale, yeniden yapılandırma, onarım ve yenilemedir.

Savaş sonrası yeniden yapılandırma, kurtarma, rehabilitasyon, barış inşaatı ve kalkınma genellikle birbirinin yerine ve tutarsız olarak kullanılmaktadır.

"Afet sonrası kurtarma ve rehabilitasyon" çalışmaları bir afetin neden olduğu koşulların normal eski haline getirilmesi için gayret göstermektir. Sosyal ve ekonomik rehabilitasyon afet sonrası iyileşme sürecinin önemli bileşenlerindendir ancak bunun sağlanabilmesi için geçim fırsatları oluşturulmalıdır.

Rekonstrüksiyon genellikle çatışma sürecinde başlayan ve barış yolunda devam eden önemli bir süreçtir. Günümüzde bu çalışmalar medya, akademisyenler, yardım uygulayıcılar ve politika yapıcılar tarafından daha önce hiç olmadığı kadar dikkat çekmektedir.

Modern ve bütünleşik bir planlama/ afet risk yönetimi sistemi; 2. bölümde de ifade edildiği üzere tüm tehlikeleri düşünülmeli, evrelerin uygulanmasını, kaynakların kullanımını, birey ve kurumların çalışmalara katılımını sağlamalıdır. Planlamanın

---

[1] Türkiye'de Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Mahmoud Zein Alabidin YTÜ TAMİR'in desteği ile "The Protection of Aleppo Cultural Heritage" başlıklı proje kapsamında Suriye'de yaşamış olduğu süreçte ülkesinde çalıştığı projelerden elinde mevcut olan bilgiler kapsamında üniversite öğrencileri ile atölye çalışması yürütmekte, elde edebildikleri bilgilerle çatışma öncesine ait çizimler üzerinden düzeltme yapmakta, öneri projeler geliştirmektedirler.

1 Kasım 2015'de Geleneksel Suriye Mimarisinin Bakımı ve Rehabilitasyonu için El Kitabı (Handbook for maintenance and rehabilitation of Traditional Syrian Architecture) uzmanlar tarafından düzenlenmiş Rehabimed resmi internet sayfasında yayınlanmıştır. Suriye'nin geleneksel mimarisinin tipolojileri ve inşaat sistemlerinin tanıtımı yer almaktadır. Bilgi ve tanıya dayanan bakım ve rehabilitasyona özel önem gösteren bir el kitabıdır.

hedeflerinden bir diğeri ise zincirleme olaylar sonrası oluşabilecek ikincil afetlerin ve yeni risklerin önlenebilmesidir.

Afetin ardından yapılacak olan her girişim zarar görmüş ya da kaybolmuş miras yapılarını ve özelliklerini korumak, muhafazasını/ unutulmamasını ve onarımını sağlamak için yapılmalıdır.

Dünya Bankası, çatışma sonrası yeniden yapılanma için iki genel hedefini: "düşmanlıklar sona erdikten sonra sürdürülebilir barışa geçişi kolaylaştırmak ve ekonomik ve sosyal kalkınmayı desteklemek" [184] şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca üretken sektörlere yapılan yatırım, iyi yönetişim, fiziki altyapıyı onarmak, toplumsal altyapıyı yeniden inşa etmek ve finansal borçlanmayı düzenlemek suretiyle düzenin yeniden elde edebileceğini ileri sürmektedir.

Dünya Bankası'nın "Çatışma Sonrası Yeniden Yapılandırma"da temel aldığı kavramlar: toplumun sosyo-ekonomik çerçevesini yeniden inşa etme ihtiyacı ve yönetim, kanun, düzen dâhil olmak üzere etkili bir barış dönemi koşullarının yeniden oluşturulmasıdır. Yeniden yapılandırmada güvenlik, adalet ve barışın sağlanması, sosyal-ekonomik gelişme ve refah, yönetim ve yönetime katılma ihtiyaç duyulan 4 temel unsurdur [306].

Konu üzerine çalışan başka bir kaynak ISTAMP (İstanbul Afet Müdahale Planı) ise müdahale ve iyileştirme aşamasında temel alınanları; geçici iskân, hasar tespiti ve enkaz kaldırma, yeniden yapılanma, tamir ve güçlendirme çalışmaları, kalıcı konutların inşası, ekonomik iyileşme için programlar, sağlık ve tıbbi servisler, normal yaşam koşullarının oluşturulması olarak tanımlamaktadır [42].

Jigyasu (2002) topluluk katılımı, kapasite geliştirme, sürdürülebilir kalkınma ve uygun teknoloji (community participation, capacity building, sustainable development, appropriate technology) gibi terimlerin konu ile **bütünleştirilmesi** gerektiğini vurgulamaktadır [36].

Sultan Barakat (2010) ise savaştan zarar gören ülkelerin yeniden yapılanması üzerine uzun yıllar boyunca yaptığı çalışmalar sonrasında gerekli yedi temel kavramı; vizyon, katılım, güvenlik, uzlaşma ve adalet, eşitlik, yeniden yapılandırma ve geliştirme ve yeniden yapılanma kapasitesi (vision, participation, security, reconciliation and justice, equity, reconstruction and development and capacity to reconstruct) olarak **ortak**

çabaya duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır [307].

Koruma çalışmalarında en küçükten en büyüğe değin bir eserin/ kültürel değerin korunmasında öncelikle yapılması gereken, çalışmanın **kavramsal çerçevesini/ çatkısını** oluşturmaktır. Kültür mirasının korunması bağlamında çatışma sonrası afet risk yönetim uygulamalarına karar verilirken de aynı yol izlenmeli, "**kavramsal altyapı" oluşturmaya** öncelik tanınmalıdır.

Bilimsel çalışmalarda konu üzerine farklı kaynaklardan, çatışma sonrası afet risk yönetimi uygulamalarına bakıldığında **başlıkların bir bölümünün ortak bir bölümünün ise iç içe geçmiş olduğu** görülmektedir. Tez çalışması tüm bu alt başlıkları kültür mirasının afet sonrası korunabilmesi bağlamında hem alt yapının oluşturulması hem de uygulamaların başlaması sürecini dikkate alarak değerlendirme yapmaktadır. Tüm çalışmalar sentezlendiğinde; vizyon, katılım (topluluk katılımı/ yönetime katılım), güvenlik (güvenli ve istikrarlı ortam yaratılması), uzlaşma ve adalet, eşitlik (sosyal ve ekonomik gelişme ve refah), yeniden yapılandırma ve geliştirme, yeniden yapılanma kapasitesi/ kapasite geliştirme ve sürdürülebilirlik/ sürdürülebilir kalkınma çatışma/ savaş sonrasında yapılacak uygulamalarda bir bütün olarak planlanmalıdır. Tek tek detaylı olarak incelenmelidir. Tezde kavramsal çerçevenin ardından bölüm sonunda "insan kaynaklı afetlere bağlı toplu göçler ve geriye dönüş sürecinde tarihi çevreye yönelik afet risklerinin yönetimi" modelinde "çatışma/ savaş sonrasında rehabilitasyon evresi- eve dönüşün ve tarihi doku rehabilitasyon sürecinin planlanması" çalışması detaylı şekilde anlatılmaktadır. Yaşanılan sorunlara çözüm önerisi getirecek şekilde organize edilmektedir.

4.3.1 Kavramsal Çerçeve

4.3.1.1 Güvenlik, Eşitlik, Uzlaşma ve Adalet

Güvenlik, eşitlik, uzlaşma ve adalet başlığı altında yer alan konular tez çalışma konusu çözüm önerileri bağlamında, konuya bütün olarak bakılabilmesi, korumanın sağlanabilmesi için yapılacak olan çalışmalara temel oluşturmaktadırlar. Bu başlıklar konunun uzmanları tarafından çalışılmalı, ardından diğer konulara entegre edilmelidir.

Birleşmiş Milletler; sivil nüfusun planlamaya katılması, geçim koşullarını iyileştirmek, uluslararası topluluktan finansal yatırım çekmek ve çalışmak için ilk şart olarak güvenlikli çevreyi dikkate almaktadır [308].

Savaş resmen bittikten sonra bile düşük seviyeli tartışma ortamı bazı ülkelerde, Afganistan'da ve Irak'ta görüldüğü üzere uzun yıllar daha devam edebilmektedir. Bu açıdan dışarıdan gelecek finansal yardım ve de yerel uygulamaların başlayamayacağı için çatışmanın bitmesi beklenilmektedir.

Rekonstrüksiyon toplumun tüm ihtiyaçlarına cevap vereceği (sağlık, eğitim, altyapı, istihdam ve siyasi katılım) için güven ortamını artıracak ve barışı desteleyecektir. Çatışmanın ardından yapılacak olan tüm çalışmalar, sadece fiziksel yapıda iyileştirme sağlamakla kalmayıp aynı zamanda sosyal yapıda da bir iyileşme ve yatırımın başarılı olmasını, **geleceğe sürdürülebilmesini** sağlamaktadır.

Afet yönetiminde topluluğun katılımının sağlanabilmesi için **eşitlik ve güçlendirme** iki temel ön koşul olmaktadır [36]. Eşitliğin sağlanması beraberinde **sağlıklı bir katılım** sürecini getirmektedir. Yaşanılan savaş sürecinden ötürü toplumdaki bazı grupların niteliklerinde değişiklikler olmaktadır. Barış sağlandığında bu grupların çalışmalara entegre edilmesi gerekmektedir. Örneğin **eski savaşçılar/ çatışma zamanında aktif rol alanlar** (silahsızlanma ile) **barışın tekrar tahrip edilmemesi için güvenlikle ilgili birimlere** (asker, polis vb./ sivil savunma) yerleştirilmesi, yeniden uyum sürecinde entegrasyonlarının sağlanması önemli bir konudur. (Hasar tespiti ve de benzeri anketleri yürütmek üzere etkilenen bölgelerde anket ekipleri oluşturulmalı, ekiplerin eğitilmeli ve seferber edilmeli ve de örneklerden anlaşılacağı üzere askerlerle bu durumda çalışılabilmektedir[1]).

Çatışma ile demografik yapıda değişiklikler görülmektedir. Savaş sonrası kadınlar, engelli yetişkinler, refakatsiz çocuklar, çiftçiler, sanayi işçileri, geri dönen göçmenler ve eski savaşçılar, ülke içinde yerinden olmuşlar genele oranla büyük bir kitleyi

[1] Pakistan Askeri ve PPAF'tan 600'ün üzerinde ekip, hasar değerlendirmesi, program bilgilerinin yayılması ve sosyal seferberlik için teknik kriterler ve formun kullanımı konusunda eğitilmişlerdir. Örneğin, 1988'de Sovyet birliklerinin Afganistan'dan çekilmesinden sonra, Cenevre Sözleşmeleri, geri dönenlerin, seçtikleri yerlere taşınmadan önce, merkezi yerlerde bulunan Barış Misafir Evleri'nden geçmesini gerektiren bir geri gönderme planı oluşturmuştur.

kapsamaktadır. Yaşanan göçlerle birlikte genç, nitelikli ve üretken olan nüfus da göç etmekte, nitelikli nüfus kaybı yaşanmaktadır. Planlama süreçlerinde, uygulamalarda, yeni tasarımlarda, restorasyon çalışmalarında ve onarım süreçlerinde demografik yapının niteliğinin dikkate alınması gerekmektedir.

4.3.1.2 Vizyon

Savaş sonrası yapılan **iyileşme uygulamalarına tez kapsamında araştırılan örnek olay bölgeleri bağlamında bakıldığında,** sürecin tüm yönlerini ulusal bir politika çerçevesinde kapsayan **açık-net bir vizyonun/ yaklaşımın çok önemli olduğu görülmektedir. Ancak** bu vizyon nasıl ve kimler tarafından, kimler için belirlenecektir? Çatışma sonrası rehabilitasyon sürecinde birçok aktör yer almaktadır ve bu durum fikir ayrılıklarına yol açacaktır. Etkili, sürdürülebilir, uzun vadeli, kalkınma temelli bir süreç hem uluslararası hem de ulusal süreçte uzun süre politik kararlılık gerektirmektedir.

Asıl amaç alanı bir bütün olarak hem **fiziksel değerleri hem de onu var eden yaşam biçimi ve gelenekleri** ile bir arada koruma olmalıdır.

Ulusal vizyona ulaşmak, vizyonun ortaya çıkmasını sağlamak **uzun vadeli bir kalkınma süreci** gerektirmektedir [309]. Ekonomik canlandırmanın sağlanması sürdürülebilir büyümenin birleştirilmesi temel değişikliklerden olmalıdır.

Karar vericilerin ve yerel halkın gelişimi ile ilgili kalkınmanın sağlanabilmesi için genelikle sahip olunan mevcut düşüncelerde, **modernite ve kentleşme kavramları** gerekli temalar olarak vardır [36].

Genel bir fikir birliği olarak; yeniden yapılanma için planlamanın en iyi zamanının, **savaşın devam ederken** yapılması gerektiğidir[1]. Çatışma sona erip barış ortamı sağlandığında ülkenin hızlı bir yeniden yapılandırma süreci içine gireceği görülmektedir. Bu sebeple tüm çalışmalar için yaklaşım kararı en başta verilmelidir.

Araştırılan örnek olaylarda da görüldüğü üzere, tarihi çevreyi koruma/ onarım

[1] Bugün Suriye'deki sürece bakıldığında, Türkiye'de yaşayan Suriyeli misafirlerden elde edilen bilgiler dahilinde, çatışma bitmemiştir ancak Suriye'deki bazı güvenli bölgelerde, kontrolsüz bir şekilde inşaat çalışmalarının başladığı öğrenilmekte ve fotoğraflardan da görülmektedir.

çalışmaları, yeni yapılaşma çalışmaları ve diğer çalışmaların en başında nasıl bir yol izleneceğine karar verilmelidir. Öncelikle yasal/ yönetsel çerçeve kurulmalıdır. Kullanılacak malzeme, uygulama modelleri, uygulamada yer alacak aktörlerin birlikteliği önemsenmelidir. Uzun, orta ve kısa süreli çalışma planlaması yapılmalıdır. Çoğunlukla kısa vadeli çalışma örnek olayları görülmektedir. Sadece merkezi iyileştirme çalışmaları değil bunun yanında çevrelerinin de iyileştirilmesine önem verilmelidir. Belirli bir program prensipleri/ kararları çerçevesinde çalışılmalıdır.

4.3.1.3 Katılım

1962 imzalı Fransa'da uygulanan Malraux Yasası'nda tarihin bütün olarak korunması durumunda **dolaylı olarak sosyo- ekonomik sorunların çözümlemesine** yardımcı olacağına vurgu yapılmakta ayrıca koruma kararlarında ve uygulamalarda karardan etkilenenlerin çalışmalara katılımı sağlanarak uygulamanın başarısının yükseltilmesi ile katılımcı korumanın önemli bileşenlerden birinin sağlanabileceği anlatılmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere kullanıcıların koruma çalışmalarında somut şekilde yer alması toplum eğitiminin en etkili yolu olarak görülmektedir.

Yönetişim ile ilgili bazı temel anlaşmalardan başlayarak, sadece savaşın sona ermesi için anlaşmaya katılanlar değil, tüm ulusal paydaşların erken katılımı ulusal iyileşme vizyonunun geliştirilmesi için bir ön şarttır [309].

Kullanıcı katılımı veya katkısı kavramı çok geniş bir anlama sahiptir. Halkın yerel yönetim kararlarına katılması, ülke bazında verilen kararlara tepki göstermesi ve benzeri durumlar, kullanıcının çevresinin oluşumuna katkısı, direkt olarak onu etkilemesi, konutunu kendisinin inşa etmesine kadar ulaşabilmektedir [310].

Topluluk; ortak fikir, idealler (değerler), kaynaklar, çevre, özlem (çıkarlar) paylaşan veya bir araya getiren bir grup insan olarak tanımlanmaktadır. Afetlere karşı **toplu başa çıkma kapasiteleri** için kırsal toplumlardaki karşılıklı destek sistemleri çok önem kazanmaktadır [36].

Katılımın, aynı zamanda, kalkınma uygulaması bağlamında geçimi iyileştirmenin **yerel seviyesinde** de gerektiğidir. Örnek olaylarda görüldüğü gibi günümüzdeki savaş sonrası yeniden yapılanma çalışmalarının çoğu dinamik **dış kaynaklı** olmaktadır. Eğilimler

genelde yerel toplulukların kendi kaynaklarını kullanabilme kapasitelerini görmezden gelmektedir. Son yıllarda katılım konusuna daha da önem verilmektedir ancak **dış müdahalelerle finanse edilen ve yönlendirilen projelere yerel halkın katılımı seçeneği şeklinde biçimini almaktadır.**

Tarihi dokuyu korumada kullanıcıların katkıda bulunması gerekliliği düşünüldüğünde uzmanlar bu durumu "kendilerinin de bir şeyleri değiştirebilme şansı olup, kendileri hakkında karar verebilme haklarını kullanmalarında yardımcı olur" sözleriyle anlatmaktadır [311]. Burada da ifade edilmek istenildiği üzere, savaş/ çatışma sonrası hasar gören veya yok olan dokunun onarımında/ yeniden yapımında rol alacak olan özgün kullanıcıların ruhsal/ sosyal yapısında, hızlı bir iyileşme gerçekleşecektir.

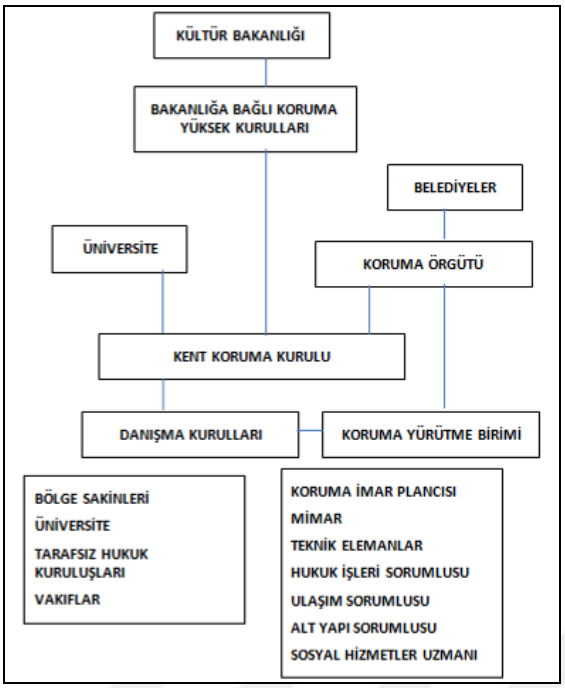
Kent planlamasında kullanıcı katkısı ve katılımında geleneksel yollar; sergiler, halk toplantıları- duyuruları, gazete- radyo yoluyla bilgi verme, yayınlar, araştırmalar ve diğer yollardır (fikir yarışmaları, halk oylamamaları) [310].

Geliştirme perspektifinde **yerel becerilerin ve materyallerin geliştirilmesi**, **kademeli bir yaklaşım** olarak daha fazla halk katılımına zaman tanınması, **dış kaynaklara olan bağımlılığı azaltıp sürdürülebilirliğin sağlanmasını** kolaylaştırmaktadır.

Artan küresel sorunlar **yerel çözümlerin önemini güçlendirmektedir**. Yerel çözümler ve yeniden yapılanma ile ilgili zorluklara ve ikilemlere verilen cevaplar, ithal edilen çözümlere göre **daha ucuz, daha etkili ve daha sürdürülebilirdir** çünkü yerel yapı oluşturulurken kullanılan üretim, bilgi ve beceriler yerel kaynakları kullanmaktadır [307].

Hem ulusal hükümetler hem de uluslararası aktörler ne yazık ki çoğunlukla yerel halkın kapasitelerini, yerel dinamiklerini ve yerel girişimlerini kullanma konusunda başarısız olmaktadırlar. Bunun sebebi yerelin/ kullanıcının düşünülmediği/ uyuşmadığı programlar, projelerdir.

Fiziksel dokuyu var olan özgün kullanıcısıyla/ sosyal dokuyla korumak en güvenilir korumadır. Kültür mirasının korunması yasa ve yönetmelikler, görevli kurumlar ile sağlanmaktadır ancak kullanıcının da **yaşadığı birimden çevreye kadar bilinçlenmesi** ve katılımı, kullanıcıların koruma bilincine sahip olmaları da gerekmektedir.



Şekil 4. 5 Korumada kullanıcı katkısına işlevlik kazandıracak örgütlenme önerisi [118]

Restorasyon süresinin uzaması, kullanıcı katkısı ile korumanın başarısı açısından çok olumsuz bir koşul oluşturmaktadır. Bu nedenle hem yasal prosedürlerin düzenlenmesi hem de çalışmalarda daha **kısa süreli genel bakım/ onarım doğrultusunda gelişmiş restorasyon çalışmalarına katılımın da artırılması amaçlanmaktadır**.

Lahey'in 1999 tarihinde yapılan 2. protokolünde çatışmalarda kültür mirasının korunması sürecinde **ulusal sivil toplum örgütlerine** görev verilmesi gerektiği yazılıdır ve bu madde protokolde en önemli gelişmelerden birisi konumunda bulunmaktadır.

Rehabilitasyon aşamasında acil müdahale ve yapı kapasitelerinin tespiti ardından yapılacak olan restorasyon çalışmalarında yer alacak elemanlar için **ustalık eğitimi** ilk sıralarda düşünülmelidir. Bunun yanında düşünülmesi gereken diğer konu, uluslararası göçlerdir. Sorunun çözümüne yönelik çalışmalar bu süreçte başlamalı, ev sahibi ülkeler misafir göçmenlere, sahip oldukları geleneksel/ yerel yapı üretim, geleneksel malzeme bilgisi, geleneksel sanatlar konularıyla ilişkili olarak eğitimler (kurslar) düzenlemelidir.

Türkiye'ye 2011 yılından itibaren göç eden 3 milyonun üzerindeki Suriyeli misafire Türkiye'de bulundukları süreçte mesleki eğitimler verilmesi barış zamanında daha hızlı bir iyileşme sürecinin gerçekleşmesini sağlayabilecektir. Kayıt altına alınmış yaklaşık 1 milyon 800 bin kişinin önceden yaptıkları meslekler analiz edilerek veya bu eğitimi

almak isteyip istemeyecekleri sorularak Suriye'deki geleneksel/ yerel malzeme nitelik ve özelliklerine yönelik kurslar verilmelidir. **Eğer Suriyeli misafirler arasında bu konuda uzman kişiler bulunmakta ise** o kişilerden de yardım talep etmek çalışmayı daha verimli hale getirilebilecektir. Bu çalışma hem Türkiye'de daha sağlıklı bir süreç yaşanmasını hem de çalışmaya katılanların Suriye'ye geri döndüğünde meslek sahibi olmalarını ve kolay iş bulmalarını, sürdürülebilir bir geri dönüş sağlanmasının adımlarının atılmasını sağayacaktır. Sürecin işleyişi kültürel sürdürülebilirliğin önemli bir kısmını oluşturacaktır. Yapılan araştırmalara göre şimdiye kadar yerel veya merkezi çalışma ile mesleki eğitime yönelik bu tür bir kurs henüz gerçekleştirilmemiştir[1].

Ülke dışına göç etmiş olanlara misafir oldukları ülkede mesleki eğitimler verilmelidir. Mülteci kamplarında yaşayan çocukların büyük çoğunluğu kültür mirası kavramını/ değerini bilmemektedirler. Koruma eğitimini misafir olunan ülkede başlatmak gerekmektedir. Bu konuda Kültür ve Turizm Bakanlığı vb. merkezi yetkiye sahip birimlerle birlikte çalışılmalıdır. Göçmen çocuklarla eğitim programları da düzenlenmelidir.

2012'de Kyoto'daki UNESCO'nun Dünya Mirası Sözleşmesinin 40. Yıldönümünü "Dünya Mirası ve Sürdürülebilir Kalkınma: **Yerel Toplulukların Rolü**" adlı raporda, topluluk katılımı ve miras gelişimi/ mirasın kalkınması, 2 temel temadan birisidir. Somut olmayan miras sözleşmesi, **toplumu ilk sırada tutmaktadır.** Katılımcılar, **yerel topluluk ile yerel makamları bir araya getirme** gereğini vurgulamıştır. Tüm katılımcıların/ paydaşların rol ve sorumluluklarının açıklığa kavuşturulmasını içermektedir. Dünya Miras alanlarının korunmasında kapasite geliştirmek için uygulayıcılar, kurumlar, topluluklar üç hedef kitle olarak tanımlanmaktadır. Burada özellikle iletişim, özel sektör ve kamu sektörü ile ortaklık kurularak, uygulamaların topluluk, yerel otorite ve özel sektör temsilcilerini hedefleyerek yürütülmesi istenmektedir. Toplantı kapsamında yapılmış olan atölye çalışmasında tematik alanlar için oluşturulan önerilerde eğitim programları vasıtasıyla yerel topluluk katılımı,

[1] Türkiye'de çalışmaları süren "**Geleneksel Taş İşçiliği Kursu"** (Pover of Collaboration- One Step Closer To Recovery Of Old City Of Aleppo) "tarihi yapılarda koruma projesine ve yapım kurallarına uygun olarak taş duvar işleri ile ilgili bilgi ve becerilerin kişilere aktarılması" amacı ile Öğr. Gör. Mahmoud Zein Alabidin (YTÜ) tarafından Gaziantep'teki yerel yetkililerle iş birliği içerisinde geleneksel taş işçiliğinin tekrar canlanmasını sağlamak için uygulamaya geçilecek projelerdendir.

katılımcı yönetim, katılımcı planlama ve süreç yönetimi, paydaş analizi- müzakere ve çatışma yönetimi varılan sonuçlardandır.

4.3.1.4 Kapasite/ Kapasite Geliştirme

Kapasite geliştirme, bir organizasyonun veya bir toplumun yeteneğini geliştirmek için gerekli becerileri, yetkinlikleri ve araçları, süreçleri ve kaynakları geliştirip elde etmeyi ifade etmektedir. **Başa çıkma kapasitesi** (fiziksel, sosyal, ekonomik ve kurumsal) terimi afet sonrası durumda önem taşımakta, insanların mevcut kaynaklarla mücadele etmesi, biçiminde tanımlanmaktadır [36].

Afet sonrası yerel yapı üretim bilgisi ve kapasitenin kullanımı gerçekleşen afete toplum tarafından verilen bir tepki olarak görülmektedir. Yerel kaynaklardan yararlanılması, topluluk ilişkilerini güçlendirecek, ortak değer ve çıkarların belirlenmesi, **dolaylı olarak somut olmayan kültürel mirasın korunması**nı sağlayacaktır.

Sürecin her yönü, **yeni ve yerel kapasitelerin geliştirilmesi** ihtiyacını beraberinde getirmekte, yerel malzemelerin yeniden üretime geçmesi, savaş sonrası yeniden yapılandırma görevi, **kapasitenin geri kazandırılması ve geliştirilmesi**, toplulukların **sürdürülebilirliği** ile yakından ilgilidir. **Teknik yeterlilikten daha fazla kapasite bulunmaktadır**. Aslında mesleki beceri eksikliği ve kaynakların kıtlığı gibi olumsuz durumların üstesinden genellikle motivasyon ve geniş katılım gibi diğer faktörlerin gelebilmektedir [307] Böylelikle mülkiyet haklarına sahip çıkma, mülkiyeti artırma duygusu, topluluk katılımlı yeniden yapılandırmanın fırsatlar doğurduğunu gösterebilecektir [307], [312].

Yerel yapı üretim bilgisi ve geleneksel/ yerel geçim kaynaklarının çatışmadan dolayı giderek kayba uğraması, **kırsal toplulukların incinebilirliğini** arttırmaktadır. Bu sebeplerden ötürü çatışmanın ardından geleneksel üretim kapatisesi, geleneksel malzemeye erişim, yerel malzemeyi yeterli miktarda temin etmek önem kazanmaktadır. Bunun yanında somut olmayan miras değerlerine örneğin gelenek, görenek ve inanışlar zarar vermeden yapılan uygulamalar bu değerlerin yaşamasını güçlendirecek şekilde yürütülmelidir.

Yerel yapı üretim bilgisi ve kapasitesi, çeşitli durumlarda, sürekli olarak

güncellenmekte veya değişmektedir (pozitif veya negatif yönde) [36] afet sonrası sürdürebilirliğin sağlanması için de bu süreç önemlidir. Sürdürülebilir kalkınma **yerel kurumların gelişimine** bağlı olduğu için yerel kapasiteleri artırmayı sağlayacak planlamalar yerel kurumların katkısı ile yapılmalıdır.

Uluslararası finansal ve uygulamalı yardımlar ülkeden ayrıldığı zaman yerel kullanıcı, yerel sermaye, yerel yönetim, yerel iş verenler yeniden yapılandırma ve geliştirmede ana rolü üstleneceklerdir. Rehabilitasyon için uzun vadeli bir yeniden yapılandırma gerekmektedir ve bu da ilk süreçten itibaren yerel kapasitenin her bağlamda dahil edilmesiyle sağlanabilecektir.

Tanımlama, tahsis etme ve kullanma, yeniden yapılandırma stratejisi oluşturulurken kapasite geliştirmedeki üç aşamalı süreci tanımlamaktadır [307]. **Yerel kaynakları tanımlama** zaman almasına rağmen yerel kaynakları tanımlamanın **uzun vadeli kapasite oluşturma** etkisine sahip olması beklenmektedir.

2005 yılında Kobe'de BM tarafından düzenlenen Hyogo Faaliyet Çerçevesi (2005-2015 yıları arasını kapsamakta) Dünya Risk Azaltma Konferansı'nın ardından 2010 yılında 10 temel gereksinim oluşturulmuş, 6. ve 7. temel gereksinimler "kurumsal kapasitenin ve toplumsal kapasitenin güçlendirilmesi için dirençlilik" olarak belirlenmiştir.

2015 3. Birleşmiş Milletler Dünya Afet Risk Azaltımı Konferansı Sendai Çerçevesi toplantısı sonucunda **koruma** bağlamında alınan kararlarda: bilimsel bilgileri tamamlayıcı olarak geleneksel, yöresel, yerel bilgi ve uygulamaların, uygun görüldüğü şekilde kullanılması ve bulunulan yerlere ve şartlara uygun hale getirilmesi, gereken belirli sektörlere ait politika, strateji, plan ve programların sektörler arası ortak yaklaşımla geliştirilmesini ve uygulanmasını sağlamak; mevcut bilgiden faydalanmak ve bu bilgiyi sağlamlaştırmak için teknik ve bilimsel kapasiteyi güçlendirmek, metodoloji ve modeller geliştirmek ve de uygulama gerekliliği ifade edilmiştir.

4.3.1.5 Sürdürülebilirlik/ Sürdürülebilir Kalkınma

Paris'te, Aralık 2011'de **ICOMOS'un 17. Genel Kurul toplantısı**nda **miras ve kalkınma**/ gelişim arasındaki ilişki vurgulanmaktadır. Bu bildirgede **sürdürülebilirliğin yaşamsal bir yönü olarak somut ve somut olmayan kültür mirasını birleştirilmesi ve** bir

geliştirme sürecini teşvik etmesi gerektiği öncelik kabul edilmiştir. Mimari değerleri, özgünlüğü, bütünlüğü ve yerin hissi/ ruhu ile korumanın sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir yönü olduğu anlatılmıştır.

2012'de Kyoto'daki UNESCO toplantısında seçtiği temalardan birisi "Dünya Mirası ve Sürdürülebilir Kalkınma: **Yerel Toplulukların Rolü**"dür. 17. Madde de **somut ve somut olmayan kültür mirası boyutları geçmekte, dinamik bir etkileşi**min sonucunda oluştukları anlatılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma kavramının ve hedeflerinin, **yerel topluluklar ve onların doğasında olan bağıntıları** ile ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.

BM tarafından yapılan 2015 Sendai Çerçevesi toplantısı sonucunda **koruma** bağlamında afetlerin **sürdürülebilir kalkınmayı** engellediği ve bu sebeple de **sürdürülebilir kalkınmanın** gelişimi üzerine çalışmalar yapılması istenmektedir. Afet sonrası yeniden inşa sürecinde, etkilenen alanları ekonomik ve sosyal sürdürülebilir kalkınmaya entegre etmek önceliklerden olmalıdır. Bu yaklaşımda ayrıca, afet nedeniyle yerlerinden edilmiş kişiler için oluşturulan geçici yerleşimlere de uygulanmasının gerekliliği anlatılmaktadır.

Habitat III, "Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Konferansı" Ekim 2016'da gerçekleşmiştir. Nihai Taslak'ta "**sürdürülebilir gelişmenin bölünemez olan sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları**nı dönüşümlü olarak taahhütlerde bulunmaya", "insan merkezli olan kentsel ve kırsal kalkınma/ gelişmeyi" teklif etmektedir. Bu bağlamda "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları", **mirasın ve kültürün insan gelişiminde oynadığı temel rolü** yüksek düzeyde bir geliştirmenin zeminini oluşturmaktadır. **Mirasın korunması sürdürülebilir kentlere ulaşmak için yedi kilit stratejiden (hedefler) biri olarak belirlenmiştir**. Bölüm 38'de ilerlemeyi ölçmenin; sosyal ve toplumsal katılım uygulamasını güçlendirmenin, ilerlemenin ölçümünde sürdürülebilir bir kaldıraç olduğunu; kentsel ve bölgesel politikalar vasıtasıyla, hem somut hem de somut olmayan, kentlerdeki doğal kültür mirası ve insan yerleşimlerinde, kültürel altyapıları ve siteleri, müzeleri, yerli kültürleri ve dilleri korumak ve geliştirmek için ulusal ve yerel düzeylerde yeterli yatırımlar ve geleneksel bilgi ve sanatın, kentsel alanların rehabilitasyonu ve canlandırılmasında oynadıkları rolü vurgulamıştır. SDG Hedef 11.4, **mirasın korunmasının sürdürülebilir kentsel dönüşüm oranını arttırabileceği öncülüyle başlamaktadır**. Sürdürülebilir ekonomik ve kapsayıcı

büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkese iyi bir iş yaratılmasını teşvik etmekte, yerel kültürü ve ürünlerini, sürdürülebilir turizmi teşvik eden politikalar tasarlayıp uygulamayı teşvik etmektedir. Ayrıca Habitat gündeminin IV C. Bölümünde, **"Kentleşmekte olan bir dünyada sürdürülebilir insani yerleşimlerin gelişimi"** başlığı yer almaktadır.

Toplum için somut olmayan kültürel ve sosyal değerlerin anlamı bulunmaktadır. Afetlerin ardından, toplumların bu değerleri korumaya çalışması çatışmanın verdiği zararı daha kolay onarmalarını sağlamaktadır. Toplumsal bağları yeniden kurabilmek için fiziksel olarak anıtsal yapıların, sivil mimarlık öğelerinin, atölyelerde yapılan yerel üretimlerin yeniden başlaması, toplumların çatışmanın ardından günlük hayata dönüşlerini daha kolay bir şekilde sağlamaktadır. Bu nedenle, kültürün devamlılığı mekân ve kullanıcıların bir arada bulunması süreklilik ile devam ettirilebilmektedir.

Kültür mirası bilgi kaynağıdır. Uygarlıkların belleklerinin görsel kanıtıdır. Kültür, kolektif varoluşun temel şartıdır ve kültürün oluşum süreci ortaya çıkan üründen daha önemlidir. Bu sebeple "kültürel eserler"in yanında "**kültürel süreklilik**" de dikkate alınmalıdır.

Kültür statik bir varlık değildir, sürekli gelişen dinamik bir olgudur. Bu nedenle, kültür yeni bilgi ve durumlara uyum sağlayabilmelidir. Birikimlerin (bilgi ve yeteneklerin) aktarılmasında kültürün korunması da sağlanabilmelidir. Bjnnness (2002) de, kültürel sürekliliğin dinamik bir perspektife hitap ettiğini belirtmektedir. Bu sadece kültürel konuda hassas ve sorumlu bir sivil toplumun kurulmasıyla değil aynı zamanda **insanlara ve yere de değinerek bilginin devamı** anlamına gelmektedir. Ayrıca, kültürel sürekliliğin değişmesi süreklilikle iç içedir [36].

Konu üzerine yapılan çalışmalar harmanlandığında/ sentezlendiğinde insansız ve kültürsüz olarak mekânın korunamayacağı, UNESCO'nun 1972 sözleşmesi çalışmalarında da korumanın sürdürülebilir olması korumanın halksız ve bağlamsız gerçekleşemeyeceği anlaşılmaktadır.

Kültür mirası ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlara karşın **sürdürülebilir kalkınmaya** doğrudan katkı yapmaktadır; bunları içeren güçlü bir varlıktır. **Korumada sürekliliğin sağlanabilmesi için ekonomik bir temele** oturtulması gerekmektedir.

Roger'a göre (2010), sürdürülebilir ve dayanıklı fiziksel yeniden yapılandırma programlarının temel ön koşullarını dört parametre oluşturmaktadır: stratejik bir çerçeve oluşturmak; yardım ve rehabilitasyonun iyileşme ve geliştirme ile ilişkilendirilmek; kurumsal kapasitenin yeniden yapılandırılması, insanları bu süreçlerdeki kilit kaynaklar olarak etkinleştirmek ve güçlendirmektir [313].

Her daim sürdürülebilir kalkınma koruma düşüncesi ile birlikte düşünülmelidir. İyileşme aşamasında yapılacak uygulamalarda kültür mirası ve tarihi çevrenin turizm sektörü olarak sağlayacağı faydalar düşünülerek bir an önce hizmete girmesi de kültürel süreklilik için finans kaynağı olacaktır. Ayrıca kültür turizmi hem toplumun yaşam standartlarını yükseltmekte, yeni iş olanakları yaratmakta hem de genel olarak ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmaktadır.

4.3.1.6 Yeniden Yapılandırma ve Geliştirme

Yeniden yapılanmada, parçaları birbiri ardına bir araya getirmek bir seçenek değildir. Gelişmenin, **elverişli bir ortamın** yaratılmasına bağlı olduğu açıktır. Barış süreci yeniden yapılanmada, vizyon ve katılım, yaşamsal bir faktördür. Uzun vadeli bir iyileştirmede; ekonomik, sosyal ve psikolojik yeniden düzenleme, gereken tüm faaliyet ve süreçleri kapsamaktadır [307]. Geçim kaynaklarının düzenlenmesinde, yapılı çevrenin çatışma sonrası yeniden yapılandırma programlarının üzerinde durulmalıdır.

1993'te York Üniversitesi'nde Savaş Sonrası Yeniden Yapılanma ve Geliştirme Birimi (Post-war Reconstruction and Development Unit- PRDU) kurulmuştur.

Çizelge 4. 1 Çatışma sonrası yeniden yapılanma için stratejik çerçeve [313]

Operasyonel Seviye Program alanları	**Rekonstrüksiyon Konsepti**	**Rekonstrüksiyon Stratejisi** (Dolaylı etkiler: Orta-uzun dönem)	**Alan Seviyesinde Etkileşim** (Direkt etki: Kısa Dönem)
1-Yönetişim ve siyaseti yeniden oluşturmak- siyasi sermaye	Hesap verebilirlik Barış inşası Sivil toplum Sürdürülebilirlik	Devlet kurumlarını güçlendirme STK'lar geliştirmek	Eğitim Sosyal altyapı
2-Sosyal yapıların yeniden yapılandırılması- sosyal sermaye	Topluluk inşası/ yeniden yapılanma Güçlendirme	Katılım stratejileri Yerleşim stratejileri	Toplum gelişimi Fiziksel gelişim ve altyapı
3-Geçim kaynaklarının yeniden yapılandırılması- ekonomik ve fiziksel sermaye	Kalkınmanın iyileşmesi	Mekansal gelişim stratejileri Yerel kapasite geliştirme	Altyapı Barınma

Fiziksel altyapı ve özellikle konut sektörü, tipik olarak GSYİH'nın %20'sini oluşturan önemli ekonomik ürünlerdir. Fiziki altyapıyı yeniden yapılandırma programları ulusal ve bölgesel düzeyde ekonomik politika çerçevelerine ve yatırım programlarına entegre edilmelidir [313].

Göç ile geride bırakılan yerleşimde meydana gelen değişimler yerleşimin niteliğine göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle, özellikle kırsal ve kentsel alanların göç ile boşalması durumunda meydana gelen hasarın niteliği değişmektedir. Kırsal alanlardan göç edildiğinde tarım alanları işlenmediği için verimsiz alanlara dönüşmekte, araziler boş kalmakta, bağ ve bahçeler, konutlar boş kaldığı için bakımsızlıktan ötürü bozulmaktadırlar.

Memleket dışına olan göçme hareketleri kimi zaman memleket içinde de iç göçmen hareketlerini meydana getirmektedir. Giden göçmenlerin memleket içerisinde bıraktıkları boşluklar, kısmen bu memleketin başka bölgelerinden gelen iç göçmenlerle doldurulmaktadır.

Kültür mirasının sağladığı birlik değeri afetler sonrasında zarar gören çevrelerin yeniden canlanmasında itici etken olarak kullanılmalıdır. Ancak çatışma sonrası harabeye dönüşmüş bir kentin tamamının yeniden inşası/ tüm dokusunu eski biçimine getirmek, ruhunu kaybetmiş bir turistik cazibe merkezi olarak sonuçlanmaktadır. Bir kentin gerçek anlamı sokaklarında, binalarında ve bölgede yaşanan olayların karmaşıklığından kaynaklanan dokuda bulunmaktadır.

Teknoloji, kültürün somutlaşmış örneğidir. Üretildiği ülkenin ideolojisini taşımalıdır. Ayrıca, teknolojinin diyalektiği hem tarihsel hem ideolojik hem de pratik bilginin bulunduğu bir ortamda olmalı, aktarılan şey, insanların yeni durumlara uyum sağlamadaki seçkin kapasitesi sayesinde, sürece dönüştürülmeli ve yansıtılmalıdır [36]. Bunun sonucu olarak yapılacak olan uygulamalara teknolojiler, gelişmeler adapte edilmelidir.

Çatışma/ savaş sonrası zarar görmüş/ harap olmuş kentlerin yeniden kurulması genel olarak 3 ana yöntem üzerinden ilerlemektedir. Bunlar; teorik olarak kalıntıları yıkıp yeni şehir kurmak, savaş izlerini silip eskisini, yeniden inşa yoluyla (rekonstrüksiyon) geri getirmek (savaş izlerini silen), -eski kalıntıları ve savaş izlerini koruyarak kalıntıların

üzerine yeni şehri kurmaktır. Varşova, Dresden, Beyrut, Kosova ve Mostar'a bakıldığında, gerçek dünyada **yeniden yapılandırma stratejilerinin çoğu zaman birden fazla yaklaşımın bir karışımı** olduğu ortaya çıkmaktadır. Önemli anıtlar ve dini yapılar ulusal bir gurur sembolü olarak yeniden oluşturulma eğilimindeyken diğer tarihi binalar çoğunlukla ihmal edilebilmektedir.

Burada herhangi birini seçip uygulamak çokta sağlıklı görülmemektedir. “Eski kalıntıları ve savaş izlerini koruyarak kalıntıların üzerine yeni şehri kurma” teknolojik uygulamalarla desteklenerek yapılacak olsa da bazı yapıların rekonstrüksiyonu, bazı yapıların ise tamamen yıkılması bir ihtiyaçtır. Vizyon olarak yeni yapılacak olanlar eski birikimin üzerine oturmalı, tarafsız gözle mekâna, insana, mevcut yapı geleneğine, kültürel uygulamalara ve yaşam biçimine bakılmalı, bu değerler bağlamında yeniden yapılandırma/ onarım vizyonu oluşturulmalıdır.

Savaş izleri ve tahribatın anılması halkın yas tutmasıyla iyileşmesine yardımcı olacağı için bu şekilde korunacak alanlar/ yapılar tespit edilmeli, korunmalıdır. Kent merkezinde halkın en çok kullandığı alanlar olmasına dikkat edilmelidir.

Konu bağlamında dünyadaki farklı kıtalardan birkaç örnek olaya çok genel olarak bakıldığında durum daha net anlaşılmaktadır. Finlandiya'daki (1945-1975) yeniden yapılandırma öncelikleri: yok edilen kamu binalarının ve iletişimlerinin yeniden inşası, halkın %15'ini oluşturan Karelya mültecileri için konut inşası, savaş borçlarının geri ödenmesi için mal tedarik edecek yeni sanayi yapılarının kurulmasıdır. İran hükümetinin Mayıs 1989'da savaş sonrası önceliklerinin ilki petrol ve enerji- petrol rafinerilerinin, petro-kimyasal komplekslerin ve enerji santrallerinin yeniden inşası ve geliştirilmesine öncelik verilmesidir. Bu çalışmalar hem gelişim ve yeniden yapılandırma için yerel ekonomik girdi sağlamakta hem de bunun iş sahasındaki istihdama katkısı olmaktadır. Ardından yapılan uygulamalar: tarımsal rehabilitasyonun sağlanması, bina malzemeleri üreten fabrikaların yeniden yapılandırılması, kullanılan konutların, restorasyon, onarım ve rehabilitasyonu, istihdamı en üst düzeye çıkaran ancak endüstrilerin yeniden yapılandırılmasıdır [314]. Yeniden yapılandırma çözüm örneklerine bakıldığında konut ve kamu yapılarının yapılması, endüstri alanlarının geliştirilmesi gibi çözüm yollarının bazıları ortak olsa da bazı çözüm önerileri bölgenin

sahip olduğu karakteristik özelliklere bağlı olarak gelişmektedir. Günümüzde yeniden yapılandırma konusu ve altyapının geliştirilmesi, insanların günlük yaşamları üzerindeki ekonomik ve psikolojik etkisinden dolayı daha da önemlidir. Yeniden inşa süreci her bir alandaki özel koşullara bağlı **olarak her durumda farklı bir iz istemektedir.**

Çatışma sonrasında, rehabilitasyonda her bağlam için **özel olabilecek net bir cevap bulunmamaktadır**. Rehabilitasyon evresinde, dış yardım kuruluşları alandan çekildikten sonra bu önlemlerin toplumsal, kültürel ve ekonomik açıdan **sürdürülebilir** olmasının sağlanması önemlidir [36].

Rehabilitasyon sürecinde yeniden yapılanma (reconstruction), kültür mirasının korunması çalışmalarında kültür "**gerçek ve en güçlü itici** (real driver)" olacaktır. Geleneksel beceri ve kapasiteler kullanılarak rekonstrüksiyon uygulanıldığında, kanıt sağlayan hayatın, teknolojinin ve geçim kaynağının yerel yolları kullanılmaktadır. Geleneksel sosyal ağlar aracılığıyla yerel savunma mekanizması kullanılarak miras özelliğinden yararlanılmış olmaktadır [37].

Rehabilitasyon süresinin ağır restorasyon ya da rekonstrüksiyona göre daha kısa tutulması **kullanıcı katkısı ve katılımı** ile korumada olumlu etkidir. Sürenin uzaması ya katılımın kendiliğinden sönmesine ya da özellikle üst gelir seviyesinden belirli grupların baskın olmasına neden olabilecektir. Konu üzerine yapılan araştırmalar sürenin uzamaması için restorasyon kapsamının sınırlandırılması gerektiğidir. Uygulama sürecinin uzamasından kaynaklanan sorunlar; kullanıcı isteklerinin belirlenmesi süresinde ön araştırmaların uzaması, ilgi azalması, gruplaşmaların oluşması, katılımcıların vazgeçmesi, maliyetlerin artmasıdır [118]. Eğer rekonstrüksiyon programları başarılı olursa psikolojik açıdan da büyük katkı sağlamaktadır.

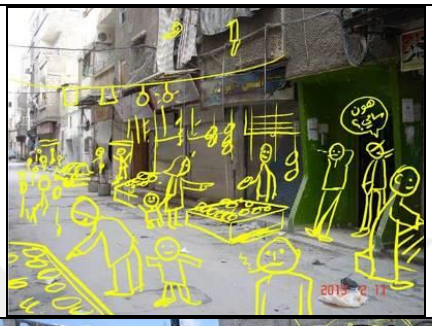
Geleneksel belgeleme yöntemleri konusunda bilgi toplama işlemleri sırasında halktan edinilen bellek dikkate alınmalıdır. Yeniden yapılanma projelerinin pek çok örneği halk belleğine, alanın özüne, geçmişe ve resmî belgelemelere ayrıca bunların yanında değerli bir kayıt olarak kullanılan anlatılara de dayanmaktadır.

İyileşme aşamasında yapılacak olan müdahalelerde bazı sorunlarla karşılaşılabilmektedir. Örneğin bunlar; bölgeye ulaşım, yerel malzemenin yetersizliği, yerel malzemeye erişim olanakları, geleneksel teknolojinin ne kadarının

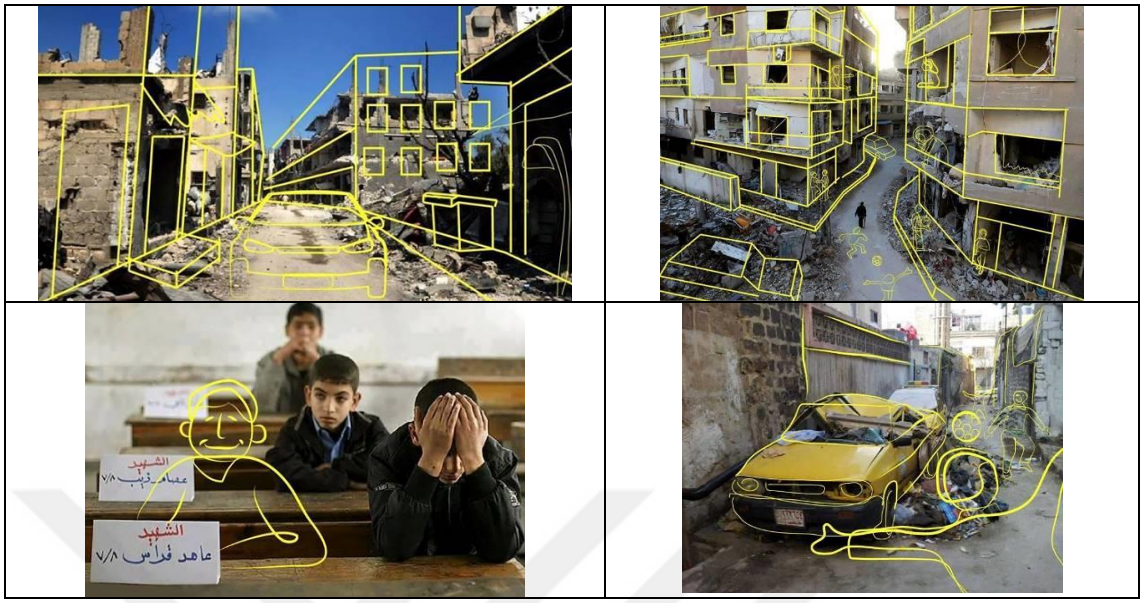
kullanılabileceği, yapılacak olan müdahaleler gibi.

İlk olarak 2013 yılında, Suriyeli Hani Abbas tarafından, Suriye'de çekilmiş olan fotoğrafların üzerine savaş öncesindeki yaşamı anlatan karalamaların bulunduğu fotoğraflar- çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Çizelge 4. 2 Savaş olmasaydı adlı, fotoğraflar üzerinde çalışmalar, Oğuzhan Cin ve Hani Abbas, 2013- Aralık 2015

	Suriyeli Hani Abbas, 2013
	
	
	

Çizelge 4. 2 Savaş olmasaydı adlı, fotoğraflar üzerinde çalışmalar, Oğuzhan Cin ve Hani Abbas, 2013- Aralık 2015 (Devamı)



Suriye'nin Halep kentinde yaşayan 13 yaşındaki Muhammed Gattiş'te savaşta zarar gören ülkesini yaptığı kâğıt maketlerle modellemektedir. İlk fotoğrafta yeni bir kent inşa eden Muhammed 2. fotoğrafta da Halep Kalesi'ni mümkün olduğunca eskisinin benzeri şeklinde maket olarak yaptığı görülmektedir.



Şekil 4. 6 Muhammed Gattiş tarafından yapılan Halep kenti maketi

Yakın zamanda Suriye'de gerçekleşen ve devam eden çatışmayla birlikte buradan göç eden insanları içgüdüsel olarak tamamladıkları fotoğraflar ve yaptıkları maketler sosyal bağlamda iyileşmede kentin yeniden yapılandırılmasının bir ihtiyaç olduğu

görülmektedir.

Marmara Belediyer Birliği tarafından 30- 31 Nisan 2016 tarihinde İstanbul'da yürütülen II. Uluslararası Çocukların Şehri Kongresi (2ndInternational Children's City Congress)'nde You Can Rescue Heritage ile birlikte Göçmen çocuklarla yapmış bulunduğumuz "Göç-Çocuk ve Kültür Mirası Atölyesi" "Kültürümüz Hafızamızdır" başlıklı sunumla gerçekleştirilmiştir. Tarihi çevrenin önemini anlatan bir sunumun ardından, geldikleri yer ve şu anda yaşadıkları yeri anlatan 2 ayrı resim çizmeleri istenilmiştir. Suriyeli çocuklar ve gençlerin, büyümüş oldukları tarihi çevreyi cep telefonlarına bakarak hasardan önceki hallerini çizdikleri ve mekan olarak çoğunlukla topluluk olarak kullandıkları camileri, dini alanları tercih ettikleri görülmüştür. ICOMOS AGA&ADCOM İstanbul 2016, Yıllık Genel Kurul ve Danışma Kurulu toplantısında, You Can Rescue Heritage Projesi ve sergisinde Suriye çalışmasına bir yer ayrılmıştır. Bu çalışmanın ürünü olan resimler burada sergilenmiştir.

Çatışmanın ardından yapılan yeniden yapılandırmanın amacı **somut ve somut olmayan değerlerle alanı bir bütün olarak korumaktır**.

Yıkılan alanları aynı şekilde yeniden yapmak değil **var olan yaşam biçimini koruyarak yeniden düzenlemek**, afetten öğrendiklerimizle geleneksel tekniklerin iyileştirilmesi ve geleneksel/ yerel malzemenin tedariği mirasın korunmasında en önemli çalışmadır [138]. Bir kez daha korumanın sadece fiziksel olarak değil kullanıcıyla birlikte mekânlara ruhunu veren somut olmayan kültür mirasının etkisini kaybetmeden, toplumun değerlerini yok saymadan kullanıcıyla bağlantısını koparmadan yapılması gerektiği görülmektedir.

Son süreçte yaşanan şiddetli çatışmaların ardından finansman kaynakları dolaylı olarak artış göstermiş, yeniden yapılandırma programları ve projeleri **için teknik şartnamelerde ve kapasite geliştirmede** (proje şartnamesi, inşaat standartları, ihale ve müteahhitlik işlemleri) önemli gelişmeler olmuştur. Dünya Bankası, OECD (Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü), BMMYK, ECHO gibi hükümetler arası ajanslar ve bir dizi küçük STK uygulama için birçok savaş sonrası yeniden yapılandırma programında aktif durumdadır. Birleşmiş Milletlerin UNDP aracılığıyla barışı pekiştirmek için başvurduğu en önemli yöntem kalkınmayı desteklemektir. UNDP, Birleşmiş Milletler Çocuklara

Yardım Fonu (UNICEF), Dünya Gıda Programı (WFP) ve BMMYK'nında aralarında bulunduğu birçok teşkilat, yerlerinden edilmiş insanlara yardım, ulusal ve yerel kurumlara karşı yeniden güven oluşmasını sağlamak amacıyla önemli roller üstlenmektedir.

Durnham Üniversitesinden Emma Cunliffe'in Ekim 2013 tarihinde yaptığı bilgilendirmeye göre Levant[1] gibi antik kentlere yerleşen yaklaşık **2 bin mültecinin buradaki tarihi eserleri** satıp yaşamlarını idame ettirdikleri yönünde tehlikeler olduğunu belirtmektedir. Ülkede yaşanan iç savaş nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalan binlerce kişi, İdlib ve Halep arasındaki bölgede bu **tarihi yapılara yerleşmiş durumdadırlar**. Terk edilen antik kentler bin yılın ardından ilk kez insanlara ev sahipliği yapmıştır.

Varılan Yer, Yeni Yaşam Alanı:

Çatışma sürecinde ve sonrasında afetin meydana geldiği ülkelerin dışındaki, komşu olan veya ilişki içinde bulunan ülkeler ve uluslararası kuruluşlar yaşanan afetin olumsuz sonuçlarından zincirleme şekilde etkilenmektedir.

Göçün yoğun olarak yaşanması genellikle varılan yerdeki **sosyo-mekansal yapıyı olumsuz yönde** etkileyen bir faktör olmaktadır. Kaygalak'a göre (2009) "göç eden toplulukların kentlerde neden olduğu sorunlar, göçün vardığı toplumun genel niteliklerine bağlı olarak farklılıklar göstermektedir" [102]. Göçün göç edilen şehirdeki en önemli parametreleri mekân üzerinde ve sosyal yaşamda olan yansımalardır.

Bazı ülkeler, afet sonrası ülke dışından gelecek göçmenler için geçici barınma birimleri kurmaktadırlar. Kimi ülkeler bunu çadır kentlerde, kimi ülkeler ise kent içerisinde mahalleler kurarak sağlamaktadır. Her ne kadar geçici konutlarda yerleşim gerçekleşecek olsa da farklı kentlerde farklı nitelikli bölgelerde de kontrolsüz yerleşimler gerçekleşmektedir. Bu bağlamda göçmenlerin tarihi çevreye yerleşimiyle ilgili olarak bir sınır veya kontrol mekanizması oluşturulması gerekmektedir.

Nüfus artışı yaşanan kentlerde sosyal donatı alanları, parklar, meydanlar hem barınak

[1] Levant olarak adlandırılan ve Doğu Akdeniz'den Sina Yarımadasına kadar olan Akdeniz kıyı şeridini kapsayan bölge dünyada medeniyetin en eski merkezlerinden biridir.

gibi kullanılmakta hem de zarar görmektedir. Kentsel mekânda kontrolsüz yayılımlar, kentin dağınık büyümesi sorununu da birlikte getirmektedir.

Göçler sonucunda varılan yerler tarihi çevreler olduğunda kentin fiziksel dokusu-kültürel yapısı, kent yönetimi etkilenmektedir. Göç ile gelen misafirlerin büyük bir bölümü çoğunlukla tarihi merkezlerde ucuza kiralanabilen bakımsız konutları tercih etmektedirler. Bu durum tarihi çevrede koruma sorunlarını artırmaktadır. Göç edilen ülkede göçmenlerin;

1- yerleştirilmeleri ve üretici duruma geçirilmeleri, eğitimleri,

2- barındırma ve gerekli çalışma olanak ve koşullarının sağlanması

3- tarihi çevrede bakımsız yapılarda kalanların yapılara verdiği zararların tespiti, durumunun sağlıklaştırılması olarak değerlendirilmelidir.

Çatışmalar sonucunda göçmenlerin hem gittikleri yerde hem geri dönecekleri yerde oluşturacakları **yeni tasarımlar ve eski yapıları onarım kriterleri** mimari bağlamda oldukça fazla önem kazanmaktadır.

2011 yılının ilk aylarından itibaren Suriyelilerin Türkiye'ye göç etme süreci misafirlerin neredeyse Türkiye'nin tüm şehirlerine dağılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu yeni durum ve beraberinde getirdiği sorunlar kendini en net şekilde kentlerde göstermektedir. Kent merkezlerindeki konut alanlarında kiracı olarak, ucuz ve yaşam konforları düşük dairelerde veya tarihi çevrede hasarlı yapılarda kalmaktadırlar. Kış aylarında ekonomik ve eğitim gelir seviyeleri düşük olan kiracıların tarihi yapının bazı bölümlerini kırıp, yakıp ısındığı bilinmektedir.

Türkiye'ye göç eden Suriyeliler kültürlerini de beraberinde getirmişlerdir ve burada da yaşatmak istemektedirler. Öncelikle bu durum yemekleri ve yaşam şekilleri, tüketim alışkanlıkları ve mekânı kullanma şekillerinde görülmektedir. Şehir merkezinde yaşayan göçmenler kentin görünümünde değişikliklere sebep olmaktadırlar. Birçok yapıda, araçta, otobüs terminallerinde, hastane, park ve dükkânlarda artık Arapça yazılı açıklamalar da bulunmaktadır. Yeme içme üzerine çalışan dükkânların tabelalarında kendi memleketlerine ait yemek isimleri hem Türkçe hem de Arapça olarak mevcuttur. Böylece **kentteki sosyo-kültürel yapı** üzerinde değişikliğe neden olmaktadırlar.

Yaşadıkları yerdeki geleneksel ve kültürel yapıdan da etkilenmektedirler. Suriyeli misafirlerin yoğun olarak göçtüğü çoğu kentte bu durumla karşılaşılmaktadır.

Çarpık yapılaşma artmakta, bazı sınır illerinde demografik yapı (doğurganlık oranı, nüfus artış oranı) değişimi oluşmaktadır. Uzun vadede suç oranlarındaki artış bazı sosyal sorunlara uygun zemin hazırlamaktadır. 35.000'in üzerinde Suriyeli Türkiye'de doğmuştur, çok sayıda yatırımcı ve küçük işletmeci sermayelerini, işlerini Türkiye'ye taşımaktadır. Suriyelilerin önemli bir bölümünü çocuk ve genç yaştakiler oluşturmakta ve bu nesil Türkiye'de yetişmektedir [315].

Suriyeliler sınırdaki şehirlerde hassas demografik yapıyı değiştirmektedir [146]. Bu sebeple, sınırdaki illerde yaşayan yerel halk, kendi şehirlerinde azınlık durumuna düştükleri hissi içindedir. Koyuncu'nun (2014) Konya'daki Suriyeliler üzerine yaptığı gözlemler: "akşamları sokakları dolduran ve çoğu Suriyeli olan gruplar halindeki gençler, konuşulan diller, Suriyelilerin işlettiği küçük çaplı dükkânlar, sokaklarda yer alan Arapça reklam tabelaları, Suriye'den getirilen ürünleri satan seyyarlar mahallenin çehresini değiştirmiştir" [77] şeklindedir.

ORSAM'ın (2015), Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmenler konusundaki araştırmaları[1] sonuçları ve bazı önerileri; kısa süreli ve geçici bir durum olarak görülen göç, gün geçtikçe kalıcı bir hâl almaktadır. Entegrasyon sürecinin başarılı yönetilmesi durumunda uzun vadede toplumsal zenginliğe, çok kültürlü yapının gelişmesine katkı sağlayacaktır [315].

Suriyeli Misafirlere Türkiye'de tanınan sağlık, barınma, beslenme ve gıda temini, istihdam, dil ve iletişim, giyim ile ilgili detaylı bilgiler **EK F'de** yer almaktadır.

Çatışma sonrası toplumların yeniden inşasında geri dönüşün rolü de göz ardı edilmemelidir.

Barınma (housing) fiziksel yeniden yapılanmanın en önemli bileşenlerindendir. Bu

[1] Suriyelilerin Türkiye'de oluşturduğu ekonomik etkilere bakıldığında, Türkiye Nisan 2011- Kasım 2014 döneminde göçmenler için 4,5 milyar dolar harcama yapmıştır ve resmi verilere göre Birleşmiş Milletler ve Avrupa ülkelerinden gelen yardım miktarı 246 milyon dolar civarındadır. 2014'e kadar Türkiye sadece bu konu ile ilgili olarak 183 milyon dolar civarında uluslararası yardım almıştır [281].

ihtiyacı tamamlayabilmek için çalışılmış çeşitli stratejiler bulunmaktadır. Geleneksel bina yöntemlerinin kullanımı, yerel malzemelerin ve yeniden canlandırmanın incelenmesi gerekliliği, gerçekleşen olaylar sonrası görülmektedir.

Çatışmayla birlikte gerçekleşen iç ve dış göçler barınma sorununu beraberinde getirmektedir. Barınma konusu birçok disiplini bir araya getiren çok geniş bir alandır. Çalışma kapsamında tarihi çevrede gerçekleşen çatışma durumlarında nasıl bir barınma/ nasıl bir yerleşme sağlandığında somut ve somut olmayan kültürel değerleri bir arada tutarak özgün dokunun en iyi şekilde korunacağı konusunda çalışılarak tez kapsamında bu soruna çözüm için öneri getirilmektedir.

Barınma:

Sürdürülebilir, başarılı ve kabul edilebilir bir "**konut yeniden yapılandırma programı"**nı geliştirmek için kilit aktörlerin aktif olarak dahil olması gerekmektedir.–Kapasiteler, ortaklıklar ve koordinasyon yoluyla bu çalışma daha sağlıklı şekilde artırılabilmektedir. Topluluk, yerel yetkililer, özel sektör, ulusal hükümet, dış aktörler kilit aktörlerdir [232].

Afet sonrası konut üretimi için beş ayrı yaklaşım vardır (tek bir müdahale ile birden fazla öğe birleştirilebilir): 1- geçişken/ geçici konutların yapılması 2- hasarlı yapıların onarılması 3- yeni konut inşa edilmesi (hasarlı yapılar olduğu gibi bırakılarak) 4- dış kurumlardan malzeme ve beceri yardımı ile yerel toplulukların çalıştığı düşük gelirli üretim/ yeniden yapılanma, "bina alanı yaklaşımı" belirlenmesi 5- finansmanı sadece dış kurumların vermesi, finansman kolaylaştırması yaklaşımıdır [232].

Afet sonrasında **barınabilmek için üç ayrı yöntem** vardır. Bunlar; acil, geçici ve uzun süreli barınmadır.

Afet sonrası **geçici konutlar** 9 ana amacı sağlamalıdır. Bunlar; rehabilitasyon bölgesinde kurulma basitliği, kısa sürede yapımı, yapı bileşenlerinin taşıma kolaylığı, konutların düşük maliyetli olması, dayanıklılık, çevre koşullarına uyum sağlayabilme, kullanıcı gereksinimlerini karşılamaları, bakım ihtiyacı olmamaları, geçici konaklama standartlarını sağlamalı, gerektiğinde genişleme- tekrar kullanılabilme imkanının olmalarıdır [316].

Uzun süreli barınma kalıcı olarak yapılan, uzun süreli barınmayı sağlayan konutlardır.

Afetlerin ardından zarara uğrayan konutlar aynı yerinde veya farklı bir yerde inşa edilmektedirler.

Çizelge 4. 3 Afet sonrası konut üretiminde, kullanıcı katılımının sağlanmasının çözüm yolları

Afet sonrası konut üretiminde, kullanıcı katılımının sağlanmasının çözüm yolları		
1	Devlet veya yardım organizasyonu tarafından tüm konutun yaptırılarak kullanıcıya verilmesi	-Geleneksel yapım yöntemleriyle gerçekleştirilmesi uzun zaman istemektedir. Bu süreçte afetzedeler geçici barınaklara yerleştirilmeli -Endüstrileşmiş yapım yöntemlerinin daha kısa bir sürede uygulaması gerçekleşmekte, güçlü bir finans kaynağı gerekmekte
2	**Çekirdek konut**un yaptırılması ve bunun zaman içinde gereksinimlere uygun olarak kullanıcı tarafından geliştirilmesi	-Kaynakların sınırlı olduğu durumlarda başvurulur ve konutun tümü yerine bir kesimi veya bazı alt sistemleri yapılmalı -Strüktür basit, düşük maliyetli, çerçeve sistemli veya yığma olarak inşa edilmeli -Geliştirilmesi kullanıcıdan beklenir (Sey ve Tapan, 1987) -Çekirdek konut, kalıcı olarak tasarlanmalı (UNDRO, 1982)
3	Eğitim ve malzeme yardımı ile halkın örgütlenmesi, Genişletilmiş bina yapım programı uygulaması- yerel konut yapım sistemlerinin öğretimi (UNDRO, 1982)	-Kullanıcılara, geleneksel **beceri ve malzemeleri kullanarak kendi konutlarını doğru olarak yapmaları öğretilmeli** -Afet alanı çeşitli bölgelere ayrılabilmeli ve çeşitli yardım kuruluşlarına bu bölgeler dağıtılmalı (Sey ve Tapan, 1987)
4	Hızlandırılmış yeniden yapım – Kendi evini yapana yardım uygulama	-Acil barınak veya geçici konut yerine normal konut yapımı olarak çalışılmaya başlanılabilmeli -Yardım kuruluşları hızlı yeniden yapım için insanları teşvik etmeli -Yönetici birim afetzedelerle dışarıda çalışabilmeli, planları uygulamalı, arazide organizasyonu sağlamalı -İyileştirmeyi hızlandıran ve yerel kaynakların, malzemelerin, insanların en iyi şekilde kullanılmasını sağlamalı (UNDRO, 1982) -Hasarlı yapıların terk edilmesi yerine, onarım maliyeti ve **yeniden yapılma maliyeti ilişkisine göre yapı tiplerine uygun, güvenilir ve ekonomik onarım sistemleri** geliştirilmeli (Anıl,1979)

Yukarıdaki tablo Tüzün'ün (2002) yüksek lisans tez çalışmasında afet sonrası konut üretiminde kullanıcı katılımıyla ilgili olarak yapılmış çalışmadan sentezlenerek elde edilmiştir [317].

Barınma sorunuyla ilgili genel çözümler; bireysel çadırlar, çadır kentler, konteynır kent, kamu tesisleri, kiralık konutlar, tanıdık kişilerin evlerinin kullanımıdır (geçici barınma merkezleri ve bakım üniteleri oluşturulmalı, sürekli/ kalıcı konutların inşası için program yapılmalıdır).

Aileleri acil durumdan geçici ve kalıcı konuta taşıma, yaşadıkları travmayı arttırmakta, iyileşme sürecini aksatmakta ve topluluk bağlarını zayıflatmaktadır. IFRC, orta vadeli sığınma evleri sağlama programlarının sınırlı bir başarı elde ettiğine değinmekte ve bu boşluğu dolduracak **daha kaliteli acil durum barınakları sağlamanın** yollarını

aramaktadır. Çözüm yolu acil barınma ve kalıcı hükmün arasındaki boşluğu dolduracak ve kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayacaktır [318].

Bu çalışmalara başlamadan düşünülmesi gerekenler: **yer/ arazi(land), teknoloji, inşaat malzemeleri, insan, kurumsal, topluluk ve finansal kaynaklar**dır (Barakat, 2003, s.6-7). Ayrıca, yeni yerleşimlerin inşasını planlarken şu hususlara dikkat edilmelidir: bölge seçimi, yer seçimi ve yerleşim planlaması; inşaat yöntem ve malzemelerinin seçimi (prefabrik, prekast, yerli yöntemler vb.); tasarım seçimidir [232].

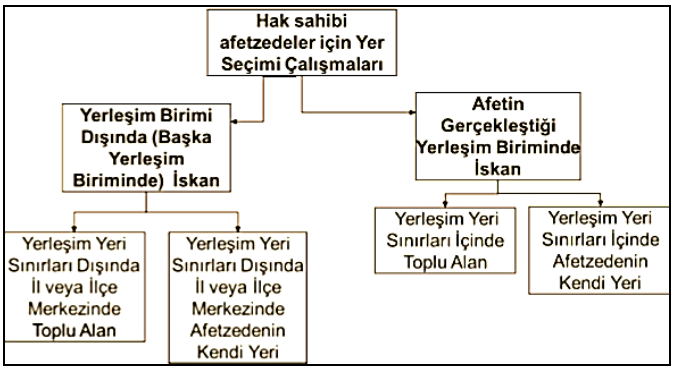
Çizelge 4. 4 Konut onarımının güçlü, zayıf ve tehlike yönleri [232]

Güçlü yönler	**Zayıf yönler**
-Yeniden yapılandırma sürecini hızlandırır -Daha fazla ev daha az para ile onarılabilir -Sosyal yeniden düzenleme talebi azdır -Etkilenen nüfusa önemli bir rol oynamaya izin verir -Kırsal alanlarda ve izole alanlarda etkili, kültürel açıdan uygun kalıcı çözümler üretebilir -Gerginliği azaltmak için kullanılabilir	-Çözüm kitleri piyasada satılmaya başlanabilir -Belirli bir beceri seviyesine ihtiyaç vardır -Güvenlik önlemleri oluşturmak güçtür (hafifletme) -Kültürel/ tarihsel olarak önemli yerleşim yerlerinde kimliğin kaybolmasına neden olabilir -Bölünmesi ve dağıtımı zordur
Tehlikeli varsayımlar	
-Malzemeler zamanında gelecektir -Standart kitler özel mimariden bağımsız olarak kullanılabilir -İnsanlar kitleri nasıl kullanacaklarını biliyor olmalı -Aile başına kitlerin boyutu ve sayısı standart olabilir -Bu sadece geçici bir çözümdür -Yerel ve komşu pazarlarda malzeme mevcuttur -Mülkiyete açıktır	

Çizelge 4. 5 Geleneksel tekniklerin güçlü ve zayıf yanları [232]

Güçlü yönler	Zayıf yönler
-Kültürel olarak kabul edilebilir -Süreklilik -Müsaitlik / Hazır bulunma -Esneklik -Düşük ulaşım maliyetleri	-Güvenlik Açığı -Dış kurumların topluluk ve geleneksel yapı teknikleri hakkındaki bilgisi sınırlı olabilir.

Yer seçimi; afet olmadan önceki yerleşim yerine (hasar gören yapının bulunduğu yere) ya da yeni bir yerleşim yerine yapılacak şekilde 2 tür uygulamayla gerçekleşmektedir. Hak sahibi olanların daimi iskanlarının rapor ile sağlanması, raporda mekânsal, imar ve mülkiyet durumu (jeolojik, hidrojeolojik, jeomorfolojik vb.), bilgilerin, afet tehlikeleri, imar kanunu ve ilgili mevzuatlar açısından değerlendiren, gerekçelerini belirten ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşlerini içerecek şekilde hazırlanmalıdır. Sosyal ekonomik ve kültürel koşulları benzer olanlar yer seçimi çalışmalarında dikkate alınmalıdır [319].



Şekil 4. 7 Hak sahibi afetzedeler için, yerinde ve farklı bir yerleşim biriminde yer seçimi çalışmaları [319]

Prefabrike konut, genelikle daimi nihai çözüm olarak sonuçlanmıştır. 'Geçici' bir çözüm olarak başlayan şey hızla kalıcı bir görünüm almıştır [320]. On yıl sonra, yerleşim yerlerinin tamamı hala yaşayan örnekler bulunmaktadır (1992, Zagrep prefabrike konutları).

Sri Lanka hükümetinin Jaffna ajansı ve GTZ, Kuzey Yeniden İskan ve Rehabilitasyon Otoritesi (RRAN) ile işbirliğinde "bina alanı yaklaşımı" ile 1996 ve 2003 yılları arasında yapı malzemelerini ücretsiz olarak hazırlamıştır. Koordinasyon noktası olarak **görev yapan merkezi bir bina** kurulmuştur. Evlerin inşası genellikle ailelerin kendileri, okulların inşası Okul Gelişimi Toplulukları tarafından gerçekleştirilmiştir [320].

Yemen'de Dhamar Yapı Eğitimi Projesi'nde 1982 depremi ardından yapılanlar ürün odaklı bir program değil, bir süreç olarak tasarlanmıştır. Yerel inşaatçılar için bir dizi teknik mesajın teşvik edilmesinin ardından, güvenli evlerin yeniden yapılandırılmasına yardımcı olmak amacıyla **bu teknikleri normal inşaat faaliyetlerine dahil edebilmesidir**. **Öğretilen iyileştirmeler hasarın analizine ve mevcut inşaat yöntemlerinin araştırılmasına dayanmıştır**. Kullanılan eğitim yöntemlerini etkili kabul etmiş ve insanlar kötü inşaat ve güvenlik açığının farkını anlamışlardır [321].

Seçilen konut yeniden yapılandırma yaklaşımı ne olursa olsun **sürdürülebilir olmalı**dır. Konutun iyi şekilde onarılmasını sağlamak için **maddi ve teknik kaynaklar yerel olarak mevcut olmalı**dır. Konut yerel çevreye, ailelerin ihtiyaçlarına uygun olmalı ve istihdamın, hizmetlerin, mesleğin ihtiyaçları için yeterli olduğu bir yerde bulunmalıdır.

Sürdürülebilir konutun beş temel özelliği; çevresel, teknik, finansal, örgütsel ve toplumsal sürdürülebilirliktir [322].

Konut yeniden yapılandırma programları yeni bir teknoloji (teknoloji transferi olarak bilinir) getirmek için de kullanılabilmektedir. Yerel topluluklar, ithal edilen tasarımın faydalarını anlayabilmekte ancak bunu göze alamamaktadır. Onarımlar için diğer malzemeler ve geleneksel yapı teknikleri kullanılabilmektedir [322]. Yerel niteliklere veya malzemelere dayalı olmayan konut üretimi, yerel ekonomiye büyük ölçüde fayda sağlamayabilir. Ancak özellikle de **beceri ve malzemeler ithal ediliyorsa, koruma dış yardım ile sürüyorsa,** uygulamalar **yerel toplumun imkanlarının ötesinde ise geleneksel bina teknikleri kaybolabilmektedir**. Bu nedenle **teknoloji transferi, hedef toplum için uygun, sürdürülebilir ve kabul edilebilir olmalı**dır.

Konut üretim yaklaşımları dizisi seçildikten ve planlama tamamlandıktan sonraki adım, uygulama yöntemi üzerinde karar vermektir. Genel olarak, iki seçenek vardır: **yüklenici (müteahit) ve kendi kendine kurma modeli**. Hangisinin seçileceği çeşitli faktörlere bağlıdır.

Çizelge 4. 6 Konut yapımı uygulama modeli seçimi etkenleri [232]

Yıkımın ölçeği ve yayılımı, yerleşimin büyüklüğünü belirler. Proje ne kadar büyük olursa, yüklenici istihdam olasılığı da artar.
İnşaat yöntemleri ve inşaat teknikleri ne kadar karmaşık, şema ne kadar kompleks olursa, müteahhitlik yapma olasılığı artmaktadır
Afetten önceki konutlar genelde kendi kendine yardım yaparak sağlanmış ise temel inşaat tekniklerinin yaygın olarak bilinip bilinmediği konusunda bilgi vermektedir
Özellikle azaltma tedbirleri getirildiğinde, paydaşların kapasiteleri (teknik, ekonomik, örgütsel) önemlidir
Hedef nüfusun rekonstrüksiyona yatırım yapmaya istekli olduğu zaman ve emeğin miktarı
Projenin zaman çerçevesi

Müteahhitlik modelinde konut yeniden yapılandırma programları, profesyonel inşaat şirketlerine verilebilmektedir. Şirketler, çözümler, malzemeler ve uzmanlık genellikle **hedef topluluğun dışından** ithal edilmektedir. En hızlı yol olarak kabul edildiğinden seçilmektedir. Bazı durumlarda, yerel olarak istihdam edilen küçük yerel müteahhitler işi üstlenebilmektedir [232].

Kendi kendine kurma modeli (the self-build model), kendi kendine yardım, yardımlı kendi evini yapım veya kendi işinde çalışanlar olarak da adlandırılmaktadır. Katı zaman baskısı yoktur. Yeniden yapılandırma çalışması, bir aileye kendi kendine yardım bazında veya ortak bir topluluk yeniden yapılandırma programı olarak düzenlenebilmektedir. Bu süreçte ülke dışından gelen destekler çoğunlukla **inşaat malzemeleri ve uzman**

tavsiyesidir. Malzemeler, hedef gruplara/ ailelere veya resmi ambarlara teslim edilebilmektedir (ailelerin ulaşıma erişimi varsa bir depo kurmak, materyalleri doğrudan hedef topluluğa teslim etmekten daha uygun maliyette bir seçenek olabilir). İşgücüne ek olarak, kendi kendine inşaya yönelik bir projedeki hedef grup, projenin maliyetine maddi olarak katkıda bulunabilmektedir. Bu, yerel ekonomi için önemli fayda sağlayabilmektedir. Aileler kendi evlerini aşamalı olarak inşa edebilmekte, ev bitmeden yerleşebilmektedir (Barakat, 2003, s. 33). Ancak bazen kendi kendine inşa etmenin izlenmesi ve değerlendirilmesi sözleşmeli olarak yaptırmaktan daha pahalı olabilmektedir [323].

Kooperatif yeniden yapılandırma modeli kendi kendine yardımla konutunu kurmaya bir alternatiftir, birlikte yeniden yapılandırmayı üstlenecek bir topluluğu harekete geçirmektedir [232]. Topluluk ilişkilerini güçlendirir, uzlaşmaya katkıda bulunur, afet ve çatışmayı takiben psikolojik iyileşmeyi kolaylaştırmaktadır. Yüksek düzeyde topluluk katılımı ve iş birliği gerektirmekte ancak çatışma sonrası topluluklar için uygun olmayabilmektedir.

Hangi modeli kullanırsak kullanalım muhtemelen bir konut projesini üstlenebilecek durumda olan bir **geçiş dönemi** olması gerekecektir. Bu, özellikle yeni yönetim sistemleri ve teknolojilerinin tanıtıldığı yerlerde önem taşımaktadır [318].

Pratik düzeyde, konut yeniden yapılanması birçok ajansın kapasitesinin veya kaynağının ötesinde işleyen, karmaşık, pahalı, çok disiplinli ve oldukça teknik bir alandır ve önemli taşıma-aktarma, hukuki veya siyasi engellerle karşılaşılabilmektedir.

Acil durum evresindeki konut müdahalesi, uzun vadeli konut hizmetlerini etkilemekte, deneyimler **geçici çözümlerin kalıcı olma eğiliminde** olduğunu göstermektedir. Ajanslar standart, tek boyutlu tüm yaklaşımlardan kaçınmaya çalışmalıdır. Konutun birçok bileşeni vardır. Yeniden yapılanmaya katılım yerel becerileri ve endüstriyi teşvik etmeye, sosyal ağları ve ilişkileri yeniden kurmaya ve psikolojik iyileşmeyi teşvik etmeye yardımcı olabilmektedir. Konut yeniden inşa, bir süreç olarak görülmelidir. **Fiziksel bir üründen çok daha** fazladır. Topluluklarla çalışmak, hazır çözümler sunmak kadar önemlidir. **Özellikle toplulukların etnik veya siyasi sebeplerden dolayı zorla yerlerinden edildiği afetler ve çatışmalar sonrasında bu siyasi boyut önem**

kazanmaktadır.—Yararlanıcı seçimi ve projenin yeri gibi konularda büyük özen gösterilmesi gerekmektedir. Yeniden yapılandırma faaliyetleri, bir anlaşmanın sosyal ve ekonomik yapısına özel dikkat göstermelidir.

4.4 İnsan Kaynaklı Afetlere Bağlı Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde Tarihi Çevreye Yönelik Afet Risklerinin Yönetim Evreleri" Modeli

Çatışma süreçlerinde kültürel değerlerin korunması bağlamında yerel kullanıcının uygulama evresinde yer alması ve kültür mirasının da geri dönüşte sürdürülebilirliği aktif şekilde sağlayacak itici gücü oluşturması "**insan kaynaklı afetlere bağlı toplu göçler ve geriye dönüş sürecinde tarihi çevreye yönelik afet risklerinin yönetimi**" modeli bağlamında sistematik bir çerçeve oluşturmaktadır.

Uluslararası toplantılarda çatışma zamanlarında kültür mirasının korunması ile ilgili alınan kararlar, örnek olaylardan elde edilen veriler ve etki değerlendirme çalışmaları değerlendirmesi bu modelin oluşum sürecinde üzerinde durulması gereken askeri alt başlıkların oluşturulmasında yol gösterici olmaktadır.

Çatışma sürecinde ve sonrasında kültür mirasının korunması bağlamında görev ve sorumlulukları olan kurum ve kuruluşlar yasal/ yönetsel, teknik, ekonomik olarak "tez Bölüm 3'te" ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

Afet sonrası uygulamalar sürecinde kavramsal çerçeveyi oluşturan tüm alt başlıkların "topluluk katılımı, kapasite geliştirme, sürdürülebilir kalkınma, vizyon, güvenlik, eşitlik, yeniden yapılandırma, uzlaşma"nın çözüm olarak vurguladığı asıl **ortak kilit nokta** "kullanıcı"dır. Bunun yanı sıra savaş/ çatışmadan çıkmış olan ülkenin her bağlamda **sürdürülebilir geri dönüşe** (sustainability of the return process) hazırlanması ve de göçmenleri misafir eden ülkelerin barış sağlandığı zaman geri dönüş sürecinde **kademeli geri dönüşe** (staggered repatriation) yardımcı olması gerekmektedir.

Yukarıda anlatılan durum ve imkânlar değerlendirildiğinde misafirlerin en uygun zaman ve barış ortamında memleketlerine geri dönüşlerinin programlı olarak sağlanması, **doğabilecek riskler** için en iyi çözüm yollarından birisidir. Ayrıca varış ülkelerindeki gönüllü geri dönüş, istihdam, eğitim veya eğitim-geri dönüş çalışmalarının hepsinin sürdürülebilirliğe katkıda bulunduğu görülmektedir. Uluslararası STK'lar ve BM ajansları

çatışma sonrası bu tür organizasyonları oluşturma konusunda iyi olsa da deneyimler sürdürülebilirliklerini sağlayamadıklarını göstermektedir.

Alanı bütün olarak korumak, göç edenlerin **geri dönüşü sağlanarak asıl amacına** ulaşılabilecektir. **Bu model çalışması yerel katılımcının, eve dönüş olmadan önce, eve dönüş sürecine dahil edilmesini planlanmaktadır.** Model önerisinde hem genel hem de özel çerçeveler oluşturulmaktadır.

Çatışma öncesinde ve sırasında **yapılan uygulamalar** afet yönetiminde çatışma sonrası yapılan uygulamalara katkıda bulunacaktır. Risk azaltımı ve hazırlıkları çalışmaları çatışma sonrasında önem kazanmaktadır. Çatışma öncesi demografik yapı ve mülk kayıtları verileri, somut ve somut olmayan mirasla ilgili bilgilerin kaydedilmesi, mimari ile ilgili yasalar ve yönetmeliklerin kayıtları özenle muhafaza edilmesi önem kazanmaktadır. Barış sağlandığında ülkenin demografik yapısının hem niteliksel olarak hem de niceliksel olarak ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çatışmanın ardından koruma çalışmalarının programlı bir şekilde başlayabilmesi, temel kent içi yaşamsal ihtiyaçların sağlanması aşamasından sonra gerçekleşebilmektedir.

Çatışma sonrası geri dönüşün "**mülteci döngüsünün sonu**" anlamına gelmediği daha ziyade, uzun süreli yeniden entegrasyon sürecinin başlangıcı (Rogge 1994, Hammond 1999) olduğu konu üzerine yapılan çalışmalarda anlatılmaktadır.

Zarar/ hasar gören tarihi çevre değerlendirileceği zaman öncelikle koruma ile ilgili müdahale yöntemleri düşünülmelidir. Bu da akla, temel olarak modern restorasyonun amacını getirmekte: söz konusu kültürel varlığın değerlerini (duygusal, kültürel ve kullanım değeri) belirleyerek, mevcut malzemenin sınırları içinde özgün halini ortaya çıkarmaktır, geçmişini kaybetmiş bir formu yeniden inşa ederek özgünü geri getirme hedefinden farklıdır.

Savaş/ çatışma sonrası **koruma teorisi** bağlamında soruna bakıldığında, restorasyon kavramı değişmektedir. Eski birikimin üzerine yapmakta restorasyon çalışmalarından biri olarak ortaya çıkmaktadır. Özgünlükten vazgeçilmemesi gereklidir.

Yapılan kalkınma planlamalarının tümünde kültür mirası değerleri, onlara yapılacak müdahaleler, geri dönüş ve barınma düşünülmesi, bütüncül bir çerçeve oluşturulması

gerekmektedir.

Stratejik plan aşamaları mevcut durum ve geleceğin tasarımı olarak ikiye ayrılmaktadır.

Çizelge 4. 7 İnsan kaynaklı afet risk analizi tablosu

Afet Türü	**Tehlike**	**Olası Riskler**	**Zarar Görebilirlik Nedenleri**	**Yönetilebilirliği Artıran Unsurlar**
İnsan Kaynaklı	Çatışma/ Savaş	-Can kaybı yaralanmalar -İş sürekliliğinin durması - barınma, beslenme ve güvenlik ortamından yoksun kalınması -Genel yıkım ile tarihi yapıların yıkılması -Hedefli yıkımlarla simgesel yapıların yıkılması -Yasa dışı kazıların gerçekleşmesi -Yasa dışı eski eser kaçakçılık trafiğinin artması/ eserlerin yağmalanması -Müzelerdeki objelerde hasar oluşumu/ objelere kasıtlı zarar verilmesi -birçok alanda yangın gerçekleşmesi	-Bölgenin kültürel miras yönünden zengin olması (tarihi ve geleneksel yapıların çokluğu) -Müzelerin ve sahip oldukları eserlerin kıymetli objeler olması -Uyarı, izleme vb. yetersiz olması -Ülke içinde ve ülke dışına göç eden kişi sayısının toplam nüfusun yarısından fazla olması -göç ile ilgili bir planlama veya afet yönetimini destekleyecek veri tabanı vb. olmaması …	-Ülkedeki tarihi eserlerin toplum belleği açısından önemli olması -Eserlerin somut ve somut olmayan değerler açısından halk için önemli olması -Uluslararası kuruluşlardan teknik olarak nitelikli uzmanların yardım sağlayabilecek olması (öneri) -Askerlere, alanda çalışacak olanlara eğitim verilmesi

Çatışma sonrası zarar görmüş olan tüm alanların aynı anda onarılamayacağı/ yenilenemeyeceği dikkate alınmalıdır. Kültür mirası değerlerinin mevcut eserler bağlamında yeniden değerlendirilmesi, hasar gören/ yıkılan yapıların, sınırlarında değişiklik olan/ olmayan koruma bölgesi tanımlamalarının yeniden yapılması, sınırların/ bölgelerin yeniden değerlendirilmesi, kaydedilmesi gereklidir.

Tüm süreçleri içeren, yaklaşım ve ölçütleri belirleyen çatışmaya/ savaşa bağlı gelişen zorunlu göç durumlarında kültürel değerlerin korunması için "**rehabilitasyon kılavuzu**" niteliğinde bir model hazırlanmıştır. "İnsan kaynaklı afetlere bağlı toplu göçlerde kültür mirasına yönelik afet risklerinin yönetimi" çerçeve kararı yol haritası olarak belirlenmiştir.

"İnsan Kaynaklı Afetlere Bağlı Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde Tarihi Çevreye Yönelik Afet Risklerinin Yönetimi" evreleri planlaması isimli **1 Nolu tabloda;** daha önceden de başka çalışmalarda yer alan, bazı ülkelerde uygulanan ya da uluslararası antlaşmalarda desteklenen çalışmalar italik karakterle gösterilmektedir. Ancak C

Evresi'nin C1 "Mevcut Durumun Planlama Amaçlı Tespiti" alt başlıkları olan 1, 2 ve 3 başlıkları diğer çalışmalarda yer almış olsa da bu modelde oluşturulmuş olan C) Çatışma/ Savaş Sonrası Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması"nın alt başlıkları tez kapsamında değerlendirilerek bir araya getirilmiş, süreç olarak sıralanmış, birbiri ile ilişkilendirilmiş özgün bir çalışmadır. Referans alınan kaynaklar tabloların sayfa sonlarında gösterilmekte ve tez EK'ler bölümü ile desteklenmektedir.

Çizelge 4. 8 Model önerisi rehber kılavuzu

İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLER VE GERİYE DÖNÜŞ SÜRECİNDE TARİHİ ÇEVREYE YÖNELİK AFET RİSKLERİNİN YÖNETİM EVRELERİ

Rehber Kılavuzun İçindekiler **Tablo No**

-İnsan Kaynaklı Afetlere Bağlı Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde **Tarihi Çevreye Yönelik Afet Risklerinin Yönetim** Evreleri ---------- -1

-A Çatışma/ Savaş Öncesi "Risk Azaltma ve Hazırlık Evresi" ----------2

-B Çatışmanın/ Savaşın Başlaması- Yayılması Sürecinde ve Çatışma/ Savaş Sırasında "İzleme ve Kapasite Koruma Evresi" ----------3- 4

-"**C1**" Çalışmalarına Başlanılmadan Önce Tahrip Olan Alanda Güvenlik ve Emniyetin Sağlanması ve İlgili Yapı/ Organizasyon Ağı Oluşturulması ----------5

-C Çatışma/ Savaş Sonrası Rehabilitasyon Evresi Eylem Şeması ---------- 6

-C Çatışma/ Savaş Sonrası Rehabilitasyon Evresi Eylem- Süreç- Katılım Çizelgesi ---------- 7

-C- A Yasal Prosedürün Düzenlenmesi ----------8- 9

-C- B Fonların Kullanımı, Paylaşımı, Gelir Kaynaklarının Dağılımının Düzenlenmesi ----------10

-C- C Patlamamış Mühimmat Temizliği Planlaması ----------10

-C- F Enkaz Temizliği Planlaması ----------10

-C -G Kültür Enkazının/ Kültür Molozunun Toplanması, Depolanması, Yerinde Onarım için Dağıtım Planlaması ----------10

-C -D Durum Analizi Yapılması ----------11

-C -E İhtiyaç Analizi Yapılması ----------11

-C -H Hasar Analizi Yapılması ----------12

-C -İ Hasar analizinin değerlendirilmesi, Gerekli acil önlemlerin alınması, Basit onarım çalışmalarının yapılmaya başlanılması ----------13

-C -J Eve dönüş çalışmalarına başlanılması ----------14

-C -K Kültür mirası değerlerinin sınıflandırılması, müdahalede önceliklendirme programı yapılması ----------15

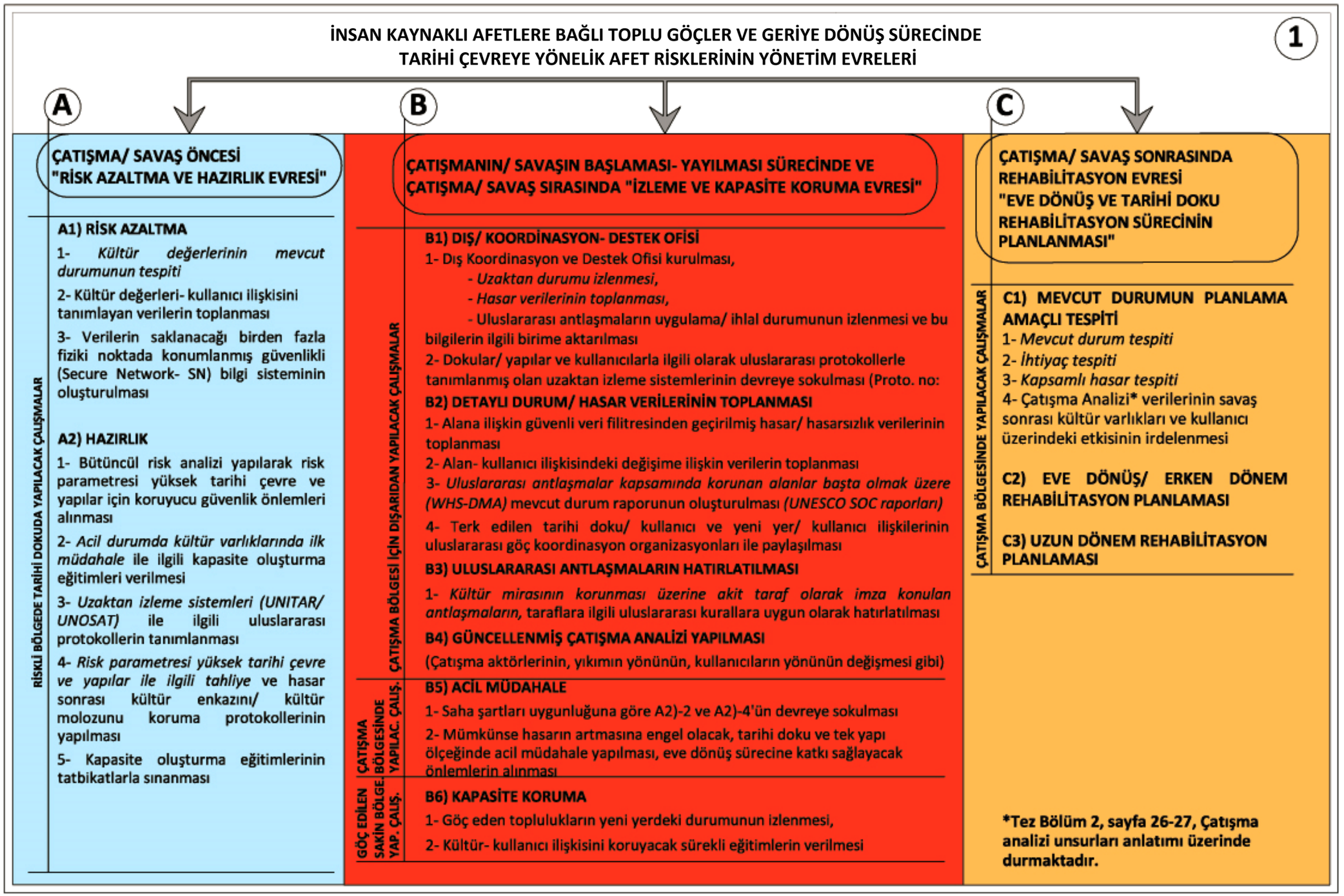
-C -L Müdahale Yöntemlerinin Belirlenmesi ----------16- 17- 18

-C -N Geleneksel malzeme tedariki/ üretimi planlaması ----------19

-C -P Yeni yapı malzemesi tedariki ve kullanımı planlaması ----------19

-C -R Tarihi doku içinde yer alan tescilsiz hasarlı yapılara ilişkin kararların alınması ----------19

Çizelge 4. 9 İnsan Kaynaklı Afetlere Bağlı Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde Tarihi Çevreye Yönelik Afet Risklerinin Yönetim Evreleri planlaması



Çizelge 4. 10 Çatışma/ Savaş Öncesi "Risk Azaltma ve Hazırlık Evresi"

A ÇATIŞMA/ SAVAŞ ÖNCESİ "RİSK AZALTMA VE HAZIRLIK EVRESİ" 2

RİSK AZALTMA

1a-Kültür mirası özelliklerinin, önemli niteliklerin ve miras varlığının tarihinin, mirasa ait bulguların belgelenmesi (mevcut kültür mirasının korunması üzerine belgeleme çalışmaları, durum analizleri, envanter çalışmaları yapılması), çatışma öncesi somut kültür mirası değerlerinin/ eserlerinin 3 boyutlu olarak dijitalleştirmesinin/ görselleştirmesinin yapılması,

1b-tarihi çevredeki/ bölgedeki tehlike ve risklerin belirlenmesi; belirlenen risklerin değerlendirilmesi, derecelendirilmesi,

1c-**risk parametresi yüksek** bir kültür mirası değerinin korunmasıyla ilgili kararların bakım programlarına entegre edilmesi,

2-Miras varlıklarının sahiplerinin ve kullanıcılarının/ kiracılarının kayıt edilmesi; mimar/ koruma uzmanı, yapı ustası, meslek sahipleri ile ilgili bilgilerin korunması,

-tüm değerlerle olan ilişkileri içermesi (yapılar ve yapılarla olan ilişkiler vb.) gereklidir.

"**Risk parametresi yüksek** tarihi çevre ve yapı" kavramında risk parametresi yüksek değerlendirmesi önem kazanmaktadır.

$$R\,(\text{Risk}) = \frac{V * H \;\; (\text{Tehlike} * \text{İncinebilirlik})}{M \;\; (\text{Yönetilebilirlik})}$$

Her olaya göre, her olay için bir p**arametre tablosu** oluşturulmaktadır. Risk formülünde yer alan, riski etkileyen; tehlike, incinebilirlik ve yönetilebilirlik değerlerinin değişmesi riskin değişkenliğini etkilemektedir. Örneğin incinebilirlik ele alındığında; malzeme, yapım sistemi, fonskiyon, değer, çatışma analizinde aldığı rol ayrı ayrı incinebilirlik değerini değiştirmektedir. H, V, M parametreleri her çatışmaya göre değişken bir yapı sergilemektedir. Bu yüzden risk çok dinamik bir yapıya sahiptir. Bu değerlendirmenin puanlama analizi çatışma analizinden (conflict analyst) çıkan verilere göre oluşturulacaktır. Kültür değerleri risk parametresi yüksek denildiğinde bu kavramlar dikkate alınmaktadır.

HAZIRLIK

1-Risk parametresi yüksek olan kültür mirası değerleri için: koruyucu güvenlik önlemlerinin alınması, kritik bölgeler ve altyapının güçlendirilmesi,

2a-Kurtarma, tahliye ve acil yardım konularında planların yapılabilmesi için kapasite oluşturacak çalışmaların sağlanması, eğitimler ve tatbikatlar yapılması,

2b-Topluluk temelli incinebilirliğin azaltılması yaklaşımı ile bilinçlendirme ve eğitim çalışmalarının yapılması,

2c-koruma çalışmalarını destekleyecek, gönüllülük sistemi oluşturulması (yer/ zaman/ kaynak vb. tespiti), (koruma bağlamında finans, insan, hizmet kaynaklarının sağlanması)

4a-kültür mirasının çatışma durumlarında korunması bağlamında yasal mevzuatların (standart politika yaklaşımları) gözden geçirilmesi, yeniden değerlendirilmesi, düzenlenmesi,

4b-yurtdışından geçici barınma için hızlı kurulabilen sistemlerin temin edilebileceği ülkelerle uluslararası hukuki görüşmelerin düzenlenmesi (özellikle mesafe olarak yakın, ulaşım kolaylığı olan ülkelerle),

4c-Çatışma sonrasında oluşabilecek kültür mirası enkazının/ kültür molozunu koruma protokollerinin yapılması (saklama, depolama vb.),

5-hazırlık gereksinimlerinin miras değerlerinin üzerinde/ yapılarda tatbikatlarla yerine getirilmesi,

6-göç ve iskan konusu üzerine çalışan ulusal ve uluslararası kuruluşlarla, çatışma/ savaş sonrası toplu göçler gerçekleşmeye başladığında terk edilen tarihi doku/ kullanıcı ve yeni yer/ kullanıcı ilişkilerinin kaydedilmesi üzerine protokeller gerçekleştirilmesi, ekibin harekete geçebilecek şekilde organize edilmesi, alternatif yapılar/ alanlar konusunda bilgilendirme yapılabilmesi gereklidir.

Çizelge 4. 11 Çatışmanın/ Savaşın Başlaması- Yayılması Sürecinde ve Çatışma/ Savaş Sırasında İzleme ve Kapasita Koruma Evresi"

B ÇATIŞMANIN/ SAVAŞIN BAŞLAMASI- YAYILMASI SÜRECİNDE VE ÇATIŞMA/ SAVAŞ SIRASINDA "İZLEME VE KAPASİTE KORUMA EVRESİ" 3

Çatışmanın sıfırıncı (0.) saniyesinden çevreye yayılmasına kadar geçen sürede ya da henüz çatışmanın başlamadığı yerleşimlerde kültürel değerlerin korunması bağlamında önlem alınabilecek yerlerle ilgili bir sürecin tanımlanabileceği, gerçekleşen olayların araştırılması sonucunda görülmektedir. Her alanın aktif olarak sıcak olmaması ancak olayın tüm bölgeye veya yakın bölgelere ulaşabileceği düşünülerek, yavaş yavaş çatışmanın/saldırının savaşa dönüşmesine kadar geçen sürede alınması gerekli önlemler bulunmaktadır.

Bunun dışında, bu evredeki çalışmalar; çatışma bölgesi için dışarıdan yapılacak çalışmalar, çatışma bölgesinde yapılacak çalışmalar ve göç edilen sakin bölgede yapılacak çalışmalar olarak ayrılmaktadır.

DIŞ KOORDİNASYON- DESTEK/ İZLEME OFİSİ KURULMASI

Dış Koordinasyon ve Destek Ofisi kurulması; uzaktan durumu izlenmesi, hasar verilerini toplanması, uluslararası antlaşmaların uygulama/ ihlal durumunun izlenmesi ve bu bilgilerin ilgili birime aktarılmasını sağlayacaktır. Çatışma öncesi güvenli ortamda saklanan verilerin bu birimle paylaşılması (Bkz. UNESCO Lübnan Ofisi) gereklidir.

- Dokular/ yapılar ve kullanıcılarla ilgili olarak uluslararası protokollerle tanımlanmış olan uzaktan izleme sistemlerinin devreye sokulması, izlemenin başlatılması, bilgi paylaşımını sağlanması, bilginin yayınlanması,

-durumun izlenmesi, tarihi dokudaki tahribatın değerlendirilmesi (sadece tarihi alanların değerlendirilmesi değil, önce genelin bilinmesi, tüm alanın birlikte değerlendirilmesi) gereklidir (UNESCO dünya miras alanlarını izlemektedir).

-Konu üzerine çalışan kişilerle ve ülke dışında yaşayan ancak bu bölgenin özelliklerini, mirasını tanıyan konunun uzmanları ile iletişime geçilmesi gereklidir.

DETAYLI DURUM/ HASAR VERİLERİNİN TOPLANMASI

-Alana ilişkin güvenli veri filitresinden geçirilmiş hasar/ hasarsızlık verilerinin toplanması,

-alan-kullanıcı ilişkisindeki değişime ilişkin verilerin toplanması,

-uluslararası antlaşmalar kapsamında korunan alanlar başta olmak üzere (WHS-DMA) mevcut durum raporu oluşturulması (UNESCO SOC taraf devlet raporları ile veri toplamakta),

(Tarihsel veri/ historical data: önceki süreçlerdeki haritalar, uydu görüntüleri, hava görüntüleri, sosyal medya bilgilerinin toplanmasıdır)

-Veri toplama aşamasının ardından tarafsız olarak organizasyonların izlenmesi gereklidir (süreçteki izleme önemlidir).

-İnternet üzerinden kültür mirası/ yapılı çevre bilgi ağı oluşturulması (ancak yanlış ve yanlı bilginin sentezlenerek depolanması), bilgi ve dokümantasyonun biriktirilmesi,

-stratejik ve askeri açıdan bilgi (data) hiyerarşisinin iyi kurgulanması,

-çatışma sırasında tahliye/ iç göç konusunda kayıtlar alınması, tahliye planlaması yapılması

-göçen insanların gittikleri yerlere göre kayıtlarının yapılması gereklidir.

ULUSLARARASI ANTLAŞMALARIN HATIRLATILMASI

Kültür mirasının korunması üzerine akit taraf olarak imza konulan antlaşmaların taraflara ilgili uluslararası kurallara uygun olarak hatırlatılması,

-sınır ülkelerin ülke dışına çıkartılan eserler üzerine mevcut yasalarını uygulaması, konuyla ilgili önlemleri arttırması,

-kültürel değerlerin yağmalarının engellenmesi için planlama yapılması ve güvenliğine önem verilmesi (UN Güvenlik Konseyi Kararları alınması) gereklidir.

Çizelge 4. 12 Çatışmanın/ Savaşın Başlaması- Yayılması Sürecinde ve Çatışma/ Savaş Sırasında "İzleme ve Kapasite Koruma Evresi"

B **ÇATIŞMANIN/ SAVAŞIN BAŞLAMASI- YAYILMASI SÜRECİNDE VE ÇATIŞMA/ SAVAŞ SIRASINDA "İZLEME VE KAPASİTE KORUMA EVRESİ"** **4**

ACİL MÜDAHALE

Saha şartları uygunluğuna göre çatışma öncesi hazırlık evresinde alınan kararların;

-acil durumda kültür varlıklarında ilk müdahale ile ilgili kapasite oluşturma eğitimlerinin,

-risk parametresi yüksek tarihi çevre ve yapılar ile ilgili tahliye ve hasar sonrası kültür enkazını/ kültür molozunu koruma protokollerinin,

devreye sokulması gerekmektedir.

-Mümkünse hasarın artmasına engel olacak, tarihi doku ve tek yapı ölçeğinde acil müdahale yapılması, eve dönüş sürecine katkı sağlayacak önlemlerin alınması,

koruma ekibinin harekete geçirilmesi (afetin başlangıcından hemen sonra, bir ya da daha fazla sayıda bir kurtarma ekibini harekete geçirmek için mekanizmaların gerektiği gibi hareket etmesi)

-çatışma sırasında yaşanan kültür mirası kayıplarının/ hasarlı yapıların korunması üzerine projeler geliştirilmesi, çatışmanın bitmesinin ardından nasıl bir canlandırma yolu ile yeniden kazanılacağının düşünülmesi ve planlanması,

-arkeolojik ve mimari alanların (site) çatışma ortamında korunması için eylem ve hazırlık yapılması,

-taşınabilir eserlerin geçici tahliyesi (güvenli bir merkezde toplanması, başka güvenli bir yere geçici olarak aktarılması), müzelerdeki eserlerin (kütüphane eserleri) örtülmesi, kapatılması, gizlenmesi, önlemler alınması (bazı objelerin yer altına alınması),

-tarihi yapıların/ eski binaların dekoratif parçalarının hızlı ve verimli bir şekilde onarılması gereklidir.

GÜNCELLENMİŞ ÇATIŞMA ANALİZİ YAPILMASI

Çatışma aktörlerinin, yıkımın yönünün, kullanıcıların yönünün değişimi ile ilgili bilgilerin tespit edilmesi gereklidir.

KAPASİTE KORUMA

Barış sağlandığında zarar görmüş olan mirasın en hızlı şekilde korunması ve değerlendirilmesi açısından uzman ve özgün kullanıcının bilgisinin ve deneyiminin önemi artmaktadır.

-göç eden nüfusun aynı bölgede toplu halde kalmasının sağlanması,

-göç eden nüfusu misafir eden ülkelerin göçmenlere eğitim vermesi,

-gidilen/ göç edilen yer ve terkedilen yerde göçün sebep olacağı durumlar üzerinde çalışılması gereklidir.

Göç ve iskânla ilgili olarak çatışma öncesi verilmiş kararların bu aşamada uygulamaya geçilmesi ve sorunun mirasın korunması bağlamında çözülmesi gerekmektedir.

Yukarıda sıralanan çalışmaların başlaması, barış sürecine kadar devam etmesi sağlanmalıdır. Birçok çalışma çatışma sonrasında da devam edecektir. Böylece süreç uzadığında değişikliklerin de belgelenmesi sağlanmış olacaktır.

Çalışmaların gerçekleşebilmesi için güvenlikli ortam ve ulaşım, uzman, nakliye, harita yardımları gerekmektedir.

Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin planlanması"

C **İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE** **5**

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"

"**C1**" ÇALIŞMALARINA BAŞLANILMADAN ÖNCE
TAHRİP OLAN ALANDA GÜVENLİK VE EMNİYETİN SAĞLANMASI VE İLGİLİ YAPI/ ORGANİZASYON AĞI OLUŞTURULMASI

YERİNDE/ ALANDA GÜVENLİK VE EMNİYETİ SAĞLAMAK - YAPI AĞI OLUŞTURMAK

1- TAHRİP OLAN ALANDA GÜVENLİK VE EMNİYETİN SAĞLANMASI

- saha çalışması için güvenlik hazırlıklarının yapılması,
- saha çalışması için ekipman ve araç seçimi yapılması,
- yapısal ve çevresel risk analizinin belirlenmesi,
- güvenlik bağlamında hasarlı bina ve alanın okunması,
- afet ve acil durum bölgesinde çalışanların ve geçici barınma alanlarının güvenliğini sağlaması (bu işi yapacak ilk öncüler için ilk yerleşim planlaması) gereklidir.

- Çalışmalarda yer alacak/ alana çıkacak ekiplere/ kişilere kişisel ve operasyonel **güvenlik için** temel bilgilerin aktarılması,
- belirlenmiş riskli yerlere yetkisiz kişilerin girmesinin önlenmesi,
- afet ve acil durumlarda sorumluluk alanlarında ki **sınır güvenliği**, mülteci akınları ve diğer nüfus hareketleri konusunda gerekli tedbirlerin alınması gereklidir.

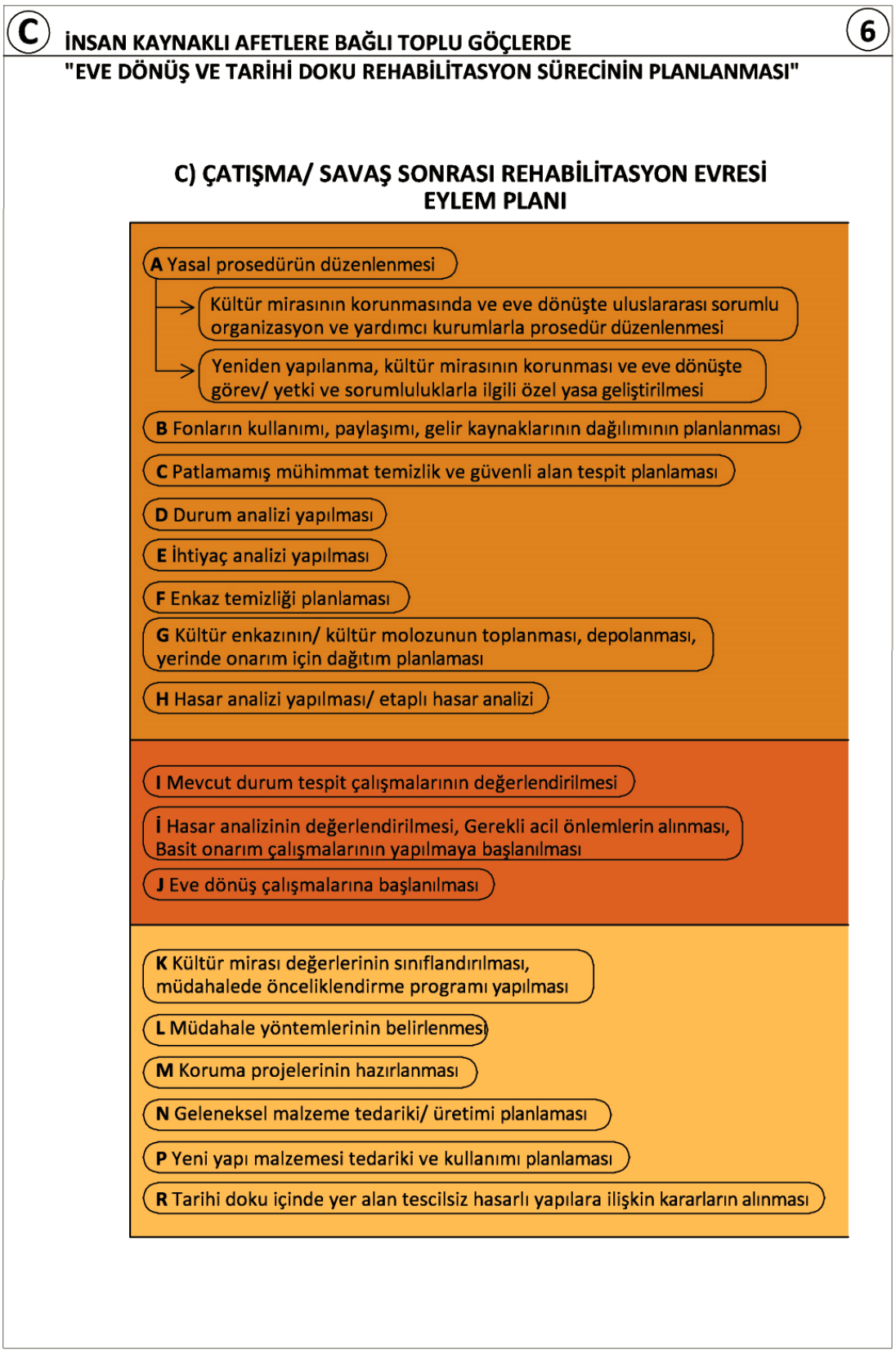
2- YAPI/ ORGANİZASYON AĞI OLUŞTURULMASI

-Çatışma sonrası sahada veri toplanması, ofiste değerlendirilmesi aşamasında;

- alanda çalışacak ekiplerin yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi,
- toplanılacak veri türlerinin belirlenmesi,
- kültür mirasının korunması için uluslararası enstrümanların tanıtılması (yasal araçlar, uluslararası ajanslar),
- eğitim, izleme, durum müdahalesine yönelik takip faaliyetlerinin önerilmesi gereklidir.

Çatışma/ savaş sonrası temel kent içi yaşamsal ihtiyaçların sağlanması aşamasından sonra
"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"
aşamasına geçilecektir.

Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" (Devamı)



Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" (Devamı)

C İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE 7

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"

C) ÇATIŞMA/ SAVAŞ SONRASI REHABİLİTASYON EVRESİ
EYLEM- SÜREÇ- KATILIM ÇİZELGESİ

	○ Kullanıcı katılımının süreçte yer alması	○ Eğitimli personel	△ Finans kaynağı	+ Özel yasal düzenlemler	□ Süreç/ zaman değerlendirmesi Kısa 1 Orta 2 Uzun 3
A Yasal prosedürün düzenlenmesi		○			1
B Fonların kullanımı, paylaşımı, gelir kaynaklarının dağılımının plan.		○		+	1,2,3
C Patlamamış mühimmat temizlik ve güvenli alan tespit uygul.		○	△		1,2,3
D Durum analizi yapılması	○		△		1
E İhtiyaç analizi yapılması	○	○			1
F Enkaz temizliğinin yapılması	○		△		1,2,3
G Nitelikli enkazın toplanması, depolanması, yerinde onarım için dağıtım planlaması	○	○	△	+	1,2,3
H Hasar analizi yapılması	○	○	△		1,2
I Mevcut durum tespit çalışmalarının değerlendirilmesi		○		+	2
İ Gerekli acil önlemlerin alınması, Basit onarım çalışmalarının yapılması	○	○	△	+	2
J Eve dönüş çalışmalarına başlanılması		○	△	+	2,3
K Kültür mirası değerlerinin sınıflandırılması, müdahalede önceliklendirme programı yapılması		○	△	+	3
L Müdahale yöntemlerinin belirlenmesi		○	△	+	3
M Koruma projelerinin hazırlanması; güçlendirme, esaslı onarım gerektiren, harabe niteliğindeki yapılar için...		○	△	+	3
N Geleneksel malzeme tedariki/ üretimi planlaması (enkazdan elde edil.)	○	○	△	+	2,3
P Yeni yapı malzemesi tedariki ve kullanımı planlaması (yardım alınan, üretimi yapılan)	○		△	+	3
R Tarihi doku içinde yer alan tescilsiz hasarlı yapılara ilişkin kararların alınması	○		△	+	1,2,3

Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" (Devamı)

C **İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE** **8**

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"

A YASAL PROSEDÜRÜN DÜZENLENMESİ

-Kültür mirasının korunmasında ve eve dönüşte uluslararası sorumlu organizasyon ve yardımcı kurumlarla prosedür düzenlenmesi,
-Yeniden yapılanma, kültür mirasının korunması ve eve dönüşte görev/ yetki ve sorumluluklarla ilgili özel yasa geliştirilmesi

-Uluslararası iş birliğinin sağlanması, uluslararası birimlerin çalışacağı alanların/ konuların yasal olarak net şekilde belirlenmesi,

-Uygulamaların uzun süreli ve sürdürülebilir olması için (1 yıl, 5 yıl, 10 yıl gibi) belirli sürelerde işlere göre sözleşmelerin yapılması,

-Uluslararası platformda, savaş/ çatışma/ güvenlik sorunu durumlarında gerçekleşen göçler ve geri dönüş çerçevesinde mirasın korunması üzerine sözleşme/ yönetmelik/ yasa geliştirilmesi,

-Geri dönenlere kendi arsa ve varlıklarını geri alma hakkı sağlayan yasaların çıkarılması, (ev sahipleri ile yerel yönetim ilişkilerini düzenleyen yönetmelik çıkarılması), hukuki çözümler oluşturulması,

-Kendi evini onarana/ restore edene ekonomik yardım/ **katkı fonu** (onarım kredisi/ yönetmeliği) sağlanmasına dair yönetmelik oluşturulması,

-Kültürel değerlerin yağmalamalarının engellenmesini sağlamak için önlem ve planlamalara katkılar yapılması,

-Çatışma sonrası mevcut durum değerlendirilerek koruma yasalarında değişikliklerin yapılması,

-Koruma bağlamında resmi kurumlarda yetki ve sorumluluklar ile ilgili yasalarının yeniden düzenlenmesi,

-Koruma ilkelerinin afet planlaması, müdahale ve iyileştirmenin tüm aşamalarına özelleştirilerek entegre edilmesi,

-Yerel halk, mülk sahipleri, müteahhitler ve diğer özel ve kamusal organlarla sözleşmeler yapılması,

-Özel olarak kurulan kooperatiflerin ya da özel şirketlerin, yerel yönetimlerlerin/ belediyelerin ortak olarak çalışması için protokol düzenlenmesi,

-Onarımda ve yeniden yapımda kullanılacak olan malzemelerin seçimiyle ilgili yasa/ yönetmelik çıkarılması, geleneksel malzeme üretiminin teşvik edilmesi,

-İmar yasalarının, kullanıcı katkısı ile koruma ve yerel grupların korumaya katılımına yer verecek şekilde düzenlenmesi, yeniden yapılandırma ve geliştirme/ onarım projelerinde yerel halkın ana oyuncular olarak tanınması, koruma bağlamında programlı/ eğitimli süreç sağlayabilmeleri için yasal çerçeve oluşturulması,

-Teknik ve ekonomik yardımlar sonrası **kullanıcıların değişmemesinin** sağlanması için sözleşmeler yapılması (iş istihdamının da sürekliliği sağlanmış olacaktır),

-**Dış kaynaklı** olarak onarım/ iyileştirme yapılan bölgelerde eski kullanıcıya oranla daha üst ekonomik gelir seviyesine sahip bir yerleşim oluşturulması (soylulaştırma) bölgede kullanıcı değişikliğine sebep olacağı için kontrolsüz yer değiştirmelerin engellenmesine bağlı belirli yönetmeliklerin ve yasaların oluşturulması,

-Askeri personele kültür mirası farkındalığına ilişkin bir eğitim kursu verilmesi, yasal prosedürle bunun sağlanması, barış döneminde yapılacak çalışmalarda askeri personelden teknik destek sağlanabilmesi,

-Mühendisler, mimarlar, eğiticiler, geleneksel yapı uzmanları için entegre eğitim programları organize edilmesi, teknik danışmanlık yapabilmeleri için geleneksel malzeme kullanımıyla ilgili konstrüksiyonlarda pratik eğitim alınması gereklidir.

C1) MEVCUT DURUM TESPİTİ

Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" (Devamı)

C **İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE** **9**

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"

A YASAL PROSEDÜRÜN DÜZENLENMESİ

-Çatışma sonrası çalışılacak konuların eylem akış şemasında gösterildiği şekilde birimlere ayrılması, şemanın her basamağını çalışacak ekiplerin/ birimlerin oluşturulması,

-Kültür mirasının korunması bağlamında çalışacak kurumsal birimlerin, alt birimlerin oluşturulması,

-Koruma sürecinde daha hızlı ve etkin bir program uygulayabilmek için yapılan "kültür mirası değerleri sınıflandırmasına" (K tablosu) göre ayrı çalışma ekiplerinin kurulması, somut olmayan kültür mirasının da değerlendirilmesi, miras değerlerinin kaydedilmesi üzerine ayrı bir ekip oluşturulması,

-**Yurt dışından gelen yardımlarda**; malzeme yardımı, patlamamış mühimmat temizliği konusundaki yardımlar, kültür mirasının korunmasındaki uzman yardımları, finans yardımları (ekonomik, teknik) hepsinin kurulan birimlere yönlendirilmesi ile ve o birimlere entegre olarak çalışması,

-Öncelikle "Topluluk ve Geri Dönüş" üzerine yasal bir kurumun (Bakanlık vb.) kurulması; yerel ve yönetsel kurumlarla koordineli çalışılması

-Topluluk ve Geri Dönüş Kurumu'na bağlı olarak geri dönüş sürecinin sağlıkla ilerleyebilmesi için: ulaşım, nakliye, tahliye, yerleştirme ve planlama, barınma, kültür mirasını koruma birimlerinin kurulması,

- Kültür mirasının korunması üzerine eğitim verebilecek, Üniversite'de bir anabilim dalının kurulması, öğretim amaçlı olarak komşu ülkelerden konu üzerine çalışan deneyimli akademisyenlerle birlikte çalışma talebinde bulunulması (uzmanlaşmış teknik eleman, geleneksel sanat uzmanlarına ihtiyaç vardır),

-Kullanıcılara meslek kazandırmak, teknik eğitim programlarını düzenlemek için uluslararası/ ulusal kurumlarla iletişime geçilerek resmi çerçeve oluşturulması,

-Kitle iletişim araçları aracılığı ile planlama amaçlarının kamuya kapsamlı olarak tanıtımının yapılması/ bilgilendirme olması,

-Seminer, film, kurs benzeri toplu eğitimler, yayınlar ve tekil uygulamalarda iş birliği düzeyinde teknik eğitimler verilmesi

-Buluşmalar ve sergiler yoluyla bir dizi toplumsal bilinçlendirme kampanyalarının ülke genelinde büyük çapta organize edilmesi,

-Çatışma sürecinde **doğrudan etkilenmeyen insanların**, zarar görmüş alanların yeniden inşasında/ onarımında yardımcı olması, yerleşim yeri büyüklüğüne göre (il/kasaba/ şehirler) eşleştirilmesinin (kendi kaynaklarının harekete geçirilmesi yoluyla) sağlanması,

-Geleneksel yapı üretim bilgisi konusunda bilgili kişilerin kullanıcıları temsil etmek amacıyla seçilmesi, bu kişilerin bilgisinin değerlendirilmesi, kullanıcılara bilgi aktarımının bu kişiler aracılığı ile sağlanması,

-Katılımcıların/ kullanıcıların, hangi mekân ve hangi kapsamda koruma çalışmalarına katılacakları belirlenmesi,

-Kullanıcıların koruma uygulamalarına fiilen katılımı için program düzenlenmesi (günün belirli saatlerinde kuramsal eğitimle bütünleştirilmesi), belirli kullanıcı grupları için meslek eğitimine dönüştürülebilmesi,

-Koruma üzerine çalışan devlete bağlı kurumların/ kurulların oluşturduğu danışma kurulları, mevcut yönetim birimlerinden katılım koordinatörlerinin görevlendirmesi, kullanıcılarla iletişimin sağlanması,

-Patlamamış mühimmat temizliği yapılmış/ güvenli bölgelerde/ alanlarda uygulamalara, geri dönen topluluklarında katılımı sağlanması

-Çok uzun yıllar sürecek olan patlamamış mühimmat temizliğinde yerel halkın eğitilmesi, görevlendirilmesi gereklidir.

C1) MEVCUT DURUM TESPİTİ

Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" (Devamı)

C **İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE** **10**

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"

B FONLARIN KULLANIMI, PAYLAŞIMI, GELİR KAYNAKLARININ DAĞILIMININ DÜZENLENMESİ

-Patlamamış mühimmat temizliği konusunda yurt dışından teknik ve ekonomik yardım alınması, finans kaynağı ile görüşmeler, zaman tasarımı, projeler yapılması (Dünya Bankası gibi kurumlara başvurulması),

-Barınma/ konut yapımı, yapım için sağlanan malzeme yardımının organize edilmesi,

-Yeniden kalkınma için ekonomik bir strateji belirlenmesi,

-Tarihi yapıların kültürel turizm teşvikinden, açık kamusal alanların ticari kullanımından ve diğer kaynaklardan gelir toplayarak elde edilen kazancın, alanı geliştirici yatırımlara aktarılmasının düzenlenmesi,

-Ekonomik gelir sağlayacak kültürel yapıların (dini mekânlar, geleneksel fabrikalar, hamamlar vb.) öncelikli olarak canlandırılması,

-Tarihi kent merkezlerinin çarşılarında geleneksel sanatların üretiminin teşvik edilmesi, atölyelerin kurulumu için finans ve mekân imkânı tanınması, yeniden canlandırılmasının sağlanması,

-Çatışma sonrası uluslararası fonların etkin bir şekilde yönetilmesi, yapılacak olan uygulamalara ayrılan miktarların belirlenmesi,

-Koruma bağlamında gerekli olabilecek ihtiyaçların değerlendirilmesi, kültür mirasının korunması için bütçenin en başta belirlenerek uzun süreli sürdürülebilirlik sağlanması,

-ayrıca geleneksel dokunun/ tarihi çevrenin, kendi kendine evini geleneksel yöntemlerle yapanların da dahil olduğu bu fonun içerisinden bütçe ayrılması ve yönetişim sistemlerinin kurulmasının sağlanması gereklidir.

C PATLAMAMIŞ MÜHİMMAT TEMİZLİĞİ PLANLAMASI

- Mayınlı bölgelerin tespit edilmesi, etraflarının güvenlik sağlanabilecek şekilde çevrelenerek denetim altına alınması, yıllık kaç m2lik alan temizlenebileceğine dair fizibilite ve program yapılması gereklidir.

F ENKAZ TEMİZLİĞİ PLANLAMASI

- Kaldırılacak olan enkazın bölge/ alan/ yapıya göre öncelik sıralamalarının belirlenmesi (patlamamış mühimmat olmayan bölgelerin veya temizlenecek olan alanların art arda planlanması),

- Enkaz dökümü yapılacak alanların tespit edilmesi, enkaz dökümü için alternatif alanların belirlenmesi,

- alandan enkaz kaldırılırken burada nitelikli kültür enkazının/ kültür molozunun bulunup bulunmadığını ayırt edebilecek konusunda uzman kişilerin bu çalışma gruplarında yer alması gereklidir.

G KÜLTÜR ENKAZININ/ KÜLTÜR MOLOZUNUN TOPLANMASI, DEPOLANMASI, YERİNDE ONARIM İÇİN DAĞITIM PLANLAMASI

- Nitelikli kültür mirası enkazı tespiti için konuda uzmanlığı/ mesleki bilgisi olan ekibin kurulması (özel bir grup çalışması, mesleki eğitim verilmesi, eğitimi veren kişinin bu bölgeyi tanıyan insanlardan tercih edilmesi),

- Enkaz temizliği yapılırken elde edilen/ bulunan **kültür mirası enkazının/ kültür molozunun** depolanmasında mümkünse yapı yakınında depolama yapılması, yerinde onarımın sağlanması, ahşap- tuğla- kiremit- taş gibi geleneksel yapım malzemeleri ile beraberindeki objelerin ve süslemelerin kurtarılması, tasniflenmesi ve eğer yapı yakınında depolama imkanı yok ise güvenli bir alana taşınması ve depolanması ya da belirli noktalara depoların kurulması, konteynır benzeri depolama araçlarının belirli mesafelere göre yerleştirilmesi,
- Onarım sürecinde, depolanan malzemelerin kullanıcılarla kayıtlı olarak paylaşılması gereklidir.

C1) MEVCUT DURUM TESPİTİ

Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" (Devamı)

C İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE **11**

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"

D DURUM ANALİZİ YAPILMASI

İLK DURUM TESPİTİ (durumun belgelenmesi)

1-Altyapının mevcut durumu

2-yapı stoku, binaların mevcut durumu

3-İnsan unsuru, demografik yapı tespiti

4-doğal ve kültürel mirasın mevcut durumunun analizi

→ 2-Yapı stoku;

-yeni yapı,

-tarihi yapı (barınma ve ortak kullanım),

(ortak kullanım: kamusal, anıtsal, ...)

doğal alanı içermelidir.

Öncelikle, afet sonrası mevcut durumu güncelleyen analizin yapılması gerekmektedir.

-Mevcuttaki hasarlı ve oturulabilir yapı oranı belirlenmesi (çatışma öncesi mimari ile ilgili örneğin müze, belediye, mimarlar odası gibi kurumların ellerindeki mevcut kaynaklar, haritalar ve uydu görüntüleri toplanması),

-Oturulabilir yapı stoğundaki tarihi yapı oranının belirlenmesi ve buna odaklanılması,

-Tarihi yapıların fonksiyonlarının (kamusal, ticaret, konut gibi) tespit edilmesi,

-Çatışma/ savaş öncesindeki mevcut durum ile şimdiki durumun özellikle hasar niteliği bağlamında değerlendirilmesi gereklidir.

Çatışma sonrası mevcut tarihi yapıların sayısı, nüfusun sayısal değeri azalmakta ve de nüfusun niteliği değişmektedir.

-Çatışmayla birlikte yeni arkeolojik alanlar da gün yüzüne çıkmaktadır. Bu alanların korunması ile ilgili de kararların alınması ve

-bütün değişikliklerin bu süreçte kaydedilmesi gereklidir.

Sonuç olarak yapı stoku ne kadar bulunmakta? Kaçı tarihi eser/ kültürel değerdir, bunların fonksiyonları nelerdir? Barınma, günlük hayatın ihtiyaçları nelerdir? Durum analizinin ardından bunların tespit edilmesi gerekecektir.

E İHTİYAÇ ANALİZİ YAPILMASI

Durum analizinden elde edilen veriler normal yaşama dönebilmek için nelere ne kadar ihtiyaç olacağı konusunda yardımcı olmaktadır.

Bu aşamada gerekli;

-altyapıyı iyileştirme,

-yapı stoku ve

-insan unsuru

ihtiyaçları belirlenecektir.

-Ne kadar tarihi yapı kullanılabilecek durumda, oturma alanı olmayan ne kadar insan var, ne kadar insan geri dönebilir? Yaklaşık olarak ne kadar bir sürede bunu sağlamak gerekmektedir?

Durum analizinden elde edilen veriler ve gerçekte nelere ne kadar ihtiyacın olduğu, bu ikisi, arasındaki fark "**ihtiyaç analizi**"yle ortaya çıkmaktadır.

-İhtiyaçların belirlenmesinin ardından çalışmaların başlayabilmesi için önceliklerin, zorunlulukların tespit edilmesi gereklidir. Bunlar;

-enkazın kaldırılması

-eğitimli personel

-finans kaynakları

-yasal düzenlemeler/ özel yasal düzenlemeler

-kullanıcı katılımı

sağlanması gerekmektedir.

Ardından tarihi dokuda hasar analizi çalışmalarına başlanılması gereklidir.

Bakınız Tez EK L metninde, BM'nin "Afet Sonrası İhtiyaç Değerlendirmesi" biriminin (Post-Disaster Needs Assessments- PDNA) hazırladığı ihtiyaç analizinin içermesi gerekli listeleri, raporları- toplanacak verileri ve buna benzer bilgileri "Post-Disaster Needs Assessments, Volume A Guidelines 2013" adlı kaynakta yer almaktadır.

C1) MEVCUT DURUM TESPİTİ

Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" (Devamı)

C **İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE** **12**

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"

H HASAR ANALİZİ YAPILMASI

Hasar analizinde;

1- tarihi yapıların
2- çevredeki doğal değerlerin
3- kültürel koleksiyonların
4- yeni yapıların

aldıkları hasar ve hasarsızlık bağlamında incelenmesi/ değerlendirilmesi gereklidir.

Analiz çalışmaları yapılırken çatışma öncesi ve sonrası kayıtlarla/ belgelerle birlikte hasar analizi sürecinde durumu/ hasarı tespit ederek belgelenmeleri sağlanmış olacaktır. (Çatışma öncesi ve sırasına ait bilgilerin derlenmesi, kontrol bilgilerinin hazırlanması, uzman kurum/ kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalardan referans alınması.)

-Hasar tespiti ve de benzeri anketleri yürütmek üzere, etkilenen bölgelerde anket ekipleri oluşturulması, ekiplerin eğitilmesi ve seferber edilmesi ve de örneklerden anlaşılacağı üzere askerlerle bu durumda çalışılabilmesi,

-halihazırda mevcut olan araçlardan yararlanılması; standart dijital kameralar, cep telefonları, GPS alıcıları, dizüstü bilgisayarlar ve ölçüm bantları,

-haritalama teknolojileri, coğrafi bilgi sistemleri, uzaktan algılama ve sosyal haritalama ve ağ oluşturma yöntemlerinin kullanılması gereklidir.

-Mimari basit fotogrametrik, 3x3 kuralları (yersel fotogrametri- 3 geometrik, 3 fotoğrafik, 3 organizasyonel kuralın) kullanılması,

- çatışma sonrası hızlı belgeleme

- kayıt ilkelerinin uygulanması

- acil karar vermede temel ve faydalı verilerin toplanması gereklidir.

Hasar analizi bilgisinin toplanması; yapı cinsinin, fonksiyonunun, yapım tekniği, yapısal/ strüktürel zararların (taşıyıcı sistem) (çatlak dağılımı), yapı elemanlarının ve malzeme sorunlarınnın tespit edilmesi (belgelemenin yapılması) yanında hasarlı yapıların ve alanların kültürel kayıtlarının tutulmasını sağlamaktadır.

-**Hasar tespiti formu** (Afet sonrası yapı stokunun hasar durumunu belirlemeye yönelik geliştirilen bir sistemdir.)

-Afet sonrası yapı durumunun tespit yöntemleri genellikle sokaktan taramaya dayanmaktadır.

-Yapı güvenliği hakkında yapının hasar durumu temel bilgisini edinmek gereklidir.

-Yapı güvenliği ve potansiyel riski belirlemeye ilişkin çalışma yapılırken; incelenen yapının geometrisi, plan tipi, komşu yapılar ile ilişkisi, taşıyıcı elemanları, yük aktarma ve geçiş elemanları, mevcut hasarlar gibi bilgilere gereksinim duyulmaktadır.

Bakınız Tez EK J metninde, hasar tespit çalışmaları yapılırken kullanılan gözlem türleri yer almaktadır. Meltem Vatan tarafından Yapı Anabilim dalında, 2010 yılında yazılmış olan "Anıtsal Yığma Binalarda Risk Düzeyinin Tespitine İlişkin Bir Öndeğerlendirme Yöntemi" adlı doktora tezinde risk, risk değerlendirmesi, hasar ve benzeri konular üzerine detaylı çalışmalar sunulmaktadır. Bu tezde "yapısal durum tespit yöntemleri" (s.50) üzerinde durulmaktadır.

Bakınız Tez EK J metninde, **"Çatlak genişliğine göre hasar dereceleri"** konusunda M.M Ö., Koçak A., "Yığma Yapı Hasarları ve Onarım ve Güçlendirme Yöntemlerinin Ayrıntıları", (2005, cilt.1, ss.93-108, İMO yayını) yayını mevcuttur.

Bakınız Tez EK J metninde, **"hasar sınıfı ve hasarın tanımı"**nı Sinha R. ve Goyal A., 2004 yılında **"hasarın sınıfı ve hasarın tanımını hem yığma yapılar hem de betonarme"** için tanımlamaktadır. "A National Policy for Seismic Vulnerability Assessment of Buildings and Procedure for Rapid Visual Screening of Buildings for Potential Seismic Vulnerability" raporda ayrıntılı anlatılmaktadır.

C1) MEVCUT DURUM TESPİTİ

Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" (Devamı)

C **İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE** **13**

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"

İ HASAR ANALİZİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ, GEREKLİ ACİL ÖNLEMLERİN ALINMASI, BASİT ONARIM ÇALIŞMALARININ YAPILMAYA BAŞLANILMASI

-Normal zamanlarda koruma çalışmaları en genel anlamda müdahale ölçeğinde; bakım, onarım, esaslı onarımdır. Ancak çatışma/ savaş sonrasında koruma çalışmalarında öncelikli uygulama; mevcut durum, ihtiyaç ve hasar analizi çalışmalarının yapılmasıdır.

Hasar analizi çalışmalarının başlamasının ardından çalışmaların bir kısmı tamamlandıktan sonra kültür mirasının onarımı için müdahaleler başlayabilmekte, etaplı hasar analizi yapılması gerekmektedir. Bu iki süreç paralel olarak ilerleyebilmektedir.

-Hasarlı olmayan/ yaşanabilir mevcut yapı kapasitesinin belirlenmesi, buna bağlı olarak geri dönenlerin kontrollü olarak (öncelikle yapı sahiplerinin ya da bölge sakinlerinin) yerleşiminin sağlanması,

-boşaltılması ve yıkılması gereken yapıların tespit edilmesi gerekmektedir.

-İklim koşulları da onarımda, acil önlemlerin alınmasında etkendir. Sonbahar/ kış mevsimi yakın ise çatı göçmeleri olan yapılar müdahale önceliği de dikkate alınarak onarımına öncelik verilmesi gerekmektedir.

Yapısal ve malzeme sorunları ve yapılacak olan müdahaleler **koruma** çalışmalarında önem kazanmaktadır.

-Hasar analizi bilgisinin toplanmasının ardından hasarlar değerlendirilerek yapılacak müdahalelerin tespit edilmesi önceliktir.

-**Taşıyıcı sistemi**n iyileştirilmesi için en uygun müdahale yöntemlerinin belirlenmesi gereklidir.

Hasar derecelerine göre yapılara uygulanacak **müdahale şekilleri sınıflandırılması** gereklidir.

Bakım/ basit onarım gerektiren yapılar, yüzeysel onarım gerektiren yapılar, güçlendirme yapılacak yapılar, esaslı onarım gerektiren yapılar, harabe niteliğindeki yapılar şeklinde sınıflandırılabilmektedir.

Basit onarım çalışmalarının erken dönem rahabilitasyon çalışmaları kapsamında yürütülmesi gereklidir. Bu aşamada:

-hızlı görsel saha muayenesi yapılması,

-gerekli malzeme, gereç, becerilerin tespiti,

-yapı türleri, kültür mirası değerlendirilmesi/ sınıflandırılması,

-hasarın detaylı teknik değerlendirilmesi,

-gönüllülerin eğitim ihtiyacına yönelik programların başlatılması,

-acil koruma önlemleri için insan ve finansal kaynak ihtiyacının değerlendirmesi,
-müdahalelerin hazırlığının yapılması ve kültürel miras alanları için çeşitli stratejilerin belirlenmesi,

-tahliye rotalarının tasarımının/ onarımının yapılması,

-uygun tabelalar yerleştirilmesi,

-ilk yardım malzemelerinin (örnek yangın söndürücüler, yangın alarmları gibi), aletlerin yerleştirilmesi,

-acil önlem müdahalesinde çalışacak olanların görev ve sorumluluklarının belirtilmesi, dış kurumlarla koordinasyon prosedürlerinin hatırlatılması gerekmektedir.

Bakınız Tez EK K metninde, "Özet hasar değerlendirmesi özet kontrol listesi" (Summary Checklist for Damage Assessment), yer almaktadır. Herb Stovel, Risk Preparedness: A Management Manual For World Cultural Heritage, ICCROM, Rome, 1998.

Bakınız Tez EK K metninde, **"Yapı hasarına göre kullanım sınıflandırması"** yapılacağı zaman **(Anagnostopoulos ve Moretti, 2006)** Anagnostopoulos, S. ve Moretti, M., (2006)'nin, Post-Earthquake Emergency Assessment of Building Damage, Safety and Usability- Part 1 (Technical Issues, Soil Dynamics and Earthquake Engineering: p.1-10) adlı makalesinde detaylı şekilde anlatılmaktadır.

C2) ERKEN DÖNEM REHABİLİTASYON PLANLAMASI

Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" (Devamı)

C **İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE** **14**

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"

J EVE DÖNÜŞ ÇALIŞMALARINA BAŞLANILMASI

Geri dönenlerin kontrollü olarak (öncelikle yapı sahiplerinin ya da bölge sakinlerinin) hasar analizi değerlendirme sonuçlarına göre yerleşiminin sağlanması,

-Mevcut durum üzerinden **yararlanıcı sınıflandırması** yapılması,

-Çatışmaların ardından güvenli bölgeler belirlenmekte ve bu bölgeler korunmaktadır. Öncelikle geriye dönen insanların belirli/ güvenli alanlarda toplanması,

-Yararlanıcı sınıflandırması sırasına göre eylemlerin gerçekleştirilmesi,

-Afetzedelerin eğer konutları yıkılmamışsa, hasar derecelerine (müdahalesi çerçevesinde) göre sağlam yapılara, onarılan yapılara veya konutlarını onarılıp, düzenlenen zaman dilimlerine göre yerleşimlerinin gerçekleşmesi,

-Afetzedelerin konutları yıkılmış ise yer seçiminde resmi, alternatifli kararların alınması;

-ya toplu bir yerleşim ya da afetzedelerin kendi yerlerine yerleşimi şeklinde olması,

-başka bir yerleşim biriminde iskân edinilecekse merkezlerde toplu bir alan tayin edilmesi ya da afetzedelerin kendilerinin yerleşmesidir (mümkün olduğunca **eski yerleşim yerine yakın** alanlar olmasına öncelik verilmesi),

-**Durum analizleri sonuçlarına göre hasarlı olmayan/ yaşanabilir mevcut yapılara** kayıtlı olarak yerleşimin gerçekleştirilmesi (öncelik mülk sahiplerine verilmeli),

-Onarılan bölgelere mekân-mülk sahiplerine öncelik tanınarak yerleşme yapılması,

-Onarımı devam eden ve yeni tasarlanan yapılar tamamlandıkça kayıtlı olarak geçişlerin sağlanması gereklidir.

-Göçle terk edilen, boş kalan verimsiz tarım arazilerinin, bulunduğu bölgelerdeki boş kalan konutların bölgeleri güvenli ise geri dönüşlerde öncelikli yerleşim için kullanılması, bu alanlara yerleşilmesi,

-Yerleşim hane sayısı yeterli olmadığı takdirde **geçici yerleşim** için tasarlanan birimlere yerleşim gerçekleşmesi,

-Mevcutta kullanılmayan mülklerin, o bölgede yaşayan kişilere kiralanması, alınıp satılması ve alandaki bağış edilen mülkler ile kamu mülklerinin yönetiminin sağlanması,

-Arazi doğrulama birimleri/ üniteleri kurulması, arazi transferi ve arazi anlaşmazlıklarının çözümü süreçleri büyük ölçüde kolaylaştırılması,

-Topraksız hane halkları/ kullanıcılar için ayrı fakat ilgili bir program, sosyal koruma faaliyetlerinin kapsamı içinde geliştirilmesi,

-Yerleşim için güvensiz kabul edilen topraklarda mal sahibi olanlar içinde çözüm üretilmesi, yerel kullanıcıların evlerini yeniden inşa etmeleri için yeni topraklara erişmelerini ve satın almalarını sağlayacak mali yardım sağlanması,

-Sosyal değişim konusunda resmi düzenli kayıt tutulması ve uygun şartlarda geri yerleştirmeler gerçekleştirilmesi gereklidir.

NOT: Bu alanda konusunda uzman kişilerle/ uzman birimlerle bütünlük içerisinde çalışılması gereklidir.

C2) ERKEN DÖNEM REHABİLİTASYON PLANLAMASI

Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" (Devamı)

C **İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE** **15**

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"

K KÜLTÜR MİRASI DEĞERLERİNİN SINIFLANDIRILMASI, MÜDAHALEDE ÖNCELİKLENDİRME PROGRAMI YAPILMASI

Kültür Mirası Değerlerinin Sınıflandırması;

1- Dünya Miras Alanları,
2- Kentsel doku,
3- Kırsal doku,
4- Kültür peyzajı,
5- Dini yapılar,
6- Kamusal yapılar,
7- Ulaşım yapıları,
8- Sivil mimarlık örnekleri,
9- Endüstri yapıları,
10- Arkeolojik alanlar,
11- Müze ve koleksiyonlar ve
12- Somut olmayan kültür mirasıdır.

Bu sınıflandırmada yer alan başlıkların her biri farklı parametrelere sahiptir.

Bu sınıflandırma içinde **müdahale önceliği** kültür varlıklarının;

-değer analizi
-hasar analizi
-ihtiyaç analizi ve
-finansal kaynakların desteği gibi

analiz sonuçlarına göre birçok analizin bir araya gelerek en uygun modelin oluşturulması üzerinden değerlendirilmektedir.

Müdahale önceliklendirme programını yapabilmek için kültür mirasının değerlerini, hasarlarını, ihtiyaçlarını sınıflandırırak ve miras için sağlanan finansal kaynak girdilerini değerlendirerek toplamda parametresi yüksek olan seçilmektedir.

Önceliklendirme sonucu her vaka için farklılık göstermekte, toplumdan topluma, kentten kente, durumdan duruma göre değişebilmektedir.

Çatışma sonrası müdahale uygulamaları çalışma kapsamında yapılan **kültür mirası sınıflandırması**na göre **ayrı ayrı** değerlendirilecek ekipler şeklinde planlanması ve çalışacak ekiplerin sınıfladırmaya göre ayrılması gerekmektedir. Temelde amaç onarımların en az müdahale ile gerçekleştirilmesidir.

Kültürün en önemli yönlerinden biri dindir ve dini inanç birçok savaştan zarar gören toplumdaki insanlar için büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda onarımda dini anıtsal yapılara (camiler, kiliseler, tapınaklar..) öncelik verilmesi gereklidir.

C3) UZUN DÖNEM REHABİLİTASYON PLANLAMASI

Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" (Devamı)

C **İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE** **16**

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"

L MÜDAHALE YÖNTEMLERİNİN BELİRLENMESİ

-Koruma yaklaşımı belirleme aşamasında; hasar tespitine bununla birlikte eğer mevcutsa yapıyla ilgili araştırmaya, çözümlemeye, yorumlamalara bakılarak teşhis ve uygulanacak müdahalelere karar verilmektedir.

Müdahale yöntemi (conservation/ preservation/ protection) **ile ilgili temel kavramlar**, çalışmalar:

-bakım (maintenance)

-onarım (repair)

sağlamlaştırma

güçlendirme

bütünleme (reintegration)

-yenileme (renovation)

-iyileştirme (rehabilitaion)

-restorasyon (restoration)

-yeniden yapım/ rekonstrüksiyon (reconstruction)

-taşıma (relocation)

-yeniden kullanım (reuse)

Aşamalı bir yaklaşım belirlenmesi;

-tarihsel araştırma yapılması,

-uygun inşaat malzemelerinin tedarik edilmesi, diğer ihtiyaçların belirlenmesi,

-yerel ocakların veya fırınların yeniden açılabilmesi için gerekli teknik konuların belirlenmesi,

-ilk aşama olarak anıtların sağlamlaştırma çalışmalarının yapılması,

-yerel becerilerin geliştirilmesi/ halkın eğitilmesi ve malzemelerin geliştirilme programı yapılması gerekmektedir.

Yerel mirasa ve özellikle konutlara müdahalelerde kontrol mekanizmasının (hükümet yetkilileri ve politikacılar tarafından düzenli olarak) düzenlenmesi önem taşımaktadır.

-Yatırımların, özellikle tarihi ve mimari çıkarları yansıtan binalar ve alanlarda turizme yönlendirmek amacıyla yapılması, yorumlanmasıdır.

-Proje faaliyetleri ile ilgili **tarihi dokümantasyon ve bilgilendirme materyallerinin** (görsel araçlar kullanarak, yerel dilde yapıya ilişkin teknik bilgi materyalleri) sergiler ve yayınlar yoluyla halka sunulabilmesi,

-Miras değerlerine özgü tanıtım videoları yapılarak yayınlanması, bilgilendirme seminerleri ve etkinlikler düzenlenmesi, program bilgilerinin etkilenen bölgelerdeki yerel radyo kanalları için geliştirilen ve yayınlanan bilgi materyalinin ve içeriklerin düzenlenmesi,

-Yerele özgü **festivallerin** düzenlenmesi için ulusal/ yerel yönetimlerin her türlü yardımı sağlaması, bilgilendirme yapılması,

-Restorasyon çalışmalarına başlamadan önce, yerel toplum temsilcilerinden, ekonomik kalkınma konusu ve enstitülerin kültür mirasının korunmasıyla ilgili uzmanlarından oluşan bir çalıştay düzenlenmesi,

-Kültür mirasının korunması üzerine üniversite birimleri ile birlikte çalışılarak eğitim programı düzenlenmesi (mimarlık, tarih, restorasyon vb),

-Onarım sürecinde yapıların çatışma öncesinde de sorunları mevcutsa bunların da yeniden gözden geçirerek düzeltilmesi gereklidir.

-Toplumlar arası diyalogu teşvik etmenin öneminе vurgu yapılması, insanların yüzyıllar boyu çok çeşitli topluluklar tarafından karakterize edilen hoşgörü ve karşılıklı bağımlılık geleneği ile yeniden bağlantı kurmalarına yardımcı olunmasıdır.

Her durum özel bir yaklaşım gerektirmektedir. Bölge içi kültürel farklılıklara duyarlı olunması ve rekonstrüksiyon sürecinde özel koruma stratejilerini yansıtması gereklidir.

-Kültür mirasının restorasyonu çalışmalarında; tasarımda, malzemede, işçilikte ortamdaki özgünlüğe dikkat edilmesi önemlidir.

C3) UZUN DÖNEM REHABİLİTASYON PLANLAMASI

Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" (Devamı)

C İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE **17**

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"

L MÜDAHALE YÖNTEMLERİNİN BELİRLENMESİ

Bir önceki tabloda da ifade edildiği üzere koruma ile ilgili farklı yöntemler bulunmaktadır. Ancak **rekonstrüksiyon** kavramı; değişen süreçler, afetler ve benzeri nedenlerden ötürü yeniden değerlendirilmiştir.

Rekonstrüksiyon uygulama süreci planlaması/ uygulama kararları

Kültür mirası müdahale çalışmalarında/ koruma yöntemlerinin belirlenmesinde, öncelikle kavramsal olarak **rekonstrüksiyon** kararları gözden geçirilmelidir.

Toplumun rehabilitasyonunun, kültür mirasının rehabilitasyonunun ve sistemin rehabilitasyonunun bütünleştirilmesi **rekonstrüksiyon sürecini** tanımlamaktadır. Bu süreç doğrudan sadece tarihi yapıların ve anıtsal yapıların yeniden inşası olarak anlaşılmamalıdır.

ICOMOS'un 2017 Paris'te, hazırladığı "**Guidance on Post Trauma Recovery and Reconstruction for World Heritage Cultural Properties**", rehber kitapta rekonstrüksiyon kavramı yeniden tanımlanmaktadır. Burada ki kararlarda da çok net bir şekilde kullanıcı toplumun rolü anlatılmaktadır. Bu sürecin kullanıcılarla birlikte tanımlanması zorunlu olan bir süreçtir. Rekonstrüksiyonun ithal edilmiş beceriler ve fonlar yerine, fonları yükseltilmiş yerel becerilerle tamamlanması, eve dönüş sürecinin hızlanmasında bu sürecin hızlandırıcısı olarak toplulukların finansal açıdan güçlendirilmesi en önemli dayanak olacaktır. ICOMOS'un bu yayınında özellikle vurgulanmaktadır. Tarihi yapının itici gücü neredeyse her madde de tanımlanmaktadır (c ve f maddelerinde- italik yazılı olarak).

REKONSTRÜKSİYON (RECONSTRUCTION):
(ICOMOS, 2017)

Yeniden inşa hem somut nesnelere hem de toplumsal yapılara uygulanan bir terimdir.

-Kültür mirası söylemindeki "reconstruction" kelimesi genellikle "özdeş", aslına mümkün olduğunca yakın bir şekilde yeniden inşa etmeyi ima etmektedir. Ancak (aynısını yapma), pratikte nadiren başarılmaktadır çünkü yapıyı yapan özgün zanaatkârlarla ilişki kopmuştur, özgün malzemelerin gerçekliğini ve tarihi değerlerini yeniden elde etmek zorlaşmaktadır ve yapıya dair kanıtların kaybolma riski vardır.

a- Değiştirilmiş rekonstrüksiyon (modified reconstruction): bazen form/ biçim, yeniden yapılanma için ana unsur olabilmektedir. Bir topluluğa fayda sağlamak için yapılan/ üstlenilen görev eski haline getirmektir.

Başka uygulamalarda/ durumlarda, malzeme ve işçiliğin özgünlüğü veya canlandırma süreçleri daha çok önem kazanabilmektedir.

Yapıların/ strüktürlerin ve formların, yeni ihtiyaçları yansıtacak şekilde modifiye edilmesi/ değiştirilmesi, teknik kalitenin veya tasarım kalitesinin seviyesinin yetersizliği ile gerçekleştirilen ve artık istenmeyen olarak kabul edilen önceki müdahalelerin ortadan kaldırılmasıdır.

b- Kısmi rekonstrüksiyon (partial reconstruction): Tahribat/ yıkım genellikle kısmidir. Yıkılan bölümlerin yeniden inşa edilirken hayatta kalan dokuyla diyaloga girmesi, teknik ve metodolojik zorluklar yaratmaktadır, bunların çözümüne ihtiyaç vardır. Ayrıca, çatışma sonrası sağlam olan/ hayatta kalan bölümlerin korunması ve parçalanmış bölümlerin/ materyallerin kullanılmasının uygunluğu ile ilgili önceliklern tanımlanmasını da gerektirmektedir.

c- Yinelenen/ tekrar eden bir süreç olarak rekonstrüksiyon (reconstruction as a recurring process): bazı tarihi yapıların özelliklerinde, anıtların yenilenmesine olanak tanıyan *kolektif hafızanın ve zanaatkar toplulukların bilgisi yeniden yapılanmanın* ***sistematik evrelerini*** *ortaya çıkarmaktadır.*

Özellikle zanaatla ilgilenen toplulukların sürdürülebilirliğinin açıkça belirtilmesi gereklidir.

Benzer şekilde, yapı malzemelerinin çabuk bozulduğu durumlarda ani tahribattan/ yıkımdan bağımsız olarak tek tek bileşenlerin veya hatta bütün binanın değiştirilmesi söz konusu olabilmektedir. *Bu yenileme, geleneksel el sanatları ve tekniklerin sürdürülebilmesine dayanmaktadır.* Hasarlı elemanların periyodik olarak değiştirilebildiği ahşap veya taş anıtlara belirli bir dereceye kadar uygulanabilmektedir.

C3) UZUN DÖNEM REHABİLİTASYON PLANLAMASI

Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" (Devamı)

C **İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE** **18**

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"

L MÜDAHALE YÖNTEMLERİNİN BELİRLENMESİ

Rekonstrüksiyon uygulama süreci planlaması/ uygulama kararları

d- Yeni ortaya çıkarılan altta yatan tarihi katmanların rekonstrüksiyonu

(reconstruction of newly revealed underlying historic layers): Yıkım (çatışma/ savaş), daha önceden bilinen veya bilinmeyen doku katmanlarını ortaya çıkarabilir ve yeniden yapılanma, ortaya çıkmış olanları göz önünde bulundurarak, bir binanın veya bir kentsel alanın daha önceki yapılanmasını yeniden gözden geçirme fırsatı olarak görülmektedir.

e- Yapı/ bina veya kentsel koşulları iyileştirmek için bir fırsat olarak rekonstrüksiyon (reconstruction as an opportunity to improve building or urban conditions): Kentsel dokuya zarar veren yıkım, sorunlu durumları düzeltmek, yaşam koşullarını iyileştirmek ve/ veya hayatta kalanların durumunu iyileştirmek için bir fırsat sunabilmektedir. Kentsel alanların yeniden inşasına yönelik bir yaklaşımın dile getirilmesi, mirasın toparlanmasını/ kurtarılması ve sürdürülmesini gerektirmektedir.

f- Kritik/ hassas bir öge olarak alışılmış bilginin, uygulamaların, inançların veya diğer somut olmayan niteliklerin sürdürülmesi için bir fırsat olarak rekonstrüksiyon (reconstruction as a critical element to maintenance of customary knowledge, practices, beliefs, or as an opportunity to sustain these or other intangible attributes): *etkilenen toplulukların değerlerini değişen koşullar bağlamında kültürel alanlarını, faaliyetlerini ve değerlerini korumaya yönelik sürdürme kapasitesini desteklemek.* (Miras unsurları/ ögeleri yapıların/ binaların, nesnelerin, öğelerin, çevrenin özelliklerinin ve yönlerinin, kurulan geleneklerin, ritüellerin ve çağdaş mirasın oluşturduğu uygulamaların kalıtsal bağışları olarak anlaşılmaktadır.)

Ayrıca **Bakınız Tez EK M** metninde, ICOMOS'un 2017 Paris'te, hazırladığı "**Guidance on Post Trauma Recovery and Reconstruction for World Heritage Cultural Properties**", rehber kitapta çatışma sonrası **Dünya Miras Alanlarının korunması** üzerine (s. 7- 11) dikkat edilmesi gerekli değerler ve yöntemler anlatılmaktadır. EK **M'de** bu bölüm Türkçe olarak özetlenmektedir.

ICOMOS'un 2013 yılında internet üzerinden düzenlediği eğitim "Çatışma Zamanlarında Suriye'deki Kültürel Mirasın Korunması Kursu" kitap olarak yayınlanmıştır. **(ICOMOS** E-Learning Course for The Protection of Syria's Cultural Heritage in Times of Armed Conflict 7-8 January 2013 In Cooperation with Syrian **DGAM** and **ICCROM). Bakınız Tez EK N** metninde, bu kitapçıkta yer alan **"kültürel koleksiyonların korunması" bölümü,** özet olarak anlatılmaktadır. (Kültürel koleksiyonların tahliye edilmesi, geçici depolama, kurtarma, öncelik-sonralık saptaması/ niteliklerine göre sınıflandırma, sağlamlaştırma detaylı olarak anlatılmıştır).

-Rekonstrüksiyon çalışması konusunda kavramsal ortak bir yaklaşım geliştirilmesi, genel olarak ortak ve yapısal olarak özel çözümler düşünülmesi, uluslararası yetkili/ uzman kurumların sözleşmelerinin, tüzüklerinin referans alınması,

-Dini/ kutsal, referans veren yaşam alanları ve mekanların/ yapıların (toplumların sembol olarak gördüğü, yer işaretleri, önemli sivil, kültürel anıtlar) rekonstrüksiyon çerçevesinde yeniden yapılması,

-Rekonstrüksiyon çalışmalarında çatışma öncesine ait varsa yapım ritüeli, malzeme, teknikler benzer şekillerde ifade edilmesi gereklidir.

Ayrıca kültür mirası değerleri sınıflandırması bağlamında değerlendirilen yerel/ kırsal mimarinin korunması ilkeleri birçok çalışmadan derlenerek **Tez EK O** metninde sunulmaktadır.

C3) UZUN DÖNEM REHABİLİTASYON PLANLAMASI

Çizelge 4. 13 Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması" (Devamı)

C İNSAN KAYNAKLI AFETLERE BAĞLI TOPLU GÖÇLERDE **19**

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI"

N GELENEKSEL MALZEME TEDARİKİ VE ÜRETİMİ PLANLAMASI (ENKAZDAN ELDE EDİL.)

-Yerel ve uygun malzeme tedariki konusunda projeler geliştirilmesi, yerel malzemeye erişim olanaklarının düzenlenmesi, erişimleri güçlendirme veya güncelleme yollarının ve araçlarının tasarlanması,

-Geleneksel malzemenin kapasitesine ve erişimine bağlı olarak hasarlı geleneksel yapıların onarım, tamir ve güçlendirme müdahalelerinde kullanılacak olan malzeme ve yönteme karar verilmesi, planlanması,

-Geleneksel teknolojinin kullanılabilirliğinin ve kapasitesinin tespit edilmesi,

-Geleneksel yapı malzemesi üreten fabrikaların kurulması, çatışma öncesi mevcut olanların hasar derecesine/ sınıfına göre müdahale tespiti yapılması, nitelikli enkazdan elde edilenlerin onarımı, dağıtımı, depolaması, kullanımı konusunda planlama yapılması gereklidir.

P YENİ YAPI MALZEMESİ TEDARİKİ VE KULLANIMI (YARDIM ALINAN/ ÜRETİ.)

-Yeni teknolojik malzemenin kullanımında bölgelerin belirlenmesi,

-Eski tarihi doku içinde malzeme kullanımının sınırlı olması,

-Eski dokudaki malzemelerle uyumlu olması,

-Yeniden yapılandırılan alanlarda malzeme tercihinde seçmeliler olması,

-Her seviyede yenilikçi inşaat teknolojilerini kullanabilen eğitimli bir insan gücü kapasitesi oluşturulması,

-Yenilikçi teknolojilerin ve materyallerin kitlesel farkındalığı ve kabul edilebilirliğinin anlatılması gereklidir.

R TARİHİ DOKU İÇİNDE YER ALAN TESCİLSİZ HASARLI YAPILARA İLİŞKİN KARARLARIN ALINMASI

-Tasarım, inşaat teknikleri, malzeme seçimi, dokuya eklemeler, değişikliklerin belirlenmesi; konuyla ilişkili eğitim ve bilinçlendirme programları yapılması; tasarımda tarihi doku içerisinde bulunulduğu bilincinin aktarılması,

-Yeniden yapımda yerel malzemenin kaynağının varlığına ve temin miktarına bağlı olarak yeni malzeme seçimi gerçekleştirilmesi,

-Yerel kullanıcılar için resmi olarak karar verilen mevcut çeşitli bina seçenekleri hakkında konut yeniden yapılandırma eğitim ve öğretim programları başlatılması,

-Belleği korumak ve yeniden inşa edilen yapıların özgün tarihi ile karışıklığını önlemek için, yeniden inşa edilen yapıların imgesi, olaya ve gerçekleştiği döneme ait izi açığa çıkarma yöntemine ve modernliğe de sahip olması,

-Patlamamış mühimmat temizliği yapılan alanların, yeni yerleşmeler için kullanılması,

-Altyapı onarımları için finans kaynağı sağlanması, altyapı onarımlarının düzenli olarak sürdürülmesi, öncelik verilecek yerlerin tespit edilmesi, zamanlama programı yapılması gerekmektedir.

C3) UZUN DÖNEM REHABİLİTASYON PLANLAMASI

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

21. yüzyıl dönümünde başlayan ve son süreçte gerçekleşen insan kaynaklı afetlerden olan savaş/ çatışma durumlarında, tarihi eserlere yapılan yok edici müdahalelerin benzediği görülmektedir. Bosna, Kosova, Yemen, Irak ve Suriye'de görüldüğü üzere öncelikle kütüphanelere, müzelere, tarihi bilginin/ belgenin saklandığı yerlere saldırılması ardından medeniyetlerin simgesi, yüzyıllardır yaşayan, kültürlerin sürekliliğini ifade eden evrensel değerler olan dünya miras alanlarına yapılan kasıtlı saldırılar gün geçtikçe artmaktadır. Kültür mirası tüm insanlığın değeri olarak kabul gördüğünden yok olan değerler de tüm insanlığın değerleridir.

Yok edilmiş bir kütüphane veya müze bir toplumun sembollerinin silinmesini ifade etmektedir. Bir toplumun temel kurumlarının ve simgesel eserlerinin tahrip edilmesi, yerleşimin sakinlerine zarar vermek/ onları yok etmek ve günlük yaşam tesislerini yıkma girişimidir. Kültür mirasının gücünün ortak hafıza ve kimlik üzerine kurulu olması, savaş ve çatışmalarda bu mirasın yok olması/ zarar görmesi, hafızaya sahip olan topluluğun varlığının/ birliğinin önemini artırmaktadır.

Savaşlar/ çatışmalar fiziksel çevreyle birlikte sosyal çevreyi de etkilemekte ve değişimine sebep olmaktadır. Bir çeşit **sosyal kesinti** oluşmaktadır. Kültürel değerler; toplumun geçmişi, toplumsal belleği ve kimliği ile olan bağını kurduğundan, afet sonrasında kültür mirası itici güç olmaktadır. Toplumların sahip olduğu ortak hafıza göç ile birlikte göç etmekte, hatta dağılmaktadır ve ortak hafıza zamanla kaybolmaktadır. Çocukların ise ortak hafızaları oluşmadan ana yurtlarından ayrılmaları **nesillerdir süregelen geleneklerin kesintiye uğramasına/ kopmasına sebep olmaktadır.**

2. Dünya Savaşı sonrasında kültür mirasının korunmasıyla ilgili resmi bir metin olarak

Venedik Tüzüğü kazanılmıştır. 20. yüzyıl son çeyreğinden itibaren Dünyada yaşanılan süreçte kültür mirasını tehdit eden riskler nelerdir? Nasıl sonuçlar alınmaktadır? Ardından ne olabilir? Neyi korumaktayız? 21. yüzyıl dönümünde yaşanan savaş ve çatışmaların kültür mirası bağlamında etki ve sonuçlarındaki büyük değişikliklerle ilişkili konular, kültür mirasını korumak için yeni çalışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle savaş/ çatışma/ güvenlik sorunu durumlarında, **olayların afetlere dönüşmesi riskine karşı** "uluslararası platform"da sözleşme/ yönetmelik/ yasalarda, **yeni gelişen risklere** paralel olarak önlemler alabilmek için: yeni maddeler ekleyerek, mevcut mevzuatlar üzerinde değişiklikler yaparak, uluslararası politikaları geliştirerek, toplumları eğiterek, yerleşmeleri daha dayanıklı hale getirerek çözümler üretilmesi gereklidir.

Savaşa/ çatışmaya bağlı olarak gelişen toplu göçler, yaşanan süreçlerde kültür mirasını etkileyen önemli bir **risk** olarak ortaya çıkmaktadır.

"21. Yüzyıl Dönümünde İnsan Kaynaklı Afetlerde Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde Tarihi Çevreye Yönelik Risklerin Yönetimi" başlıklı doktora tezinde; afet, göç, savaş/ çatışma etkenlerinin kültür mirası üzerinde 20. yüzyıl son çeyreğinden itibaren oluşturduğu yeni riskler tespit edilmekte, bu risklerin azaltılmasına karşın çözüm önerisi geliştirilmektedir. Tez çalışması sürecinde elde edilen veriler, savaş/ çatışma afetiyle gerçekleşen göçün bir risk oluşturduğunu ve buna bağlı başka risklerin oluşmasına da sebep olduğunu göstermektedir.

Çatışma/ savaş sonlandığı zaman, gerçekleşecek **geri dönüşlerde** sağlıklı ve sürdürülebilir çözümler üretilemez ve eve dönüş gecikirse **yeni riskler** oluşacaktır. Ayrıca çatışma durumlarında **toplu göçlerle** birlikte hasar gören **yapıların artması**, onarımlarının zorlaşması, yakın çevreye dağılan yapı parçalarının zamanla yok olması, bozulma hızının artması, belge değerinin kaybolmaya başlaması, uzman sıkıntısının oluşması, bilimsel kaynakların azalması, geleneksel/ yerel yapı bilgisi, geleneksel/ yerel uygulamaların kaybının hızlanması, malzeme- uygulama eksikliğinin artması, demografik yapının farklılaşması gibi durumlar da yeni riskler doğuracaktır.

Tez çalışması; somut ve somut olmayan kültür mirasının savaş/ çatışma süreçlerinde göçlere bağlı olarak gerçekleşen **kaybolma riskini** azaltmaya yönelik hızlı eve dönüşün-

geri dönüşün **gerekliliğini** ve yaşanılan bu süreçte iyileştirme çalışmalarında **kültür mirasının itici gücünün** en etkili araçlardan birisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Tez yazımında her ana başlık anlatımı altında, uluslararası kuruluşların görev ve sorumluluklarına değinilmiştir. Afet öncesi, sırası ve sonrası göç, afet, afet risk azaltımı, tarihi çevrenin/ somut ve somut olmayan kültür mirasının korunması, yasaların oluşturulması/ uygulanması, uygulamalara fon yardımı, yeniden yapılandırma, güvenlik benzeri konularda ve diğer süreçlerde çalışan ayrı ayrı görev alan uluslararası kuruluşlar anlatılmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin bundan öncekilerde her bölge için ayrı görevlendirdiği kurumlar bundan sonraki güvenlik sorunlarında da görev alacaktır. Bunun yanı sıra konusunda uzman (akademisyen) kişilerden de yardım alınması/ danışılması konusuna ağırlık verilmesi gereklidir.

Afetlerin sıklığının artması, buna bağlı olarak zararların büyümesi, iyileştirme ve yeniden **yapım sürecinde kullanılan kaynağı arttırmak**tadır. Afetler sonucunda çoğu zaman geri dönüşümsüz kayıplar da oluşmaktadır.

Çatışma/ savaş süreçlerinde afet risklerinin yönetimi ile ilgili yapılacak olan uygulamalar değerlendirildiğinde bütün alt başlıklar birbirine atıf yapmaktadır. Başlangıçta ifade edildiği gibi **bu yönlerin her birinin ele alındığı bütüncül bir yaklaşım** gerekmektedir. Savaş sonrası toplumun yeniden yapılandırılması net düşünme, çok disiplinli planlama ve uzun vadeli taahhüt gerektiren zorlu bir projedir.

Günümüzde küreselleşmenin getirdiği tek düzeleşme durumlarına karşıt, son yıllarda afet ve kültür mirasını koruma üzerine yapılan birçok uluslararası toplantıda, "kalkınmanın/ gelişmenin bir iticisi olarak miras; sürdürülebilirliğin yaşamsal bir yönü somut ve somut olmayan kültür mirasının birleşimi; yerin hissi (sense of place); kültürel, tarihsel, çevresel, estetik ve hafıza değerlerine dayanan "yerin ruhu" (spirit of place); sürdürülebilir kalkınma, yerel toplulukların rolü; topluluk katılımı ve mirasın gelişimi/ mirasın kalkınması; uygulayıcılar, kurumlar, topluluklar ve ağlar; kentlerin onarımında mirasın ve kültürün pozitif itici güç olabileceği; sürdürülebilir bir kalkınmanın, mekan, hatıralar, yerel katılımcılar, geleneksel yöntemlerin korunarak sağlanabileceği; mirasın korunmasının sürdürülebilir kentsel dönüşüm oranını arttırabileceği; kültür mirasının sosyal yönleri; yere bağlı ve toplumsal entegrasyona

dayalı koruma" benzeri **kavramlar tartışılmış ve anlaşmalar imzalanmıştır**. Savaş, çatışma afeti bağlamında kültür mirası üzerindeki etki ele aldığında; barış zamanında sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesi, yerel toplulukların rolü, yerin ruhu/ hissi düşünüldüğünde bu durumun/ sürdürülebilirliğin ancak göç eden insanların/ yerel kullanıcının geri dönüşü ve uygulamalara katılımıyla sağlanabileceği görülmektedir.

Geleneksel bilgi ve becerilerin kaybını önlemek için özgün kullanıcının **geri dönüşünün önemi artmaktadır**. Gerçekleşmiş olan kırsal ve kentsel büyük yıkımlar sonrası en çok rekonstrüksiyonda ihtiyaç duyulan geleneksel bilgi ve beceriler buradan göç etmiş olan insanlarda mevcuttur.

Geri dönüş ve kültürel değerlerin korunmasının planlanması afet risk yönetiminde her evrede yer alması gereken başlıklardan biri olmalıdır. Bunun üzerine yasal dayanaklar oluşturulmalıdır. Öncelikle çok genel bir değinme bile olsa önümüzdeki yıllarda gerçekleşecek olan toplantılarda "çatışma, savaş sonrası geri dönüşü planlama, geleneksel bilginin sürdürülebilirliği, geri dönüşün mirasa katkısı, kültür mirası korunmasının sürdürülebilirliğe, yerel kapasite geliştirmeye, yerel yapı üretimi bilgisinin mekânında korunmasına katkısı" benzeri söylemlerle ifade edilmelidir. Ülke dışına göç edilmesi ile ilgili olan yasalara, geri dönüşün sağlıklı ve planlı bir şekilde sağlanabilmesini desteleyecek (zorlama olmaksızın), teşvikte bulunacak maddeler eklenmelidir. Uluslararası bir yasal düzenleme yayınlanmalıdır. Kültür mirasının korunması üzerine çalışılan yasalar/ yönetmelikler/ bildiriler konu ile ilgili birebir önerilerde bulunmalıdır.

Tez çalışmasında, tarihi çevrede/ geleneksel dokuda/ zengin çok katmanlı mirasa sahip bölgelerde, yukarıda değinilen risklerin çözümlenmesinde "**İnsan Kaynaklı Afetlere Bağlı Toplu Göçler ve Geriye Dönüş Sürecinde Tarihi Çevreye Yönelik Afet Risklerinin Yönetim Evreleri"** planlaması modeli oluşturulmuştur ve bu model mevcut sorunlara programlı şekilde çözüm önermektedir. Model planlama 3 safhadan oluşmaktadır:

1- Çatışma/ Savaş Öncesi "Risk Azaltma ve Hazırlık Evresi"

2- Çatışmanın/ Savaşın Başlaması- Yayılması Sürecinde ve Çatışma/ Savaş Sırasında "İzleme ve Kapasite Koruma Evresi"

3- Çatışma/ Savaş Sonrasında Rehabilitasyon Evresi "Eve Dönüş ve Tarihi Doku

Rehabilitasyon Sürecinin Planlanması"

Bu 3 safhada yer alan çalışmalar afet risk yönetimi genel çerçevesinde anlatılmakta ancak tüm bu çerçeve çatışmaya/ savaşa göre özel kavramsal tanımlanmakta, 4. bölüm sonunda tablo anlatımı şeklinde modele dönüştürülmekte ve basamaklandırılmakta ayrıca "çatışma/ savaş sonrasında rehabilitasyon evresi **eve dönüş ve tarihi doku rehabilitasyon sürecinin planlanması" özelinde de** detaylandırılmaktadır.

Tez çalışmasında oluşturulan model önerisi, çerçeve şekli ve içeriği ile daha önce kültür mirası ve risk yönetimi üzerine çalışan kuruluşların oluşturmuş oldukları afet risk yönetimi çerçevesinde yer almamaktadır. Modelde yer alan tüm alt başlıklar, tez kapsamında değerlendirilerek bir araya getirilmiş, süreç olarak sıralanmış, birbiri ile ilişkilendirilmiş özgün bir çalışmadır.

Ayrıca kültürel değerlerin korunmasının, geri dönüşe zemin oluşturan itici gücü oluşturacağını, "**geri eve dönüş**"ün, **çözüm yolunun önemli şartlarından** olduğu ve **sürdürülebilir geri dönüşün kültür mirasının korunmasıyla sağlanabileceği görülmektedir** (geleneksel malzeme, geleneksel teknikler, yerel malzeme/ yerel teknikler/ yerel kullanıcı ile birlikte yapılacak olan çalışmalardan/ programlardan/ modellerden geçmektedir). Bu model ile yerel katılımcının **eve dönüşten önce eve dönüş sürecine dahil edilmesi** sağlanmış olacaktır.

Afet risk yönetimi yaklaşımında kültür mirasının **özgün kullanıcısının katkısı ve katılımı** ile korunabilmesi için süreçler tezde yeniden değerlendirilmektedir.

Çatışma öncesi afet risk yönetim uygulamalarını tanımlayan terimler **risk azaltma ve hazırlıktır**. Bu süreç genel olarak risk azaltım ilkeleri olarak ifade edilmektedir. Afet risk yönetimi hazırlık, risk azaltma aşamaları çalışmalarına bakıldığında, savaş ve çatışmalara bağlı olarak gelişen **zorunlu toplu göçlerin doğurduğu sorunlar** konusunda hazırlık çalışmalarının bulunmadığı görülmektedir. Model çalışmasında çatışma zamanında yaşanmaya başlayan zorunlu toplu göçün doğuracağı riskler üzerine alınabilecek önlem ve hazırlıklardan bahsedilmektedir.

Tez çalışmasında elde edilen veriler sentezlendiğinde/ değerlendirildiğinde, belirli bir zaman dilimi içerisinde yaklaşan tehlikelere karşın **hassas bölgeler** tahmin edilebilecektir. Bu tehlikelerin tespiti, tezde önerilen modelde anlatılanların yapılmasını

ve böylece risklerin azaltılmasını sağlayacaktır. Riskin yüksek olduğu bölgeler tespit edilerek çatışma/ savaş öncesinde yapılabilecek uygulamalar sayesinde oluşabilecek kayıpların azalmasını sağlayabilecektir.

Çatışmanın/ savaşın başlaması- yayılması sürecinde ve çatışma/ savaş sırasında "izleme ve kapasite koruma evresi"ndeki çalışmalar; çatışma bölgesi için dışarıdan yapılacak çalışmalar, çatışma bölgesinde yapılacak çalışmalar ve göç edilen sakin bölgede yapılacak çalışmalar olarak ayrılmaktadır. Dış koordinasyon ve destek ofisi'nin çatışma bölgesinin dışında kurulması, detaylı durum/ hasar verilerinin toplanması, uluslararası antlaşmaların hatırlatılması, güncellenmiş çatışma analizi, kapasite koruma başlıkları altında detaylı olarak anlatılmaktadır.

Çatışma/ savaş sonrasında rehabilitasyon evresi "eve dönüş ve tarihi doku rehabilitasyon sürecinin planlanması" evresinde öncelikle koruma çalışmalarında kültürel değerin korunmasında öncelikle yapılması gereken, çalışmanın **kavramsal çerçevesini/ çatkısını** oluşturmaktır. Kültür mirasının korunması bağlamında çatışma sonrası afet risk yönetim uygulamalarına karar verilirken de "**kavramsal altyapı"** oluşturulmuştur. Tüm çalışmalar sentezlendiğinde; vizyon, katılım, güvenlik, uzlaşma ve adalet, eşitlik, yeniden yapılandırma ve geliştirme, yeniden yapılanma kapasitesi/ kapasite geliştirme ve sürdürülebilirlik/ sürdürülebilir kalkınma çatışma/ savaş sonrasında yapılacak uygulamalarda bir bütün olarak planlanmalıdır.

Dinamikler konusunu anlamak; çatışma ve iyileşme deneyimlerini bir araya getirmek, bunları çeşitli analitik yaklaşımlara tabi tutmak ve savaş sonrası kurtarma konularını kapsamaktadır ve savaş sonrası yeniden yapılandırmanın anlamını teorik ve pratik açıdan tanımlamaktadır.

Birçok örnek olayda görülmektedir ki: fiziksel yeniden yapılandırma ve restorasyon çalışmalarının bir bölümünde başarısız olunmaktadır. Kurumların sosyal entegrasyon, toplum gelişimi, ekonomik ihtiyaçlar ve barış stratejileri gibi konularda **ileriye dönük** hedeflere/ çalışmalara değinmedikleri ve yapılan çalışmaları ölçmedikleri/ kaydetmedikleri anlaşılmaktadır.

Başka ülkelerin, yabancı sermayenin uluslararası kalkınma da sürdürülebilir bir kalkınma sağlanması için uzun vadeli taahhütlerde isteksiz olması, bankaların gelişim

tecrübelerini duruma uygulamaktaki başarısızlıkları gibi benzeri durumlar çatışmanın yaşandığı ülkelerde uzun süreli kalkınmanın **ülkenin yerel kaynaklarıyla ve özgün kullanıcısıyla** birlikte/ kullanıcının katılımıyla çözüme gidilmesinin hatırlatmaktadır.

Türkiye, Lübnan, Irak gibi çok fazla göçmene ev sahipliği yapan ülkeler erken, barışçı, düzenli ve aşamalı bir **dönüş tasarımı** geliştirmelidir.

Topluluk katılımı ve kapasite geliştirme yoluyla topluluğa dayalı afet rehabilitasyonu, hükümetlerin yanı sıra uluslararası, ulusal ve yerel kuruluşların çoğunun gündemindedir.

Geri dönüş gerçekleşeceği zaman özellikle barınma konusunda plan yapılması gerekmektedir. Savaş veya çatışma süresinde bazı bölgeler savaşta gerçekleşen zararlardan ötürü (radyoaktif madde kullanılan alanlar) bazı bölgeler ise politik sebeplerden ötürü (sınır değişikliği) geri dönülemeyecek durumda olmaktadır. Bu ve benzeri durumlar için alternatifli çözümler geliştirilmelidir.

Dünün birikimi ile yapılanın aynısını yapmak dünün becerisine ihanet olacağı için yeni yapılacak olanlar eskinin birikiminden yararlanmalıdır, tarafsız gözle mekâna/ insana/ kültüre bakılmalıdır. Kültür mirasının korunması öncelikli, çalışmalara başlanılmadan önce, bir yasal prosedür düzenlenmelidir. Hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Yaşam alanları, mekânlar yeniden yaratılmalıdır. Katalizör dokunuşlar gerekmektedir (dini/ kutsal, referans veren yapıların yeniden yapılması gibi). Oluşabilecek eski kent söylemlerine rağmen özgünlük, bütünlük ve kültürel süreklilik sağlanması kavramsal altyapısı ile hareket edilmelidir.

Afet öncesi ve sırasında; **somut miras, tehlikelere karşı fiziksel bir savunma olmakta, somut olmayan miras, afet topluluk direncinin bir katalizörü olarak** mirasa katkı sağlamaktadır. Afet sonrasında somut ve somut olmayan miras: barınak, mal ve hizmetler sağlayarak; kurtarma için ekonomik bir varlık olarak; kimliğin güçlendirilmesi, sosyal uyum ile psikolojik destek sağlayarak; karar verme ve iletişimi kolaylaştırarak; bir eğitim aracı olarak katkı sağlayacaktır.

Yetkililerin savaş/ çatışma sonrası kurtarma programını planlaması, organize etmesi kültür mirasının korunması çalışmalarını kolaylaştıracaklardır. Ancak bunun yanında toplum ve ekonominin diğer paydaşları olan özel sektörlerin, sivil toplum kuruluşlarının

ve hayırsever kuruluşların, uluslararası paydaşların, kurumların da dâhil olmak üzere diğer paydaşların da çalışmaları desteklenmesi gerekmektedir. Yapılacak çalışmalara bir bütün olarak yaklaşılmalıdır. Bu bağlamda kentsel ve mekânsal kimlik olgusu üzerinde durularak çalışmalar sürdürülmelidir.

Rehabilitasyonun bir gelişim süreci olduğu ve bunun insanların ekonomik, sosyal, politik ve psikolojik bakımdan iyileşmelerine yardımcı olacağı bilinmelidir. Fiziksel yeniden yapılandırma nispeten basittir. Çünkü duygusal yaraların iyileşmesi daha uzun süre alacaktır. Ancak fiziksel yapılanmanın iyileşmesi duygusal iyileşmeyi pozitif yönde tetiklemektedir.

Koruma uygulamaları ile ilgili farklı müdahale yöntemleri bulunmaktadır. Bu yöntemlerden biri rekonstrüksiyondur. Kültür mirası müdahale çalışmalarında/ koruma yöntemlerinin belirlenmesinde, öncelikle kavramsal olarak rekonstrüksiyon kavramının; değişen süreçler, afetler ve benzeri nedenlerden ötürü yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Toplumun rehabilitasyonunun, kültür mirasının rehabilitasyonunun ve sistemin rehabilitasyonunun bütünleştirilmesi **rekonstrüksiyon sürecini** tanımlamaktadır. Bu süreç doğrudan sadece tarihi yapıların ve anıtsal yapıların yeniden inşası olarak anlaşılmamalıdır. Bu sürecin kullanıcılarla birlikte tanımlanması zorunlu olan bir süreçtir. Rekonstrüksiyonun ithal edilmiş beceriler ve fonlar yerine, fonları yükseltilmiş yerel becerilerle tamamlanması, eve dönüş sürecinin hızlanmasında bu sürecin hızlandırıcısı olarak toplulukların finansal açıdan güçlendirilmesi en önemli dayanak olacaktır.

Çalışmaların uzun vadeli kalkınma ve sürdürülebilirlik ile ilgili bağlantıları tanımlanmalıdır. Afetlere dayanıklı teknoloji daha geniş bir sosyal, ekonomik ve kültürel perspektif içinde görülmelidir. Kültürel köklü eğitime önem vermek, yerel güç yapısına müdahale edebilmek, yardımdan rehabilitasyona kadar öncelikleri yeniden tanımlamak, müteahhitler, yerel esnaflar ve ev sahipleri arasındaki ortaklıklar yoluyla alternatif stratejiler önermek gerekmektedir.

Alanı bütün olarak korumak, göç edenlerin **geri dönüşü sağlanarak asıl amacına** ulaşılabilecektir. **Bu model çalışması yerel katılımcının, eve dönüş olmadan önce, eve dönüş sürecine dahil edilmesini planlanmaktadır.** Ancak mevcut riskler

değerlendirildiğinde savaş/ çatışmaya bağlı gerçekleşen göçlerde varılan tarihi çevrede/ dokuda oluşan riskler, tarihi çevre göç ilişkisi ve kültür mirası üzerindeki etkisiyle ilgili sorunlar incelenmeli, çalışmalar yapılmalı, çözümler üretilmelidir. Buradan çıkan sonuçlar konu üzerine detaylı yeni çalışmalara altlık oluşturacaktır.

KAYNAKLAR

[1] Chris, D., (2012). Disaster Through a Different Lens: Behind Every Effect, There is a Cause", 1. Baskı, UNISDR, a guide for journalists covering disaster risk reduction, Geneva.

[2] ISDR, (2009). 2009 UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction, United Nations International Strategy for Disaster Reduction, UNISDR, Geneva, Switzerland.

[3] United Nations Integrated Regional Information Networks, (2005). Disaster Reduction and the Human Cost of Disaster, IRIN Web Special, Geneva, Switzerland.

[4] Uluslararası Göç Örgütü, (2009). Göç terimleri Sözlüğü, No 18, Uluslararası Göç Örgütü, İsviçre.

[5] Özdikmen, T., (2014). Afet ve Acil Durum Yönetimi Saha Uygulamalı Afet Yönetimi ve Acil Durum Metodolojileri, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

[6] T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı, Afet Türleri, https://www.afad.gov.tr/tr/IcerikDetay.aspx?ID=154, 10 Ocak 2014.

[7] Şahin C. ve Sipahioğlu Ş., (2009). Doğal Afetler ve Türkiye, 4. Baskı, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.

[8] UNISDR, (2015). Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction 2015, United Nations, Imprimerie Gonnet, Belley, France.

[9] WCDRR, (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015- 2030, 18 Mart 2015, Japonya Sendai.

[10] EM-DAT, Ulusal Kayıp Verileri, http://www.emdat.be/, 10 Aralık 2015.

[11] Erkal, T. ve Değerliyurt, M., (2009). "Türkiye'de Afet Yönetimi", Doğu Coğrafya Dergisi, 14 (22): 147– 164.

[12] Ergünay, O., (2008). "Afet Yönetiminde Kurumsal Yapılanma ve Mevzuat Nedir? Nasıl Olmalıdır?", İstanbul Depremini Beklerken Sorunlar ve Çözümler Kongresi, 20 Eylül 2008, İstanbul.

[13] Aşıkoğlu, Ş. G., (2009). Kentsel Afet Risklerine Yönelik Zarar Azaltma Stratejilerinin Geliştirilmesi, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen

Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

[14] Yalçınkaya, H., (2008). Savaş Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

[15] Sönmezoğlu, F., (1995). "Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi", 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul; Aktarma- Yalçınkaya, H., (2008). Savaş Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

[16] The International Institute Strategic Search, Armed Conflict Database, http://acd.iiss.org/en/about/definitions, 12 Mart 2016.

[17] The United Nations Security Council and War, (2008). The Evolution of Thought and Practice since 1945, Oxford, New York; Derleyen: Vaughan Lowe, Adam Roberts, Jennifer Welsh, Dominik Zaum.

[18] The Correlates of War Projects, Savaşların Yüzdesel Değişimi, www.correlatewar.org, 16 Haziran, 2017.

[19] Sönmezoğlu, F., (2002). Uluslararası İlişkilere Giriş, Der Yayınevi, İstanbul.

[20] Dedemen F., (2016). "Geleceğin Güvenlik Ortamının Şekillenmesinde Hibrit Savaş Modelinin Değerlendirilmesi", Güvenlik Bilimleri Dergisi, 5 (1), 141- 173.

[21] Emeklier B., Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi, http://www.bilgesam.org/incele/1901/-soguk-savas-sonrasi-uluslararasi-sistemin-analizi/#.XLeUn9hS_Dc, 03 Mayıs 2010.

[22] Eslen N., (2008). "Çok Kutuplu Düzen", Cumhuriyet Strateji Dergisi, 12: 3.

[23] Emiroğlu H. ve Çakır M., (2008). "Yugoslavya'nın Dağılması Sürecinde Trans-Atlantik Dış Politika Parametreleri (1990-1995)", Avrasya Etüdleri, 33 (1): 83-112.

[24] Mikulaschek, C., (2009). Understanding Compliance With UN Security Council Resolutions in Civil Wars Guidelines for Assessing Compliance with Security Council Resolutions, IPI, New York.

[25] Uppsala Conflict Data Program, Department of Peace and Conflict Research, Çatışma Verileri, http://ucdp.uu.se, 18 Ağustos 2016.

[26] Uppsala Conflict Data Program, 1989-2015 Yılları Arası Gerçekleşen Şiddet Olaylarına Bağlı Kayıtlı Ölümler, http://ucdp.uu.se/#/exploratory, 18 Ağustos 2016.

[27] The International Institute Strategic Search, Armed Conflict Database, Çatışma Verileri, http://acd.iiss.org/en/subscribe, 14 Mart 2016.

[28] The International Institute Strategic Search, Armed Conflict Database, ACD Endeksi 2015 çatışma verileri, http://acd.iiss.org/en, 14 Mart 2016.

[29] Heilderberg Uluslararası Çatışma Enstitüsü, Çatışma Barometresi Metedolojisi, https://www.hiik.de/en/methodik/, 30 Kasım 2015.

[30] Conflict Sensitivity, Conflict-sensitive approaches to development, humanitarian assistance and peace building, Chapter 2- Conflict Analysis, http://www.conflictsensitivity.org/, 7 Ocak 2016.

[31] GPPAC, (2015). Conflict Analysis, Framework: Field Guidelines and Procedures- December 2015, Global Partnership for the Prevention of Armed Conflict, Hague, Netherlands.

[32] Herbert, S., (2017). Conflict analysis, Topic guide, GSDRC Applied Knowledge Services, Geneva.

[33] Sandıklı, A., ve Emeklier, B., (2012). Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, Bilgesam Yayınları, İstanbul; Aktarım: Hans Günter Brauch, (2008), "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", çev. Zeynep Arkan, Uluslararası İlişkiler 5(18): 11.

[34] Gündoğdu, F. D. ve Ünal, Z. G., (2012). "Tarihi Yarımada Dünya Mirası Alanı Afet Risk Yönetimi Planlaması: Zeyrek Dünya Mirası Alanındaki Tehlikelerin İrdelenmesi Kapsamında İstanbul'u Etkileyen Afetlerin Kronolojik Olarak İncelenmesi", Türk Dünyası Mühendislik, Mimarlık ve Şehircilik Kurultayı: Kimlikli ve Kişilikli Şehirler Bildiriler Kitabı, 15 Ekim 2012, İstanbul.

[35] Ünal, Z. G., (2013). Risk Durumlarında Kültürel Mirasın Koruma ve Yönetimi Doktora Dersi Ders Notları 2012-2013 Bahar Dönemi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

[36] Jigyasu, R., (2002). Reducing Disaster Vulnerability Through Local Knowledge and Capacity, the Case of Earthquake Prone Rural Communities in India and Nepal, Doktora Tezi, NTNU Norwegian University, Fen Bilimleri Enstitüsü, Norveç.

[37] UNESCO, (2010). Managing Disaster Risks for World Heritage, UNESCO, Paris.

[38] UN-IDNDR, (1992). Internationally Agreed Glossary of Basic Terms Related to Disaster Management DHA/ 93/ 36, Department of Humanitarian Affairs, Geneva.

[39] FEMA, What is Mitigation?, https://www.fema.gov/what-mitigation, 4 Temmuz 2017.

[40] FEMA, (2010). The Federal Emergency Management Agency Publication 1, Washington, DC.

[41] Kadıoğlu, M., (2008). "Modern, Bütünleşik Afet Yönetimin Temel İlkeleri", JICA Türkiye Ofisi Yayınları, 2, 1-34; Derleyen: Kadıoğlu, M. ve Özdamar, E., Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri.

[42] İSMEP Rehber Kitaplar, (2014). İstanbul Afet Müdahale Planı, İBB, İstanbul.

[43] Katoch, A., (2006). "The Responders Cauldron: The Uniqueness of International Disaster Response", Journal of International Affairs, spring 2006 2 (59): 153- 172.

[44] İsbir, E. G., ve Genç, N. F., (2008). "Uluslararası Afet Müdahale Hukukuna Doğru Türk Afet Yönetim Sistemi", Amme İdaresi Dergisi, 41 (1): 15- 41.

[45] Türk Anayasa Hukuk Sitesi, Andlaşmalar, http://www.anayasa.gen.tr/andlasma-bilgi.htm, 5 Eylül 2014.

[46] UN Department of Field Support, Birleşmiş Milletler Barışı Koruyan Kurumlar, http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/dpko/P_K_O.pdf,10 Mayıs 2018.

[47] Jigyasu, R., Giovanni, B., Manas, M., Christopher, M., Diane, D., Joseph, K., Geoff, O B., Glenn, D., Yongkyun, K., Paola, A., ve Mariana, O., (2012). Heritage and Resilience Issues and Opportunities for Reducing Disaster Risks, 4th Session of the Global Platform for Disaster Risk Reduction, Geneva, Switzerland.

[48] Barakat, S. ve Chard, M., (2010). "Building Post-War Capacity Where to Start?", Replika Press Pvt. Ltd., India, ; Derleyen: Barakat, S., (2010). After the Conflict Reconstruction and Development in the Aftermath of War.

[49] ICORP Resmî web sitesi, Danışmanlık Bilgileri, http://icorp.icomos.org/, 23 Nisan 2017.

[50] Europan Union Humanitarian Aid Department, Birlikte Çalıştığı Kuruluşlar, http://ec.europa.eu/echo/, 24 Nisan 2017.

[51] Coşkun, A. ve Karabeyli, L., (2012). "Afet Risklerini Azaltmak -Sayıştayların Rolü", Sayıştay Dergisi, 4(87): 97- 119.

[52] INTOSAI, 2012 The Draft Exposure Draft ISSAI 5510 Audit of Disaster Preparedness: Guidance for Supreme Audit Institutions, http://www.issai.org, 23 Nisan 2017.

[53] Keser, İ., (2011). Göç ve Zor Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç, Ütopya Yayınevi, Ankara.

[54] UNESCO Resmî Web Sitesi, Kültürel Miras Sınıflandırması http://whc.unesco.org/, 14 Mart 2013.

[55] Altıntaş, S., (2014). "Davetsiz Misafirler: Türkiye'deki Mültecilerin Maduniyet Görünümleri", İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi Göç- 1, 10(14): 252- 276.

[56] Karpat, K. H., (2013). Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.

[57] ICRC, Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, The Hague, 14 May 1954, http://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/INTRO/400?OpenDocument, 3 Mart 2014.

[58] Internal Displacement Monitoring Centre, 2014 Raporu, http://www.internal-displacement.org/, 3 Mart 2014.

[59] Mutluer, M., (2003). Uluslararası Göçler ve Türkiye, Çantay Kitabevi, İstanbul.

[60] M. De Vergottini, (1949). Göçmen Hareketleri, Çev. Nüzhet Yakut, Ankara.

[61] BMMYK, (1997). Dünya Mültecilerinin Durumu 1997-1998, Oxford University Press, İngiltere.

[62] Deniz, O., (2009). Uluslararası Göçler ve Türkiye'ye Yansıması, Çantay Kitabevi, İstanbul.

[63] Tümertekin, E. ve Özgüç, N., (1998). Beşeri Coğrafya, İnsan, Kültür, Mekan,

Çantay Kitabevi, İstanbul.

[64] Petersen, W., (1996). "A General Typology of Migration", Readings in the Sociology of Migration, 4: 6- 11; Derleyen: Clifford, J. J., Pergamon Press, New York; Aktarım: Yalçın, C., (2004). Göç Sosyolojisi.

[65] Öner, N.A., (2012). "Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar", İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul: 13- 28; Derleyen: Ihlamur, S., G. ve Öner, N. A., (2012). Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar, Tartışmalar.

[66] Sert, D. Ş., (2012). Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru, Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

[67] Jouet, J. ve Pasquier, D., (2001). Medias et Migrations, Reseaux, Hermes, Paris; Aktarma: Mutluer, M., (2003). Uluslararası Göçler ve Türkiye.

[68] Tekeli, İ., (1990). "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskân Sorunu", Toplum ve Bilim Dergisi, 50: 49-71.

[69] Canatan, K., (1992). "Avrupa'yı Tehdit Eden Göç: Kitlesel Mülteci Akımı", Kitap Dergisi, 3: 24- 48.

[70] UNHCR, (2012). UNHCR Statistical Yearbook 2011, Trends in Displacement, Protection and Solutions, Second Part- Population Levels and Trends, UNHCR, Geneva, Switzerland.

[71] Resmî belge ve dokümanlar, belgenet.com/arsiv/sozlesme/iheb.html, 3 Mart 2016.

[72] Kirişçi, K., (1991). "The Legal Status of Asylum Seekers in Turkey: Problems and Prospects", The 1991 Geneva Colloquium- The 1951 Convention Relating to the Status of Refugees: Principles, International Journal of Refugee Law, 3 (3), 22-24 Temmuz 1999, Oxford University Press, Oxford.

[73] BMMYK, (2001). Mültecilerin Korunması: Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi, BMMYK & Parlamentolararası Birlik Ortak Yayını, Ankara.

[74] BMMYK, (1998). Sığınmacı ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler, Damla Matbaası, Ankara.

[75] Yurttaşlık Derneği, Türkiye'de Mültecilerin Statüsü Bilgileri, hyd.org.tr/multecielkitabi/kitap5.asp?idm=mands, 3 Mart 2016.

[76] İHAD, (2013). Türkiye İltica Hakkı İzleme Raporu, İnsan Hakları Araştırma Derneği, Ankara.

[77] Koyuncu, A., (2014). Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

[78] Aker, T. A., Çelik, B. A., Kurban, D., Yükseker, D. ve Ünalan, T. (2005). Türkiye'de Ülke İçinde Yerinde Edilme Sorunu: Tespitler ve Çözüm Önerileri. TESEV Yayınları, İstanbul.

[79] UNDP, Göçmenlerle ilgili Yasal Statüler, undp.org.tr/demGovDocs/GuidingPrinciplestr.doc, 3 Mart 2016.

[80] Kümbetoğlu, B., (1997). “Göçmenlik Mültecilik, Yeni Bir Yaşam ve Sonrası”, ll. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, DİE & Sosyoloji Derneği Yayını, 10-12 Kasım 1997, Ankara.

[81] Pehlivan, A., (2004). “Mülteciler ve İltica Hakkı”, Toplum ve Hukuk Dergisi, Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı Yayını, 3(9): 10- 26.

[82] Sztucki, J., (1999). Who is a Refugee? The Convention Definition: Universal or Obsolete?, Cambridge University Press, Cambridge; Derleyen: Francis, N. ve Patrick T., (1999). Refugee Rights and Realities: Evolving International Concepts and Regimes, Cambridge University Press, Cambridge.

[83] T.C., Göçmenlerle ilgili Yasal Mevzuatlar, mevzuat.adalet.gov.tr/html/952.html, 3 Mayıs 2016.

[84] Öner, S. G., (2014). “Türkiye’nin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikası,” Ortadoğu Analiz Dergisi, 6 (61): 44-54.

[85] BMMYK, (2010). Türkiye’de UNHCR: Gerçekler & Rakamlar, BMMYK Türkiye Ofisi Yayını Anıl Matbaacılık, Ankara.

[86] Foreign Affairs Dergisi, Northern Exodus: How Turkey Can Integrate Syrian Refugees, https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2014-04-15/northern-exodus, 19 Nisan 2014.

[87] İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Müdürlüğü, Göç Hukuku, http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_tasar%C4%B1m_icler.pdf, 26 Kasım 2015.

[88] Başlar, K., (2012). “Uluslararası Hukuk ve Uluslararası Hukuk Kişiliği”, Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, 8 (30): 1- 23.

[89] Dönmez, K., (2015). Göç Bağlamında Uluslararası İş birliği ve Türkiye’nin Politikaları, Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

[90] International Organization for Migration, (2013). 2013 Dünya Göç Raporu, IOM, Geneva, Switzerland.

[91] Ferris, E. G., (1993). Beyond Borders, Refugees, Migrants And the Human Rights in the Post-Cold War Era, WCC Publications, Geneva.

[92] Resources for Speakers on Global İssues, Refugees, Numbers, http://www.un.org/en/globalissues/briefingpapers/refugees/index.shtml, 30 Kasım 2015.

[93] UNHCR, Global Issues, Refugees, Location, http://www.un.org/en/globalissues/refugees/, 30 Kasım 2015.

[94] UNHCR, Mid-Year Trends 2014, 2015 United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR statistic website, http://www.unhcr.org/statistics, 30 Kasım 2015.

[95] “2015 UNHCR Regional Operations Profile- Europe: Working Environment”, http://www.unhcr.org/pages/4a02d9346.html, UNHCR, 31 Kasım 2015.

[96] IOM, UN Migration, http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/where-we-work/europa/south-eastern-europe-easterneur/ turkey.html, 31 Aralık 2015.

[97] Birleşmiş Milletler Ankara Enformasyon Merkezi, Türkiye'deki Göçmenler, http://www.unicankara.org.tr/v2/pages/bmsistemi/bm-tuerkiye.php#IOM, 31 Aralık 2015.

[98] Uluslararası Çalışma Örgütü, ILO Türkiye Ofisi, http://www.ilo.org/public/turkish/region/eurpro/ankara/about/index.html, ILO, 31 Aralık 2015.

[99] T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, http://goc.gov.tr/icerik3/uluslararasi-kuruluslar_363___392_394, 31 Kasım 2015.

[100] Mannert, C., (2003). New Issues İn Refugee Research: Irregular Migration and Asylum in Turkey, UNHCR, Geneva.

[101] İçduygu, A. ve Toktaş, Ş., (2005). Yurtdışından Gelenlerin Nicelik ve Niteliklerinin Tespitinde Sorunlar, Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, TÜBA-Türkiye Bilimler Akademisi (12), Ankara.

[102] Kaygalak, S., (2009). Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme, 1. Baskı, Dipnot Yayınları, Ankara.

[103] Türkün, A., (2015). "Türkiye'de Göç Dinamikleri ve Sosyo-Mekânsal Dönüşüm", Mimarlık Dergisi, 6: 386.

[104] Erder, S., (1997). Kentsel Gerilim, Um:ag Vakfı Yayınları, Ankara.

[105] Çelikkol, O., (2015). İçimizdeki Türkiye, Bilgesam Yayınları, İstanbul.

[106] ICOMOS, (2013). Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi, ICOMOS, İstanbul.

[107] Ahunbay, Z., (1999). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, 2. Baskı, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

[108] Öcal, O.M., (2013). Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir, 2. Baskı, Geleneksel Yayıncılık, Ankara.

[109] ICOMOS-ICORP, (2012). "İstanbul Bildirisi: Risk Durumlarında Kültürel Mirasın Korunması Sonucu Oluşturulan Ortak Bildiri", Risk Durumlarında Kültürel Mirasın Korunması: Fırsatlar ve Tehditler Uluslararası Sempozyumu, 15- 17 Kasım 2012, İstanbul, Türkiye.

[110] Yılmaz, E., (2014). "Ayvalık'ta Mübadele: Sorunlar ve Sonuçlar, Mübadil Kentler Mekân ve İnsan", Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, 11: 244- 269.

[111] UNESCO, Convention For The Safeguarding Of The Intangible Cultural Heritage, Paris, 17 October 2003, MISC/2003/CLT/CH/14. http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf, 15 Kasım 2014.

[112] Dünya Mirasına İlişkin Bonn Bildirisi, Bonn/ Almanya 39. Oturum, http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/duyurular/bonn_.pdf, 12 Kasım 2015.

[113] Kobayashi, M. ve Miura, K., (2000). "Natural Disaster and Restoration: role of

physical and interpersonal environment in making a critical transition to a new environment", Kluwer Academic/ Plenum Publishers Group, Newyork, 4: 39– 49; In Theoretical Perspectives in Environment-Behavior Research-Underlying Assumptions, Research Problems and Methodologies.

[114] Önge, M., (2012). "Tarihi Kentleri Tehdit Eden Bir Risk Unsuru: Bellek Yitimi", Cultural Heritage Protection In Times of Risk Challenges And Opportunities 15-17 Kasım 2012, İstanbul.

[115] Bağlı, M., (2006). "Türkiye'de Göç ve Kentleşme: Toplumsal Dönüşümün Mekânsal Boyutu", Uluslararası Göç Sempozyumu, 8- 11 Kasım 2006, İstanbul: 215-226.

[116] Relph, E., (1976). Place and placelessness, Pion, London.

[117] Knez, I., (2005). "Attachment and İdentity as Related to a Place and İts Perceived Climate", Journal of Environmental Psychology, 25 (2): 207–218.

[118] Aygen, Z., (1992), Koruma ve Kullanıcı Katkısı Tarihsel Temeller ve Günümüzdeki Olanaklar, Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, istanbul.

[119] Canan, I. ve Orhan, H., (2006). "Göç– Aidiyet İlişkisinin Belirlenmesi İçin Model: Berlin/ Kreuzberg Örneği", İTÜ Dergisi/ A Mimarlık, Planlama, Tasarım, 5, (2): 59-70.

[120] Güvenç, B., (1996). Türk Kimliği, Kültür Tarihinin Kaynakları, Remzi Kitabevi, İstanbul.

[121] Dinçer, İ., (2012). "Kültür Mirasının Korunmasında Risklere Hazırlık Kavramının Gelişimi", Mimarlık Dergisi, 2(364), 44- 52.

[122] Öcal, O.M., (2007). "Folklor ve Kültürel Mekân", Millî Folklor, 19 (76): 30-32.

[123] Riedlmayer, A. J., (2002). Destruction of cultural heritage in Bosnia-Hercegovina, 1992–1996: A Post- War Survey of Selected Municipalities, Bosnia-Herzegovina Cultural Heritage Report, Massachusetts USA, Cambridge.

[124] Özkan, S., (1995). "Savaş & Mimarlık", Mimarlık Dergisi, 6(263): 24-26.

[125] Gavin, A., ve Maluf, R., (1996). Beirut Reborn the Restoration and Development of The Central District, Academy Editions, London.

[126] Ünal, Z. G., ve Kaptan, M., (2012). "Doğal Afetlere Yatkın Bölgelerde Geleneksel Dokuyu ve Mekânın Ruhunu Korumak," Mimarlık, 49 (365): 58- 62.

[127] Arslan, H., (2009). Afet Sonrası Yeniden Yapılanma Sürecinin Yere Bağlılık, Yer Değiştirme ve Bilişsel Haritalama Olguları Açısından İrdelenmesi, Doktora Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[128] Antoniadou, A., (2014). "Anaselitsa Bölgesi: (1870-1924) Mübadeleden Önce ve Sonra Müslüman Köyler, Nüfus ve Sözlü Tarih Görüşmeleri, Mübadil Kentler Mekân ve İnsan", Lozan Mübadilleri Vakfı Yayınları, 11: 114-131; Derleyen: Müfide Pekin.

[129] Cengiz, D., (2015). "Zorunlu Göçün Mekânsal Etkileri ve Yerel Halkın Algısı; Kilis Örneği", Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature

and History of Turkish or Turkic, 10 (2): 101- 122.

[130] Rennick, K. L., (2003). Process: A Strategy for Developing Community Life And Place Attachment, Yüksek Lisans Tezi, Virginia Polytechnic Inst., Fen Bilimleri Enstitüsü, ABD.

[131] Altman, I. and Low S., (1992). Place attachment, Plenum press, New York.

[132] Stokols, D. ve Schumaker, S. A., (1981). "People in places: A transactional view of settings", Erlbaum, New Jersey; Derleyen: In J. Harvey; Cognition, Social Behavior and the Environment.

[133] Öner, A. Ş., (2012). "Son mu Başlangıç mı? Göç Çalışmalarında Sosyal Bir Olgu Olarak Geri Dönüş" 1. Baskı, 263-285, İletişim Yayınları, İstanbul; Derleyen: Öner, A. Ş., (2012). Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar.

[134] Güçtürk, Y. (2014). "Sürgün ile Savaş Arasında Suriyeli Mülteciler", Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Ankara.

[135] Şirin, N. A., (2008). Back home?: The Reality of Return in Bosnia-Herzegovina and the Role of the European Union in the Return Process, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Avrupa Birliği Enstitüsü, İstanbul

[136] UNHCR, (1998). Review of the UNHCR Housing Programme in Bosnia and Herzegovina, Inspection and Evaluation Service, Geneva.

[137] Çimen, B., (1995). "Saraybosna'dan Geriye Kalan Resimler", Mimarlık Dergisi, 263: 4.

[138] Vatan, M., (2015). "Nepal Depremi Sonrası Kültür Mirasının Korunması", Mimarlık Dergisi, 5(385): 1- 9.

[139] Wevling, I., (2003). "Partition and Reintegration in Bosnia during the Dayton Regime: A critical Perspective of Liberal Internationalism", AFO Paper Series of the Working Group on Peace Support Operations, Nordic Research Programme on Security., 1 (2003): 11.

[140] Black, R. ve Vathi, Z., (2007). "Migration and Poverty Reduction in Kosovo", Working Paper, 12 (2): 43- 65.

[141] Effron, L. ve O'brien, S., (2004). Bosnia and Herzegovina: Country Assistance Evaluation, World Bank Publication, Washington.

[142] Tiren, F., (2012). Cumhuriyet Dönemi'nde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde İskân Politikası Olarak Uygulanan Zorunlu Göç Hareketleri ve 1984 Sonrası Van Kentinde Zorunlu Göç Hareketlerinin Çocuk Suçluluğu Üzerine Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

[143] Truscott, M., Petzet, M. ve Ziesemer, J., (2005). Heritage at Risk: ICOMOS World Report 2004/ 2005 on Monuments and Sites in Danger, ICOMOS, Paris.

[144] Kocalar, A. C., (2012). "Taşınmaz Kültürel ve Doğal Varlıklarını Koruma- Risk Yönetim Modeli (TKDVK-RYM) ve Önleyici Koruma Politikalarına Yönelik Disiplinler Arası Sistematik Bütüncül Yaklaşımlar", Cultural Heritage Protection

In Times of Risk Challenges And Opportunities, 15- 17 Kasım 2012, Istanbul.

[145] UNESCO, Francesco Bandarin Suriye Halep Fotoğrafı, http://whc.unesco.org/en/list/21/gallery/, 25 Mart 2017.

[146] Sandıklı, A., Semin, A. ve Ünal, B., (2015). Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No: 65, Bilgesam Yayınları, İstanbul.

[147] UNESCO, Francesco Bandarin, Suriye Halep Fotoğrafı, UNESCO, http://whc.unesco.org/en/list/119/, 25 Mart 2017.

[148] Tonta, Y., (2009). "Preservation of Scientific and Cultural Heritage İn Balkan Countries", Electronic Library and Information Systems, 43(4): 419- 429.

[149] Uzer, V. B., (2010). Kentsel Kültür Mirasına Yönelik Risk Azaltımı İçin Bir Yönetim Modeli Önerisi: İstanbul-Büyükada Örneği, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[150] Öndül, H., (2000). "İnsancıl Hukuka Giriş", İnsan Haklarının Kavramsal Temelleri, İnsan Hakları Eğitimi Seminerlerinde Sunulan Tebliğler ve Uluslararası Belgeler, 25- 26 Kasım 2000, İstanbul.

[151] Alsan, Z. M., (1949). "Cenevre Sözleşmesi", Ankara Üniversitesi Dergisi, 18: s: 37- 57.

[152] International Committee of Red Cross, (2011). Project of an International Declaration Concerning The Laws and Customs of War, ICRC, Brussels.

[153] Oxford'da Savaşın Kuralları ve Yasaları El Kitabı, 1880 bildirgesi maddeler, https://ihldatabases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=40371257507EBB71C12563CD002D6676&action=openDocument, 30 Mart 2017.

[154] ICRC News, Cenevre Sözleşmeleri, http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e1/Cenevresozlesmeleri.png, http://www.icrc.org/last news, 30 Mart 2017.

[155] International Committee of Red Cross, (2011). Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land, 29 July 1899, ICRC, Hague.

[156] Schindler, D. ve Toman, J. (1988). The Laws of Armed Conflicts, Martinus Nihjoff Publisher, Venedik.

[157] Alsan, Z. M., (1951). Yeni Devletler Hukuku, A.Ü.H.F. Yayınları, Ankara.

[158] Andrew, P., (2016). Analysis of the Position of Cultural Heritage in the Final Draft of the Habitat 3 New Urban Agenda- 10 October 2016, Focal Point for the UN SDG Process, ICOMOS, Fransa.

[159] Habitat III, (2015). Issue Papers, 4 – Urban Culture and Heritage- 31 May 2015, Not Edited Version 2.0, New York.

[160] ICOMOS, (2011). The Paris Declaration on Heritage as a Driver of Development Adopted at Paris- 1 Aralık 2011, UNESCO Merkez, Paris.

[161] Öndül, H., (1998). İnsancıl Hukuka Giriş, İnsan Hakları Akademisi Yayını,

Ankara.

[162] UNESCO, (2012). 36. Session Saint Petersburg, Russian Federation 24 June– 6 July 2012, 5C, World Heritage Convention and Sustainable Development, Rusya.

[163] Heilderberg Uluslararası Çatışma Enstitüsü (HIIK), Çatışma Barometresi Metedolojisi, https://www.hiik.de/en/methodik/ 31 Haziran 2015.

[164] AFAD, Türkiye Afet Teşkilatı, https://www.afad.gov.tr/tr/2218/Teskilat-Semasi, 31 Haziran 2015.

[165] Güner, S., (2009). "Savaşlar ve Kültürel Miras 21. Yüzyılda Ulusal Savunma", III. Uluslararası Strateji ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyumu, Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, 15-16 Nisan 2009, İstanbul.

[166] T.C. Mevzuat Bilgi Sistemi, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile ilgili Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5902.pdf, 31 Haziran 2015.

[167] T.C. Mevzuat Bilgi Sistemi, Kanunlar, www.mevzuat.gov.tr/Kanunlar.aspx, 31 Haziran 2015.

[168] Stovel, H., (1998). Risk Preparedness: a Management Manual for World Cultural Heritage, ICCROM, Roma.

[169] UNESCO, World Heritage and Sustainable Development The Role of Local Communities in the Management of UNESCO Designated Sites, Report, Kotor, Montenegro, http://whc.unesco.org/en/events/907/, 7-8 Haziran 2012.

[170] Göksu, A. F., Kentsel Dönüşüm Süreci ve Ortaklıkları, http://www.kentselyenileme.org/dosyalar/projeortakliklari.pdf, 12 Haziran 2015.

[171] FEMA, Afet Yasaları, http://www.fema.gov/, 12 Temmuz 2015.

[172] Habitat, (1996). Habitat II Raporu, United Nations Conference on Human Settlements, 3-14 Haziran 1996, İstanbul; Housing Export Centre, Canada Mortgage and Housing Corporation, Habitat Raporu, 11-15 Nisan 2011, Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABİTAT), Nairobi, Kenya.

[173] AFAD, (2015). Türkiye Afet Yönetimi Strateji Belgesi, 10.06.2015, Ankara.

[174] Ölçer, E., (2016). "Somut Olmayan Kültürel Miras, Kültür Koruma Stratejileri ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" Sunumu, UNESCO UTMK, 3. Büyük Buluşma Toplantısı, 19- 22 Kasım 2016, Antalya.

[175] Sustainable Development Knowledge Platform, Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld, 15 Nisan 2017.

[176] UNESCO, Strategy for the Reinforcement of UNESCO's Action for the Protection of Culture and the Promotion of Cultural Pluralism in the Event of

Armed Conflict, http://unesdoc.unesco.org/images/0025/002598/259805e.pdf,20 Nisan 2018.

[177] Preserving Cultural Heritage During War– It's All in the Cards, Colorado State University, https://source.colostate.edu/preserving-cultural-heritage-during-war-its-all-in-the-cards/, 24 Nisan 2017.

[178] UNESCO, UNESCO 70. Yıl Dönümü Kutlamaları Hazırlıklarına İlişkin Eylem Planı 2015, http://unesco.org.tr/dokumanlar/duyurular/70yil.pdf, https://europa.eu/eyd2015/en/unesco, 20 Nisan 2017.

[179] John, J. H. ve Gordon R. S., (2002). "Toward Post Conflict Reconstruction", The Washington Quartely, 25, (4- 91): 85-96.

[180] Dünya Bankası, IBRD Çalışmaları, http://www.worldbank.org/en/who-we-are/ibrd, 20 Mayıs 2017.

[181] Dünya Bankası, Bosna'ya, Kosova'ya Yaptığı Yardımlar, http://ida.worldbank.org/, 20 Mayıs 2017.

[182] WB, (2015). The World Bank Annual Report 2015, 2015 International Bank for Reconstruction and Development/ The World Bank, WB, İngiltere.

[183] ICRC, (2000). Cluster Bombs and Landmines in Kosovo Explossive Remnants of War, Mines-Arms Unit International Committee of the Red Cross, Ağustos 2000, ICRC, Switzerland.

[184] Kreimer, A., Eriksson, J., Muscat, R., Arnold, M. ve Scott C., (1998). The World Bank's Experience with Post-conflict Reconstruction, World Bank Operations Evaluation Department, The World Bank Washington, D.C.

[185] Türk, D., (1993). "Recognition of States: A Comment", European Journal of International Law, 43 (3): 69.

[186] Douaidy, M., (2003). "Reconstraction of Beirut City Center Solidere's Experience", Journalist Seminar in Amman, Yemen.

[187] Eres, Z., (2004). "Savaş Sonrası Beyrut Tarihi Kent Merkezinin Yenilenmesi", Yaşanılır Kentler/ Yaşanılır İstanbul, TMMOB Mimarlar Odası Teknik Kongresi, 13 Şubat 2004, İstanbul.

[188] Tadmori, K., (2004). Lübnan- Trablus Kentsel Sit Alanının Koruma Sorunsalı ve Koruma Planlaması için Yönlendirici Kavramsal Çerçeve, Doktora Tezi, MSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[189] Crisis States Research Centre, (2007). "Beyond Beirut: Why Reconstruction In Lebanon Did Not Contribute To State-Making And Stability", Occasional Paper, Kathrin Höckel London School of Economics & Political Science, 7(4): 64- 78.

[190] Dünya Bankası, Lübnan'a yardım https://data.worldbank.org/country/LEBANON, 20 Mayıs 2017.

[191] Lebanon Presidency of the Council of Ministers, (2007). Lebanon: On the Road to Reconstruction and Recovery, A Periodic Report- the Presidency of the Council of Ministers on the post- July 2006, Recovery & Reconstruction

Activities, Lübnan.

[192] Eric, V., (2015). The Reconstruction Between Urban Planning Policies and Cultures: Beirut- Based Reflections, CNRS, Beyrut.

[193] Demirsoy, M. S., (2006). Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkisi, Lübnan-Beyrut-Solidere Kentsel Dönüşüm Projesi Örnek Alan İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[194] About the Project, Beyrut 2006, http://www.solidere.com/solidere.html, 20 Şubat 2016.

[195] Çatalbaş, F., (2011). Kentsel Dönüşüm Projelerinin Mekânsal ve Sosyo-Ekonomik Etkileri: Diyarbakır İli Suriçi Bölgesi Örneği, Ankara Üniversitesi, Ankara.

[196] Beyhum, N., (1991). "The Crisis of Urban Culture: The Three Reconstruction Plans for Beirut", Amerivan University of Beirut, Nabil Beyhum, The Beirut Review: No. 4, Fall 1992.

[197] IDMC, Lebanon: Displaced return amidst growing political tension, 15 December 2006, www.internal-displacement.org, 20 Şubat 2016.

[198] Komut, E. M., (2002). "Savaş ve Afet Sonrasında Üç Kentin Yeniden Düzenlenmesi: Beyrut, Saraybosna, Erzincan", Mimarlık Dergisi, 306: 8- 12.

[199] Bosna Hersek Haritası, http://tr.wikipedia.org/wiki/Bosna-Hersek#/media/File:Bk-map.png, 10 Şubat 2015.

[200] Yürür, P., (2007). Uluslararası Toplumun Bosna-Hersek'i Yeniden Yapılandırma Süreci ve Modeli, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

[201] Yılmaz, M., (2004). Sancak: Drina'nın Öbür Yakası, Kimlik Oluşumu, 2. Baskı, I.H.H., Ankara.

[202] İpekçi, C. A., (2012). "Kentsel Bellek Yapılarda Savaşın Silinmeyen İzleri", Mimarlık Dergisi, 2 (2012): 364.

[203] Bosna Hersek hakkında bilgi, http://tr.wikipedia.org/wiki/Bosna-Hersek, 10 Şubat 2015.

[204] Mostar hakkında bilgi, http://yenisafak.com.tr/dunya-haber/mostarin-katiline-25-yil-ceza-30.05.2013-526981, 10 Şubat 2015.

[205] Komut, E. M., (2000). "Saraybosna: Savaş Anılarından Gelecek Umutlarına", Mimarlık dergisi, 296: 35-38.

[206] Karatay, O., (2002). Bosna-Hersek Barış Süreci, Karam Yayınları, Ankara.

[207] Riedlmayer, A., (1995). "Maziyi silmek: Bosna-Hersek'teki kütüphanelerin ve arşivlerin tahribi", Türk Kütüphaneciliği, 9: 337- 341; Çeviri: Tonta, Y.

[208] Bevan, R., (2006). The Destruction of Memory: Architecture at War, Reaktion, London.

[209] Özilkiz, P., (1999). Mostar, Brankovac Mahallesi'nde Sıhhileştirme Çalışması, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[210] Leurdıjk, D. A., (1997). "Before and after Dayton: the UN and NATO in the Former Yugoslavia", Third World Quarterly, 18 (3): 32- 65.

[211] UN Documents, (1995). Security Council Resolution 1021, Annex, UN, Newyork.

[212] Chandler, D., (2002). Bosnia: Faking Democracy After Dayton, 2. Baskı, Pluto Pressi, London; Çeviri: Karatay, O., (2002). Bosna-Hersek Barış Süreci, Karam Yayınları, Ankara.

[213] Belloni, R., (2001). "Civil Society and Peacebuilding in Bosnia and Herzegovina" Journal of Peace Research, 38(2): 42.

[214] Şafak, Y., (2010). İstanbul, Bosna Savaşı ve Yugoslavya'nın Parçalanması, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

[215] OHR, Office of the High Representative, OHR Board Principals, http://www.ohr.int/?lang=en, http://www.ohr.int/board-of-princip, 21 Şubat 2015.

[216] Rubin, A. (2006), "Building a Memorial- Mostar Bridge Rebuilt Bridge Becomes Symbol of Postwar Healing", https://www.pbs.org/americarebuilds2/memorial/memorial_mostar.html 23 Mart 2015.

[217] Aksu, İ. E., (2009). Tarihi Kent Çekirdeklerinde Alan Yönetimi; Mostar Örneği ve Tarihi Yarımada için Bir Yönetim Modeli Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[218] The Aga Khan Trust for Culture, (2004). Historic cities support programme: Conservation and revitalization of historic Mostar, AKDN Yayınevi, Geneva.

[219] Elizabeth, M. C. ve Charles K. C., (2001). "Toward Peace in Bosnia Implementing the Dayton Accords", International Journal, 57(1): 149-150.

[220] UNHCR COM, DCOMSFOR visit Drvar, http://www.nato.int/sfor/indexinf/123/p02a/t0102a.htm, 23 Mart 2015.

[221] The World Bank, 2004, Bosnia-Herzegovinia; Post Conflict Reconstuction and the Transition to a Market Economy, Washington The World Bank OED Publication, 2004.

[222] The World Bank, Data- Bosnia and Herzegovina, https://data.worldbank.org/country/bosnia-and-herzegovina, 25 Mart 2015.

[223] Özer, M., (2013). Uluslararası Barışı Koruma Operasyonları ve Bosna-Hersek, Kosova ve Afganistan Örneklerinde Türkiye'nin Katkıları, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

[224] Bosna Hersek, Butmir Bölgesi, www.turkishny.com/other-news/4-other-news/36629-bosnaya-qhayat-tuneliq-can- verdi, 28 Mart 2015.

[225] Engincan, P., (2000). Mostar'da Yeni Yerleşim Alanlarında Toplu Konut Üretim

Örgütlenme ve İşletme Modeli, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[226] Engincan, P., (2009). Mostar Kenti Örneğinde Konut Alanlarının Yeniden Üretim Sürecinin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[227] Bosna Hersek, Saraybosna'ya ait savaş fotoğrafları http://en.wikipedia.org/wiki/File:Evstafiev-bosnia-cello.jpg, 28 Mart 2015.

[228] Tonta, Y., (2008). "Libraries and Museums İn The Flat World: Are They Becoming Virtual Destinations?", Library Collections, Acquisitions, & Technical Services, 32(1): 1- 9.

[229] UNESCO and The World Bank, (1999). Pilot Cultural Heritage Project, Bosnia and Herzegovia Federiation of Bosnia and Herzegovia City of Mostar Project Coordination Unit- Rehabilitation of the Old Bridge, World Bank, Washington.

[230] Özkan, S., (1994). "The Destruction of Stari Most", Development Network, 14(1): 5- 7.

[231] Marah, A. A., (2007). The Destruction Of Cultural Heritage By Warfare And Reconstruction Strategies: Lessons Learned From Case Studies Of Rebuilt Cities, Yüksek Lisans Tezi, The University of Florida, Fen Bilimleri Üniversitesi, Florida.

[232] Barakat, S., (2003). Housing Reconstruction After Conflict and Disaster, Humanitarian Practice Network at ODI, London.

[233] Akboğa, S., (2006). Bosna Hersek'teki Kültürel ve Politik Çatışma Zemininin Rehabilite Edilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

[234] Samir Vildiç, Türkiye Boşnakları: Göç Hakkında, http://www.zambak.ba/turkiye-bosnaklari--goc-hakkinda-2889m.htm, 6 Kasım 2013.

[235] Tuathail, G. ve Dahlman, C., (2004). "The Effort to Reverse Ethnic Cleansing in Bosnia- Herzegovina: The Limits of Returns", Eurasian Geography and Economics, 45(6): 439- 464.

[236] UNHCR, UNHCR Representation in Bosnia and Herzegovina Statiscal Summary as at 30 April 2006, http://www.unhcr.ba/return/Summary_30042006.pdf, 19 Haziran 2014.

[237] BMMYK, Bosna Hersek 31 Aralık 2005 göç verileri, www.unhcr.ba, 21 Haziran 2014.

[238] Tahralı, G., (2006). The Issue Of Identıty In Reconstructıon Process Of Post-War Bosnia And Herzegovina, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

[239] UNHCR Report, Return statistics 1996– 2006, http://www.unhcr.ba/return/pdf%202006/SP_01_2006.pdf, 30 Haziran 2014.

[240] Yeni Asya Gazetesi, Bosna'da Acının İzleri Hala Silinmedi, https://www.yeniasya.com.tr, 29 Nisan 2005.

[241] UNHCR, One Millionth Returnee Goes Home In Bosnia & Herzegovina, Sarajevo- 21 September 2004, https://www.unhcr.org/news/press/2004/9/414fe4fe4/millionth-returnee-home-bosnia-herzegovina.html, 21 Temmuz 2014.

[242] UNHCR, UNHCR's Concerns with the Designation of Bosnia and Herzegovina as a Safe Country of Origin- July 2003, http://www.unhcr.ba/publications/B&HSAF~1.pdf, 21 Temmuz 2014.

[243] Kosova Haritası, www.lib.utexas.edu/maps/europe/kosovo_pol98.jpg, 23 Temmuz 2014.

[244] Sipahioğlu, B., (2010). Dünden Bugüne Balkanlar, Akademi Matbacılık, İstanbul.

[245] UNESCO, Riedlmayer A. Kosova Hakkında Düşünceleri, https://www.kosovoinunesco.org/En/voices/, 4 Ağustos 2014.

[246] Riedlmayer, A. ve Andrew, H., (2000). "Kosova'nın Mimari Mirası: Savaş Sonrasında Durum", Mimarlık Dergisi, 295: 61- 63.

[247] UNMIK, (2000). Guidelines for Kosovo Reconstruction, UNMIK Department for Reconstruction, Kosova.

[248] Taşdemir, F. ve Yürür, P., (1999). "Kosova Sorunu: Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme", Gazi Üni. İİBF Dergisi, 1(3): 135-152.

[249] UNMIK, UN 12 August 2011 2011/514 Nolu Güvenlik Raporu- Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, http://www.unmikonline.org/SGReports/S2011514.pdf, 5 Ağustos 2014.

[250] Emiroğlu, H., (2006). Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu, Orient Yayınları, Ankara.

[251] Karademir, H., (2008). Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı'nın Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümündeki Rolü; Kosova Krizi, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

[252] Odman, T., (2002). "Uluslararası Uyuşmazlıkların Yargı Dışı Barışçıl Yöntemlerle Çözümlenmesi ve Barışı Destekleme Operasyonları", Çağ Üniversitesi Yayınları 1(6): 10- 45.

[253] Kenar, N. (2005). Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu, Palme Yayıncılık, Ankara.

[254] BM, 1244 Sayılı Güvenlik Konseyi Kararı, http://www.un.org/documents/scres.htm11244, 6 Ağustos 2014.

[255] BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 Sayılı EK-1 Kararı, http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKBol2Kis4.htm, 6 Ağustos 2014.

[256] TC. Uluslararası Barışı Destekleme Harekâtı, http://www.tsk.mil.tr/uluslararasi/barisidestekharekatkatki/htm, 8 Ağustos 2013.

[257] UNSCR, (2004). UN Security Council Resolution 1551 The Situation in Bosnia Herzegovina, S/RES/1551, Bosna Hersek.

[258] European Commission (EC), 2005, A European Future for Kosovo, IP/05/450, Brussels, 20 April 2005.

[259] INCORE, Çatışma Verileri Kosova, http://www.ear.eu.int/kosovo/kosovo.htm, 8 Ağustos 2013.

[260] Dünya Bankası, Kosova, https://data.worldbank.org/country/kosovo, 8 Ağustos 2013.

[261] Türkiye İş birliği ve Kalkınma Ajansı, (2007). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu, TİKA:43, Ankara.

[262] Türkiye İş birliği ve Kalkınma Ajansı, (2009). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu, TİKA: 36, Ankara.

[263] Türkiye İş birliği ve Kalkınma Ajansı, (2011). Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu, TİKA: 101, Ankara.

[264] UNMIK, (2016). International Day of Mine Awareness and Assistance in Mine Action 2016, UNMIK Questions and KFOR Answers for UNMIK Radio Interview Transcript, Kosova.

[265] UNESCO, (2003). Cultural Heritage in South-East Europe: Kosovo, UNESCO Office of Venedik, Venedik.

[266] UNESCO, (2004). Cultural Heritage in South-East Europe: Kosovo, Protection and Conservation of a Multi-Ethnic Heritage in Danger, Mission Report UNESCO Office of Venedik, Venedik.

[267] UNESCO, (2005). Protection and Preservation of Cultural Heritage in Kosovo-Consolidated Summary, International Donors Conference, UNESCO Office of Venedik, Venedik.

[268] UNMIK, Kosova Kararı UNMIK/ REG/ 2000/ 58, http://www.unmikonline.org/regulations/2000/re2000_58.htm, 6 Ağustos 2014.

[269] Kosova'da Grupların Yıktığı Eserler, http://ilimcephesi.com/tasavvuf-dine-aykiri-mi-ve-islamcilik/ ve http://afakay7171.blogcu.com/balkanlarda-turk-mimari-eserleri-tahrip-ediliyor-dunyanin-ces/8669829, 10 Ekim 2016.

[270] Türkiye Büyük Millet Meclisi, 21. Dönem 3. Yasama Yılı Tutanak Dergisi, 43, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d21/c043/tbmm21043012.pdf, 10 Ekim 2016.

[271] Lajçi., B., (2005). "Historiku I Pejës, Muzeu Rajonal Pejë", Pejë, "Monumentet e Kosovës", Prishtinë; Aktarım: Pajko, S., (2011). Kosova Geleneksel Konutlarının Osmanlı Sivil Mimarisindeki Yeri ve Prizren Şehzade Musa Konağı

Örneğinde Koruma Yaklaşımı, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[272] Avrasya bülteni, (2010). "Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Kosova'da tamamlanan TİKA projelerinin açılışına katıldı", 12(96): 2.

[273] Wiles, P., (2000). Independent Evaluation of Expenditure of DEC Kosovo Appeal Funds, ODI/Valid International, London.

[274] T.C. Dış İşleri Bakanlığı, Statistics on the Kosovar refugees in Turkey as of 04 June 1999, http://www.mfa.gov.tr/grup/bb1/archives/1999/6, 12 Ekim 2016.

[275] Hans, S., (2003). Reflections on Housing Reconstruction and Post-war Planning in BiH, Norwegian University of Technology and Science, Norveç.

[276] Pajko, S., (2011). Kosova Geleneksel Konutlarının Osmanlı Sivil Mimarisindeki Yeri ve Prizren Şehzade Musa Konağı Örneğinde Koruma Yaklaşımı, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[277] European Red Cross Return Initiative, (2006). A Study on How to Support Sustainable Return in Safety and Dignity, Swedish Red Cross, Head Office, Stockholm.

[278] OSCE, (2010). Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı Kosova Misyonu, İnsan Hakları ve Topluluklar Departmanı, Kosova'daki Yerinden Edilme ve Geri Dönümlerdeki Belediye Sorunlulukları, OSCE.

[279] Orta Doğu ve Asya Haritaları, Suriye Haritası, http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/syria_pol90.jpg, 12 Ekim 2016.

[280] GAR, Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction 2015 http://www.preventionweb.net/english/hyogo/gar/2015/en/home/data.php?iso=SYR, 12 Ekim 2016.

[281] ORSAM, (2014). Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler, Rapor No: 189, Ankara.

[282] UN, Office For The Coordination Of Humanitarian Affairs, Under Secretary-General For Humanitarian Affairs And Emergency Relief Coordinator, Remarks At Syria Conference Plenary Session London, https://docs.unocha.org/sites/dms/Documents/ERC%20Stephen%20OBrien%20LondonSyriaConference%20opening%20remarks%20CAD%204Feb2016.pdf, 4 Şubat 2016.

[283] UNHCR, Suriye'de Göç, http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php, 6 Şubat 2016.

[284] UNHCR, Türkiye'ye Göç, http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/faq_-_turkish.pdf, 6 Şubat 2016.

[285] TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, 2012- Ülkemize Sığınan Suriye Vatandaşlarının Barındıkları Çadır Kentler Hakkında İnceleme Raporu, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2012/raporlar/28_02_

2012.pdf, 8 Şubat 2016.

[286] UNHCR, Syria Regional Refugee Response, www.data.unhcr.org/syrianrefugees/phd?id=224, 20 Kasım 2015.

[287] UNHCR, Turkey External Update 31 May 2015 http://www.unhcr.org.tr/uploads/root/may_external_update_2015.pdf, 22 Kasım 2015.

[288] Erdoğan, M., (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum, HUGO Yayınları, Ankara.

[289] AFAD, 2014 Suriye'den Türkiye'ye Nüfus Hareketleri, Kardeş Topraklarındaki Misafirlik Raporu, https:www.afad.gov.tr/dokuman/tr/79-20140529153928-suriye'den-turkiye'ye-nufus-hareketleri,-kardes-topraklarindaki-misafirlik.pdf, 22 Kasım 2016.

[290] WFP, Syria Crisis, Food Assistance in Camps in Turkey, Field Articles, DRC experiences of cash assistance ton on-camp refugees in Turkey and Lebanon, www.FEX -48-Web-Turkey.pdf, 25 Kasım 2016.

[291] Maamoun, A., (2016). "Challenges Facing Cultural Institutions In Times Of Conflict: Syrian Cultural Heritage", ICOMOS Post-Trauma Reconstruction Colloquium Proceedings, 4 Mart 2016, Fransa.

[292] UNOSAT, Suriye'de Mevcut Durum Analizi, http://unitar.org/unosat/chs-syria UNITAR/, 26 Kasım 2016.

[293] UNESCO, Silvan Rehfeld Çektiği Fotoğraf, http://whc.unesco.org/en/list/21/gallery/, 28 Kasım 2016.

[294] UNESCO, The Destruction of Syria's Cultural Heritage Must Stop, http://www.unesco.org/new/en/media-services/in-focus-articles/the-destruction-of-syrias-cultural-heritage-must-stop/, 28 Kasım 2016.

[295] NTV, Anadolu Ajansı'ndan yılın fotoğrafları, http://www.ntv.com.tr/galeri/sanat/anadolu-ajansindan-yilin-fotograflari,NSz3AGMrW0aVdmP6KDmF2w/2QqrTxSWyEK68TCpxpI6TQ, 30 Kasım 2016.

[296] Gezi Notları, Halep ve Şam Gezi Notları, https://geziyos.blogspot.com.tr/2015/04/halep-ve-sam-gezi-notlari.html, 4 Aralık 2016.

[297] Yarın Haber, Savaştan Önce ve Sonra Halep: Herşey Yıkımın Bir İfadesi, http://yarinhaber.net/guncel/42844/savastan-once-ve-sonra-halep-her-sey-yikimin-bir-ifadesi, 4 Aralık 2016.

[298] Aljazeera, T., Halep'te Sıcak Çatışma, http://www.aljazeera.com.tr/haber/halepte-sicak-catisma, 6 Aralık 2016.

[299] UNESCO, Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmeleri ve Suriye, http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/bas%C4%B1n_aciklamasi/suriye.pdf, 8 Aralık 2016.

[300] UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, Somut Kültürel Miras İhtisas Komitesi, Çatışma Nedeniyle Tehlike Altında Bulunan Dünya Miras Alanları Alt Çalışma Grubu Raporu, 2015, "Suriye ve Irak'ta Çatışma Nedeniyle Tehlike Altında Bulunan Kültür Mirası", http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/somutkulturelmiras/sicntabkmr.pdf, 8 Aralık 2016.

[301] SIDA, (2001). Self-Help Housing as Practised by SIDA, SIDA, Stockholm.

[302] Barış İçin Ortaklık Eğitim Merkezi, Tarihçe, http://www.bioem.tsk.tr/, 8 Ocak 2017.

[303] Antoniou, P., (2012). Analysis of Responses as per the State of Conservation Reports, Based on the Study, UNESCO World Heritage Centre, Paris.

[304] Shaker A. S., (2017). "Emergency Measures Implemented to Protect Syrian Museums", During the Conflict, Protection of Cultural Heritage in Emergency Situations Konferansı", 15- 16 Haziran 2017, Erimtan Arkeoloji ve Sanat Müzesi, Ankara.

[305] Smithsonian Global, Safeguarding Cultural Heritage in Syria and Iraq, https://global.si.edu/success-stories/safeguarding-cultural-heritage-syria-and-iraq, 30 Aralık 2017.

[306] World Bank, Post Conflict Reconstruction: The Role of the World Bank, http://www.publications.worlbank.org/catalog/cantentdownload?revision_id=334431, 8 Ocak 2014.

[307] Barakat, S., (2010). After the Conflict Reconstruction and Development in the Aftermath of War, Replika Press Pvt. Ltd., India.

[308] UN ITAP, (2002). Immediate and Transitional Assistance Programmes for the Ahhan People Report, United Nations Development Group (UNDG) and the Executive Committee on Humanitarian Affairs (ECHA), Afghanistan.

[309] Barakat, S., (2002). "Setting the Scene for Afganistan's Reconstruction: The Chalenges and Critical Dilemmas",Third World Quarterly, 23(5): 801– 816.

[310] Ok, Z., (1985). Konut Gerçekleştirme Sistemlerinde Kullanıcı Katkısının Etkinliğini Arttırıcı Öneriler ve Yardımcı Kendi Evini Yapımda Örneklenmesi, Doktora Tezi, İTÜ., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[311] Keister, K., (1990). "Main Street Makes Good", Historic Preservation, 5: 47; Aktarma: Aygen, Z., (1992), Koruma ve Kullanıcı Katkısı Tarihsel Temeller ve Günümüzdeki Olanaklar, Doktora Tezi.

[312] Barakat, S. ve Hoffman, B., (1995). "Post Conflict Reconstruction Strategies", International Colloquim on Post-Conflict Reconstruction Strategies, UNDDSMS&UNIDO, Geneva.

[313] Roger Zetter, (2010). "Land, Housing and The Reconstruction of The Built Environment", Replika Press Pvt. Ltd., Hindistan; Derleyen: Barakat, S., (2010). After the Conflict Reconstruction and Development in the Aftermath of War.

[314] Barakat, S., (1993). Reviving War Damaged Settlements: Towards an

International Charter for Reconstruction After War, Doktora Tezi, University of York, Fen Bilimleri Üniversitesi, Newyork.

[315] ORSAM, (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, Yayın No:195, Ankara.

[316] Ervan, M. K., (1996). "Deprem Sonrası Acil Barınma Sorunu ve Çözüm Önerileri, Erzincan ve Dinar Deneyimleri Işığında Türkiye'nin Deprem Sorunlarına Çözüm Arayışları", TÜBİTAK Deprem Sempozyumu, 15- 16 Şubat, Ankara.

[317] Tüzün, E., (2002). Ev/ Yaşama Mekânı: Afet Sonrası Gereksinimler, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[318] Coyet, C. M., (2002). Towards Better Practices in Housing and Construction: A Review of Experiences and Practices in the Red Cross and Red Crescent Movement, IFRC, Geneva.

[319] AFAD, (2012). Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları, AFAD, Ankara.

[320] GTZ, (2003). Guidelines for Building Measures after Disasters and Conflicts, Yayın No:42, Eschborn.

[321] Aysan, Y., (1995). Developing Building Improvements for Safety Programmes: Guidelines for Organizing Safe Building Improvement Programmes in Disaster-prone Areas, Intermediate Technology Publications, London.

[322] Norton, J., (1999). "Sustainable Architecture: A Definition", Habitat Debate, 5(2): 60.

[323] SIDA, (2000). Self-Help Housing As Practised by SIDA, SIDA, Stockholm.

[324] UNMIK, (2001). Department of Culture, Cultural Heritage Unit- 23 July 2001 Report, UNMIK Department, Kosova.

[325] UNHCR, (1998). Evaluation Report of UNHCR Housing Programme in Bosnia and Herzegovina, Eval/05/98, Geneva.

[326] UNESCO, Suriye'nin Kültürel Mirasının Korunmasına Yönelik UNESCO Genel Direktörlüğü'nün Çalışmaları, http://unesco.org.tr/dokumanlar/duyurular/Suriye.pdf, 12, Mart 2018.

EK A

SURİYE'DEKİ TARİHİ ALANLARDA UYDU TABANLI HASAR TESPİTİ

Suriye'deki Tarihi Alanlarda Uydu Tabanlı Hasar Tespiti- UNITAR/UNOSAT, 2014

UNITAR tarafından hazırlanmıştır. Bu rapor Suriye'de devam eden çatışmalardan dolayı kültürel miras alanlarındaki önemli değişikliklerin detaylı analizini sağlamaktadır. 22 Mart 2010, 20 Ağustos 2014 ve 4 Ekim 2014 tarihlerindeki World View 1 ve 2 uydu görüntülerinden edinilen bilgiler bu raporda kullanılmıştır. (Satellite-based Damage Asessment to Historial Sites in Syria- "This report provides a detailed analysis of significant changes to the cultural heritage of this site resulting from the ongoing conflict in Syria. World View 1 and 2 satellite imagery acquired on 22 March 2010, 20 August 2014 and 4 October 2014 was used for this report) [292].

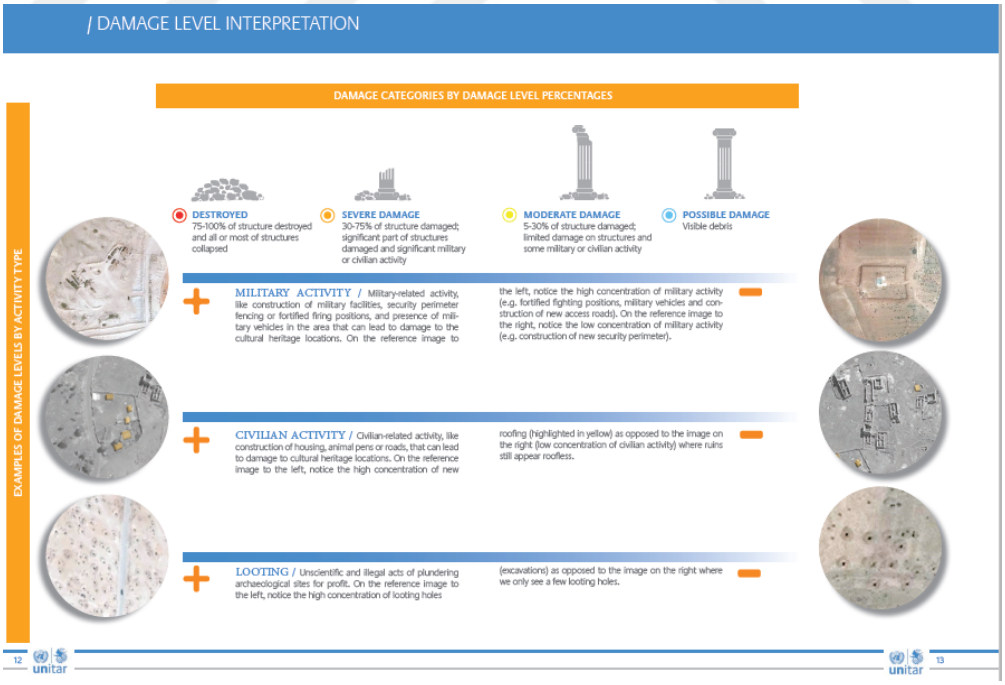
Suriye'de 18 kültürel miras alanı analiz edilmiştir, 6 alan UNESCO dünya miras listesine kayıtlıdır. Buna ek olarak 7 alan daha gözden geçirilmiştir ancak görülür zarar yoktur ya da uydu görüntüleri ilişkilendirilememiştir.

3 yılda toplam 290 kültürel miras alanı yeri etkilenmiştir. 24'ü yıkılmıştır, 104'ü zarar görmüştür, 85'i kısmen zarar görmüştür, 77'si muhtemelen zarar görmüştür. Dosyada bütün kültürel miras değerlerinin yukarıda belirtildiği gibi tek tek zarar seviyeleri anlatılmıştır.

Aşağıdaki şekilde Suriye'deki kültürel miras alanları haritası yer almaktadır.



Aşağıdaki şekilde kültürel miras değerlerinin tek tek zarar seviyeleri anlatılmaktadır.



EK B

SURİYE VE IRAK'TA ÇATIŞMA NEDENİYLE TEHLİKE ALTINDA BULUNAN KÜLTÜR MİRASI UNESCO TÜRKİYE RAPORU

Unesco Türkiye Milli Komisyonu, **Somut Kültür Mirası İhtisas Komitesi**, **Çatışma Nedeniyle Tehlike Altında Bulunan Dünya Miras Alanları Alt Çalışma Grubu Raporu**, "**Suriye ve Irak'ta Çatışma Nedeniyle Tehlike Altında Bulunan Kültür Mirası"**

Mevcut Durumun Değerlendirilmesi: Türkiye'nin sınır komşuları Irak ve Suriye'de 2011'den bu yana devam eden çatışmalar büyük insan kayıpları, yer değiştirmeler ve ülke dışına göçlerin yanı sıra insanlığın ortak mirasını oluşturan arkeolojik, kentsel ve mimari miras alanlarının yok olması ya da ağır şekilde tahrip edilmesine yol açmıştır.

Halen devam eden çatışmalar sırasında birçoğu dünya mirası olan yapı yıkılmış ya da tahrip olmuş, müze koleksiyonları yağmalanmış, arkeolojik alanların yağmalanması ve kaçak kazılarda elde edilen sanat eserleri terör grupları için para kaynağı ve propaganda aracı haline gelmiştir. Çoğu eser kökeniyle ilgili bir belge olmadan yasadışı ticarete konu olmaktadır.

Somut kültür mirasına ilişkin geri döndürülemez kayıpların yanında zorunlu gerçekleşen yer değiştirmeler ve ülke dışına göçlere bağlı olarak somut olmayan kültür mirası ögeleri de yok olma riski altına girmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında barışın tesisinin eğitim, bilim ve kültür yolu ile kurulabileceğinin bilinci ile oluşturulan UNESCO'nun kuruluş amacının ilk maddesi, şu anda özellikle yakın komşularımızda meydana gelen çatışmalara bağlı olarak tehlike altına giren somut miras ögelerinin korunmasının sağlanması için imza koyan tüm ülkeler ile birlikte UNESCO Türkiye Milli Komisyonu'nun rolünü önemli kılmaktadır.

Çatışmalar başladıktan sonra UNESCO'nun, tüm tarafları tekrar tekrar ülkenin kültür mirasını koruma mücadelesine çağrısı ve uluslararası protestolar, BM Güvenlik Konseyi'nin 12 Şubat 2015 tarihli 2199 no'lu kararı gibi önemli kararlar[17], sosyal medya

[17] Konuyla ilgili diğer uluslararası sözleşmeler;
- 1954 Lahey Sözleşmesi. Silahlı Çatışma Durumunda Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi

kampanyaları (Unite-4 heritage) çatışan taraflar arasında karşılık bulmamıştır. UNESCO bu aşamada, başta UNESCO Beyrut Ofisi olmak üzere birçok biriminde çatışma bölgelerinde kültür mirasının korunmasına yönelik özel eğitim programları düzenlemiştir.

Gelinen noktada, çatışma alanlarına erişimin imkansızlığı nedeniyle bölgede tehlike altında olan ya da hasar gören kültür mirasının durumu ile ilgili edinilen bilgiler ve hazırlanan raporların önemli bir bölümü yerel halk, internet siteleri ve sosyal medya hesapları gibi gayrı resmi kaynaklara dayanmaktadır.

Suriye ve Irak'ta meydana gelen bu gelişmelere bağlı olarak önce Irak'ın iki adet Dünya Miras Alanı Ashur-Qal'at Sherqat ve Samarra Arkeolojik Sit Alanı Tehlike Altındaki Dünya Mirası Listesi'ne eklenmiş; 20 Mayıs 2013 tarihinde Dünya Miras Komitesi'nin Phnom Penh'de yapılan 37. Toplantısı'nda ise Suriye'de altı kültür mirası alanı (Antik Şam Kenti, Antik Bosra Kenti, Antik Halep Kenti, Crac des Chevaliers and Qal'at Salah El-Din, Palmyra Bölgesi ve Kuzey Suriye'deki antik köyler) "Suriye'deki silahlı ihtilaf durumu sebebiyle, şartlar artık 6 adet Dünya Miras Varlığının Üstün Evrensel Değerini koruma ve muhafaza etme hususlarını sağlayamamaktadır" gerekçesiyle aynı listeye dahil edilmiştir.

Temel Sorunlar

Yukarıda tanımlanan mevcut duruma göre çatışma altındaki bölgelerde kültür mirasının varlığını tehdit eden temel bazı sorunlar şöyle özetlenebilir;

- Tahribatın Belgelenmesi ve Güvenilir Bilgi Akışı

Çatışma bölgelerinde gerek seçici gerekse genel yıkımın hedefi olan kültür mirasına ilişkin hasarın günden güne değişmesi nedeniyle yıkımın gerçek boyutunu tespit etmek mümkün olamamaktadır. UNESCO, 2011 yılından sonra bölgedeki güvenlik sorunu nedeniyle Suriye'ye Reaktif İzleme Misyonu kapsamında uzman gönderememiştir. Bu nedenle, özellikle Dünya Miras Alanlarında hasarın boyutuna ait bilgilerin bir kısmı yerel uzmanlardan edinilebilmekte ya da uzaktan izleme yöntemleri ile (UNOSAT) saptanabilmektedir. Bilgi akışındaki bu sorunlara bağlı olarak, kültür mirasına yönelik tahribatın konumu, boyutu, nedeni ve zamanına ilişkin farklı kaynaklardan gelen bilgilerde çelişkiler olabilmektedir.

- Dünya Miras Alanlarında Askeri Amaçlı Kullanım ve Kaçak Yapılaşma

Özellikle uygun fiziki ortam yaratması nedeniyle arkeolojik alanlara konuşlanan askeri üslerin hasım tarafın bombalı ve silahlı saldırısına maruz bırakılması tahribatı arttırmaktadır. Diğer yandan yönetim boşluğu bu uygun fizik mekanlarda kaçak yapılaşmanın da oluşmasına/artmasına neden olmaktadır.

- 1970 UNESCO Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme
- 1972 UNESCO Dünya Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi
- 2003 UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi
- 2005 Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi

- Kaçak Kazılar ve Yeni Ortaya Çıkan Arkeolojik Alanlar

Özellikle tahrip gücü yüksek patlamalar sonucunda ortaya çıkan yeni arkeolojik alanlar ile mevcut arkeolojik alanlarda kaçak kazılar sonucu ortaya çıkan yeni bölümlerin belgelenmesi mümkün olamamakta, arkeolojik bulgular ve bu alan için çok değerli veriler içeren tüm bağlam zarar görmektedir. Kaçak kazılarda ortaya çıkarılan eserler de yasa dışı ticarete kaynak olmaktadır.

- Yasa Dışı Eski Eser Ticareti ve Ele Geçirilen Eserlerin Korunması Sorunu

Çatışma bölgelerinde kültür varlıklarının yasa dışı ticareti özellikle terör ve çatışma için önemli bir kaynak oluşturduğu bilinmektedir. Özellikle Suriye ve Irak sınır güvenliğinde çatışmalar sırasında oldukça geniş bir sınır komşuluğumuz olan bu alanlarda tek taraflı oluşan güvenlik boşluğu kültür varlıklarının yasa dışı ticaretinin artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda bu ülkelerle sınır komşusu olan ülkemiz gümrük yetkilileri kaçırılmaya çalışılan eserlerin ele geçirilmesinde çok önemli rol oynamış olmakla birlikte tüm çabalara rağmen önlenemeyen kayıplar da bulunmaktadır.

- Tehlike Altındaki Kültür Mirasının Korunmasında Öncelik Algısı

Takibinin diğer miras konularına göre kolaylığı, sebep-sonuç ilişkisinin belirginliği gibi nedenlerden ötürü özellikle yasa dışı eski eser trafiği, çatışma bölgelerinde kültür mirasının korunması konusunda genelde en önemli gündemi oluşturmakta ve ana endişe konusu gibi görülebilmektedir. Negatif etkilerinin nispeten uzun zaman içinde ortaya çıkması, tahribat takibi sorunu vb. nedenlerden ötürü geleneksel yapılar, kırsal miras ve özellikle de özgün kullanıcıların kaybıyla kesintiye uğrayan somut, somut olmayan miras ilişkisindeki uzun vadede ortaya çıkacak daha kalıcı sorunların ikinci planda kalmasına neden olmaktadır. Bu durum, özellikle rehabilitasyon aşamasının planlanmasında sorun yaratabilir.

- Propaganda Yakıtı Olarak Medya'da Kültür Mirasının Kullanımı

Çatışma bölgelerinde silahlı güçlerin mimari eserler, müzeler gibi miras değerlerini tahrip etme görüntüleri sosyal medyada geniş yankı bulmaktadır. Önemli bir bölümü tahribatı gerçekleştiren grup tarafından servis edilen bu görüntüler için bir denetim uygulanmamaktadır. Bu durum tahribatın geniş kitleler tarafından öğrenilmesine ve tepki oluşmasına olanak sağlasa da, kültür mirasının propaganda malzemesi olarak kullanımı ve bu amaçla tahrip edilmesinin de yaygınlaşmasının yolunu açmaktadır.

Yakın ve Uzak Dönem Tehditler:

- Kültür mirasının korunmasına yönelik kanunların uygulanmasına ilişkin sorunlar ve özellikle çatışma durumunda Kültür mirasının korunmasına ilişkin alınan uluslararası kararların ülkelerin yasal mevzuatlarının bir parçası olmaması nedeniyle bağlayıcı olmaması,

- Nüfusun büyük bir bölümünün savaş sırasında güvenlik nedeniyle ülke dışına çıkması nedeniyle tarihi alanların boşalması ve geri dönüşte de özgün kullanıcılarının aynı bölgelere geri dönememe riski,

- Savaş sırasında ve hemen sonrasında koruma konusunda çalışan kurumların yaşadığı/yaşayacağı işlerlik sorununa bağlı olarak oluşan boşlukta plansız yerleşimin miras alanlarını tehdit etmesi,

- Ekonomik kriz, tasarruf tedbirleri nedeniyle kültür mirasının korunmasına yönelik bütçede kısıtlamalara gidilmesi; kısıtlı bütçenin kullanımında ise, derecelendirme ve öncelik belirleme sorunu yaşanması,

- Göç, ölüm gibi nedenler ile Kültür mirasının korunması konusunda çalışan yerel uzmanların sayısının azalması,

- Korumada kullanılacak teknolojik malzeme ve ekipmanın pahalılığı ve uzman uygulayıcı sayısının yetersizliği.

Öneriler

Sıcak Dönem – Çatışma Evresi Projeleri:

Komşularımız Suriye ve Irak'ta durumun güvenli hale gelmesine kadar geçecek sürede bölge içinde kültür mirasının korunmasına yönelik uygulama çalışmaları yapmanın mümkün olamayacağı muhakkaktır. Bu nedenle "sıcak dönem" olarak adlandırılan çatışma döneminde ve çatışma sonrası "sakin dönemde" yapılacak koruma çalışmalarının altlığını oluşturmak amacıyla karar verici, uygulayıcı ve halka yönelik olarak farklı seviyelerde Kapasite Yaratma ve Farkındalık (KYF) Eğitimleri' ne odaklanılması, çatışma sonrası barış zamanında "iyileştirme" evresinde yapılacak planlama ve uygulama çalışmaların başarısını arttıracaktır.

Bu süreçte özellikle Türkiye'nin, söz konusu çatışma bölgelerinde kültür ürünlerini oluşturan ve biçimleyen sosyal yaşam, kültürel yapı, doğal çevre verileri gibi birçok benzer/ortak değere sahip olmasının getirdiği teknik bilgiye dayalı avantajları rehabilitasyon çalışmalarını yönlendirici niteliktedir. Diğer yandan şu anda çatışma bölgelerinden gelen çok sayıda sığınmacının ülkemizdeki kamplarda bulunması da özellikle Kapasite Yaratma ve Farkındalık Eğitimlerinde hedef kitleye kolay ulaşılmasını olanaklı kılmaktadır.

Çatışma bölgeleri ve bu bölgelere komşu ülkelerde kültür mirasının korunması konusunda Kapasite Yaratma ve Farkındalık Eğitimi çalışmalarının gerçekleştirilmesi amacı ile "UNITWIN/UNESCO Chairs Programme" kapsamında, Türkiye'deki bir üniversitede, "Kültür Mirası ve Afet Risk Yönetimi UNESCO Kürsüsü"nün kurulması yönünde teşvik edici çalışmaların yapılması bu konuda önemli bir hareket noktası olacaktır. Ayrıca;

Lahey Sözleşmesi'nde tanımlanan ve 1997 yılında kurulan Mavi Kalkan (The Blue Shield) ve 2006 yılında kurulan Uluslararası Mavi Kalkan Komitesi (International Committee of the Blue Shield-ICBS) ile onu oluşturan 5 STK'nın (ICOMOS, ICOM, ICA, CCAAA, IFLA) özellikle çatışma ve etkilenme ülkeleri içinde aktif hale gelmesi ve UNESCO ve ICCROM ile ortak çalışmalar gerçekleştirmesi, Türkiye'de ve söz konusu ülkelerde Mavi Kalkan Ulusal Komiteleri'nin kurulmasının ya da varsa aktif hale getirilmesinin sağlanması,

UNESCO'nun bu alanlarda uluslararası eşgüdüm, bilgi alışverişi, farkındalık yaratma ve eğitim çabalarına Türkiye'nin aktif destek ve katkı vermeye devam etmesi,

Kültür mirasının rehabilitasyonu ve restorasyonu konusunda uzman personel yetiştirilmesine destek sağlanması ve bu alanlarda akademik çalışma yapacaklara burs sağlanması[18] faydalı olacaktır.

Çatışma Sonrası Sakin Dönem/ Rehabilitasyon Evresi Projeleri:

Çatışmanın sona ermesi ve istikrarlı bir güvenlik ortamının sağlanması ile birlikte kültür mirasının rehabilitasyonuyla ilgili olarak aşağıdaki çalışmaların devreye girmesi kültür mirası değerlerinin daha fazla hasar görmeden korunabilmesi için gereklidir. Bu aşamada UNESCO'nun koordinasyonunda konu uzmanları aşağıdaki çalışmalara farklı evrelerde destek verebilirler;

- Kültür mirasının korunmasına yönelik acil müdahale eylem planının yapılması; acil müdahale ekiplerinin kurulması ve bu ekiplere uluslararası uzman desteği verilmesi,

- Risk yönetimi alanında ilgili kuruluşlarla işbirliği yapılması; oluşturulacak "görev gücü" ile uzman personelin deneyimlerinin kanalize edilmesi,

- Kişi ve kurumlar arasında iletişim ve koordinasyon sağlayacak araçlar oluşturulması veya bunların oluşturulmasına destek verilmesi,

- Tüm faaliyet ve önlemler için uygulama planları ve bütçe tahsisi yapılması,

- Kültür mirasının rehabilitasyonu ve restorasyonu konusunda ulusal kurumlarımızın yapmakta olduğu çalışmaların çatışma durumu ortadan kalktıktan sonra bu bölgelerde de sürdürülebilmesi için iş birliğinin desteklenmesi

- Çatışma sonrası koruma çalışmalarının denetimli bir biçimde uzman ekipler tarafından yapılmasının sağlanması; ulusal yetkililer tarafından gönüllülere verilecek izinlerde hassasiyet gösterilmesi ve bu "gönüllü" çalışmalarının mutlaka uzmanlar denetiminde gerçekleştirilmesinin sağlanması.

[18] UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 13 Mart 2015 tarihli ve 198 sayılı Yönetim Kurulu Kararı ile UNESCO'nun beş sektörü olan Eğitim, Doğa Bilimleri, Sosyal ve Beşeri Bilimler, Kültür, Bilgi ve İletişim alanlarında ve UNESCO'nun faaliyet alanlarıyla ilgili konularda Yüksek Lisans ve Doktora tezi hazırlayacaklara burs verme kararı almıştır

EK C

SİLAHLI BİR ÇATIŞMA HALİNDE KÜLTÜR MALLARININ KORUNMASINA DAİR SÖZLEŞME LA HAYE, 14 MAYIS 1954

Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme

Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme

SİLAHLI BİR ÇATIŞMA HALİNDE KÜLTÜR MALLARININ KORUNMASINA DAİR SÖZLEŞME

(La Haye, 14 Mayıs 1954)

Kanun No:563
R.G.:8
Kasım 1965,
Sayı:12145

Yüksek Akit Taraflar,

Kültür mallarının son harpler sırasında önemli zararlar gördüğünü, savaş tekniğindeki gelişmeler sebebiyle de gittikçe artan tahrip tehlikesine maruz bulunduğunu müşahede etmiş,

Her millet dünya kültürüne kendinden bir şey katmış olduğu cihetle, hangi millete ait olursa olsun, kültür eserlerine karşı vakî olacak tecavüzlerin bütün insanlığın kültür mamelekine karşı işlenmiş tecavüzler sayılacağına inanmış,

Mevcut kültür mamelekinin muhafazasının bütün dünya milletleri için büyük önem taşıdığını ve bu mamelekin milletlerarası ölçüde korunması gerektiğini müşahede etmiş,

Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Eserlerinin Korunmasına dair olup 1899 ve 1907 La Haye Sözleşmeleriyle 15 Nisan 1935 tarihli Washington Paktında tespit edilmiş bulunan prensiplerini rehber edinmiş,

Bu malların korunması hususunda ancak millî ve milletlerarası tedbirlerin tesirli olabilmesi için barış zamanından itibaren teşkilâtlandırılması gereğini düşünmüş,

Kültür mallarının korunması yolunda mümkün her türlü çâreye başvurulmasına karar vermiş

Bulunmakla aşağıdaki hükümler hakkında aralarında mutabakata varmışlardır:

BÖLÜM- I

Korunmaya dair Genel Hükümler

Madde- 1 Kültür mallarının tarifi:

Aşağıdaki bildirilenler, menşe veya sahipleri ne olursa olsun; bu Sözleşme bakımından kültür malları sayılırlar:

a) Dinî veya lâik, mimari, tarihi anıtlarla sanat anıtları, arkeolojik değerlerdeki yerler, bütünü itibariyle tarihi veya artistik bir alâka arzeden yapı toplulukları, sanat eserleri, el yazmaları, kitap ve başkaca tarihi, artistik veya arkeolojik değer taşıyan eşya, keza yukarıda bildirilen servetlerden mürekkep bilim koleksiyonlarıyla, önemli kitap, arşiv röprodüksiyon koleksiyonları ve emsali gibi milletlerin kültür muameleklerinde büyük önemde yeri olan menkul ve gayrimenkul mallar,

b) Gerçek ve başlıca görevi (a) fıkrasında zikredilen menkûl kültür mallarını koruma veya teşhirden ibaret olan müze, büyük kitaplık, arşiv deposu gibi binalarla (a) fıkrasında açıklanan menkul kültür mallarının silâhlı bir çatışma halinde korunmasına mahsus sığınaklar,

c) (a) (b) fıkralarında tarif edilen kültür mallarını büyükçe sayıda içine alan ve “anıt merkezleri” denilen merkezler.

Madde- 2 Kültür mallarının korunması:

İşbu Sözleşme bakımından kültür mallarının korunması, bu malların emniyet altına alınmasını ve bunlara riayet edilmesini gerektirir.

Madde- 3 Kültür mallarının emniyet altına alınması:

Yüksek Akit Taraflar, kendi ülkeleri üzerindeki kültür mallarını silâhlı bir çatışmanın önceden tahmin edilebilecek tesirlerine karşı emniyet altınâ almayı, uygun görecekleri tedbirleri ittihaz ederek barış zamanından itibaren hazırlamayı taahhüt ederler.

Madde- 4 Kültür mallarına riayet:

l. Yüksek Âkit taraflar gerek kendi ülkeleri üzerinde gerek diğer Yüksek Akit Tarafların ülkelerinde bulunan kültür mallarıyla bunların korunma tesislerini ve civarlarındaki yerleri, silâhlı bir çatışma halinde bu eserleri tahribe veya bozulmaya mâruz bırakabilecek maksatlar için kullanmaktan sakınmak ve bu mallara karşı her türlü düşmanca davranıştan kaçınmak suretiyle işbu mallara riayeti taahhüt ederler.

2. İşbu maddenin birinci fıkrasında açıklanan taahhütler, ancak askerî bir zaruretin kaçınılmaz hükmü altında ihlâl olunabilir.

3. Yüksek Akit Taraflar, kültür mallarının, her ne yönden olursa olsun, çalınmasını, yağma edilmesini veya kaçırılmasını ve bunlara karşı girişilecek her türlü tahrip filini men etmeyi, önlemeyi, icabında bu türlü hareketleri durdurmayı da ayrıca taahhüt

ederler. Keza bâşka bir Yüksek Âkit Tarafın ülkesi üzerinde bulunan menkul kültür mallarına el koymaktan sakınırlar.

4. Kültür mallarına karşı herhangi bir misilleme hareketine girişmekten sakınırlar.

5. Bir Yüksek Âkit Taraf, başka bir Yüksek Akit Tarafın 3 ncü maddede bildirilen emniyet altına almak tedbirlerine riayet etmediği sebebine dayanarak işbu Yüksek Âkit Târafa karşı 4 ncü madde ile bağlandığı mükellefiyetlerden sıyrılamaz.

Madde- 5 İşgal:

1. Bir Yüksek Akit Tarafın ülkesini kısmen veya tamamen işgal eden Yüksek Akit Taraflar, işgal altındaki ülkenin yetkili millî makamlarınca kendi kültür mallarının emniyete alınması ve muhafazası yolunda gösterilecek gayretleri imkân nisbetinde destekleyeceklerdir.

2. İşgal altındaki ülkede bulunan veya harp harekâtı yüzünden hasara uğramış bazı kültür mallarının muhafazası için âcil bir müdahale gerektiği ve yetkili millî makamlar bu müdahaleyi üstüne almadığı takdirde işgal idaresi millî idare ile sıkı işbirliği ederek imkân nispetinde en mübrem muhafaza tedbirlerini alacaktır.

3. Bir mukavemet hareketi mensuplarınca kendi meşru hükümetleri sayılan herhangi bir Yüksek Akit Taraflar Hükümeti, imkân buldukça işbu Sözleşmenin kültür mallarına riayet edilmesiyle ilgili hükümlerine uymak mecburiyeti hususuna mukavemet hareketi mensuplarının dikkatini çekecektir.

Madde- 6 Kültür mallarının işaretlenmesi

16.ncı madde hükümleri gereğince kültür malları, bunların teşhisini kolaylaştıracak açık işaretlerle belirtilebilecektir.

Madde- 7 Askerî yönden alınacak tedbirler

l. Yüksek Âkit Taraflar, barış zamanlarından itibaren askerî kıtalarına ait nizamname ve talimatnamelere, işbu Sözleşmeye riayet edilmesini sağlayacak hükümler vazetmeyi ve keza barış zamanından itibaren silâhlı kuvvetleri mensuplarında, bütün, milletlerin kültürüne ve kültür mallarına karşı bir saygı zihniyeti uyandırmayı taahhüt ederler.

2. Yüksek Akit Taraflar, barış zamanından itibaren silâhlı kuvvetleri bünyesinde, görevi kültür mallarına karşı saygılı, davranılmasına nezaret etmek ve bu malların muhafazası ile vazifeli mülkî makamlarla iş birliği etmek olan servisler veya mütehassıs memurlar yetiştirmeyi veya ihdas etmeyi taahhüt ederler.

BÖLÜM- II

Özel korunma

Madde- 8 Özel korunma altına alma

1. Silâhlı bir çatışma halinde menkul kültür mallarının muhafazasına mahsus sayısı mahdut bir kısım sığınak, anıt merkezleri ve büyük önem taşıyan başlıca gayrimenkul mallar özel koruma altına alınabilirler; ancak bunların:

a) Büyük bir endüstri merkezinden ve bir hava alanı, bir radyo istasyonu, millî

müdafaa hizmetinde çalışan bir müessese, önemlice bir liman veyâ bir demiryolu istasyonu yahût büyük bir ulaştırma yolu gibi hassas bir nokta teşkil eden herhangi mühim bir askerî hedeften gereği kadar uzak bir mesafede bulunması;

b) Askerî maksatlar uğrunda kullanılmaması şarttır.

2. Keza, yeri neresi olursa olsun, her türlü ihtimale göre bombardımanlardan zarar görmeyecek şekilde inşa edilmiş olmak şartiyle, menkul kültür mallarının muhafazasına mahsus bir sığınak dahi özel koruma altuna alınabilir.

3. Bir anıt merkezi, velev transit de olsa, askeri efrat veya malzeme nakliyatında kullanıldığı takdirde askerî maksatlara hizmet eder sayılır. İçinde askerî harekât, askeri efradın toplanması veya harp malzemesi imalâtı ile doğrudan doğruyâ ilgili faaliyetler cereyan eden merkezler için de aynı hüküm caridir.

4. Birinci fıkrada yazılı kültür mallarından birinin sırf bu işe tahsis olunmuş silâhlı muhafızlar tarafından nezaret altında tutuluşu veya bu kültür malı civarında umumi asayişi korumakla mükellef normal zabıta kuvvetlerinin bulunuşu halinde burası askeri maksatlar için kullanılmış sayılmaz.

5. İşbu maddenin birinci fıkrasında sayılan kültür mallarından biri, bu fıkranın kasdettiği manada, ehemmiyeti olan bir askerî hedef civarında bulunursa, ilgili Yüksek Akit Taraf, silâhlı bir çatışma halinde bahis konusu hedefi kullanmıyacağını ve bilhassa bu hedefin bir hava alanı, bir liman veya bir demiryolu istasyonu olması halinde, bu yerlerde her türlü seyrüsefer faaliyetini başka yere sevkedeceğini taahhüt ederse, sözü geçen mahal de özel koruma altına alınabilir.Bu taktirde seyrüsefer faaliyetlerinin başka yere sevkedilmesini barış zamanından itibaren düzenlemek icabeder.

6. Kültür malları, “özel koruma altında bulunan kültür malları milletlerarası sicili”ne kaydedilmekle özel koruma altına alınırlar. Bu kaydın icrası ancak işbu Sözleşme hükümleri dairesinde ve bu Sözleşmenin tatbikatıyla ilgili Tüzükte bildirilen şartlar altında mümkün olabilir.

Madde– 9 Özel koruma altındaki kültür mallarının dokunulmazlığı

Yüksek Akit Taraflar, milletlerarası sicile kaydedilmelerinden itibaren özel koruma altına alınan kültür mallarına karşı her türlü tecavüz hareketinden sakınmak ve 8 nci maddenin 5 nci fıkrasındaki haller müstesna olmak üzere bu malları ve civarlarını herhangi askerî maksatlarda kullanılmaktan kaçınmak suretiyle bunların dokunulmazlığını temini taahhüt ederler.

Madde- 10 İşaretleme ve denetleme

Silâhlı bir çatışma, sırasında özel koruma altında bulunan kültür malları 16 ncı maddede açıklanan belirtici işaretle teçhiz edilecek ve tatbikat tüzüğünde belirtildiği gibi, milletlerarası bir denetlemeye açık tutulacaktır.

Madde – 11 Dokunulmazlığın kaldırılması

1. Yüksek Akit Taraflardan biri, özel koruma altına alınan bir kültür malı hakkında 9 ncu maddedeki taahhütlerini ihlâl edecek bir harekette bulunduğu takdirde hasım taraf, bu ihlâl keyfiyetinin devamı müddetince, ilgili malın dokunulmazlığına riayet

mecburiyetinden kurtulmuş olur. Şu kadar ki, mümkün oldukça ve önceden bu ihlâl hareketine makûl bir müddet içinde son verilmesini talep eder.

2. İşbu maddenin birinci fıkrasında yazılı hal dışında, özel korunma altındaki bir kültür malın dokunulmazlığı ancak sakınılmayacak bir askerî zarureti devamı süresince kaldırılabilir. İşbu zaruret haline, ancak bir tümen veya önemce buna eşit veya daha üstün bir askerî teşekkül kumandanlığınca hükmedilebilir. Durumun imkân bıraktığı bütün hallerde, dokunulmazlığın kaldırılacağı hususu hasım tarafa yeteri kadar önceden ihtar olunur.

3. Dokunulmazlığı kaldırılan taraf, mümkün olan en kısa zamanda, yazılı olarak ve mucip sebepleri açıklanmak suretiyle keyfiyetten, tatbikat tüzüğünde adı geçen Kültür Malları Genel Komiserine bilgi vermek mecburiyetindendir.

BÖLÜM- III

Kültür Mallarının nakliyatı

Madde- 12 Özel koruma altına alınan nakliyat

1. Mülhasıran kültür mallarının gerek ülke içinde gerekse başka ülkeye nakli, ilgili Yüksek Akit Tarafın isteği üzerine, Tüzükte açıklanan şartlar içinde özel koruma altında yapılır.

2. Özel koruma altındaki nakil, 16ncı maddede açıklanan belirtici işareti taşır ve tatbikat tüzüğünde bildirilen milletlerarası murakabe altında yapılır.

3. Yüksek Akit Taraflar, özel koruma altunda yapılan nakliyata karşı herhangi düşmanca bir harekete girişmekten tevakki ederler.

Madde- 13 Müstacel hallerde nakliyat

1. Şayet bir Yüksek Akit Taraf, bazı kültür mallarının emniyetini başka bir yere nakillerini gerektirdiğini ve durumun, bilhassa bir silâhlı çatışma başlangıcında,12nci maddede açıklanan işlemin tatbikini imkânsız kılacak bir müstaçeliyet arzettiğini mütalâa ederse, bu nakliyata 15nci maddede bildirilen belirtici işaret konabilir, yeterki evvelce bu nakliyat için 12nci madde uyarınca bir dokunulmazlık hakkı istenmiş ve bu talep reddedilmemiş olsun. Mümkün oldukça bu nakliyat hakkında hasım taraflara bilgi verilir. Başka bir memleket ülkesine doğru yapılan nakliyata dokunulmazlık hakkı açıkça tanınmamışsa hiçbir suretle belirtici işaret konulamaz.

2. Yüksek Akit Taraflar, bu maddenin 1nci fıkrasında sözü edilen belirtici işaretlerle işaretlenmiş nakliyatta yönetilebilecek düşmanca hareketlere karşı bunları korumak için mümkün olan gerekli tedbirleri alacaklardır.

Madde- 14 Müsadere, zapt ve iğtinam dokunulmazlığı

1. Müsadere, zapt ve iğtinam dokunulmazlığından:

a) 12nci veya 13 ncü maddelerde sözü edilen korumadan istifade eden kültür malları,

b) Münhasıran bu malların nakline tahsis edilmiş olan taşıtlar faydalanırlar.

2. İşbu madde, araştırma ve murakabe haklarını hiçbir suretle takyit etmez.

BÖLÜM- IV

Personel

Madde- 15 Personel:

Kültür mallarının korunması ile vazifelendirilen personele, emniyet icaplarının gerektirdiği ölçüde ve bu malların menfaati icabı saygı gösterilecektir; bunlar, hasım tarafın eline düştüğü takdirde, koruma ile mükellef bulundukları kültür malları da hasım tarafın eline geçtikten sonra dahi vazifelerini görmeğe devam edebilmelidirler.

BÖLÜM- V

Belirtici işaret

Madde- 16 Sözleşmenin işareti

1. Sözleşmenin belirtici işareti, uç tarafı sivri, çaprazlama çivit mavisi- beyaz bir armadan ibarettir. (Köşebentlerinde biri, armanın uç tarafına tatbik edilmiş çivit mavisi bir kare ile bunun üst tarafına resmedilmiş yine çivit mavisi bir üçgenden mürekkep bir arma kare ile üçgen her iki yanda birer beyaz üçgen meydana getirirler.)

2. Bu işaret tek olarak veya 17nci maddede bildirilen şartlar altında, bir üçgen teşkil edecek şekilde üç kere tekrarlanmış olarak kullanırlar.

Madde- 17 İşaretin kullanılması

l. Üç kere tekrarlanan işaret ancak:

a) Özel koruma altında bulunan gayrimenkul kültür malları,

b) 12nci ve 13 ncü maddelerde açıklanan şartlâra uygun olarak kültür mallarının nakliyatı,

c) Tatbik Tüzüğünde yazılı şartlara uygun olarak meydana getirilmiş sığınakları, belirtmek için kullanılabilir.

2. Tek olarak işaret ancak:

a) Özel koruma altında bulunmayan kültür mallarının,

b) Tatbikat Tüzüğü uyarınca kontrol vazifesiyle mükellef şahıslar,

c) Kültür mallarının koruması ile vazifeli personeli,

d) Tatbikat Tüzüğünde açıklanan kimlik kartlarını belirtmek için kullanılabilir.

3. Silâhlı bir çatışma, sırasında belirtici işareti, işbu maddenin evvelki fıkralarında bildirilen haller dışında ya da bu işarete benzeyen herhangi başka işareti kullanmak yasaktır.

4. Gayrimenkul bir kültür malı üzerine belirtici işareti konulabilmesi için, aynı zamanda bu binaya ilgili Yüksek Akit Tarafın yetkili makamınca resmen tarihlenmiş ve imzalanmış bir izinnamenin de asılması şarttır.

BÖLÜM- VI

Sözleşmenin tatbik sahas

Madde- 18 Sözleşmenin tatbiki

1. Barış zamanından itibaren yürürlüğe girecek olan hükümler dışında iş bu Sözleşme, ilân edilmiş bir harp veya Yüksek Akit Taraflardan ikisi veya daha fazlası arasında zuhur edecek silâhlı bir çatışma halinde, harp hali bunlardan biri veya birkaçı tarafından kabul edilmemiş dahi olsa tatbik edilecektir.

2. Sözleşme keza Yüksek Akit Taraflardan birine ait ülkenin kısmen veya tamamen işgalini tazammun eden bütün hallerde, bu işgal hiç bir askerî mukavemetle karşılanmamış dahi olsa tatbik edilecektir.

3. Şayet çatışma halinde devletlerden biri bu Sözleşmeye taraf değil ise, taraf bulunan devletlerden yine aralarındaki münasebetlerde Sözleşme ile bağlı kalacaklardır. Keza taraf olmayan devlet işbu Sözleşme hükümlerini kabul ettiğini beyan eder ve bu hükümleri tatbik ederse taraf devletler bu devlete karşı da Sözleşme hükümleri ile bağlı kalacaklardır.

Madde- 19 Milletlerarası mahiyette olmayan çatışmalar

1. Milletlerarası mahiyette olmayıp Yüksek Akit Taraflardan birinin ülkesinde silâhlı bir çatışma halinde, hasım târaflardan herbiri, bu Sözleşmenin hiç değilse kültür mallarına karşı saygılı bulunmasıyla ilgili hükümlerine riayetle mükellef olacaklardır.

2. Çatışmada hasım taraflar, özel anlaşma yoluyla işbu Sözleşmenin diğer hükümlerinden bir kısmını veya tamamını yürürlüğe koymağa gayret edeceklerdir.

3. Birleşmiş Mi1letler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı bu yolda, çatışan hasım taraflara hizmetlerini sunabilir.

4. Yukarıdaki hükümlerin tatbikı, çatışan hasım tarafların hukukî durumu üzerinde hiçbir suretle müeesir olmayacaktır.

BÖLÜM- VII

Sözleşmenin tatbiki

Madde- 20 Tatbikat tüzüğü

İşbu Sözleşmenin tatbik usulleri, Sözleşmenin bir parçasını teşkil eden Tatbikat Tüzüğünde tayin edilmiştir.

Madde- 21 Koruyucu devletler

İşbu Sözleşme ile Tatbikat Tüzüğü, hasım tarafların menfaatlerini korumakla mükellef koruyucu devletlerin yardımıyla tatbik edilecektir.

Madde- 22 Ulaştırma yolu

1. Koruyucu devletler, kültür mallarının menfaati bakımından faydalı telâkki edecekleri bütün hallerde; bilhassa, işbu Sözleşmenin veya Tatbikat Tüzüğünün ihtiva ettiği hükümlerin icra veya tefsirinde hasım taraflar arasında anlaşmazlık zuhur ettiği takdirde, dostane teşebbüslerde bulunurlar.

2. Bu maksatla, koruyucu devletlerden her biri, taraflardan birinin veya Birleşnıiş

Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı Genel Müdürünün müracaatı üzerine ya da kendiliğinden, hasım taraflar temsilcilerinin ve bilhassa kültür mallarını koruma ile mükellef makamların muhtemelen uygun düşecek tarafsız bir memleket topraklarında toplanmalarını teklif edebilir. Hasım taraflar, kendilerine yapılacak toplantı tekliflerini müspet sonuçlandırmak zorundadırlar. Koruyucu devletler, tarafsız bir devletten seçilen veya Birleş Milletler Eğitim, Bilim ve Kütür Teçkilâtı Gene1 Müdürünce tavsiye olunan bir şahsiyetin bu toplantıya başkanlık etmek üzere davetini hasım tarafların tasvibine sunar.

Madde- 23 Unesco'nun yardımı

1. Yüksek Akit Taraflar, kendi kültür mallarını korunmasını teşkilâtlandırmak veya işbu Sözleşme ve Tüzüğün tatbikatından doğacak herhangi başka bir meseleyi halletmek üzere Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtından teknik yardım talep edebilirler. Teşkilât, programının ve imkânların çerçevesi içinde bu yardımı yapar.

2. Teşkilât bu konuda Yüksek Akit Taraflara kendiliğinden tekliflerde bulunmak yetkisine sahiptir.

Madde- 24 Özel anlaşmalar

l. Yüksek Akit Taraflar, ayrıca halletmeyi faydalı mütalâa ettikleri her meselede özel anlaşmalar aktedebilirler.

2. Bu Sözleşmenin kültür malları ve bunlara tahsis edilmiş memurlara sağladığı himayeyi azaltacak mahiyette hiçbir özel anlaşma yapılamaz.

Madde- 25 Sözleşmenin yayılması

Yüksek Akit Taraflar, barış ve silâhlı çatışma zamanında işbu Sözleşme ile Tatbikat Tüzüğü metinlerinin kendi memleketinde mümkün olan en geniş çevrelere yayılmasını temin ile mükelleftirler, Bilhassa bu metinleri, esasları bütün milletçe ve bahusus silahlı kuvvetler ve kültür mallarının korunmasına memur vazifelilerce anlaşılacak surette askerî ve mümkünse sivil eğitim programlarına almayı da taahhüt ederler.

Madde- 26 Tercüme ve raporlar

l. Yüksek Akit Taraflar, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı Genel Müdürü vasıtası ile işbu Sözleşmenin ve Tatbikat Tüzüğünün resmî tercümelerini birbirine bildirirler.

2. Bundan başka, en az dört yılda bir defa bu Sözleşme ile Tüzüğünün tatbikıyla ilgili olarak kendi idari makamlarınca alınmış, hazırlanmakta olan veya alınması düşünülen tedbirlere müteallik bildirilmesini faydalı bulacakları bilgileri havi bir raporu Genel Müdürüne gönderir.

Madde- 27 Toplantılar

1. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı Genel Müdürü, İcra Konseyi'nin tasvibi ile Yüksek Akit Taraflar temsilcilerini toplantılara çağırabilir. Genel Müdür, Yüksek Akit Taraflardan en az beşte birinin talebi üzerine bu çağırmayı yapmakla, mükelleftir.

2. Toplantının, işbu Sözleşme ile Tatbikat Tüzüğünün tevdi ettiği diğer vazifelerine hâlel gelmemek şartıyla, bu Sözleşme ile Tatbikat tüzüğünün tatbikıyla ilgili meseleleri incelemek ve bu konuda tavsiyelerde bulunmak görevleri vardır.

3. Toplantı, Yüksek Akit Tarafların ekseriyeti temsil edilmiş olduğu takdirde ve 39 ncu madde uyarınca Sözleşme ile Tatbikat Tüzüğünün yeniden gözden geçirebilirler.

Madde- 28 Cezalar

Yüksek Akit Taraflar işbu Sözleşmeyi ihlâl eden veya bu yolda bir emir veren kimsenin, hangi milletten olursa olsun, araştırılarak ceza hukuk ve disiplin cezalarına çaptırılmaları için kendi ceza hukuku sistemleri çerçevesi içinde gereken bütün tedbirler almayı taahhüt ederler.

SON HÜKÜMLER

Madde- 29 Dilekler

l. İşbu Sözleşme, İngilizce, İspanyolca, Fransızca ve Rusça olarak tespit edilmiş olup her dört metin de aynı derecede muteberdir.

2. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı, Genel Konferansının diğer resmî dillerine de tercümeler yaptırılacaktır.

Madde- 30 İmza

İşbu Sözleşme 14 Mayıs 1954 tarihini taşıyacak ve 21 Nisan-14 Mayıs 1954 tarihleri arasında La Haye'de toplanmış olan Konferansa davet edilmiş bulunan bütün devletlerin imzalarına 31 Aralık 1954 tarihine kadar açık tutulacaktır.

Madde- 31 Tasdik

l. İşbu Sözleşme, imza eden devletlerin anayasa usullerine uygun olarak tasdiklerine sunulacaktır.

2. Tasdik belgeleri Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı Genel Müdürüne tevdi olunacaktır,

Madde- 32 Katılma

Yürürlüğe girmesi tarihinden itibaren işbu Sözleşme, 30 ncu maddede zikredilen ve bu Sözleşmeden imzası bulunmayan bütün devletlerin ve keza Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı İcra Konseyince iştirake davet edilen herhangi başka bir devletin katılmasına açık bulunacaktır.

Madde- 33 Yürürlüğe girme

1. İşbu Sözleşme, beş tasdik belgesinin tevdi tarihinden üç ay sonra yürürlüğe girer.

2. Müteakiben her Yüksek Akıd Taraf için yürürlüğe girme; bu âkidin tasdik belgesini tevdi tarihinden itibaren üç ay sonradır.

3. 18 ve 19 ncu maddelerde yazılı durumlar, hasım taraflarca muhasematın veya işgalin başlamasından evvel veya sonra tevdi olunacak tasdik ve katılma belgelerine hemen yürürlük hükmünü verirler. Bu hallerde Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve

Kültür Teşkilâtı Genel Müdürü, 38nci maddede yazılı tebligatı, en süratli yoldan yapar.

Madde- 34 Sözleşme hükümlerinin fiilen tatbik mevkiine konulması

1. Yürürlüğe girmesi tarihinde Sözleşmeye taraf devletler, kendilerine ait olan hususlarda Sözleşmenin altı ay zarfında fiilen tatbik mevkiine konulması için gereken bütün tedbirleri alacaklardır.

2. Bu müddet, tasdik veya katılma belgesini işbu Sözleşmenin yürürlüğe girmesi tarihinden sonra tevdi edecek bütün devletler için, tasdik veya katılma belgelerini tevdi tarihinden başlamak üzere altı ay olacaktır.

Madde- 35 Sözleşmenin ülke bakımından şumülü

Her Yüksek Akit Taraf, Sözleşmeyi tasdik veya buna katılma sırasında ya da bundan sonraki herhangi bir zamanda, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı Genel Müdürüne tevcih olunacak bir tebliğ ile işbu Sözleşmenin, milletlerarası münasebetleri idare ettiği ülkelerin tamamına veya yalnız bir kısmına şâmil olacağını bildirebilirler. Bu tebliğ, alınmasından itibaren üç ay sonra hükümlülük kazanır.

Madde- 36 Sözleşmenin önceki Sözleşmelerle münasebeti

1. Kara harplerine mahsus kanunlarla teamülleri (IV) ve harp halindeki deniz kuvvetleri bombardımanları (IX) ile ilgili gerek 29 Temmuz 1899, gerekse 18 Ekim 1907 tarihli La Haye Sözleşmeleri ile bağlı olup işbu Sözleşmeye taraf bulunan devletler arasındaki münasebetlerde işbu Sözleşme, yukarıda bildirilen (X) sayılı Sözleşme ile keza (IV) sayılı Sözleşme bağlı tüzük hükümlerini tamamlar ve (IX) sıayılı Sözleşmenin 5 nci maddesinde açıklanan işaret yerine işbu Sözleşmenin 16 ncı mâddesinde sözü edilen belirtici işareti - bu işaretin kullanılmasına Sözleşme ve Tatbikat Tüzüğünde yazılı bütün hallerde muteber olmak üzere - ikame eder.

Madde- 37 Sona erdirme

l. Yüksek Âkit Taraflardan, her biri, kendi adına veya milletlerarası nıünasebetlerini idare ettiği ülke adına işbu Sözleşmeyi sona erdirebilir.

2. Sona erdirme, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı Genel Müdürüne tevdi olunacak yazılı bir belge ile bildirilir.

3. Sona erdirme, buna dair belgenin alınması tarihinden bir yıl sonra muteber olur. Ancak bu bir yılın hitamı sırasında sona erdiren taraf silâhlı bir çatışmaya girmiş bulunuyorsa, sona erdirme hükmü, çatışma sonuna ve herhalde kültür mallarının ülkesine iadesi muameleleri tamamlayıncaya kadar durur.

Madde- 38 Tebliğler

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı Genel Müdürü, gerek 30 ve 32 nci maddelerde gösterilmiş devletleri gerekse Birleşmiş Milletler Teşkilâtını her türlü tasdik, satılma veya 31, 32 ve 39 ncu maddelerde yazılı kabul belgelerinin kendisine tevdiinden, keza 35, 37 ve 39 ncu maddelerde yazılı bildirme ve sona erdirmelerinden haberdar eder.

Madde- 39 Sözleşmenin ve Tatbik Tüzüğünün yeniden gözden geçirilmesi

1. Yüksek Akit Taraflardan her biri, işbu Sözleşme ile Tatbik Tüzüğüne dair tadilât teklifinde bulunabilir. Bu suretle yapılacak tadilât teklifi, Birleşmiş Milletler Eğitim" Bilim ve Kültür Teşkilâtı Genel Müdürüne bildirilir. Genel Müdür de muaddel metinleri Yüksek Akit Taraflara göndererek kendilerinden:

a) Bir konferans toplanarak teklif olunan tadillerin tetkikını arzu edip etmediklerinin,

b) Veya teklif edilen tadilâtı, konferans toplanmasına lüzum kalmadan kabul etmek fikrinde olup olmadıklarının,

c) Ya da konferans toplanmasına hacet olmaksızın tadil tekliflerini reddetmeyi düşünüp düşünmediklerinin dört ay zarfında bildirilmelerini ister.

2. Genel Müdür, bu maddenin birinci fıkrasiyle ilgili olarak alacağı cevapları bütün Yüksek Akit Taraflara bildirir.

3. Bütün Yüksek Akit Taraflar, işbu maddenin birinci fıkrasının (b) şıkkına uygun olarak gösterilen müddet zarfında görüşlerini Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı Genel Müdürüne açıkladıkları ve teklif olunan tadilâtı bir konferans toplanmasına lüzum olmaksızın kabul fikrinde bulunduklarını bildirdikleri takdirde, Genel Müdür, 38nci madde uyarınca bu karara dair tebligatı yapar. Tadil, işbu tebligat tarihinden 90 gün sonra bütün Yüksek Akit Taraflar hakkında muteber olur.

4. Genel Müdür, Yüksek Akit Tarafların üçte birinden, fazlasınca talep vâki olduğu takdirde, tadilât tekliflerinin incelenmesi için Yüksek Akit Tarafları konferansa çağırır.

5. Bundan evvelki fıkrada bildirilen usule tabi olmak üzere Sözleşmede veya Tatbikat Tüzüğünde yapılacak tadiller; Yüksek Akit Tarafların konferansta hazır bulunacak temsilcilerince ittifakla ve keza Yüksek Akit Tarafların her biri tarafından ayrı ayrı kabu1 edilmedikçe yürürlüğe giremez.

6. Dördüncü ve beşinci fıkralarda gösterilen konferansta karar altına alınmış Sözleşme ve Tatbik Tüzüğü tadillerinin Yüksek Akit Taraflarca kabulü, bu yolda resmî bir belgenin Birleşmiş Milletler Eğitim; Bilim ve Kültür Teşkilâtı Genel Müdürüne tevdii suretiyle yapılır.

7. İşbu Sözleşmeye ve Tatbik Tüzüğüne ait tadillerin yürürlüğe girmesinden sonra, işbu Sözleşme ve Tatbik Tüzüğünün yalnız bu suretle tadile uğrayan metni tasdike veya katılmayâ açık bulunacaktır.

Madde- 40 Tescil

Birleşmiş Millettler şart'ının 102nci maddesi gereğince işbu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilâtı Genel Müdürünün müracaatı üzerine Birleşmiş Milletler Sekreterliğince tescil olunacaktır.

İşbu Sözleşme aşağıda imzaları bulunan yetkililer tarafından imzalanmıştır.

La Haye'de 14 Mayıs 1954 tarihinde bir tek nüsha halinde hazırlanmış olup işbu nüsha Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı arşivlerinde muhafaza edilecek ve aslına uygun musaddak örnekleri 30 ve 32nci maddelerde gösterilen bütün devletlerle Birleşmiş Milletler Teşkilâtına tevdi olunacaktır.

EK D

SURİYE RİSK PROFİLİ GAR- HYOGO- UNISDR

2015 yılı, Küresel Değerlendirme Raporu'nda (Global Assessment Report) Suriye Risk Profili GAR yer almaktadır. Aşağıdaki şemada Suriye kenti risk profili analiz edilmektedir.

GAR 2015
Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction

Country risk profile

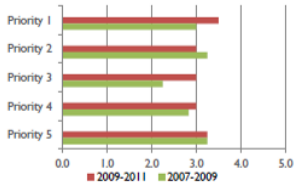
UNISDR
The United Nations Office for Disaster Risk Reduction

SYRIAN ARAB REPUBLIC

Middle East and North Africa



HFA progress



BASIC COUNTRY STATISTICS AND INDICATORS

Population (million people)[1]	(2013)	23
Population density (People/km²)[1]	(2013)	124.4
GDP-Gross Domestic Product (million US$)[1]	(2007)	40.405
GDP per capita (US$)[1]	(2007)	2.066
Capital stock (million US$)[2]	(2014)	204.643

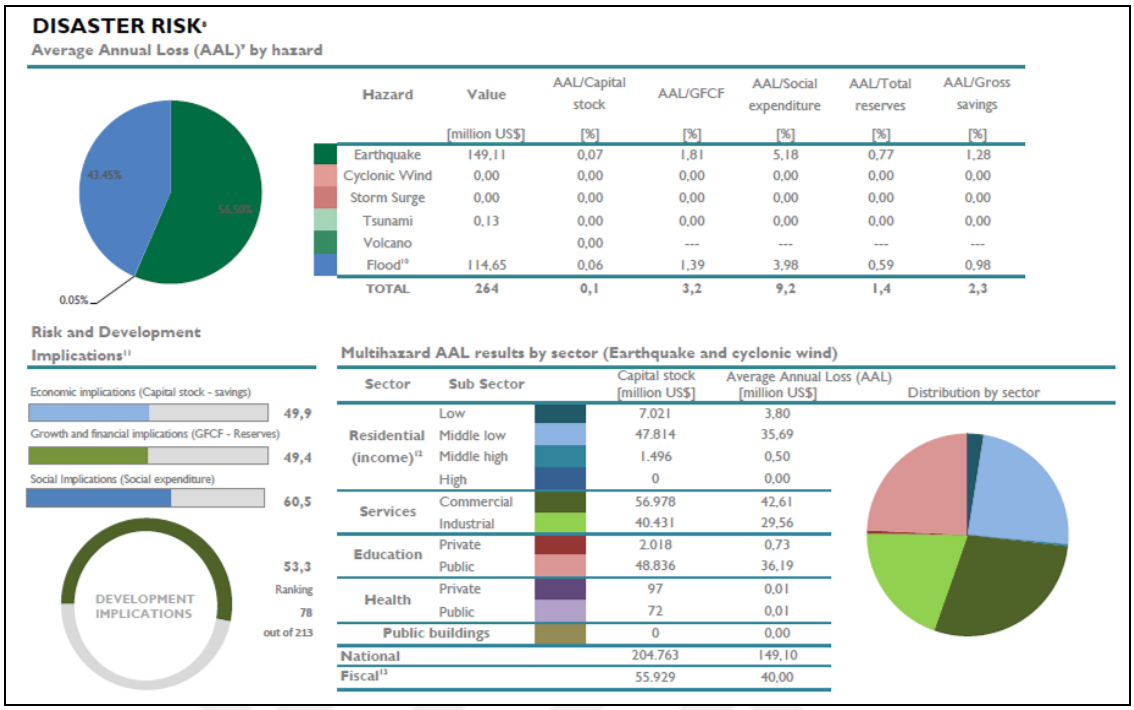
GFCF - Gross Fixed Capital Formation (million US$)[1]	(2007)	8.253
Social expenditure (million US$)[3]		2.879
Gross savings (million US$)[1]	(2007)	11.691
Total reserves (million US$)[1]	(2010)	19.465

Risk drivers

Hazard Exposure		
Population growth (annual %)[1]	(2013)	1,97
GFCF (% GDP)[1]	(2007)	20,4
Poverty and inequality		
GINI Index (0 - 100)[1]	(2004)	35,8
Life expentancy at birth (years)[1]	(2012)	74,7
Pov gap at national poverty lines (%)[1]	()	0,00
Social expenditure (% GDP)[3]		7,13
Governance indicators		
Rule of law (-2.5 - 2.5)[4]	(2013)	-1,48
Government effectiveness (-2.5 - 2.5)[4]	(2013)	-1,34
Voice and accountability (-2.5 - 2.5)[4]	(2013)	-1,77
Control of corruption (-2.5 - 2.5)[4]	(2013)	-1,24

Urbanization		
Urban population growth (%)[1]	(2013)	2,7
Pop living in slums (% of urban pop)[3]	(2007)	22,5
Urban population (%)[1]	(2013)	56,9
Environment		
Ecological footprint (global hectares per capita)[4]	(2007)	1,52
Environmental performance index (0 - 100)[7]	(2014)	54,5
Forest change (% - 2000-2012)[7]	(2012)	-6,7
Freshwater withdrawals (% of internal resources)[1]	(2007)	235,0
Climate change		
Electiricty production from renewable energy (% total)[1]	(1971)	0,00
CO2 emissions (metric tons per capita)[1]	(2010)	2,87

Aşağıdaki şema 2015 yılı, Küresel Değerlendirme Raporu (Global Assessment Report) Suriye afet risk değerlendirmelerini içermektedir.



DISASTER RISK[9]

Average Annual Loss (AAL)[9] **by hazard**

Hazard	Value	AAL/Capital stock	AAL/GFCF	AAL/Social expenditure	AAL/Total reserves	AAL/Gross savings
	[million US$]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
Earthquake	149,11	0,07	1,81	5,18	0,77	1,28
Cyclonic Wind	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Storm Surge	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Tsunami	0,13	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Volcano		0,00	---	---	---	---
Flood[10]	114,65	0,06	1,39	3,98	0,59	0,98
TOTAL	**264**	**0,1**	**3,2**	**9,2**	**1,4**	**2,3**

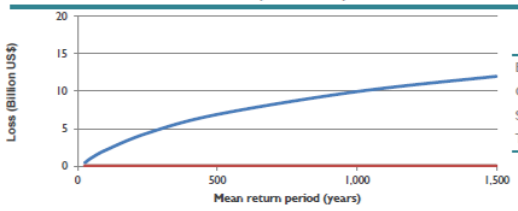
Risk and Development Implications[11]

Multihazard AAL results by sector (Earthquake and cyclonic wind)

Sector	Sub Sector	Capital stock [million US$]	Average Annual Loss (AAL) [million US$]
Residential (income)[12]	Low	7.021	3,80
	Middle low	47.814	35,69
	Middle high	1.496	0,50
	High	0	0,00
Services	Commercial	56.978	42,61
	Industrial	40.431	29,56
Education	Private	2.018	0,73
	Public	48.836	36,19
Health	Private	97	0,01
	Public	72	0,01
Public buildings		0	0,00
National		204.763	149,10
Fiscal[13]		55.929	40,00

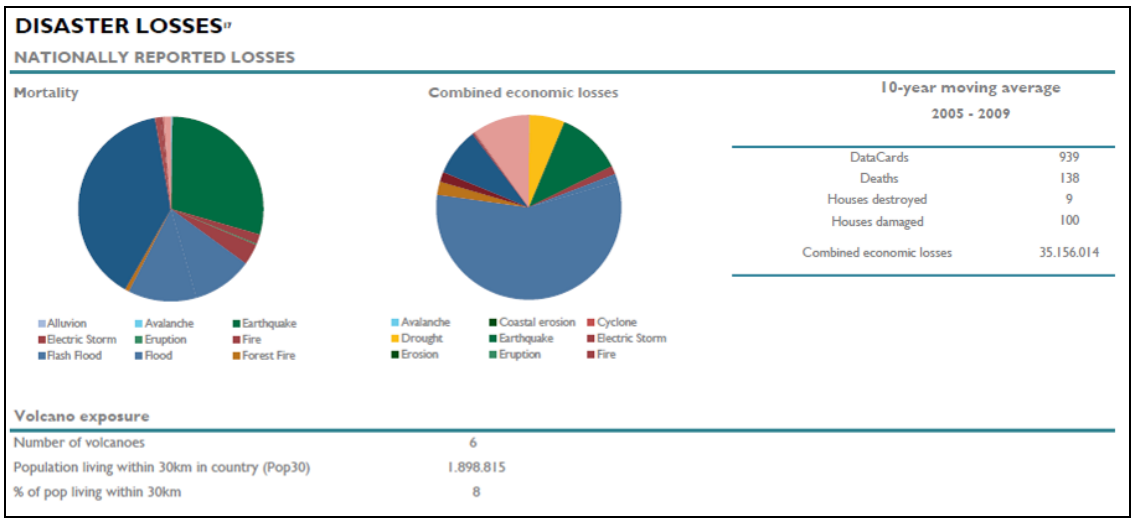
Distribution by sector

Probable Maximum Loss - PML[14] **(million US$)**



Hazard	Mean return period (years)[15] 100	250	500	1000	1500
Earthquake	2.123	4.407	6.908	9.962	12.007
Cyclonic Wind	0	0	0	0	0
Storm Surge	0	0	0	0	0
Tsunami	0	0	0	5	16

Aşağıdaki şema 2015 yılı, Küresel Değerlendirme Raporu (Global Assessment Report) Suriye afet kayıplarını içermektedir.



DISASTER LOSSES[17]

NATIONALLY REPORTED LOSSES

Mortality

Combined economic losses

10-year moving average

2005 - 2009

DataCards	939
Deaths	138
Houses destroyed	9
Houses damaged	100
Combined economic losses	35.156.014

Volcano exposure

Number of volcanoes	6
Population living within 30km in country (Pop30)	1.898.815
% of pop living within 30km	8

Aşağıdaki şema 2015 yılı, Küresel Değerlendirme Raporu (Global Assessment Report) grafiklerinde yer alan notları içermektedir.

1 World Bank Development indicators. http://data.worldbank.org/ More information can be found in "Indicators definitions and sources".

2 Global Exposure Database 2014. Di Bono (2014)

3 International Labour Organisation, ILO: Total Social Protection expenditure (2009), Public Health Care expenditure (2009), World Bank Development indicators, Public Education expenditure (2009)

4 World Bank Governance indicators. http://data.worldbank.org/

5 Indicadores de los Objetivos del Desarrollo del Milenio http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=710

6 Global Footprint Network www.footprintnetwork.org

7 Environmental Performance Index, Yale Center for Environmental Law and Policy, Yale University and Center for International Earth Science Information Network (CIESIN), Columbia University http://epi.yale.edu

8 UNISDR Global Risk Assessment 2015. This section is based on technical countries risk profiles : World summarized catastrophe risk profiles: summary by country on the results from the Global Risk Model, CIMNE&INGENIAR (2015).

9 AAL: The Average Annual Loss is the expected loss per annum associated to the occurrence of future perils assuming a very long observation timeframe. It considers the damage caused on the exposed elements by small, moderate and extreme events and results a useful and robust metric for risk ranking and comparisons.

10 AAL Flood results are provisional. These results give an overview of the risk associated with river flooding. Factors other than the deth of the water also have a considerable influence on loss, which means that there is greater uncertainty compared with other hazards.

11 Risk and development implications index. This index is useful to provide a ranking of the countries based on the ratio of the expected Average Annual Loss (AAL) with relation to a set of relevant macroeconomic, financial, and social development variables. It attempts to reveal the weight of the AAL with respect to the social expenditure, the capital formation (domestic investment) and reserves (financial capacity), and the produced capital or capital stock (assets at risk) and savings (treasury) of each country. It reflects, in adverse conditions, growth and social constraints for the country as a result of potential future disasters.

12 The fiscal portfolio is composed by the government buildings, public education and health buildings, and low income residential private buildings.

13 PML: The Probable Maximum Loss (PML) is a risk metric that represents the maximum loss that could be expected, on average, within a given number of years. PML is widely used to establish limits related to the size of reserves that, for example, insurance companies or a government should have available to buffer losses: the higher the return period, the higher the expected loss. PML always have associated a mean return period.

14 Mean return period of 100, 250, 500, 1000 and 1500 years means the 5%, 2%, 1%, 0.5% and 0.3% probability respectively of exceeding those losses in 5 years.

15 Residential buildings are classified according to the population by income level, using the GINI curve for income distribution and the countries classification limits from the World Bank. See CIMNE et al. 2013a

16 Source: OCHA/ReliefWeb. ochavisual@un.org

17 National Disaster Loss databases. Credits correspond to the institution in charge of updating/developing the database on each country. See Acknowledgements pages in the GAR 2015, and http://www.desinventar.net

EK E

DAYTON ANLAŞMASI- MİLLİ ANITLARI KORUMA KURULU ANLAŞMASI

Milli Anıtları Koruma Kurulu Anlaşması, Dayton Anlaşması Metni

Ek 8: Milli Anıtları Koruma Kurulu Anlaşması

Bosna-Hersek, Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti aşağıdakiler üzerinde anlaştılar:

1. FIKRA: KURULUN OLUŞUMU

Taraflar milli anıtları korumak üzere bir kurul kuracaklar. Kurul'un merkezi Saraybosna'da olacak, diğer şehirlerde büroları olabilir.

2. FIKRA: TERKiBi

1) Kurul beş kişiden oluşacak. Bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra 90 gün içinde, üç yıllığına olmak üzere Federasyon iki, Sırp Cumhuriyeti bir üye atayacak. UNESCO Genel Başkanı beş yıllığına olmak üzere kalan üyeleri atayacak ve bir başkan seçecek. Kurul üyeleri tekrar atanabilir. Savaş Suçluları Mahkemesi'nce suçlanan hiç kimse Kurul'da yer alamaz.

2) 9. Fıkra'da tanımlanan devirden sonra üyeler başkanlık tarafından atanacak.

3. FIKRA: ETKiNLiKLER, ÇALIŞANLAR VE MASRAF

1) Kurul kendi işlevini ifada yardımcı olacak, Bosna'daki tüm etnik toplulukları içeren, mesleğinde ehil bir kadroya sahip olacak. Kadro Kurul tarafından atanacak bir icra müdürü tarafından yönetilecek.

2) Kurul çalışanlarının masrafları birimlerce belirlenecek ve her ikisince eşit karşılanacak.

3) Kurul üyeleri görev alanları içindeki fiillerinden dolayı hukuki ve cezai müeyyideye tabi tutulamaz. Kurul'un Bosna vatandaşı olmayan üyeleri ve aileleri, Viyana Diplomatik ilişkiler Sözleşmesi'ne göre diplomatların sahip olduğu ayrıcalık ve konuma sahip olacaklar.

4. FIKRA: YETKİ

Kurul kültürel, tarihi, dini ve etnik önemi olan anıtların tayini ile ilgili talepleri alacak ve değerlendirecek.

5. FIKRA: KURUL ÖNÜNDEKİ MUAMELELER

1) Bir taraf veya Bosna'dan ilgili bir kişi Kurul'a bir varlığın milli anıt olarak tayini için talepte bulunabilir. Bu talep dilekçeleri varlıkla ilgili bilgilerin yanında şunları özellikle içerecek:

(a) Varlığın mevkii,

(b) Şimdiki sahibi ve durumu,

(c) Tamir için gerekli maliyet ve mali kaynak,

(d) Bilinen teklif edilmiş kullanım,

(e) Milli anıt olarak tayini için esaslar.

2) Varlık için karar verildiğinde, Kurul, sahibi olan kisiye veya ilgili diğer kişi ve birimlere kendi görüşlerini sunma imkânı tanır.

3) Böyle bir dilekçenin Kurul'a verilmesinden sonra bir yılda veya bu eke göre bir karar alınıncaya kadar, hangisi önce olursa olsun, taraflar söz konusu anıta hasar verecek kasıtlardan kaçınacaklar.

4) Kurul her seferde kendi uygun gördüğü şeyleri içeren ve kararın sebebini ayrıntılı anlatan yazılı karar bildirgesi yayınlayacak. Kurul, kararları üyelerin çoğunluk oyuyla alacak. Kurul'un kararları nihai ve yerel kanunlara göre uygulanabilir olacak.

5) Kurul'un bir varlığın tarihi anıt olarak tasnifini içeren bir karar yayınladıgı durumlarda, anıtın kendi topraklarında bulundugu birim (a) onun korunması ve kollanması için gerekli tüm kanuni, idari, mali, ilmi ve teknik her türlü tedbiri alacak ve (b) zarar verebilecek kasıtlardan kaçınacak.

6. FIKRA: SEÇİLEBİLİRLİK

Aşağıdaki nitelikleri içerenler milli anıt seçilebilecek: Ortak kültürel, tarihi, dini ve etnik mirasa sahip bir topluluk için önemi olan menkul veya gayrimenkul varlıklar, mimari, tarihi ve sanatsal binalar, arkeolojik alanlar, bina toplulukları ve mezarlıklar.

7. FIKRA: KANUN VE DÜZENLEMELER

Kurul bu anlaşmaya uygun olarak, kendi işlevini ifa için bir iç tüzük belirler.

8. FIKRA: İŞ BİRLİĞİ

Tarafların, kanton ve belediyelerinin kuruluşları ve çalışanları, istenen bilgi ve yardımın tedariki de dahil, Kurul ile işbirligi içinde olacak.

9. FIKRA: DEVİR

Bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden beş yıl sonra, taraflar başka türlü anlaşmadıkça, Kurul'un kesintisiz çalışma sorumluluğu taraflardan Bosna hükümetine devredilir. Bu olmazsa, Kurul yukarıda belirlenen esaslara göre çalışmaya devam eder.

10. FIKRA: HABERLENDİRME

Taraflar bu anlaşma ile ilgili Bosna çapında etkili bilgilendirme yapacaklar.

11. FIKRA: YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ- Bu anlaşma imzalandığı anda yürürlüğe girer.

EK F

ORSAM, AFAD VD. KURULUŞLARA AİT TÜRKİYE'DE SURİYELİ MİSAFİRLERE TANINAN İMKANLAR

Türkiye'de Suriyeli Misafirlere Tanınan Sağlık, Barınma, Beslenme ve Gıda Temini, İstihdam, Dil ve İletişim, Giyim İmkanları:

Kampta çalışan devlet görevlileri kamp müdürlerine rapor vermekte, kamp müdürleri de doğrudan valiye bağlı olarak görev yapmaktadır [281]. Koruma görevlileri kamp içinde görev yapmaktadır. Mülteciler ile yapılan görüşmelerde kampların tamamen güvenli olduğu teyit edilmiştir [281].

Sıkıcılığın yanı sıra giriş çıkışların izinle olması özgürlüklerinin kısıtlandığı hissini yaratmaktadır. Birçok mülteci kamp yaşamını geçici olarak düşünmekte ve bir aşamada kamp dışına çıkmayı arzu ettiğini, kalıcı olarak kamplarda yaşamasının mümkün olmadığını ifade etmektedir. Pek çok kişi gelir elde etmek için çalışmak istemektedir [281].

Barınma:

Suriye'de maddi durumu iyi olan ve imkanlarını Türkiye'ye taşıyabilenler güvenlikli siteler veya müstakil evlerde ikamet etmekte ancak mal varlıklarını Suriye'de bırakmak zorunda kalanlar kötü koşullarda barınmak zorunda kalmaktadırlar.

MAZLUMDER'in (2013) İstanbul'da yaptığı araştırmalarda iş hanı, depo, harabe, binaların bodrumu ya da evlerin bir odasını kiraladıklarını, bu barınakların çoğunlukla penceresiz olduğunu tespit etmiştir. Eski işyeri veya han olarak adlandırılan mekanlarda odaların otel veya pansiyon gibi ruhsatı bulunmadığı, yangın merdivenlerinin olmadığı, hijyen yönünden elverişsiz olduğu, rutubet, salgın hastalık bulunduğu tespit edilmiştir. İstanbul Fatih, Küçükpazar dışındaki mültecilerin daha iyi şartlarda yaşadığı dile getirilmiş ve barınacak yer bulamayanların ise parklarda geceledikleri ifade edilmiştir.

AFAD tarafından yapılan araştırmalar kamp dışında yaşayan sığınmacıların, kamplarda yaşayanlara göre temel gereksinimlere daha fazla ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Kamp dışındaki sığınmacıların %81'i ısınma kaynağının yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Konutlarının yarıya yakınında ısıtıcı yoktur. Kilis şehri ve sınırdaki diğer şehirlerde kira fiyatlarında %100'e varan artışlar yaşanmıştır. Bundan dolayı barınma için uygun

olmayan bodrumlar, depolar vb. ek mekânlar da sığınmacılar tarafından kiralanmaktadır. Kamp dışındaki sığınmacıların yaşadığı konutlardaki temel ihtiyaç malzemelerinin niteliksel ve niceliksel olarak ciddi eksiklikleri bulunmaktadır. Çok sayıda sığınmacı; kişi sayısı olarak kaldıkları konutun büyüklüğüne oranla çok küçük konutlarda bir arada yaşaması, banyo ve lavabo yetersizliği, temizlik koşulları, kontratsız kiralamadan kaynaklanan sıkıntılar ve yetersiz ev eşyaları olarak özetlenebilir [146].

AFAD'ın 2014'te barınma merkezlerinin olduğu 10 ilde kamp dışında yaşayan Suriyelilerle yaptığı ankette, misafirlerin %74'ü bir ev ya da apartman dairesinde, yaklaşık %15'i harabelerde ve %10'u derme çatma geçici düzen veya plastik korumalar altında yaşadıklarını tespit etmiştir. Ankete katılan misafirlerin %32'si bir konutta 2 veya daha fazla aile birlikte yaşamaktadır. Konutlardaki durumlara bakıldığında ise %58'i yaşadıkları konutun (ortama oda 2,1) büyüklüğünün, %56'sı rahatlığının, %21'i güvenliğinin, %55'i ise konutlarının iklim koşulları bakımından yetersiz olduğunu düşünmektedirler [289].

Misafirlerin büyük bir çoğunluğu niteliksel ve niceliksel olarak barınma açısından ciddi eksikleri; hijyen koşulları, ısınma, banyo sıcak suyu, küçük konutlar olduğu tespit edilmiştir.

Koyuncu (2014) geri dönüş olması halinde kentte aradığını bulamayan, Suriye'deki standartlarına burada ulaşamayan vasıflı/profesyonel misafirlerin geri dönüş için daha istekli olacağıdır. Kendi memleketlerinde bu kişiler yeniden eski standartlarına sahip olabileceklerdir. Suriye'nin yeniden inşasında bu kesimlere ihtiyaç duyulacaktır. Ancak çingeneler/dilenciler, sosyo-ekonomik seviyesi düşük olanlar, bekarlar en son geri dönüşü düşünecek olacaklardır [77].

Beslenme ve Gıda Temini:

KAMER'in (2013) yaptığı araştırmada beslenmenin en önemli problemler arasında yer aldığı, pasaportsuz olanların çalıştırılmasının mümkün olmadığı ekonomik olarak sıkıntı yaşamalarına ve en temel ihtiyaçlarına ulaşamamalarına sebep olmaktadır. %38,8'i kendi imkanları ile %42,2 ise komşularının yardımı ile yiyecek temin ettiklerini ifade etmektedir.

Sağlık:

Türkiye'deki kamplarda kalan tüm sığınmacıların tıbbi tedaviye ücretsiz erişim imkânı vardır. Kamp dışında yaşayan sığınmacılar içinse AFAD tarafından valiliklere gönderilen "Suriyeli Misafirlerin Sağlık ve Diğer Hizmetleri" konulu genelge ile kayıtlı sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimi konusundaki sınırlamaları kaldırılmıştır. Eylül 2013'teki genelgeyle bütün sığınmacılar, hastane ve polis tarafından kaydı yapıldıktan sonra sağlık hizmetlerinden faydalanmaya devam etmiştir [146].

Eğitim:

Türkiye'de yabancılar dâhil tüm çocukların ilk ve orta öğrenim görme hakkı, kanunlarla koruma altına alınmıştır. Türkiye'de kamp dışında yaşayan sığınmacı çocuklar devlet okullarına kayıt yaptırabilmektedir. İkamet izni olmayan sığınmacılar ise okullara misafir statüsünde devam edebilmektedir. Buna ek olarak sığınmacı çocuklar STK'lar veya yerel makamlar tarafından desteklenen, gönüllü Suriyeli öğretmenlerin

bulunduğu gayri resmi okullara ve kurslara da gidebilmektedir. Ayrıca kamplarda Suriye'deki eğitim müfredatını uygulayan ve Arapça eğitim veren okullar da bulunmaktadır [1991].

Ülkemizde bulunan misafirlerin çoğu genel anlamda düşük bir eğitim seviyesine sahiptirler. AFAD araştırmasında, Türkiye'deki Suriyeli misafirlerin çoğunluğunun ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Kamplarda ve kamp dışında yaşayanların ilkokul mezunu %37 ve %33'tür. İlkokul mezunu ve altı seviyesinde olanlar ise toplamda %54 e %61'dir. Lise ve üstü eğitimliler kamplarda %21, kamp dışında %19'dur [289].

Koyuncu'ya göre (2014) gerek Ortadoğu ve gerek Suriye'deki mevcut koşullar dikkate alındığında Suriyeli misafirlerin özellikle de üniversite de okuyan öğrencilerin daha uzun süre burada kalacakları görülmektedir [77].

Suriye'den gelen 6-14 yaş aralığındaki çocukların ise eğitim öğretim zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca üniversite öğrencilerine de öğrenci hakları tanınmakta, öğrenciler eğitimlerine devam edebilmekteler veya sınava girerek yeniden üniversiteye başlayabilmektedirler.

İstihdam:

Türkiye'deki yabancıların çalışmalarını izne bağlayan ve yabancılara verilecek çalışma izinleri ile ilgili esasları belirleyen 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun gereğince Suriyelilerin bir işveren yanında işçi olarak veya kendi işyerlerini açarak çalışmaya başlamadan önce izin almaları gerekmektedir. Sığınmacıların çalışma izinleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belli değerlendirmeler neticesinde verilmekte veya reddedilmektedir [146].

Sığınmacılar tarım, inşaat, tekstil ve endüstriyel sektörlerde ucuz iş gücü olarak çalıştırılmaya devam etmektedir. Suriyeli sığınmacıların meslek dağılımına bakıldığında erkeklerin %18'inin kadınların ise %87'sinin herhangi bir mesleğinin olmadığı bilinmektedir. Genel olarak sığınmacıların çok küçük bir kısmının profesyonel meslek sahibi olduğu görülmektedir.

Meslek dağılımına bakıldığında AFAD raporlarına göre erkeklerin %18'nin kadınların %87'sinin herhangi bir mesleğinin olmadığı anlaşılmaktadır. Erkeklerin %17'si kadınların %2'si kendini **zanaatkar** olarak tanımlamaktadır. **El işçiliği** de yaygın mesleklerdendir. Erkeklerin ve kadınların %8 ve %5'i devlet memurudur. Erkeklerin %6'sı **tarım ve hayvancılıkla** uğraştığını söylemektedir. Mimar, mühendis ve hukukçu olanlar erkeklerde yaklaşık %4, kadınlar da ise %1'den azdır [289].

Dil ve iletişim:

Türkmen misafirlerin önemli bir bölümü dil problemi yaşamamakta fakat kamp dışında yaşayan diğer Suriyelilerin en temel sorunu Türkçe bilmemeleridir. Sosyo-kültürel farklılıklardan kaynaklı sosyal uyuma ilişkin konular da en önemli diğer problemlerdendir.

Giyim:

Diğer ihtiyaçlara göre giyim ihtiyacının daha az olduğu sonucuna varılmıştır [77]. KAMER'in [s.16] ve MAZLUMDER'in [s.27] yaptığı araştırmalara göre de kış ayları için kalın kıyafet, mont vb., kışlık ayakkabıya ihtiyaç duyulmaktadır

EK G

SURİYE, UNESCO TARAF DEVLET RAPORU 2015 (STATE PARTY REPORT)

Suriye, UNESCO Taraf Devlet Rapaoru 2015

UNESCO, Taraf Devlet Rapaoru (State Party Report), Suriye Kültür Miras Alanları Koruma Durumu üzerine (State of Conservation- SOC), 12 Şubat 2015 tarihinde yapılan, bu raporlar Suriyeli yetkililerden resmi bir açıklama temsilen ve Eski Eserler ve Müzeler (DGAM) Genel Müdürlüğü şubelerinden ve sosyal medyadan mevcut bilgilerini harmanlamaktadır. Ancak, Taraf Devlet Suriye'de zemin erişiminin miras uzmanları için son derece sınırlı olduğunu not etmekte ve Dünya Miras alanlarının zararları tam ölçüde ayrıntılı olarak değerlendirilememektedir. Bu nedenle raporları oluşturanların çoğu alan için birinci elden bilgi sağlayamamaktadır. Dünya Miraz Komitesi için resmi verilere ek olarak sivil toplum organizasyonlardan, uluslararası organizasyonlardan, yerel uzmanlardan ve medyadan yardım alarak koruma raporu hazırlamışlardır. Taraf devlet Eski Eserler ve (DGAM) Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen çalışmaları; zor koşullara rağmen kültür mirası ve Dünya Mirası özelliklerini izleme, hasar değerlendirmesi, acil koruma yürütmesi, mümkün olduğunca risk azaltma tedbirleri ve yapı ve taşınır miras envanterini rapor etmiştir. Suriye'deki Dünya Miras alanları; Şam şehri, Busra şehri, Palmira, Halep Şehri, Suriye'nin kuzey antik köyleri, Krac des şövalyeleridir.

1- Şam Antik Kenti

Dünya Mirası Listesi'ne alınma tarihi: 26/10/1979

Önem Durumu / Önem Raporu:

Milattan önce 3. yüzyılda kurulmuş olan Şam, Asya ve Afrika arasında, Doğu ve Batının kesiştiği yerde bulunan coğrafi konumu dolayısıyla önemli bir kültürel ve ticari merkezdir.

Şam eski şehrinin, dünyadaki en eski yerleşim yerleri arasında olduğu düşünülmektedir. Şehrin dış mahallelerinde Tell Ramad'da yapılan kazılar, Şam'daki ilk yerleşimin Milattan Önce 8.000 ila 10.000 yılları arasında olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Aramilerin gelişine kadar önemli bir şehir olarak belgelendirilmemektedir. Ortaçağ döneminde, özellikle ticaret ya da el sanatlarında uzmanlaşan farklı mekânları ile gelişen bir zanaat merkeziydi.

Şehir, kendisini yaratan medeniyetlerin olağanüstü kanıtlarını sergiler- Helenistik dönem, Roma, Bizans ve İslam. Özellikle Emevi halifeliği, Şam'ı, yaşayan bir Müslüman ve Arap şehri olarak sürekli gelişiminin sahnelendiği ve üzerine sonraki hanedanların kendi izlerini bıraktığı ve bırakmaya devam ettiği bir başkent olarak yaratmıştır.

İslam'ın hâkim etkisine rağmen, önceki kültürlerin izleri -özellikle Roma ve Bizans- şehirde görülmeye devam etmektedir. Bu nedenle, şehir günümüzde bütün caddelerinin kuzey-güney ya da doğu-batı merkezli olması bakımından bir Yunan şehrinin özelliklerini ve görünümünü taşımakta olup bir Roma planına dayanmaktadır ve şehir planlamasının anahtar bir örneğidir. En eski görünür fiziki kanıt Roma dönemine dek uzanır- Jüpiter heykelinin önemli miktardaki kalıntıları, değişik kapıların kalıntıları ve Roma şehir duvarlarının etkileyici bölümü. Şehir, Emevi halifeliğinin başkentidir. Ancak, Bir Roma anıtının alanında ve bir Hristiyan bazilikasının döşemesi üzerine inşa edilen benzersiz Emevi Camisi'nden (Ulu Cami) başka şehrin tarihinin bu önemli döneminden günümüze kalan çok az eser vardır. Günümüzdeki şehir duvarları, kale, bazı camiler ve türbeler Ortaçağa aittir, fakat şehrin inşa edilmiş somut kültür mirasının büyük bir bölümü Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedildiği 16. yüzyılın başlarından sonraki tarihe aittir.

Tehditler:

Tarihi şehir birçok kez havan topları tarafından hedef alınmıştır; surlarla çevrili şehrin dışındaki tarihsel bölgelerdeki, tampon bölgedeki ve şehrin içerisindeki anıtlar önemsiz sayılabilecek küçük hasarlar almıştır.

- BAB TOUMA civarındaki havan topları, anayoldaki birçok yeri ve çatılarında ufak çaplı hasarlar bıraktıkları özel mülkiyetleri, tahrip etmişlerdir (mülkler n 815- mülkler n 540- mülkler n 49).
- BAB al BARID civarındaki havan topları, Emevi Cami'sinin (Ulu Cami) yakınlarındaki al-ADAILIYA medresesini vurup, tuğla çatısında ufak çapta bir hasar bırakırken, JUKMAQJIEH medresesi (Arap Hat Müzesi) nde ise küçük maddi bir hasara neden olmuştur, tarihi binanın sadece camları parçalanmış ve duvarları çatlamıştır.
- Selahattin Eyyübi Türbesi arazisinin yakınlarına yerleştirilen bir diğer havan topu ise bir mağazanın ön cephesinde maddi hasara sebebiyet vermiştir.
- Birçok havan topu, surlarla çevrili şehrin (mülk n 360) Kuzey Doğusundaki Yahudi Bölgelerindeki birçok mağazayı bombaladılar, KHARAB ilçesindeki, mülk n 234. Surlarla çevrili şehrin dışındaki MEZANET al-SHAHEM'de BEIT al QWATLY'daki (mülk n 412) evin bir bölümü yıkıldı.
- JURA civarındaki iki havan topundan birisi al MANAR okulunun camlarını parçalarken, ikincisi ise özel mülkiyetlerden birisinin üst katını bombalayıp, ön cephe ve salonu tahriba uğrattı.
- QANAWAT'ın tarihi semtlerindede (surların dışında) birçok hasar görünür, 6 tane binanın zarar gördüğü, saldırılardan birisi el SAADA'daki bir okulda gerçekleşti, camların ve ahşap çatının orta derecede zarar görmesiyle sonuçlandı.

Alınan Önlemler:

20 Aralık 2013 tarihinde, Şam'ın tarihî bölgelerinde ki olası kriz artışına karşın acil müdahele planının yanı sıra acil önleyici tedbirlerin, tarihi kent Şam (Maktab Anbar) için, Belediye Başkanlığı'yla planlanmasına ve uygulanmasına katkıda bulunmak adına,

UNESCO Whc, ICOMOS, ICCROM ve INTERPOL tarafından DGAM için teknik asistanlar (DGAM'ın talebi üzerine) sağlandı. Planda belirtilene göre alınan önlemler şu şekildedir:

- DGAM, arşiv materyallerini güvence altına aldı ve onları dijital ortama aktardı (tarihi haritalar, araştırmalar, mimari çizimler, foroğraflar gibi…), birçok kopyasını yapıp, farklı ve güvenilir yerlere dağıttı.
- Pazaryerindeki mağaza sahiplerinden, mağazalarını temiz tutmalarını, hızlı tahliye izni vermek ve yangın riskini azaltmak için yanıcı madde ve kullanılmayan elektrik ekipmanlarını mümkün olabildiğince uzaklaştırmalarını istemek
- Koordinasyonlar arasında Teşvik

Yetkili makamlar ve afet müdahale operasyonları için yetkili olanlar (İç Güvenlik Güçleri, Şam Valiliği, İtfaiye Ekibi, Şam Sağlık Müdürlüğü, Acil Ambulansı) kültür mirasının korunmasıyla ilgilenirler ve tarihi kentte şu şekilde birçok önlem alındı:

1.Kilit noktalardaki yangın hidrantlarını ve yangın söndürme tüplerini hazırlayın.

2.Dayanıksız miras yapılarından yanıcı ve patlayıcı maddeleri uzak tutun.

3. Tarihi kentin su kaynaklarını güvenilir bir şekilde muhafaza edin.

4. Tarihi alanların çevresindeki saklanmış patlayıcı maddeleri uzaklaştırın.

Vakıf Bakanlığı, Şam Üniversitesi eski Müdürlüğü ile koordine

-Belgeleri ve verileri paylaşmak adına, tarihi kentin Başkanlığı, Şam Üniversitesi ve Vakıf Bakanlığının koordineli çalışması

-Dersler, seminerler, çalıştaylar, konferanslar ve rehabilitasyon takibi ve restorasyon projeleriyle doğal mirası korumak için mühendislerin birlik oluşturması ve bu amaçla ortak komitelerin oluşumu.

- Turizm Bakanlığı turizm tesislerinin uygunluğunu denetlemek için, tarihi kentin, yangın söndürücülerinin hazır olması, kamu güvenliğinin güvence altına alınması, gaz ve yakıtın depolanmasından kaçınılması ve kendini koruma tedbirlerinin uygulanması.

- Tarihi değeri olan binalardaki koleksiyonların tahliye edilmesidir.

Şam Eski Kenti ve Tarihi Alanların yakın çevresi hasar değerlendirmesi 2012-2014.

2- Busra Antik Kenti

Dünya Mirası Listesi'nde alınma tarihi: 26/10/1980

Önem Durumu / Önem Raporu:

Busra ismine MÖ 14. Yüzyıla uzanan Mısır'daki değerli Tell el-Amarna tabletlerinde rastlanıyor ve Firavunlar ve Fenikeli ve Amori krallar arasındaki asil yazışmaları temsil ediyor. Nebati Krallığı'nın kuzey başkenti oldu. MS 106 yılında, Roma İmparatorluğu'na katılmasıyla Busra da yeni bir çağ başladı.

Alexander Severus Kolonili Busra adını verdi ve Arap Philip Busranın ilk parasını bastı.

Bizans dönemi boyunca, Busra Arap karavanlarının gelip depolama yaptığı ve piskoposların Antakya konseyinde yer aldığı ana sınır çarşısıydı. Busra Arapların 634 yılında İslami yayılma anlamında girdikleri ilk Bizans şehriydi.

Bugün Bosna Romalılardan, Bizanstan ve Müslüman zamanlarından kalıntılar barındıran bir ana arkeoloji kazı yeri. Dahası, şehrin içinde Nabati and Roma anıtları, Hristyan kiliseleri, camiler ve medreseler bulunuyor.

Asıl özelliği muhtemelen Trajan zamanında inşa edilmiş olan tamamıyla korunmuş 2. Yüzyıldan kalma Roma Tiyatrosu. MS 481 ve 1251 yılları arasında kuvvetlendirildi.

Ömer Camii İslam tarihinde hayatta kalan en eski camilerden birisi ve Mübarek al-Naqua medresesi de en eski ve ünlü olanlardan.

Busra katedrali de erken Hristyan mimarisi için göz önünde bulundurulacak derecede tarihi öneme sahip. Busra 2500 yıl için yerleşim yeri olmuş ve neredeyse bozulmamış. Nabatiler, Romalılar, Bizanslılar ve Emeviler, hepsi düşünce ve inanç tarihinde belirleyici olayların oluşturduğu açık bir müze olan şehirde izler bıraktılar.

Tehlikeler:

2014 Eylül'de Busra'nın Antikçağ yapıtları Antik kentin bazı bölümlerine erişebildi ve birçok tarihi binada çarpışmalardan kaynaklanan hasar değerlendirildi, rapor birçok değişen vandalizmden, illegal yağmadan ve çarpışmadan kaynaklanan eski şehirdeki anıtlara verilen aşağıda anlatılan tarz zararları açıklıyor:

• MABRAK camiindeki bazı taşlar doğu tarafında çökmüş.

• Ömer camiinin minareleri zarar görmüş ve suni çinko çatıda, duvarlarda ve yerlerde küçük zararlar belirmiş, doğu tarafındaki bazı kemerlerin taşları tahrip edilmiş.

• BAB al HAWA daki Batı cephesinin önüne ve eski şehirdeki batı geçite geçici block duvarlar inşa edilmiş. Ek olarak, antik duvarlarda vandalism ve graffiti görülmüş.

• Eski şehir Busradaki bazı alanlarda hazine aramak için yapılan illegal kazılara tanıklık edildi; diğer alanlar yakılmış veya çarpışmalardan dolayı tahrip edilmiş.

• Kalbe'de, "Kralın kızının beşiği"nin birçok mimari unsuru ve oymalı duvar süsleri çökmüş.

Keşiş BAHİRAnın manastırının inziva yerinin üst bölümleri zarar görmüş.

• Çarpmalardan dolayı hisarın siperlerinde ufak hasarlar oluşmuş.

• SHMIS Manastırının bazı bölümlerinin buldozerlenmesi başpiskopos sarayının güney duvarının ve Nabati havuzunun zarar görmesine sebep oldu.

• Ebu el Feda camiinde, iç duvarlar ve tavan zarar görmüş; minarenin güney tarafındaki bazı taşlarla güney duvarının bazı bölümleri çökmüş.

• Antik Şehri'n güneydoğu tarafındaki duvarları buldozerlenmiş ve yer yer illegal binalar yapılmış.

• FATIMA Camiinde, çatıların güneybatı tarafı ve küçük kolonlar(minareleri dekore eden) zarar görmüş. Kuzeydeki kemerlerin üstündeki bazı taşlar yıkılmış.

• MANJAK Hamamında su kaynağını kapatan tuğla (resepsiyon odasındaki) kaldırılmış.

• 1/12/2014'de, Ömer Camii etrafında KHIDR camii ile yer altı carşısı arasındabüyük bir patlama oldu, arkeolojik alandaki bir ev ciddi anlamda zarar gördü.

Alınan Önlemler:

• Ulusal Uzlaşma Komisyonu aracılığıyla yerel topluluklarla ve ileri gelenlerle onlar arasında kültür mirasının önemiyle ilgili farkındalığı arttırmak ve antik şehirlerin savaş alanı olarak kullanılmasını engellemek için iletişime geç

• Mevcut krizlerde oluşabilecek çatışma durumlarında arkeolojik alanlarla ilgili orta yolun bulunması için İşin ehli olan otoritelerle iletişime geç.

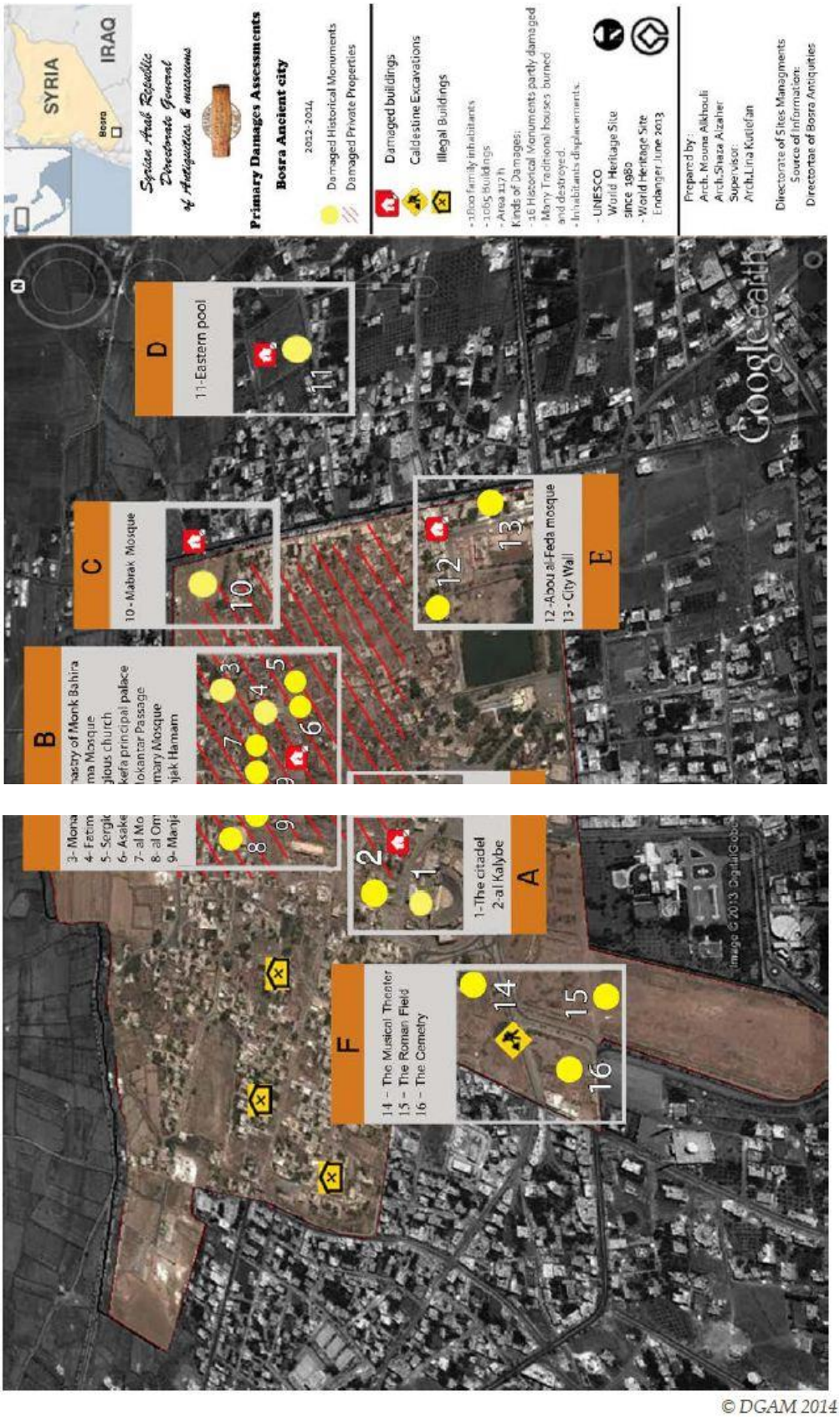
Busra antikacılarından çevre köylerdeki yerellerle iletişime geçecek, antik şehirdeki DGAM kadrosuna ulaşımı kolaylaştıracak, onların verilen zararları kontrol etmek ve yerel topluluklarda farkındalık oluşturmak gibi vazifelerini takip edebilecek bir topluluk kurulması.

• Ek olarak, Busra antikacıları ne zaman bölgeye ulaşabilseler anıtlara verilen zararın ilk değerlendirmesi üzerinde çalışmaya devam ediyor.

Kalybe de ciddi zararlar "Cradle Of The King's Daughter", 2014



Busra Antik Kenti hasar değerlendirmesi 2012-2014.



© DGAM 2014

3- Palmira

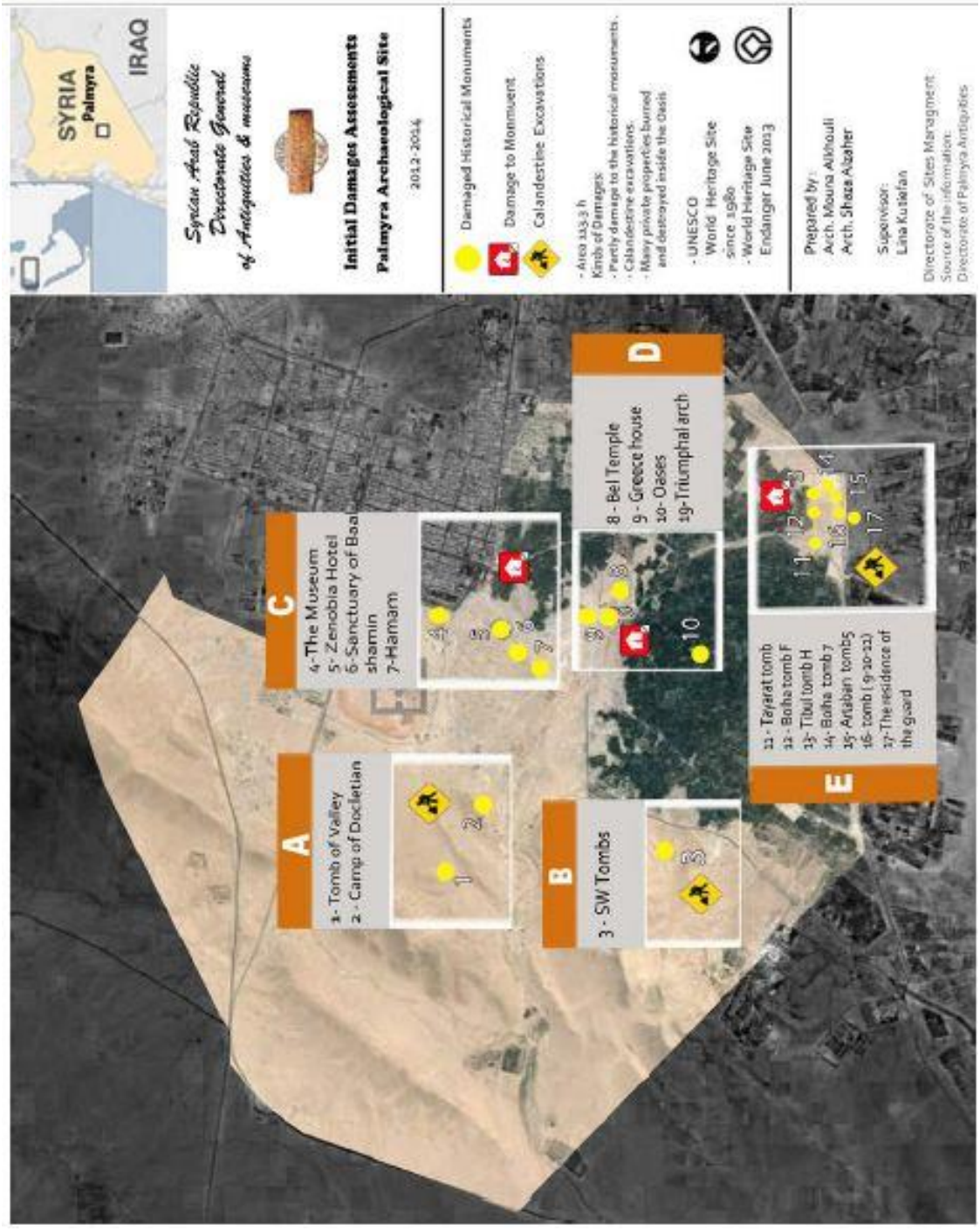
Dünya Mirası Listesi'nde alınma tarihi: 26/10/1980

Önem Durumu / Önem Raporu:

Şam'ın kuzeydoğusundaki Suriye Çölü'nde bir çöl yerleşimi olan Palmyra; antik dünyanın en önemli kültür merkezlerinden biri olan büyük bir şehrin anıtsal kalıntılarını içermektedir. 1. yy.'dan 2. yüzyıla Palmira mimarlığı ve sanatı, birkaç uygarlığın kesişme noktasında duran Palmyra, Graeco-Roman yerel gelenekler ile teknikler ve Farsça etkilerle bütünleşiktir.

İlk olarak M.Ö. 2. binyılda Mari'nin arşivlerinde geçen Palmyra, ilk ortasında Roma kontrolü altına girdiğinde karavan vahasını kurdu yüzyılda Suriye'nin Roma eyaletinin bir parçası olarak MS. Sürekli olarak önem kazandı İran, Hindistan ve Çin'i Roma İmparatorluğu ile bağlayan ticaret yolunda bir şehir olarak, Antik dünyada çeşitli uygarlıkların kavşaklarının işaretlenmesi. Bir büyük, 1100 metre uzunluğundaki sütunlu cadde, şehrin anıtsal eksenini oluşturur. ikincil sütunlu çapraz sokaklarla birlikte ana halkı birbirine bağlar Ba'al Tapınağı, Diocletianus Kampı, Agora, Tiyatro gibi anıtlar diğer tapınaklar ve kentsel mahalleler. Eşsiz dahil mimari süsleme mezar heykelleri örnekleri Greko-Romen sanatının biçimlerini birleştirir. Yerli unsurlar ve Farsça özgün bir tarzda etkilemektedir. Dışında Kentin surları bir Roma su kemeri ve muazzam nekropollerin kalıntılarıdır. Yıkılan şehrin 17. ve 18. yüzyıllarda gezginlerin keşfiyle sonuçlanması mimari stiller üzerinde müteakip etki.

Aşağıdaki haritada Palmira antik kenti hasar değerlendirme haritası yer almaktadır.



4- Halep Şehri

Halep, Suriye'deki ikinci büyük şehir ve dünyadaki en eski devamlı habitat olarak kullanılmış şehirlerdendir. MÖ 6 yüzyılda yerleşilmiş olabilir. Eski Halep denen tarihi merkezi 350 hektara yayılmış ve yüzlerce tarihi kalıntı içeriyor. 1986'da UNESCO Dünya Mirası Listesine girdi.

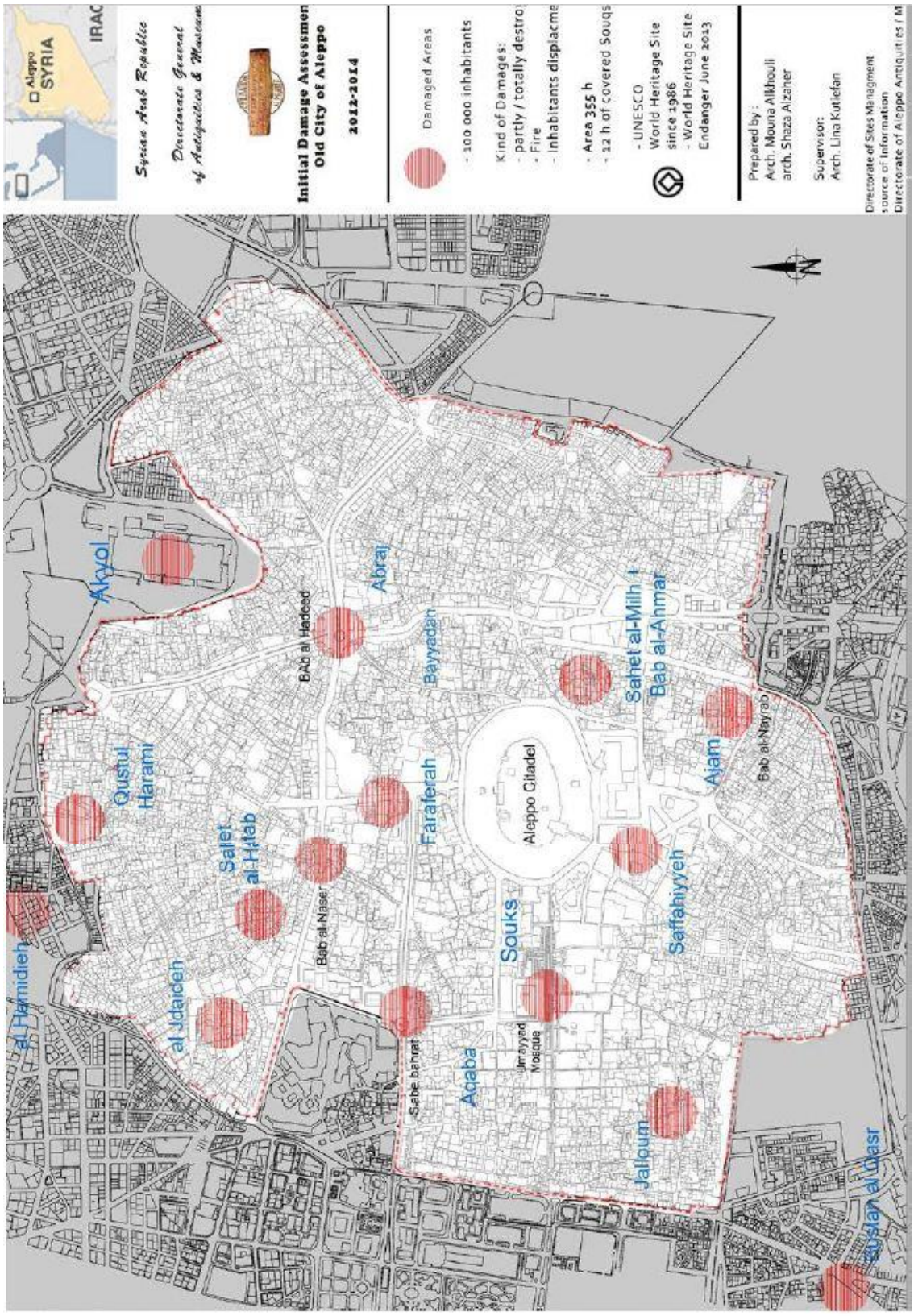
Aşağıdaki fotoğraf Bab al Nasr in old city of Aleppo – 2014'dir.



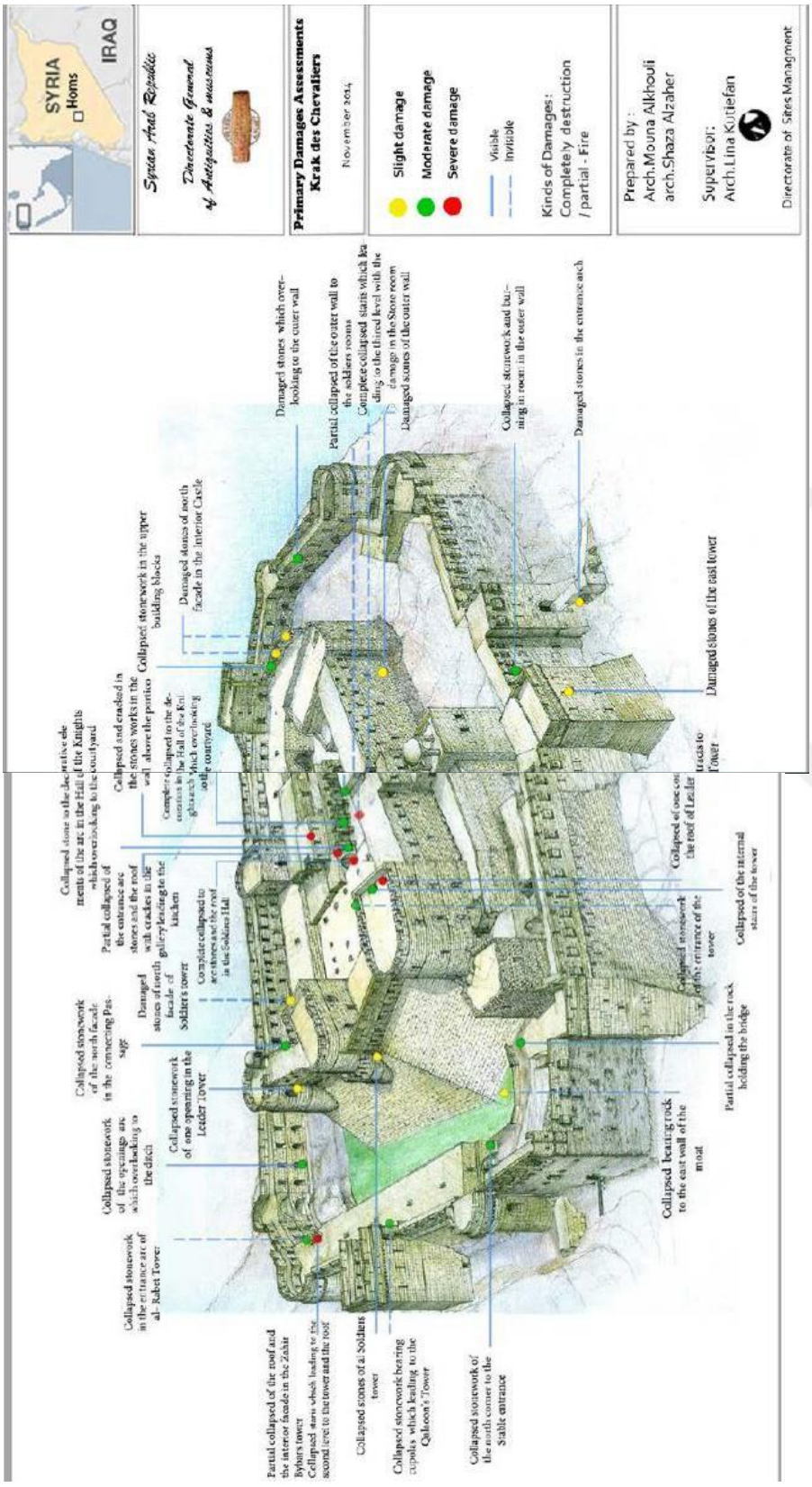
Aşağıdaki fotoğraf Halep Kalesi çevresine, 2014 aittir.



Aşağıdaki haritada Halep Eski Kenti hasar değerlendirme haritası yer almaktadır.



5- Crac Des Chevalıers & Qal’at Salah El-Dın



6- Suriye’nin Kuzey Antik Köyleri

EK H

SURİYE'DE YAKIN DÖNEM ULUSAL KORUMA KANUNLARI

Eski Şehir İçin Bina Kontrol Kanunu 1990 (Karar No. 39), Eski Şehrin Kalkınma Planı 1998- Eski Şehrin Alan Kullanım Planı 2002 ve İlave A: Halep Şehir Kurulunun 39 Numaralı Kararı 20/09/1990

Eski Şehir için bina kontrol kanunu 1990 (Karar no. 39):

Karar no: 39 Halep Şehir Konseyi, yapım ve Eski Şehirdeki bina aktivitelerinin düzenlenmesi için ilk tüzel ve yönetimsel çerçevedir. Planlama düzenlemelerini, arazi bölümlerini maksimum yükseklik ve iç açık alanlarını, bina kullanımlarını, bina ruhsat prosedürlerini ve yapılarını içermektedir (App. A). Fakat mimari ve tarihi özelliklerine dikkat etmeksizin bütün binalar için benzer düzenlemeleri ayarlamaktadır. Müdahalenin kalitesini arttırmak için, 1998'de İyileştirme Projesi teknik yardımla yenileme ve onarın uygulamalarının uygunluğunu garantilemeyi amaçlayan ilave bir tamamlayıcı (Yenileme ve Onarım Önerileri) geliştirmiştir. Eski Şehir'de şu anda iki evrak da geçerlidir.

Eski Şehrin Kalkınma Planı 1998:

Gelişim Planı İyileştirme Projesi'nin vizyonunu, hedeflerini, amaçlarını ve stratejilerini belgelemektedir. Yayınlandığından beri Eski Şehrin gelişme aşamalarını yönlendiren anahtar bir araç olmaktadır. Planın metadolojisi kurallar ve düzenlemelerden daha çok amaçların ve stratejilerin tarifine vurgu yapan esnek bir planlama sistemine dayanmaktadır. Koruma ve kentsel yönetim konuları, tarihi binaların korunmasının yanı sıra alan kullanım düzenlemeleri, barınma, ekonomik gelişmeler, teknik altyapı, trafik, sosyal hizmetler, halkın katılımı gibi çeşitli açılardan göz önünde bulundurulmaktadır.

Gelişim Planını iki çeşit planlama aygıtı hayata geçirmiştir. Birincisi, Tema Planı'nda trafik, çevre ve teknik altyapıyı kapsayan şehirsel ölçekli konular detaylandırılmıştır. Bu planlar belli ölçüde hayata geçirilmiştir. İkincisi, Eylem Projesi ile kaynakların sınırlı olması sebebiyle birincil problemler çözülmüştür. Belirli bölgeler, yönetilebilir boyuttakiler, seçilmiş ve her bölgedeki yerel problemler hızlı bir tutumla çözülmüştür. Gelişim Planı'na göre, görünür ve yoğun değişimler sağlayacak konsantre müdahelele stratejisi, umut edilir ki özel sektör ve bireylerin Eski Şehre ilgi duymasını sağlayacaktır (DOC-GTZ, 1998, p.13). Şimdiye kadar beş bölge, genel olarak ikamet yerleri, detaylı eylem projelerine konu olmuştur. Alanların gelişim ve değişiminin düzenlenmesi için

alan kullanım planlarının yanı sıra bu alanlar için detaylı şehir analizleri ve geliştirme stratejileri hazırlanmıştır.

Tarihi Ticaret Merkezi için önerilen tedbirler aşağıdakileri kapsamakta (DOC-GTZ, 1998, p. 102);

1- Alanın sınırları belirlenecek (Figür B. 11).

2- Mağazalar, binalar ve caddeler için yenileme, onarım, modernleştirme, dekorasyon ve bakım işleri düzenlenecek. Binaların sınıflandırılması geliştirilmeli.

3- Tedarik trafiği ağır olan prakende ve toptan satışçılar Tarihi Ticaret Merkezi'nin dışına çıkarılmalıdır. Kötü etki yaratan endüstriyel aktiviteler (50'den fazla çalışan ve 10'dan fazla makine olan) Tarihi Ticaret Merkezi'nin dışına çıkarılmak zorundadır.

4- Servis trafiği düzenlenmeli (zaman kısıtlamaları). Sadece küçük taşıt ve arabalara izin verilmelidir.

Eski Şehrin Alan Kullanım Planı 2002:

Alan Kullanım Planı, Gelişim Planı için şimdiye kadarki korumayı yönetme ve değişimleri düzenleme noktasında en önemli mekansal araç. Kentin içindeki konumlarına göre binaların kullanılabilme şekillerini tarif ediyor. Aynı zamanda Karar 39'a eklenmiş ve yenileme ve bina ruhsatları müracatlarında yaptırımı var. Daha detaylıları Eylem Alanları için varken, hali hazırda Eski Şehir için sadece şematik **Alan Kullanım Planına** ulaşılabiliyor.

Plana göre (Figür B. 12, Figür B. 13), Tarihi Ticaret Merkezi için onaylanmış kullanım alanları; toptan ve perakende işlemler, küçük ofisler, esasen yıkıcı olmayan işler, geleneksel hizmet tesisleri (örneğin hamamlar) ve bazı özel durumlarda, küçük geleneksel restoranlar ve hanlarda konaklama sağlayan küçük işler (DOC-GTZ, 1998, p. 32).

İlave A: Halep Şehir Kurulunun 39 Numaralı Kararı 20/09/1990

Halep Şehir Kurulu No. 15 11/5/1971 tarihli Yerel Yönetim Kanununa dayanarak ve No. 2297 28/9/1971 tarihli talimata konu olan idari liste ve sonraki modifiyeler, 1982 tarihli idari yasamanın 5 Numaralı bentinin /a/ maddesine göre alınan roller ve Eski Şehrin bina düzenlemeleri projesinin ve eğer eklenmiş dosya ve planlar varsa onların içeriğinin gözden geçirilmesi ve 22/9/1990 tarihli sezondaki bütün üyelerin ve düzenli beşinci sezondaki üyelerin hepsinin oybirliğine dayanarak aşağıdakilere karar verilmiştir:

Bent 1: Eski Şehir Halep'in bina kanunu için projenin onanması ve meclis başkanının normlara göre hazırladığı beyannamenin onanması.

Bent 2: Eski Şehir Halep'in bina düzenlemeleri Kültür Bakanlığının kararlarıyla binaların içi ve dışı için eklenmiş planlara ve takip eden sıraya göre bütün arazileri ve alanları kapsıyor.

1. Planlama

Eski şehirde arazilerin inşa hizası ve yüksekliklerinin planlanması için 1931 kadastro haritası alan temel kayıtları olarak kullanıldı. Bu kadastro haritalari Eski Şehir için detaylı daha iyi bir plan yapılana kadar etkili olacak.

2. Arazi Bölümleri

2-1. Eski Şehrin sınırları içinde yeniden bina yapma veya bina yelinemeye izin veriliyor veya dış arazi sınırları korunmuş olduğu sürece ikisine de arazi sınırları içinde izin veriliyor ve açık mimari alanlar/1/ bentte geçen kadastro haritasına göre korunuyor. Minimum trafik dolaşımı için bazı arazilerin mülk çizgilerini içeri almak mümkün daha önce itfa gerekli durumlarda Eski Şehir Komitesi tarafından izin verilmiş planlarda olduğu gibi. Binaların yapısındaki yıkımları onaran bütün yapım çalışmalarının tamamlanması olarak bu kanunun uygulanması amacıyla restorasyon tanımlanır. Planlı bir şekilde veya toplum güvenliği ile ilgi yapısal sebeplerle yıkılabilecek binalara yapılan çalışmalar yeniden inşa etmek olarak tanımlanır.

2-2. Eski Şehrin Korunması Komitesi (başbakan tarafından özel bir kararname ile kurulun ve bu yazıda Eski Şehir Komitesi olarak geçen), sadece arazilerin karakterlerini, temel fonksiyonlarını veya mülk sahiplerinin haklarını çok fazla değiştirmeyen durumlarda arazi sınır değişiklikleri için gelen talepleri inceleyecek.

2-3. Farklı proje amaçlarıyla araziler birleştirilebilir, sadece yeniden inşaanın mümkün olduğu arazilerde geçerli olmak üzere. Birleştiren kişi yükseklik, açık ve kapalı alanların boyutları gibi kadastro haritasında belirtilenleri büyük ölçüde değiştirmemelidir. Birleştirme talepleri Eski Şehir Komitesinin onayına sunulmalıdır.

2-4. Mülk sahipleri arasındaki ortak duvar hakları zaman önceliğine göre korunacak.

2-5. Eski Şehirde daha önceki kanunlar varken inşa edilen öncelikli binalar mevcut durumlarında tutulacaklar. Eğer gelecekte yıkılmaları gerekirse bu kanunda en fazla yükseklik ayarındadır.

3. Azami Yükseklikler ve İç Açık Alanlar

3-1. Yeniden inşa edilebilecek araziler kendi orijinal yüksekliğinde inşa edilecek; modern eklemeler yeni yükseklikler için göz önünde bulundurulmayacak. Orijinal yüksekliğin bilinmediği durumlarda yükseklik komşu yapıların yüksekliğiyle orantılı alınmalıdır. Maximum yükseklik iki katı ve bir korkuluğu geçmemeli.

3-2. Bu kanunda belirtilen maksimum yükseklik şehircilik ve planlama kanunu ve Eylem Alan Planında uygulanışı belirlenen alanlar dışında Eski Şehir'deki bütün arazilere uygulanabilir olmalı.

3-3. Kadastro kaydı bulunmayan boş alanlar arazinin 30%'u iç açık alanlar olacak şekilde bina edilmeli. 3-1 bendi maksimum yükseklikler için uygulanabilir. 4-3, 4-4, 4-5 ve 4-6 bentleri mimari şartlar için uygulanabilir. Yeni kullanılacaklar, malzemeler ve kaldırımlar mahalle ile uyumlu olmalı. Komşulara kuşbakışı mümkün olmamalı.

4. Bina İzinleri için Mimari Şartlar

4-1. Özgün binaya ait olmayan bütün eklemeleri çıkart. Fazla katlar, bölmeler, avluda oluşturulmuş yapılar ve daha önceki yenileme izinlerinde onaylanmamış olan diğer eklemeler buna dâhil.

4-2. Binanın mimari veya süs unsurlarını koru veya yeniden inşa et. Su havuzları, tahta kafesler, ana salonlar, çeşmeler ve diğer bütün unsurlar kendi özgün durumunda restore edilmeli.

4-3. Yapımda sadece taş, odun, sıva, tuğla ve geleneksel seramik döşemeler gibi geleneksel inşa malzemeleri kullanılmalı.

4-4. Aliminyum, plastik ve modern seramik döşemeler gibi Modern inşa malzemeleri tam anlamıyla yasaklanmıştır.

EK I

2012 YILINDAN İTİBAREN UNESCO'NUN SURİYE'YE VERDİĞİ TEKNİK/ BİLİMSEL DESTEK

2012 Yılından İtibaren UNESCO'nun Suriye'ye Verdiği Teknik/ Bilimsel Destek

Suriye'nin Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik UNESCO Genel Direktörlüğü 27 Şubat- 9 Mart 2012 tarihleri arasında yapılan UNESCO'nun yönetsel organı olan Yürütme Kurulu'nun (YK) 189. Toplantısının gündeminde "UNESCO'nun Suriye'deki Duruma Yanıtı" başlıklı bir madde de yer almıştır [326].

YK. Genel Kurul oturumunda oylama sonucu kabul edilen örneği ilişik kararda; Suriye Makamlarınca UNESCO'nun görev alanına giren tüm konularda yaygın ve sistematik insan hakları ihlalleri kınanmış, Suriye makamları insan hakları ihlallerine derhal son vermeye, başta çocuklar ve öğrenciler olmak üzere halkını korumaya, ifade, iletişim özgürlüklerini yeniden tesis etmeye ve kültür mirasını muhafazaya çağrılmıştır.

30 Mart 2012 tarihinde UNESCO Genel Direktörü Irina Bokova tarafından bütün taraflara Suriye'nin seçkin kültür mirasını korumalarına yönelik çağrıda bulunmuştur. Koruma planlarının hazırlanması hususunda UNESCO'nun yardıma hazır olduğunu ifade etmiştir. Suriye'deki kültür mirasının durumunu tespit ve acil yardım amacıyla bir ekip göndereceği belirtilmektedir.

Direktör Bokova'nın 7-8 Nisan 2012 tarihli "International Herald Tribune" gazetesinde "Suriye ve Mali'deki kültür mirası alanları ve kültürel objelerin korunmasının sadece barış zamanına ait bir mesele olmadığı, barışın kültür için olduğu kadar kültürün de barış için önemli olduğu hususunda farkındalık yaratma çabalarını sürdürmüştür" şeklinde anlatmıştır. Üye ülkelere gönderdiği mektuplarda, UNESCO'nun INTERPOL, Dünya Gümrükler Örgütü, Fransa ve İtalya emniyet makamlarının keyfiyete dikkatini çekmiş, 30 Mart 2012 tarihli açıklamasıyla uluslararası toplumu uyardığını, mümkün olan özeni göstermeleri çağrısında bulunmuştur.

Dünya Miras Alanlarının Koruma Durumu gündem maddesi altında Suriye'nin Kuzeyindeki Antik Köyler'in (Ancient Villages of Northern Syria) koruma durumu da ele alınmış, alan hakkında kabul edilen 24 Haziran- 6 Temmuz 2012 tarihleri arasında Petespurg'ta 36. Dönem toplantısında 36 COM 7B.58 sayılı kararda, ülkedeki mevcut

durum, can kayıpları ve alana yönelik olası tehditlerden azami derecede endişe duyulduğu ifade edilerek, alanla ilgili olarak Suriye'den gerekli önlemleri alması talep edilmiştir. 1 Ekim 2012 tarihinde, İrina Bokova Halep'teki pazar yerlerinin bir yangın sonucu ciddi şekilde zarara uğramasından duyduğu endişeyi dile getiren ve bu olayı kınayan bir açıklama yayımlamıştır.

3 Ekim 2012 tarihinde, Dünya Miras Sözleşmesinin 40. Yıldönümü UNESCO merkezinde Direktörü Bokova, kültür mirasının Mali, Suriye ve Libya'da saldırı altında olduğuna, Halep'in tarihi kentinin yanmakta olduğuna dikkat çekmiş ve BM Güvenlik Konseyi'ni bu konularda uyarmış ve kültür mirasının çatışmalardan korunması konusuyla maalesef daha fazla ilgilenmek durumunda kaldığını kaydetmiştir.

8 Ekim 2012'de başlayan 190. UNESCO Genel Kurulu'nda YK Başkanı Cummins ile UNESCO Genel Direktörü Bokova yaptıkları açılış konuşmasında da konuya dikkat çekilmiştir.

UNESCO Basın Birimince 12 Ekim 2012'de yayınlanan açıklamada, Bokova'nın, özellikle bazı Dünya Miras Alanlarına yakın bölgelerde olmak üzere Suriye'de 30 Mart 2012 tarihinde yapmış olduğu çağrıyı tekrarladığı kaydedilmektedir. Açıklamada, Halep'teki Umayyad Cami'nin tahrip edildiğine ilişkin haberlerin mevcut olduğunu, tahribatın boyutu hakkında henüz bilgi sahibi olmadıklarını belirttiği ayrıca Suriye'nin kuzeyindeki "Antik Köyler" bölgesinde de ağır çatışmaların meydana geldiğini kaydettiği ifade edilmekte ve "kültür mirasının sembolik ve tarihî değerini" göz önünde tutmaları gerektiği çağrısında bulunmuştur.

Suriye'de barış görüşmeleri 27 Ocak 2014; İsviçre'nin Cenevre kentinde ikincisi düzenlenen Suriye barış görüşmelerinde, ilk kez somut bir adım atılmıştır. Birleşmiş Milletler ve Arap Birliği Özel Temsilcisi Lahdar İbrahim'i arabuluculuğunda bir araya gelen rejim ve muhalefet temsilcileri, Suriye'nin Humus kentinde kuşatma altında kalan sivillerin tahliyesi konusunda anlaşmıştır.

28 Haziran 2015 tarihinde Bonn, Almanya'da 39. Oturum da İrina Bokova "Miras bugün saldırı altındadır. Suriye, Irak, Libya ve Yemen'de mirasın daha önce görülmemiş boyutlarda şiddetli, acımasız ve kasıtlı tahribatını görüyoruz. Bu bir eylem çağrısıdır" şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur [299].

Çeviri UNESCO Türkiye

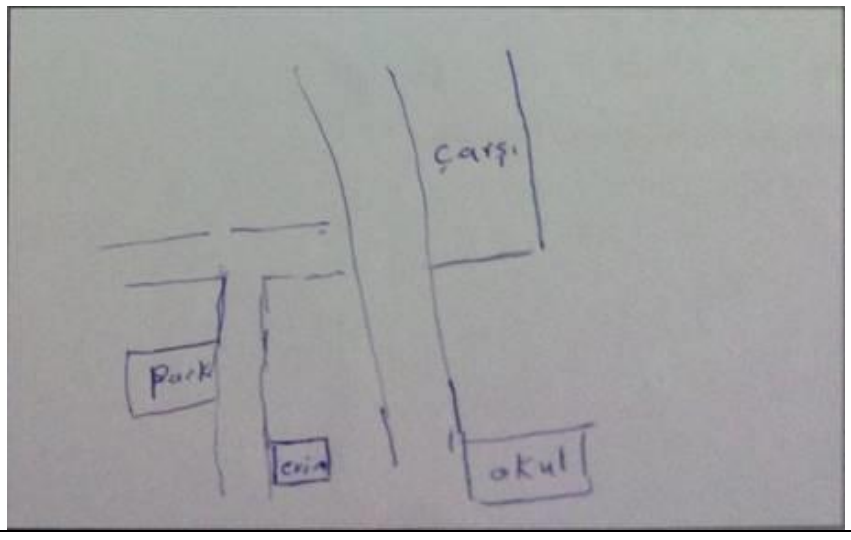
EK İ

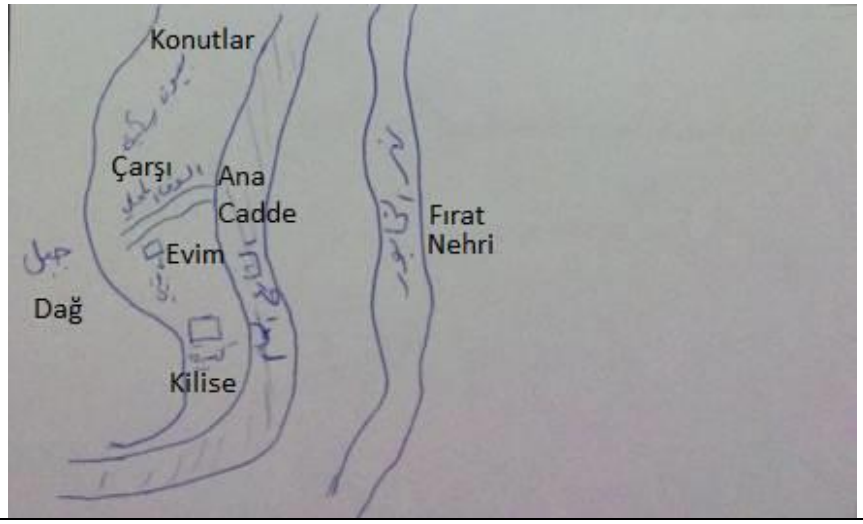
ÖRNEK OLAY ARAŞTIRMALARI- TÜRKİYE'YE GÖÇ EDEN SURİYELİ MİSAFİRLERLE YAPILAN ETKİ DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI EK BİLGİLER

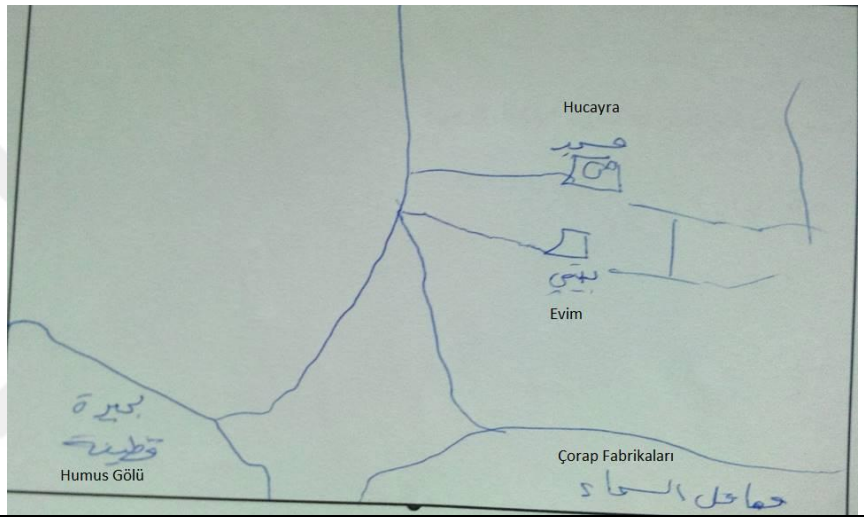
Etki Değerlendirme Çalışması Ek Bilgiler

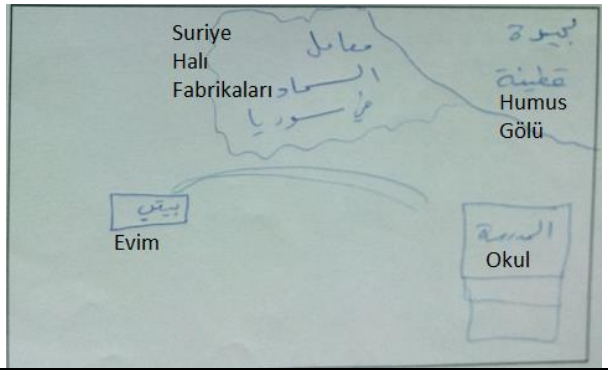
Soru 20- Suriye'deki yaşadığınız yerin yakın çevresini içeren bir şema çizebilir misiniz? Evinizin adresini verirken nerelerden yola çıkarsınız? Referans olarak ne gösterebilirsiniz? Mahallenizde hangi elemanlar /noktalar sizin için en çok önem teşkil ediyordu? (İstersiniz cevaplayınız)

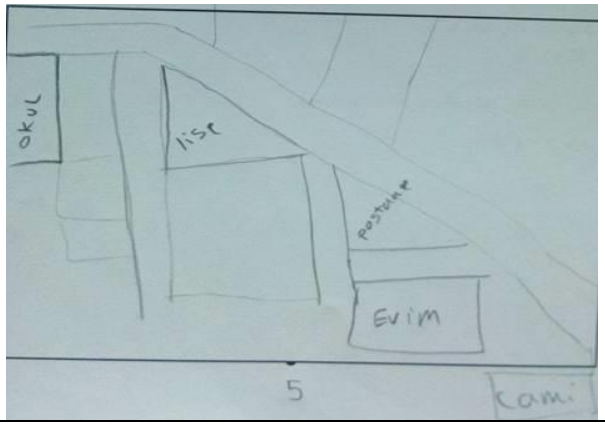
SORU 20- Zihinsel haritalar

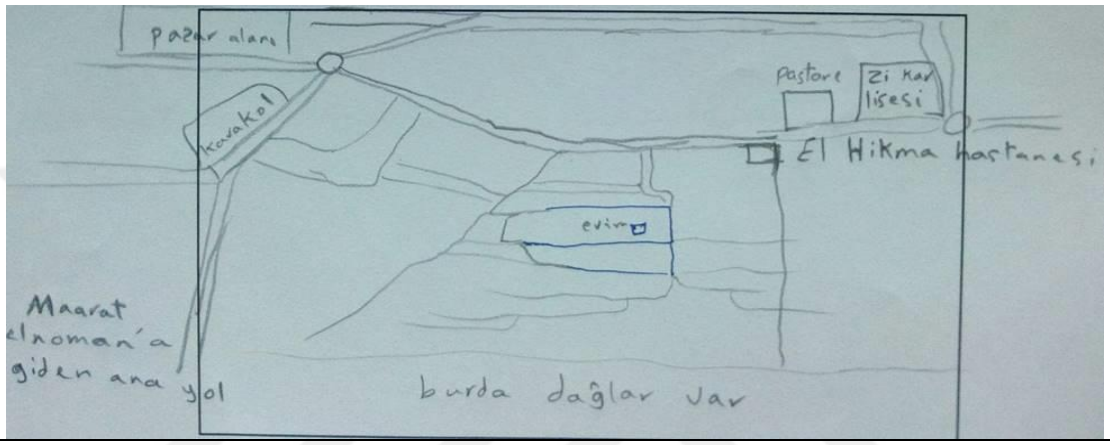


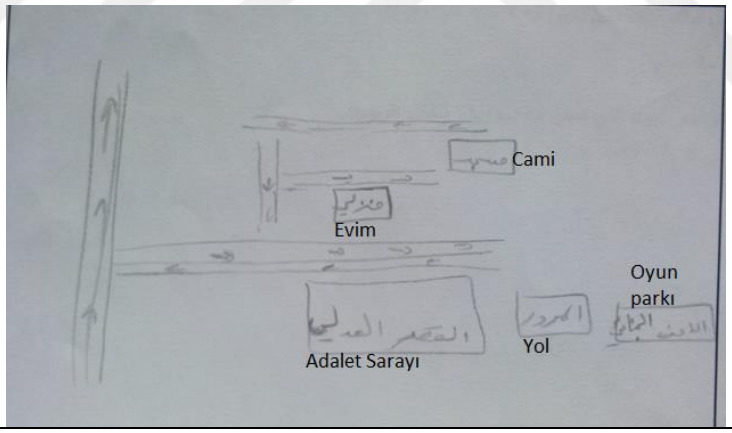

Konutlar
Çarşı
Ana
Cadde
Evim
Dağ
Kilise
Fırat
Nehri

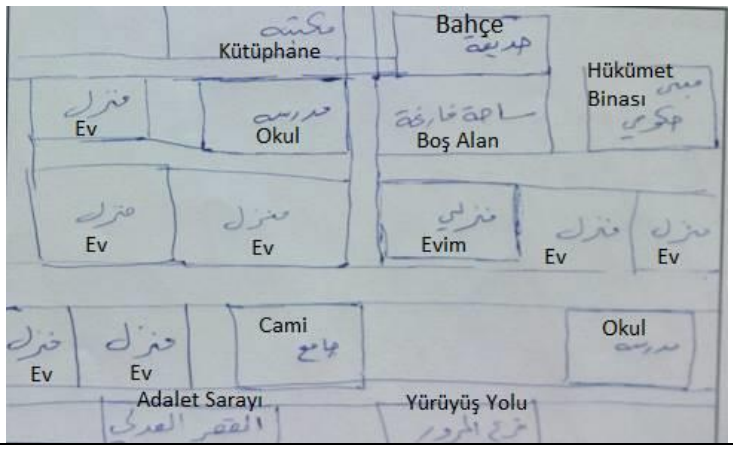

Hucayra
Evim
Humus Gölü
Çorap Fabrikaları

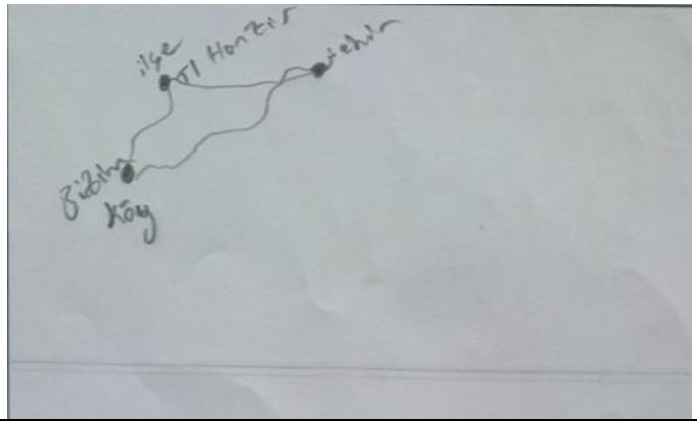

Suriye
Halı
Fabrikaları
Humus
Gölü
Evim
Okul

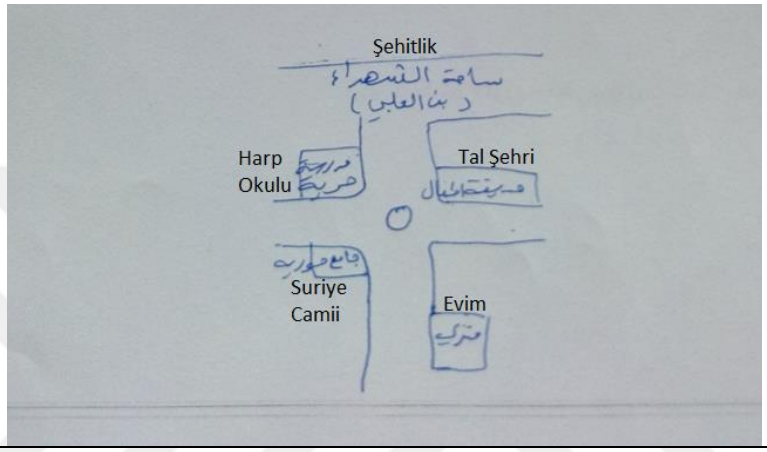

okul
lise
Evim
5
cami

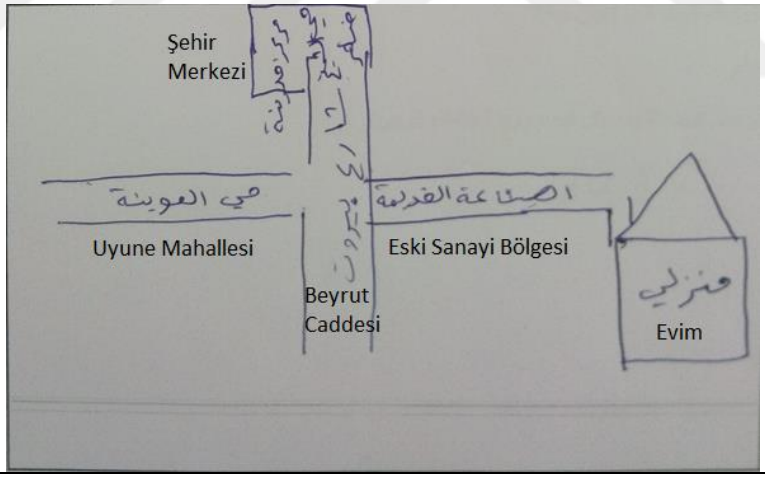

pazar alanı
Pastore
Zi kar lisesi
El Hikma hastanesi
evim
Maarat
elnoman'a
giden ana
yol
burda dağlar var

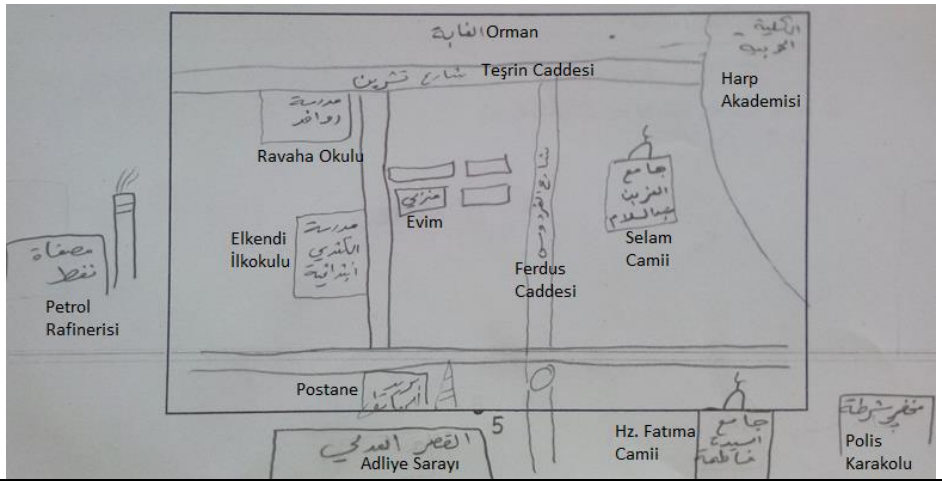

Cami
Evim
Oyun parkı
Adalet Sarayı
Yol

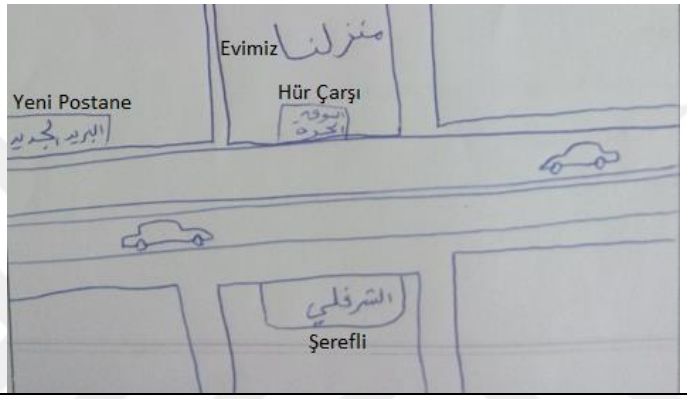

Kütüphane
Bahçe
Hükümet Binası
Ev
Okul
Boş Alan
Ev
Ev
Evim
Ev
Ev
Ev
Ev
Cami
Okul
Adalet Sarayı
Yürüyüş Yolu

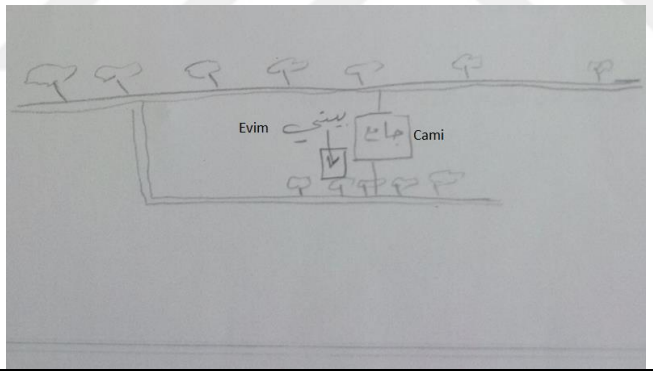


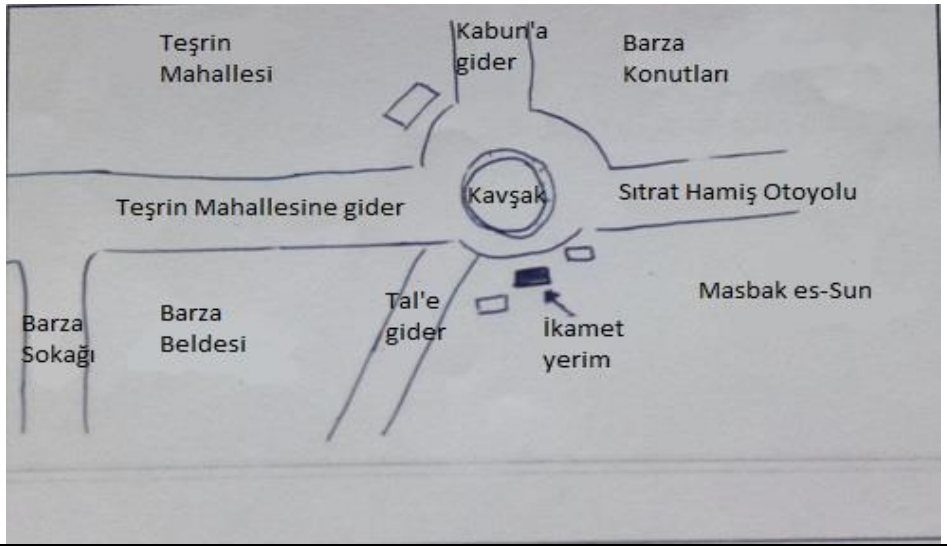

Şehitlik
Harp Okulu
Tal Şehri
Suriye Camii
Evim

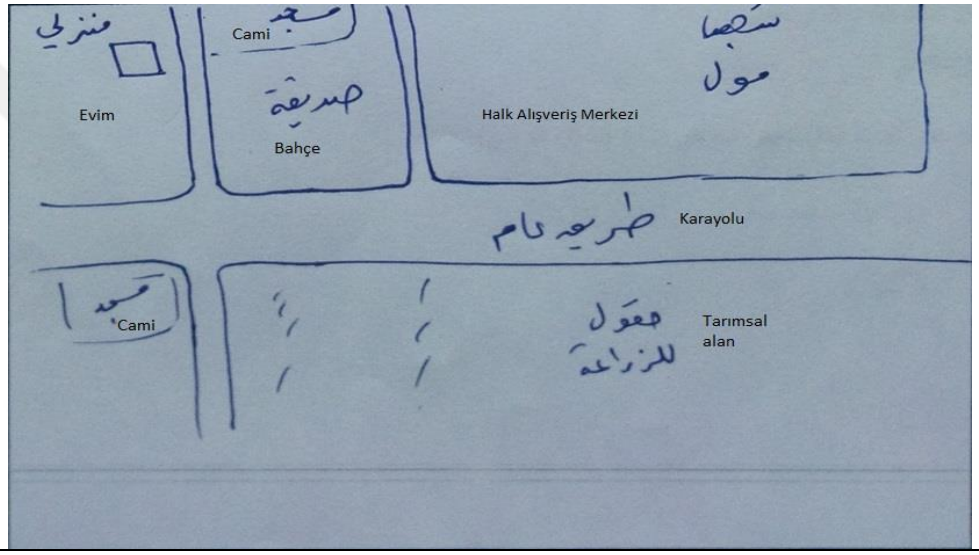

Şehir Merkezi
Uyune Mahallesi
Eski Sanayi Bölgesi
Beyrut Caddesi
Evim

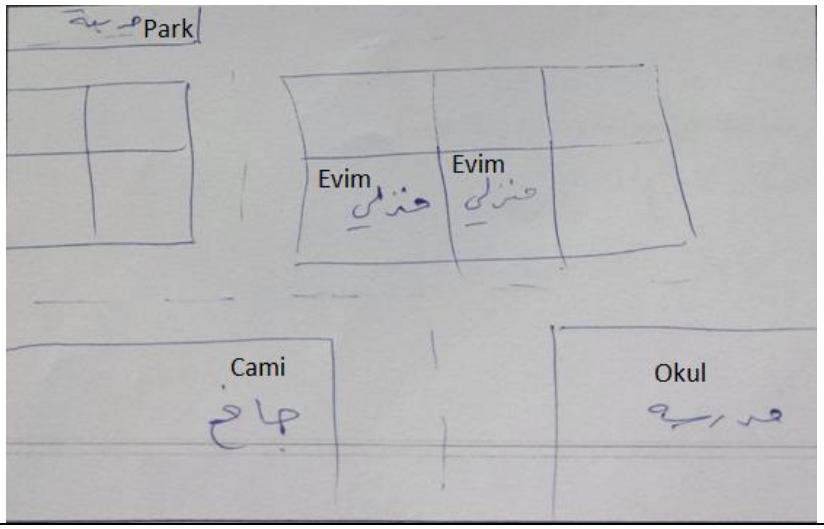

الغابة Orman
شارع تشرين Teşrin Caddesi
Harp Akademisi
مدرسة رواحد Ravaha Okulu
منزلنا Evim
شارع فردوس
جامع الفرين بسلام Selam Camii
Elkendi İlkokulu
مصفاة نفط Petrol Rafinerisi
Ferdus Caddesi
Postane
5
القصر العدلي Adliye Sarayı
Hz. Fatıma Camii
مخفر شرطة Polis Karakolu

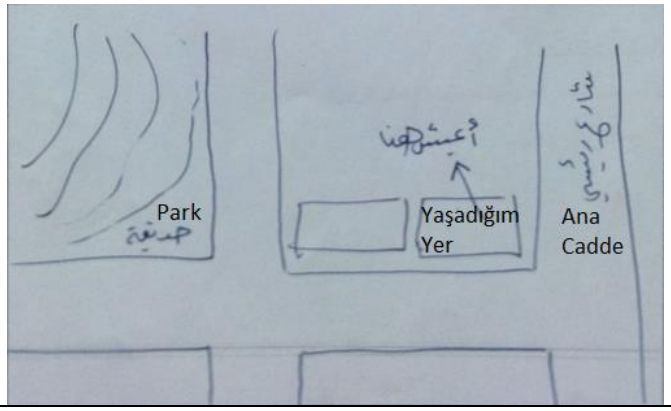

Evimiz منزلنا
Yeni Postane البريد الجديد
Hür Çarşı
الشرفلي Şerefli

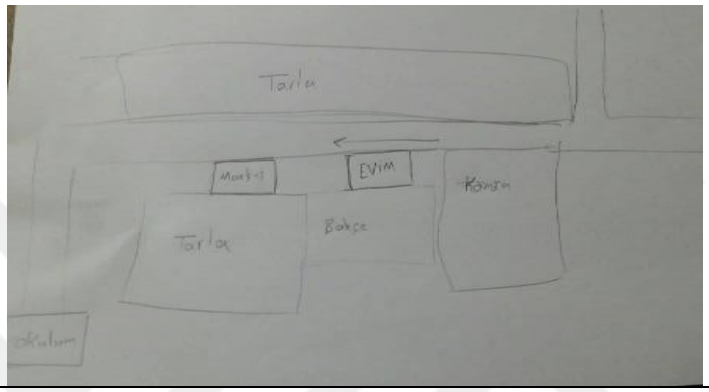

Evim بيتي
جامع Cami
٧

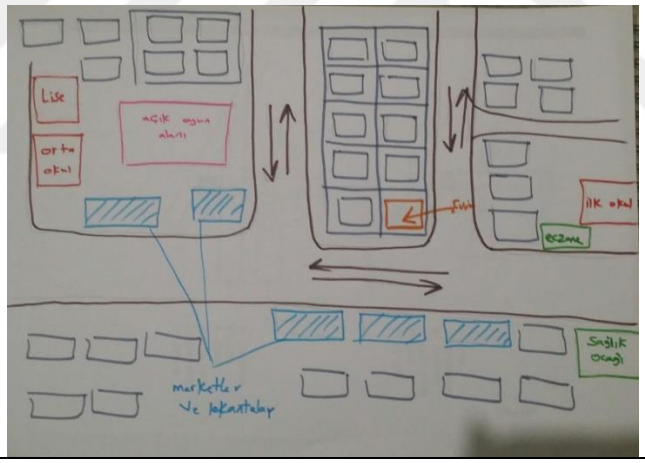

Teşrin
Mahallesi
Kabun'a
gider
Barza
Konutları
Teşrin Mahallesine gider
Kavşak
Sıtrat Hamiş Otoyolu
Masbak es-Sun
Barza
Sokağı
Barza
Beldesi
Tal'e
gider
İkamet
yerim

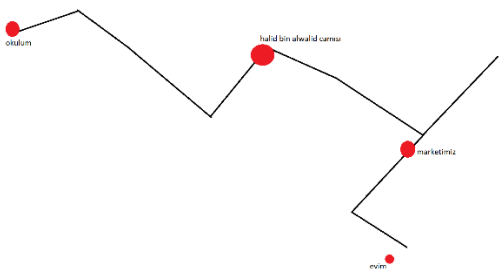

Cami
Evim
Bahçe
Halk Alışveriş Merkezi
Karayolu
Cami
Tarımsal
alan

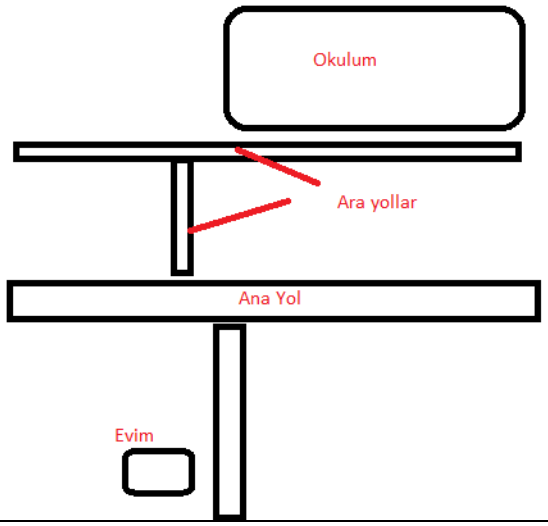

Park
Evim
Evim
Cami
Okul

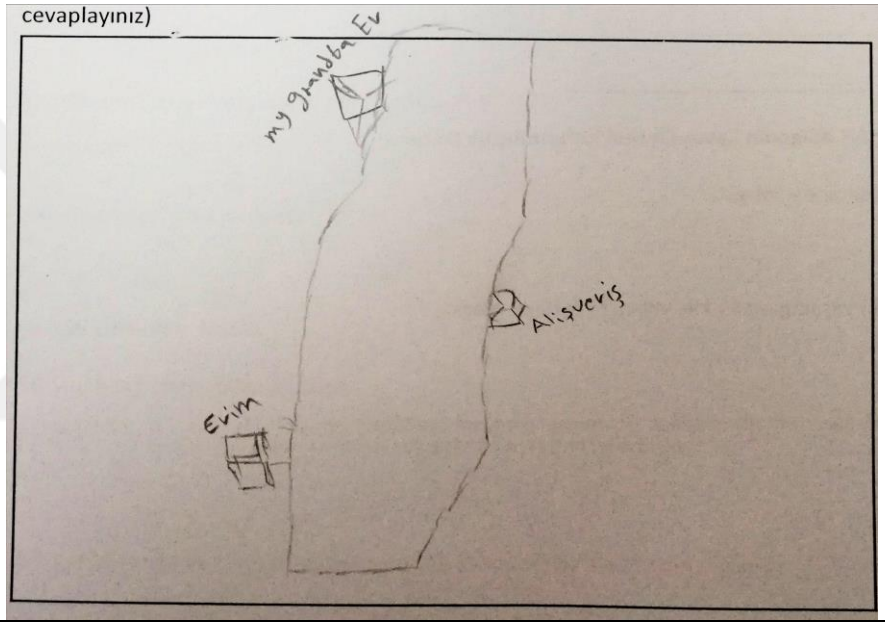

Park
Yaşadığım
Yer
Ana
Cadde

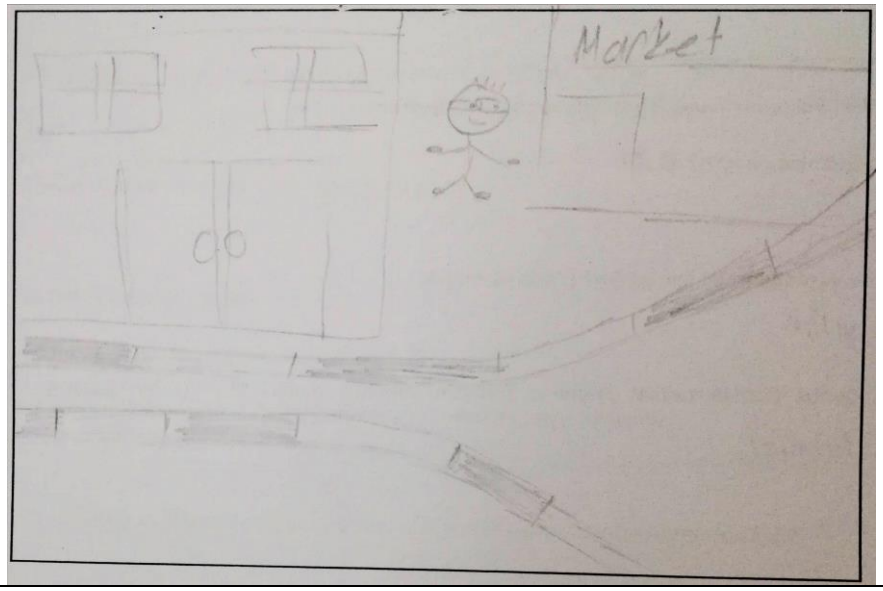

Tarla
EVİM
Tarla
Bahçe
okulum

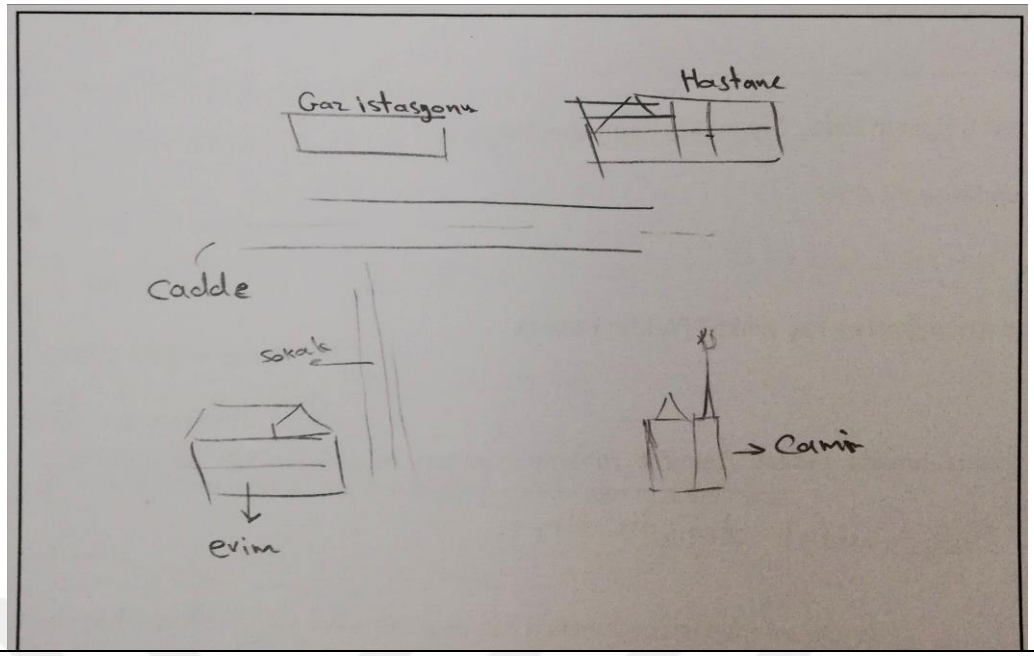

Lise
açık oyun alanı
orta okul
ilk okul
eczane
Sağlık ocağı
marketler
ve lokantalar

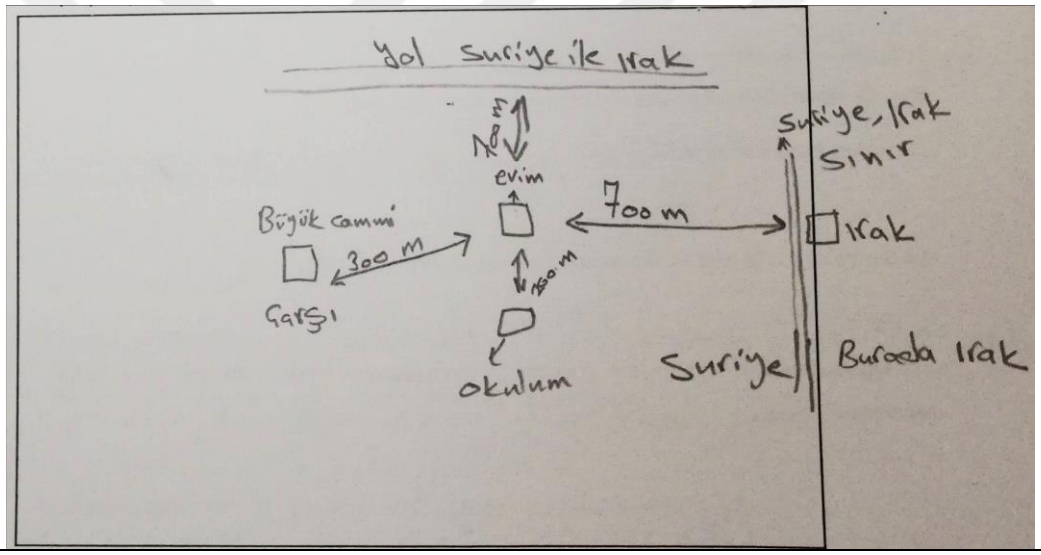

okulum
halid bin alwalid camisi
marketimiz
evim

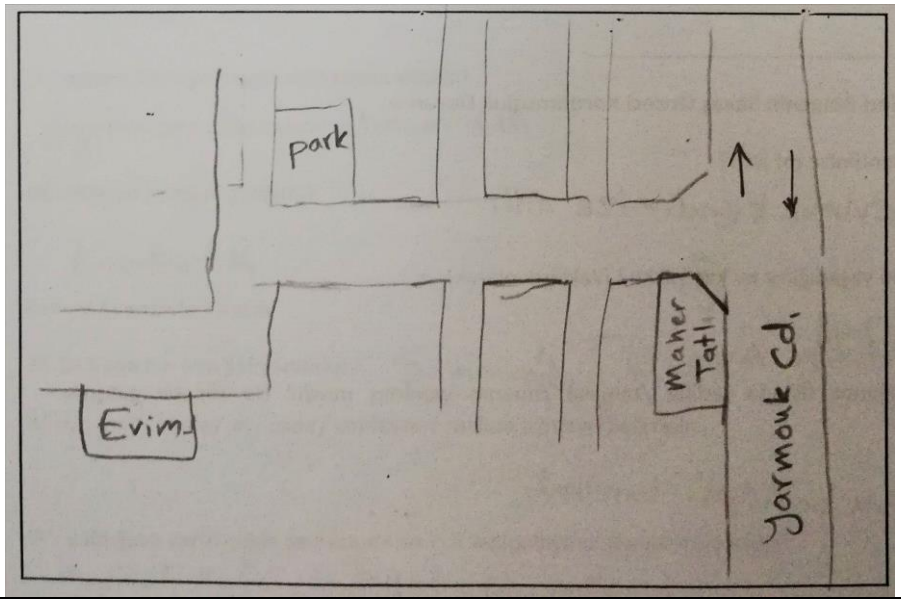

Okulum
Ara yollar
Ana Yol
Evim

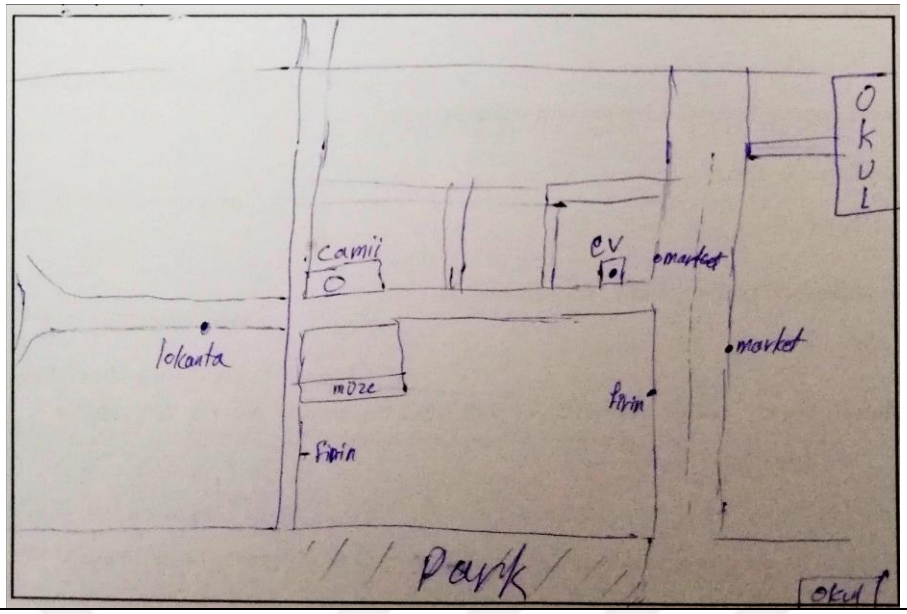

cevaplayınız)
my grandpa Ev
Alışveriş
Evim

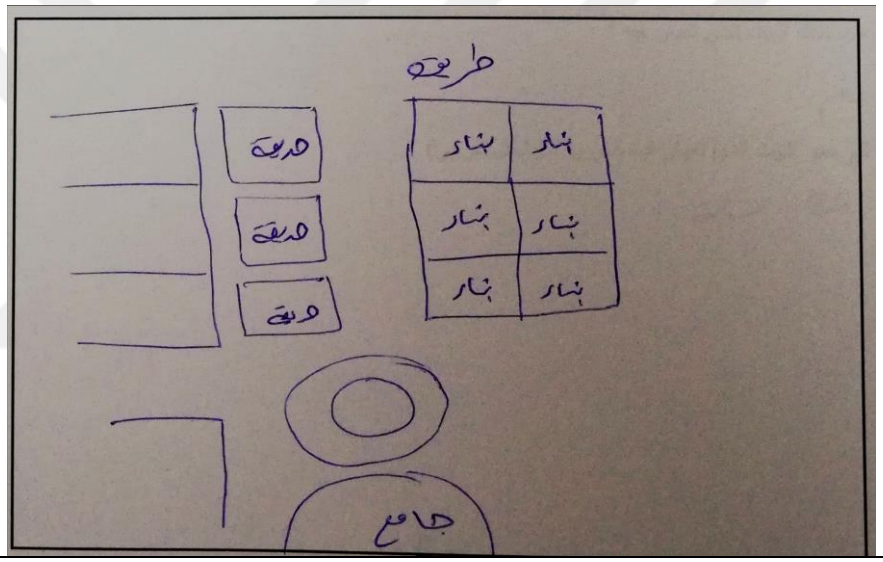

Market

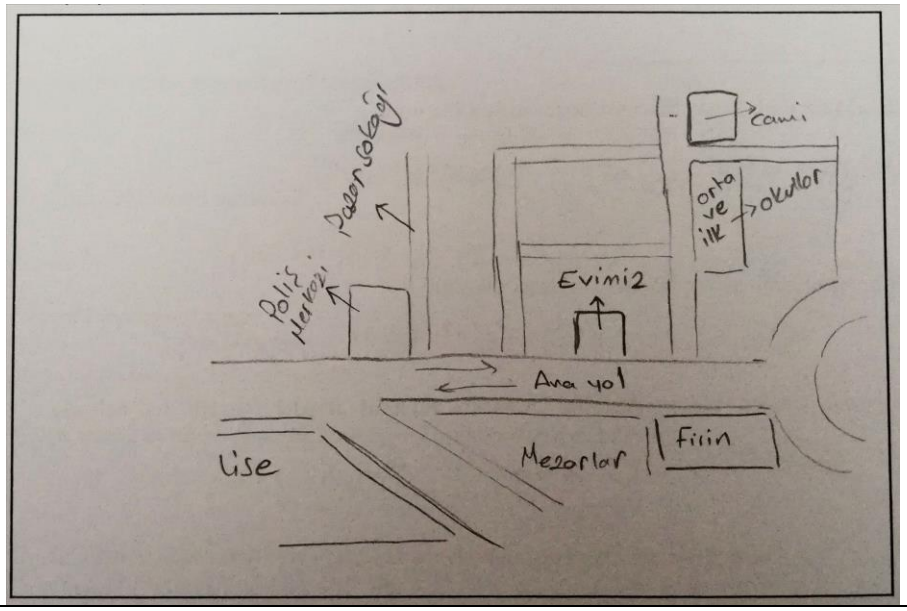

Gaz istasyonu
Hastane
Caddle
sokak
Camii
evim

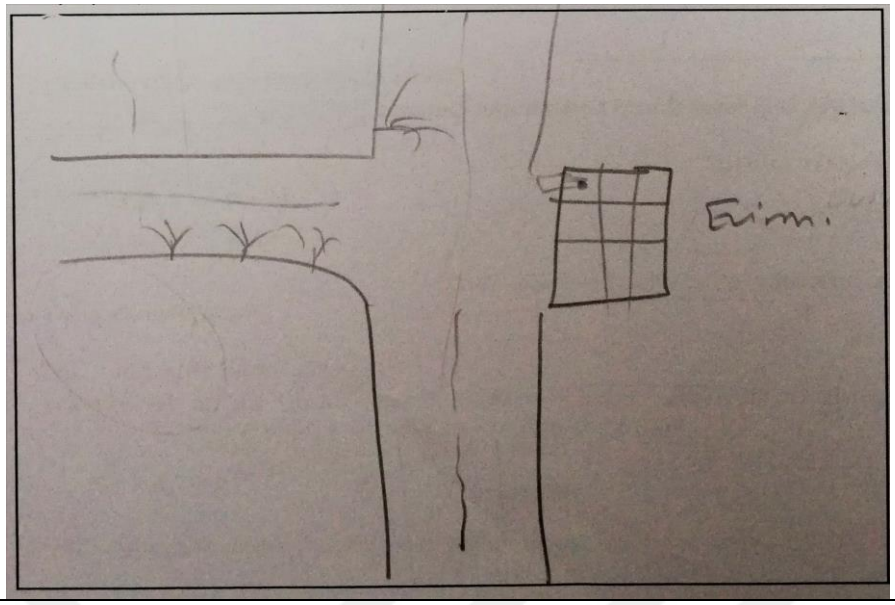

yol suriye ik ırak
evim
Büyük camii
300 m
Karşı
okulum
700 m
Suriye, Irak
Sınır
Irak
Suriye
Burada Irak

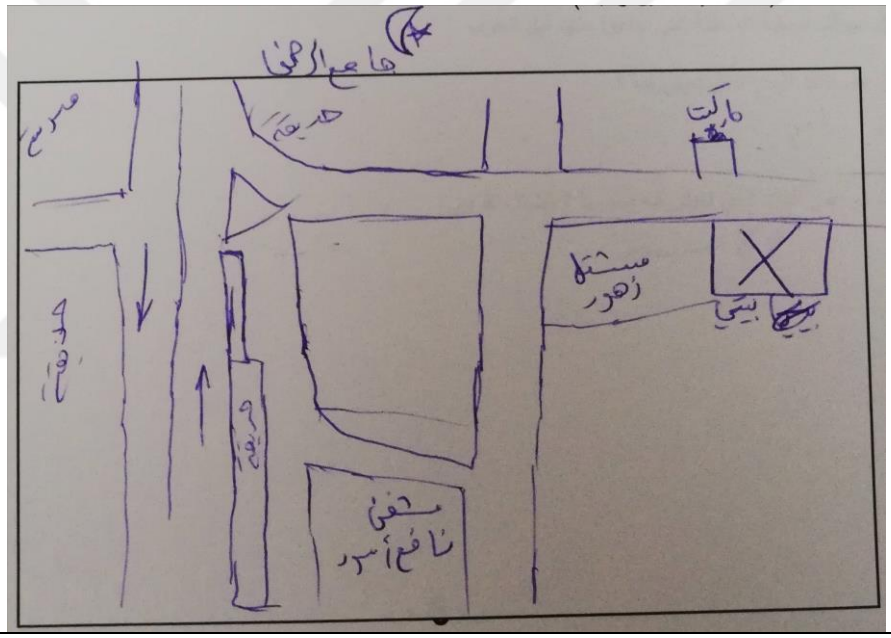

park
Maher Tatlı
Evim
Yarmouk Cd.

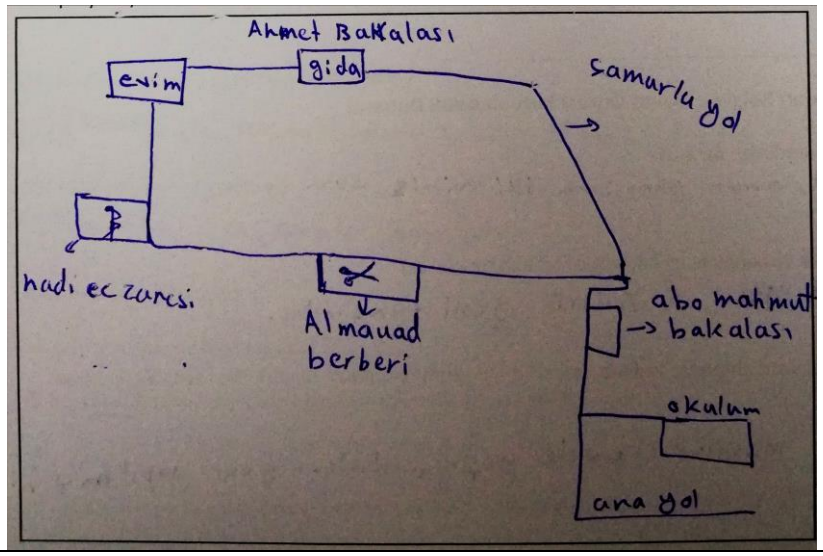

OKUL
camii
ev
market
lokanta
müze
fırın
market
fırın
Park
okul


طريق
بناء
بناء
بناء
بناء
بناء
بناء
جامع


Pazar sokağı
Polis Merkezi
cami
orta ve ilk
okullar
Evimiz
Ana yol
lise
Mezarlar
Fırın


Evim.


جامع الرحمن
مستشفى
زهور


Ahmet Bakkalası
evim
gida
Samarlı yol
hadi eczanesi
Almaad
berberi
abo mahmut
bakalası
okulum
ana yol

EK J

EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI" H- HASAR ANALİZİ YAPILMASI, HASARLAR, HASAR DERECELERİ VE SINIFLARI

H- Hasar Analizi Yapılması, Hasarlar, Hasar Dereceleri ve Sınıfları

Hasar tespit çalışmaları yapılırken gözlem türleri önem kazanmaktadır. Meltem Vatan tarafından Yapı Anabilim dalında, 2010 yılında yazılmış olan "Anıtsal Yığma Binalarda Risk Düzeyinin Tespitine İlişkin Bir Öndeğerlendirme Yöntemi" adlı doktora tezinde risk, risk değerlendirmesi, hasar ve benzeri konular üzerine detaylı çalışmalar sunulmaktadır. Ayrıca tezde hasar tespiti yapılırken kullanılan "yapısal durum tespit yöntemleri" (s.50) üzerinde de durulmaktadır.

Yapısal durum tespit yöntemleri:

Gözleme dayalı tespitler

Görsel verilere dayanmakta, kısa sürede sonuç alınmakta ve az bütçe gerektirmektedir. Çok sayıda yapıya uygulanabilmektedir.

Ayrıntılı tespitler

Ayrıntılı çalışmalar tahribatsız, az tahribatlı veya tahribatlı deneyler gerektirmektedir. Daha uzun zamanda sonuç alınmakta ve daha büyük bütçe gerektirmektedir. Sınırlı sayıdaki yapıya uygulanabilir.

Sinha R. ve Goyal A., 2004 yılında hasarın sınıfı ve hasarın tanımını hem yığma yapılar hem de betonarme için tanımlamaktadır. "A National Policy for Seismic Vulnerability

Assessment of Buildings and Procedure for Rapid Visual Screening of Buildings for Potential Seismic Vulnerability" raporda ayrıntılı anlatılmakta ve aşağıdaki tablo kullanılmaktadır.

Classification of damage to masonry buildings	Classification of damage to reinforced concrete buildings
Grade 1: Negligible to slight damage **(No structural damage, slight non-structural damage)** Hair-line cracks in very few walls. Fall of small pieces of plaster only. Fall of loose stones from upper parts of buildings in very few cases.	**Grade 1: Negligible to slight damage** **(No structural damage, slight non-structural damage)** Fine cracks in plaster over frame members or in walls at the base. Fine cracks in partitions and infills.
Grade 2: Moderate damage **(Slight structural damage, moderate non-structural damage)** Cracks in many walls. Fall of fairly large pieces of plaster. Partial collapse of chimneys and mumptys.	**Grade 2: Moderate damage** **(Slight structural damage, moderate non-structural damage)** Cracks in columns and beams of frames and in structural walls. Cracks in partition and infill walls; fall of brittle cladding and plaster. Falling mortar from the joints of wall panels.
Grade 3: Substantial to heavy damage (moderate structural damage, heavy non-structural damage) Large and extensive cracks in most walls. Roof tiles detach. Chimneys fracture at the roof line; failure of individual non-structural elements (partitions, gable walls etc.).	**Grade 3: Substantial to heavy damage (moderate structural damage, heavy non-structural damage)** Cracks in columns and beam-column joints of frames at the base and at joints of coupled walls. Spalling of concrete cover, buckling of reinforced bars. Large cracks in partition and infill walls, failure of individual infill panels.
Grade 4: Very heavy damage (heavy structural damage, very heavy non-structural damage) Serious failure of walls (gaps in walls); partial structural failure of roofs and floors.	**Grade 4: Very heavy damage (heavy structural damage, very heavy non-structural damage)** Large cracks in structural elements with compression failure of concrete and fracture of rebars; bond failure of beam reinforcing bars; tilting of columns. Collapse of a few columns or of a single upper floor.
Grade 5: Destruction (very heavy structural damage) Total or near total collapse of the building.	**Grade 5: Destruction (very heavy structural damage)** Collapse of ground floor parts (e.g. wings) of the building.

"Çatlak genişliğine göre hasar dereceleri" konusunda M.M Ö., Koçak A., "Yığma Yapı Hasarları ve Onarım ve Güçlendirme Yöntemlerinin Ayrıntıları", (2005, cilt.1, ss.93-108, İMO yayını)

Aşağıdaki çizelge çatlak genişliğine göre hasar dereceleri yer almaktadır.

Çatlak genişliği	Hasar Derecesi	Açıklamalar
0.1'den az	Önemsiz	Yapıya ve kullanıma etkisi yoktur
0.1-0.3 mm	Önemsiz, az	Taşıyıcı sisteme ve yapının kullanımına bir etkisi yoktur
0.3-1.0 mm	Az	Taşıyıcı sisteme bir etkisi yoktur. Estetik açıdan sakıncalı olabilir.Dış cephe elemanlarının yıpranmasını hızlandırır.
Buraya kadar olan çatlaklar kılcal çatlaklardır. Çoğu zaman gözden kaçabilir. 1 mm yakın çatlarda duvar kağıtlarında buruşukluklar gözlenebilir.		
Çatlak genişliği	**Hasar Derecesi**	**Açıklamalar**
1.0-2.0 mm	Orta	Taşıyıcı sisteme bir etkisi yoktur. Estetik açıdan sakıncalı olabilir. Dış cephe elemanlarının yıpranmasını hızlandırır.Bu düzeydeki çatlaklar ve briketleri, pencere kapı lentolarını çatlatabilir.Birkaç metre uzaktan fark edilebilirler. Bu düzeyden daha ileri düzeydeki çatlaklar yapıda oturanları önlem alınması için harekete geçebilir.
2-5 mm	Orta	Taşıyıcı sistemi etkilemeye başlar.Dış duvarlardan içeriye hava akımları duyumsanmaya başlar, pencere ve kapalar sıkışır ve kapanmamaya başlar. Yapının kullanımı eklenmeye başlar.
5.0-15.0 mm	Orta-Ağır	Kapı ve pencereler sıkışabilir.Su ve kanal bağlantıları kırılabilir.Binaya su ve soğuk hava girer. Pencere camları çatlar ve kırılabilir, sıvılar dökülmeye başlar. Tuğla duvarlar parçalanır. Yığma kemerler çökebilir.Bu boyutlardaki çatlaklar kabul edilemez çatlak sınırı oluşturur.
15.0-25.0 mm	Ağır	Ciddi onarım ve güçlendirme gerektirir.Yapının stabilitesi çok büyük bir tehlike altındadır.
25.0mm'den çok	Çok ağır ve çok tehlikeli	Yapıda ağır hasar,ciddi onarım ya da yeniden yapım gerekir

EK K

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI" İ- HASAR ANALİZİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ, HASAR DEĞERLENDİRMESİ

İ- Hasar Analizinin Değerlendirilmesi, Hasar Değerlendirmesi

1998'de Herb Stovel tarafından "Risklere Hazırlıklılık: Dünya Kültür Mirasının Yönetilmesi (Risk Preparedness: A Management Manual For World Cultural Heritage, ICCROM, Rome) için bir el kitabı adlı çalışmada "Özet Hasar Değerlendirmesi Kontrol Listesi" (Summary Checklist for Damage Assessment) yer almaktadır.

Aşağıda tabloda “Özet Hasar Değerlendirmesi Kontrol Listesi” (Summary Checklist for Damage Assessment) yer almaktadır. Aşağıda tablonun hem özgün metni hem de Türkçe çevirisi mevcuttur.

SUMMARY CHECKLIST FOR DAMAGE ASSESSMENT

Property identification

— Form filled out by:
— Name of building:
— Address:
— Construction date:
— Use (residential, religious, civil, other):
— Description (size, construction, materials, style if applicable, other):
— Name of the owner:
— Individual in charge:

Damage assessment

— Date of damage:
— Type of damage — 1: External damage
— Source: lack of maintenance, neglect, fire, smoke, flood, earthquake, armed conflict (small arms, mortars, rockets, explosives, other), collateral, other (specify)
— Impact (be specific):
— Light damage (roof, wall, decorative aspects)
— structural damage
— severe damage (unusable without reconstruction)
—destroyed (only foundations left)
– Type of damage — 2: Internal damage
– Source: theft, vandalism, fire, earthquake, armed conflict, other (specify)
— Impact (be specific):
— interior of building affected (walls, decoration, ceilings)
— contents stolen or damaged (paintings, lights, furniture, decoration)
— storage facility (for salvaged objects)

Responsibility for damage?

Situation of surroundings?
— damaged
— untouched

Sources of the information acquired:
— Direct observation
— Documents (manuals, pictures, emergency measures)
— Local authorities
— Local people
— Witnesses
— name
— address
— prepared to testify?

Attention given to building after damage:
— Entrances limited or closed?
— Danger notices posted on property?
— Barriers to limit access?
— Emergency works (covering of roofs, shoring of walls and structures, transportation of salvaged objects)?
— Repairs and restoration works? — Legal status in armed conflict situations
— Were the states concerned parties to the Hague Convention? If so, did they observe its provisions?
— Was the Hague Convention emblem placed on buildings?

Aşağıdaki tabloda "Özet Hasar Değerlendirmesi Kontrol Listesi" Türkçe metini yer almaktadır.

Hasar değerlendirmesi özel kontrol listesi (Summary Checklist for Damage Assessment- **ICCROM)**

1- Mülkiyet teşhisi:
form Doldurmak
- Bina adı: --- hasarlı
- Adres: - el değmemiş
- Yapım tarihi: Kazanılan bilgilerin kaynakları
- Kullanım (konut, dini, sivil, - diğer doğrudan gözlem):
- Belgeler (kılavuzlar, resimler)
- Tanım/ açıklama (boyut, konstrüksiyon, acil durum önlemleri) malzemeleri, varsa stil, diğer):
- Sahibin adı:
- Sorumlu kişi:

2- Hasar değerlendirmesi
-Hasar tarihi: - adres
- Hasar türü/ tipi- 1: dış hasarlar
- Hasarın kaynağı:
- Girişler sınırlı mı kapalı mı?
- Etkileri
-Hafif hasar (çatı, duvar, dekorasyon görünümleri)
-Strüktürel hasar:
-Ağır hasar (kullanılamayan nesneler)?
-Hasar türü/ tipi- 2: iç hasarlar
-Hasarın kaynağı:
-Etkileri
-Yapının içinin etkilenmesi (duvarlar, dekorasyon, tavanlar)
-çalınan veya hasar gören içerikler (tablolar, aydınlatma, mobilya, dekorasyon)
-depolama tesisleri (kurtarılan objeler için)

3- Hasar sorumluluğu?/ yükümlülüğü?
-Çevrenin durumu?
-hasar/ zarar hasarlı
-dokunulmamış- untouched

4- Edinilen bilgilerin kaynakları
-Doğrudan gözlem
-Belgeler (kılavuzlar, resimler, acil durum önlemleri)
-Yerel yetkililer
-Yerel halk
-Şahitler
-isim
-adres
-tanıklık etmeye hazır mı?

5- Hasar sonrası bina dikkat edilecek unsurlar
-Girişler sınırlı mı, kapalı mı?
-Mülkte ilan edilen tehlike bildirimleri
-Erişimi sınırlamak için engeller?
-Acil durum çalışmaları (çatıların örülmesi, duvarların ve yapıların/ strüktürlerin sarılması, kurtarılan nesnelerin taşınması)?
-Onarım ve restorasyon çalışmaları? - Silahlı çatışma durumunda yasal statü
-Devletler Lahey Sözleşmesi ile ilgili taraflar mıydı?
-Eğer öyleyse, hükümlerini gözlemlediler mi?
-Lahey Sözleşmesi amblemi binalara konuldu mu?

Yapı hasarına göre kullanım sınıflandırması yapılacağı zaman Anagnostopoulos, S. ve Moretti, M., (2006)'nin, "Post–Earthquake Emergency Assessment of Building Damage, Safety and Usability – Part 1" (Technical Issues, Soil Dynamics and Earthquake Engineering: s:1-10) adlı makalesinde detaylı şekilde anlatılmaktadır. İngilizcesi ve özetlenmiş Türkçesi aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Yapı hasarına göre kullanım sınıflandırması		
Kullanım sınıfı	**Kullanılabilirlik**	**Hasar durumu**
KULLANILABİLİR (Yeşil işaret)	Olası kısıtlamalarla kullanılabilir	1 - 2 = Yok - Az
KULLANIM İÇİN GÜVENSİZ (Sarı işaret)	Kullanılamaz, güçlendirme gerekli	2 - 3 = Orta - Ağır
KULLANIM TEHLİKELİ (Kırmızı işaret)	Kullanılamaz	3 - 4 = Çok ağır - Göçme

Aşağıdaki tabloda yapı hasarına göre kullanım sınıflandırması İngilizce tablosu yer almaktadır.

Posting Classification	Usability	Damage State
SAFE FOR USE (Green)	**Usable with possible restrictions**	**1-2 = None- Slight**
The original seismic capacity of the building has not materially decreased and no major hazard is present. Non observable or slight structural damage. Minor non-structural damage. Use and occupancy allowed, except in areas marked AREA UNSAFE indicating the presence of some local hazard.		
UNSAFE FOR USE (Yellow)	**Unusable-retrofitting required**	**2-3 = Moderate-Heavy**
The original seismic capacity of the building has been decreased and aftershock hazard may be present. Moderate damage or heavy local damage has occurred. Limited entry is permitted at owner's risk, but not usage on a continuous basis. Entry by public prohibited. Repair and/or strengthening is required. The need for emergency support of the building should be considered.		
DANGEROUS FOR USE (Red)	**Unusable**	**3-4 = Severe-Total**
Building is unsafe as subject to sudden collapse. Severe structural damage or partial failure has occurred. Entry prohibited (except by authorities) and building surroundings should be protected. This posting does not necessarily imply demolition of the building. Decision on possible repair or demolition should be made after an engineering evaluation of technical possibilities and their economic consequences.		

Fig. 1. Damage, usability and posting classification of buildings.

EK L

“EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI” E- İHTİYAÇ ANALİZİ YAPILMASI

E- İhtiyaç Analizi Yapılması

BM'nin "Afet Sonrası İhtiyaç Değerlendirmesi" birimi (Post-Disaster Needs Assessments- PDNA) ihtiyaç analizinin içermesi gerekli listeleri, raporları ve toplanacak verileri, bu ve benzer bilgileri "Post-Disaster Needs Assessments, Volume A Guidelines 2013" adlı kaynakta yer almaktadır. Aşağıda ise kaynaktan elde edilen bu bilgileri içeren Türkçe ve İngilizce tablolar yer almaktadır.

PDNA ile ilgili gelecek eylem ve önceliklere karar verilmelidir. Oluşturulan rapor aşağıdakilerden bazılarını içerecektir:

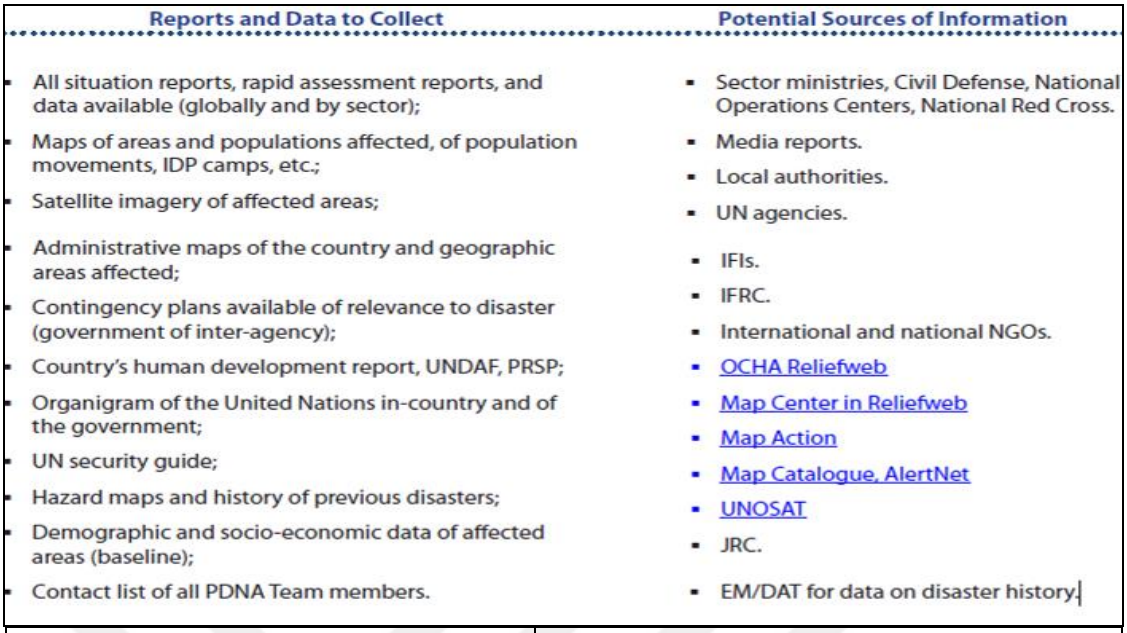
- Afetin ülke üzerindeki genel etkisi,
- En çok etkilenenler de dahil olmak üzere etkilenen sektörler,
- Etkilenen coğrafi bölgeler, özellikle de en çok etkilenenler,
- O dönemde görülen büyük afet sonrası sonuçları,
- PDNA'da dikkat gerektiren acil ihtiyaçlar;
- Doldurulması gereken bilgi boşlukları,
- Sektörler arası ilişkilere odaklanmak ve üst üste çakışan temaların yanı sıra çakışan konuların nasıl ele alınabileceği,
- Mevcut ve planlı ihtiyaç değerlendirmesi ve planlama çalışmaları,
- Mevcut ve planlanmış müdahale eylemlerine genel bakış,
- Danışma için potansiyel mekanizmalar,
- PDNA'nın üstlenilmesi için potansiyel ortaklıklar,
- PDNA ve/ veya kurtarma için mevcut ve potansiyel fonlamalardır.

Aşağıdaki tablodasektörün içerdikleri yer almaktadır.

The Sectors to be Included	**Sektörün içerdikleri**
1-Social Sectors -Housing, land & settlements -Education -Health -Culture -Nutrition 2-Infrastructure Sectors -Water, sanitation and hygiene -Community Infrastructure -Energy & Electricity -Transport & Telecommunication 3-Productive Sectors -Agriculture, livestock, fisheries -Industry, Commerce & Trade -Tourism 4- Cross-cutting Themes Governance Disaster risk reduction Environment Employment & livelihoods Gender	1-Sosyal Sektörler -Barınma, arazi ve yerleşim yerleri -Eğitim -Sağlık -Kültür -Beslenme 2-Altyapı Sektörleri -Su, sıhhi tesisat ve hijyen -Topluluk Altyapısı -Enerji ve Elektrik -Taşıma ve Telekomünikasyon 3-Üretim Sektörleri -Tarım, hayvancılık, balıkçılık -Sanayi, Ticaret ve Alım-satım -Turizm 4- Çapraz Kesim Temaları/ Projenin her aşamasında göz önünde bulundurulması gerekenler Yönetim/ hükümet Afet riskinin azaltılması çevre İstihdam ve geçim Toplumsal cinsiyet

Not: Bazı durumlarda tabloda listelenen kesişen temalar bağımsız sektörler olabilmektedir.

Aşağıdaki şekilde konu üzerine potansiyel bilgi kaynakları yer almaktadır.



Reports and Data to Collect	Potential Sources of Information
▪ All situation reports, rapid assessment reports, and data available (globally and by sector); ▪ Maps of areas and populations affected, of population movements, IDP camps, etc.; ▪ Satellite imagery of affected areas; ▪ Administrative maps of the country and geographic areas affected; ▪ Contingency plans available of relevance to disaster (government of inter-agency); ▪ Country's human development report, UNDAF, PRSP; ▪ Organigram of the United Nations in-country and of the government; ▪ UN security guide; ▪ Hazard maps and history of previous disasters; ▪ Demographic and socio-economic data of affected areas (baseline); ▪ Contact list of all PDNA Team members.	▪ Sector ministries, Civil Defense, National Operations Centers, National Red Cross. ▪ Media reports. ▪ Local authorities. ▪ UN agencies. ▪ IFIs. ▪ IFRC. ▪ International and national NGOs. ▪ OCHA Reliefweb ▪ Map Center in Reliefweb ▪ Map Action ▪ Map Catalogue, AlertNet ▪ UNOSAT ▪ JRC. ▪ EM/DAT for data on disaster history.

Potential Sources of Information	Potansiyel Bilgi Kaynakları
- Sector ministries, Civil Defense, National Operations Centers, National Red Cross. - Media reports. - Local authorities. - UN agencies. - IFIs. - IFRC. - International and national NGOs. - OCHA Reliefweb - Map Center in Reliefweb - Map Action - Map Catalogue, AlertNet - UNOSAT - JRC. - EM/DAT for data on disaster history.	- Sektör bakanlıkları, Sivil Savunma, Ulusal Operasyon Merkezleri, Ulusal Kızılhaç. - Medya raporları. - Yerel yetkililer. - BM ajansları. - IFI'ler. - IFRC. - Uluslararası ve ulusal STK'lar. - OCHA Reliefweb - Reliefweb'de Harita Merkezi - Harita Eylemi - Harita Kataloğu, AlertNet - UNOSAT - JRC. - afet tarihi hakkındaki veriler için EM/ DAT.
Reports and Data to Collect	Raporlar ve Toplanacak Veriler

- All situation reports, rapid assessment reports, and data available (globally and by sector); - Maps of areas and populations affected, of population movements, IDP camps, etc.; - Satellite imagery of affected areas; - Administrative maps of the country and geographic areas affected; - Contingency plans available of relevance to disaster (government of inter-agency); - Country's human development report, UNDAF, PRSP; - Organigram of the United Nations in-country and of the government; - UN security guide; - Hazard maps and history of previous disasters; - Demographic and socio-economic data of affected areas (baseline); - Contact list of all PDNA Team members.	- Tüm durum raporları, hızlı değerlendirme raporları ve mevcut veriler (küresel ve sektörel); - Etkilenen bölgelerin ve nüfusun haritaları, nüfus hareketleri, IDP kampları, vb. - Etkilenen alanların uydu görüntüleri; - Ülkenin idari haritaları ve etkilenen coğrafi bölgeler; - Afetle ilgili olası ihtimal planları (kurumlar arası hükümet); - Ülkenin insani gelişme raporu, UNDAF, PRSP; - Birleşmiş Milletlerin ülke içi ve hükümetin örgüt şeması; - BM güvenlik rehberi; - Tehlike haritaları ve önceki felaketlerin tarihçesi; - Etkilenen bölgelerin demografik ve sosyo-ekonomik verileri (başlangıç); - Tüm PDNA Takım üyelerinin iletişim listesi.

EK M

"EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI" L- MÜDAHALE YÖNTEMLERİNİN BELİRLENMESİ

L Müdahale Yöntemleri Belirlenmesi- Dünya Miras Alanları

Dünya Miras Alanları:

ICOMOS'un 2017 yılında Paris'te, hazırladığı "Guidance on Post Trauma Recovery and Reconstruction for World Heritage Cultural Properties", rehber kitapta çatışma sonrası Dünya Miras Alanlarının korunması üzerine (s. 7- 11) dikkat edilmesi gerekli değerler ve yöntemler anlatılmaktadır. Bu bölüm aşağıda Türkçe olarak özetlenmektedir.

Aşağıdaki çizelgede çatışma sonrası Dünya Miras alanlarında dikkat edilmesi gerekli değerler ve yöntemler yer almaktadır.

DÜNYA MİRAS ALANLARI	
a-Üstün Evrensel değerin (outstanding universal value OUV) niteliklerinin (somut ve somut olmayan özelliklerinin) tanımlanması	
b-İlk/ erken müdahale	
b1- ilk tanımlama ve etkilerin belgelenmesi	-Hasarın erken kaydedilmesi -Tarihi kayıtlar ve OUV'nin nitelikleri -görüntü yakalama (fotoğraflar, havadan görünümler) -ses kaydı gibi diğer belge biçimlerinin kullanılması -cep telefonları veya tabletlerle kaydedilmesi, basit teknolojiler/ teknikler, -hasarın sonik ve termografik karakterizasyonları, tarihi tabakaların kullanımı gibi... -Verileri toplamak için önlemler alınması -Rekonstrüksiyon çerçevesinin iyileşme süreci ortaya çıktıkça ele alınmasının sağlanması, -Verilerin kullanılabilir formlarda yönetilmesi ve iletilmesi,

	-taraf devletlerin ve sorumlu kuruluşların gerekli verilere erişebilmesi,
b2- koruma	-Etkilenen mirası korumak, sağlamlaştırmak -Mümkün olduğunda yerinde korumanın (In-situ protection) teşvik edilmesi ancak bazen kontrollü sökme/ yer değiştirme gerekli olabilmekte; tanımlanması, korunması, toplanması, numaralandırılması ve değiştirildiyse, daha sonra tekrar eski haline getirilmeleri için güvenli bir şekilde depolanması ve yağmanın önlemesidir.
b3- geçici destekleme, koruma ve depolama	-İnsani yardım kuruluşları/ STK'lar ile koordineli olarak, nüfusun mümkün olduğunca kendi yaşam alanları içinde tutulması, sürdürülebilen pratik ve devam eden destekleri içermesi, -Sürecin her aşamasında toplumların aktif katılımını zorunlu olarak içermesinin belirtilmesi, -ilk etki değerlendirmesi yapılabileceği zamana kadar, acil önlemlerin ötesinde rekonstrüksiyondan kaçınılması, gerekli olan geçici önlemler, OUV'nin niteliklerini geri kazanabilecek gelecekteki onarım veya yeniden yapılandırma seçeneklerini ortadan kaldırmaması veya engellememesi,
c-Etkilerin gözden geçirilmesi	
d-İyileşme- yeniden yapılandırma seçeneklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi -Eğer OUV; form, tasarım ve işleve bağlıysa, hasarlı özellikler bazı durumlarda yeniden kurulabilecek kapasiteye sahip olabilmelidir. Amaç, tarihsel materyalin ve stratigrafinin (katman bilgisi) en üst seviyede tutulmasını içermektir. Yeni yapılar, yıkıcı olaylardan önce var olan tarihsel ilişkileri veya tarihsel katmanları yansıtmayabilmektedir. -Eğer OUV, bir topluluğun tutarlılığıyla ilişkiliyse topluluğun bütünlüğünü yeniden tesis etmek uygun olmaktadır. -Eğer OUV, yüzyıllar süren kentsel toplumları ve onların resmi ve gayri resmi yapılarını yansıtan bir şehrin dinamizmi ile ilgili ise, o zaman bu kentsel formun nitelikleri yerin sakinlerini yeniden konumlandırmak, sosyal ve ekonomik dokuyu, yerin özgünlüğünü korumak, yeniden canlandırmak için yeniden tesis edilebilmektedir. Nüfusun uzun süreli yer değiştirmesinin ya da yeniden yapılanmanın yavaş ilerleyen etkisi, somut olmayan yönleri geri döndürülemez biçimde etkileyebilecek önemli bir husustur. -Eğer OUV ritüeller, inançlar, öyküler veya festivaller gibi geleneksel uygulamalarla ilgiliyse, somut niteliklerin yeniden yapılandırılması (yapılar ve oymalar) bu uygulamaların sürekliliği açısından kritik/ ciddi/ hassas olabilmektedir. -Yukarıdaki koşullar, yerleşik sitelerle/ alanlarla ilgilidir. Issız arkeolojik sitelerde, herhangi bir müdahale düşüncesi, hayatta kalan ve devam eden niteliklerin özgünlüğüne öncelik verilmesidir. -OUV'yi destekleyen değişmiş ve ek özellikler de ortaya çıkabilir ve OUV'nin bakımı ve geliştirilmesi için seçenekler oluşturabilmektedir. -Olası seçeneklerin belirlenmesi hasar etkilerinin değerlendirilmesini temel alacaktır. İyileştirme seçeneklerinin değerlendirilmesi, hasarın etkilerinin değerlendirilmesine dayanacaktır. Tercih edilen seçenek gözden geçirilmek üzere	

Dünya Mirası Merkezi'ne sunulacaktır.
e-OUV niteliklerinin iyileşmesi ve onarımı için bir master plan geliştirme -İyileştirme seçeneğinin üzerinde anlaşmaya varıldıktan sonra, bakım ve iyileştirmeye yönelik belirli eylem programlarının temeli haline gelebilmesidir. -Programın; uygulama önlemleri, risk değerlendirmesi ve zaman çizelgeleri ile birlikte detaylı proje planları (Eylem Planları) içeren bir Master Planı ile ifade edebilmesi, Danışma Kuruluşları ve Dünya Mirası Merkezi ile istişare edilerek ilgili paydaşların dahil olduğu bir süreçle oluşturulmasıdır. Bu süreçte kararlaştırılan aşamaların rapor edilmesidir.

Paydaşlar: taraf devletlerin hükümet yapıları, kültür kurumları, yerel topluluklar ve geleneksel yetkililer, mülk sahipleri, kilit uzmanlar ve bilgi sahipleridir.

EK N

“EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI” L- MÜDAHALE YÖNTEMLERİNİN BELİRLENMESİ

L Müdahale Yöntemleri Belirlenmesi- Kültürel Koleksiyonlar

Kültürel Koleksiyonlar:

ICOMOS'un 2013 yılında internet üzerinden düzenlediği eğitim "Çatışma Zamanlarında Suriye'deki Kültürel Mirasın Korunması Kursu" kitap olarak yayınlanmıştır. (ICOMOS E-Learning Course for The Protection of Syria's Cultural Heritage in Times of Armed Conflict 7-8 January 2013 In Cooperation with Syrian DGAM and ICCROM).

Koleksiyonların belgelenmesi

-koleksiyon maddelerinin envanterinin çıkarılması,

-temel bilgiler ve ürünlerin tahliyesi için önceliklerin belirlenmesi

-Kültürel objeleri tanımlamak için uluslararası bir standart olan Nesne ID/ kimlik sistemi oluşturulması

a- kültürel koleksiyonların tahliye edilmesi, geçici depolama

Paketlemek, etiketlemek, tahliye, izlemek, geçici depolama, yeniden yerleştirme

-tahliye alanına güvenli erişimin sağlanması

-güvenli bir şekilde paketlenmesi ve tahliyesi için gerekli bilgi ve kaynakların belirlemesi, etiketlemek

-taşınan/ tahliye edilen öğeleri ve nesneleri izlemek ve yeniden yerleştirmek için belgeleme sistemi geliştirilmesi

-nesnelerin geçici olarak saklanması için güvenli yerlerin belirlenmesi

-malzemelerin türüne ve potansiyel tehditlere göre nesnelerin güvenli bir şekilde saklanması için bir sistem geliştirilmesi

-boşaltılan nesneleri yeniden konumlandırmak için geçici ama güvenli depoların hazırlanması

b- kültürel koleksiyonları kurtarma, öncelik- sonralık saptaması/ niteliklerine göre sınıflandırma, sağlamlaştırma

-kurtarma için gerekli olan malzemelerin ve diğer gerekli kaynakların belirlenmesi

-hasarlı nesnelerin enkazdan, yapıdan, çevreden veya herhangi bir başka tehlikeli ortamdan alınması, kurtarılması

-kurtarma işleminin planlaması ve uygulanması

-hasarın derecesine göre nesneler onarımının önceliklendirilmesi, sınıflandırılması; malzemelerin kırılganlığı ve hasarlı nesnelerin değeri dikkate alınarak yapılmalı

-önceki mevcut belgelere göre bulunamayan nesneler için basit bir belgeleme sistemi geliştirilmesi

- uzman yardımı alınana kadar çeşitli kültürel malzemeler için basit sağlamlaştırma onarımının gerçekleştirilmesi

-yerel olarak elde edilebilen materyaller ve her gün katılımı teşvik etmek amacıyla kültürel objeleri kurtarmak ve sağlamlaştırmak için kullanılabilecek ev gereçleriyle yardım sağlanmasıdır.

Ulusal müzelerin depolama alanlarının tekrar organize edilmesi, tüm eserlerin belgelenmesi, envanter evraklarının koruma amaçlı olarak birkaç ayrı yerde korunması gereklidir.

EK O

“EVE DÖNÜŞ VE TARİHİ DOKU REHABİLİTASYON SÜRECİNİN PLANLANMASI” L- MÜDAHALE YÖNTEMLERİNİN BELİRLENMESİ

L Müdahale Yöntemleri Belirlenmesi- Yerel/ Kırsal Mimari

Yerel/ Kırsal Mimari:

-Kırsal bölgelerde yapılan yerleşmelerde tarımın canlandırılması, halkın işgücü ile katılımının sağlanması için proje oluşturulması, (çevre koruma/ ekilebilir arazi kaynaklarının daha uygun tahsisi, stratejik tahıl rezervleri, ekin depolama tesisleri gibi)

-Kırsal yerleşmelerde dokusal bütünlüğün kullanıcı katkısıyla ve yerel yapı ustalarının bu yerleşmelerde planlama aşamalarında, karar mekanizmalarında yer almalarının sağlanması,

-Konutların onarımında yıkılan bölümlerin yeniden yapılandırılması, strüktürel sorunlarla ilgili güçlendirme yapılması,

-Bölge geleneksel/ yerel mimari uygulamaları/ yöntemleri ile konut üretimine sahipse tekrar o yöntemle yeniden yapıların yapılması,

-Yerel malzeme yetersizliği yaşandığında ise yerel malzemelerle uyumlu diğer modern malzemelerin tercih edilmesi,

-Onarılan konutların boş kalmaması için onarım süresi boyunca en az bir aile üyesinin ev alanında kalmasının sağlanması, yararlanıcının kendisi için düşük/ sembolik ücret karşılığında tamire katkıda bulunduğu projelerin tasarlanması, kendi kendine yardımda inşaat zamanında başlamazsa, barınak materyallerinin geri çağırılması, (UNHCR, 1998b)

-Çeşitli uygulayıcılar, yerel halk ve diğerleri için teknik bilgi materyallerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması teknik standartların ana hatlarını içerecek şekilde paylaşılması,

-Konut politikası tanıtım posteri, bölgenin sahip olduğu yerel yapım yöntemleri uygulamaları şematize edilerek adım adım kağıtlara basılması, yeniden yapım için yerel yapı yönetimi tavsiyelerinin temelden çatıya bilgilendirme broşürlerinin dağıtılması,

-Yapı malzemeleri aktarma merkezi oluşturulması, ikincil merkezlerde ve uzak alanlardaki sınırlı tedarik sorununun çözülmesi

-Yararlı geleneksel inşaat tekniklerinde, mimar ve mühendislerin de sürekli eğitiminin sağlanması gereklidir.

-Yerel/ geleneksel konut imar ve onarım merkezlerinin, etkilenen her ilçede/ köyde/ yerel yerleşimde en az birer tane kurulması,

-Bölgede ortak organizasyonlarla usta eğitmenlere de eğitim sağlanması, bölge düzeyinde bilgi yayını yapılması, bölgede konut imar/ onarım merkezleri ile koordinasyon sağlanması,

-Çatışma öncesi ev sahibi olanların, konutlarının yeniden inşasının sağlanmasında kendi evlerini yeniden inşa etmekle görevli ev sahipleri olarak tanımlanması,

-Bilgi, eğitim ve iletişim kampanyaları sağlanması, bilinen yöntemler ve kolay erişilebilir materyallerle yeniden inşa edebilme- tasarımda sürdürülebilirlik ve kültürel tercihlerin sağlanması,

-İnşaat sırasında teknik yardım sağlanması, geri kazanılmış/ nitelikli enkaz materyalinin kullanımı ve yerel işçi ve/veya eğitimli ustalar gibi ek kaynakların kullanımının teşvik edilmesi,

-Yapı malzemeleri tedarik zincirinin sağlanması ve maddi durumların da kolaylaştırılması

-Denetimli yardım ile evden eve ulaşım için çok sayıda yardım ve denetim takımının harekete geçirilmesi,

-Yapısal tasarım seçenekleri, inşaat kuralları ve eğitim müfredatı geliştirilmesi ve onay mekanizması kurulması,

-Programın sürdürülebilirliği; geçim kaynakları, fiziksel ve sosyal altyapının iyileştirilmesi, konutların geçim kaynaklarının ve altyapı rehabilitasyonuna bağlanması gibi paralel çabalarla sağlanması,

-Uygulamalı eğitim örnekleri sağlamak için saha düzeyinde inşa edilen model evler ve detayların gösteriminin oluşturulması,

-Onarım yapacak olan usta ekiplerin/ inşaat işçilerinin hasar derecelerine göre eğitimleri sağlanması gerekmektedir.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Saadet GÜNDOĞDU

Doğum Tarihi ve Yeri : 12/02/1984, Samsun

Yabancı Dili : İngilizce

E-posta : saadetgundogdu@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	**Alan**	**Okul/Üniversite**	**Mezuniyet Yılı**
Y. Lisans	Mimarlık Bölümü	Yıldız Teknik Üniversitesi	2012
Lisans	Mimarlık Bölümü	Yıldız Teknik Üniversitesi	2009
Lise	Fen Matematik	Samsun Anadolu Lisesi	2002

İŞ TECRÜBESİ

Yıl	**Firma/ Kurum**	**Görevi**
1 Haziran 2018- 1 Mart 2019	Bilgi Üniversitesi	Doktora Öğrencisi Bursiyer Araştırmacı
Haziran 2015- Şubat 2016	Karabük Üniversitesi	Yarı Zamanlı Öğretim Görevlisi
Ekim 2014- Şubat 2015	Detay Yapı Denetim Firması	Mimar
Şubat 2011- Ocak 2013	Karabük Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

YAYINLARI

Bildiri

1- Gündoğdu, S. ve Ünal Z. G., (2019). "Yeniden Bağlanmak: İnsan Kaynaklı Afetlere Bağlı Zorunlu Göçler Sonrası Eve Dönüş Sürecine Kültür Mirasının Katkısı", İstanbul Bilgi Üniversitesi Kültür Politikaları ve Yönetim Yıllığı (Istanbul Bilgi University has been publishing the Cultural Policy and Management Yearbook (KPY yearbook), 2018-2019.

2- Gündoğdu, S. ve Ünal Z. G., (2018). "Protection of Cultural Heritage in Case of Forced Mass Migrations and its Contribution to Community Rehabilitation during Return Process", 8th International Conference On Building Resilience- ICBR 2018, 14-16 Kasım 2018, Portekiz, ISBN: 978-989-20-899-8 DL: 448355/18.

3- Gündoğdu, S. ve Ünal Z. G., (2018). "Migration of Collective Memory and Identity: Conservation of Cultural Heritage in Forced Migration due to Natural and Human Induced Disasters", 4th International Symposium on Environment and Morals (ISEM 2018), 27-29 Haziran 2018, s: 362-371, Bosna Hersek.

4- Gündoğdu, S. ve Ünal Z. G., (2016). "Benefit Of Driving Force Of Cultural Heritage During Healing Process After Trauma: Syria Case- Poster Sunumu", ICOMOS- ADCOM 2016 İstanbul, Post-Disaster Reconstruction Konulu Bilimsel Sempozyum, 20 Ekim 2016, İstanbul.

5- Ünal Z. G., ERKAN, N. Ç. ve Gündoğdu, S., (2017). "Göç- Çocuk ve Kültür Mirası Atölyesi- Kültür Mirasımız Ortak Hafızamızdır (Our Cultural Heritage- Our Collective Memory)", 2. Uluslararası Çocukların Kenti Kongresi- Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, s: 133-146, Göçmen Çocuk İçin Bir Şehir kitabı.

6- Gündoğdu, S. ve Ünal Z. G., (2016). "History And Environmental Impacts Of Forced Mass Migration Due To Security Reasons" (Güvenlik Sorunlarına Bağlı Gelişen Zorunlu Toplu Göçlerin Tarihi Çevre Üzerindeki Etkisi), 3rd International Symposium on Environment and Morality, 22-25 Ağustos 2016, s: 476- 486, Antalya.

7- Gündoğdu, S. ve Ünal Z. G., (2015). "Migration of Collective Memory And Identity: Conservation Of Cultural Heritage in Forced Migration Due to Natural And Human Induced Disasters", Annual General Assembly, Advisory Committee Meeting and Scientific Symposium, 50th Anniversary Symposium of ICOMOS (ADCOM 2015/10 SYMP-EN Ver. 2015/09/21), 26- 29 Ekim 2015, Fukuoka, Japonya, https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2015/GA2015/ADCOM_201510_Symposium_agenda_EN_20150921.pdf.

8- Gündoğdu, S. ve Fidan, F. (2012). **"**The New Sense of Design in The Historical Industrial Zone in Safranbolu", 6th International Symposium on Advances in Science and Technology **(**6thSASTech), 24-25 Mart 2012 COI code: SASTECH06_010, Malaysia, Kuala Lumpur.

9- Gündoğdu, S., Ünal, G. ve Köroğlu, G. (2013). "Sinop Balatlar Yapı Topluluğu Arkeolojik Kazı ve Koruma Yöntemleri Üzerine Bir Çalışma", 1. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi (1st International Conference on the Black Sea Regional Culture), 6-9 Ekim 2011, s: 263- 274, Sinop.